

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

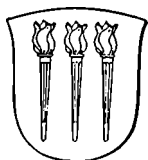
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HASLEV_s HISTORIE

HASLEV'S HISTORIE

I

HASLEV
OG
FREERSLEV
SOGNES
HISTORIE

ARNE MAJVANG

Skrift: Optima 8 og 9 punkt.

Tryk: H. Nielsens Bogtrykkeri, Haslev.

Papir: Krideret kunsttryk, UNO-COAT 111, 115 g.
De Forenede Papirfabrikker A/S.

Clicheer: Carlsens Clichéfabrik, København.

Bogbinderarbejde: Nordisk Bogproduktion A/S, Haslev.

Omslag: AERODAN Luftfoto.

1. bind af 3 planlagte. – Bindene kan købes enkeltvis.

Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Oplag: 3000 eksemplarer.

Af samme forfatter udkom tidligere (eget forlag):
Dalby og Tureby Sognes Historie I-III, 1961-63.

Eftertryk med kildeangivelse gerne tilladt.

– HASLEV – 1967 –

Forfatterens forord:

Når det første bind af *Haslev og Freerslev Sognes Historie* nu udgives, retter jeg først en tak til udvalget, fordi det gav mig frie hænder med hensyn til redaktionen af stoffet.

Der er indsamlet et righoldigt stof til bogen. Den første del af dette blev indsamlet samtidig med materialet til *Dalby og Tureby Sognes Historie*. Men den sidste og langt den største del af stoffet er indsamlet i de sidste år. Det har naturligvis været nødvendigt at foretage et udvalg af det indsamlede materiale; det er derfor ikke sikkert, at valget altid har været helt rigtigt. Men da det indsamlede materiale af tekst og illustrationer vil blive overladt til *Haslev Lokalhistoriske Arkiv* på den nye Borgerskole, kan dele af det muligvis finde anvendelse senere.

Det må indrømmes, at der endnu findes meget kildestof, som det ikke har været muligt for mig at gennemgå. Derfor er dette værk også et ufuldkomment værk, som jeg dog håber må hjælpe læserne til at opleve, hvor rig en historie, Haslev og Freerslev sogne har.

Værket er planlagt til at udkomme i 3 bind på ialt omkring 1000 sider. Værkets 2. bind, der skal udkomme i 1968 eller 1969, vil omfatte Bregentved og dets store betydning gennem mange århundreder for Haslev og Freerslev, med særlig henblik på siden 1746, hvorefter det uafbrudt har været i Moltkernes eje.

Værkets 3. bind skal udkomme 1970, når stationsbyen Haslev kan fejre sit 100 års jubilæum.

Dette bind vil omfatte: Udviklingen fra landsbyen Hasles udskiftning i 1790 over stationsbyen Haslev fra 1870 til storkommunen Haslev i 1966.

Agent Carl J. Ulrichs store betydning for Haslev i sidste tredjedel af det sidste århundrede.

Haslev bliver skolebyen gennem den ändelige vækkelse.

Forstander P. C. Davidsens store betydning for de mange store skoler. Erhvervslivets stærke udvikling efter Sydbanens åbning i 1870.

Foreninger, organisationer, etater og institutioner de sidste 100 år
Udviklingen fra agent Ulrichs el-værk i Nørregade i 1895, blandt de første i landet, til SEASS hovedsæde i Haslev.

Den store amtsudstilling i 1906, Trifolium.

Kommunale institutioner, Folkebiblioteket, sygehuset og meget andet. Også i 2. og 3. bind vil et stort antal billeder, tegninger og kort bidrage til at belyse de historiske forhold og udviklingen.

Det er naturligt for mig at bringe en tak til alle, der beredvilligt har hjulpet mig med tekstmateriale, illustrationer eller på anden måde. Det er naturligvis ikke muligt at nævne alle, der har bistået mig med arbejdet, men nogle er det dog særlig nødvendigt at nævne.

Min første og største tak skylder jeg lensgreve Chr. Moltke, Bregentved. Når der kan fremlægges et så vægtigt og ofte ukendt kildemateriale, skyldes det for en meget stor dels vedkommende lensgrevens interesse og imødekommenhed, idet jeg fik adgang til Bregentveds historiske arkivmateriale. Uden denne store hjælp havde dette værk næppe set dagens lys.

Læge Ole Weber, Haslev, der ved sin utrættelige energi har samlet det store illustrationsmateriale, og som har været en uvurderlig hjælp for mig ved at forestå billedredaktionen, den typografiske tilrettelæggelse og korrekturlæsningen, bringer jeg også en varm tak.

Følgende har inden for hvert sit felt givet værdifulde bidrag til bogen: Adjunkt K. M. List, Haslev Gymnasium: det geologiske afsnit med illustrationer.

Fhv. stadsskoleinspektør i Haslev, J. Heltoft, Virum: Borgerskolen gennem ca. 50 år.

Stadsskoleinspektør P. Hammer Jacobsen, Haslev: Borgerskolen i den nyeste tid.

Afd. gårdejer Chr. Larsen, Højrisgård: Troelstrup Friskole.

Arkitekt Bent Olsen, Karise har hjulpet med fremstilling af kurver og tegninger.

Arkitekt Otto Hansen, Næstved har ligeledes hjulpet mig med tegnarbejde. Ingeniør Børge Jacobsen, Haslev, har fremstillet flere specielle kort. Snedker Emanuel Hansen, Haslev, har beredvilligt udlånt en række af sine bybilleder. Elever på Håndværkerhøjskolen og kunstmaleren P. Reinhold, Haslev, har bidraget med tegninger af Haslev kirke.

Jeg har fået værdifuld bistand fra menighedsrådene, Haslev kirkekontor og klokkerne ved de to kirker, ligesom personalet på Haslev rådhus har ydet mig imødekommende hjælp.

Haslev Folkebibliotek har på mange måder bistået mig med at skaffe materiale, ligesom dets personale har stimuleret interessen for det lokalhistoriske stof blandt mange lånere.

Den lokale dagspresse har i en årrække beredvilligt stillet spalteplass til disposition for det lokalhistoriske stof. Den har derved også givet mig kontakt med mange lokalhistorisk interesserede i by og på land.

Fra dagspressen har vi også fået pressefotos fra nyere tid.

Fotograf Erik Larsen (Lundbecks og Ercks efterfølger) har beredvilligt overladt det omfattende gamle pladearkiv til Haslevs Lokalhistoriske Arkiv og dermed til rådighed for værket.

Fra Karen Nielsens Foto har vi fået portrætbilleder fra hendes store samling af disse.

AERODAN Luftfoto har beredvilligt påtaget sig en række specielle optagelser til hele værket, bl. a. omslagsbillederne til denne bog.

Niels Holst, Haslev, har bistået med en række affotograferinger af gamle billeder og kort.

Fotograf Ole Sten og Hans Willy Bautz har leveret billeder til skoleafsnittet.

Rigsarkivet, Landsarkivet, Det kgl. Bibliotek, Nationalmuseet og Stednavneudvalget har på en række områder ydet mig værdifuld bistand.

Geodætisk institut har tilladt benyttelse af kortmateriale.

Bogtrykker Jørgen Dahm Nielsens Bogtrykkeri, Haslev, har med stor omhu og interesse påtaget sig trykningen af bogen.

Nordisk Bogproduktion, Haslev, har givet os fordelagtig og beredvillig hjælp ved fremstilling af den færdige bog.

Jeg retter hermed en varm tak til alle de hernævnte, der således har været medarbejdere ved værket.

Der er sikkert adskillige, der ligger inde med tekst-, kort- eller billedmateriale af interesse for de to næste bind. Forfatteren vil være taknemmelig for at få adgang til både mindre og større dele af den slags stof.

Jeg vil ligeledes være interesseret i oplysninger om evt. fejl eller misforståelser i dette bind.

Dalby præstegård i september 1967.

Arne Majvang.

Udvalgets forord:

I årene 1960-63 skrev og udgav sognepræst Arne Majvang, Dalby pr. Haslev, sine egne sogne, *Dalby og Tureby Sognes Historie* i 3 bind, der vakte stor interesse. Desuden har pastor Majvang igennem årene skrevet en lang række lokalhistoriske artikler i den lokale dagspresse og derved bragt meget ukendt materiale frem for en stor læserkreds, ligesom han ved mange møder og lokalhistoriske arrangementer i høj grad har stimuleret interessen for vor egne historie og fået fremdraget meget nyt og værdifuldt materiale.

Pastor Majvang gennemgik i løbet af 3 vintre, 1963-66, Haslev og Freerslev sognes historie i aftenhøjskoleform i Arbejdernes Oplysnings-

forbund (AOF) med et stadigt stigende deltagerantal. Det var derfor helt naturligt, at AOF rettede en opfordring til pastor Majvang om at skrive bogen om Haslev og Freerslev sognes historie. Svaret var et beredvilligt ja.

På opfordring af AOF mødtes i foråret 1965 repræsentanter for:

Fællesorganisationen for Haslev og Omegn,

Haslev Borgerforening (ophævet 1967),

Haslev Handelstandsforening,

Haandværkerforeningen for Haslev og Omegn,

Haslevkredsens Husmandsforeninger,

Haslev og Omegns Landboforening,

Haslev Turistforening,

Arbejdernes Oplysningsforbund.

Desuden var særlig indbudt:

Bibliotekar Jens A. Nielsen (udtrådt 1966),

Læge Ole Weber.

Senere indtrådte i komiteen: forstander, cand. mag. Jens Kr. Krarup, Haslev Højskole.

Alle repræsentanter var helt enige om at søge gennemført udgivelsen af et sådant værk i 3 bind. Der nedsattes straks et femmandsudvalg til at løse de finansielle og praktiske problemer, medens pastor Majvang påtog sig hele arbejdet med at skrive og redigere værket.

Det bør her fremhæves, at pastor Majvang, efter eget ønske, vil udføre hele det store og tidskrævende arbejde uden vederlag.

Udvalget vil her gerne rette en varm tak til pastor Arne Majvang for den store gave, som hans arbejde er til vor by og egn. Ligeledes vil vi takke de mange, der med oplysninger, billeder og andet materiale har bidraget til kildematerialet.

Vi vil gerne takke private og de mange lokale virksomheder, foreninger, organisationer, skolerne og pengeinstitutterne for deres betydelige økonomiske støtte til udgivelsen, ligesom vi takker for tilskud fra Carlsen-Langes legat.

Udvalget retter en særlig tak til Haslev sogneråd både for den væsentlige økonomiske støtte til arbejdets gennemførelse og for den velvilje og forståelse, vi altid har mødt ved vore forhandlinger.

Det er vort håb og ønske, at *Haslev og Freerslev Sognes Historie* vil nå ud til mange både nuværende og tidligere Haslevitter og, at værket vil medvirke til forståelse af, at den tid, vi lever og virker i, er bygget på den grundvold, vore forfædre lagde.

På udvalgets vegne

Jens P. Nielsen, formand.

HASLEV OG FREERSLEV SOGNES HISTORIE

Haslev og Freerslev sogne har hørt sammen siden 1775, idet de to sogne da fik fælles sognepræst. Indtil 1775 havde Haslev haft Braaby sogn som anneks, mens Freerslev sogn var anneks til Ulse. Da kommunaloven kom i 1841, dannede Haslev og Freerslev sogne naturligt nok een kommune. Ud fra dette fællesskab skildres de to sognes historie her.

Haslev og Freerslev sogne ligger i den østlige del af Ringsted herred og Sorø amt. Sammen med Terslev og Braaby sogne skyder de to sogne sig som en kile ind i Præstø amt. De to sogne har da også til tider følt sig lige så meget eller mere knyttet til Præstø end til Sorø amt. I 1892 opstod den tanke i Haslev, at Haslev-Freerslev sammen med flere af omegnssognene skulle søge at blive indlemmede i Præstø amt. Man mente, at man for ofte blev forbigået fra amtets side, fordi man lå i en udkant af amtet. Denne indlemmelse blev ikke til virkelighed. Efter at Haslev pr. 1. april 1966 er blevet en storkommune ved indlemmelse af Braaby, Terslev og Øde Førslev kommuner, bliver indlemmelsen vel endnu mindre sandsynlig, selv om det vel i nogen grad er uvist, om der i de nærmeste årtier vil blive foretaget væsentlige ændringer i amtsgrænserne. Det kan f. eks. ikke anses for usandsynligt, at man i så fald vil foretage en sammenlægning netop af Sorø og Præstø amter. (Se også kortet indlagt bag i bogen).

I størrelse er Haslev og Freerslev sogne forskellige. Haslev sogn har 2301 hektar og Freerslev sogn 969 hektar. Begge ligger langt fra de nærmeste købstæder, idet de ligger ca. 20 km fra både Køge, Ringsted og Næstved. Dette kom Haslev til gode, da der ved Sydbanens åbning 4. oktober 1870 blev station ved Haslev, som også derfor blev en vigtig handelsby med et stort opland. Disse faktorer var medvirkende til, at byen i de efterfølgende årtier voksede så stærkt, at den blev kendt over det ganske land under navnet »*Sjællands Chicago*«.

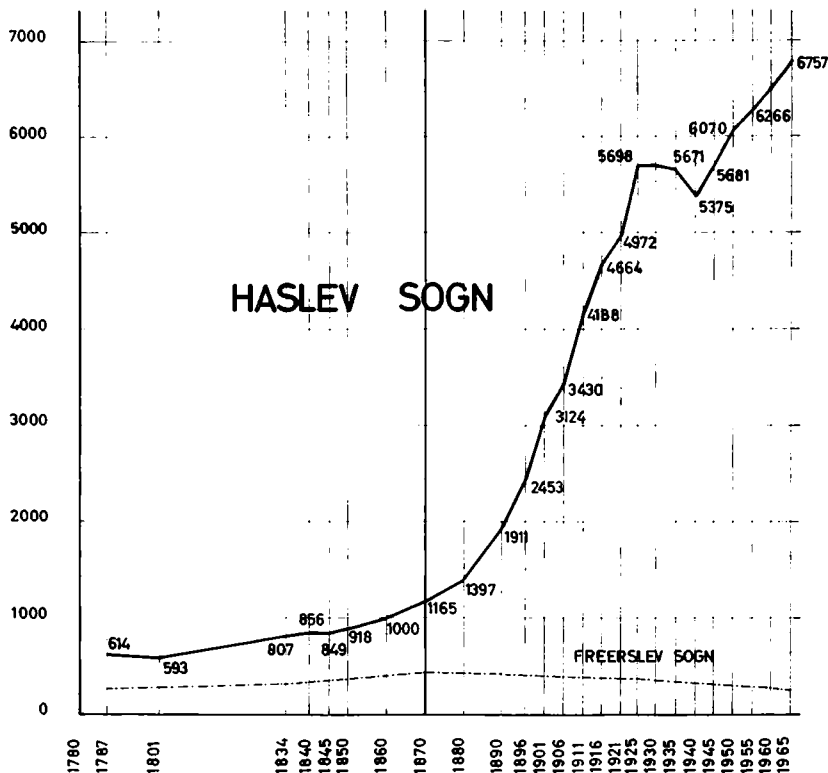
Indtil 1870 havde Haslev sogn særlig været kendt igennem den store og betydelige hovedgård: *Bregentved*, hvis ejere, særlig Moltke-slægten siden 1746 havde været med til ikke blot at præge egnens udvikling, men de havde også på en række områder gjort en betydelig indsats bl. a. på flere ledende poster i landets styre. (Se bind II).

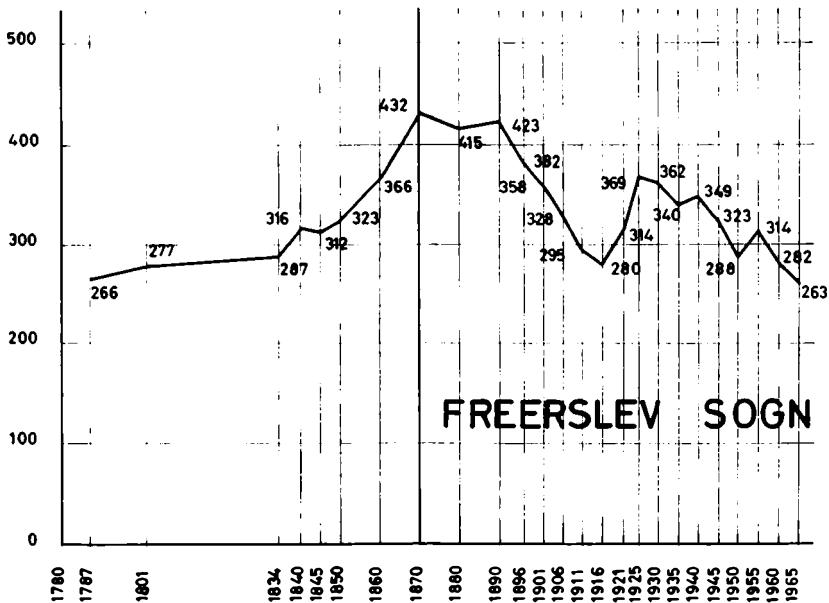
Haslev og Freerslev sogne (fint skraveret), Førslev, Terslev og Bråby sogne, sammenlagt til storkommunen Haslev 1. april 1966.

En højst forskellig udvikling har Haslev og Freerslev sogne haft. Haslev sogns indbyggertal er vokset meget stærkt i de sidste 100 år. I 1870 var indbyggertallet 1165 og i 1965 var det 6757. Derimod er indbyggertallet i Freerslev sogn blevet formindsket i samme tidsrum fra 432

BEFOLKNINGSKURVE

BEFOLKNINGSKURVE

Befolkningskurver for Haslev og Freerslev siden 1787.
(Bemærk forskelligt målestoksforhold).

til 263. Det vil sige, at Haslev sogns indbyggertal i 1870 var knap 3 gange så stort som Freerslev sogns. Idag er det 27 gange så stort. Den vældige vækst i Haslev sogn er væsentlig sket omkring Haslev bykerne. Derfor har man langt de fleste beboere i den vestlige del af sognet.

Den østlige del af Haslev sogn er tyndt bebygget, men har til gengæld langt de største naturskønheder. Her findes skove og søer, f. eks. Ulse sø (50 ha) og Ejlemade (ca. 25 ha.) Terrænet har også flere bakker med Haslev sogns højeste punkt (77 m) ved *Troldhøj* lige sydvest for Ulse sø og Freerslev sogns højeste punkt (75 m) i Holte marken nær ved Holte-alléen på grænsen til Haslev sogn. Fra det sidste punkt har man et vældigt udsyn. I en beskrivelse fra 1867 hedder det, at man »fra bakken sydøst for Freerslev kirke i klart vejr kan se *Køge, Store Heddinge kirker, Fakse, Møen og meget langt imod syd samt Ringsted, hvor man endog kan se jernbanetogene bevæges*«. Så langt kan man dog ikke se i dag, da skovene rundt omkring er vokset meget op siden da.

Bakkedraget er yderligere smykket med den monumentale *Holteallé*, der blev plantet 1752. Alléen ses viden om og ligger som en levende bindestreg imellem Haslev og Freerslev sogne, og er samtidig et smukt vartegn for begge sogne.

Den, der bor i Haslev-Freerslev idag og lever med i sognenes stærkt

Haslevs vartegn, Holtealléen fra 1752, set fra syd-øst.

Haslev-egnen omkring 1770. (Caspar Wessels kort).

pulserende liv, får vel sjældent tid til at lade tanken gå tilbage i tiden og dermed se den lange og interessante udvikling, der er foregået på flere områder f. eks. med hensyn til skove, veje, bebyggelser m. m. Naturen har igennem tiderne stadig været under udvikling og omskiftelse. Langt tilbage i tiden var der f. eks. mere udbredte skovstrækninger. Igennem menneskets arbejde med jorden er landskabets former blevet blødere. Samtidig er der også foregået store forandringer med beboernes levevilkår. Tænk blot på de kår, som der blev levet under i Stavnsbåndets og hoveriets tid, og på de kår, der leves under i dag.

Bogen om Haslev og Freerslev sognes historie vil prøve at fremdrage nogle væsentlige træk på en række forskellige områder i den udvikling, der er foregået i de to sogne.

Til indledning skal der anføres en kortere oversigt over de geologiske og forhistoriske forhold på Haslev-Freerslev egnen.

DE GEOLOGISKE FORHOLD I HASLEV-FREERSLEV

K. M. LIST

Før istiden

Efter at havet i det meste af 200 millioner år havde dækket det område, som nu udgøres af Haslev-Freerslev sogne, trak det sig tilbage for ca. 20 millioner år siden. Siden da har Haslev-Freerslev, bortset fra en kortvarig afbrydelse i en mellemistid, været land. Hvis al jordens indlandsis smeltede, ville havet igen gå ind over sognet, og kun ca. 1/4 ha af det ville rage op, idet kun et lille område ved det gamle apotek mellem Ulse sø og Søtorup sø når over de 75 m, som vand-spejlet ville stige med.

Inden for den sidste million år er isen fra Skandinavien 3 gange gledet hen over Haslev-området og har dels fjernet nogle af de tertiære havaflejringer, dels aflejret noget af den jord, den førte med sig, den såkaldte moræne, der er kendetegnet ved sit rodede indhold af sten, sand og ler.

Øst for en linie fra Ejlemadesøen til Freerslev er de tertiære havaflejringer blevet fjernet, således at der direkte under morænen findes havaflejringer fra den foregående tid, kridttiden. Der er her ved boringer fundet limsten og gruskalk. Den første kendes også fra Stevns klint. Vest for denne linie direkte under morænen ligger grønsandskalken, der er en kalkrig havaflejring fra tertiærtidens første del, palæocentiden, og har en alder på ca. 70 millioner år. Ved Haslev Sanatorium, 34 m over havet, ligger grønsandskalken i en dybde af 24 m, og ved vandværket, 35 m over havet, i en dybde af 14 m.

Fra boringer i den vandførende grønsandskalk får Haslev vandværk sit vand. Vandet er til stede i rigelig mængde. Indholdet af fluor i vandet er desværre ret ringe, 0,3 mg fluor pr. liter, så der kan ikke opbygges en så god tandemalje hos egnens befolkning som i f.eks. Vordingborg, hvor indholdet af fluor er 0,9 mg pr. liter.

Istiden

Selv om sognets areal er beskedent, er der dog stor variation med hensyn til jordoverfladens udformning og jordbundens beskaffenhed. Medens den nordlige og vestlige del af sognet er relativt fladt, er sær-

lig den sydøstlige del stærkt bakket, og jordbunden varierer fra det rene smeltevandssand til stærkt leret jord.

For at søge en forklaring på det, skal man søge tilbage til begivenheder, der fandt sted for ca. 13.000 år siden. Efter at isranden havde opholdt sig i Jylland adskillige tusinde år i tredje og sidste istid, trak den sig tilbage over øerne. Tilbagetrækningen skete ved, at isen smeltede og foregik med forskellig hastighed, ja afløstes undertiden af kortvarige fremrykninger af isranden. Langt fra den fremrykkende isrand kunne der, hvis isens transportevne blev nedsat, blive aflejret langstrakte morænebakker i isens bevægelsesretning. Disse bakker kaldes *drumlins*. En sådan bakke strækker sig i retning vest-øst fra Teestrup forbi Lysholm skole til ca. 1/2 km øst for Haslev kirke (se blokdiagram). Bakken er altså dannet, medens en isrand længere ude i Vestsjælland et kort stykke tid forskubbete sig vestpå. En tilsvarende lang bakke strækker sig fra Haslev Sanatorium mod vest forbi Levetoftø, og den er omtrent parallel med den førstnævnte bakke, men er af betydelig mindre dimensioner. Hvor Gillesbækken forlader sognet imellem de to bakker, findes sognets laveste punkt, der ligger 27 m over havet. Jordbunden består overvejende af fed moræneler i de to bakker og i lavningen imellem dem. I lavningen nær rensningsanlægget når grundvandsspejlet op til 1,5 m over jordens overflade, og borer man ned til vandførende lag, vælder vandet op af jorden.

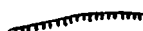
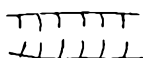
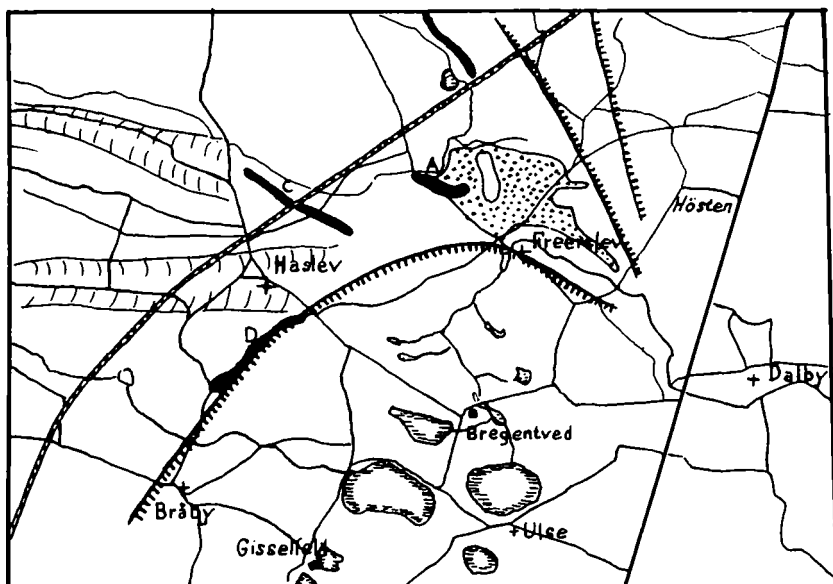
Da isranden lå vest for sognet, blev ligeledes et par langagtige bakker af meget mindre udstrækning dannet. De er dog særdeles fremtrædende, da de ret brat hæver sig over de omkringliggende flade områder. Det er *Freerslev ås* (A på blokdiagram og fig. 1) og *Haslev ås* (C på blokdiagram og fig. 1). Materialet i åsene består af lagdelt sand og grus, hvilket viser, at det drejer sig om en smeltevandsaflejring. Materialet tænkes aflejret i en spalte eller tunnel i isen, så det efter isens afsmeltning fremtræder som langstrakte, ret smalle bakker, der er aflejret i smeltevandets strømrøretning.

Freerslev ås er 700 m lang og nåede en højde af 45 m og 9 m over det omkringliggende terræn. Det meste af åsen er blevet bortgravet på grund af grusindholdet. Smeltevandet, der i en tunnel i isen aflejrede åsen, måtte uden for isen løbe mod nordvest og nå havet ved Saltbæk vig i Nordvestsjælland, da afløb til Smålandshavet var umulig på grund af spærrende is i Sydsjælland. I åsen er der fundet en del spraglet flint, som isen har ført med sig til Haslevøgnen fra det sydlige Skåne, hvorefter det er blevet aflejret af smeltevandet.

Haslev Orned ås, der når 4-5 m over det omkringliggende terræn, når knap tilsvarende højde som den delvis bortgravede Freerslev ås, men fremtræder ganske smukt i terrænet øst for det sted, hvor Sofien-

dalsvej ændrer retning mellem Haslev og Haslev Orned skov. Indholdet af åsen er som sædvanlig sand og grus, men på grund af åsens ret beskedne dimensioner, er den ikke blevet skæmmet af grusgrave. Som en svagt hvælvet bakke passerer åsen Sofiendalsvej, og den har sin fortsættelse i en grusstribe, der lidet fremtrædende i terrænet passerer jernbanen og strækker sig 1,5 km mod vest-nordvest.

Øst for vejen fra Braaby over Haslev til Freerslev skifter landskabet helt karakter. Terrænet bliver ret stærkt bakket, og der findes en del søer i de dybeste lavninger mellem bakkerne. Dette kan forklares ud fra tilstedeværelsen af en isrand (se fig. 1).

DRUMLIN AAS HEDESLETTE ISRANDSLINIE

Istidsformationer fra Haslev-egnen (fig. 1).

Tegning af K. M. List.

Efter at de førnævnte store langstrakte bakker og åsene var blevet dannet, dengang da isranden lå vest for sognet, forsvandt isen fra sognet, men gjorde så et fremstød til en linie lidt vest for vejen fra Braaby til Freerslev. Bagved isranden ophobede den fremadskridende is sine

moræneaflejringer uregelmæssigt, og derved fremkom det ret stærkt bakkede terræn i den sydøstlige del af sognet. Hvor langt en isrand er nået frem, kan afgøres, ved at man konstaterer forekomst af moræne skubbet op foran isranden, den såkaldte randmoræne, eller ved at man fastslår tilstedeværelsen af grus og sand, der er blevet aflejret af smeltevandet foran isranden. Disse aflejringer danner en svagt skrånende flade, som kaldes *hedeslette*.

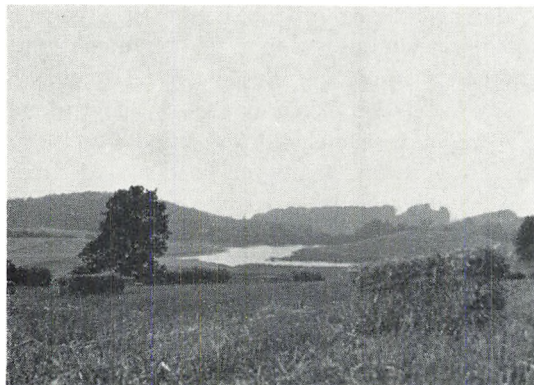
Geologen V. Milthers opfatter en sandet og gruset bakkerække, der lå lidt vest for Braabyvej, som en slags randmoræne eller en smeltevandsaflejring i en spalte, der går parallelt med isranden lige bagved denne. Denne bakkerække er næsten fuldstændig fjernet, men fremtræder tydelig på gamle kort af Haslev og havde navnet *Langebjerg*. Den samlede længde er 800 m, bakkerækken havde sin begyndelse omtrent ved det sted, hvor vejen fra Braaby deler sig til Troelstrup og Haslev. Den forløb så lidt vest for Braabyvej til det sted, hvor Braabyvej skærer Moltkesvej. Studier af lag i gamle grusgrave viser, at smeltevandet har bevæget sig på tværs af bakkerækkens længderetning, og da smeltevandet normalt bevæger sig mod isranden, kan man deraf udlede, at bakkerækken sandsynligvis er aflejret i en sprække i isen parallelt med isranden. En sådan aflejring kaldes en *tværås*. Det kan dog ikke udelukkes, at bakkerækken er en randmoræne, der er blevet stærkt påvirket af smeltevandet. Denne bakkerække markerer således smukt israndens placering i den sydøstlige del af Haslev. (D på fig. 1).

Hedesletten ved
Freerslev
Til højre Holtegården.

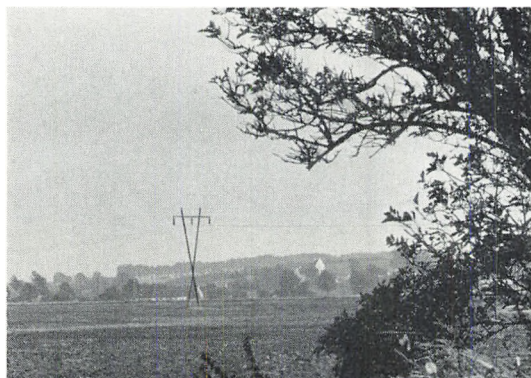
Israndens nøjagtige placering nord for Moltkesvej er usikker, men et sandet parti strækkende sig mod *Ulsbjerg* (C på blokdiagram) angiver måske den tidligere isrands placering. Isranden har så bøjet af mod Freerslev kirke og har lidt øst for kirken nærmet sig en anden isrand,

der passerer Giesegård og Terslev (se fig. 1). Hvor de to isrande har nærmet sig hinanden mest, er en smeltevandsstrøm strømmet ud over det foranliggende isfri område og har aflejret smeltevandsand i et område nord for Freerslev. Områdets areal er ca. 1 kvadratkilometer og sandlagets tykkelse et par meter. Vi har altså her en hedeslette. Det smeltevand, der har dannet hedesletten, er løbet videre til Susåen og ud i Smålandshavet, da den spærrende is i Sydsjælland nu var smeltet. Hedeslettens højde er ca. 36 m.

Bakket terræn øst for israndslinien.
I baggrunden bregnemadeskoven.

Bagved isranden er ophobet betydelige mængder af moræne. Landskabet når sit højeste punkt mellem Ulse sø og Søtorup sø, hvor højden når op til 77 m, 50 m højere end sognets laveste punkt. Ligesom isen ret voldsomt har ophobet moræne omkring Bregentved og Gisselfeld, har den fjernet betydelige mængder af jordbunden mod sydøst. I retning af Fakse ligger landskabet nemlig væsentlig lavere. Her varie-

Hedesletten ved Freerslev.
I baggrunden det bakkede landskab bag israndslinien mod Holtealleen og Freerslev kirke.

rer højden mellem 30 og 50 m. På Fakse koralbanke har isen indridset kruestriber med hovedretningen østsydøst – vestnordvest, der således markerer bevægelsesretningen af den is, der har dannet det bakkede landskab ved Bregentved.

Moræneaflejringerne er i sognets mindre bakkede del vest for israndlinien ret lerede, medens morænen i det bakkede område øst for israndlinien er af varierende beskaffenhed. Morænen er overvejende leret omkring Søtorup sø og Ulse sø. Området er præget af brede jævnt afrundede bakker og fire ovalt formede ret dybtliggende søer. Søerne må tænkes opstået ved, at de brede lavninger er blevet fyldt med vand op til grundvandsspejlets niveau. Da Ulse sø, Nielstrup sø og Ejlemade sø er omgivet af relativt høje bakker på alle sider, har der ikke kunnet danne sig naturlige afløb. Ejlemade sø og Ulse sø har nu afløb gennem gravede kanaler til Bregentved slotshave, som Freerslev å afvander. Freerslev å bliver senere til Tryggevælde å, hvis vand føres ud i Køge bugt. Søtorup sø har naturligt afløb mod vest gennem Møllebæk, der løber til Susåen. Der er altså vandskel mellem Søtorup sø og Ulse sø. I Søtorup sø lever en sildelignende laksefisk, heltning, som på Sjælland kun forekommer her. Søtorup sø når en dybde af 25 m og Ulse sø en dybde af 22 m. Derimod er Nielstrup sø og Ejlemade sø ret lavvandede. Vandspejlet i Søtorup sø ligger i en højde af 56 m, hvorved den bliver en af Danmarks højstliggende større søer. Da kun beskedne områder i den østlige del af Haslev ligger højere, kører man altså fra det meste af byen op til søen. Haslev kirke er således placeret på en jordbund, hvis højde er 51 m over havet.

Mellem Bregentved og Freerslev træder landskabets bakkede karakter særlig frem. Inden for korte afstande optræder store højdeforskelle, dybtliggende lavninger veksler med stejle rundkulede bakker, der som oftest er af ret ringe udstrækning. Mens vi som omtalt i området omkring søerne har store brede bakker med frugtbare marker, møder vi her et småbakket landskab, hvor marker og enge veksler med skov og kunstigt opstemmede søer. Jordbunden fremviser også stor variation. Den består overvejende af sandede moræneaflejringer og i et område syd for Freerslev kirke optræder stærkt sandede smeltevandsaflejringer, der er blevet presset op af isen. Da vandet let i de sandede jordlag har kunnet erodere, strækker sig fra Bregentved til Freerslev Møllesø en snoet fladbundet dal, dannet af vandet under og efter istiden.

Efter istiden

I tundratiden, tiden der fulgte lige efter istiden, har der været en lavvandet sø omkring Gillesbækken ved Lysholm. I søen er der blevet aflejret ler, der har været udnyttet af et nærliggende teglværk, hvilket ikke kan undre en, da lerlagets tykkelse nogle steder er ca. 1,5 m. At leret indeholder store mængder af små ferskvandsmuslinger er således let forklarligt. I tilsvarende lerlag mellem Teestrup og Skuderløse er der fundet rester af datidens plantevækst, bl. a. dværgbirk, der i vore dage findes i arktiske områder.

Langsomt er klimaet blevet mildere og træerne begyndte at indvandre. Først kom fyrreskoven, derefter egeblandingsskoven og til sidst bøgeskoven. I egeblandingsskovens tid, for ca. 5000 år siden, begyndte menneskene ved rydning af skovene at præge landskabet og gradvist ændredes dette på grund af menneskenes virksomhed gennem generationer, så vi i sognet har fået en mosaik af skove og marker i et smukt bakket landskab.

K. M. List.

OLDTIDENS VEKSLLENDE VILKÅR FOR MENNESKER I DET ØSTLIGE DANMARK

Oldtiden deles som regel i Ældre Stenalder (ca. 10.000 – 2500 f. Kr.),
Yngre Stenalder (ca. 2500 – 1500 f. Kr.),
Bronzealder (ca. 1500 – 400 f. Kr.),
Ældre Jernalder (ca. 400 f. Kr. – ca. 400 e. Kr.) og
Yngre Jernalder (ca. 400 e. Kr. – 1000 e. Kr.).

Det ældste bopladsfund i Sorø amt er gjort i Bromme ved Sorø. Her har man fundet rester af dyreben og grove flintredskaber, der fortæller om menneskers hårde kamp for føden ca. 10.000 f. Kr.

I tiden 8000-5000 f. Kr. er Danmark landfast med Sverige, Tyskland og England. Østersøen var på dette tidspunkt kun en ferskvandssø, og vore bælder aftegner sig kun som åer. I disse åer breder fyrren sig og bliver til en uigennemtrængelig urskov, som mennesket ikke gerne trænger sig ind i. Det opholder sig helst i udkanten af skoven og ligger ofte på jagt ved vandingsstederne for at drive jagt på de dyr, der kommer for at drikke vand, f. eks. kronhjorten, uroksen, bjørnen, elsdryret, vildsvinet og lignende. Nedlagdes et af disse dyr, blev der stor fest på bopladsen. Man spiste ikke blot kødet, men også indvoldene. Skindet brugtes til klædedragt og benene til redskaber og våben. De første fund fra denne tid blev gjort i en mose i Vestsjælland, og tiden kaldes efter den lokalitet: *Maglemosetiden*. Fra denne tid er der i Haslev-Freerslev kun gjort et enkelt fund. Det er gjort på Dyndgårds mark ved Gisselfeldvej (matrikel Haslev nr. 23). Fundet indeholdt 2 skiveøkser, en del flækker med retouche. Desuden var der en tyknakket huløkse, der stammede fra yngre stenalder. Der må altså her være tale om et blandet fund fra to forskellige tidsperioder.

Fra 5000-3000 f. Kr. stiger havet igen. Bælder, fjorde og vige dannes. Fyrren trænges nu ved det varmere klima længere imod nord, og man får en egeskov med birke- og hasselunderskov. Det varme, salte vand bringer en rigdom af skaldyr ind i fjorde og vige. Derfor søger mennesket nu ud til kysten, og kun få forbliver inde i landet. Sporene fra denne tids mennesker er skallebunker og lignende, også kaldet køkkenmøddinger.

Omkring 2500 f. Kr. kommer der mennesker i grupper udefra. De medbringer korn og har kendskab til agerbrug og kvægavl. De var

ikke velsete af den bosiddende jægerbefolkning, som imidlertid ikke magtede at trænge dem ud af landet igen. Det nye folk ville opdyrke jorden og måtte derfor rydde eseskov, hvortil brugtes flintøksten. For at magte denne store opgave måtte man slutte sig sammen i et større fællesskab. Fra denne tid er der i Haslev-Freerslev gjort fund af forskellige stenredskaber. Langt fra alle fund registrerede. Det er forunderligt at stå med et sådant redskab, der for mange år siden var i stenaldermandens hånd. De ældste stenøkser har en tilspidset nakke og de yngste en tyk nakke.

I slutningen af stenalderen ca. 2000-1500 f. Kr. kommer der et nyt folk sydfra ind i landet. Dette folk medbringer redskaber af bronze; derfor havde bondebefolkningen svært ved at klare sig og blev nu en underklasse.

De betydeligste spor, vi har om menneskene i stenalderen og bronzalderen, er ikke de fundne redskaber, men gravene fra disse tidsaldre, som i høj grad fortæller, hvor disse tidsaldres mennesker har haft deres ophold her på egnen.

Den ældste gravform i stenalderen er den simple jordgrav, som senere afløstes af dyssekamre, hvori er sat et firkantet gravkammer af sten. Ovenpå er lagt en stor sten, en overligger. Hvad, der var indenfor gravkammeret, var hellig jord og måtte ikke forstyrres. I begyndelsen var der enkelt-begravelser i dysserne, senere fik man jættestuernerne med fællesbegravelser. Også i bronzalderen brugtes gravhøje.

Lokale oldtidsminder

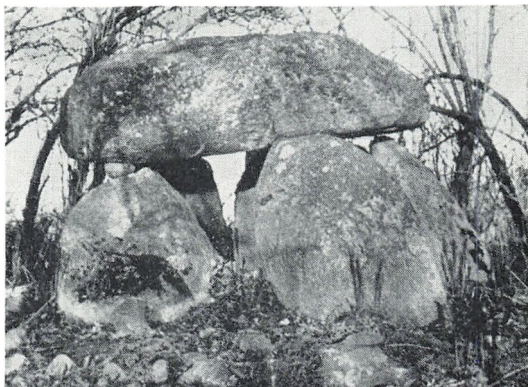
I Haslev-Freerslev er der gjort fund af de forskellige typer for stensatte grave fra de nævnte tidsaldre. Desværre er ikke alle gravhøjene lige velbevarede. Højene blev allerede registrerede i 1882.

På matrikel nr. 6 c, »Enghøjgård« i Trøelstrup er der et fritstående dyssekammer af rektangulær form. Dyssen findes i gårdens have (vest for jernbaneviadukten på vejen imod Teestrup). Vi har her et dyssekammer fra begyndelsen af yngre stenalder (ca. 2500 f. Kr.) Gravkammeret er ca. 2 m langt og 75-100 cm bredt. Højden er indvendig ca. 80 cm. Højen udenom er regelmæssig afgravet. Dyssekammeret er sat af 5 bærestene med dæksten på plads. Højen kaldes »Enghøj« og blev 1920 fredlyst af Gisselfeld.

På matrikel nr. 7 a i Trøelstrup var en nu sløjfet høj. Man har i dens nærhed fundet flere økser fra ældre bronzalder (ca. 1500-800 f. Kr.)

Ved Bregentved, hvor Braaby og Haslev sogne mødes, findes en sten-

Stendysse
»Enghøj«
ved Troelstrup.

dysse kaldet *Koldinghushøjen* eller *Troldhøjen*. Denne anselige høj regnes for at være fra den ældre bronzealder (1500-400 f. Kr.) Højen er ikke udgravet. Før vort århundrede blev der ført mange store sten bort fra denne høj.

I *Bregentved Dyrehave* i den østlige del af slotsparken er gjort de anseligste fund af gravhøje. Her findes nemlig 22 høje fra bronzealderen (1500-400 f. Kr.) Af disse findes nærmest ved Ulse sø en gruppe på 6 høje. De fleste af dem er velbevarede. Højene i denne gruppe er ca. 2,5m høje og har en diameter på ca. 12,50 m. Nordligere findes en gruppe på 10 større og mindre høje, hvoraf de fleste er velbevarede. Der findes desuden nogle enkelt-liggende, middelstore høje og to parvise middelstore høje. Kun i en enkelt af højene spores en sten-sat kreds om foden. Alle disse høje er fredet. Nationalmuseet mødte hos grev Frederik C. Moltke en stor forståelse for fredningen af gl. gravhøje. I 1902 lod greven frede 30 høje og 2 langdysser på Bregentved gods. Iblandt disse var også højene i Bregentved Dyrehave. Vedrørende fredningen af de sidstnævnte høje skriver godsforvalter Permin 14. januar 1902 til Nationalmuseet:

Lensbesidderen ønsker ikke fredningsmærker opstillede i selve Dyrehaven og Slotshaven, og når der i deklarationen står 22 gravhøje og ikke 23 som i koncepten, er grunden dertil den, at gartneren har ladet sløjfe en høj i haven, uden at det dog vides, om det er en gravhøj eller ikke. Lensgreve Moltke ved overhovedet ikke, hvor de 23 høje i Dyrehaven og Slotshaven ligger, og det ville derfor glæde ham, om en af Museets embedsmænd i løbet af sommeren ville komme til Bregentved for nærmere at undersøge dem og samtidig forevise, hvor de ligger.

To af de 22 oldtidshøje i Bregentved Dyrehave.

Om højene, der altså ikke alle er lige lette at finde, skriver Nationalmuseet, at når man har skrevet 23 høje, skyldes det, at museets medarbejder dr. Henry Pedersen ca. 1882 var ved Bregentved for at indhente oplysninger om højene, og han fandt 23. Museet kan vanskeligt tænke sig, at der har indsneget sig en fejl. Det fremgår heraf, at der er nogen tvivl om en 23. høj. Nogle mener, at det, man mener var den 23. høj, er en gl. skydegrav, og andre, at det er en gammel grav, som brugtes ved savning af kævlerne. Vi må altså lade dette spørgsmål stå hen.

Ca. 300 m vest for Holtegården, matrikel nr. 14 a, Freerslev er en ufuldstændig langdysse, hvis endestene er bortsprængt i nyere tid. Den ligger øst-vest og er ca. 25 m lang og 9 m bred. Langs nordsiden findes 14 randsten og langs sydsiden 11, hvoraf 3 er væltede. Midt oveni langdyssen spores i jordfladen overkanten af et ikke udgravet gravkammer. Et stenfyldt hul øst derfor antyder muligvis pladsen for et andet ødelagt gravkammer. Af jordhøjens vestlige ende er en del fyld bortgravet i gammel tid. Den er fra dyssetid (ca. 2500 f. Kr.) eller fra jættestuetid (ca. 2000 f. Kr.) Den blev fredet 1902.

På Freerslev matrikel nr. 1 b i nærheden af Freerslev Møllegård har ligget en anselig stendysse, hvis tomt endnu er kendelig. Det er formodentlig resterne af en jættestue fra yngre stenalder.

På Freerslev matrikel nr. 8, »Langesnoggården« er ved markens østre skel sløjfet en stendysse.

Sølvskatten i Høstentorp

Bronzealderen var en behagelig tid med varme somre. Men efterhånden forsvandt de varme somre, og i stedet blev de kølige og regnfulde. Omkring 500 f. Kr. var man ved overgangen til jernalderen, hvor man begyndte at udvinde jern af myremalm. Regn og kulde skabte nye levevilkår for menneskene. Der byggedes mere solide huse, hvori kreaturerne får plads i den ene ende. Der blev nu også en betydelig græsvækst. Derfor afløstes rispeploven af hjulploven. Man bindes samtidig stærkere til den bestemte boplads.

Fra jernalderen har vi et stort sølvfund. Det blev gjort på matrikel nr. 6 b, Høstentorp, Freerslev sogn og ca. 100 m syd-vest for ejendommen, som nu beboes af Thorkild Madsen. Den 5. december 1933 var man i færd med dræningsarbejde på ovennævnte mark. Lige før end arbejdet sluttede, opdagede man noget sølv. Da fundet blev gjort i skumringen, blev det først næste dag taget i øjesyn. Den største del af fundet, der lå tæt sammen, ca. 35 cm under jordoverfladen, blev taget op af arbejdsmand Harry Jensen, nu Webers Tværgade 1, Haslev. Der blev straks sendt bud til Nationalmuseet, som sendte inspektør H. C. Broholm ud til findestedet. Den udgravede jord blev om-

Dele af sølvskatten fra Høstentorp.

Til venstre nordisk sølv, til højre romersk og byzantinsk sølv. (Nationalm.)

hyggeligt undersøgt. Sammenblandet med sølvet var der spor af træ, antagelig efterladenskaber af en trækasse. Man formodede, at sølvet var tyvekoster, som tyvene havde slået i stykker for at gøre stykkerne ukendelige. Derefter blev de gravet ned i en trækasse på marken. Man kender ikke alle de ituhuggede sølvgenstandes originale form. Nogle af genstandene er af nordisk type, og andre er importerede, senromerske genstande. Totalvægten for sølvet var 4453 gram og repræsenterede en værdi af 397,50 kr. Af de mindste stykker sølv fik findereren, Harry Jensen lov til at få lavet en sølvring. I fundet var også nogle romerske mønter fra 400-tallet e. Kr.

Oldforskeren R. Nyerup gør i en skrivelse fra 1809 opmærksom på, at der allerede på dette tidspunkt var gjort oldtidsfund i Høstentorp, nemlig nogle guldringe.

BOPLADSERNE FÅR NAVN

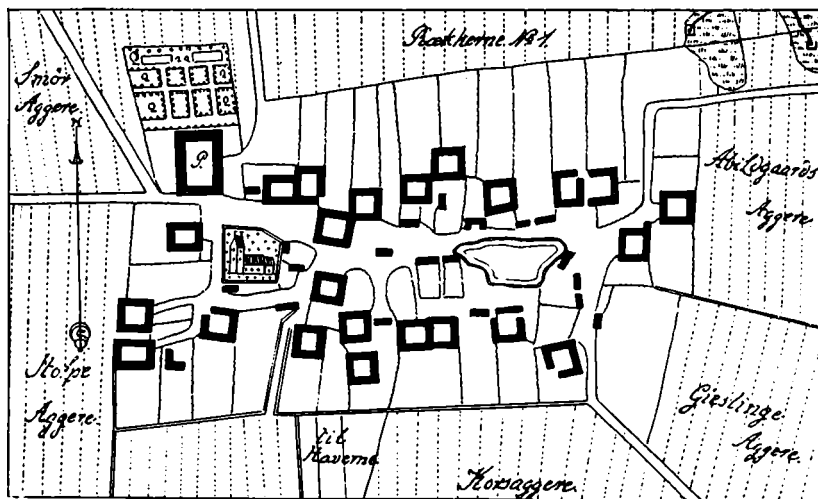
Som tidligere nævnt tørte klimaet i jernalderen til, at der nu blev bygget mere solide bygninger, hvorved man blev mere fastholdt til en bestemt boplads. Disse bopladser fik efterhånden navne. De endelser, som landsbynavnene har, kan i de fleste tilfælde fortælle os noget om byens alder.

De ældste landsbyer i Haslev og Freerslev sogne er de to kirkebyer, der har endelsen -lev. Man regner med, at de er fra folkevandrings-tiden (ca. 500-800 e. Kr.). Endelsen -lev hedder på oldnordisk leif = arv, levning. Endelsen -lev betyder i danske stednavne »arvegoods«. Som regel er forleddet et mansnavn.

Med hensyn til Haslev er man dog i tvivl, om man virkelig har en -lev by. I så fald skulle forleddet være mansnavnet Hathes. Man finder dog i 1120: formen Haslef, men i 1328: Haslæ og i Roskildebispens jordebog 1370-80: Hasle, Haslæ. Selv om man nogle gange i 1600-tallet møder navnet Hasleff eller Harsleff og i nogle af Bregentveds skrivelser omkring 1800 Hasløv, så har navnet Hasle i århundreder været både den gængse stavemåde og udtale. Man regner derfor med, at Hasle er en bøjningsform, måske dativ singularis til trænavnet hassel, eller senere en afledning af trænavnet hassel, på gammel-dansk Hasli = hassellund, en dannelsesmåde man også kender fra Bornholms by Hasle.

Fra Hasle over Hasle pr. Haslev til Haslev

I dag skrives bynavnet altid Haslev, men dette har man først begyndt på, efter at jernbanen blev anlagt i 1870. Og stavemåden Haslev er først slået helt igennem efter århundredskiftet. Det var jernbaneselskabet og postvæsenet, der begyndte at skrive Haslev efter, at Haslev station var bygget. Sorø amtsstue fulgte efter. Da Haslev-Freerslev sogneråd opdagede dette, skrev man til det kgl. Geheimearkiv (Rigsarkivet) for at få at vide, hvordan byens navn havde været skrevet igennem tiderne. Efter at have fået svar fra arkivet meddelte sognerådet amtet, at arkivet anså stavemåden Hasle for den sandsynligste.

Landsbyen Hasle 1790. (Fra *Danmarks Kirker: Sorø amt*).

Dertil kom, at beboerne i byen brugte stavemåden Hasle. Hverken sogneråd eller beboere ønskede en forandring af bynavnet til Haslev. Man henstillede derfor til amtet at bruge stavemåden Hasle. Man var indeforstået med, at jernbaneselskabet havde lov til at kalde sin ejendom, hvad det ville, men kunne ikke heri se en begrundelse for, at man skulle forandre en bys eller et sogns reelle navn.

Amtet svarede, at man fortsat ville bruge stavemåden Haslev. Sognerådet beklagede, at man ville forandre det navn, som både by og sogn har haft i mindst 500 år. Under henvisning til de originale aktstykker fastholdt man navnet Hasle og tilføjede: *Enhver uden sognerådets samtykke foretagen forandring i kommunen eller byens navn betragtes som en personlig, ikke officiel benævnelse.*

I januar 1872 gjorde Generalstabens topografiske afdeling opmærksom på, at de forskellige autoriteter nok havde taget navnet Haslev efter Generalstabens kort. Denne stavemåde begrundedes med, at byen i skrift fra 1135 kaldes: Haslewæ (ejeform) og i et gavebrev vedr. Sorø Kloster: Hasleff. Man henviste også til, at endelsen -lev ofte i bynavne forkortes til -le.

Efter en brevveksling imellem sognerådet og den topografiske afdeling sluttede sognerådet med at anke over, at den topografiske afdeling søger at *ned sætte sognerådets grundige undersøgelse.* Man hen-

stiller derefter »til publikum« om i fremtiden at benævne sognet og byen med det rette navn: *Hasle*, som er stemmende med den lokale udtale, skrivemåde og befolkningens ønske, og som tillige alene findes i de lokale arkiver og indtil 1870 stedse er brugt af autoriteterne.

Der har altså været en del stridigheder om Haslevs stavemåde. I lang tid adresseredes brevene således: *Hasle pr. Haslev*. Provst M. Weber (i Haslev 1880-1921) skriver: *Jeg vedblev at skrive Hasle om sognet (sognerådet ligeså), men i de senere år Haslev om byen. Nu (1924) er det sidstnævnte trængt igennem også for sognets vedkommende.* – Da der er to andre byer, der hedder Hasle, må vi sige, at det var godt, at stavemåden Haslev slog igennem – til trods for modstanden fra beboernes side.

Freerslev og Bregentved

Mens der er tvivl om, hvorvidt Haslev er en -lev by, er der det til gengæld ikke med hensyn til *Freerslev*. Ca. 1322-24 hedder det: Frithærsløf og i Roskildebispens jordebog (1370-80): Fræthersløf, Fredersløf. Forleddet er genitiv af mandsnavnet, gammeldansk Frithar, der ellers ikke er kendt i gammel-dansk, men som kan jævnføres med f. eks. oldtysk Fridheri. Endelsen: lev = arvegods. Mens geodætisk Institut på sine kort bruger stavemåden *Freerslev*, er der nogle, der er begyndt at skrive *Freerslev*, hvorved bynavnet udtales på anden måde end sædvanlig. Den gængse stavemåde *Freerslev* er brugt i dette værk.

Til bynavnene regner vi også *Bregentved*. I den oprindelige Bregentved landsby har der været en gård, som var noget større end de andre. Denne har opslugt mere og mere jord i byen, og man har da flyttet gårdene lidt længere bort og givet dem et mindre jordtilliggende. Byen med disse 5 gårde og en vandmølle fik navnet *Lille Bregentved*. Den lå på skrånningen fra nuværende Slotshave (ved obelisken i det sydvestlige hjørne af haven) og ned imod Ulse sø. Lille Bregentved nedlagdes før 1631.

Bregentved staves i 1410: Brægnehwed og indeholder plantenavnet »Bregne« og endelsen »tved« = gl. dansk Thwet, der i danske stednavne betyder: »rydning, fældet skov«. Det kan tyde på, at området her har haft en tæt bregnebevoksning. For øvrigt menes det, at stednavnet Bregentved er iørt fra Danmark til England, hvor det hedder: Brackenthawaite. Her på egnen udtales Bregentved af de ældre: Breigentved. Stednavne med endelsen -tved stammer fra 800-1000 e. Kr.

I disse gamle byer øgedes befolkningen, og pladsen blev efterhånden for trang. Ofte forlod en mand den gamle landsby og drog ud på en udmark, som han gav sig til at dyrke. Derfor skyder der fra omkring år 1000 mange små udflytterbyer op, som har fået navn efter den mand, der grundlagde byen. Disse byer bærer oftest endelsen -torp, som senere er blevet til -strup, -rup, eller -drup.

Nedlagte landsbyer på Haslev-egnen

Når man ser på kortet over Haslev og Freerslev sogne og dets nabo-sogne imod syd og nord, vil man sige, at denne udvikling ikke i så høj grad har fundet sted her. Dette er kun rigtigt, hvis vi studerer kortet, som det er idag. Går vi længere tilbage i tiden, vil vi se, at der har været mange flere landsbyer, som imidlertid blev nedlagt og opslugt af de store hovedgårde. Trækker vi en linie fra det nuværende Sophiendal over Freerslev, Bregentved, Søtorup og Gisselfeld til Hæsedede, vil de gamle dokumenter kunne oplyse os om, at der på denne strækning har ligget op imod en halv snes landsbyer, som ikke findes mere.

Af disse byer lå flere i Haslev og Freerslev sogne. Endnu har vi nogle af bynavnene gemt i marknavnene. Det gælder f. eks. *Pederstrup*, idet man endnu på Bregentved har en mark ved navn Pederstrup-marken. Landsbyen lå imellem Freerslev og Østerskov og hørte til Freerslev sogn. Den nedlagdes i 1665, og dens 2 gårde kom under hovedgården *Ahrenfeldsborg*, som i 1690 lagdes under Bregentved. Bynavnet Pederstrup møder vi allerede 1355, hvor det staves Pæderstorp. Det indeholder det kristne mandnavn Peder og efterleddet torp = udflytterby. På samme måde har vi Holte-marken, som fortæller os, at der har ligget en landsby ved navn *Holte* i nærheden af Holtealleen. Byen, der lå i Freerslev sogn, havde jorder, der grænsede op til Dalby sogn. Den ældste form af bynavnet er Holtæ i 1355, dog findes der en tidligere form i 1343: Leergrauæ holt, der sikkert er et naturnavn. Bynavnet er en bøjningsform af substantivet, gammeldansk holt = (lille) skov. Denne by nedlagdes i 1665 og kom med dens 4 gårde under Ahrenfeldsborg. Den blev ligesom Pederstrup i 1690 lagt under Bregentved.

På Holtegårdens jorder i Freerslev sogn skal der have ligget en landsby ved navn *Nystrup*. Den nævnes i en retssag 1539. Ellers kender man intet til den. I Terslev sogn lå *Stænkelstrup* (indeholder mandnavnet

Haslev-egnen med de nedlagte landsbyer markerede ved en stjerne.
(Med tilladelse fra Geodætisk institut).

Stenkil og efterleddet torp), omtrent hvor Sophiendal ligger idag. Byen med dens 7 gårde nedlagdes 1689. Øed landsby lå imellem Freerslev by og Stenkelstrup og havde 3 gårde. Den nedlagdes før 1730. Bynavnet er af uvis oprindelse.

Landsbyen *Søthorup* i Bråby sogn er nedlagt i flere tempi. Den nævnes første gang 1456 i formen Tordrup. I 1558 er det blevet til Sørtorp og i 1561 Sõtourup. Deraf ser man, at Sø er en senere tilføjelse. Det oprindelige navn er sammensat af det gammeldanske mandnavn Thorth og efterleddet -torp. I 1330 kaldes Skovtorup i Kongsted for Torderup. Først i 1500-tallet får denne landsby navnet Schoutorup. Man ser, at man har villet adskille de to nærliggende byer fra hinanden ved at sætte sø foran den ene og skov foran den anden, eftersom den ene lå ved en sø og den anden ved en skov. I begyndelsen af 1800-tallet havde Søthorup kun een af de 7 gårde tilbage. Den sidste gård er nedlagt for ca. 60 år siden, men der findes endnu tre af dens bygninger.

Landsbyen *Høgerup* i Bråby sogn lå syd for vejen fra Gisselfeld til Slotshusene og bestod af 4 gårde. Den nedlagdes helt i midten af 1600-tallet. *Hæsedø* i Bråby sogn havde 8 gården og nedlagdes i 1671.

Muligvis har der også i nærheden af det nuværende Themstruphus (i 1790 Themstrup Hus) ligget en landsby ved navn *Themstrup* eller *Temstrup*. Vi hører nemlig i 1449 om Demstrup Fanning i en strid med bymændene i Haslev. Tolkningen af navnet Themstrup er usikker. Det er måske et fra tysk lånt mandnavn Detmar, som i olddansk hedder Thetmar.

Bestående bebyggelser på landet

Vi har dog nogle torp-byer, som eksisterer idag. I Haslev sogn findes således *Troelstrup*, som i 1370 hedder Thruwelstorp og er sammensat af mandnavnet: Torgisl, senere hedder det Thrugild, Troels. Navnet betyder »Tor-spyd«. Efter mandnavnet er føjet -torp til.

I Freerslev sogn findes *Høstentorp*. Som nævnt har -torp-byerne som regel et mandnavn som forled, men her er det naturbetegnelsen »de høje stene«. Halvdelen af Høstentorp ligger i Freerslev sogn og den anden halvdel i Terslev sogn. Egentlig skulle vi have ventet, at Høstentorp hørte til Dalby sogn, fordi byen Høsten, som den er udflyttet fra, ligger i Dalby sogn.

Lysholm var oprindelig et overdrev, som Gisselfeld hovedgård brugte. Men i 1799 blev Indelukket Lysholm udstykket og fra denne tid stam-

mer den ældste bebyggelse. Navnet er sammensat af »Lys« og »holm« og hentyder til, at det lå i en lys åbning på en lav ø = holm. I de senere år er der bygget en del på Lysholm.

Her skal også stednavnet *Badsted* nordvest for Haslev nævnes. Det er et boelsted på 24 tdr. land, der bærer dette navn, hvis tydning er vanskelig på grund af dets senere overlevering. Følgende to usikre tolkninger kan gives. Der kan sigtes til navneordet bast, der forekommer ret hyppigt i stednavne og synes at kunne betyde linde- eller piletræ, da der af disse træarter fremstilles bast. Betydningen bliver da: Bevoksning med træer, af hvilke der kan laves bast. Dette kollektive ord er så brugt i bestemt form i navnet Badsted (bastet). Den anden mulighed er navneordet »badstue«, som ofte forekommer i naturnavne.

Vi vil senere vende tilbage til de eksisterende landsbyer i Haslev og Freerslev sogne og følge deres udvikling indtil idag, som de historiske dokumenter og de mundtlige fortællere beretter derom.

KIRKEBYGGERIET I HASLEV

Fra folkevandringstiden (ca. 500 e. Kr.) og op til det 13. århundrede deltes Danmark op i herreder. Ordet *Herred* betyder »hærudredning« eller »hærridt« (Hærtog) og betegner enten herredet som et distrikt til udrustning af en hær eller et område, hvor en hærske (deltagere i et hærtog) boede. Man havde altså et fællesskab i forsvaret af egnen, men også om retsplejen og gudsdyrkelsen.

Når kristendommen var kommet til en egn, skiftede flere og flere fra den hedenske gudsdyrkelse over til den kristne tro. En skønne dag besluttede man i herredsforsamlingen, at nu skulle der bygges kirker. Alle jorddyrkere indenfor herredet forpligtedes derpå til at yde eet neg af hvert 10. til præsten og på samme måde af de næste 10 neg eet til kirken og tilsvarende eet til de fattige. Kornet på marken stilledes efter at være høstet op i hobe på 30 neg. Derfra tog man så eet neg til præsten, eet til kirken og eet til de fattige. De folk, som ydede *tiende* til samme præst, kirke og fattige, dannede et *sogn* og søgte altså til samme kirke. Når beboerne havde lige langt til to kirker, kunne en landsby blive delt på to sogne som f. eks. i Høsten-torp.

Tiendenegene indbragte efterhånden midler til opførelse og vedligeholdelse af en kirke. Man begyndte derefter byggeriet med det materiale, man havde for hånden, nemlig træ. Kirken blev opført af svære egeplanker, stave, sådan som det endnu ses i de berømte norske stavkirker og meget lig rekonstruktionen på Trelleborg ved Slagelse. Den bestod af et lavere og smallere kor imod øst og et bredere og højere skib imod vest. En sådan trækirke blev der sikkert også i 1000-tallet bygget i Haslev og i Freerslev.

Både Haslevs og Freerslevs første kirke blev lagt, som skik var, på et højt sted, for at man derved kunne være himmelen nærmere. Måske de også blev bygget ved et gammelt hedensk offersted for at vise, at Kristus er stærkere end alle de onde magter.

I Danmarks fugtige klima havde trækirkerne ikke lang levetid. Desuden rodfæstedes kristendommen mere og mere, og man følte derfor, at den bygning, der skulle rejses til Guds ære, skulle bygges af et mere solidt materiale end andre bygninger og hæve sig over disse.

I Valdemarstiden, hvor Haslev og Freerslevs første stenkirker blev bygget, opførtes der 10-12 kirker om året i Danmark.

Stenkirkerne i Haslev og Freerslev bar til at begynde med præge af, at der ikke var så langt til Faxe kalkbrud og Stevns Klint. Det var materialer derfra, der blev brugt, men efterhånden lærte man at brænde sten, og det blev nu munkestenene, der benyttedes.

Haslev og Freerslev kirker blev bygget i forskellig størrelse, men var begge delt i 3 dele: et aflangt firkantet skib med et lille firkantet kor imod øst. I korets østgavl var en korrunding, også kaldet en apsis. I Haslev var denne kirke $\frac{3}{4}$ af det nuværende tværskib. I rummet var der små rundbuede vinduer og fladt loft. Der var to indgangsdøre: mandsdøren imod syd og kvindedøren imod nord. Imellem disse døre stod døbefonten. Der var intet tårn, men der stod en klokkestabel i nærheden af kirken.

Kirkeskibet set mod øst omkring år 1900.

Prædikestolen til højre på samme plads, hvor den i 1967 er anbragt.

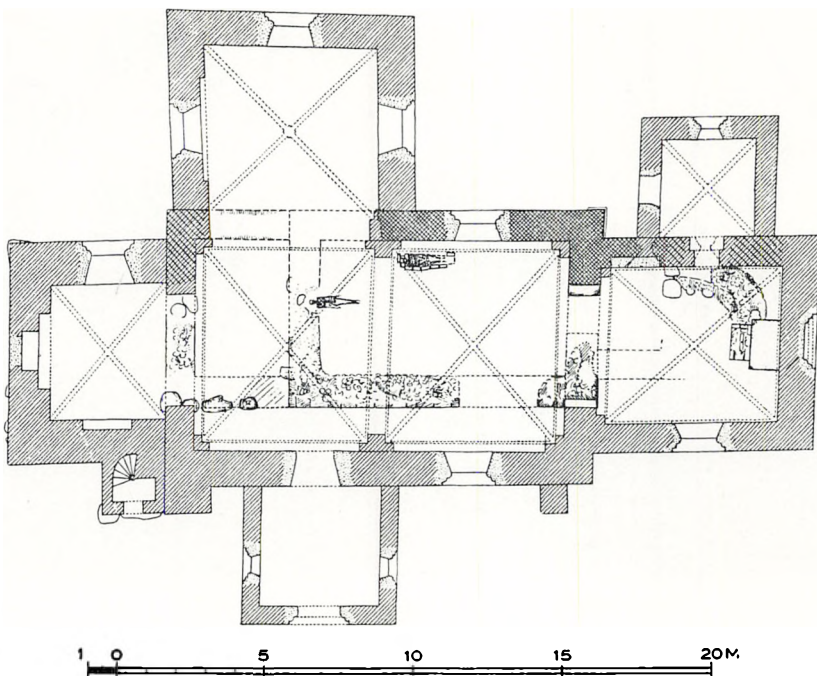
Sådan blev kirken ikke ved med at være. I slutningen af Valdemar Sejr-tiden eller lidt senere forlængedes den i begge ender. I 1300-tallet gjorde man kirken bredere og murene højere og samtidig erstattedes det flade bjælkeloft af murede hvælvinger. Senere kom der

tårn, sideskib m. m. Til trods for at der var en bestemt plan i kirkebyggeriet, har hver kirke sit særpræg. Derfor vil vi også følge Haslev og Freerslev kirkers historie hver for sig.

Haslev kirke og dens mange ombygninger

Der er ikke stor sandsynlighed for, at man kan finde spor af en trækirke i Haslev, idet man for en stor del har gennemgravet Haslev kirkes jordbund ved ombygningen 1914-1916. Selv om man ikke ved ombygningen gjorde fund, der vidner om en trækirke i Haslev, er man ved ombygningen blevet klar over, hvor stor Haslevs første stenkirke var.

Da man gik igang med ombygningen 1914, viste det sig, at der i skibet kun var bevaret dele af den oprindelige mur. Derimod stod

Haslev før Ombygningen 1914—16. Plan. 1 : 300. Tegnet af C. G. Schultz 1936 paa Grundlag af Th. Havnings, M. Clemmensens og C. A. Jensens Opmaalinge.

(Fra *Danmarks Kirker*, Sorø amt).

korets nordmur ret uskadt under overpudsningen. I sidstnævnte mur blev der fremdraget rester af en rundbuet blænding, som desværre blev ødelagt under ombygningen, inden man fik den undersøgt. Det var et oprindeligt vindue med en lysningsbredde på 28 cm. Den østlige del af vindueskarmen skal endnu sidde bag ved det nyere murværk, dog findes der nogle rester af trækarmen på Nationalmuseet. Som grundtegningen af den gamle kirke viser, fandt man også den nordlige runding af en apsis til et mindre kor. Dens grund var af rå grundsten. Man har endnu i kirken en ganske lille rest af det gamle skibs nordøstre hjørne med opretstående kvadre samt i den gamle kirkes nordvestside ved tårnet.

Den første stenkirke, der blev bygget af kalksten, var med apsis ca. 16 m lang. Skibet var ca. 6 m bredt.

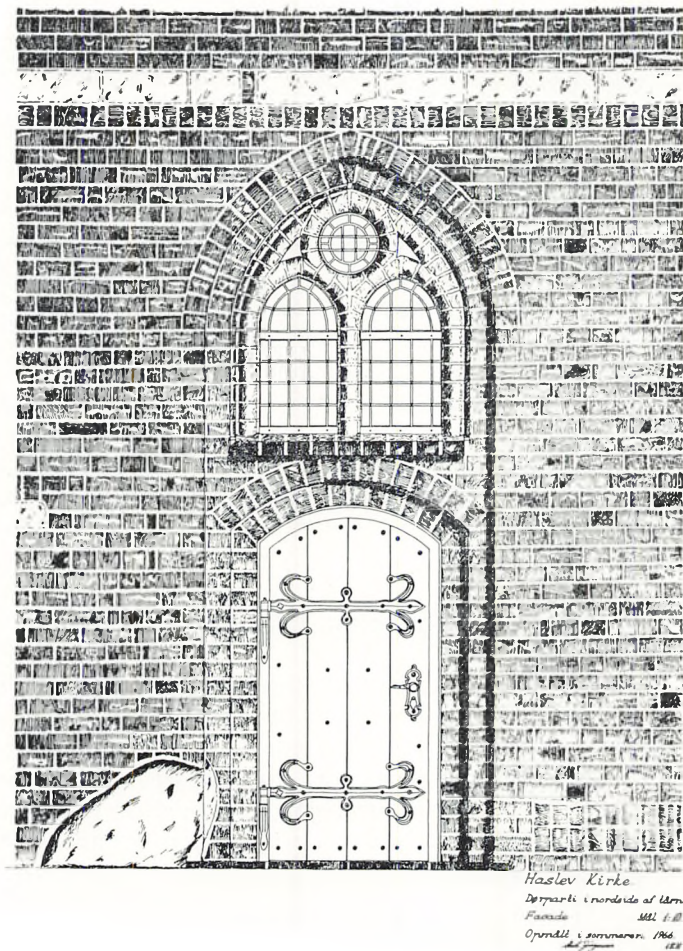
Første ombygning i 1200-tallet

Da kirketienden imidlertid indbragte flere midler, og da kristendommen var i vækst, gik man i gang med at udvide den lille oprindelige kirke. Udvidelsen skete i 1200-tallet både imod øst og vest. I vest forlængede man skibet med ca. 4,25 m. Imod øst nedbrød man apsis og forlængede koret med ca. 2 m, således, at kirken nu blev ca. 22 m lang. I nord forlængede man den gamle nordmur. Derimod opførtes der i syd en helt ny mur i romansk stil og af munkesten. I vestgavlén, der opførtes ved denne udvidelse, finder man, når man går op i tårnet, et gavlfelt med zig-zag mønster, hvortil er anvendt både munke- og kridtsten.

Anden ombygning i 1300-tallet

Flere udvidelser fulgte efter. I 1300-tallet fik man påny midler til at udsmykke kirken, der nu blev gjort bredere, bræddeloftet afløstes af krydshvælvinger, som endnu er bevarede i de nuværende tværskibe. Efter hvælvingernes konstruktion slutter man, at det må være sket i slutningen af 1200-tallet. Man har begyndt udvidelsen med at rejse en ny sydmur af munkesten 2-2,50 m syd for den oprindelige kridtstensmur, således at kirkeskibet nu blev 8-9 m bredt. Nordmuren blev gjort højere. Nederst i de nye mure har man anvendt materiale fra de gamle mure, d.v.s. kridt og kalksten. Det var altså en stor forandring, der skete med kirken. Haslevs beboere, der boede i primitive gårde og huse har sikkert glædet sig over den udvidede kirke, som

på den 51 m høje bakke har vakt beundring. På det tidspunkt, da Haslev kirke udvidedes anden gang, kom mange kirker på grund af den sorte død i 1300-tallet til at ligge øde. At Haslev kirke i modsætning hertil kunne udvides, tyder på, at der allerede dengang i sognet var et levende kristenliv med offervilje og måske også på, at ofrene på grund af den frygtede epidemi var færre her.

Dørparti på tårnets nordside. (Tegnet af Erik Jørgensen, Haslev).

Kirkens udvikling i tegninger

1000-
TALLET

Der er intet tilbage – men det er højt sandsynligt, at den første kirke i Haslev har været bygget af svære egeplanker. Den har været ganske lille og meget mørk. – Den er muligvis brændt.

Den nuværende stenkirke blev sikkert anlagt i 1100-tallet. Den var bygget af kridt og Faxekalk, og den har sikkert haft flere altre for forskellige helgener. Den har haft ca. $\frac{3}{4}$ af de nuværende sideskibes længde, og den har været bygget i romansk stil med små højtsiddende vinduer. Klokkeren har hængt i en klokkestabel på kirkegården.

1100-
TALLET

1200-
TALLET

I slutningen af Valdemar Sejr-tiden eller lidt senere gjorde man kirken en hel del større ved at forlænge den i begge ender. Nu begyndte man at bruge munkesten, men vi kan stadig se rester af kridtstenskvadrene i hjørnet ved det nuværende tårn.

Man har har jævnlige lidt af pladsmangel, for i 1300-tallet har man gjort kirken bredere og murene højere, og samtidig har man muret hvælvinger til erstatning af det flade bjælkeloft. Det tømmer, der blev brugt til taget, er der den dag i dag. Ombygningen har været i gotisk stil med større spidsbuevinduer og takkede gavle. Den ældste af kirkens to klokker er også fra denne tid, og den er altså ca. 600 år gammel.

1300
TALLET

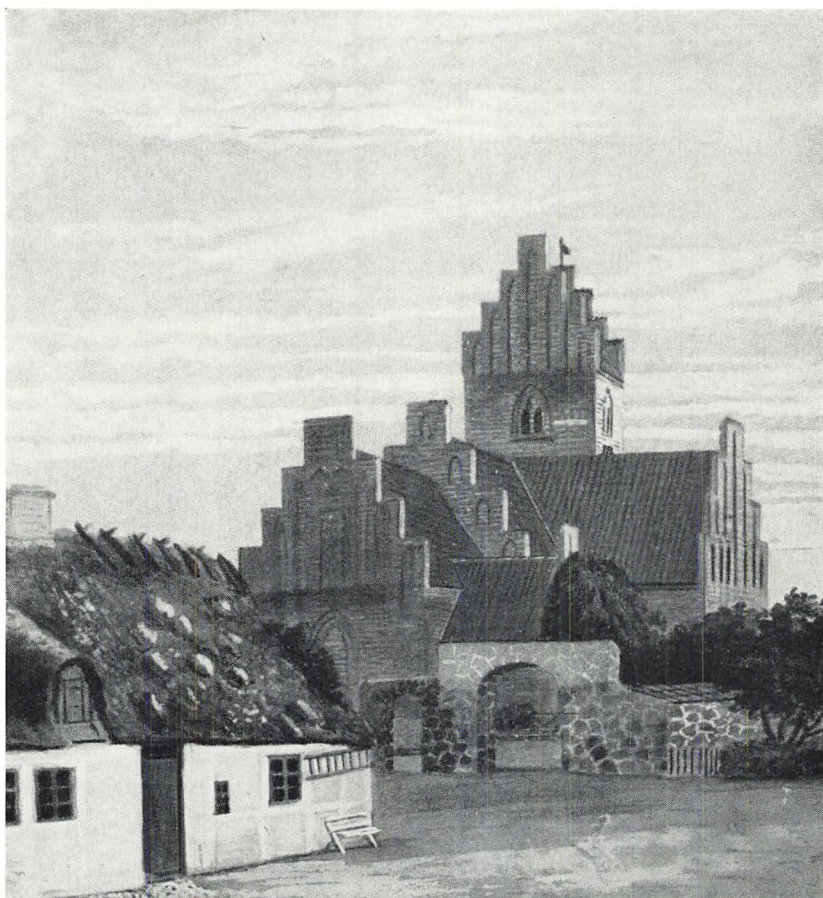
1500-
TALLET

I tiden op til reformationen (1536) fik kirken de mange tilbygninger, som vi kender i dag: Våbenhus på sydsiden (det nuværende præsteværelse), sakristi på nordsiden (indtil for nylig brugt som dåbsværelse), tårnet og nordkapellet (sovekammeret). Denne skikkelse bevarede kirken til 1914-16, hvor den fik den ydre form, vi nu kender.

Tekst og tegninger ved Bent Schmidt.

Tredie ombygning i 1400-tallet

Næste ombygning og udvidelse skete i 1400-tallet. Korgavlen (gavlen i nuværende østlige tværskib) blev ombygget, hvorved denne fik de mange ejendommelige blændinger. Nu byggedes der også et sakristi med en syv-trappet kamgavl ved det gamle kors nordside (nu benyttet dels som indgang til det østlige tværskib, dels som venteværelse før dåb). Imod syd byggedes våbenhuset (nuværende præsteværelse). Det kan se ud, som der har været et lavere våbenhus end det her nævnte. I 1400-tallet byggedes også tårnet, det har enkelte kalkstens- og kampestensbånd imellem murstenene. I hjørnet ved tårnet og det

Kirken omkring 1870 fra nord-øst. (Tegnet af Niels Larsen).

gamle sideskib finder man rester af murværk med kalksten. I nordmuren synes tårnet nogenlunde urørt. Det 21 m høje tårn, der har 14 kamme, har været genstand for flere reparationer. Således blev der i 1773 hentet 4900 hele og en del halve mursten fra det faldefærdige slot i Nykøbing F. Disse blev brugt til reparationen af tårnet. Oprindeligt havde tårnet ikke et trappehus, men der var en udvendig trappe.

I 1848 fik tårnet en vindfløj, hvorpå der står: A W M (kirkens ejer: A. W. Moltke). I 1854 fik kirken et urværk. På urskiven står dette årstal. Uret blev bestilt af greve A. W. Moltke hos urmager Funch, København den 10. december 1853.

Nordkapellet er den yngste af kirkens tilbygninger. Det er bygget op imod 1500-tallet. Kamgavlen er syv-takket.

Man havde nu en kirke, der var 28 m lang, og som i ca. 400 år kom til at stå næsten uændret, hvad angår selve bygningsværket. Selvfølgelig skete der flere hovedreparationer. I 1834 hedder det i synsprotokollen, at kirken er forskønnet ved en hovedreparation. Men den største reparation foretoges 1862-65. Ved denne indsattes der nye jernvinduer, murede fundament under stolestaderne, lagdes gulv i alle stolene samt gulvfliser i gangene mellem stolene og nyt gulv i våbenhuset. Man nedbrød gavlen på våbenhuset og indmurede en stiver i vestre side af tårnet. Murerarbejdet ved denne restauration kostede alene 1583 rigsdaler. Efter restaurationen skrives 1865 i synsprotokollen: *Kirken er blevet et særdeles smukt Guds hus.*

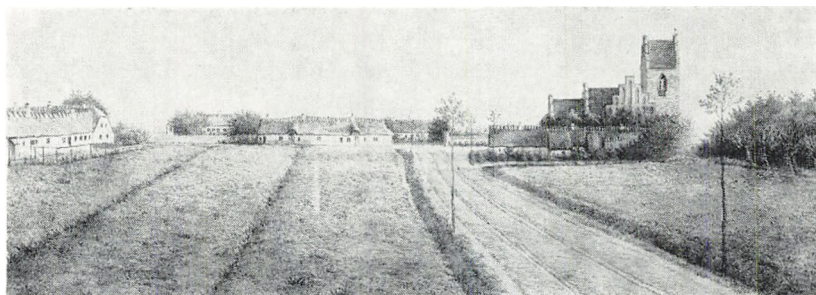
Der var fremsat forslag om, at våbenhuset skulle bygges om, så det blev ligeså højt som det nordre sideskib, men dette forslag blev ikke approberet af greve A. W. Moltke og bortfaldt.

I 1884 fik kirken for første gang varme. Der anskaffedes 2 kakkellovne, som forbandtes ved en rørledning. Dette var dog ikke tilfredsstillende og i 1886 fik man en ny af ministeriet godkendt ventilationskakkellovn. Samtidig anskaffedes der en bæk i våbenhuset, der tillige anvendtes som kulbeholder.

Det stigende folketal førte med sig, at man i begyndelsen af 1900-tallet begyndte at tale om en gennemgribende ændring af kirken.

HASLEV KIRKES STORE OMBYGNING OG UDVIDELSE 1914-16

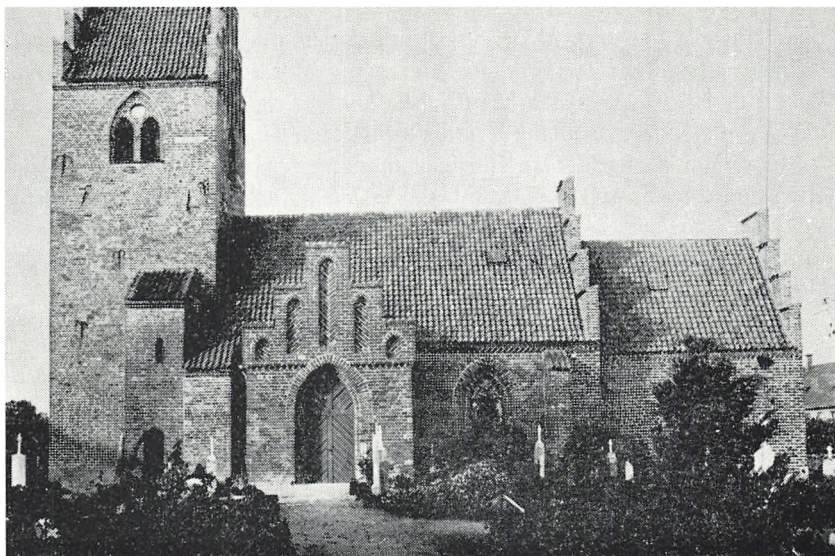
Hvorfor kirken var blevet for lille

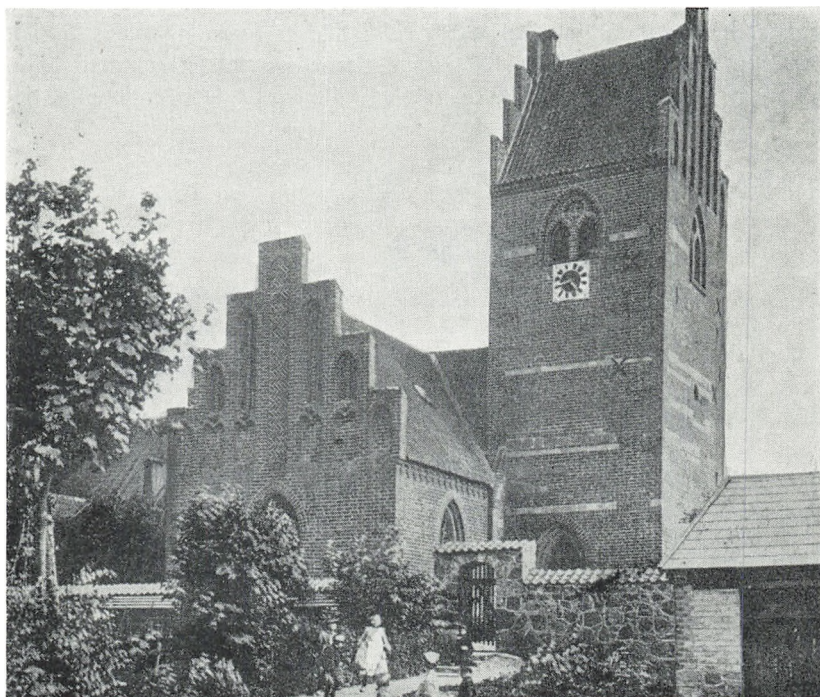
Jernbanegade omkring 1870. Fra venstre sognefoged Henrik Jensens gård og nu Højskolens gamle stuehus. Udfor gaden *Kildehuset*. (Tegnet af Niels Larsen).

Da Haslev blev stationsby i 1870, var der i Haslev sogn kun 1165 indbyggere, men i 1901 var det steget til 3124. Det var altså næsten en tredobling af inbyggertallet. Dertil kom, at Haslev Højskole var blevet bygget 1891, og at de mange elever herfra var flittige kirkegængere. Desuden var der et rigt åndeligt liv i Haslev (se bind III). Disse forskellige faktorer var medvirkende til, at Haslev kirke blev for lille. Ganske vist var indbyggerantallet i mange andre byer vokset på lignende vis, men alligevel havde man ikke der behøvet at udvide kirken, fordi det åndelige liv ikke trivedes så stærkt dér.

Ved kirkesynet i juni 1903 udtalte Haslev menighedsråd ønsket om, at kirken måtte blive udvidet. Da kirken ikke var selvejende, mente man, at det var kirkeeejeren, grev Fr. C. Moltkes sag at udvide den. Allerede på det tidspunkt påpegede han, at der var to muligheder. Man kunne bygge en ny kirke og omdanne den gamle til kapel eller lignende. Dette ville dog blive for kostbart. Man kunne også beholde den gamle kirke og holde 2 gudstjenester om søndagen, efter at man havde delt menigheden i 2 distrikter med hver sin præst. Kirkeeejeren undersøgte mulighederne, men det stod ikke klart, hvem der skulle afholde udgifterne ved en kirkeudvidelse, og derfor udsattes sagen. Og det fremgår af de mange udtalelser, at man meget nødig vil give

Kirken fra syd før ombygningen.

Kirken fra nord-vest, omkring 1900.
Til højre lidt af det gamle sprøjtehus.

afkald på den gamle kirke eller lade den omdanne til ligkapel. Da planen om at udvide imod nord kommer stærkt frem i 1907 skrives der: *Man er enige om, at den bygning, der er nu imod nord, ikke har bidraget til kirkens forskønnelse, og en ny af samme slags vil berøve kirken den sidste rest af arkitektonisk skønhed og gøre den til et rummeligt, men grimt og planløst monstrum af en kirkebygning.*

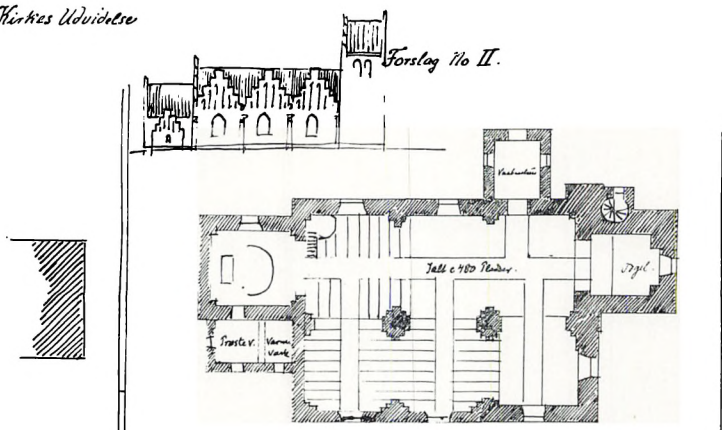
Mens man drøftede planerne, gav menigheden udtryk den ene gang efter den anden, at kirken var for lille. En kirkegænger skrev således: *Vel lærer skriften, at nøjsomhed er en god ting, men det er alligevel forkert, når mange ældre må stå op under hele gudstjenesten i Haslev kirke.*

Mange forslag til ombygning og udvidelse

Efter tiendeafløsningsloven i 1903 blev flere kirker selvejende. 7. juli 1911 blev Haslev kirke det, og samme dag vedtoges det ved kirkesynet, at der skulle ske meddelelse til ministeriet, at man ønskede kirken udvidet. 31. oktober 1911 svarede ministeriet, at man havde brevvekslet med kgl. bygningsinspektør Martin Borch, der havde udarbejdet 4 skitser.

Forslag 1 gik ud på, at der skulle bygges til ved østre side af sideskibet, hvorved der ville blive 90 siddepladser mere og plads til ialt 300. Ifølge lov af 8. maj 1908 kunne der gives statstilskud med halvdelen af de 9500 kr., som dette forslag ville koste. Den anden halvdel

Haslev Kirkes Udvidelse

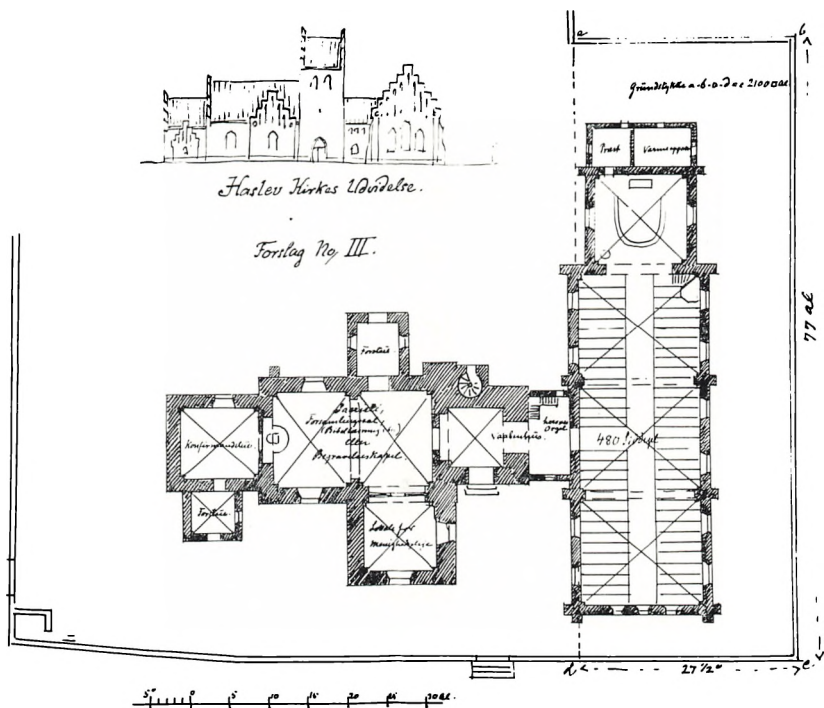
Forslag nr. 2 til Haslev kirkes udvidelse.

pålignedes menigheden. Hvis man valgte et af de andre forslag, ville den del af udgifterne, som oversteg halvdelen af statstilskudet til forslag I blive at ligne på menigheden.

Forslag II gik ud på, at der ikke blot skulle bygges en tilbygning til den østre mur af sideskibet, men også et nyt kor og præsteværelse. Man ville da få 480 siddepladser.

Forslag II a gik ud på, at man vendte skibet en halv gang, så kor og alterparti vendte ud imod vejen. Det gamle sideskib skulle rives ned, og en større bygning bygges i stedet.

Forslag III gik ud på, at der skulle bygges en helt ny kirke vest for den nuværende. Den gamle kirke skulle derefter benyttes til kapel, menighedsmøder m. m.

Forslag nr. 3 til ombygning af Haslev kirke.

På dette grundlag indbød menighedsrådet 10. december 1912 sognets beboere til drøftelse af udvidelsen. Selv om det var midt i juleforberedelserne, mødte der 175 mennesker, et tegn på, at det havde

beboernes interesse. Ved mødet nævnte provst M. Weber, at ministeriet skulle tage sagen om kirkeudvidelse op, når en præst eller et menighedsråd 3 år i træk havde gjort indstilling derom. Forrige menighedsråd havde 2 år i træk gjort indstilling derom, men så gik menighedsrådet af, og præst og kirkesanger gjorde den 3. indstilling. Staten ville efter forslag 1 betale halvdelen af den lille udvidelse til 9500 kr. Dog ville den kun give 4550 kr., da der i de 9500 kr. var indbefattet udgiften til en ny kakkellov. Restbeløbet 4950 kr. skulle lignedes på menigheden. Provst Weber anså en lille udvidelse for tilstrækkelig. Han syntes ikke, at det var hyggeligt med et stort kirkerum og kun få på siddepladserne. »Det er den skønneste pryd, når man ikke kan se hverken bænke eller stole for tilhørere«. Også af hensyn til gravfreden holdt han på den lille udvidelse, idet kun et par gravsteder derved ville blive berørt, bl. a. pastor Mohrs fra 1840. Desuden nævnte provsten, at når han gik af, ville der blive to præster i Haslev, og meget ville kunne afhjælpes ved to søndagsgudstjenester.

Forstander P. C. Davidsen, Haslev Højskole holdt på en stor udvidelse eller en ny kirke. Når der i missionshuset var siddeplads til 700 mennesker, og alle pladserne var besatte ved møderne, ville det være urimeligt at gå med til en kirkeudvidelse, hvor der ikke ville blive siddeplads til mindst 600-700. For øjeblikket turde han ikke tilråde eleverne at gå i kirke. Eller også måtte han sige til dem, at de måtte vente med at gå derhen til efter kl. 10, for at sognets folk først kunne få plads. Ti minutter over 10 kom eleverne tilbage med den besked, at der ikke var plads til dem i kirken. Hvis man kun foretog en lille udvidelse, ville eleverne fra Højskolen, Landbrugsskolen og Seminariet kunne fylde hele kirken. Derfor foreslog Davidsen en ny kirke med 700 siddepladser. Den ville koste 40.000-45.000 kr. I København havde staten givet $\frac{2}{3}$ i tilskud til en ny kirke. Afstemningen ved mødet faldt således ud: For en lille udvidelse 0 stemmer, for udvidelse til 600 siddepladser 39 stemmer og for en ny kirke med 700 siddepladser 75 stemmer.

Der arbejdedes nu videre med sagen. Biskop H. Ostenfeld, København besøgte i den anledning Haslev og udtalte, at der skulle være siddepladser til mindst 10 % af sognets beboere på een gang. Kulturminister Jacob Appel gav derimod udtryk for, at Indre Mission i Haslev kunne oprette en frimenighed. Men Indre Mission gjorde opmærksom på, at den var folkekirkelig.

Både kgl. bygningsingeniør M. Borch og direktør M. Mackeprang fra Nationalmusæet gjorde opmærksom på, at Haslev kirke var en af de smukkeste kirker i ren gotisk stil, derfor skulle der anvendes en særlig omhu i arkitektonisk henseende ved ombygningen.

Arkitekt H. Lønborg-Jensen, der forestod ombygningen af Haslev kirke 1914-16.

Kirkesagen i Haslev var en stor sag. Og selvfølgelig måtte det tage sin tid, inden man fandt frem til den rette løsning. I foråret 1913 kontaktede man arkitekt H. Lønborg-Jensen, som var født i Tureby sogn, og hvis far i en lang årrække var bygmester på Bregentved med bopæl i Freerslev Møllegård. Han var således knyttet til egnen. Han forstod, at det var svært for Haslevitterne, at der nu skulle forandres på den kirke, hvorfra de havde så mange rige minder. Derfor gjorde han, hvad han kunne for at bevare den gamle kirke. Hans plan gik derfor ud på, at han ville bygge en ny kirke tværs igennem den gamle, hvorved kirkens gamle kor og skib blev tværskibe i den nye kirke, hvis skib kom til at ligge nord for, medens koret kom til at ligge syd

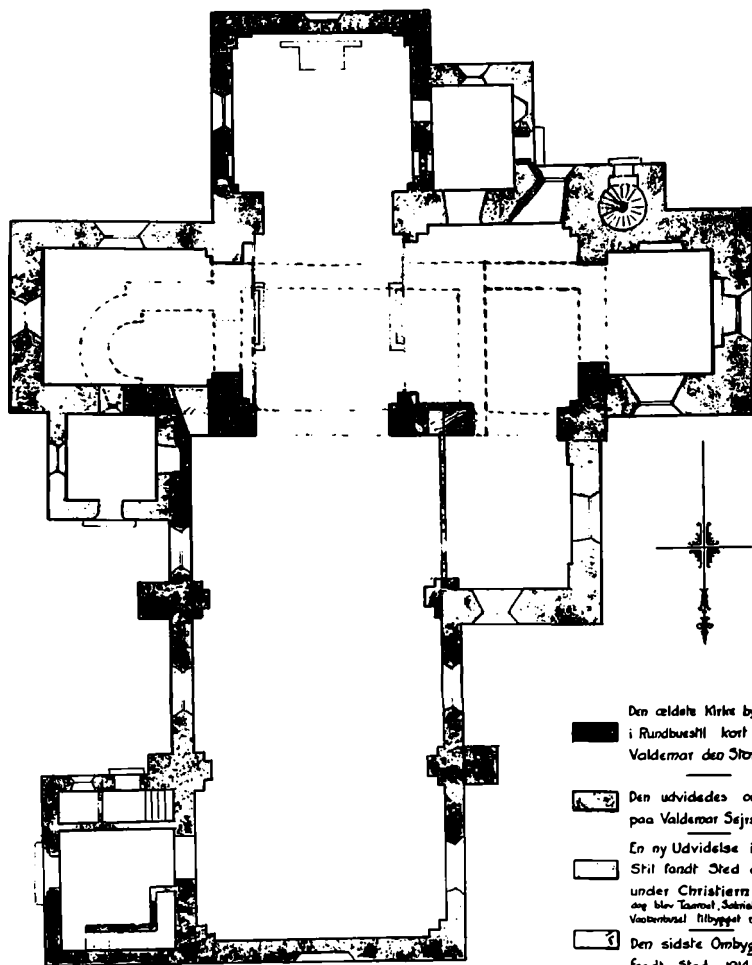
for den gamle kirke. Det var også meningen, at tårnet ved ombygningen skulle forhøjes.

Arkitekt Lønborg-Jensens plan vedtages

Arkitekt Lønborg-Jensens plan vakte stor interesse, og den 2. juni 1913 vedtoges udvidelsen efter hans plan og tegning. Ved det offentlige møde samme aften tegnede deltagerne sig for 3000 kr. til ombygningen, og kvinderne indsamlede samme aften 500 kr. til at udvide orglet for i den ombyggede kirke. Der var altså en levende interesse for sagen.

Kirkens ombygning budgetteredes til 37.000 kr. Man ville nu få 641 siddepladser. Staten ville betale halvdelen af udgiften. Sagen sendtes til ministeriet, og den kgl. bygningsinspektør udtalte, at det havde været heldigere, om man kunne lade være at gøre indgreb i det gamle bygningsværk og i stedet opføre en ny kirke et andet sted i byen eller vest for nuværende kirke, som så skulle bibeholdes uforandret til forsamlingshus, menighedshus o. l. Men når dette nu ikke kunne lade sig gøre, ville han sige, at arkitekten havde opnået delvis at bevare

·HASLEV ·KIRKE ·OMBYGGET ·1914 - 1916 ·

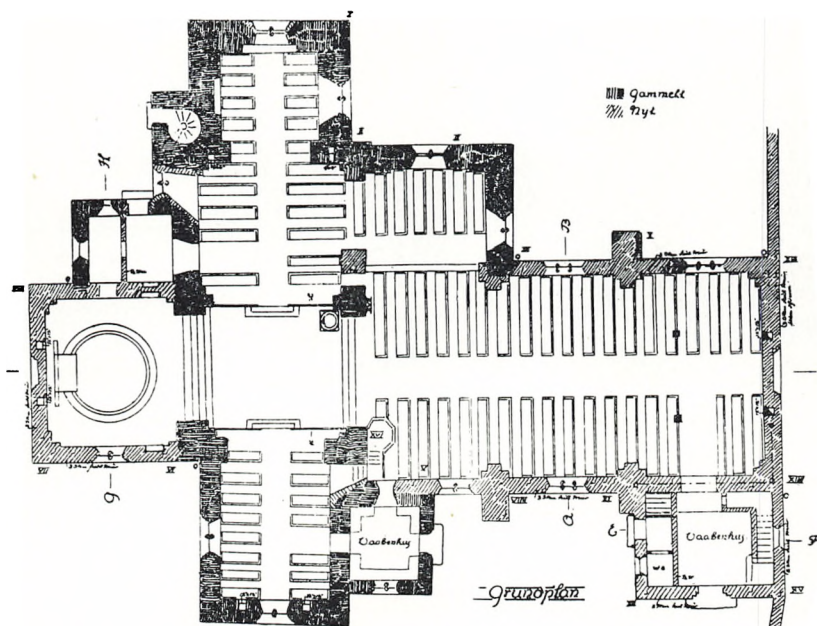

- Den ældste Kirke byggedes i Rundbuestil kort før Valdemar den Stores Tid.
 - Den udvidedes omtrent paa Valdemar Sejrs Tid.
 - En ny Udvidelse i gotisk Stil fandt Sted ophøiet under Christian I., dog blev Tårnet, Sakristiet og Voksbureauet tilbygget noget senere.
 - Den sidste Ombygning fandt Sted 1914-1916.
- Arkitekten var H. Lønborg-Jensen. København.

1919.
H. 52, 5 C. 6mm. 400.

Grundplan over kirken og ombygningerne.

den gamle kirke samtidig med, at det hele anlæg grupperede sig på en tiltalende og malerisk måde. Han foreslog imidlertid, at man i stedet for 3 indgange til kirken nøjedes med to, henholdsvis i det nye og det gamle våbenhus, og at man anvendte den lille udbygning på korets nordside som ligkapel, hvorved man ville spare 2500 kr. til et nyt. Desuden fandt han, at de i det gamle kor projekterede stolestader kom til at ligge uheldigt i forhold til prædikestolen og alteret. Man ville ikke derfra kunne se præsten og måske heller ikke høre ham. Kirken havde også brug for et sacristi, og dette kunne man få ved at adskille det gamle våbenhus fra kirken. Man tabte dog derved 40 siddepladser, som man på de store helligdage alligevel kunne få ved at anbringe brede dobbeltdøre til sacristiet, hvori der kunne sidde en del kirkegængere. Endelig foresloges det, at man skulle vente med forhøjelsen af tårnbygningen, til man havde set, hvordan det nuværende tårn så ud i forhold til den udvidede kirke. Det tilføjes, at det stod arkitekten frit for at tage hensyn til anmærkningerne. På grund af de store prisstigninger under ombygningen blev tårnet ikke gjort højere.

Arkitekt Lønborg-Jensens plan over kirkens ombygning 1914-16.

Allerede i marts 1914 bestiltes der røde munkesten på Ladby teglværk og gule sten på Hegnetslund. Tilbudene på byggeriet åbnedes 8. april s. å. Arbejdet overdroges til tømrermester P. Olsen, Haslev for 3873 kr. og murermestrene H. P. Hansen og C. Jensen, Haslev for 28.240 kr. – 15. maj påbegyndtes nedrivningen af nordre del af kirkegårdens kampestensmur og 18. maj af kirkens mure.

Den 10. maj 1914 holdtes der gudstjeneste for sidste gang i den gamle kirke inden ombygningen. Under ombygningen blev der holdt gudstjeneste i missionshuset. Alteret blev opstillet ved nordre gavl i missionshuset og døbefonten imellem talerstølen og alteret. Der var store vanskeligheder ved at få altertavlen ud af den gamle dør i kirken, men ved at tage rammen af lykkedes det.

Alterbillede og alterskranken i missionshuset under ombygningen af kirken 1914-16.

Arbejdet med ombygningen skred hurtigt fremad. 7. oktober 1914 samledes menighedsråd og håndværkere til kransehejsning. Provst Weber talte ud fra Davids 127. salme: *Dersom Herren ikke bygger huset, arbejder bygningsmændene forgæves.*

I april 1915 fjernedes byggestilladserne, og i juni s. å. gik snedkermester Wilh. Hansen, Haslev igang med at lave de nye stolestader.

Der indlagdes nu elektrisk lys. Arkitekt Lønborg-Jensen gav tegning til en træ-lysekrone prydet med billedskærerarbejde. Wilh. Hansen lavede den; ligesom han senere lavede en tilsvarende til kirken.

Man havde regnet med at kunne holde høstgudstjeneste i 1915 i den udvidede kirke, men endnu i august var prædikestolen skilt fuldstændig ad. Kunstmaler Johs. Malling, København var i gang med at finde frem til de oprindelige farver både på prædikestolen og de gamle adelige stole. Det lykkedes derfor ikke at få kirken indviet til den planlagte høstgudstjeneste. Også håbet om at få kirken indviet i julen 1915 brast. Først i slutningen af marts 1916 kunne Johs. Malling afslutte arbejdet med altertavlen. Arkitekt Lønborg-Jensen havde sine betænkeligheder ved at beholde det gamle alterbillede. Også menighedsrådet var bange for, at det skulle tage sig for spinkelt ud i den store kirke. Men man var klar over, at mange nødigt ville undvære alterbilledet. Derfor lod man Malling lave nogle dekorationer på væggen som en større ramme om væggen.

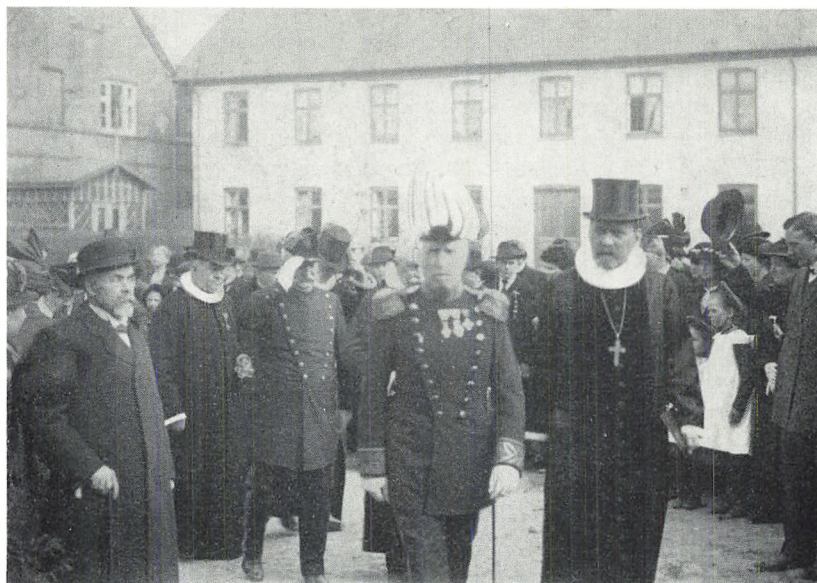
I den nye store kirke var der også kommet centralvarme. Udvidelsen og ombygningen kostede ialt godt 82.000 kr. Og så manglede man endda at opføre en kirkegårdsmur foran indgangen til kirken.

Der var ved gennemførelsen af kirkebyggeriet vist en enestående offervillighed. Forrest i arbejdet gik byggeudvalgets medlemmer: Forstander P. C. Davidsen, Vilh. Nielsen, Sønderkovgård og købmand Rs. Chr. Petersen, Haslev, som tillige var kasserer og regnskabsfører indtil efteråret 1916, da han afløstes af lærer H. P. Aage, Lysholm skole. Men den særlige indsats, som provst Weber gjorde som sekretær for hele sagen, må ikke undervurderes.

Kirken indvies 1916

Indvielsen af kirken fandt sted søndag den 2. april 1916. Efter biskoppens opfordring blev der søndagen før i Ringsted herreds kirker bedt om, at *Gud ville give sin nåde til den forestående hellige handling og lade det nye kirkehus tjene til hans ære og hans menigheds opbyggelse.*

Indvielsen blev en sognets festdag. Der var en stor procession til kirken, hvor festgudstjenesten blev holdt kl. 13. Kantaten »Kirkeklokken« af Chr. Gandrup blev sunget. Selve indvielsen blev foretaget af biskop H. Ostenfeld, København, der prædikede over Johs. Åb. 7.9-10. Provst Weber prædikede over Johs. evangelium 1.17 og udtrykte ønsket om, at *det menighedsliv, som nu skulle føres videre af en ny generation måtte blive således, at flere og flere i sandhed kunne samles*

Fra genindvielsen af Haslev kirke 1916.
Processionen med biskop H. Ostenfeld og amtmand Bille Brahe i
spidsen er på vej imod kirken.

Biskop Ostenfeld genindvier kirken 2. april 1916.

om vor frelser. – Senere på eftermiddagen holdtes der endnu en gudstjeneste, hvor kirkens midlertidige andenpræst H. Kildeby (1915-20) prædikede.

Haslev kirke havde nu fået et antal siddepladser, der svarede til menighedens behov. Og samtidig havde man bevaret den gamle kirke næsten uændret. Arkitekt Lønborg-Jensen havde på en smuk måde løst den vanskelige opgave. I den ombygning af Haslev kirke havde han været arkitekt for to helt nye kirker i Stenderup og Skovlund ved Varde. Men Haslev kirke var såvidt vides hans første kirkeombygning. Mange af højskoleeleverne fra Haslev rejste hjem og fortalte om Haslev ombyggede kirke, og Lønborg-Jensen fik mange arbejder med kirker, ialt ca. 75 om- og nybygninger. Efter Haslev kirkes ombygning gav han også tegning til flere af kirkens inventariegenstande, f. eks. som nævnt lysekronen.

Da det ved kirkens ombygning og udvidelse drejede sig om at føje nyt og gammelt sammen, kunne det ikke værre andet end, at der blev visse mangler. F. eks. kan præsten, når han er på prædikestolen, ikke se alle i det gamle sideskibs stolestader. Man har derfor spøgende kaldt det gamle sideskib *Sovekammeret*.

Af ændringer i kirken i de senere år kan nævnes, at der i 1951 blev lavet en reserveudgang i tårnets nordside. Endvidere blev præstevæ-

Hovedskibet, Sovekammeret og korpartiet 1966.

relset i 1960 sat smukt i stand, for at præsterne her kunne modtage folk til enesamtale. Der blev indrettet en andagtsplads med pult og knæleskammel. Over denne er anbragt Jesu korsfæstelse udført i keramik af billedhuggeren Gunnar Hansen, Birkerød. – I 1963 fik kirken et nyt varm-luftanlæg.

Som omtalt var man allerede efter ombygningen ikke helt tilfreds med alterpartiet. I mange år har det været på tale at ændre det, men først i 1966 er der indsendt en ansøgning til ministeriet om tilladelse til at sænke koret, så der fra skibet kun bliver tre trin til koret i ste-

Korpartiet (med skitsen til Kristusfiguren) efter ombygningen.

det som nu 4 trin. Endvidere er efter planen det gamle alterbord erstattet med et stenalter, hvorom der skal være en helt ny alter-skranke. Det gamle alterbillede skal erstattes af et nyt, idet man på væggen bag alteret vil anbringe et keramikbillede af den opstandne Kristus, udført i keramik af billedhuggeren Gunnar Hansen, Birkerød.

Ombygningen af Haslev kirke påbegyndtes i maj 1967. Under ombygningen benyttedes til gudstjenester og begravelser missionshuset *Bethesda*, hvortil alterskranken og alterbilledet blev overflyttet.

Kirken genåbnedes 24. september 1967 ved en søndagsgudstjeneste af provst Svend Aage Nielsen.

Efter ombygningen 1914-16 var Lønborg-Jensen kirkens arkitekt. Efter at Lønborg-Jensen var død i 1948, blev hans førstemand, arkitekt V. Hardie-Fischer, Brønshøj kirkens arkitekt. Siden 1955 har arkitekt Marinus Andersen, København været kirkens arkitekt.

*Bethesda igen som kirkesal under ombygningen
maj-september 1967*

WILH. HANSENS MØBELSNEDKERI

Telf. 62.

HASLEV.

Telf. 62.

Haslev, d. 191

Oplysningerne om
Haslev Kirke!

Indenstændige Haandværkere
samt har udført arbejdet
ved Haslev Kirkes Udvidelse
og Ombygning år 1914-16
Hvermanden tak det for
kommendens Skæbne kun
de være af Interesse
at se på følgende.

År 1914 var Forsand fra
begyndtes arbejdet først.
Kirkens Udvidelse forud
herfor havde Menighedsrådet
med Provst Wilmersam
Forsand afprøvet skæbne
med Byen & Ombygningen
for erfarer om den nye
stemning for en ny Kirke
eller Udvidelse af den
og Kirke således at den
kunne give Flodet for
Byen & Ombygningen Bekæm
som de tælle ca 4000
Indbyggere. Det vedtoges
fra Menighedsrådet at udvide
Kirken

Snedkermester Wilh. Hansens »flaskepost« fra marts 1916 blev fundet under prædikestolen ved ombygningen maj 1967. Han havde skrevet om baggrunden for ombygningen og nævnte de medvirkende håndværkere. Den ligger nu på sin gamle plads igen.

HASLEV KIRKES INVENTARIUM

Døbefonten

Det ældste inventarium i mange kirker er en granitdøbefont. Men dette er ikke tilfældet i Haslev kirke. Der har ganske givet været en sådan i Haslevs første stenkirke. Men der kom et tidspunkt, da man syntes, at det var for simpelt at have en døbefont af granit. Og det er muligt, at dette synspunkt også har gjort sig gældende i Haslev, så døbefonten er blevet taget ud af kirken til andet brug. Ifølge en fortegnelse ved vi, at Haslev kirke i 1795 havde en døbefont af træ. Til denne døbefont hørte et dåbsfad af messing fra ca. 1700. I fadets bund var graveret en fremstilling af Kristi dåb. Denne træfont erstattedes ca. 1870 af en sandstensfont, som Nationalmusæet kalder for *et tarveligt cementarbejde*. Det gamle dåbsfad fra 1700 blev også brugt til denne font.

I begyndelsen af 1935 fik Haslev menighedsråd et brev fra en kirkegænger med spørgsmålet, om det ikke var en opgave for menighedsrådet at anskaffe en ny døbefont og en ny dåbskande. Der henvistes til, at man havde nogle penge fra en tidligere indsamling til kirkens forskønnelse. Ønsket forstærkedes derved, at residerende kapellan P. L. Schuster på sit syge- og dødsleje i 1936 udtalte, at man for at løse opgaven i stedet for at sende krans til hans bære kunne sende bidrag til den nye døbefont. Menighedsrådet lod da arkitekt Lønborg-Jensen lave en tegning til en ny døbefont, der skulle hugges i bornholmsk granit. Modellen dertil udførtes af billedhuggeren A. J. Bundgård. København, medens stenhuggerarbejdet udførtes af stenhugger Vilh. Meyer og hans søn Axel Meyer, Haslev. Fonten blev prydet med

Haslev kirkes døbefont fra 1936 og dåbskanden fra 1937.

4 hoveder, der forbindes med et snoet bånd. De 4 hoveder forestiller en konge, en jarl (adelsmand), en mand og en kvinde. Symbolikken med de 4 hoveder og det snoede bånd er, at lige meget hvilken samfundsklasse, man end hører til, har man brug for dåbens kraft, redningstovet (det snoede bånd). Og igennem dåben knyttes alle samfundsklasser i et fællesskab. Fonten indviedes 20. september 1936. Den gamle sandstensdøbefont skænkedes til Ålholm kirke i København, som forstander J. Bruus-Jensen, Haslev havde givet tegning til. Det gamle dåbsfad passede også til den nye døbefont.

Man havde endnu ikke fået en ny dåbskande. Den ældste dåbskande af tin var fra ca. 1830, men den blev i år 1900 sat til side for en ny kande, som dog ikke passede til den nye font, der blev taget i brug i 1936 og til det gamle fad, som var bevaret. Arkitekt Lønborg-Jensen fandt imidlertid på Nationalmusæet en dåbskande fra før år 1100 og lavede en tegning efter denne. Kandestøber H. P. Iversen, Hjørring, støbte den af malm i 1937. Den har inskriptionen: *Døb genfød dem herre from dybt i livets kilde*. Udgifterne til døbefonten og dåbskanden samt en ny messehagel kunne helt dækkes ved et restbeløb fra indsamlingen 1926-27 og fra et fond til Haslev kirkes udsmykning, som provst Weber havde samlet bidrag til.

Alteret

Et gammelt og centralt punkt i en kirke er alteret. Oprindeligt havde man i kirken et stenbord som alterbord. Ved ombygningen 1914-16 fandt man resterne af et kridtstensalter, hvis fundament var 170 × 98 cm. Fra omkring 1200 blev der i stenbordets plade lavet en helgengrav, en fordybning, hvori der blev lagt en helgenlevning i en blykapsel. Det var som regel et ben af den helgen, der var kirkens værnehelgen. Hvilken det drejer sig om for Haslevs vedkommende, ved vi ikke. I en synsforretning 1833 hedder det, at alterbordet ønskes forandret til en alterprædikestol. Dette blev dog ikke gennemført. I 1853 skrev biskop J. P. Mynster, at alteret var rykket frem, så præsten kan sidde bag alteret. I 1855 kom det nye alterparti med alterbillede. Billedet er et oliemaleri der viser Kristus, medens han holder bjergprædiken. Det er malet af kunstneren Schønstrøm i 1855 og er en kopi af originalen, der er malet af C. W. Eckersberg, og som findes i Nyborg kirke. Rammen, der blev lavet i København samtidig med billedet, er i nygothisk stil. Under billedet står: *Mine ord skulle ingenlunde forgå*.

På alterbordet findes et par smukke malmlysestager fra omkring

1650. Desuden findes der en 7-armet sølvlysestage, som i 1927 blev skænket af en unavngiven. I 1928 blev der af dr. phil. Francis Becket, København skænket en facsimile-udgave af Christian d. III's bibel.

Altartavlen i Haslev kirke 1855-1967.

Altersølvet m. m.

Foden på den nuværende alterkalk er fra 1716, medens bægeret er fornyet i 1884. Fra 1716 er også disken (den lille tallerken, brødet lægges på) og oblatæskan (til at opbevare brødet i). Disse gamle sølvgenstande er fra Daniel Schwartzkops sølvsmide. I 1926 blev der sam-

let ind til en ny smuk altervinkande af sølv. I forvejen, havde man 2 porcellænskander, som nu opbevares på kirkeloftet. I 1837 havde man hverken i Haslev eller Freerslev kirker en alterkande, men brugte i stedet sorte flasker.

I inventarielisten fra 1795 nævnes en sygekalk, som er af sølv og som vi ved blev istandsat i 1806, idet der på bægeret er indprykket: »Repareret Anno 1806«. Denne kalk bruges endnu ved hjemmealtergang.

Kirkens ældste messehagel er fra ca. 1750 og er af hvidgul silke med et mønster af kviste. En ny messehagel anskaffedes i 1936, og det er sjældent man bruger den gamle.

Ved jubilæumsgudstjenesten i 1941 blev der indviet et nyt altergulvtæppe og et antependium (forhæng om alterbordet). Begge dele er tegnet af frk. Margrethe Drejer. En kreds af byens damer havde tilvejebragt midlerne og udført det store arbejde.

I 1916 blev der anskaffet to korstole, som udførtes af den ungarske billedskærer og billedhugger Meister.

Prædikestolen

Da reformationen indførtes 1536 i Danmark, fik prædiken en større plads ved gudstjenesten end tidligere. Derfor blev det skik at bygge prædikestole til kirkerne.

Haslevs prædikestol blev skåret i 1579 og hører til landets ældste. Den har 5 storfelter. Og i dem findes dels våben for familierne Krognos og Hardenberg og dels nogle mandshoveder, som mange idag ikke synes om som udsmykning på en prædikestol. Oluf Krognos, der døde 1573, var ejer af Bregentved. Hans hustru hed Anna Hardenberg og døde 1589. En latinsk indskrift på prædikestolen blev borthugget 1640-50, men blev genfremstillet ved ombygningen i 1914-16 og lyder: »*Clama ne cessa exalta vocem quasi tuba*«. I oversættelse lyder det: »Råb højt! Hold ikke op, opløft din røst som en basun«. Det er en opfordring til den, der går på prædikestolen. Forneden på prædikestolen læses navnene: *Lavris Hansen – Lavris Porse 1579*. Det er sikkert navnene på kirkeværgerne. Kirkeværgestillingen går helt tilbage til Knud den Stores dage. Lydhimmelen over prædikestolen er fra 1640-50. I dens hjørnetoppe er 2 adelige våben, nemlig Urne- og Ahrenfeldslægtens. I 1864 blev der yderligere tilføjet to adelige våben: Moltke- og Knuth-slægtens. Det var den daværende Bregentved-greves og grevendes slægtsvåben. Øverst oppe er en baldakin af fyrretræssøjler, som

bærer en fremstilling af Kristus med verdenskuglen. På frisen om himmelen læses: *Joh. 1. Jesu Christi Guds søns blod renser osz aff alle Synder.* Ved ombygningen 1914-16 viste det sig, at prædikestolen trængte hårdt til en restaurering. Ved denne blev de gamle farver fremdraget, og samtidig fjernedes der nogle af de små billedskærerarbejder, der var sat på prædikestolen i 1863-64. Fra et gammelt regnskab 1863-64 ved vi nemlig, at billedskærer C. G. Wille, København lavede en del billedskærerarbejde til prædikestolen. Han skar 2 topstykker med våbenskjolde til prædikestolen (Moltkes og Knuths våben). Endvidere skar han 4 hoveder og 4 hermer til samme og lavede 16 gibshoveder samt 55 topstykker til kirkestole m. m. Det var en udgift på 127 rigsdaler 3 mark. I slutningen af 1864 blev der skåret en due af træ til 5 rigsdaler 3 mark. Endelig brugte tømrer P. Bech, Haslev, samme år 9 dage til forandring af søjlen under prædikestolen, påhæftning af en ny gesims og anbringelse af endestykker på stoleværket. Den nye søjle til prædikestolen, der var af jern, vejede 52 pund, havde smed Ole Rasmussens enke i Haslev lavet ved sin svend. Prædikestolen gennemgik altså i 1863-64 en stor forandring. Men den blev også malet. Egetræsmaalingen var på mode. Både prædikestol og dens himmel, degnestol og de nye stolestadegavle blev egetræsmaledede. Det var maler J. Strand, Østerskovhuset ved Haslev, der sammen med to malersvende fra København foretog dette arbejde. Ved restaureringen 1914-16 havde man et stort arbejde med at få skrabet denne egetræsmaaling af, så de gamle farver kunne komme frem igen. På væggen ved prædikestolen er malet: *A (nno) D (omini) 1915 er prædikestolen restaureret.*

Prædikestolen fra 1579,
Lydhimlen fra 1640 og
Stolegavle fra 1562.

Prædikestolens og døbefontens placering før ombygningen 1967.

Stolestaderne

I middelalderen stod man dels op, og dels knælede man under gudstjenesten. Kun de ældre og svagelige fik siddeplads på nogle bænke ved væggene. Der var ikke plads til stolestader p. gr. af de mange småaltre, og p. gr. af ligstenene i kirken var gulvet ujævnt. Efter reformationen blev prædiken et væsentlig led i gudstjenesten, og derfor sørgede man for siddepladser. Hver gårdslægt fik sit stolestade. Derimod betalte husmænd og indsiddere stolestadepenge, da de ikke som gårdmændene kunne udføre arbejde for kirken med hest og vogn. I stolestadepenge betaltes der endnu i 1912 i Haslev 4 kr. årligt til kirken.

I Haslev kirke er bevaret dele af stolestader fra 1500-tallet. Nedenfor prædikestolen findes et par stolegavle med tilhørende døre fra datidens herskabsstole. De våben, som findes derpå, er knyttet til ejerne af Bregentved, Krognos, Juel, Gjøe og siden er tilføjet slægterne Urnes og Ahrenfelds våben. Bogstaverne på stolene er forkortelser af navne. I kirkestolens låge findes bogstaverne *F. E. G.* (Fru Eline Gøye) og under

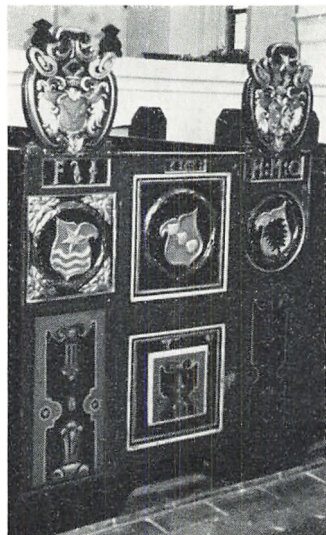

Stolegavl (fra 1562) fra Bregenveds herskabsstole.

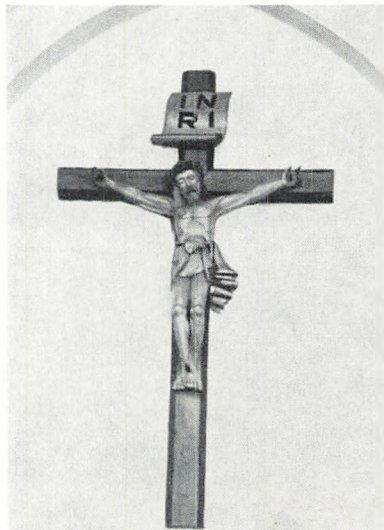
disse hendes våben, nemlig 3 ibsskaller (muslingeskaller), tegnet på, at man havde valfartet til Sct. Ibs grav, apostlen Jakobs grav i Santiago i Spanien. På den ene stolestadegavl findes dog bogstaverne H. M. O. (Hr. Mourits Olufsen). Det var fru Eline Gøyes første mand, som også bærer tilnavnet Krognos. Under bogstaverne er Krognosernes våben: den udspilede ørneham. På den anden stolestadegavl findes bogstaverne F. S. J. (Fin Sentens Juel). Det var Eline Gøyes anden mand. Hans våbenskjold findes derunder. På denne gavl står: Anno og på den

anden 1562. På topstykkerne er senere sat Urnes og Ahrenfelds våben.

I den vestlige korsarm findes to stolestadegavle fra 1560 med fyldninger og våbenskjolde. Degnestolen er fra samme tid som lydhimmelen. Endvidere findes der 5 stolestadegavle og to døre, hvor der kun findes brudstykker at læse. Alderen kendes ikke. I 1833 var der kommet en del nye stolestader. Som før nævnt blev der i 1864 lavet 55 topstykker til stolestaderne. Ved kirkens ombygning i 1914-16 blev det nødvendigt at lave mange nye stolestader til det nye hovedskib. På disse stolestadegavle imod øst står der: *Anno Domini 1914-16 blev Haslev kirke udvidet og ombygget. JHS.* og imod vest: *JHS. Dette skete under den store verdenskrig og var den 4. udvidelse. JHS. Soli-DEO – Gloria. (Gud alene æren).* På kirkesangerens stol står: *Jeg vil synge for Herren, medens jeg lever, jeg vil lovsynge min Gud, medens jeg er til. Ps. 104,33.*

De andre, 400 år gamle stolegavle.

J. Chr. Andersens store krucifix fra 1941.

Krucifixerne

Kirken har engang haft et korbuekrucifix, der var skåret i sengotisk tid, ca. 1500. Af dette krucifix er der nu kun opbevaret nogle enkelte dele.

I 1941 fik kirken af bibelkredsene i Haslev skænket et krucifix, som var skåret af Jens Chr. Andersen, Haslev. Samme år skænkede toldforvalter J. H. Jensen, Egebjerg, som havde været toldforvalter i Køge og som ofte havde været til gudstjeneste i Haslev, et krucifix til kirken. Man fik imidlertid først tilladelse til i 1942 at hænge det på væggen ind imod sacristiet. Korset blev skåret af oldermanden for Københavns billedskærerlaug, G. Weinrich.

Lysekronerne

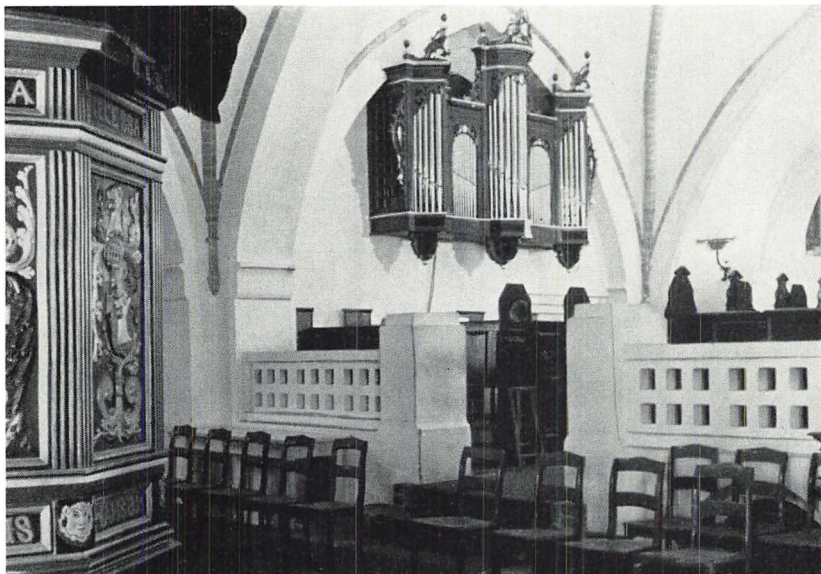
Koret med den store lysekrone før ombygningen i 1967.

Det er tidligere nævnt, at to trælysekroner anskaffedes til kirken efter ombygningen. I 1916 blev der skænket en metallysekrone; der bærer følgende indskrift: *O, Herre, lad din nåde lyse over os alle! – In umbra.* (d.v.s. i mulm). Anno 1916 Antonie og Th. Rundin.

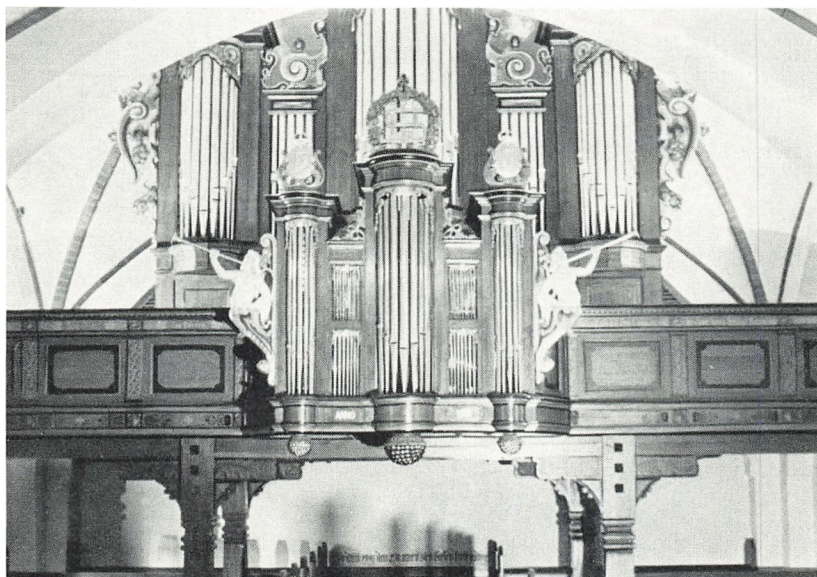
Orglet

I den katolske tid havde man kordrenge til at føre an i sangen. Efter reformationen blev det degnens opgave. Til at understøtte salmesangen fik kirken i 1842 et orgel, som greve A. W. Moltke lod bygge ved Jens Johan Gregersen, der havde arbejdet hos firmaet Marcussen og Reuter i Åbenrå. Han blev regnet for et af dette firmas dygtigste svende. Han havde begyndt sin egen virksomhed i København netop det år, orglet blev bygget. Det kostede 300 rigsdaler og blev taget i brug sommeren 1842.

På lensgreve Fr. C. Moltkes bryllupsdag den 2. april 1881 skænkede hans mor, grevinde Caroline Moltke, f. van der Maase, kirken et nyt orgel, der havde 6 stemmer, og som blev bygget af orgelbygger Knud Olsen, København. Da kirken blev bygget om, anbragtes det på det nuværende pulpitur og udvidedes til 13 stemmer fordelt på 2 manualer

Kor-orglet fra 1950.

Orgelfacaden.

og pedal. Orgelbygger I. Starup, København foretog denne udvidelse. Arkitekt Lønborg-Jensen tegnede hovedværksfacaden, og billedskærerarbejdet udførtes af Jens Chr. Andersen, Haslev. Orglet fik ikke elektrisk orgelblæseranlæg ved indvielsen, og derfor svedte klokker Chr. Nielsen meget, når han skulle træde det. Først i 1919 kom el-blæseranlæg. I 1925 udvidedes orglet atter med 2 stemmer.

I 1945 begyndte man at arbejde for et nyt orgel. Der indhentes tilbud fra 3 firmaer. Der var vanskeligheder med lyden, da orglet stod så højt på pulpituret. Et firma ønskede derfor at sænke orglet, hvorved siddepladser ville gå tabt. Det blev orgelbygger Axel Starup, København, der kom til at bygge det nye orgel med 32 stemmer. Det blev bygget i årene 1950-51 og kostede 79.120 kr. Facader til kororgel og rygpositiv blev tegnet af arkitekt V. Hardie Fischer, Brønshøj. Billedskærerarbejdet udførtes af Jens Chr. Andersen, Haslev. Til orglet hører et kororgel, der er placeret i den vestlige korsarm ind imod sacristiet. På kororglets facade står årstallet 1950.

Med henblik på det nye orgel findes der på hovedorglets facade årstallet 1951 samt *Kong Frederik IXs* og *dronning Ingrid's initialer*. Man har også på pulpituret bevaret Moltke-slægtens våbenskjold med de tre urfugle og van der Maase-slægtens våbenskjold. Det var jo grev-

inde Caroline van der Maase, der havde skænket orglet. Endvidere står der: 1881. *Min sjæl lov Herren, og alt det, som i mig er, love hans hellige navn. A. D. 1915.*

På væggen under pulpituret står: *Anno Domini 1916 – 2. april blev Haslev kirke indviet.*

Mindre inventarium

RØGELSESKAR. I 1810 skrev sognepræst J. H. Mohr, Haslev, at to røgelseskar fra Haslev og Freerslev kirker var afleveret på Bregentved. Et af disse købte Nationalmusæet 1909 af en dame, som havde fået det af en af grevinderne på Bregentved for trofast tjeneste.

Røgelseskar.
Har enten hørt til i Haslev
eller Freerslev kirke.
Er nu på Nationalmusæet.

KIRKEBLOK. Foruden en ældre indsamlingsbøsse og nogle nyere indsamlingsbøsser har kirken på loftet en gammel og meget defekt kirkeblok samt en træskål med håndtag til indsamlingsbrug.

SKRIFTESTOL. Ved kirken har der været en skriftestol. Den nævnes 1665-66. Hvornår, den er forsvundet, vides ikke.

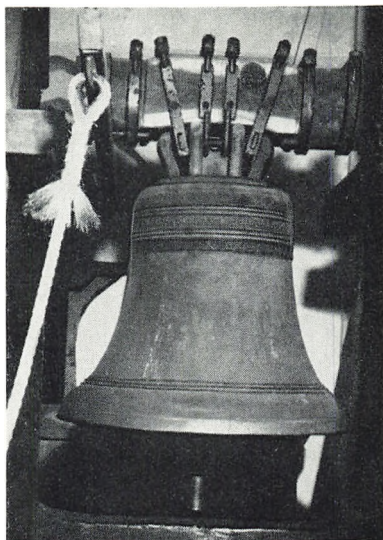
Kirkeklokkerne

Den ældste og største kirkeklokke, der nu hænger i Haslev kirke, er støbt i tiden mellem 1350 og 1375 af klokkestøberen Olaf Hendrikson Kegge. På klokken står den latinske indskrift: *Ave Maria plena*. (Hil dig Maria, fuld af nåde)

De mange års brug sled på den, og i 1907 skrives der om den:

Den store klokke er meget medtaget af ælde og bruges kun som slagklokke og ved særlige lejligheder. Der er slået skår i klockens kant i begge sider, og klokken er tilbage i tiden drejet en kvart omgang, så kneblen nu berører klokken, hvor kanten er ubeskadiget.

Til trods for klockens brøstfældighed brugtes den, men menighedsrådet var ikke tilfreds med den, og derfor sendes der i 1930 en ansøgning ind til ministeriet med ansøgning om tilladelse til at lade klokken omstøbe. Dette begrundes på følgende måde:

Ave Maria klokken fra omkring 1350-75.

Klokkerne er meget dårlige, dels høres de meget lidt ud over byen, og dels er klangen særdeles uren. Det skyldes dels at tårnurets hammer i tidens løb har slået store stykker af den ene klokke, og dels at der er smårevner i dem. Folk i Haslev har beklaget sig over klokkerne, især da man i Haslev kan høre kirkeklokkerne fra Bråby kirke og drage sammenligning imellem dem og Haslev kirkes klokke.

Ministeriets konsulent i klokkesager skrev således om den store klokke:

Den gamle historiske klokke er med sin lyd, da man ikke godt kan kalde det for klang eller tone, skønt jeg dog har kunnet måle 5 overtoner, ganske utjenstdygtig, ikke så meget fordi overtonerne er urene som, fordi klangen af resonancen er ganske sprukken og en

kirke uværdig. Jeg vil derfor tillade mig at foreslå, at den blev stillet ved tårnets fod som en ærværdig udslidt og tro tjener, for at dens form kan blive bevaret, medens der blev anskaffet en ny klokke.

I 1930 bestilte menighedsrådet derfor en ny klokke fra de Smithske støberier i Ålborg. Den togs i brug 4. oktober 1930. Dens indskrift lød: *Til Haslev kirke gjorde de Smithske støberier i Aalborg mig i Aaret 1930.* – På siden af klokken står: *Ære være Gud i det høje.*

Sådan stod den store klokke fra 1930 indtil reparationen 1946.

Den store klokke var imidlertid ikke udtjent endnu. Klokken, der har en diameter på 103 cm og en indvendig højde på 84 cm, stod ved tårnets fod fra oktober 1930 og til 1946, da Aug. Nielsen, Roslev fik øje på den. Han svejsede og udbedrede den, så den igen fik sin smukke tone tilbage. Vægten før svejsningen var 652 kg og efter 684 kg. Den store, gamle klokke glæder altså igen Haslev sogns befolkning med sin smukke klang.

Den klokke, der var støbt i 1930, hang i tårnet fra oktober 1930 til 19. september 1946, hvorefter den blev skænket til Sct. Thomas kirke i København.

Den anden og mindre klokke i Haslev kirke er fra 1615 og har følgende indskrift: *Hartwig Quellich Meier gos mich Anno 1615. Her Olef in Hasel, Kircke Werder Andrees Pavelsen.* Klokken, der er pyntet med buefriser, fortæller altså, hvem der støbte den, og at præsten på det tidspunkt hed hr. Olef og kirkeværgen Andrees Pavelsen.

Gravfund i kirken

Det var finest at blive begravet inde i kirken og næstfinest at blive begravet i kirkens tagdryp. I Haslev kirke blev adskillige personer begravet i kirken, indtil der omkring 1800 kom forbud herimod. Ved kirkens ombygning 1914-16 fandt man flere af de gamle grave. På

grundplanen over den gamle kirke ser man, at der er placeret 2 grave. Størst interesse knytter der sig til den grav, der blev fundet ved det gamle hovedskibs nordmur. Her fandt man skelettet lagt i en gravhvelving, som man har skønnet er fra ca. 1250. Skelettet var af en voksen kvinde. Liget havde ikke været lagt i trækiste, men kun svøbt i linned. Gravhvelvingens bund var muret af kalk- og munkesten. Kistegavlen var lukket af en trekantet flise af grønglaseret tegl, som nu opbevares på Nationalmusæet. I det hele taget blev der gjort rige fund af relief-fliser, endda af 6 forskellige typer. Den sjældneste var prydet med en drage og et krydsstillet kors.

I kirken har man også fundet nogle ligkistebeslag af drevet messing. De stammer fra 1600-1650, og på dem er indgraveret Brahe-slægtens våben. De findes nu i Nationalmusæet.

Kirkens gravstene

Ifølge en beskrivelse fra 1759 fandtes der to gravstene i kirkens nordskib. Disse to gravstene er formodentlig ved en omlægning af gulvet i kirkens nordskib blevet anbragt udenfor kirken. Her var de til 1908, da de blev anbragt i vestmuren inde i våbenhuset (nuværende sacristi og præsteværelse).

Den ene af de to gravstene, der inden 1908 var opstillet på kirkegården ved tårnets vestside, er en trapezformet gravsten, der er 194 cm høj. Den er hugget af Ølandskalksten. Inskriptionen lyder:

HER LIGER HER KNVD VDI DENE GRAF
MED VRZEL LA SIN HVSTRV
SOM GVD HAM GAF
GVD LADE DV BO VDI DEN EVIGE SALL.
AMEN AMEN

Øverst på gravstenen står de to årstal 1558 og 156., som er dødsårene for to personer. Under det første årstal er en medaillon med brystbillede af en dame, som bærer konehue og under det andet årstal en medaillon med brystbilledet af en mand, der bærer en baret. Det sidste årstal er ikke gjort færdigt, idet det sidste tal mangler. Gravstenen er sat over Haslev-præsten hr. Knud og hans hustru. Det ser altså ud til, at præstens arvinger ikke har fået gjort stenen færdig og fået sat det nøjagtige år for præsten på.

Den anden gravsten er en firkantet Gotlandskalksten med tulipan- og solsikkebuketter i hjørnerne. Øverst står det latinske monogram

Gravsten over
præsteparret i
Haslev fra 1558.

*J. H. S. (Jesus Hominum Salvator = Jesus menneskenes frelser), og for-
neden er hugget et vinget timeglas på et dødningehovede. I en ramme
i stenens kant er hugget følgende inskription: **Under Denne Steen Hvi-
ler Erlig Og Welachtbar Nu Salig Madtz Lauridtzøn Lund Som Boede
OG Døde I Troelstrup Med Sin Hustrue Salig Kirsten Jens Daatter og
Salig Daatter Kirsten Madtz Daatter.***

Indenfor rammen står:

*Af Werdens Træl Wi Er Nu Treet
Wi Hviler Af Wor Moye
Med Livet Gud Har Gjort Os Mett
Thi Døed Har Lugt Wor Oye*

*Wor Siæl I Guds Haand Hviler Sig
Wor Legemer Nu Soufver
Til De Samlis Ævindeligh
Og Gud For Alt Got Louver.*

Endvidere får man deres dødsår og alder at vide, idet der står:

*Madtz Lauritzøn Lund Døed Den 26. Julj i Alder 70 Aar.
Kirsten Jensdaatter Aar 1675 Den 10. December i Alder
35 Aar Og Barnet 1662 i Alder 7 Uger.
Gud Gifve Dennem Alle Een Glædeligh Opstandelse. Amen.*

Man kender intet nærmere til Madtz Lauritz Lund. Men da han har fået en så stor og smuk gravsten, tyder det på, at han har været mere end en almindelig fæstebonde i Troelstrup.

Madtz Lauritzøn Lunds gravsten lå oprindeligt nord for kirken i krogen ved det nordre sideskib.

En tredje gravsten lå dækket af et tyndt lag grus nord for kirken, men da den lå på kirkegårdens vej var dens inscription ødelagt, og derfor egnede den sig ikke til at anbringes i kirken i 1908. Og nu er den borte. Men der er muligvis tale om den gravsten, der ifølge en indberetning fra 1738 lå ved alterfoden inde i kirken. Da kirken i 1759 fik ny alterfod er den muligvis bragt ud af kirken. Vi kender dens inscription, der dels var på latin og dels på dansk. Men vi fik kun at vide, at manden hed Mourits, og at han havde tre hustruer.

Den danske inscription lød således:

*Her hviler under denne steen
en mand med trende side been
Inger, Else og Kirstine
dyd ærbaarn hustror mine
samt 4 børn, som dem er fødde
indtil Gud wil wek op fra dødde.*

Endelig skal det nævnes, at Frederik Urnes enke, fru Karen Ahrenfeld til Bregentved den 22. maj 1663 fik bevilling til at anlægge et begravelsested i kirken. Hun fik overladt det nordlige sideskib imod, at hun vedligeholdt det. Men samtidig skulle hun bekoste et pulpitur til husmænd og unge karle, som hidtil havde haft deres stolestader i kirkens nordkapel. Bevillingen kostede 100 rigsdaler. Vi har intet spor af pulpituret.

Et gammelt kirkeregnskab fra 1806

Et gammelt kirkeregnskab fra 1806 viser, hvor enkelt et sådant var. Men det må ikke glemmes, at gårdmændene gjorde pligtarbejde, og at fornyelser i kirken påhvilede kirkeejeren.

INDTÆGT: Påskedagstavle = 3 mark, 7 skilling; pinsedagstavle = 3 mark, 4 skilling; juledagstavle = 4 mark, 1 skilling; stolestadepenge af 15 huse på Lysholm á 8 skilling = 1 rigsdaler, 1 mark, 8 skilling; 4 markhuse i Hasle sogn á 8 skilling = 2 mark; 4 indsidlere i Hasle by á 8 skilling = 2 mark; 3 præstehuse á 8 skilling = 1 mark, 8 skilling; forringning ved lig = 2 mark; 1 hus i Troelstrup á 8 skilling. – Ialt indtægt 4 rigsdaler, 2 mark 4 skilling

UDGIFT: Degnen for altertøjets renholdelse = 1 rigsdaler; klokkerne smørelse = 1 mark, 8 skilling; en krampe til den ene klokke = 2 mark, 8 skilling; en stor taskelås til kirkeblokken = 1 rigsdaler, 1 mark; kirkeværgernes løn = 1 rigsdaler; for at skrive regnskaber = 1 mark – Ialt udgift 4 rigsdaler, 3 mark.

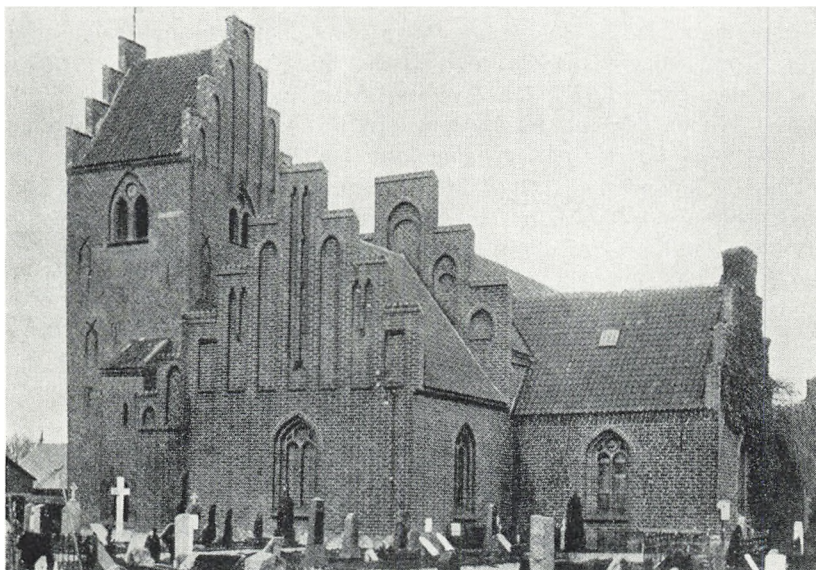
Pastor Møhr, der skriver regnskabet, kan notere et underskud på 12 skilling på regnskabet.

Haslev kirkegård

Som tidligere nævnt var det finest at blive begravet indenfor kirkens mure. Men alle kunne jo ikke få deres plads der. Desuden kom der i 1800 forbud imod begravelser i kirken.

De mange grave blev anlagt omkring kirken, hvor et jordstykke blev indviet og fredet, afgrænset ved et gærde og senere ved en mur. Kirkegården, som dette jordstykke kaldes, lå i begyndelsen hen med græs, og afgrænsningen hørte til præsteembedets rettigheder. Da opsætning af mindesmærker forringede afgrænsningens muligheder, måtte mindesmærkerne kun opsættes imod en vis afgift. Ville man plante blomster på gravene, måtte der ske en indhegning ved solide jerngitre. Men efterhånden forsvandt græsset; gange blev anlagt, og gravene fik planter og blomster. Endnu i vort århundrede lå der mange tuegrave.

I 1864 inddroges et nyt stykke jord til kirkegård, og der opførtes 85 m kampstensmur omkring det nyindtagne areal. I 1882 blev der i den søndre side af kirkegårdsmuren opført et underjordisk lighus af kampsten, som vil være til betydelig nytte for de fattige familier i menigheden.

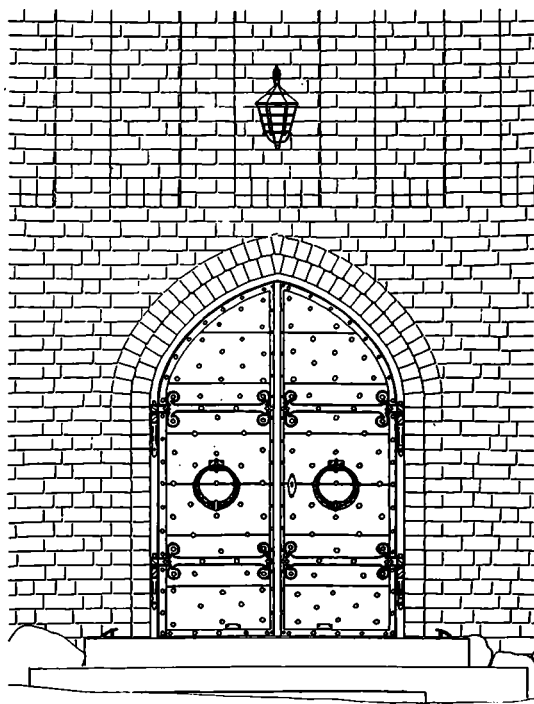
Haslev kirke fra syd-øst efter ombygningen.
(Fra *Danmarks Kirker*, Sorø amt).

Efter at Haslev var blevet stationsby i 1870 voksede (som tidligere nævnt) befolkningen stærkt. Ved kirkesyn i 1883 blev der skrevet således:

Kirkegården er i meget smuk stand. Da en udvidelse af denne i en nær fremtid er forestående, foreslår kirkeejeren, greve Fr. C. Moltke, for ikke at foregribe det ved Hasle bys ejendommelige tilvæxt naturligt opståede spørgsmål om de rette grænser for en sådan udvidelse, at den søndre side af ringmuren borttages og af det dertil stødende areal, over hvilket kirkeejeren har rådighed, et foreløbigt passende stykke indtages til kirkegård, indhegnet i vest og øst med ringmur lig den nuværende, hvorved den sydlige side kan lukkes med et stakit, som efter omstændighederne kan flyttes, eller når de for tiden bevægelige befolkningsforhold har antaget en stationær character definitivt opføres af mur

Kirkegården udvidedes nu imod syd med 12 m i kirkegårdens bredde. I 1889-90 drænedes kirkegården, og den udvidedes atter imod syd med 28 m. Men allerede 21. december 1900 måtte man igen indvie et nyt stykke jord til kirkegård. Derved var kirkegården i løbet af 25 år udvidet med ca. 2200 kvm. (knap $\frac{1}{2}$ td. land). I 1909 tilbød Bregentved

1/2 td. land af Kildehusets jord til udvidelse af kirkegården. Indvielsen skete samme år 26. september. Man mente, at man nu havde jord nok til en længere årrække, men da den spanske syge kom i 1918-19, måtte der igen udvides. Det nye jordstykke indviedes 31. maj 1919. Provst Weber talte ud fra Herrens ord til Moses: *Drag dine sko af, thi det sted, du står på, er hellig jord.* I 1927 skete der igen en udvidelse af kirkegården. I 1943 blev spørgsmålet om udvidelse igen aktuelt. Man var klar over, at der skulle en stor udvidelse til. Man købte da 3 td. land imod sydvest. Udvidelsen incl. en ny toiletbygning kostede 106.150 kr.

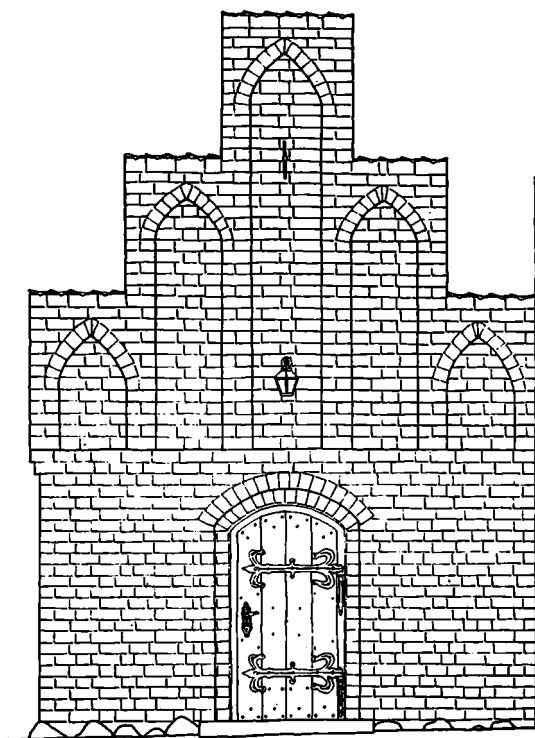

Hovedindgangen. (Tegnet af J. Thomsen).

Som et kuriosum kan nævnes, at man ved synet i 1906 vedtog, at der på kirkegården skulle opføres et pissoir af gravstene fra sløjfede grave. I 1925 blev det gamle lighus afløst af et nyt ligkapel, der blev opført i kirkegårdens østlige side. Sognerådet lod det opføre, men overdrog det derefter til menighedsrådet. Arkitekt O. Brüel, Haslev

var arkitekt. I 1926 byggedes en ny toiletbygning, der som foran nævnt fik en afløser i 1943.

Ved udvidelser og ombygning af kirken måtte mure rives ned og nye bygges op. Da man havde afsluttet byggeriet med kirkens ombygning, havde man ikke midler til at opføre mur foran hovedindgangen til kirken. Først i 1919 opførtes der ved indgangen en ny mur af kampesten og mursten. I muren blev der indmuret en firkantet sten, som formodentlig var en gravsten, som man havde fundet ved kirkens ombygning. Desuden blev der udhugget af stenhugger Axel Meyer: Horskilden med årstallet 1919 i romertal samt det højredrejende hagekors (tegnet for den åndelige udvikling) og Malteserkorset. Kildevældet, som løber ud igennem et dyrehovede, er kunstigt. Det virkelige

Dåbsindgangen. (Tegnet af S. E. Sausmark).

kildevæld lå i nærheden af Kildehuset og blev også kaldt *Horskilden*.

Den gamle kirkegårdslåge imod nord overfor præstegården, kan genkendes på de mere end 100 år gamle billeder. Foran lågen ligger endnu

den rist, som skulle forhindre kreaturer og andre dyr at løbe ind på kirkegården. Til kirkegården var der i mange år flere private låger bl.a. fra Kildehuset og Haslev Højskole. I 1925 søgte beboere fra Søndermarken om at få en indgang imod syd, så der ikke blev så langt at gå fra Søndermarken til kirken. Dette blev nægtet. I 1954 blev der lavet en offentlig låge ud imod Kirkestræde.

På den nu 7 td. land store kirkegård har mange af Haslev sogns mere eller mindre kendte mænd og kvinder fundet deres sidste hvilested.

I slutningen af besættelsesårene og i den nærmeste tid derefter blev 161 tyske soldater og flygtninge samt 2 franskmænd og 1 belgier begravet på Haslev kirkegård i et særskilt afsnit imod sydvest.

Haslev kirkelade

Oprindelig hørte der til hver kirke en kirkelade. Derhen skulle bønnerne føre tiendekornet sammen »udi kærven« (utærsket). Og der skulle samme dag gives bønderne et måltid mad samt drikke. Sognepræsten og kirkegængerer havde ved laden hver sin tærskemænd, der skulle tærske kornet og foretage fordelingen i 3 parter: en til præsten, en til kirken og en til de fattige. Senere foretoges en deling i 4 parter, idet biskoppen også fik en del. Efter reformationen 1536 tilfaldt biskoppens del kongen. Da tiendekornet bortfæstedes, mistede kirkeladen sin betydning. Den blev enten lejet ud til beboelse eller revet ned. Om Haslev kirkelades skæbne fortæller et fæstebrev fra 1. marts 1733:

Jeg Dorthea Ahlefeldt, frue til Gisselield, Hesede og Assendrup kender og hermed vitterliggør at have stedt og læstet, såsom jeg og hermed steder og læster til Anders Rasmussen og hustru deres livstid en mig tilhørende plads, beliggende udi Hasle sogn og by, sønden for kirken og tæt op til kirkemuren, hvor et hus tillorn haver stået, Kirkeladen kaldet, hvilken husplads bemeldte Anders Rasmussen og nu havende hustru må nyde, bruge og beholde deres livstid efter loven, og så længe de svarer og betaler de af huset gående afgifter årlig en mark otte skilling til hver Påske. Og som ingen bygning på stedet findes, så har den læstende indgået og forpligtet sig at sætte det med god og forsvarlig bygning af seks fag hus i stand, inden 2 års forløb på egen bekostning, tillige og indhegne den dertil liggende liden haveplads og gårdsmur, og iøvrigt rette sig som læstende efter hans kongelige Majestæts allernådigste love og forordninger, er mig og beskikkede fuldmægtig hørig og lydlig, og som pladsen er øde, er han fæstet frit forundt.

Altså allerede i 1733 var den gamle kirketiendelade i Haslev forsvundet, men der blev som forannævnte fæstebrev antyder, bygget et lille hus på den plads, hvor kirkeladen havde stået.

Omtalte hus fandtes endnu ved udskiftningen 1790, men er nedrevet 1828.

Haslev kirkes ejere

Man har hidtil ment, at Haslev kirke i 1135 af Roskilde bispestol blev overdraget til Sct. Peders Kloster ved Næstved, også kaldet Skovkloster. Når man er nået til denne antagelse skyldes det, at man i do-

De Bøggfærdebyer.
Udte Halle.
 Omme omme pæpælle hz en cenfr tē mærdne terre co
 pte mællnes fæmng.
 pæm lunde alide hz xiiii omme terre co dæte de fælle
 om terre xiiii gresser.
 pæm en tæmbeledpæp.
 pæm mællnes dæmbe Ræke hz xij omme terre dæte pte gresser
 pte pæm tæmbe hz omme omme terre dæte xiiii gresser
 pte co hz hz ii omme terre dæte omme pte gresser
 pte hz tæmbe hz i omme terre dæte xiiii gresser
 pte pæm mællnes hz tæm dæte fæmbe.
 pte pte mællnes hz omme dæte fæmbe
 pte alide omme fæmbe dæte dæte pte terre dæte tæm gresser
 pte pte pæm hz omme omme terre dæte xiiii gresser
 pte pæm mællnes hz ii tæm terre dæte omme pte gresser
 pte pæmbe hz i omme terre dæte xiiii gresser
 pte omme fæmbe dæte pte hz omme terre dæte xiiii gresser
 pte pæm mællnes hz ii tæm terre dæte pte gresser
 pæm hz læke hz i omme terre dæte xiiii gresser
 pæm omme fæmbe dæte pte de ii tæm terre dæte pte gresser
 pæm alide omme fæmbe dæte pte de terre omme fæmbe
 tæ dæte fæmbe.

I Roskildebispens jordebog fra 1370 nævnes Haslev kirke

kumentet fra 1135 finder Hasleuæ kirke i Sorø amt. Men en nærmere undersøgelse viser, at der her er tale om Haarslev kirke i Sorø amt syd for Fuglebjerg. Skovkloster har forøvrigt ikke haft ejendom i Haslev.

I Roskildebispens jordebog omkring 1370 nævnes kirken imidlertid med $\frac{1}{2}$ plovs land jord og svarede deraf 2 mark. I Sjællands Stifts landebog 1567 hedder det om Haslev kirke: Haver 48 decimantes (tiendeydere). Haver hun en jord, 5 tønder agerland, eng 4 læs, paa Braaby mark, som degnen bruger, for han skriver kirkens regnskab og snor kirkens lys. En skov med 24 bøge.

'CXVII.

Dejgnetsamfundens Bøge
 Er alle af kongen Jorde skilt

Gaarde — Haslev Kirke
 Haffner 48 Decimantes

Haffner sine 48 decimantes alle som den ene lapp
 som Braabymark sine Decimantes bruger for
 samme skuffede de den Regnskab og snor
 de den Bøge

En skov med 24 Bøge

Præstegaarden Højs

Er den skilt af kongen
 med alle de mark og jord som den ene lapp
 med den ene mark og jord som den ene lapp
 med den ene mark og jord som den ene lapp
 med den ene mark og jord som den ene lapp

En skov med 24 Bøge

I Sjællands stifts landebog fra 1567 nævnes Haslev kirke og præstegaarden.

Dernæst hører vi, at feltherre, grev Hans Schack i 1672 købte Gisselfeld af kronen og fik jus patronatus (kaldsret) til kirken. Men i 1747 solgte Gisselfelds ejer, Dorothea Krag, enke efter Chr. Gyldenløve til Gisselfeld, Haslev kirke for 2000 rigsdaler til overhofmarskalk, grev A. G. Moltke. Det hedder i den kongelige bevilling, at købesummen

ikke må bruges til andet end til afbetaling. I en skrivelse af 19. august 1747 nævnes det, at tiende til kirken er anslået til 16 tønder og 4 skæpper. Kirkeladen følger også med, og fru Dorothea føjer til, at hun og hendes arvinger *ingen ret mere har til kirken efter denne dag*. Grev Moltke skal have *lov til at yde, bruge og beholde den til evindelig ejendoms eje*. Men sådan gik det ikke, for 7. juli 1911 blev kirken selvejende og gik dermed ud af Moltkeslægstens eje.

Kirkesangere og organister ved Haslev kirke

Da degneembedet blev nedlagt 1815, blev læreren i Haslev kirkesanger. I 1842 fik kirken sit første orgel, og man fik brug for både en organist og en kirkesanger. Lærer N. S. Jensen, Haslev, sang, og lærer C. V. Høegh, Lysholm, spillede. I løn fik de hver 5 rigsdaler årligt. I 1870 blev Otto Hensch lærer i Lysholm og samtidig organist, medens lærer Høegh, der nu var blevet lærer i Haslev, blev kirkesanger. Lærer Hensch spillede orglet til 1881, ligesom Høegh sang til dette år. Derefter ser det ud til, at lærer L. Fogt, Haslev, både spillede og sang til 1883, hvorefter lærer A. C. Aakerberg, Lysholm, blev kirkesanger og lærer Fogt organist.

Rechnagels sangkor ved hans 60 års fødselsdag 1951.

Allerede lærer Hensch begyndte med korbørn, der sang ved gudstjenesterne i kirken. Greven, Fr. C. Moltke, på Bregentved, lønnede for undervisningen af de 8 korbørn. Lærer Fogt fortsatte dette arbejde med korbørnene. For dette fik han 20 kr. halvårligt. Det samme fik han for at spille orglet ved kirken. Ordningen med korbørnene ophørte 1898, og det blev et stort savn for Haslevitterne.

Fra 1899 virkede læge-fruen fra Terslev, Anna Andersen som organist. Hun afløstes 1. april 1918 af Leo Rechnagel, som havde taget organisteksamen fra Haslev Seminarium 1914 og fik senere supplerende uddannelse hos Birkedal-Barfoed i København. Han virkede til sin død

Organist Leo Rechnagel ved orglet.

8. januar 1966. Rechnagel fik oprettet et kristeligt sangkor i 1914, og flere af dettes medlemmer hjalp med kirkesangen om søndagen.

Efter Rechnagels død blev organist og adjunkt, cand. mag. Hans Krarup antaget som hans efterfølger fra 1. juni 1966.

Organist Hans Krarup

Kirkesangere var førstelærer A. M. J. Dalgaard 1900-1907 og førstelærer Vilh. Pedersen 1908-1931. 4. maj 1932 blev lærer Vilh. Thure kirkesanger og kirkebylærer (bl. a. fører af kontraministerialbogen). Men kirkesangen ved de ordinære gudstjenester blev samtidig delt, så lærer Thure fik den ene gudstjeneste og lærer N. Moikjær den anden. Lærer Moikjær virkede indtil 1. november 1950, og lærer Thure indtil sin død i september 1964. Lærer Moikjær afløstes af førstelærer Edv. J. Jensen, Lysholm, der virkede til juli 1963, hvorefter han afløstes af førstelærer Hans Fr. Jensen, Lysholm. Efter lærer Thures død i september 1964 blev lærer Hans Fr. Jensen tillige kirkebylærer, og som den anden kirkesanger antoges fra 1. november 1964 lærer Jørgen Daugaard Hansen, Haslev.

Klokker- og gravertjenesten ved Haslev kirke

Så længe der var en degn i Haslev, påhvilede det ham at ringe med kirkeklokkerne og holde kirken ren. Da degneembedet blev nedlagt 1818, gik denne opgave over til kirkebylæreren, som sikkert har truffet en ordning med den mand, der holdt kirkegården ren. Da der kom menighedsråd i 1904, kunne kirkebylæreren frasige sig rengøringen af kirken og klokkeringningen. Dette benyttede førstelærer A. M. J. Dalgaard sig også af. Den klokker, som læreren havde aftale med, fik nu ansættelse af menighedsrådet.

Derimod betalte Bregentved, der var ejer af kirke og kirkegård, renholdelsen af kirkegårdens gange og bælgetrædningen ved orglet. Et regnskab fra 1863-64 fortæller, at husmand Jørgen Larsen, Haslev renholdt kirkegårdens gange for 5 rigsdaler årligt. Det samme fik han for bælgetrædning. Ved begravelser kastede følget dengang selv graven til.

Jørgen Larsen afløstes i 1870'erne af væver Johan Carl Nielsen. Han

Klokker Chr. Nielsen,
der virkede fra 1882-1938.

Klokker Knud Nielsen, tredje
generation som klokker i Haslev.

virkede til 1882, hvorefter hans søn Chr. Julius Nielsen 1. marts s. å. overtog stillingen. Han fik i begyndelsen årligt 20 kr. for renholdelse af kirkegårdens gange og 10 kr. for bælgetrædning. Hans indtægt forbedredes derved, at han fik 10 kr. for bælgetrædning i Bregentved slotskapel. Desuden var Chr. Nielsen sprøjtefører for Haslev brand-sprøjte, der havde til huse i kirkens nærhed. En tid var han også meteorologisk assistent. Han fik vejrmeldingerne fra agent Carl J. Ulrich og skulle hejse en kurv i luften på en stang på kirken, når det var mod godt vejr, to kurve betød regn og tre kurve storm. Ved sit 25 års jubilæum 1907 regnede han ud, at han i de 25 år havde været oppe i tårnet 22.750 gange for at ringe med klokken, og han havde da haft ca. 800 begravelser. Indtil dette år var det højeste antal begravelser på et år 47. Efter kirkens udvidelse 1916 fik han sin søn Knud Kastrup Nielsen som medhjælper.

I 1927 deltes graver- og klokkerstillingen. Graverassistent H. W. Rasmussen, Viborg blev antaget som graver, mens Chr. Nielsen beholdt klokkerstillingen, indtil han afløstes 1. oktober 1938 af sin søn Knud K. Nielsen, der allerede havde virket som vikar fra 1928. Han repræsenterer således 3. generation i samme stilling ved kirken.

Nogle tal om menighedslivet i Haslev kirke

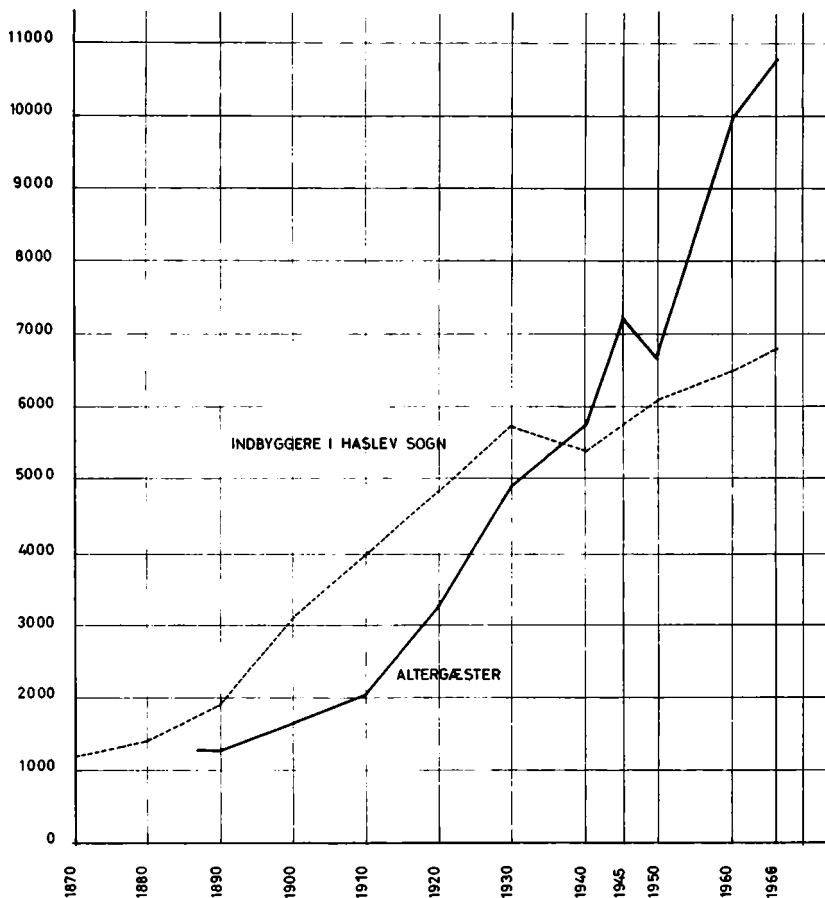
I Haslev kirke, der har så rig en historie, har der igennem tiderne, og ikke mindst i de sidste 100 år, været levet et rigt menighedsliv. Kirken fyldes søndag efter søndag, selv om den er stor, og der holdes to søndagsgudstjenester. Undertiden er den tanke også fremkommet,

Til gudstjeneste
ad hovedindgangen.

at der i den nordlige del af Haslev sogn skulle bygges en ny kirke. Som muligt sted hertil har været nævnt en placering mellem Ringstedvejs yderste del og Nordskov. Som en forberedelse til denne sag har man nu udarbejdet tegning til en ny kapellanbolig på Ringstedvej ud for Rundinsvej. Tiden vil vise om denne kirkesag bliver gennemført.

ÅRUGE ALTEGÆSTER I HASLEV KIRKE

Indbyggere i Haslev sogn og altergæster i Haslev kirke gennem næsten 100 år.

Et udtryk for det levende menighedsliv har vi ikke mindst i altergæsternes antal fra de forskellige år. Her nævnes eksempelvis:

I 1887: 1274 altergæster. 1890: 1270. 1895: 1493. 1900: 1642. 1905: 2229. 1908: 2236. 1914: 2290. 1915: 2290. 1917: 3056. 1918: 3365. 1920: 3266. 1925: 6484. 1930: 4936. 1935: 6950. 1940: 5736. 1945: 7255. 1950: 6674. 1955: 7896. 1960: 9989. 1964: 10.959. 1965: 10.766.

Provst Sv. Aa. Nielsen med det største konfirmandhold i Haslev kirke
13. maj 1962.

MENIGHEDSRÅDENE I HASLEV-FREERSLEV

Den 15. maj 1903 kom den første lov om menighedsråd og loven om tiendens afløsning. Afløsningen af tienden betød, at kirketiende-ejeren fik ret til på visse vilkår at løses fra forpligtelser overfor kirken. Og mange kirketiendeejere benyttede sig ret snart af denne lov og lod deres kirker blive selvejende. Se nærmere under Haslev og Freerslev kirkes ejere.

Den nye lov om menighedsråd bestemte, at der inden den 1. januar 1904 skulle være valgt menighedsråd i hvert kirkesogn. Dermed var menighedslivet og kirkelivet overgivet til lokalt selvstyre. Menighedsrådene ansatte klokkere og lignende, men først da kirken blev selvejende gjaldt selvstyret også kirkens vedligeholdelse og dens eventuelle udvidelse.

I de første år mærkedes det kirkelige retningspræg ikke så meget i Haslev og Freerslev menighedsråd. Det var egentlig først ved sognepræsteskiftet i 1921, at det kom frem og især i Haslev.

Haslev menighedsråd

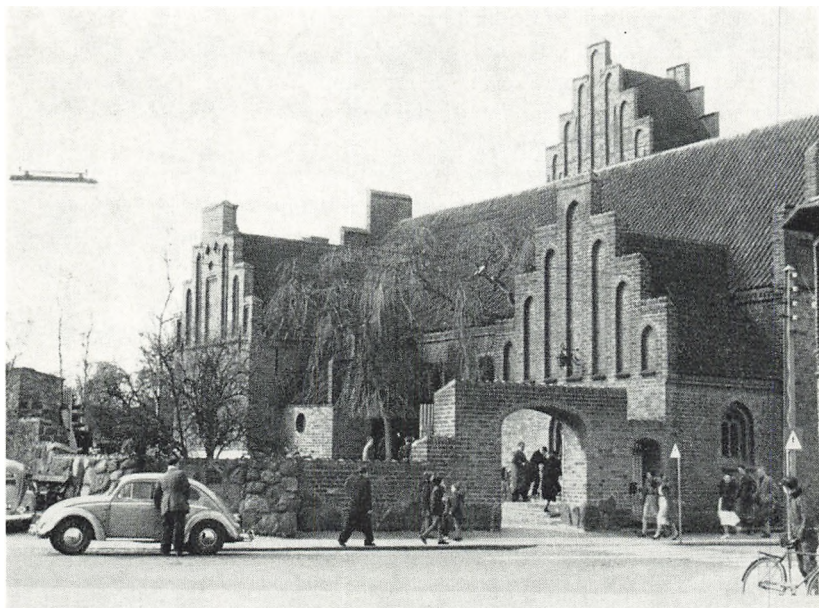
Ved det første menighedsrådsvalg den 17. december 1903 valgtes: 1. Muremester C. L. E. Groth, Haslev. 2. Prokurator C. E. Jespersen, Haslev. 3. Møller H. C. Petersen, Lysholm. 4. Gårdejer Vilh. Nielsen, Haslev mark.

Det konstituerende møde holdtes den 1. februar 1904 i Haslev præstegård. Sognepræsten var født medlem og formand, hvilket først hørte op ved en lov i 1922. Ved det første møde vedtoges det, at de ordinære møder skulle afholdes en af de første søndage i hvert kvartal i Haslev præstegård, og at møderne skulle være lukkede og beslutningerne afgøres ved simpel stemmeflerhed. Den første opgave, menighedsrådet fik, var at dele kirkebøssens midler ud. Der var 25,21 kr. Af disse blev der brugt 8,85 kr. til at give 4 salmebøger til nogle fattige.

I et møde for Haslev og Freerslevs menighedsråd den 4. marts 1904 vedtoges det, at højtidsopretholdelsen ved de tre store højtider skulle afskaffes,

og i stedet skulle der årligt gives et fast beløb til præsten og distriktskirkesangerne. Dette tal skulle dog ændres, hvis indbyggertallet voksede. Samtidig vedtoges det, at udgiften til brændsel og betaling til fyrbøderne ved kirkerne skulle udredes af kommunekassen. Til Haslev kirke blev det 80 kr. årligt og til Freerslev kirke 60 kr.

I 1909 er flere menighedsrådsmedlemmer stemte for indførelse af særkalke, men man udskyder alligevel spørgsmålet. Først efter ombygningen af kirken 1916 tog man særkalke i brug. Mange af de ældre ville gerne beholde fælleskalken og var imod særkalke. De ældre i Haslev sagde, når man påpegede det uhygiejniske ved fælleskalken: *Mon ikke Gud er herre over bakterierne?*

Haslev kirke set fra nord-øst med *horsekilden* (bag bilen).

I 1915 indstilledes pastor H. Kildeby som andenpræst (tilhørte Indre Mission). Denne indstilling var eenstemmig. Da pastor I. Bang blev indstillet i 1921, var det ikke en eenstemmig indstilling, og det førte med sig, at man i 1930 foran et kapellanskifte fik den ordning, at Indre Missions repræsentanter i Haslev-Freerslev menighedsråd fremover ville overlade indstillingen af kapellanen til grupperne udenfor I. M. gruppen. Dog ville man gerne deltage i forhandlingerne forud for indstillingen. Man ville også sætte pris på, at der ikke blev indstillet nogen

ansøger, som gruppen afgjort var imod. I. M. ville da enten stemme på denne ansøger ved den første afstemning eller undlade at deltage i afstemningen. Til gengæld skulle Indre Mission møde det samme standpunkt fra de andre grupper, når valget gjaldt sognepræsten. Disse synspunkter blev overholdt indtil 1943, da gruppen udenfor I. M. indstillede en I. M.-præst, fordi man ikke ville godkende den præst, som I. M. indstillede (Chr. Bartholdy). Senere har grupperne ikke været uenige i dette spørgsmål.

I 1923 ansøgte nogle kirkegængere om at få høreapparater i kirken. Menighedsrådet vedtog, at apparaterne skulle anskaffes, men de måtte kun udlægges for de ansøgende personer, og tilladelsen ville falde bort, når disse døde eller flyttede fra byen.

I 1927 forespurgte Kirkeministeriet, om man kunne godkende, at den residerende kapellan i Haslev blev sognepræst for Braaby, idet man agtede at sammenlægge Vester Egede med Kongsted. Sognepræsten i Haslev skulle så overtage den fulde betjening af Freerslev. Både Haslev og Freerslev menighedsråd var til stede. 4 stemte for forslaget, idet man gik ud fra, at kapellanden ville blive boende i Haslev. 9 stemte imod, fordi man mente, at det var uheldigt at knytte et landsogn til et købstadsmæssigt sogn. 4 undlod at stemme. Sagen faldt dermed.

Og Braaby er nu siden 1966 knyttet til Teestrup som anneks, mens Vester Egede nu i 1967 er blevet anneks til Kongsted.

I 1922 blev menighedsrådsmedlemmernes antal i Haslev udvidet til 10, i 1934 til 11 og i 1961 til 12 medlemmer.

Haslev menighedsråd har haft mange store opgaver at løse i tidens løb. Mange af disse opgaver er nævnt under Haslev kirke.

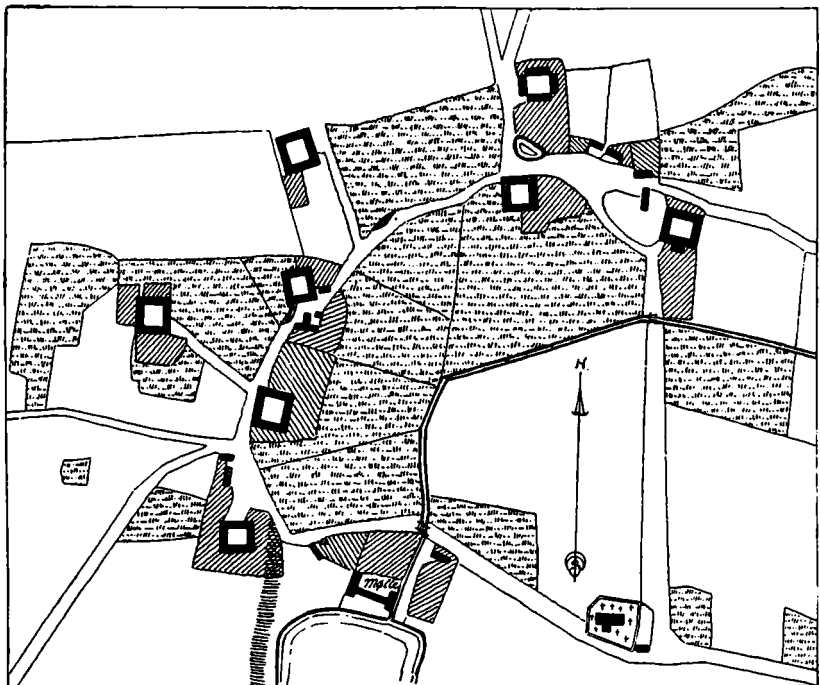
Menighedsrådet, der blev valgt i 1965, valgtes på følgende lister: Indre Mission 2, Frisindet ungdomsliste 3, KFUM og KFUK 2, Socialdemokrater 3 og Kirkeligt Samfund 2.

Følgende har været formænd for menighedsrådet: 1904-21: Provst M. Weber. 1921-26: Sognepræst I. Bang. 1926-34: Seminarielærer Morten Lambertsen. 1934-45: Sygehusinspektør Jens Hansen. 1945-53: Faktor Chr. Jacobsen. 1953-61: Rektor Peter Kæstel. 1961-65: Advokat Mogens Schaumburg-Müller. 1965- : Lærer Bent Schmidt.

Da menighedsrådets arbejde forøgedes, blev A. Malmstedt-Andersen antaget som sekretær fra 1. april 1944 - 31. maj 1966, hvorefter overassistent Axel Hansen tiltrådte denne stilling.

FREERSLEV KIRKE

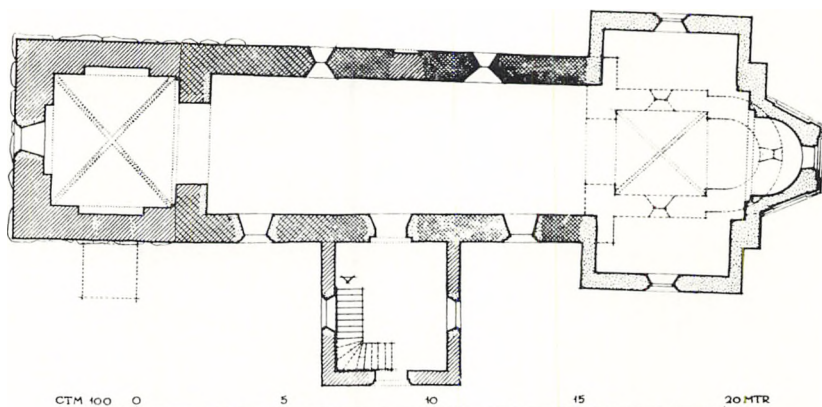
Freerslev by har på grund af flere gårdes udflytning og nedlæggelse undergået en stor forandring i de sidste 200 år. Idag er der ingen særlig bebyggelse omkring kirken. Men til trods herfor ligger Freerslev kirke med sit 15 m høje tårn på den 38 m høje kirkebakke som en omsorgsfuld mor, som sognets beboere igennem århundreder har kunnet søge til både i glæde og i sorg.

Freerslev ca. 1790. Kirken nederst til højre.
(Fra *Danmarks Kirker*, Sorø amt).

Kirkebygningen

Af den ældre stenkirke er nu kun skibets nord- og sydmur tilbage, opført af Faxekalk i nogenlunde regelmæssige skifter. Enkelte steder er der tillige brugt kampsten. Ved døre og vinduer er anvendt kridtsten. Dette skibs murhøjde var 4,20 m. På grund af flere ombygninger kan man ikke se, hvor mange vinduer, der har været. Dog er eet af de romanske vinduer bevaret. Det findes midt i nordsiden og blev først genåbnet i november 1914. Man fandt da i lysningen en kalkmalet dekoration fra 1300-tallet med rødbrun farve. Den viser i midten et stiliseret træ med trekantede blade og ved siderne to kors og en fugl på spidsen af en lilje. Billedet er en symbolsk fremstilling af Kristus og opstandelsen. På skibets ydermur ser man endnu tydelige spor af den gamle norddør, som kvinderne gik ind ad. Mændenes dør på sydsiden har man intet spor af, idet våbenhuset er bygget her.

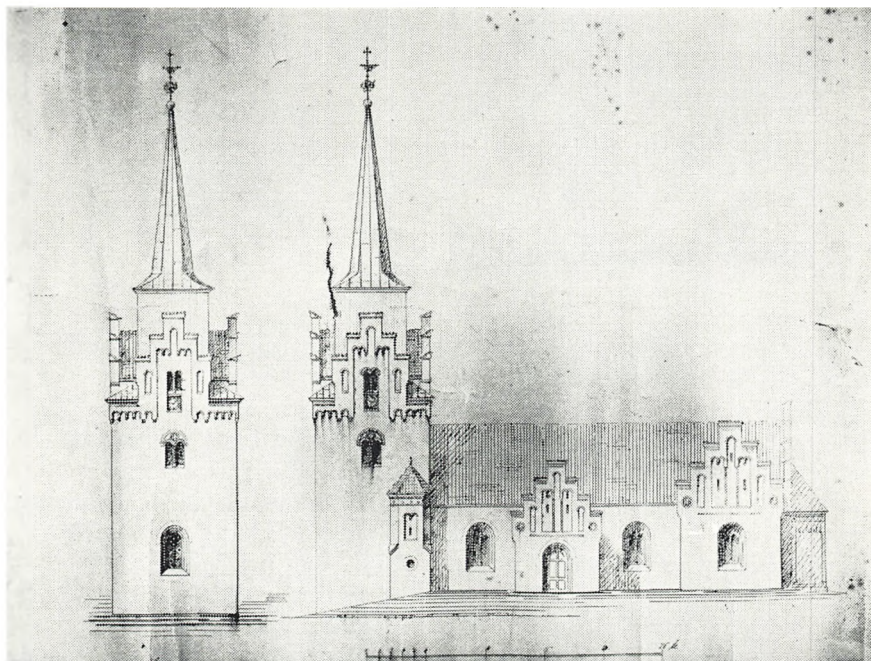
Freerslev kirkes grundplan. Arkitekt Bent Olsen, Karise har efter gamle mål indtegnet koret indtil 1867.

Skibet blev i 1200-tallet forlænget imod vest. Sidemurene er overvejende af kalksten og kamp. Derimod er gavlen udelukkende af munkesten. I den forlængede nordmur imod vest fandtes sporene af et vindue, som i nyere tid blev muret til med almindelige mursten. Inden tårnet kom på, havde vestgavlen tre spidsbuede blændinger. Derimod er der intet, der tyder på, at der var kamtakker.

Tårnet blev bygget i 1300-tallet. Det er kun 2 stokværk højt og er opført af vekslende bæltter af munkesten og kridtvadre. Indvendig i

tårnrummet er der bygget et krydshvælv, til hvilket der findes moderne konsoller, der dog bæres af de oprindelige kridtstenshoveder. Der er 2 mandlige og 2 kvindelige hoveder. Man ser spor af et fladbuget vindue, der er tilmuret med munkesten. Endvidere ses spor af en dør i tårnets øvre stokværk. Til denne dør har der oprindeligt været en fritstående trappe. Tårnet har sikkert været et stokværk højere. I gesimshøjde har øst- og vestmuren nemlig huller til et højereliggende gulv til det oprindelige klokkestokværk. De nuværende gavle er påbygget ca. 1500. Gavlene har 9 kamtakker og 9 højblændinger. Vestgavlen afviger fra østgavlen, idet den foroven under de midterste kamtakker har en stor, flad firkantet blænding.

Flere har igennem tiderne ment, at tårnet var for lavt, derfor blev vistnok omkring år 1900 udarbejdet en tegning til et spir på tårnet.

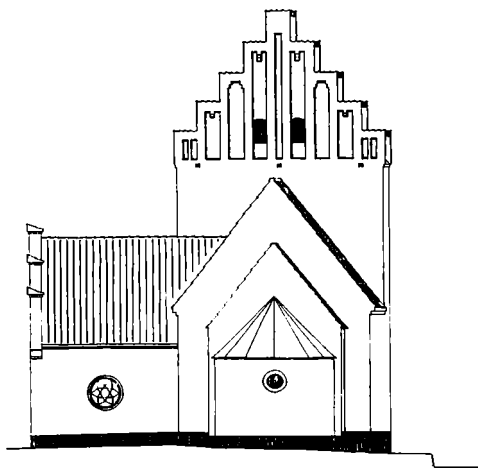
Tegning til bygning af forhøjning af Freerslev kirkes tårn ca. 1900.

Lykkeligvis blev dette ikke gennemført. Idag tænker vist ingen på, at tårnet burde være højere.

Våbenhuset er oprindeligt opført af munkesten i den senere middelalder, men kan ikke tidsfæstes nøjagtigt, idet der er bygget om på det

i nyere tid. Sidemurene er gjort højere og blændingsgavlen er ombygget. Der er bjælkeloft. Vinduet og døre er nyere.

Synsforretningen i 1809 nævnedes, at muren på nordre side af koret såvelsom over sacristiet og indvendig i det hvælvede loft var revnet helt igennem. Revnen blev i 1810 spækket og samtidig blev der sat et stort og godt vindue i på den søndre side af kirken nær ved prædikestolen. I 1822 blev kirken under hovedreparation forskøntet meget.

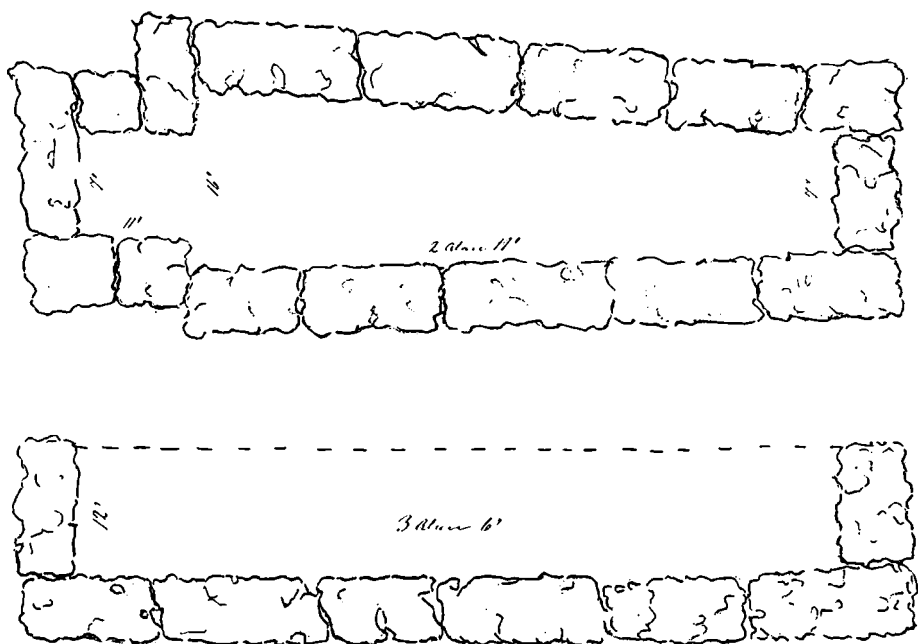

Kirkens facade mod øst indtil 1867.

(Rekonstrueret af arkitekt Bent Olsen, Karise).

Efter det foregående kan man forstå, at koret og apsis var skrøbelige. Derfor besluttede kirkens ejer, grev A. W. Moltke i 1862, at der skulle bygges et helt nyt kor. Det gamle kor var 3,10 m langt, 2,80 m bredt og 3,45 m højt med hvælvning og vindue i syd og nord. Bag koret var apsis (et halvrundet sacristi). Den var 1,90 m langt og havde samme mål i bredden. Højden var 2,80 m med hvælvning og med et vindue i øst. I 1862 bestemte kirkeejeren også, at kirken skulle hovedrepareres. Det var meningen, at dette skulle være begyndt i sommeren 1863. Der blev ved synet 1863 fremlagt en smuk tegning til kirkens indvendige restaurering og korpartiets udvidelse. Men på grund af krigen kom arbejdet først igang i sommeren 1867. Først i 1869 var man færdig med arbejdet, og så manglede hvidtningen endda. Der var kommet nyt stoleværk, som skulle males, men på grund af kirkens fugtighed kunne de ikke males i 1869. Først i 1872 kunne der skrives: *Kirkens hovedreparation er nu fuldført, hvorved den hele kirkebygning fremtræder i en ualmindelig smuk og ædel skikkelse såvel udvendig som indvendig.*

Nationalmusæet var ikke tilkaldt for at gøre undersøgelser før eller under arbejdet. Muligvis var der blevet gjort flere fund, hvis musæet havde deltaget i undersøgelserne. Men der blev gjort fund, og derom skriver sekretær Rønnenkamp, Bregentved 26. juni 1868 til musæet:

Den stensatte grav fundet under alteret 1868.

Ved nedbrydning af det gamle Chor i Freerslev kirke, Sorø amt, fandtes i en dybde af $2\frac{1}{2}$ å 3 alen et stensat gravkammer med et fuldstændigt i orden liggende skelet og desuden et andet tilsyneladende i sin stilling forstyrret skelet, der hvilede tildels ovenpå det første på grund af kammerets smalle brede. Sekretæren vedlægger tegningen med den bemærkning, at kammeret var opført på et bundlag af sten med jævn ilade opad, og på denne flade var stillet rå tildannede sten af gennemsnitlig 4 å 5 tommers tykkelse, uden nu synlig forbindelse af kalk. Ovendækket dannedes af lignende, men større sten, der kun mangelfuldt kan have dækket gravene. Forskellige omstændigheder lader formode, at den før omtalte begravelse er fra meget gammel tid, og navnlig synes kammerets plads, nemlig 1 alen under grundstenene af den gamle Chorbygning og halvt inde

i choret og halvt udenfor at tyde hen på, at begravelsen i det mindste er så gammel, at den har været ukendt den gang, choret byggedes. Det nedbrudte chors alder er vel ukendt, men der er samtidig funden i det gamle murede alterbord 2 formentlige reliquier, hvoraf man vel altså tør slutte, at alteret og det omgivende chor i det mindste har været til inden reformationens indførelse.

Man mener, at graven måske er ældre end en eventuel trækirkes dage.

Det nye kor blev bygget af almindelige gule sten og har en lille tresidet apsis.

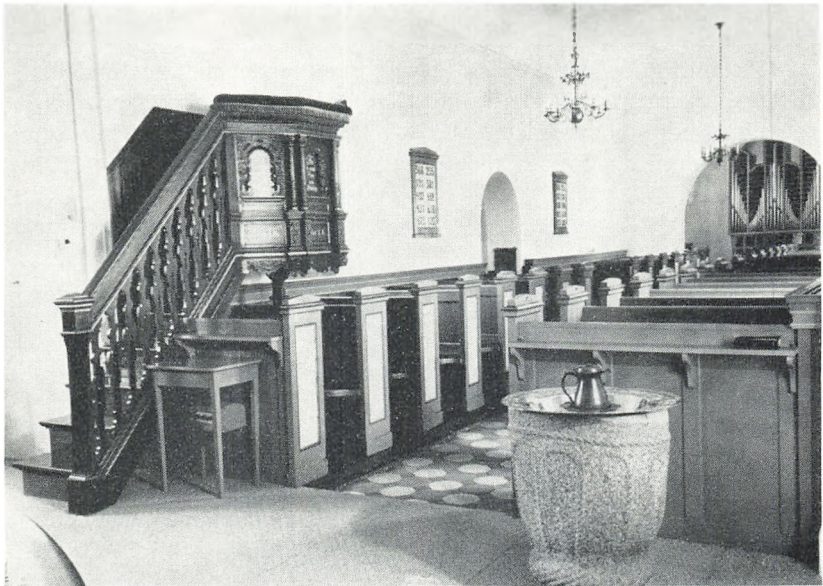
Inventaret i ældre tid

Ca. 1700 beskrives kirkens inventarium således: *Christiani 4 s Nye Bibel, Lutheri Postil Latine, en ordinans, en gammel Manual, en Gradual, en Pasional, en liden Messing Kedel at hente Vand udi til Fonten, Kalk og Disk.* De nævnte bøger brændte i 1717, da pastor Clemens Mulvad, Ulse havde taget dem med hjem i præstegården.

1795 findes følgende: *1 alterklæde af blommet fløjl med det højgrevelige navn, 1 gammel messehagel af rødt fløjl, underforet med ditto atlask, 1 gammel messeskjorte med kniplinger omkring, 1 alterdug med ditto, 2 små messinglysestager, 1 font og 1 blybækken samt 1 håndklæde, 1 sølvkalk og disk, 1 fyrreskab at forvare kirkens klæder udi, 1 gammel kiste til ditto, 1 jernbundet blok med lås, 2 trætavler og 1 klokke i tårnet.*

Inventaret i dag

DØBEFONTEN. Den gamle romanske døbefont af granit er bevaret i denne kirke. Den er udhugget af een stor sten og har 11 rundbuefelter, som er adskilte ved tofstave, ligesom der er en svær tovsno-ning ved overgangen til fontens fod. Tovet på fonten sigter til, at dåben er som rødningsstovet, der kastes ud for at redde den druknende. Fonten er meget dyb (27 cm), fordi man oprindeligt ved dåben dyppede barnet helt ned under vandet. Dens tværmål er 60 cm. Den stod til 1924 i kirkens vestre ende, hvorefter den flyttedes op i koret foran nordsidens bænke.

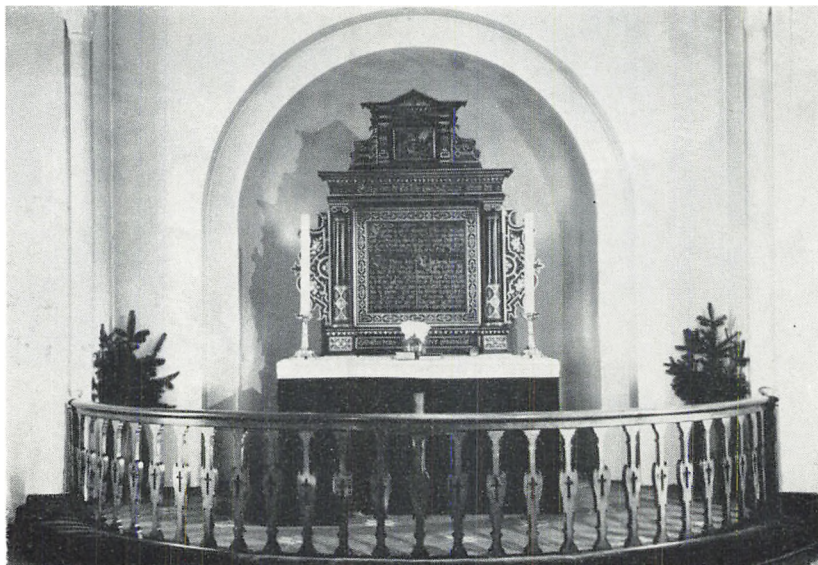
Kirkerummet med prædikestol, døbefont og orgel.

DÅBSFADET er et smukt stykke Nürnbergerarbejde af messing fra ca. 1550. Dets tværmål er 67 cm. I fadet er et billede af jomfru Maria bebudelse, og det er omgivet af en frise med hund og hind. I Chr. IV's tid gik man ved dåben over fra neddykning til overøsning. Derfor blev der ofte på den gamle døbefont anbragt et fad, som havde stået på en herregård, som skyllefad, hvor det var blevet overflødigt p. gr. af gaflens indførelse. Som regel havde man i disse fade et bibelsk motiv, men ofte en mere verdslig frise. Det er muligt, at Freerslev kirkes store dåbsfad, som har denne frise med hund og hind, har stået på en herregård eller et slot, inden det kom til kirken. På fadets yderkanter er graveret *PI CG* og *IGS 1609*. Initialerne sigter til navnene: Peder Juel (død 1612) og Christian Grubbe, som begge var gift med Lytte Gyldenstjerne. Indskriften på fadet lyder: *Anno 1662 hafver Karen sl. (d.v.s. salig). H. Jespers gifvet dette Becken til Guds Ære til den hellige Dåbs Prydelse og gudelige Amindelse udj Frelslof Kircke efter hindes sl. Mands Her Jespers Ericksøns død.* Jesper Ericksøn var præst i Ulse-Freerslev († 1662).

Desuden findes der til døbefonten et mindre ottekantet tinfad, hvorpå der er indgraveret: »*IES KSD 1662*« (Jesper Eriksen, Karen Saxisdatters, den før nævnte præst i Ulse og hans frue). I kanden, der også

er af tin, er indristet kirkenavnet. Indvendig i bunden af det lille fad findes mester-mærket for E.B. Rütz

ALTERBORDET. Som tidligere nævnt fandt man ved nedbrydningen af det gamle kor i 1867 det gamle alterbord, som indeholdt to relikviegemmer. Midt i alterbordets overflade lå en firkantet, glatsleben sepukralsten (relikviesten) af en plettet og rødlig grå kalksten, 21 × 20 cm.

Kirkens alterparti. Altertavlen fra omkring 1600.

Lige under denne bemærkelsesværdige sten lå en relikvieæske, firkantet, dannet af en blyplade, der var sammenlagt i form af en brevkonvolut. Indeni den lå nogle små stykker gammelt silketøj og svage rester af ben. Dybere nede i bordet, omtrent midt imellem dets over- og underside lå der en anden firkantet relikvieæske af bly. Den var ligeledes dannet af en ombukket blyplade. Låget, der oprindeligt har været en forlængelse af den ene endeplade, var afbrudt, men fandtes der endnu løst. Også i denne æske var nogle små stykker silketøj.

ALTERTAVLEN. På det nuværende alterbord findes en smuk altertavle fra ca. 1600 bygget i højrenaissance-stil af fyr. I midten er der et stort felt, hvorpå der i nyere tid er malet Fadervor og indstiftelsesordene for nadveren. Under den nye skrift skimtes den gamle skrift, der har det samme indhold som nuværende. I topfeltet findes et nyere eller stærkt opmalet billede af opstandelsen. Der findes øverst følgende in-

skription: *Jeg er vejen, livet og opstandelsen. Salige er de som hører Guds ord og bevarer det.* – Et nyere topkors, der er nedtaget omkring 1958, opbevares nu på kirkens loft.

ALTERSØLV. Alterkalken er sammensat af dele fra forskellige tidsperioder. Ældst er en fladtrykt knop på kalkens skaft. Denne har foroven og fornedet tre mandlige og tre kvindelige hoveder, der er adskilte ved små frugtbundter i støbt og ciseleret arbejde fra ca. 1600. Selve det sekskantede skaft og den seksdelte fod er formentlig fra 1667-68, mæns bægeret er fra 1871. Den lille disk har et graveret cirkelkors, men er iverigt uden mærker. 1667-68 blev kalk og disk fornyet i København. Den gamle kalk og disk var stjålet, og af de største stykker af det tiloversblevne sølv, som dels var i tyvens besiddelse og dels blev skaffet tilveje igen, blev benyttet. Derfor har man formodentlig en lille smule af den ældste kalk.

LYSESTAGER. På alteret findes to 30 cm høje alterstager, der er fra o. 1550. Foden hviler på 3 små messingdelfiner fra 1600-tallet. En syv-armet lysestage blev i 1960 skænket af udensogns kirkegængere. Det har i mange år været almindeligt, at mange udensogns gik i kirke i Freerslev, ikke mindst fra Haslev.

Kirken set fra orglet. Til venstre skimtes det romanske vindue, der genåbnedes 1914.

ALTERGULVTÆPPE, der er vævet, blev udført til kirken af kunstneren E. Bjufstrøm og taget i brug januar 1961. Samme kunstner har udført messehaglen, som toges i brug april 1960.

PRÆDIKESTOL. Kirkens prædikestol er et Næstvedarbejde fra omkring 1600 og bygget i højrenaissance-stil. Der findes 4 felter, der er delte ved dobbelte joniske søjler. I 1. felt står: *Du skal kalde hans navn Jesus. Math. 1.21.* I 2. felt: *Du er min søn den Elskelige. Marc. 1.10.* I 3. felt: *Mine øjne har set din Frelse. Lucas 2.30* og i 4. felt: *Mit rige er ikke af denne Verden. Johs. 18.36.* Over prædikestolen findes en sekskantet himmel, som er fra samme tid som prædikestolen, men dens nedhæng er nyere. Skriftstederne er nymalede, og både prædikestolen og himlen er rensat i nyere tid.

Gamle stolestadegavle fra Freerslev kirke (indtil 1867). Opbevares nu på Nationalmusæet, (fot.).

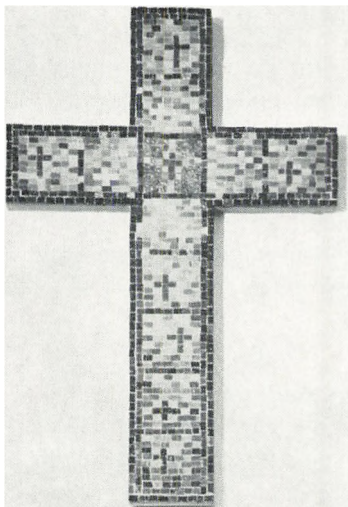
STOLESTADERNE. Ombygningen i 1860'erne gav kirken nye stolestader. Kirkens ældste stole blev derfor i 1867 sat på loftet. Fra disse modtog Nationalmusæet i 1884 tyve i fyrretræ udskårne endestykker. På et af endestykkerne står der *B A S* med ophøjede bogstaver. Indtil 1955 lå der endnu nogle stolestadeender på kirkeloftet. De blev skænket til Køge Musæum. Iblandt disse var degnestolen, hvorpå der i det midterske rammestykke står: *Lod Jens Porse dene* (denne) stol og fortsættelsen: *Gjørre Anno 1595* står på gavlen.

I 1929 tegnede snedkermester Wilh. Hansen, Haslev, nye stole, da der var svamp i de gamle fra 1867. Stoleværket i kirken er altså ikke så gammelt.

Kirkedør fra
Freerslev kirke (fra 1555).
Nu på Nationalmusæet. (Fot.).

DØR. På Nationalmusæet findes en smuk udskåret dør af fyrretræ. På døren er 8 firkanterede felter. I de to øverste af disse er rester af to næsten helt afslagne menneskehoveder, som nogle mener skal forestille Moses og David. I de 4 felter der under er der ligeledes menneskehoveder, nogle med hjelme på, og i de to nederste felter er der palmetter. I dørenes øverste halvrunde del er der i midten et englehoved, fra hvis mund der udgår to til hver sin side bøjede ornamenter. Langs randen af denne del står der med ophøjede bogstaver:
I. L. P. A. S. OC N. O. S. D. K. D. G. 1555.

MOSAİK-KORS. I 1964 blev der på kirkens nordvæg overfor indgangen ophængt et smukt mosaik-kors (85 × 55 cm), som fru forstander Käthe Magelund, Haslev havde udført og skænket til kirken.

Fru Käthe Magelunds
mosaik-kors fra 1964.

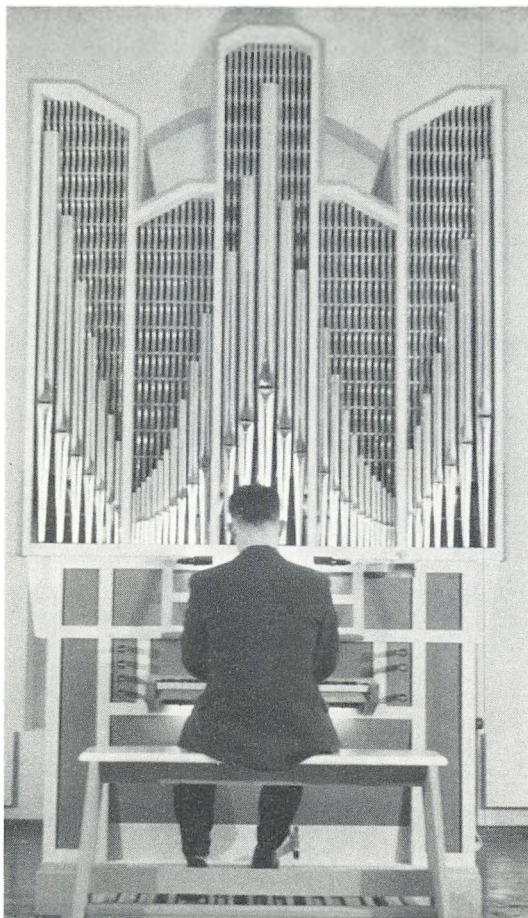
ORGLET. I synsprotokollen juli 1889 hed det: *Et nyt og velklingende harmonium var anskaffet.* I 1924 flyttedes det fra koret til det sydøstre hjørne af skibet, og døbefonten kom på sin nuværende plads.

I 1931 var man klar over, at harmoniet var ved at være udtjent. Kirkeministeriet foreslog, at man skulle købe et nyt harmonium, men dette ville menighedsrådet ikke indlade sig på, da man derved ville afskære sig fra at få et virkeligt orgel. I 1935 fik kirken sit første orgel med 6 stemmer, bygget og installeret af orgelfirmaet A. Starup, København. Det kostede 5660 kr. Det anbragtes overfor prædikestolen.

Da kirken i 1955 fik elektriske varmeanlæg, kom det på tale at flytte orglet. Resultatet blev imidlertid, at der blev bygget et helt nyt orgel hos orgelfirmaet Marcussen i Åbenrå, og det fik sin plads i den vestlige del af kirken i 1960. Det indviedes juleaften 1960.

LYSEKRONER. Kirken har 4 smukke lysekroner, af messing, som en anonym har skænket. I koret har lysekronen følgende inskription på den ene side: *Hav tak, o Jesus for hvert dit ord, der her i din kirke lyder, for nåden uforskyldt ved dit bord. Hver angrende sjæl, du yder, vær med os alle i hverdagens stund. Luk vort øje i dødens stund.* På den anden side står: *Gud til ære – skænkede jeg lysekroner 1940-41* På en anden lysekrone, der hænger i skibet op imod koret, står der: *Herrens ord bliver evindeligt. Skænket til kirken 1940.* En tredje lysekrone findes i skibet ned imod orglet og har inskriptionen: *Lyset skinner i mørket. Skænket til kirken 1940.* Den 4. lysekrone hænger i våbenhuset og har ordene: *Gud alene æren. Skænket til Freerslev kirke 1941.*

Organist Jens E. Hansen
ved det nye orgel.

KIRKEBLOK. Ved et fattigkommissionsmøde i Haslev præstegård i 1868 oplystes det, at kirkeblokken fra Freerslev kirke var hensat i Haslev præstegård på grund af kirkens ombygning. Haslev kirkes kirkebøsse var ved en fejltagelse også blevet stillet i præstegården. Det vedtoges da at anbringe dem begge i Haslev kirke, når de var sat i stand. Nøglen til Haslev kirkebøsse skulle fremtidig opbevares hos sognefoged Henrik Jensen, Haslev og Freerslev kirkebøsses nøgle hos møller H. C. Nielsen, Freerslev. Det tilføjes, at ingen af de to kommissionsmedlemmer må alene udenfor gudstjenestetiden gå ind i kirken med mindre et andet kommissionsmedlem er med. Man er altså bange for, at de selv skal tage af bøssen. I synsprotokollen hed det: *En kirkeblok*

nedbrudt og bortført i 1867, da den ikke mere kunne benyttes. Det vil sige, at kirkeblokken blev i Haslev. I dag har man i Freerslev kirke en kirkebøsse af træ og en af metal.

Kirkeklokken fra 1840.

KIRKEKLOKKEN er ikke særlig gammel. Den er støbt hos I. C. og H. Gamst, København i 1840. Vi har ingen dokumenter, der fortæller os om den klokke, der var før den nuværende.

Gravsten fra 1591

GRAVMINDER I KIRKEN. I våbenhuset findes en rått tilhugget granitsten, der tidligere lå ude foran våbenhusdøren. Den har initialerne: *H V L B* (= her under ligger begravede) *GD SHS HM KD* (bomærke) 1591. Men man ved ikke, hvem de pågældende personer er.

Endvidere er der en gravsten, hvorpå står: *Lauritz Jensøn i Freyersløf Mølle, gift med Karren Lauritzdaater i tre Aar (to børn), død 6. april 1642, 52 Aar gammel.* Længere nede finder man en senere lodret tvedelt indskrift over: *Anders Jørgensøn Møler, død 30. November 1724, 52 Aar gammel og Elicebet Fransdaater Felermænd, død 12. December 1723, 63 Aar gammel.* På stenen findes hjørnecirkler med evangelisttegn. Imellem de øverste står der *JHS* (= Jesus Honinum Salvator). Stenen er af ølandsk kalksten, som også findes på væggen i våbenhuset.

Kirkeregnskab for Freerslev kirke fra 1804

Ligesom for Haslev kirke findes der også gamle kirkeregnskaber for Freerslev kirke. Her bringes et eksempel fra 1804.

INDTÆGT: 15 huse har jord og svarer tiende, fritages for stolestadepenge; 10 huse, som svarer stolestadepenge á 8 skilling = 5 mark, 4 innsiddere á 8 skilling = 2 mark, ialt 1 rigsdaler, 1 mark. De 4 innsiddere, som har betalt stolestadepenge, er Peder Pedersen, Jens Pedersen og Jens Larsen, Freerslev og i Holtegård Peder Larsen. De øvrige er gamle og fattige folk, som irtet har betalt.

UDGIFT: Til en klokkestreng 1 mark, 8 skilling; for klokkesmørelse 1 mark; for altertøjets renholdelse 1 rigsdaler; kirkeværgeløn 1 rigsdaler; for regnskabets skrivning 1 mark; ialt 2 rigsdaler, 3 mark, 8 skilling. Der bliver et underskud på 1 rigsdaler, 2 mark, 8 skilling.

Regnskabet underskrives af pastor D. Winther og kirkeværge Hans Hansen.

Freerslev kirkegård

Freerslev gamle kirkegård har gamle mure, der er opført af blandet materiale, kamp, kridtsten, kalksten samt store og små sten. Indgangs-porten imod syd er antagelig fra 1500-tallet.

I 1888 var den gamle kirkegård helt optaget af grave. Ved synet 16. juli 1888 undersøgte man den plads til assistens-kirkegård, som kirkeæjeren havde bragt i forslag. Man fandt den i *alle henseender fyldestgørende navnlig med hensyn til beliggenhed*. Der fremlagdes en attest fra stiftphysicus på, at der i hygiejnisk henseende ingen betænkelighed var ved at anlægge en kirkegård på nævnte sted.

Assistens-kirkegården blev ikke anlagt på det først udpegede sted, idet grev Fr. C. Moltke ønskede at forbeholde sig denne grund til kirkegård for Moltkeslægten. Man fik da anvist en anden plads lige overfor den gamle kirkegård. Den stod ikke tilbage for den tidligere anviste.

Ved synet i 1890 var den nye assistens-kirkegård anlagt og indhegnet med mur. Man havde ikke tidligere noget lighus. Nu blev et sådant bygget på assistens-kirkegården. Det kan se ud til, at man nu har gravpladser nok til en meget lang årrække, idet sognets befolkning er dalende.

Moltke-slægtens kirkegård i Frærslev

Når grev Fr. C. Moltke så pludseligt tog sit tilsagn tilbage om et bestemt jordstykke til udvidelse af Frærslev kirkegård, skyldtes det, at grevens broder Christian Carl Moltke, der var søløjtnant, døde i maj 1888. Slægtens kapel i Karise havde ikke plads til flere kister, og desuden var der langt fra Bregentved til Karise. Derfor ønskede greven at få et begravelsessted, der lå nærmere ved Bregentved. Dertil fandt han pladsen, som først var udset til assistens-kirkegård, fortræffeligt egnet. Der blev da udlagt et jordareal på ca. 1000 kv.m. på det skrånende terræn syd-vest for kirken. Til at begynde var der kun træindhegning. Arkitekt Axel Berg, København, der også var arkitekt på den store nybygning af Bregentved slot (1886-91), ledede arbejdet med opførelsen af muren og tegnede også en smuk smedejernsport til indgangen.

Søløjtnant grev Christian Moltke bisattes 9. maj 1888 i en muret grav. Dermød var gravpladsen indviet. Den næste begravelse fandt først

Låge med Moltkernes våben og grevekronen ved familiegravstedet.

sted den 16. november 1927, idet kammerherre, hofjærgermester grev Hemming Vilhelm Moltke, Marienborg blev bisat i en muret grav. Over denne sattes der en natursten, der var fundet ved stranden på Marienborg. Den 21. juli 1928 døde lensgreve F. C. Moltkes hustru Regitze Anna Emilie Moltke f. Estrup. Der blev nu bygget en muret grav, til hvilken der førte en gang, ad hvilken lensgrevindens kiste blev båret ved bisættelsen. Over denne grav lagdes en sten med et kors, tegnet af arkitekt Axel Berg og udført af N. og J. Larsen i slesisk marmor. 23. oktober 1936 døde greve Frederik C. Moltke og blev også bisat i den her nævnte murede grav 29. oktober 1936. Den 15. juni 1963 blev grevinde Julie Sofie Clara Moltke f. Schnack, Marienborg bisat i den murede grav, hvor hendes ægtefælle var begravet. Den murede grav blev da fyldt op med jord .

I almindelige grave er bisat greve Joachim Ludvig Moltke, død på Marienborg 29. december 1943 og begravet 5. januar 1944. På denne grav anbragtes en plade og et kors, tegnet af arkitekt G. Tvede. Den 24. august 1952 døde greve Erik Oluf Moltke i Helsingør og blev begravet 29. august på begravelsespladsen, som kirkebogen kalder *Bregentveds begravelsesplads*.

Freerslev kirkes ejere

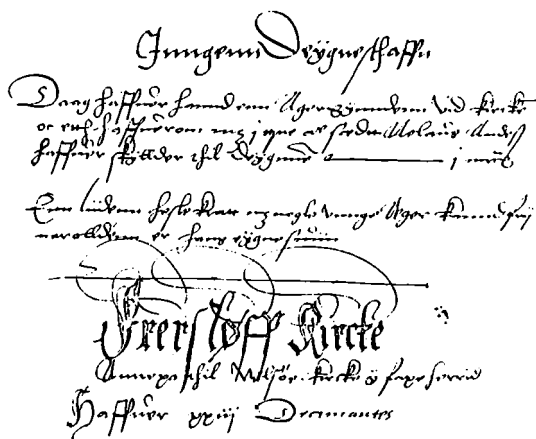
Freerslev kirke nævnes, ligesom Haslev kirke, i Roskildebispens jordebog (omkring 1370). Den havde da 2 ploves land og svarede 1 mark og 4 øre til bipestolen, som ejede den.

Vi hører næste gang om Freerslev kirke, da feltherre, grev Hans Schack i 1672 købte Gisselfeld og fik både Haslev og Freerslev kirker med i købet. Alleerede i 1747 havde grev A. G. Moltke, Bregentved købt Haslev kirke, og i 1762 købte han Freerslev kirke for 1600 rigsdaler af overdirektør på Gisselfeld, geheimeråd grev Fr. Chr. Danneskjold.

Da Bregentved ejede det meste af jorden i Haslev og Freerslev, havde der hos flere af Bregentveds ejere været et brændende ønske at få disse to kirker knyttet sammen til eet pastorat. I grev A. G. Moltkes købebrev på Freerslev kirke i 1762 gav kongen tilladelse til at *combinere Haslev og Freerslev kirke til et præstekald så snart det efter omstændighederne kunne lade sig gøre*. Præsten og degnen i Ulse, som havde haft Freerslev kirke og sogn som anneks i deres kald skulle da i stedet have Braaby kirke og sogn. Sammenlægningen af Haslev og Freerslev blev først i 1775, da sognepræst J. J. Rehling, Haslev døde.

Allerede Sjællands Stifts landebog viser, at Freerslev kirke havde et anseeligt jordegods, fordi det lille sogn kun gav en ringe tiende. Selv-

følgeligt lå det meste af dens gods i Freerslev og nabosognene, men den havde også på dette tidspunkt jord i Kongsted-Borup og i Rode, Dalby sogn. Fra 1567 til 1762 var der sket nogen forandring i dens jordegods. Jord, der lå i Herlufmagle, Kongsted-Borup og Rode, skulle undrages købet i 1762. Således fik Freerslev kirke (fra 1762), sin jord i Freerslev, Haslev og Terslev byer.

I Sjællands stifts landebog fra 1567 nævnes også Freerslev kirke.

Kirkens gods i Freerslev sogn var en lod i Freerslev bys *Bjergs- og kirkemark* og i Haslev by en lod i *Sandagermarken* samt en part af *Øster Tykkeskov*, som lå i den nordlige ende af *Østerskoven* omkring *Bregnemæe*, omtrent hvor det jordstykke ligger, som kaldes *Flæske-tykke*, det senere *Bregnemæe*. (Se kortet i bind II).

Da kirken 27. april 1911 blev selvejende, var kirkens jorder forlængst gået over til Bregentved.

Klokkere i Freerslev klokkerhus

Freerslev nuværende klokkerhus har en rig historie. I 1791 blev det opført med 5 fag på grevskabets regning. Det blev bygget for at præsten kunne have et sted at lægge sit overtøj samt for at have et sted til sine heste. I 1795 forlængedes huset med 2 fag. Der var ikke jord til huset, men fæsteren af huset, Mogens Nielsen, fik lov at grave af jordvoldene om kirkegården, hvorved han fik en strimmel havejord. Huset fik navnet *Freerslev Kirkehus*. I november 1832 dør husets be-

boer, Jørgen Hansen, og hans enke indgår ægteskab med enkemand og indsider i Tollerød, Ole Nielsen. Da han fæster det, tilføjes det:

Da huset efter gejstlighedens anmodning er bygget til beboelse for klokkeren, der tillige har tilsyn med kirken og kirkegården, så fritages lejereren for at svare såvel husafgift som rejse- og ladedage (for grevskabet), men derimod forpligtes han til at have nøjagtig tilsyn med kirken, at den ingen skade tilføjes og besørge sammes renholdelse samt påse, at ingen utred finder sted på kirkegården ligesom og at besørge ringningen med kirkens klokker til rette tider både hellig og søgn, såvelsom og ved andre lejligheder, når påfordres uden videre betaling eller godtgørelse. Desuden skal han i husets vognremise give plads for præstens vogn, når denne har forretning i kirken eller andre steder i Freerslev.

Den 1. november 1859 blev Ole Niensens stedsøn, Hans Jørgensen, klokker ved kirken. Indtil 1885 var der ingen brønd ved klokkerhuset. I enden af haven var der en slags kilde, der var stensat. Men da der blev drænet på *Christiansdal* gik vandet bort fra kilden, og i 3 år måtte klokkeren hente vand fra skolens brønd eller fra en lille vandbeholder i vejgrøften ca. 60 m fra huset. I 1885 fik huset egen brønd.

Den 23. oktober 1899 afløstes Hans Jørgensen af Niels Peter Larsen, som klokker. I hans kontrakt stod der, at husets beboer var *pligtig til hver søndag i sin stue uden vederlag at modtage såvel sognepræsten som kirkegængere, der bringer børn til dåb samt at opvarme denne stue om vinteren.*

I 1938 meddelte Bregentved, at menighedsrådet kunne købe klokkerboligen, hvilket approberedes af ministeriet i 1939. Efter købet indrettedes der toiletter for kirkegængere i klokkerboligens udhus.

Den 1. juli 1940 afløstes N. P. Larsen af klokker og graver Peter Johannes Nielsen, der døde i september 1966. Hans enke, Anna Nielsen, fortsætter i embedet.

Kirkesangere og organister

Som nævnt tidligere fik Freerslev kirke først et harmonium i 1889, og kirkesangen blev indtil dette år ledet af den lokale lærer i Freerslev, men da der kom orgel måtte han både spille og synge. Måske kunne lærerens hustru betjene harmoniet ved nogle gudstjenester. Da lærer P. S. Ibsen tog sin afsked nytår 1939, blev det seminarieelev Poul Mondahl, Haslev med seminarieelev Åge Christensen, Haslev som vikar, der blev kirkesanger, og orglet blev spillet af frk. Oda Mondahl, Has-

lev. Disse virkede til 1. juli 1940. Herefter lededes sangen af præsterne, indtil der igen blev en fast ansat lærer ved Freerslev skole. Orglet blev fra 1940 betjent af forskellige bl. a. frk. Agnethe Kristensen, Haslev, seminarieeleverne Birch Mogensen, Haslev, frk. Gudrun Rechnagel (1944-47), frk. Edith Frederiksen (1947-51) og Hedvig Anker (1951-53). Fra 1. april 1953 blev bogholder Jens Erik Hansen, Haslev fastansat som organist. Lærer Ejnar M. Hansen var kirkesanger 1941-54 og lærer Johs. Greve har været det siden 1954.

Menighedsrådet

Det første møde i Freerslev menighedsråd holdtes den 1. februar 1904. Her var valgt: 1. Husmand Jens Christensen. 2. Forpagter Hans Peter Larsens hustru Johanne Marie, Freerslev. 3. Godsforvalter H. O. Permin, Christiansdal. 4. Forpagter Lemvigshs hustru Louise Almira, Holtegård. Det er bemærkelsesværdigt, at halvdelen af rådet var kvinder. Provst Weber var formand og kasserer blev husmand Jens Christensen.

I 1906 vedtoges det at indføre den nye salmebog. Da det var kostbart at få en ny salmebog, vedtoges det i 1907 at bruge 10 kr. af kirkebøssens midler til indkøb af 2 salmebøger med stor skrift.

Spørgsmålet om indførelse af særkalke fremførtes 1909, men flertallet i rådet var imod særkalke. I 1914 vedtoges det foreløbig at indføre særkalke til skiftevis brug med fælleskalken. I 1916 vedtoges det, at fælleskalken skulle bruges ved højmesse den sidste søndag i måneden. Man gik så efterhånden over til at bruge særkalkene alene.

I 1916 afløstes stolestadepengene, 64 øre årligt, imod, at der sendtes 15 kr. ind til Stiftsøvrigheden.

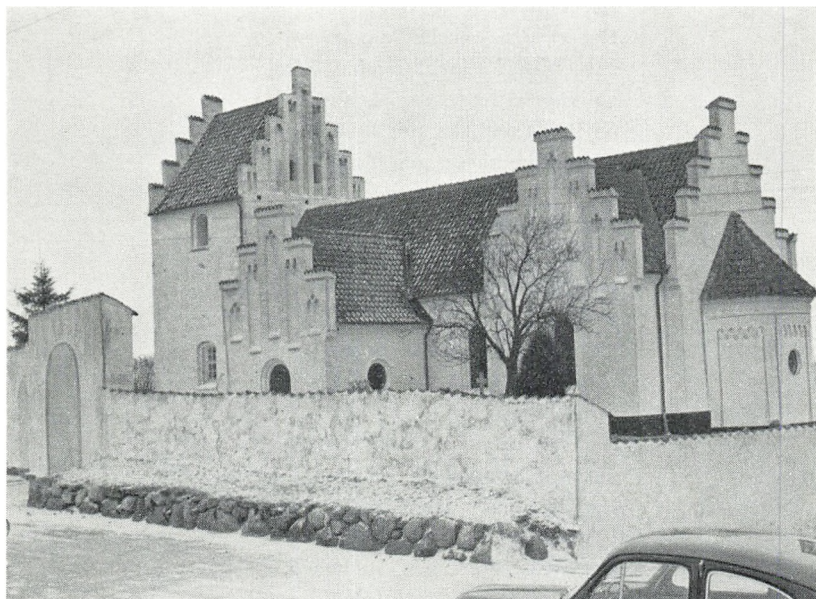
I 1938 bortfaldt eftermiddagstjenesten i kirken, men indførtes igen i 1940, da nogle savnede den, men den bortfaldt igen i 1953.

Menighedsrådet består af 6 medlemmer, som er valgt 1965 ved fredsvalg på fællesliste.

Formænd for menighedsrådet: 1904-21: Provst M. Weber. 1921-22: Sognepræst I. Bang. 1922-40: Godsfuldægtig P. Gamst. 1940-45: Pastor Th. Bruun. 1945-53: Forpagter Viggo Jacobsen. 1953-61: Forpagter Leo Andersen. 1961-: Parcellist Sigfred Schmidt.

Carl Jensens sang om Freerslev kirke

Det er nævnt, at der kommer mange udenogs-boende til gudstjeneste i Freerslev kirke, og som gang på gang glæder sig over det smukke kirkerum. Men der er ingen, der kan fortælle om Freerslev kirkes be-

Kirken fra syd-øst.

tydning som den indfødte Freerslev'er, skovarbejder Carl Jensen, der døde marts 1965. Han har som få levet med i Freerslevs sogne- og kirkeliv. Og han har i nedennævnte sang givet udtryk for, hvad den gamle kirke betyder i sognet.

Mel.: Hvor smiler fagert . . .

Ærværdig står du på bakkens hæld,
alvorlig lyder din stille tale.
Et hvilested for den trætte sjæl
fra bondehus og fra høje sale.
Omkring dig hegner et stille sted,
hvor trætte lemmer til sidst fandt fred.

Mens otte sekler af tiden randt,
og slægter svinde og andre fødtes,
du gamle kirke os sammenbandt
i ordet, hvorom vi alle mødtes.
Det evigt gamle og nye ord
om korsets gåde, om dåb og bord.

Her slettes alle forlorne skel.
Her er den enkelte kun en synder.
Her drikker alle af samme væld,
og samme herre os her forkynder:
Jeg knækker ikke det brudte rør.
Jeg er og bliver som evigt før.

Her lyder ordet til tugt og trøst,
når alt vort eget så ynksomt glipper,
og bønnen er kun en tiggers røst
til ham, at han os dog ikke slipper.
Her stilles synderes største savn.
»Din synd tilgives i Jesu navn«.

Her mødtes unge i kirkens kor,
mens tårnets klokke så festlig kimer.
Her åbenbares, hvad lønligt gror
i unge sjæle i stille timer.
Her lyder ordet om kærlighed,
som jord og himmel forenes ved.

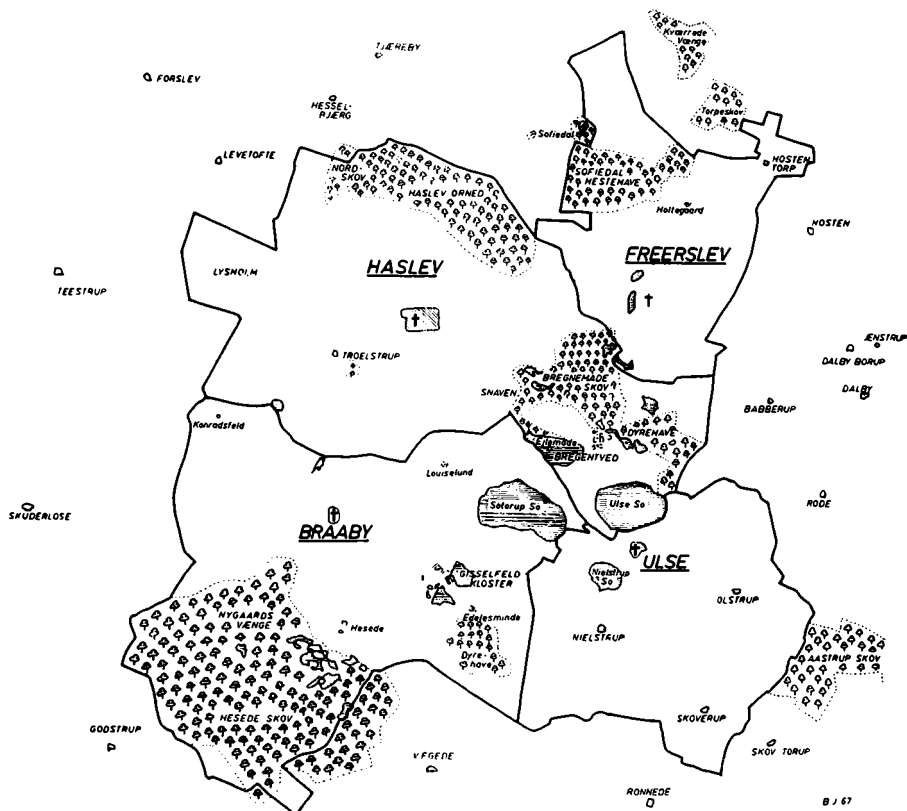
Her siges ofte et stumt farvel
til en, vi måtte med vemod miste.
Gud gemmer selv en bortflygtet sjæl,
mens kroppen hviler i denne kiste,
men fast vi tror, hvad vi ej forstår.
Engang opstandelsens time slår.

Så tal, o kirke, dit gamle sprog
til alle slægter her i det lave
om livets ord fra den gamle bog,
som trøster hen over død og grave,
at livets gåder og dødens bånd
dog sidst skal samles i Faders hånd.

Carl Jensen.

SOGNEPRÆSTER I HASLEV

Som tidligere nævnt havde præsten i Haslev oprindelig Bråby sogn som anneks-sogn, mens Freerslev var anneks-sogn til Ulse. Men da greve A. G. Moltke i 1762 købte Freerslev kirke, som han også fik kaldret til, var det naturligt, at Freerslev sogn blev anneksogn til

Indtil 1775 hørte Haslev og Bråby sammen, ligeså Freerslev og Ulse. Siden hører Haslev og Freerslev sogne sammen. (Tegnet af ingeniør Børge Jacobsen).

Haslev og Bråby til Ulse. Denne forandring blev kundgjort ved et reskript af 30. juli 1762, men kunne selvfølgelig først sættes i kraft ved et præsteskitte, og det skete i 1775. Til trods for denne forandring forblev Haslev hovedsognet, hvor præstegården var. Og det bliver først og fremmest de præster, der gjorde deres gerning ud fra Haslev Præstegård, vi her vil skildre.

Fra tiden før reformationen har vi kun fornavnet på en af sognepræsterne, idet præsten *hr. Oluf i Haslev* nævnes som vitterlighedsvidne i Niels Pedersen Gyldenstjernes testamente af Bregentved 1456. Gyldenstjerne giver da *hr. Oluf i Haslev præstegård 2 vinterlinge* (en vinterling er et vinter- eller årgammelt stykke ungvæg). Da vi kun har dette ene navn inden reformationen 1536, kan vi først begynde præsterækken (series pastorum) fra reformationstiden og op til vor tid. Det er ingen særlig lang række og lidt ufuldstændig i begyndelsen. Den er et vidnesbyrd om, at Haslev præsteembede har været et godt embede og at præsterne har været glade for at være i Haslev. Mærkeligt nok findes der ingen tavle med series pastorum ophængt i Haslev kirke.

1. 15??. *Knud Lauridsen* død 156?. Hans hustru, der hed Ursula, døde 1558. Gravstenen over præsteparret findes som nævnt i Haslev kirke.

2. 158(4?). *Niels Christensen*

3. 1608-1635. *Oluf Hansen Laaland* eller *Katt*, døde pinseaften 1637 af kræft i ansigtet, begravedes i Næstved. Haslev præstegård brændte i 1611.

4. 1635-1664. *Jonas Andersen Schonning*, ordineret 1628. Han skriver selv: *Anno 1635 Pinsedag blev jeg uværdige hidforsendt af Hans Kongelige Majestæts, Vores allernådigste Herre Christiano 4to, efter velbårne mænds Frands Lyches og Friderich Urnis begæring, disse sogne at betjene, har derfor intet andet kaldsbrev end Hans Majestæts Misive til lensmanden, velbårne Jørgen Seefeld, mig at indsætte lade.*

Pastor Schonning begyndte i 1645 at føre kirkebog, og denne Haslev sogns første kirkebog findes nu på Landsarkivet. Hans efterfølger har imidlertid ikke indført Schonnings begravelse. Derimod har vi en beskrivelse af skiftet den 26. september 1664 over ham og hans hustru Maren Bendesdatter. De efterlod sig een søn og 5 døtre. I skiftet får vi at vide, at pastor Schonning har haft kapellan, idet der nævnes et kammer, som har tilhørt forrige kapellan, *hr. Jørgen*. Et værelse kaldes *skolen*. Og det er muligt, at der her har været holdt skole for byens

Feria Epiphan. Døbt Maren yderupdødt fød i Troelstrup
faderen yder. Kristenføn Moderen Berette hærp. Johanna
hærp Mathias i Troelstrup bar sine faddere. Lauritz
kærp i Troelstrup. Niels hærp ibid. Oluff Kristenføn ibid.
Anne Lauritz hærp i Haste.

domin. 2 Post Epiphan. Døbt Elias hærp fød i Haste
faderen hærp Nielsøn Moderen Sifama yderup. Mette vest
vest i Haste bar sinne faddere Jens Oluffson i Haste
Oluff yderupson ibid. Kristenhærpson ibid. Niels Andersp. ibid.

Tanedag Døbt Jørgen Oluff. faderen hærp faderen Oluff
hærp Moderen Anne Jensdatter Caren hærp i Troelstrup
bar sine faddere. yderup hærpson i Troelstrup Niels datter
fød i Haste Kristen vest vest i Haste.

domin. Hages. Døbt Jytte Kristenf. fød i Haste faderen
Kristen yderupson Moderen gertild vest hærp. Carl Carl Caren
Loren fød bar sine faddere hindrich moer i Troelstrup
Oluff hærp i Haste datteren Andersp. Jens Kristenf. vns
Jens Anne Maren hærpson i Haste.

domin. Løstave Døbt Rasmus Jensen fød i Haste faderen
Jens Oluff Moderen Barbara hærp datter. Maren hærpson
i Haste bar sinne faddere Bert i Troelstrup. Kristen
Andersp i Troelstrup i Haste ibid. Carl Kristenf. ibid.
Johanna hærpson ibid. Mette vest vest ibid. Berette Kristenf.
ibid.

Tanedag Døbt Elias Nielsen fød i Haste faderen
Niels Kommissor Moderen Margrete Nielsen, gertild
yderup hærp i Haste bar sinne faddere hærp Kristenf.
i Haste Mette hærpson ibid. Carl Jacobson hærpson ibid.
Niels Lauritz hærpson ibid. Caren yderup. ibid.

domin. Trinitatiden Døbt Kristen yderupson fød i Troelstrup
faderen yderupson hærpson Moderen hærp Kristenf. datter.

Tanedag hærp Mathias bar sinne faddere Niels hærpson i
Haste, Oluff Kristenf. i Troelstrup Lauritz hærpson ibid.
Maren Boes ibid. Caren Lauritz hærpson ibid. Berette yderup.

domin. Misericordias Døbt Niels hærpson fød i Haste faderen
hærp datteren Moderen Berette Nielsen. Maren hærpson
i Haste bar sinne faddere Lauritz hærpson i Haste
yderup hærpson ibid. gertild hærpson ibid. Mette yderup
ibid. Kristen yderupson. Niels Nielsen hærpson i Troelstrup.

domin. Trinitatiden Døbt Boete yderup. Mette fød i Haste
faderen yderupson Moderen Maren Nielsen. Mette
vest vest i Haste bar sine faddere. Niels Mathias i Haste
Kristen hærpson ibid. Kristen hærpson Oluffson ibid. Kristen Mathias
ibid. Berette Nielsen datter ibid.

1646. 3.

Maren yderupson

Elias hærpson.

Jørgen Oluff.

Jytte Kristenf. datter.

Rasmus Jensen

Elias Nielsen

Kristen yderupson

Niels hærpson

Boete yderupson
vorte fød.

Fra Haslevs første kirkebog, fra 1646.

børn, idet vi i kirkebogen fra 1646 ser, at der i Haslev var en skolemester, Rasmus Jensen.

Pastor Schønning har ikke hørt til de mest velhavende. Han ejede ganske vist nogle enkelte sølv- og kobberving og en masse sengetøj. Men betydelige værdier har han ikke. I stalden var der 8 køer, 3 stude og 8 kalve, 10 heste, 8 får samt 10 stk. svin, 5 stk. tomåneders grise og 11 almindelige grise. Noget af kornet var endnu ikke tærsket, derfor fik præstesønnen Hendrick lov til at bo i *skolen*, indtil han fik tærsket den sidste sæd.

Der var mange gældsposter. Den største var på 121 rigsdaler, som skyldtes til borgmester Casper Eggertz i Køge. Endvidere skyldtes der 60 rigsdaler til Niels Hansen i Bråby, der havde lånt boet 60 rigsdaler i rede penge til begravelsesudgifterne. Både præstens tjenestefolk og den forrige kapellan havde penge til gode. Når udgifterne toges fra, og tingene var vurderet, var der kun værdier tilbage til godt 520 rigsdaler. Men hertil kom, at den nye præst havde et værelse i præstegården i nådensåret. Han havde også ret til kost i hele nådensåret, men måtte nu selv holde sig med kost. Desuden havde han ristet jorden og kørt gødningen ud, hvilket ellers var blevet forsømt. Som godtgørelse for dette fik den nye præst lov til at beholde den korntiende, som i nådensåret ellers tilfaldt arvingerne. Det vurderedes til ca. 93 rigsdaler. I erstatning for den tiende, som beboerne ville lægge på alteret, giver den nye præst arvingerne 40 daler. En stor betydning fik det for børnene, at deres ældste søster var gift med herredsfogeden i Tudse herred, Peder Pedersen, Gislinge. For det første købte han præstegården *til arvingernes gavn og bedste* den 15. juni 1664 for 106 daler. For det andet gav hans hustru afkald på sin søsterlod. Hver af de andre 4 søstre fik ca. 90 daler og broderens lod var det dobbelte af en søsterlod – altså 180 rigsdaler.

Den nye præst overtog præstegården af herredsfogeden for 126 rigsdaler og flyttede ind Sct. Mikkelsdag 1664.

5. 1664-1665. *Rudolph Poulsen Moth*, kaldet hertil 3. juni 1664, født i Flensborg 1642, søn af dr. med. P. Moth, kgl. livmedicus og hustru, Ida Burrenæa, blev ordineret 22. juli 1664, blev magister i 1668 og dr. theol. i 1675. Han var gift med Magdalene Dorothea Rittern eller Ritterin, som døde 16. november 1678 i Odense. Pastor Moth blev fra Haslev kaldet til præst ved Christiansborg slotskirke i København 23. maj 1665 og derfra den 6. maj 1672 til stiftsprovst og vicebiskop ved Sanct. Knuds kirke i Odense, *fordi han havde brugt alt for tydelige udtryk af prædikestolen*. Han var designeret (bestemt) til at være biskop, når Odense biskop døde, men da han døde 16. november 1675,

endnu inden biskop Bang, Odense var død, nåede han aldrig at blive biskop. I Sct. Knuds kirke findes epitafium over ham.

6. 1665-1666. *Jacob Hansen Toxværd*, kaldet hertil 10. juni 1665 fra Vester Egede, hvortil han var blevet kaldet 29. april 1659. I Haslev blev han indsat Sct. Hansdag 1665. I Vester Egede blev han gift med forgængerens enke der, Kirsten Andersdatter. Han døde i marts 1666 og blev begravet i Haslev 19. marts. Hans hustru var allerede død den 24. juni 1660.

7. 1666-1714. *Jacob Hansen Faber*, født 2. februar 1635 i Kerteminde, hvor hans far, Hans Jacobsen, var kleinsmed. Hans mor hed Abelona Nielsdatter. Han gik nogle år i Kerteminde skole og kom derfra til Odense, hvor han var i øverste lectie (klasse) i et år og på gymnasium i 3 år. Han havde længe været moden til at komme til Akademiet, men blev forhindret heri af svenskekrigen. Sammen med 15 andre fik han dog den svenske konges, Carl Gustavs rejsebrev og tog til Sorø Akademi, hvor han *efter foregående examen og befunden dygtighed fik attest 21. november 1659 på at være student* og derefter indskrevet i Akademiets matrikel. Efter at han havde klaret sine akademiske examina og *gjort anbefalelsesværdig ved privat undervisning hos brave folk*, blev han i 1665 kaldet til rektor ved Maribo skole, hvor han dog kun var 1 år.

Skærtorsdag 1666 blev han indsat som sognepræst i Haslev, hvor han levede i mange år i ønskelig velstand og fornøjelse, hvorfor han nød den besynderlige nåde, at Høysalig kong Chr. V tillige med hr. ober-cammer-junker Knut tre gange har spist i hans hus. Han hørte til jubellærerne (– en præst eller lærer, der havde fungeret i over 50 år).

Pastor Faber var gift 3 gange. Første gang med Inger Larsdatter, en præstedatter fra Jylland. Anden gang gift med Else Jensdatter Kaalund, sognepræst Jens Kaalunds datter fra Herfølge. Tredie gang blev han gift med Christine Eskildsdatter Bartholin fra Højby. Med disse 3 hustruer havde han 9 børn. En af hans døtre blev gift med efterfølgeren i Haslev præsteembede. En søn, Jens Jacobsen Faber, der var født i Haslev og døbt i Haslev kirke 1. søndag efter trinitatis 1673, blev hjælpepræst hos faderen en årrække, indtil han 1712 blev sognepræst i Aversis-Teestrup (1712-1736). Som kapellan i Haslev boede han i en gård, der lå ved vejen imod Troelstrup.

Haslev-præsten Jacob Hansen Faber døde i marts 1722.

8. 1714-1749. *Ludvig Nicolai Heerfordt*, kaldet 21. december 1714, født i København 17. juni 1687, student i København i 1704, hvorefter

han kom til Christianssand i Norge, som hjælper hos biskoppen og hører (lærer) ved latinskolen. I 1709 rejste han til København for at tage teologisk embedseksamen. Da han blev længere i København end bestemt, var hans plads i skolen i Christianssand optaget, da han vendte tilbage til Norge. Han blev i 1710 auditor ved et regiment i Norge. Han syntes ikke om denne gerning, tog sin afsked herfra og blev i 1713 ansat som kapellan hos sognepræst Jacob Faber og kaldet som sognepræst hertil i 1714.

Heerfordt blev som nævnt gift med forgængerens datter, Mette Abelone Jacobsdatter Faber, blev i 1736 provst i Ringsted herred. 22. september (16. søndag efter trinitatis) 1749 var han på visitats i Høm kirke. Da han kom derfra til Vetterlev præstegård, blev han angrebet af stikflod (d.v.s. pludselig væskeophobning i lungen). Han døde samme dag, 66 år gammel. Der findes på tryk en prædiken af ham, holdt over 1. Thessalonikerbrev 2, 3-4, som blev holdt ved Landemodet i Roskilde 15. oktober 1738. – Han havde 4 børn. Datteren Christine Ludvigsdatter Heerfordt, født Heerfordt, født i 1721 blev gift med sognepræst H. C. H. Nimb i Aversi i oktober 1743. Nimb havde som valg-sprog: *Næstens fejl bør man skjule*. Han havde været gift een gang før. Det havde været et lykkeligt ægteskab, men da hans første kone døde, sad han i dårlige økonomiske kår. Det bevis, han skulle have på, at han havde betalt sin skat, kneb det ham at skaffe, og præstedatteren Christine Heerfordt, Haslev må minde ham, at det skal skaffes for, at vielsen kan finde sted. Men han skrev til hende 21. oktober 1743: *Nu myndte (slå falsk mønt) tør jeg ikke. stjæle må jeg ikke, og at bringe dem til veje ved jeg ikke, uden papa (svigerfaderen) vil række mig hånden*. Pastor Heerfordt i Haslev lånte ham 20 rigsdaler, hvorefter han kunne få sit bevis og brylluppet holdes. Der var 3 børn i deres ægteskab. Han *sank ned i melankoli og urolige tanker og i dyb fattigdom*. Man hører intet særligt om ham de første 12 år efter brylluppet. Og da man derefter hører om ham, var han forvandlet fra en ungdommelig elsker til en gammel mand. Nimb blev afskediget 1753 og døde 1769.

Pastor Heerfordts anden datter Dorothea, født 1718 blev gift med sognepræst S. N. Wiborg i Radsted, Lolland.

Da fru Heerfordt blev enke i 1749 skrev hun til grev A. G. Moltke, Bregentved om at få en af hendes ovennævnte svigersønner kaldet til præsteembedet i Haslev. Hun kunne da blive boende. Greven svarede, *at han ugerne havde hørt om hendes mands uventede dødsfald. Jeg condolerer dertil oprigtig, det skulle særdeles have glædet mig, om omstændighederne havde tilladt at soulagere (støtte) Dem med en af Deres svigersønner i hans sted, men da præsten Johann Rehling fra*

Samsø denne tjeneste var beskikket, så får jeg at oppebie anden lejlighed, hvorved jeg kunne vise med hvilken tjenstvillighed, jeg er hendes tjenstvillige tjener A. G. Moltke. Denne lejlighed kom dog ikke. – Fru Heerfordts dødsår kendes ikke.

9. 1749-1775. *Johan Johansen Rehling*, kaldet hertil 14. november 1749. Født i København den 13. juni 1703. Hans far var købmand Johan Rehling, der i 1724 og til sin død 1744 havde sæde blandt byens 32 mænd (svarer til borgerrepræsentationen i dag). Hans mor hed Dorothea Stercker. Han blev student i 1722 fra Nykøbing F., kandidat i 1726, rejste i 1727 til Wittenberg, Leipzig og Altorf i Tyskland og kom hjem 1730. Han tog magistergraden i 1732 og blev samme år sognepræst på Drejøl. Herfra forflyttedes han i 1736 til embedet som sognepræst i Koldby på Samsø.

J. J. Rehling blev i 1732 gift 1. gang med Martha Corfitsdatter Schurmann, født i 1713, datter af sognepræst ved Holmens kirke Corfitz Høniksen Schurmann og hustru Johanne Fischer. Hun døde 20. marts 1741 i Koldby. I ægteskabet var een søn. Anden gang blev han gift 12. juni 1743 i Vor Frue kirke i København med Regine Dorothea Andreasdatter Wøldike, født den 22. august 1725, datter af senere biskop i Viborg, Andreas Pedersen Wøldike, og hustru Anna Marie Christophersdatter Kruse. Hun døde i 1758 og begravedes på Haslev kirkegård den 7. april. I dette ægteskab var een søn og een datter. Tredie gang blev han, 62 år gammel, gift i 1765 med den 20-årige Mette Pedersdatter Wøldike, født i 1745, datter af sognepræst i Haderslev, Peder Wøldike, og hustru Anna Cathrine Arnkiel. Denne hustru overlevede sin mand, der døde 1775, og blev 2. gang gift 16. april 1776 med forvalter på Fuirendal, Carl Adolph Høffding.

Under en rejse til København døde pastor J. J. Rehling 23. marts 1775. Han havde kun været syg i 2 dage. Han døde *bey der Gräber Bruhn i der Schauboe-Strasse*. I Haslev kirkebog står der: *Fredagen den 31. marti bisat udi Petri Tyske kirke udi Kiøbenhavn velædle, velærværdige og højlærde hr. Magister Johan Rehling, sognepræst til Hasle og Broeby menigheder, som den 23. ejusdem (dennes) forhen ved døden var afgangen i bemelte Kiøbenhavn, hvor hand frisk og sund herfra var rejst, efter at hand bemelte Hasle og Broeby meenigheder hafde forestået udi 25 år og 3 måneder, gl. 72 år.*

Forøvrigt må det bemærkes at pastor J. J. Rehling den 6. september 1753 havde fået bekræftelse på kaldsbrev til embedet som sognepræst til Ulse og Freerslev menigheder, når den daværende sognepræst døde. Dette kaldsbrev var udstedt af fru Dorothea Ahlefeldt (tidligere Krag) til Gisselfeld. Ulsepræsten døde imidlertid først i 1753, og da havde

pastor Rehling allerede været 4 år i Haslev. Da Gisselfeld på dette tidspunkt havde kaldsret til Bråby kirke og Bregentved til Haslev kirke, har de to herskaber talt sammen om kaldelsen af pastor Rehling til Haslev-Bråby. Greve A. G. Moltke skrev da også til pastor Rehling den 21. oktober 1749 og henviste til, at både biskop Hygom og fru geheimerådinden til Gisselfeld havde talt til ham om pastor Rehlings *ret-sindige og ustraffelige liv og levned samt de af Gud Dem forundte gaver*. Dette havde givet greven *overbevisning og satisfaktion nok til, at han i Guds navn har forbeholdt Haslev og Bråby sognekald til ham*. Rehling havde allerede afleveret kaldelsen til sin frues søster Wittmarck, for at hun kunne få den konfirmeret i kancelliet. Greven ønskede »*derhos hjertelig, at De dette embede til Guds ære, hendes høje Nådes, fru geheimerådindens og menighedernes trøst og opbyggelse med al troskab længe må forestå og fremdeles i guds frygt og godt helbred opnå en høj alder*.

Kaldsbrevet, der skulle konfirmeres i kancelliet, og som var givet af greve A. G. Moltke på Christiansborg Slot den 19. oktober 1749, lød således:

Jeg Adam Gottlob von Moltke, til Bregentved p.p. gør herved vitterligt at have kaldet og antaget, ligesom jeg og hermed kalder og antager magister Johan Rehling, hidindtil sognepræst til Koldby på Samsø, til at være her-efter sognepræst til Hasle og Bråby menigheder i Sjælland udi den forrige nu ved døden afgangne sognepræstes, provsten Ludvig Nicolay Herforts sted og haver bemeldte hr. magister Rehling sig udi samme embede i alle må-der at rette og forholde sig efter hans Kongelig Mayestæts lov og kirke-ritual samt i lærdom og levnet så ledes at skikke som det en retsindig Guds ords tjener i alle tilfælde sømmer og bør. Hvorimod han nyder be-meldte embede med lige indkomst og rettighed som hans formand dette nydt og haft haver, dog bør han på denne min vocation (kaldelse) aller-underdanigst at anholde om hans Mayestæts allernådigste confirmation og samme derefter Hans Højærværdighed biskoppen at forevise, på det han udi dette hellige embede kan vorde indsat.

De enkelte vidnesbyrd vi har om J. J. Rehling fortæller os at han udøvede sin præstegerning med flid og alvor, og at han førte kirke-bøgerne med en smuk og sirlig skrift. I 1759 oplevede han den glæde, at han fik et beløb, som skulle uddeles til de fattige. Og han opstillede følgende fundats:

I Jesu navn er mig underskrevne Johann Rehling, sognepræst til Hasle og Braaby meenigheder af et Guds barn udi Hasle sogn, bleven leveret en capital af 100 rigsdaler Dansk Courant til nogenledes hjælp for fattige nød-

lidende, syge og vanføre mennesker af Hasle sogn og derom gør giveren denne anordning: – 1. Capitalen må aldrig anderledes udsættes end som imod sikker pant, og såvidt ske kan udi Ringsted herred. Udsættelsen besørger herreds provsten, dog hver gang med biskoppens forevidende og samtykke såsom jeg formoder og herved beder, at Hans Højærværdighed og Hans Successores i embedet vil for Guds og de fattiges skyld have oberopsyn med denne ringe, men velmente gave. – 2. Renten leveres enten af herredsprovsten eller af debitor selv årlig til sognepræsten for Hasle og Braabye menigheder og af ham igen uddeles, såsnart den indkommer ved St. Hans Dags tider, til de værdigste almisselemmer i Hasle sogn, så at mest agtes på gamle, skrøbelige, syge og sengeliggende eller vanføre mennesker. For resten må sognepræsten selv ramme og råde for, iblandt hvor mange han vil dele renten, og hvormeget enhver skal have, alt ligesom hans nød og trang er stor til. – 3. Sognepræsten indfører denne fundatz i en bog, og i samme bog årlig indfører deres navne som almisse nydt have, og hvor meget enhver haver fået. – Denne bog foreviser han hver gang enten biskoppen eller provsten hos hannem visiterer, og må de selv om de ville erkyndige sig om almisselemmerne. – 4. Løvrigt udstædes denne fundatz in duplo, så den ene genpart nedlægges i stiftskisten, og den anden forbliver og protocolleres hos herredsprovsten i Ringsted herred. Det vil bekræftelse under min hånd og segl. Hasle præstegård den 11te Juny 1759. – Rehling.

Dette legat gav en lang tid glæde i mange hjem i Haslev sogn, men som så mange andre legater har det også nu overlevet sig selv.

Jordskælvet i Haslev 1759

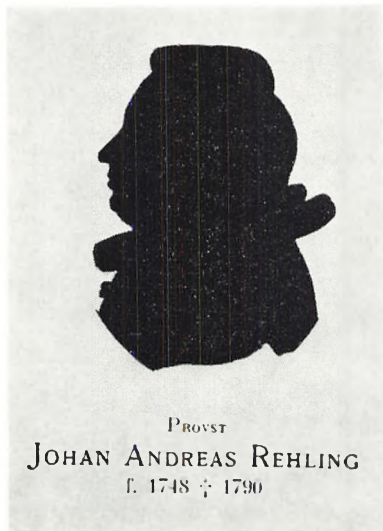
Året 1759 blev også på anden måde et år, som pastor J. J. Rehling huskede al sin levetid. Det var i dette år, at man natten imellem den 21. og 22. december oplevede en jordrustelse i Haslev. Pastor Rehling indberetter herom:

Bemeldte jordskælv har jeg ikke selv observeret, såsom jeg et par timer tilforn havde begivet mig til hvile, men min datter, som tillige med pigerne endnu var oppe, fortalte mig det den følgende morgen således: Først blev hørt et stærkt bulder ligesom torden og mange vognes hastige kørsel, dernæst en stærk knagen og bragen udi loft og bjælker, stolper, vinduer, vægge og døre med underjordisk bevægelse. Den ene af pigerne, som sad ved bordet i folkestuen på en kistebænk og vendte ryggen imod en panelet væg, forsikrede, at

ej aleneste bordet, men også bænken under hynden og panelværket mod hendes ryg rystede.

Samme bragen og rystelse har også en troværdig bondemand her i byen mærket, som derover hastig sprang af sengen og løb ud i sit bryggers, frygtende for at det stod ilde til, såsom han huskede, at pigerne samme nat lavede til at bage. Dette jordskælv har – Gud ske lov – ud i mine sogne ingen skade forårsaget, men stor forskrækkelse hos dem, som det hørte.

Pastor J. J. Rehling følte i 1771, at han trængte til hjælp i præstegerningen, derfor søgte han den 22. februar om at få sin søn, Andreas Johan Rehling, som personel kapellan. På denne ansøgning svarede greve A. G. Moltke 5. marts 1771:

Johan Andreas Rehling,
kapellan 1771-74.

Jeg ved meget vel, at De haver forestået det Dem anfortroede embede med al årvågenhed og nidkærhed, og at De med deres nuværende alder kunne behøve en medhjælper. Jeg tillader meget gerne, at Deres velærværdighed tager Deres søn til kapellan pro persona, men jeg må derhos erindre, at dersom det behager Gud snart at kalde Dem til sig, kan jeg nu i forvejen ikke give noget håb om, at han bliver Deres efterfølger i embedet. Han er endnu for ung til at forestå det sognekald, hvor gården Bregentved ligger til. Jeg behøver ikke at udlade mig videre. Deres velærværdighed indser meget vel, hvad jeg hermed vil sige. Dog naar Deres velærværdighed antager Deres søn til kapellan, og De måtte leve med ham en del

år så at han i den tid kunne blive noget mere sat, kan De fuldkommen være forsikret, om Gud vil lade mig leve så længe, at han skal komme til at efterfølge Dem i embedet, men i andet tilfælde haver jeg besluttet at kalde en af mine andre præster til Hasle sognekald, og at give Deres søn, når han som meldt var kapellan pro persona, det kald igen, som på sådan måde måtte blive ledig. Jeg håber, at Deres velærværdighed er forvissat om, at jeg herved

viser al den føjelighed udi Deres begæring, som De kan forlange. Jeg tvivler aldeles ikke på, at De jo hermed vil være fornøjet og forbliver – A. G. Moltke.

Andreas Rehling var født den 22. februar 1748 i Koldby. Student fra Herlufsholm i 1764, kandidat i 1768, altså kun 20 år gammel, ordineredes 25. september 1771. Da han blev kapellan i Haslev, var han kun 23 år gammel. Hvis han var blevet i Haslev, var han sikkert blevet sognepræst her, idet hans gerning i Haslev i den korte tid satte sig rige spor. I kirkebogen skrives der: Hans bestræbelse var at opfylde Pauli formaning til Thim. 4,12, hvor der står: *Lad ikke nogen ringeagte dig, fordi du er ung men vær et forbillede for de troende i tale, i færd, i kærlighed, i troskab, i renhed.* De taler, som han holdt og som hans nære ven H. P. Haste udgav i 1791, viser, at han virkelig levede efter disse ord. Iblandt talerne findes også hans indsættelsesprædiken i Haslev, der blev holdt 20. søndag efter trinitatis 1771. Prædikenen indlededes således:

Efter Guds villie træder jeg i dag frem, som en lærer og Guds ords tjener iblandt jer, mine brødre! som for største delen har kendt mig fra mine spædste år. Naturligvis føler mit hjerte usigelig meget ved et så vigtigt skridt, som jeg med så liden erfaring og i en så ung alder nu må gøre. Hvad skulle ved denne vigtige forandring i mit liv kunne give mig frimodighed uden det håb, at du, o Gud! som hidindtil har været min ungdoms ledsager, vil ikke være langt fra mig, men lade mig fremdeles nyde din bistand og mægtige hjælp! thi hvo er ellers mægtig til dette, mig unge og svage er pålagt at udføre?

Velan! så vil jeg da i Jesu navn begynde mit vigtige embede iblandt eder, hvis betydelighed og værdighed eders bedagede lærer, min elskede fader så bevægelig afskildrede. Med et rørt hjerte, med hede tårer fremstillede han mig, den eneste blandt hans sønner, som forsynet havde ladet leve med ham, som den der nu for eftertiden skulle lette de byrder, som over 40 år havde hvilet på utrættelige, men nu ved alder og svagheder udmattede skuldre. Evig hellige skal de dyrebare formaninger være mig, som De, min bedste, min kærlige fader! i denne menigheds påhør har lagt mig på hjertet! O! hvor villig skal jeg alle tider lyde Deres råd, følge Deres anvisninger, som er grundede på så mange års frugtbare erfaring.

Efter indledningen til prædiken talte han over kongesønnens bryllup med tema: 1. *Gud tilbyder alle mennesker ved sit ord og sine tjenere nåde og salighed.* 2. *Dette tilbud forkastes af nogle, men antages af andre.* Når man læser prædiken igennem, synes man nok, at ordvalget ligner rationalisternes, men der er et alvorligt kald til de enkelte deri. Han arbejder imod vænekristendom og for en sand og virksom tro.

Sin afskedsprædiken holdt han Midfaste-søndag 1774 (d. 13. marts). ud fra Apostlenes Gerninger 20.31-32. *Jeg haver ikke afladt, tre år, nat og dag, at påminde enhver af eder med gråd. Og nu, brødre! befaler jeg eder Gud og hans nådes ord, hvilken er mægtig til at opbygge eder og give eder arv iblandt alle de hellige.* Han kalder prædiken: *Mine følelser og ønsker og nævner, at han havde ønsket at ende sine dage i Haslev, hvor han havde mødt så megen kærlighed. Prædikens tema er: 1. Mine følelser ved at tænke tilbage på mit hidintil førte embede. 2. Mine sidste ønsker over de tilhørere, som jeg nu skal forlade.*

Han takker greve A. G. Moltke og gemalinde og siger: *Ønsker at Gud må skænke Dem en lang række af glade lykkelige dage, gøre Dem lykkelige i denne og salige i hin verden.* Også Gisselfelds herskab takkes. Sin far tiltaler han således: *Under Deres omsorg er jeg omhyggelig opdraget, ved de kærligste og ømmeste, ved de oprigtigste og mest prøvede leveregler, stræbte De uafsladelig at danne mig til et nyttigt lem i staten, til en tro arbejder i Guds kirke.* Til degnen Chr. Ulrich Kastrup siger han: *Far nu vel min elskede, min trofaste medarbejder i kirken, et nøje venskab forbandt os til den kærligste fortrolighed i vort fælles kald, årvågenhed og en udmærket flid i sit embede gjorde dig dobbelt i mine øjne. O! tak for hver times omgang både i og uden kirken- sundhed bo endnu længe i dit legeme, bedagede olding, Herrens fred og udødeligheds håb i din sjæl.*

Skoleholder Christen Bruun, der havde indskærpet ham religionens første sandheder takker han for al kærlighed og fortrolighed. *Har verden intet agtet på Deres langvarige, Deres 38 års tro tjeneste i et møjsommeligt skoleembede, o! så iler De min dyre ven, med stærke trin den tid i møde, da den trofaste Gud vil selv dele lønnen ud til sine tro tjenere.*

Til menigheden lyder det: *Så annammer da mit sidste farvel! dyre forløste Herrens menighed! Tak for al beviste kærlighed. Tak for hvert fortroligt ord, tak for hver en venlig mine, for alt det gode, jeg har modtaget. Til sidst mindes der om at leve i Herrens frygt og fly det urene i verden.*

De stærkeste omvendelsestoner kommer vel nok frem i en begrevelsestale over temaet: *Dødens uviste time og uviste måde – forestillet i en ligtale over Sr. Suring, som ved et uforsigtigt kanonskud blev dødelig såret på Bregentved – holden på Hasle kirkegård 1772 søndagen den 18de october. – Gang på gang mindes tilhørerne om, at den iler evigheden i møde, og derfor må de søge Herren, mens tid er.*

Andreas Rehling blev kaldet til Egebjerg i Odsherred og blev provst der 1783. Han forflyttedes 1786 til sognepræsteembedet i Hillerød,

hvor han døde den 30. november 1790 og bisattes den 6. december i Sct. Petri kirke i København. Han blev altså kun 42 år gammel, og det var forudset, at hans levetid blev kort, idet han i sit 15. år blev ramt af en sygdom med *idelig blodspytning* og *Astma*. Han blev gift 1. juli 1774 med Susanne Franck Beckmann, født den 23. januar 1754, død den 18. maj 1789 i Hillerød.

Det var ikke lang tid efter sønnens bortrejse fra Haslev, at pastor J. J. Rehling fik lov til at virke, idet han døde den 23. marts 1775. Endnu skal det nævnes, at pastor J. J. Rehling arvede flere midler og stiftede flere legater. I 1745 stiftedes et legat på 100 rigsdaler, hvis renter skulle tilfalde den øverste discipel i Nykøbings lærde skole, i 1749 et legat på 500 rigsdaler for to lærere ved Viborg Lærde skole, hvilket legat nu er indgået i skolens kapital. Der blev også stiftet et legat på 500 rigsdaler til præsteenker i Ringsted herred, og i 1788 Det Rehlingske legat til fordel for købmandsdøtre eller købmanssenker.

Da magister J. J. Rehling var død, gjalt det om at komme til en overenskomst med den nye præst i Haslev Daniel Winther om, hvad han skulle give i pension til Rehlings enke. I den anledning samledes man den 10. august 1775 i Haslev præstegård. Det var slet ikke så let at nå til et for begge parter tilfredsstillende resultat.

Haslev sogns hartkorn var på 206 tønnder 6 skæpper og 1 fjerdingkar. Den nye sognepræst i Haslev købte korntienden for 4 mark pr. tønnde hartkorn, men bemærkede dog, at *rugen i år var så tynd* og mente ikke, at der var noget at klage over, når han satte en tønnde hartkorn til 3 mark; så var der een mark pr. tønnde til misvækst og mislig levering af tienden i skæppen. Ved at sætte denne pris blev der ialt 102 rigsdaler 5 mark og 2 skilling. Sognet havde i 1775 ialt: 254 lam, 28 føl og 55 kalve, mens tallet i 1773 var 375 lam, 16 føl og 36 kalve. Den nye præst regnede tienden efter det år, hvor der var de færreste dyr og satte et lam til 5 skilling, et føl til 10 skilling og en kalv til 8 skilling. Denne tiende blev da 17 rigsdaler 5 mark og 6 skilling.

De 32 gårdmænd i Haslev og Troelstrup byer gav hvert år præsten 1 gås á 1 mark, 1 par høns á 10 skilling og en snes æg á 6 skilling, ialt en indtægt på 10 rigsdaler og 4 mark. Men da der sædvanligvis var nogle, der ikke afleverede, hvad de skulle, sattes det til 9 rigsdaler.

Præsten fik 1 pund korn af hver tønnde hartkorn, og da et pund regnedes til 2 skilling, blev det ialt 4 rigsdaler 1 mark og 10 skilling.

Tienden af grisene sattes til 2 skilling af hver tønnde hartkorn, men da nogle muligvis leverede mindre grisepenge, sattes det kun til 1 skilling pr. tønnde hartkorn, eller ialt 2 rigsdaler og 14 skilling.

Offeret til præsten ved de tre højtider var ialt 60 rigsdaler.

Den samlede sum af de nævnte tiendeydelser blev ialt 196 rigsdaler, 1 mark og 3 $\frac{1}{2}$ skilling. Af denne sum skulle fru Rehling have $\frac{1}{8}$, som sattes til 24 rigsdaler årligt. Hun skulle have de 12 rigsdaler til Mikkelsdag og de andre 12 rigsdaler til Påske.

I Bråby sogn skete udregningen på lignende vis. Sognet havde i hartkorn 122 tønder og 7 skæpper. Forpagteren på Hesede købte korntiende for 3 mark pr. tønde hartkorn. Iøvrigt foregik udregningen som i Haslev sogn, og den tiende, præsten fik her, var 154 rigsdaler og 13 skilling. Af denne sum skulle fru Rehling have $\frac{1}{8}$ d.v.s. 16 rigsdaler. Hendes samlede pension blev da 40 rigsdaler. Der var altså store anstalter for at få pensionen regnet ud. Og det var naturligt, at både den nye præst og fru Rehling havde hjælpere til at finde en retfærdig pensionsudregning.

10. 1775-1805. *Daniel Winther*. Da han i maj 1770 blev kaldet til Ulse-Freerslev, hed det i hans kaldsbrev, at han måtte være villig til, når der blev vakance i Haslev, at modtage Bråby sogn som anneks til Ulse, da Freerslev som tidligere nævnt ifølge reskript af 1762 skulle lægges til Haslev som anneks. Man fandt en let løsning ved at kalde pastor Winther den 18. maj 1775 til Haslev. Han var født den 12. december 1728 i Valle, Christiansands stift i Norge, student i 1747 fra Nykøbing F., kandidat 1750, personel kapellan i Kjettinge-Bregninge 3. juni 1757, ordineret den 12. august 1757, residerende kapellan i Kjettinge-Bregninge 10. august 1764. Han indsattes som præst i Haslev 3. søndag efter trinitatis 1775, var provst for Ringsted herred 1778-1790. Blev gift den 11. juni 1766 med Christine Brygmann, født 1745, datter af hofskriver Eggert Christopher Brygmann og Hustru Marie Pedersdatter. Hans hustru døde 1807. I deres ægteskab var der 1 søn og 3 døtre.

Datteren Eggertine Winther, født den 6. februar 1777, blev den 22. september 1802 viet i Haslev kirke til sogneprest Johan Joseph Boserup i Terslev-Ørslev. (Lægerne Boserup i Haslev var ud af denne slægt). Datteren Stenine Elisabeth Christiane Winther, født 26. maj 1774 blev den 25. januar 1793 viet til residerende kapellan Jens Andresen i Besser-Odder, senere sogneprest i Vangstrup-Sandby. Den tredje datter, Marie Winther, født 1767 blev viet 25. januar 1793 til sogneprest Christopher Knudsvig i Haraldsted-Allindemagle. Præsten havde altså to døtre, der blev viede samme dag. Et sådant dobbelt bryllup var mere end præstens økonomi kunne bære, og derfor sendte han i slutningen af 1792 følgende skrivelse til biskop N. E. Balle, København:

Det er Deres højædle højærværdighed bekendt, at den gode Gud har undt min kone og mig den glæde, at vi snart, og om muligt inden årets udgang, skal bortgifte tvende af vore døtre til tvende gode mænd, nemlig vor æld-

ste datter til hr. provst Knudsvig i Jydstrup og den mellemste til forrige kapelprædikant på Bregentved, hr. Jens Andresen, som nu er kaldet til det residerende kapellani på Samsø. Men da den dobbelte glæde, som tildeles er kommen os noget pludselig på, forårsagede mig større bekostninger end som på nærværende tid så hastigt af mig selv kan bestrides, helst da mine for 2 år siden udskiftede jorder endnu mere koster mig så meget, så vil jeg hermed underdanigst udbede mig hos Deres højædle højærværdighed et lån af enkekassens penge for 200 rigsdaler, da min præstegård fornylig er blevet synet og kendt dygtig til herefter at gælde 500 rigsdaler, så bliver pantet altid mere tilstrækkeligt nok for 500 rigsdaler.

Pengene ønsker han udbetalt i midten af november måned.

Sagen går igennem provsten, pastor Winthers svigersøn, Knudsvig, der anbefaler sagen, idet han bemærker, at Haslev-præsten nok skylder 300 rigsdaler i forvejen, men han borger for, at pantet er stort nok. Han fik lånet og kunne så med glæde fejre brylluppet. Det var en stor dag for Haslev-præsten.

Provst Winther benyttede enhver lejlighed til at prøve at hjælpe sine svigersønner til embeder under Bregentved gods. Således skrev han den 6. maj 1795 til greve J. G. Moltke:

Jeg fik i går at høre, at provst Buch i Lyderslev foregående aften ved døden er afgang. Altså er dette sognekald blevet vakant og skal denne gang bortgives af Deres højgrevelige excellence. Jeg fordrister mig da til i denne henseende at aflægge min underdanigste og tillidsfuldeste forbøn for min svigersøn Hr. Jens Andresen, residerende kapellan til Bedzer og Onsberg menigheder på Samsø. Han forestod i 7 år prædikant- og skoleembedet på Bregentved, og jeg tror til al mulig nytte og velbehag. Salige hr. greve gjorde sig i de sidste åringer megen umage for at se ham befordret til noget bedre, men det kunne ikke lykkes. Hr. Andresen ytrer sig i alle sine skrivelser til mig med det håb, at han endnu skal have sin bedste lykke fra det højgrevelige herskab på Bregentved. Han er en brav mand i lærdom, levnet og i alt sit forhold, så at jeg med den bedste samvittighed tør bringe ham i underdanigste forslag. Og jeg ville anse det for en stor del af min lykke, om jeg i min øvrige tid måtte nyde den glæde at se disse mine så nær pårørende venner satte i landet hos mig og især på det kære Bregentveds grevskab.

25. marts 1802 skrev han endvidere en skrivelse, hvori han går i forbøn for sin tilkommende svigersøn, pastor Johan Joseph Boserup:

Jeg fik i går en skrivelse fra en af mine venner, hvori min ven melder: Jeg og flere, ja næsten alle tror, at provst Wellejus, sognepræsten i Glumsø på Næsbyholm gods, er nær ved at være kandidatus mortis; han er atter

falden tilbage igen og er meget slet, kan næppe skrive sit eget navn og næppe være så længe oven senge, imens den redes; hans sygdom er inflammation i underlivet, og det må meddeles, at han enten tidlig eller sildig går bort ved sygdommen. Mit underdanigste og tillidsfuldste ønske er da dette, at Deres højgrevelige excellence til Deres andre nådes-bevisninger endnu ville lægge denne i forvejen, og førend dødsfaldet måske indtræffer, og andre supplikanter anmelder sig, ville anmode den unge herre på Næsbyholm om Glumsø kald, ifald det i det samme bliver ledigt til hr. Boserup. Eller om en anden præst der på godset skulle blive forflyttet til Glumsø, han da måtte træde i den forflyttedes sted. Jeg kan ej tro, at hans højvelbårenhed ville nægte Deres højgrevelige excellence denne begæring. Og hvilken glæde ville det ikke for adskillige årsagers skyld være mig, om jeg før min afgang måtte se dette unge par, hr. Boserup og min sidste datter bosatte og helst her i landet. Det er den største timelige glæde, jeg begærer. Gud velsigne Deres højgrevelige excellence, Deres hus og familie med alle velsignelser her og hisset.

Pastor Winther var nær knyttet til Moltke-slægten på Bregentved. Hvert nytår sendte han en hilsen til den grevelige familie. For året 1785, lød den således:

Deres Højgrevelige Excellence Høj-Velbaarne Herre!

Det eene Aar forsvinder for os efter det andet, men den gode Guds Kierlighed og Naade forsvinder aldrig for hans sande Venner og Tilbedere. Dette haver Deres Højgrevelige Excellence Self saalænge erfaret, og Gud lade Dem endnu længe i dette Liv erfare det samme! Gud legge fremdeles Aar til Deres dyrebare Alder! Gud holde i det tilstundende Aar alt det, som ubehageligt og skadeligt kand være langt borte fra Deres Højgrevelige Excellence, fra Deres Højgrevelige Gemahl og ganske Højgrevelige Huus og Familie og lade Dem derimod nyde en uforstyrret Glæde, i Særdeleshed den Glæde, som lindrer all indløbende Bedrøvelse og som er en Forsmag på den ævige Glæde! i dette allerunderdanigste og uafledeligste Ønske og i den dybeste Soumission henlever jeg Deres Højgrevelige Excellences Naadigste Herres underdanigste unge Tiener og troe Forbeeder Hasle den 31te Decmbr. 1785 – P. D. Winther.

På dette tidspunkt hørte Haslev-Freerslev ikke til de bedst lønnede præsteembeder. Derfor lod greve J. G. Moltke igennem landinspektør L. C. Nyholm rette en henvendelse til pastor Winther, om han havde lyst til at modtage det vakante og bedre lønnede embede i Dalby-Tureby.

Herpå svarede pastor Winther:

Det nådige tilbud, som Hans højgrevelige excellence hr. greve Moltke i dag 8te dage ved Deres velædelhed gjorde mig om Dalby sognekald, erkender jeg med den underdanigste taknemmelighed, men formoder, at Højbedelte herre ej tager det unådigt op, at jeg efter bedste overlæg bliver ved mit forlængst fattede ønske, nemlig at forblive, sålænge Gud under mig livet, hvor jeg er. Jeg indser lettelig og har længe vidst den store forskel, der er imellem Dalby og Hasle sogne i henseende til indkomster og fortienster; men når jeg betænker min nærværende alder, den lange og vanskelige sognevej imellem Dalby og Thureby, især om vinteren, præstegårdens forqvaklende avling, hvorved man nu ey selv kan græsse og sommerløde sine nødvendige creature, foruden flere vanskeligheder, og ubehageligheder, der turde møde mig på det sted, og endelig hvor ubehageligt det og måtte blive mig i min sidste tid ey at kende mine menigheder og ey at kiendes af dem.

Så gjør alt dette, at jeg inderlig ønsker at henbringe min øvrige tid ved disse mine kære, skønt små, menigheder, hvor den gode Gud sålænge har stået mig bi, og hvor jeg ved, at de fleste heller vil beholde end miste mig. Dette mit ønske Deres velædelhed efter Deres gode løfte indberette Hans Højgrevelige excellence, og jeg forsikrer mig om, at samme ikke unødigt optages. Jeg henlever med største høyagtelse.

Deres velædelheds ærbødigste tiener – D. Winther, Hasle, d. 31. May 1798.

Haslev-præsten D. Winther blev i det sognekald, som han var så glad for. Han døde den 14. februar 1805. Hans enke indrykkede følgende avertisement i Berlingske Tidende:

Tunge sørgelige pligt for mig at bekiendtgjøre for beslægtede og venner, at torsdagen den 14de dennes, kl. 5 aften, skilte, mig ved mit livs høieste Gode, da min inderlig elskede og evig uforglemmelige mand, provst Daniel Winther, sognepræst til Hasle og Freerslev menigheder ved Bregentved i Sjælland efter 5 års svagelighed og 4re ugers sygeleie i sit alders 75 år, omskiittede tid med evighed. Med stille veemod og tållig hengivenhed underkaster jeg mig – tilbedende – forsynets bestyrende, skønt for mig smertelige skiebne som sønderbrød en næsten 39 års kierligste ægteskab.

Hasle præstegård den 16de februar 1805. – Kristine Winther, f. Brygmann.

Men Berlingske Tidende for 18. februar 1805 rummer også andet om Hasle-præsten. Der findes følgende stykke:

Tanker ved hr. provst Winters død i Hasle, den 14de februar 1805:

En blomst – du ædle – ja – og denne blomst skal plantes

Ved stille gravhøi her:

En tåre – salige, ja – end dit minde fandtes

hver blomst, hver tåre værd.

Dit liv så stille randt,
 dit liv så sagte svandt,
 igennem smerters ild
 du seirede og vandt,—
 Et suk – forklarede, dyb suk fra dine egne
 lød huult fra klemte ånd
 da du – o syn, o blik, blev set her at blegne
 da – brast dit livets bånd.
 De elskte tause stod
 en stille tåre-flod
 velgiørenhed styrted frem,
 og lettet qualte mod.
 See hist – o høitids syn, see armods hiulpne skare
 ståe signende dit lig:
 Hvert hæse skrig, hvert råb – veltalende forklare
 hvers følelse for dig
 nu – fred, alsieledede,
 et chor ståer blegnende igennemtrængt af pligt
 dit støv velsignende.

Både disse tanker og præsteenkenes avertissement fortæller os, hvilke tanker man gjorde sig, når døden kom.

Litterært bedømt er det et typisk eksempel på romantikkens stil.

Endnu mens pastor Winther enke i nådensåret boede i Haslev præstegård, skulle det afgøres, hvem der skulle kaldes til embedet i Haslev. Der indkom 11 ansøgere til greve J. G. Moltke. Iblandt disse var også en ansøgning fra pastor Winthers svigersøn, sognepræst J. J. Boserup, Terslev.

Man gjorde dengang meget ud af en ansøgning. Man mente formodentlig, at man ved smiger kunne få tildelt et kald af godsbesidderen. Således skrev cand. theol. V. H. Heiberg i Sorø en ansøgning den 24. februar 1805:

Højbårne greve, allerhøjstærede hr. geheimeråd og ridder.

Undertegnede vover underdanigst at ansøge Deres højgrevelige excellence om det ved salig provst Winthers død ledigt blevene Hasle præstekald. Omendskønt jeg ikke har den lykke at være personlig kendt af Deres højgrevelige excellence, tør jeg dog tro, at De ikke vil ilde optage min dristighed. Den godhed Deres højgrevelige excellence ved flere lejligheder har vist imod min fader, provst Heiberg i Fakse, giver mig mod til at håbe, at De ikke vil anse hans søn ganske uværdig til Deres gunstige opmærksomhed. Jeg drister mig så meget mere til underdanigst at henvende mig til Deres

højgrevelige excellence i denne henseende, som jeg er så lykkelig at have erholdt løfte af hr. kammerherre Stemann, at han vil understøtte min ansøgning med sin intercession.

Deres højgrevelige excellence ville tillade, at jeg underdanigst afgiver følgende korte efterretning om mig selv:

1779 d. 11te november er jeg født i Skamstrup i Tudse herred, hvor min fader da var præst. Efter at have nydt privat undervisning i nogle år, kom jeg i Borgerdydskolen på Nørregade i København, hvorfra jeg efter halvandet år demitteredes i april 1796, og fik til første eksamen bedste karakter med udmærkelsen for latin, græsk og hebraisk. Efter at have underkastet mig anden eksamens filolofiske og filosofiske prøve, blev jeg indkaldt for konsistorium, med 6 udmærkelser. I juli 1800 tog jeg theologisk attestatus med bedste karakter, og kom samme år som huslærer i hr. Stemanns hus i Sorø, hvor jeg siden den tid har været, og såvidt tiden har tilladt, foruden theologien især lagt mig efter sprogene, såvel døde som levende og historien. I at prædike har jeg, efter at have fået theologisk eksamen, nogle gange øvet mig.

Skulle nu en eller anden omstændighed forvolde, at Deres højgrevelige excellence ikke kunne forunde mig dette kald, smigrer jeg mig dog med det håb, at De vil have mig i gunstigst erindring ved en anden forefaldende lejlighed, og at jeg til den tid gentager min underdanigste ansøgning, da jeg stedse skal bestræbe mig for at vise mig værdig til Deres højgrevelige excellence, min lykkes befordrers nådige bifald.

Jeg har den ære i dybeste ærbødighed at undertegne mig Deres højgrevelige excellences underdanigste tjener.

– V. H. Heiberg.

Derimod er cand. teol. J. H. Mohrs ansøgning anderledes kortfattet, og man ser heraf, at det ikke var smigren, der gav embedet til en ansøger, for det var Mohr, der fik embedet. – Ansøgningen lyder:

Ved nuværende vakanse af Hasle og Freerslev sognekald måtte det nådigt tillades at anholde om samme. De grunde, der taler for mig, kan af vedlagte afskrift af de mig meddelte vidnesbyrd nådigst erfares. Jeg tilføjer alene, at jeg, som nu er i det 31. år og næsten 7 års kandidat, inderlig ønsker befordring, og at det af mere end een årsag ville være mig dobbelt kært og opmuntrende, om jeg var så lykkelig ved denne lejlighed at erholde samme.

København d. 1. marts 1805. – Underdanigst af Joh. Henr. Mohr.

Men gode anbefalinger havde kandidat Mohr. H. G. Clausen, præst ved vor Frue kirke i København og homiletiklærer skriver således den 9. maj 1801:

Hr. kandidat Mohr har fra Det homiletiske selskabs begyndelse taget del i dets øvelser og det på en sådan måde, at han ved hver ny udarbejdelse har overbevist om den heldige fremgang, han gør i sin valgte videnskab, og om en sjældnen iver og lyst, hvormed han vedbliver at danne sig til sin bestemmelse som religionslærer. Såvel fra forstandens som hjertets side er han mig som enhver af sine medarbejdere i selskabet, kær og agtværdig. I enhver henseende kender jeg ham nøje nok til at kunne anbefale ham til befordring som en udmærket kandidat, der giver det sikkerste håb om som embedsmand både at kunne og at ville gavne religionen og staten og menneskeheden.

Hans lærergerning ved Christianshavns skole får også det bedste vidnesbyrd:

Hr. Henr. Mohr blev for 5 år siden antaget som lærer i religionen og de lærde sprog ved den på Christianshavn værende skole, der er stiftet af det såkaldte borgerdyds selskab. Som directører for denne skole kan vi med megen fornøjelse bevidne den store nytte han her har stiftet ved sin grundige undervisning og særdeles heldige gave til at kunne meddele ungdommen på en let og den mest passende måde de for samme tjenlige kundskaber. Ved sin blide og kærlige omsorg har han stedse vidst at forskaffe sig sine lærlinges agt, og af dem været inderlig elsket, og som en mand, der på mange måder vil kunne fremme den sande religions udbredelse, og ved sin lærdom og eksempel kunne virke usigelig meget, såvel hos ældre som yngre til sædernes forbedring, ønsker vi ham snart lejlighed til at kunne gavne staten i en større virkekreds.

København den 12. april 1804. – A. Kall. – O. Fabricius. – R. Fenger.

11. 1805-1841. *Johan Henrik Mohr*. Kaldet hertil 29. marts 1805. Født den 22. juli 1774 i Kongens Lyngby, søn af cand. teol. og skolelærer Severin Mohr og hustru Elisabeth Carlsson. Student i København 1793, kandidat 1798 (udmærkelse), lærer ved Borgerdydskolen 1799, indtil han blev ordineret 19. april 1805 og kom til Haslev. Gift den 26. april 1805 med Oline Frederikke Mohr, født i København den 13. november 1778, datter af urtekræmmer Christian Mohr og hustru Christiane Schrøder. Han havde to døtre, hvoraf den ene blev gift med gartner Genz, Vallø. Den anden datter Sophie Amalie Mohr, født den 7. oktober 1808 i Haslev, blev i 1846 gift med pastor Hans Christian Bentzen, der havde været hjælpepræst i Dalby-Tureby, og i 1859 blev sognepræst i Vollerslev-Gjørsløv. Sønnen Jens Frederik Mohr, født i Haslev den 4. januar 1811 blev den 8. december 1838 kapellan hos faderen og senere hjælpepræst i Veterslev-Hørn, Herlufsholm, Vejlø og tilsidst i Vester Egesborg, hvor han i 1846 blev sognepræst.

For pastor J. H. Mohr blev følgende kaldsbrev udstedt for embedet i Haslev-Freerslev:

Jeg Joachim Gottsche, Greve af Moltke til Grevskabet Bregentved og Allo-dial-Godserne Tryggevelde og Alsløv, Ridder af Elephanten, Geheime-Raad og Kammerherre. –

Gjør vitterligt: at efter den Kalds-Ret, der tilhører Grevskabet Bregentved til Hasle og Freersløv Meenigheder samt Bregentved Capell, haver jeg kaldet, ligesom jeg og hermed kalder og beskikker Candidatus Theologiæ JOHAN HEINRICH MOHR, der haver de Egenskaber, Indfødsretten udkræver, til herefter at være Sognepræst for Hasle og Freersløv Meenigheder under Grevskabet Bregentved, isteden for forrige Sogne-Præst Hr. Daniel Winther, som ved Døden nu er afgaaet, ligesom og til det her paa Gaarden værende Capell, hvori han forretter Præste-Tienesten, saa ofte jeg og Familie eller efterkommende Grevskabets besiddere opholder os her paa Gaarden og det forlanges, hvilket Embede fornævnte Hr. Johan Heinrich Mohr skal tiltræde saasnart, at han dertil af Biskoppen for Siellands Stift er bleven ordineret, med Collatz forsynet, og han dertil paa anbefalet Maade kan blive indsat, hvorefter han samme Embede haver at forestaae saaledes som Loven, Kirke-Ritualet og andre Kongelige allernaadigste Anordninger befaler, og stedse i og udenfor Embedet opfører sig som det en retsindig og christelig Guds Ords Lærer sømmer og anstaaer, Gud til Ære og de ham anfortroede Meenigheder til christelig Opbyggelse, da han derimod nyder alle de Embedet tilhørende Indkomster og Rettigheder efter Hans Mayestæts allernaadigste Lov og Anordninger, og desuden for Tienesten udi Bregentved Capell aarlig 100 rd. skriver Eet Hundrede Rigsdaler.

Paa dette Kalds-brev ansøger han strax Kongelig allernaadigst Confirmation. Til Bekræftelse under min Haand og Segl.

Bregentved den 23.de Martii 1805. – J. G. Moltke.

I 1840 brændte Haslev præstegård anden gang. (Se afsnittet Haslev præstegård). Denne brand var et alvorligt slag for pastor Mohr, der i forvejen havde få kræfter. Doktor P. A. Kruuse, der først boede i Haslev og i 1826 flyttede til Dalby sogn, skriver i sin dagbog onsdag den 22. april:

Natten mellem tirsdag og onsdag afbrændte Hasle præstegård, blev om morgenen kl. 6 $\frac{1}{2}$ hentet til præstefamilien. Jeg kom hjem til middag, kaffe, siesta. Syslede i haven. Mod aften gik jeg ned til Bregentved for igen at se til Mohr.

Greven sørgede for al tænkelig lægehjælp til pastor Mohr, der imidlertid bagefter fik et chock. Grevinde Maria Elisabeth Moltke skriver 14. juni 1840:

Vi have her fået en patient, som desværre synes alvorlig, nemlig den gamle Mohr. Han klagede i går den heele dag over svimmelhed, som han ofte har havt, var dog tålelig vel den øvrige dag, indtil det i aftes pludselig forværredes, og yttrede sig med apopletisk tilfælde. Kruuse kom meget snart og årelod ham o.s.v., dog blev Tilstanden omtrent den samme og er ligeså i dag endnu. Steenberg (læge) blev også hentet, han bifaldt ganske hvad Kruuse havde gjort, fandt iøvrigt hans tilstand meget betænkelig, fordi det har kastet sig på Hiernen. Han taler altid ganske forvirret og kiender kun øjeblikkelig sine omgivelser. Det ville sandelig være tungt for familieen, dersom han i dette øjeblik gik bort og for eftermanden var det jo vist også slemt nok. Kruuse lod til snarere at frygte en svækkelsestilstand end egentlig for livet.

Dog bedredes hans tilstand og sekretær Rønneknamp skriver den 10 februar 1841 derom til greve A. W. Moltke:

Det glæder mig at kunne indberette til Deres Excellence, at pastor Mohr i den senere tid har befundet sig betydelig bedre. Kancelliråd Steenberg var her i løverdags, men ytrede sig desuagtet ikke meget beroligende om Mohrs befindende. Sygdommen i Hasle er i selve byen næsten ophørt, men derimod raser den forfærdelig hos udflytteren Simon Larsen, og det er næsten at befrygte, at hele gården uddør, således har denne mand i mindre end 14 dage tabt tre af sine børn, nemlig de tvende ældste sønner, og en datter er, som jeg i dag hører, såvidt opgivet af lægerne. Manden selv er også syg, men har dog begyndt at stå op igen. Distriktslægen kommer til de syge, og også Steenberg har gentagne gange været hos Simon Larsen, på lægehjælp mangler det altså ikke, og man kan dog ej heller vente, at de for øjeblikket lider mangel på andre fornødenheder.

Doktor Kruuse skrev mandag den 29. marts 1841: Var hele dagen i Hasle – til pastor Mohrs død kl. 2¹/₂.

Pastor Mohr fik det eftermæle: Kaldet agtværdig, lærd, elsket og agtet i sin kreds.

Hans hustru døde den 31. marts 1864. Ved Haslev kirkes udvidelse blev pastor Mohrs gravsted sløjfet, men der findes en plade ved det gamle nordskib, hvorpå der står: *Oline Frederikke født Mohr, sognepræst J. H. Mohrs hustru i 36 år, født 13. november 1778, død den 31. marts 1864, 1ste Johs. 4.7: Kærligheden er af Gud.*

12. 1841-1880. *Otto Manderup Schiøtz*, kaldet den 21. maj 1841.

Født den 16. august 1806 i Brahesborg ved Assens, søn af gartner Christian Schiøtz og hustru Johanne Dorthea Bøttcher, student i Odense 1823, kandidat 1831, anden underbibliotekar ved Universitetsbiblioteket 1831-1833.

Otto Manderup Schiøtz.
1841-80.

Derefter blev han informator (huslærer) og hovmester hos greve A. W. Moltke, Bregentved. Denne stilling gav som regel adgang til et godt præsteembede på godset. For Schiøtz' vedkommende blev det altså Haslev-Freerslev. Efter at være kaldet til embedet blev han ordineret den 9. juli 1841. Han blev gift den 31. maj 1842 med Josepha Seraphine Angelika Keyper, født den 26. januar 1806, datter af kgl. capelmusikus Frants Anton Leopold Joseph Keyper og hustru Jacobine Christiane Sørensen. I ægteskabet var der en søn, Otto Leopold Christian Schiøtz, der blev premierløjtnant i artilleriet og senere optaget i den tyske adelsstand.

Præsteparret havde også en datter: *Therese Schiøtz*, født 1847 i Haslev. Hun var et højt begavet menneske, der holdt af at tegne. Hun fik stor betydning for Haslevs og Københavns åndelige liv. Efter at hun var blevet gift med C. Keyper, der senere blev oberst, holdt hun stadig forbindelsen med Haslev ved lige, idet hun rejste herved for at holde søndagsskole. Hun var med til at starte den første søndagsskole i København 1875 og oprettede i 1876 landets første bibelklasse. Der var da lokale i de Classenske boliger. Hun skrev 1873 en bog: *Om præster og kirker i København*, under pseudonymet *A og D*, som var forbogstaverne til det latinske: *Asinus Dei = Guds Æsel*. Dette sigtede til, at hun en dag var kommet til pastor Rudolf Frimodt ved Sct. Johannes kirke i København, og hun mente, at hendes arbejde iblandt de fattige var til ingen nytte. Men Frimodt, som pastor Schiøtz havde fået til at tale ved et indre- og ydre missionsmøde i Haslev i 1871, sagde til Therese: *Hør nu lille Therese, har Gud kunnet bruge et æsel til at irettesætte en profet, så kan han sagtens bruge Dem til at tale et alvorligt ord til et stakkels fattigt menneske*. Derefter skrev hun bogen under ovennævnte pseudonym og skildrede det behov, der var for kirker i København. Hun havde en egen evne til at få studenter og teologiske kandidater ind i søndagsskolearbejdet bl. a. stiftsprovst Henry Ussing. Hun sad også en tid i Københavns Indre Missions bestyrelse.

Selv om pastor Schiøtz ikke stod på samme åndelige stade som dat-

Haslev kirke 1859. Tegnet af den 12-årige Therese Schiøtz.

teren, åbnede han kirken for Indre Missions møder. 6. maj 1871 søger han således biskoppen, om der i Haslev kirke må holdes et missionsmøde for indre- og ydre mission. Men selv om han gjorde dette, var der indremissionsfolk, der ikke var tilfredse med hans forkyndelse. Han skriver til provsten den 27. december 1871:

Vor ven smeden i Troelstrup, som var i kirke her i søndags og igår fortalte mig, at han 1. juledag ikke havde været i kirke her, men derimod havde benyttet det smukke vejr for at få Dem at høre. Jeg glæder mig i denne tro, at denne meget forstandige og brave mand virkelig har sans for den sunde lære og har sikkert øje til at opdage usund eensidighed og betænkelige skønsomheder i forkyndelsen.

Dette viser lidt af spændingen imellem ham og Indre mission, idet smeden i Troelstrup hørte til Indre Mission.

Pastor Schiøtz oplevede både 3 års krigen og 1864-krigen, mens han var præst i Haslev. Fra tiden omkring den sidste krig har vi et par breve. Den 16. januar 1864 fortæller han til sin slægtning, oldforskeren C. C. Rafn i København, at der i julen 1863 var sygdom i præstegården.

Han selv var syg i juledagene, så han ikke kunne komme til pastoratets gudstjenester i juledagene, og han tilføjede: *Vi er herude, som mig vist er det overalt i byen meget optagen af vore offentlige anliggendes alvorlige, forventningsfulde, forviklede og spændende stilling.*

Pastor Schiøtz var politisk interesseret nærmest i retning imod venstre. Han skrev den 15. juli 1864:

Umiddelbart efter min hjemkomst fra København i afvigte uge satte jeg mig i virksomhed for at erfare stemningen i henseende til det mig tilstillede program. Resultatet af denne virksomhed var følgende:

Menigmand, bondestanden, her på egnen, som har meget uklare begreber om dybere gående politiske spørgsmål, skønt ikke den har været lidt påvirket af mænd, som indtager en fremragende plads blandt lederne af vore statsanliggender, har ingen selvstændig mening om det foreliggende spørgsmål. Den er ganske afhængig af sine leders vink. Udebliver dette, udebliver også standens samtykke, i alt fald stemmer den ikke lettelig imod de givne vink. Fra denne side har således ikke kunnet ventes nogen understøttelse og i ethvert tilfælde ikke nogen som havde vægt. Så meget kan imidlertid temmelig tydeligt skønnes, at bondestanden her på egnen fornemmelig ønsker fred og undrages for den formodenlig truende fare og besættelse af fremmede tropper.

De ikke til bondestanden hørende mænd her i pastoratet er alle i et afhængighedsforhold, hvori de finder en nærliggende anledning til at afholde sig, med gennemført konsekvens fra enhver art af politiske menighedstilkendigelser. Her holder de sig til, at det pågældende program ikke blot er af skjult oprindelse, men tillige siger for lidt om sit formål.

Af de anførte grunde har jeg kun erholdt et navn foruden mit eget, et resultat, som jeg selv anser for betydningsløst. Men ville ikke også efter det skifte, som indtrådte i høires sfære i mandags, videre skridt i den forehavende retning være at anse som mindre betydningsfuldt.

Den åndelige vækkelse satte sit præg også på kirkegangen. Derfor kunne Schiøtz efter julen 1870 skrive således til sin provst H. Andersen, Nordrup: *Jeg har i dag fået den glæde at se mig omgivet af meget talrige menigheder. Og vi fik her i nytårs gave 14 rigsdaler.*

Da pastor Schiøtz' kræfter tog af, henvendte hans datter og svigersøn sig til stud. teol. Julius Steen, senere sognepræst ved Sct. Johannes kirke i København. Pastor Steen skriver derom:

Grunden til deres komme var, at fru Keypers fader, den gamle pastor Schiøtz, i Haslev, var blev meget syg, og måtte have en mand til at prædike for sig hver søndag (mens nabopræster besørgede de få kirkelige handlinger) og

Frimodt havde sagt til fru Keyper: »Se at få student Steen til at tage derved hver lørdag aften, så kan han prædike om søndagen både i Haslev og Freerslev og nå at være hjemme søndag aften«. Ved den opfordring blev jeg endnu mere forbavset; jeg var kun 24 år, og jeg havde tænkt at gå op til embedseksamen om 1½ år, skønt jeg måtte vedblive at læse 6 timer om dagen i Schneekloths skole – og så prædike 2 gange hver søndag, men fru Keyper holdt på, at Frimodt havde sagt det, og så blev enden på det, at jeg prædikede i Haslev og Freerslev kirker hver søndag i over et år, indtil den gamle præst døde. Derved kom jeg ind i det stærke Indre Missionsliv, der levedes i Haslev, og forbindelsen med Haslev holder sig den dag i dag.

Endnu ca. 50 år efter sidder hver søndag i Andreaskirken børn af gamle venner i Haslev, bl. a. en datter af den gamle degn, der en søndag blev grebet af ordet og efter gudstjenesten kom ind i sakrastiet og bad mig med tårer i øjnene om at bede sammen med hende og takke Gud. Og der var mange andre, som jeg blev knyttet til med bånd, der holdt til deres dødsdag. Endnu når jeg med års mellemrum kommer til Haslev, føler jeg mig hjemme blandt børnene, hvis forældre jeg stod så nær.

Naturligvis var det ikke alene lyse oplevelser. Det stærke varme trosliv, der for øvrigt også havde sine skyggesider (f. eks. den dømmesyg, som så ofte er knyttet til vækkelsen), mødtes med vantroen og ligegyldigheden hos mange, der stod evangeliet imod eller var ganske uimodtagelige. For at nævne et eksempel: Der var en håndværker, hvis hustru jeg besøgte nogle gange under hendes sygdom, der endte med døden. Han havde ikke altid været god mod hende, og han spottede hende, fordi hun holdt sig til de troende. Efter hendes død talte jeg med ham om, at han skulle holde op med sit drikkeri og omvende sig, og sluttede med at sige, at nu måtte han ikke blive vred, fordi jeg sagde ham sandheden rent ud. Hertil svarede han blot: »Ork nej, hr. pastor, det er jo Deres profession«.

Når jeg har nævnet dømmesygen, mindes jeg en aften, da Anders Stubkjær, den bekendte vestjyske indremissionær fra Missionens første tid, var til stede ved et samtalemøde, hvor den stedlige yngre indremissionær i stærke udtryk havde fordømt teater, dans o.s.v. og i ligeså stærke udtryk talt om vantro præster og lægfolk, at en af de tilstedeværende spurgte Anders om hans mening; han havde siddet tavs under det hele, hvad han ellers ikke plejede. Da svarede han: »Jo, A tykkes, Gud lader sig vist nøjes med mindre end I«. Der blev en underlig tavshed, thi Anders Stubkjær var for dem alle en autoritet.

Det var et åndeligt rigt år blandt Guds børn, hvor jeg lærte meget af de mange gamle erfarne kristne. Når der atter og atter tales om pastoralseminariets ordning, og hvad der bør gøres for at dygtiggøre de unge kandidater

til præstegerningen, da er jeg ganske vis på, at intet ville være bedre end et ophold i et års tid i et sogn, hvor der var et alvorligt og levende trosliv.

Pastor Schiøtz døde den 11. april 1880 i Haslev. Næstved Avis skrev den 13. april om pastor Schiøtz, der regnedes for en lærd sprogmand.

Efter en 39 årig nidkær virken for de samme menigheder hensov i søndags aftes Otto Manderup Schiøtz, sognepræst til Hasle og Freerslev. I den lange årrække omfattede han sin gerning og sin menighed med en aldrig svigtende kærlighed, der udadtil fandt sin løn i en oprigtig hengivenhed hos menigheden, som med deltagelse har fulgt hans sygeleje og med vemod erfaret den gamle sjælesørgers bortgang.

På Haslev kirkegård findes der en gravsten over præsteparret. Den har inscriptionen: *Josephine S. A. Schiøtz født Keyper født 26/1 1806, død 17/4 1877 – Otto Manderup Schiøtz – Sognepræst i Hasle-Freerslev 1841-1880, født 16/8 1806, død 11/4 1880.*

Selv om pastor Schiøtz' efterfølger ikke blev kaldet af greven på Bregentved, men af kultusministeren, gjorde greven, som vi skal se, sit til, at det blev netop den mand der blev Haslevs sognepræst.

13. 1880-1921. *Mathias Weber*, kaldet den 21. juni 1880.

Født den 28. september 1850 i Odense, søn af købmand Christian Henrik Teodor og hustru Ane Christine Elisabeth f. Hansen. I nogle håndskrevne erindringer *Et Tilbageblik* (1924) har provst Weber skildret sit livsløb.

Mathias Weber, 1880-1921.

Da jeg var i 5. klasse, blev jeg konfirmeret af dr. phil. L. Helweg, residende kapellan ved St. Knuds kirke og præst ved Hospitalskirken, (kirkehistoriker) palmesøndag den 9. april 1865 i St. Knuds kirke. Jeg gik ret stadig i Hospitalskirken (søndag morgen kl. 9); en grundtvigsk menighed samledes der (ligesom i Vartov). Moder gik der altid. Fader gik næsten aldrig i kirke, men det er for mig et bevis på, at enkelte kan være sande kristne uden at gå i kirke (hvilket dog selvfølgelig er en mangel). Hans

salmebog lå altid på et bord ved hans seng. En stærk grundtvigsk påvirkning fik jeg i de sidste 3-4 år af min skoletid ved pastor M. Melby i Asperup, (Fyn), hvor jeg tilbragte mange ferier og følte mig meget tiltrukket af det grundtvigske præstegårds- og menighedsliv. I Asperup præstegård fik jeg også for første gang lyst til at blive præst.

Weber blev student i 1868 og boede de sidste 4 år sammen med stud. teol. E. L. Oksen, der senere blev provst i Herfølge. De havde de to værelser over lejligheden i Nyhavn nr. 18 1. sal, hvor H. C. Andersen boede. Om studietiden fortæller Weber:

Jeg havde en lykkelig og fornøjelig studentertid. Det teologiske studium interesserede mig, særlig den sproglige side af det, mest hebraisk, hvor jeg var meget glad ved professor Hermansens forelæsninger. Næstefter ham satte jeg professor H. N. Clausen højest. Hans forelæsninger over indledningen til tros læren havde stor indvirkning på mig og bidrog særlig til, at jeg opgav grundtvigianismen. Clausens betydning for mig er tiltagende med årene; hans klare, rolige og forstandige betragtning – såvel i hans tros lære som i hans fortolkninger – har min fulde tilslutning. Men foruden disse to fik endnu en tredje mand stor betydning for mig, nemlig min manuduktør, cand.theol. P. Madsen (senere professor, død som Sjællands biskop).

Studenteforeningen (på Gammelholm) var mig som et andet hjem. Hver dag, når jeg gik fra Universitetet, tilbragte jeg en timestid der, læste »Dagbladet« og drak en lille kop kaffe (4 mark = ca. 8 øre), lørdag aften tilbragte jeg næsten altid i foreningen. Hen imod slutningen af min studentertid var jeg i et år senior. I denne anledning kom jeg på karnevaller. Ellers kom jeg ikke meget ud i selskaber. I mit rusår kom jeg i nogle grundtvigske familier, tømmerhandler Trier og landinspektør Ring, begge på Gl. Kongevej.

I vore sidste studenterår kom Oksen og jeg meget hos etatsråd Moritz Melchior (Højbroplads). Anledningen dertil var, at vi havde lært H. C. Andersen at kende, som jo boede under os på 1. sal (i 3 værelser). Vi kom jævnlig ned til ham, og efterhånden blev det skik, at Oksen og jeg skiftedes til at sidde en timestid hos ham om aftenen, da han ikke længere kunne tåle at tage ud. Disse aftentimer var meget hyggelige og interessante; han fortalte os mange småtræk og oplevelser, og da hans sidste hefte eventyr udkom, læste han en aften et af dem for os. Vi skiftedes også til at køre en tur med ham i Melchiors lukkede vogn. Da jeg i sommerferien 1873 boede nogle uger i Middelfart for at bruge strandbad, og Oksen besøgte mig der, kom H. C. Andersen ind til os på hjemvejen fra sin sidste udenlandsrejse med forfatteren Nicolai Bøgh. Vi kom til at holde overordentlig

meget af ham. Hans forlængelighed havde et så barnligt præg, at det var let at overse den.

I rusåret gik jeg stadig i kirke i Vartov og hørte Grundtvig prædike. Han prædikede den gang i sin høje alderdom meget kort, og jeg fik ikke meget ud af prædikerne; den kraftige menighedssang og den tydelige lornemmelse af et samfundsliv virkede derimod opløttende. Senere blev jeg en stadig tilhører af Holmens provst, dr. B. J. Fog (senere biskop). Han samlede en stor menighed i Holmens kirke (en tid i Slotskirken), da Holmens kirke blev restaureret; mange teologer søgte derhen. Jeg anser ham for den største prædikant, jeg har hørt, indtil jeg nu må stille Ricard ved siden af, men hvor forskellige; to tidsaldre åbenbarer sig i deres veltalenhed, hver for sig synes de mig de største i sin tid (som prædikanter). Næst efter disse to kommer Vilhelm Beck, atter en forskellig type, dog meget mere beslægtet med Ricard end med Fog. Men i studentertiden var det altså Fogs prædikener, der øvede stor indflydelse på mig. Disse prædikener, Clausens forelæsninger og Martensens dogmatik gav mig det teologiske præg, som jeg senere i det væsentlige har bevaret.

Weber blev teologisk kandidat den 20. januar 1874 med 1. karakter. Den næste dag tog Oksen også sin eksamen med 1. karakter. Den aften var de nybakte kandidater og Webers mor i Det kongelige Teater. Da de kom ud fra teatret, stod Webers far der, og de gik alle fire til H. C. Andersen, der trakerede med champagne.

I ca. 1½ år boede Weber nu hjemme i Odense, hvor han havde timer på flere skoler og prædikede regelmæssigt på Tvangsarbejdsanstalten.

Den 31. januar 1875 blev han forlovet med Marie Theodora Faber, født den 5. september 1854 i Odense, datter af adjunkt Christian Gotfred Faber og hustru Bertha Magdalene Bruun Muus. Han blev ordineret den 3. september 1875 i Sct. Knuds kirke i Odense og indsat i Pårup kirke den 5. september, hvortil han den 6. august var udnævnt til personel kapellan. Den 10. marts 1876 udnævntes han til personel kapellan i Vejlbj (Vends herred). Han blev viet den 18. april 1876 i Vor Frue kirke i Odense. Om tiden i Vejlbj skriver Weber:

Det var lærerige præsteår, jeg tilbragte i Vejlbj. Provst Fønns var en begavet og dygtig mand, hørende til det vi nu kalder »Kirkeligt Centrum«, men hans helbred tillod ham ikke at tage synderlig del i præstegerningen, hvorfor denne, navnlig i de første år var næsten helt overladt til mig. Der var kun en kirke i sognet, men første søndag i hver måned prædikede jeg i en af ventesalene i den gamle banegård på Strib og sidste søndag i hver måned i en dertil indrettet lade på Stutterigården, begge gange om eftermiddagen.

Der holdtes i sognet mange »Forsamlinger«, som indremissionsmøderne den gang kaldtes. De holdtes i hjemmene, navnlig hos gårdmændene. I forsamlingen brugtes kun Brorsons salmebog. Der var altid fremmede talere, og tonen var pietistisk med stærk afsky for Grundtvigianismen (som havde et par udmærkede repræsentanter i de to nabopræster, Melby i Asperup og Leth i Middelfart). Man ville nødig synge Grundtvigs salmer, men ibrørgt holdt man sig ikke borte fra kirken; tværtimod var der god kirkegang. Jeg deltog af og til i forsamlingerne og stod i det bedste forhold til disse alvorlige og ærlige kristne. Et punkt der spillede en stor rolle for dem var, at de holdt fast ved, at guds billedet var ganske tabt, medens Grundtvigianerne lærte, at der var en rest tilbage. Jeg havde godt af at være i dette stærkt åndelig, bevægede sogn. Og jeg tror, at Indremissions folkene så på mig med venlige øjne. I alt fald besøgte Niels Olsen og N. Jørgensen mig senere i Brylle, ved hvilken lejlighed de sagde, at de altid havde kunnet stole på mig; thi de vidste, at jeg ikke anstillede mig anderledes end jeg var. Om søndagen mødte i regelen alle 4 skolelærere og stod i en lang stol midt i kirken, og de tre støttede kirkesangeren Abel.

Den 21. februar 1879 blev Weber kaldet til sognepræst i Brylle, hvor han var kendt fra sin barndom. Han skriver:

Den gamle Rønning var endnu skolelærer dér; en dygtig lærer og en nidkær kristen af en mild indremissions retning. I skolen som lå umiddelbart ved siden af præstegården, holdt han hver lørdag i adventstiden møde som forberedelse til julen. Han talte da selv (også jeg en enkelt gang). Kirkegangen var ganske god. Den lille flok Indremissions folk havde i modsætning til Vejlbjerne et mildt præg. Her var venligt og godt.

Imidlertid blev jeg ikke længe i Brylle, thi ved Erik L. Oksens anbefaling til lensgreve Fr. Moltke, Bregentved (Oksen var den gang nylig fratrådt som huslærer på Bregentved og den 13. november 1879 blevet sognepræst i Hylleholt) og ved dennes indflydelse hos kultusminister Fischer, blev jeg den 21. juni 1880 kaldet til sognepræst for Hasle og Freerslev i Ringsted herred.

Den 15. august 1880 (12. s. e. Trin.) blev jeg af provst H. Andersen, Ringsted indsat i Hasle kirke. (I Freerslev kirke blev jeg ikke indsat, indsættelsen i Hasle betragtedes som gældende begge sogne). Provst Andersen talte over 1. Tim. 4,12 ff.: »Lad ingen foragte dig for din ungdoms skyld, men vær et eksempel for dem som tror o.s.v.«

Præstegården, som er bygget 1840 (efter ildebrand) bestod den gang af stuehus og 3 sammenbyggede længer, alt bindingsværk og stråtækt. Boligen var sund og tør, og vi fik en omforandring det næste år; en god og hyggelig lejlighed. Da auktionen over min aldøde formands, pastor Schiøtz'

ejendele blev afholdt, inden vort indbo ankom (vi havde lejet en tilbagegående jagt fra Odense til Køge; der var ingen dampfærge over Storebælt den gang), boede jeg nogle uger hos den ugifte stationsforstander Wolder, (senere postinspektør over Jylland). Endelig kom da Jagten, og indboet blev beordret på Jernbane til Hasle station, hvorfra gårdmændene kørte det op til præstegården.

Navnet Haslev var indført på Generalstabens kort, som i en vis periode optog de gamle navne, selv om de i lange tider ikke havde været brugt; derfra tog jernbanen det, og det begyndte selvfølgelig at gå over i almindelig brug. Hasle er unægtelig det gamle navn. Hasle sogns kirkebog, som begynder 1645, har med nogle få undtagelser (f. eks. 1766-68 Haslev) stadig Hasle.

Da jeg kom dertil i 1880, var der i pastoratet knapt 1800 indbyggere (nemlig Haslev sogn 1385, Freerslev sogn 409). Da jeg rejste derfra 1921 var pastoratets indbyggertal nær ved 5300 (nemlig Haslev sogn 4971, Freerslev sogn 315). Af disse indbyggere boede over 4000 i Haslev stationsby. 1801 havde Hasle sogn 593 indbyggere.

I Haslev sogn var der en stærk Indre Missions bevægelse, og der var nylig bygget et lille stråtækt missionshus (vistnok det førte på landet). Det lå på gårdejer Jens Andreassens jord. Hans gård var et samlingssted for Indre Missions venner. Senere blev den solgt til Indre Mission, og her blev Højskolen bygget. Føreren for I. M. var den gang Hans Henrik Madsen fra Søtorup i Bråby sogn. Sognepræsten for Vester Egede og Bråby, J. R. Baumann havde allerede (den 2. juli 1880), før min ankomst til Hasle sendt mig et brev, hvori han (vi kendte ikke hinanden) bød mig hjerteligt velkommen som nabo og ønskede Guds velsignelse over min nye gerning. De vil finde en menighed, skrev han, som både vil kræve og give meget; thi det er måske den menighed her i mange miles omkreds, i hvilke der rører sig stærkest kristeligt liv. De bør være fuld forvisset om, at det ikke blot er konge og minister, som har kaldet Dem, men Herren selv. Thi foruden, at De jo vel selv har lagt sagen i Guds hånd, er der mange i menigheden, der har bedt om en præst, der kunne nære og lede livet, og fremdeles vil bære Dem og Deres gerning i bøn. Der er i selve Hasle et missionshus, hvor der holdes søndagsskole og forsamlinger. Der vil vistnok blive trukket temmelig stærke vekslers på Deres åndelige og legemlige kraft. Jeg selv har, fordi hverken den første eller den sidste ville slå til, allerede for længere tid siden måttet opgive at holde forsamlinger efter at have prædiket i to kirker om søndagen. Men hvor der er liv, kan der leves, og derfor ønsker jeg Dem hjertelig til lykke. Der er en rigtig god præstegård med smuk have, og egnen er køn. Og der er mennesker, som De både som præst og menneske vil blive inderlig glad for.

Pastor Baumann og hans familie blev senere vore kære venner; hans fire

døtre blev vore døtres veninder fra barndommen af. Han var en nidkær og dygtig præst, holdende stærkt til Indre Mission, men ikke partimand.

Jeg søgte straks samarbejde med Indre Missions folkene, men da jeg selv hørte til Kristelig Centrum, og da retningen i Hasle den gang var temmelig pietistisk, og Hans Henrik Madsen var meget fanatisk, faldt det lidt vanskeligt i begyndelsen. Udtrykket de hellige var jo partimærket, og Hans Henrik, som han kaldtes, holdt stærkt på sætningen: »Jeg er lige så hellig som Jesus«. Forgæves søgte jeg at forklare, at der er en forskel på, at Jesus var hellig af natur, medens troende kristne er hellige af nåde. Flere gange truede det med at bryde mellem Indre Mission og mig, men heldigvis kom det ikke til noget brud, og det kan jeg takke Marie (Webers hustru) for, næst Gud. Efterhånden kom vi godt ud af det med hverandre. Og i de senere år var Hans Henrik og jeg særdeles gode venner. Han var da blevet mild og fredsommelig, tildels vel ved megen modgang. Blandt Indre Missions folkene fandtes efterhånden nogle af vore bedste venner i menigheden, navnlig cyklefabrikant Niels Johannessen og forannævnte Jens Andreassen. Selskabelighed blomstrede i den tid meget her på egnen. Vi var i mange store og små selskaber på Bregentved, og Bregentved satte i mange måder sit præg på vort liv. Også på Gisselfeld kom jeg i reglen en gang om året til en middag. Blandt vore omgangsvener må jeg særlig nævne tre familier: Forpagter V. Ulriks på Soliendal, grevskabslæge Otto C. H. Boserups og godsforvalter Carl Permins.

Konventerne tog vi megen del i; jeg i det store provstikonvent, vi begge (og børnene tildels også) i et lille konvent, som bestod af J. R. Baumann, A. Listov i Dalby, Tauson i Ulse, Møller i Fakse, E. L. Oksen i Hylleholt, Chr. Richardt i Vemmetofte, V. A. Esmann i Karise (senere i Hellested). Efterhånden døde nogle og ersattes af nye. Ved et konvent i Karise bad jeg Richardt give mig en bordbøn, hvori indeholdtes en tak til Gud og en bøn om velsignelse. Da vi sagde farvel, var Richardt ikke at se, men i ud-kørselen mødte vi ham, han kom gående ude fra og sagde farvel: »nu har jeg en bordbøn, og De skal få den sendt en af de første dage«. Så kom den.

Den lyder således:

Du hvem fader vi tør kalde
Drag os mod dit rige frem
Tak for dine gaver alle
Sign vort bord og sign vort hjem

Jeg prædikede jo to gange (kl. 10 og 1, senere 1^{1/2}) hver helligdag, skiltevis i hver kirke, og desuden juledag og nytårsdag i Bregentved kapel, men sidstnævnte gudstjeneste faldt bort i alle de senere år.

I de første år ledede jeg søndagsskolen, og de i denne virkende mænd og

kvinder samledes lørdag aften i præstegården til forberedelse, men nogle år derefter trak jeg mig tilbage og overlod Indre Mission alene at arbejde i sagen. Den var vist oprindelig sat i gang af pastor Schiøtz' datter, oberstinde Keyper. Frk. Anna Sørensen virkede i den, indtil jeg kom. Ynglingeforeningen og pigeforeningen lededes af andre, og i det senere arbejde i KFUM og KFUK deltog jeg kun, for såvidt angik konfirmandlesterne, hvor jeg i regelen talte.

På Bregentved var jeg ofte sammen med grevindens fader, Jakob B. Estrup. Vi talte en gang et par ord sammen om prædikanter. Han sagde, at præsterne skulle prædike den rene lutherske lære, thi man kom ikke i kirke for at høre præstens egne meninger, men Folkekirkenes lære; så var det naturligvis rart, om man også kunne mærke, at præsten selv troede på, hvad han prædikede.

Jeg var en gang i audiens hos Christian den Niende, og vi kom til at tale om præster og kirkelige retninger. Hvad det første angik, sagde kongen, at han satte megen pris på P. A. Fenger (senere Holmens provst), og hvad de forskellige opfattelser af kristendommen angik, sagde han: »Jeg mener, at hovedsagen er at tro på Guds nåde og at stræbe efter at gøre hans villie«. Også for mig er disse to ting hovedsagen, dog således at jeg hertil må løje Johs. 14.9, Jesu ord til Fillip: »Hvo som har set mig, har set Faderen«, og ordene i 1. Johs. 5.11: »Gud har givet os evigt liv, og dette liv er i hans søn«.

Jeg havde to gange bispevisitats. Første gang var i juli 1881, det var biskop H. L. Martensen. Han var hos os to døgn. Og det var indholdsrige dage. Den første dag visiterede han skolerne (Haslev, Freerslev og Lysholm; børnene fra de to sidste mødte i Hasle skole). Om aftenen sad han længe i dagligstuen sammen med moder, Marie og mig og talte med os. Den anden dag var der visitats i Hasle kirke. Han talte om farisæeren og tolderen. Ved middagen i præstegården var nabopræsterne samlede med biskoppen og os.

Anden gang var i 1900. Det var biskop Th. Skat Rørdam. Og det var atter gode dage. Kirkevisitatsen holdtes 2. søndag e. Trin. Som provst for Ringsted og Alsted herreder (fra 27. marts 1895) var jeg kommet i nær forbindelse med Rørdam og holdt særdeles meget af ham. Jeg var på mange visitats-ture med ham omkring i provstiet. Han holdt provsternes stilling i megen anseelse og brugte provsterne meget som mellemlid mellem sig og præsterne.

1898 blev jeg ridder af dannebrog (fra 8. april, Chr. 9.s 80-årige fødselsdag, at regne). Året efter at jeg havde taget min afsked som sogneprest, blev jeg 4. august 1922 Dannebrogsmænd.

I 21 år var jeg provst for Ringsted og Alsted herreder. Provstegerningen var mig såre kær. Mine skolevisitats var mig i regelen til megen glæde,

og ved de årlige kirke- og præstegårdssyn kom jeg overalt i præstegårdene. I flere af disse var jeg glad for at komme. Det er et stort provsti, og der var mange skriftlige ekspeditioner; men jeg havde god hjælp i mine sekretærer, først Ellen, og da hun blev gift, Inger.

En temmelig alvorlig overanstrengelse nødte mig dog 1916 til at tage min afsked som provst (C. L. Nørgård i Øde Førslev blev min eftermand), hvorimod jeg endnu fem år fortsatte som sognepræst. Et par år havde jeg nogen hjælp derved, at nuværende højskoleforstander i Hoptrup i Sønderjylland, H. Kildeby, var andenpræst og prædikede en gang om måneden samt havde konfirmander om sommeren, men det sidste par år før min afgang var jeg atter ene om arbejdet. Dette anstrengte mig så meget, at jeg søgte min afsked fra 1. april 1921 efter 40½ års præstegerning i Hasle-Freerslev. Jeg var dengang 70½ år gl. Af de 13 sognepræster i Hasle efter reformationen var jeg den første, der havde søgt afsked eller var blevet forflyttet til andet præsteembede.

Mens Weber var i Haslev, deltog han i nogle lutherske kongresmøder i udlandet: I Rostock 1904, Hannover 1908 og Uppsala 1911.

En af provst Webers konfirmander har fortalt om forberedelsen og konfirmationen hos provst Weber.

Det er nu afdøde Hans Nielsen, Ulse, der i sin barndom boede i Holtehuset, kaldet Væverhuset og som blev konfirmeret den 5. april 1891, der fortæller herom.

Det var i vinteren 1891, jeg gik fra Holtehuset til Haslev præstegård for at blive undervist og forberedt til min konfirmation. Det var hos daværende pastor Weber. Han var en flink og venlig mand, og ved hans hjælp fik jeg en god forberedelse. Vi blev undervist i religion. Vi måtte også lære noget af det nye testamente, således at vi var i stand til at genfortælle noget af det, som han læste for os, og det skulle vi vide besked om næste gang. Vi fik også nogle salmer, som vi skulle lære udenad. Det var salmer, som vi ikke fik lært i skolen, men da jeg aldrig har haft besvær med at lære lektier, var jeg altid i stand til at svare rigtig på de spørgsmål som præsten stillede, jeg kunne også mine salmevers. Derfor når det kneb med mine kammerater at svare, så henvendte præsten sig til mig for at få det rigtige svar. Da forberedelsen og overhøringerne var til ende, kom konfirmationsdagen, den dag, som sætter skel mellem barndom og ungdom. Jeg blev sammen med mine kammerater konfirmeret i Haslev kirke den 5. april 1891 af pastor Weber. Jeg stod nr. 2 på kirkegulvet. Det var på grund af, at overgartner Keller på Bregentved også havde en søn, der skulle konfirmeres, og da han var 15 år og stor af sin alder, så bestemte præsten, at han skulle stå nr. 1. Jeg blev

heller ikke fornærmet, det var jo ligemeget, hvor vi stod, men da vi så konfirmationsdagen stod frem på kirkegulvet og menigheden var samlet for at overvære højtideligheden og overhøringen, da husker jeg, at præsten bad den første dreng om at fremsige trosbekendelsen, men det kneb, præsten ville så hjælpe ham på gлед, men han var umulig, så henvendte præsten sig til mig med spørgsmålet, og da jeg havde lært trosbekendelsen mange gange faldt det mig let at fremsige trosartiklerne. Vi blev senere adspurgt og måtte fortælle om nogen af de skriftsteder, som vi fik lært i den tid, vi gik til forberedelse. Der var også salmevers, som vi måtte fremsige, før vi kom op til alteret, for at bekræfte vor dåbs pagt og fik velsignelsen. Jeg husker, jeg blev meget træt af at stå op den lange tid overhøringen varede. Jeg var glad, da vi fik lov at få ind i kirkestolene og sætte os ned. Da højtideligheden var til ende i kirken, kom præsten hen for at ønske konfirmanderne og deres forældre til lykke.

Min fader og jeg gik fra Holtehuset til Haslev kirke, og derfor måtte vi op fra morgenstunden for at nå til kirke i rette tid. Jeg kan huske, at jeg var både træt og sulten den gang, vi kom hjem. Jeg tror klokken var over 1, før vi stod hjemme i vor lille stue. Moder var ikke med i kirke, da hun var optaget af at lave mad, som var nødvendig den dag, hendes store dreng blev konfirmeret, men moder var parat med kaffe, da vi kom hjem. Så fik vi den med kringle til. Jeg kan huske, det lavede op ovenpå formiddagens anstrengelser.

Snart efter kom de gæster, som skulle deltage i festen. Jeg husker ikke, om der var mere end fire voksne med, og det var de naboer, som fader og moder kom sammen med, og så var der tre af mine legekammerater, der deltog i festen. Vi fik suppe til middag, og så snakkede mine forældre og naboerne om politik, og hvad de ellers var interesseret i. Så drak vi kaffe med hjemmebagt kringle. Jeg husker ikke, hvornår naboerne gik hjem, men at der blev spillet kort, og at de ud på aftenen spiste aftensmad sammen med os, og derefter fik vi kaffe og brød. Så var den højtidsdag endt. Nu hører den dag minderne til.

Gaverne, jeg fik, var kun få, fraregnet mit konfirmationstøj. Jeg fik et sæt pænt mørkeblåt tøj, en kasket og nye sko og strømper. En fin hvid skjorte og kravebryst med hvid flip og sort sløjfe. Jeg var fin og glad for det nye tøj, som moder og fader gav deres dreng i konfirmationsgave. Af andre gaver fik jeg en salmebog fra en nabokone og nogle få kroner af andre naboer. Jeg fik ingen kort eller telegrammer.

Kort efter konfirmationen indbød præsten sine konfirmander til et møde i præstegården. Dagen husker jeg ikke, men jeg husker vi mødte til den fastsatte tid i vort fine tøj. Præsten og fruente tog os i hånden og bød os alle

velkommen og førte os ind i spisestuen, hvor vi blev sat til bords. Der var dækket et fint bord med kringler og forskellige kager. Munden kom til at løbe i vand ved at se de dejlige kager, som stod på bordet. Så kom fru og en af pigerne med chokolade og skænkede i de fremsatte kopper. Fru og præsten var med til bords og bad os om at smage på de gode sager. Vi måtte endelig ikke genere os, men spise og drikke, som om vi var hjemme. Det blev vist ikke glemt. Fru og præsten underholdt, mens vi spiste og drak.

Vi fik en god fest og en god stund sammen med præsten og fru. Det husker jeg dog endnu. Han lagde os på sinde ikke at glemme Gud og vort barndomshjem, og dernæst om aldrig at glemme eller bryde det løfte, som vi gav for herrens alter for få dage siden. Da vi var færdige med chokoladen holdt præsten en lille tale for os. Ordene husker jeg ikke, men lidt af det husker jeg endnu:

I må huske, at, når I glemmer Gud, så vil han også glemme jer. Nu skal I ud i verden for at stå på egne ben, og der vil I møde både ondt og godt, og det er mit håb, at når I skal træffe jert valg, at I så vælger det gode, så vil I blive gode og rettænkende mennesker. Gå aldrig med til noget, som bliver til skam og sorg for jer selv og jeres forældre. Nu skal I ud i verden blandt fremmede mennesker, og skal leve under andre forhold end dem, som I levede under i jert barndomshjem. Jeg ønsker, at I kommer til at leve under gode kår, jeg håber I vil blive dygtige mennesker af dem, der vil noget og som er til at stole på, det vil blive en glæde for jeres forældre og til gavn for jer selv, når I skikker jer godt.

Præsten takkede, fordi vi kom. Vi takkede for chokolade og den gode modtagelse, som blev en oplevelse for os alle. Så gik fru og præsten hen til døren for at byde os farvel. De trykkede os i hånden og ønskede os til lykke med fremtiden. Af præsten fik vi alle et par ord til erindring og eftertanke: »Du har været en flink og dygtig dreng til dine lektier, har du ikke lyst til at fortsætte med læsningen.«

Den 3. april holdt provst Weber sin afskedsprædiken og en lang og rig præstegerning var sluttet i en by, hvor der var sket så store forandringer i de 40 år. De første år i Haslev var præget af vækkelsernes nye liv. Han stod positivt overfor vækkelsen, men gik ikke selv helt ind i vækkelsesretningen. Og svært må det have været, at se de mange højskole-elever om søndagen gå ud til Dalby kirke, hvor provst H. Blom prædikede. Men provst Weber var så stor, at han ikke blev bitter derover.

En Haslevit skrev efter provst Webers afskedsprædiken om provstens gerning og om valget af ny præst:

Provst Weber med D.M.S. kvindekreds 1904.

Provst Webers embedsgering i Haslev-Freerslev er altså nu afsluttet. Gennem godt og vel 40 år har provsten forkyndt ordet fra prædikestolen i Haslev kirke, først i den gamle kirke og siden dens restaurering i den nye. I de 40 år er Haslev vokset sig stor. Provst Weber har set den hele udvikling og for så vidt selv grebet ind i byens udvikling, som han gav slip på præstegårdsjorden og udstykkede den i byggegrunde. Og han har oplevet den åndelige udvikling, byen har været undergivet, og det lader sig jo ikke nægte, at det har været Indremissionen, der har præget det åndelige liv. Provst Weber tilhørte imidlertid ikke missionen, men han ejede den ikke ringe evne at kunne samle de forskellige retninger og anskuelser om sin prædikestol, så at man ikke i kirken mærkede de stærkede modsætninger. Igennem disse linier gives der nok udtryk for det, der var det egentlige i Webers gerning.

Men samme Haslevit giver udtryk for, at et nyt afsnit nu begynder, og dermed tænker han på præstevalget, hvor retningspræget vil træde frem. Var missionen storsindet nok og ideelt nok anlagt, gjaldt det virkelig for den og dens repræsentanter i menighedsrådet om at få så mange knyttet til kirken som muligt, så sagde de nu: Vi ønsker ikke en af vore folk som præst, thi vi kan i Missionshuset, så tit vi ønsker det, få høre mænd af vor

egen støbning, og hvis dette er os for lidt, kan vi når som helst ansætte en præstelig uddannet mand ved vore skoler som lærer og ved indførelse af to gudstjenester, så søger vi den, vi helst vil høre. Men vi ønsker en mand, der har betingelser for at kunne samle ikke blot dem, der hidtil har søgt kirken, men også kan samle nogle af dem, der hidtil har holdt sig borte fra kirken.

Disse synspunkter giver udtryk for den spænding, som var i Haslev og som ville komme frem ved den første præsteindstilling, hvor de lokale menighedsråd havde indflydelse. Det blev da heller ikke en eenstemmig indstilling, Indre Mission havde flertallet. Men spørgsmålet løstes ved oprettelse af kapellani.

Provst Weber døde den 15. februar 1933 og hans hustru, Marie Weber, den 23. marts 1934. Provst Weber havde efter sin afsked virket som hjælpepræst ved Sct. Pauls kirke i København.

14. 1921-1939. *Immanuel Bang*. Kaldet hertil den 10. juni 1921.

Født den 5. november 1870 i Århus, søn af pladsagent Rasmus Alrø Bang og hustru Mathilde Petrea Landmark. Student i Århus 1888. Kandidat 1895. Hjælpepræst ved Gethsemane kirke i København 1895-1905. Konstitueret sognepræst i Farum 1907, sognepræst i Vivild-Vejlby den 4. august 1909. Ridder af Dannebrog 1936. Han tog sin afsked den 6. oktober 1939, døde den 12. november 1940 i Haslev. Viedes den 23. april 1897 til Margrethe Amalie Groth, født den 29. september 1869 i Lynggård sogn, datter af bogholder Herman Groth og hustru Louise Margrethe Jochimsen. Hun døde i Haslev den 8. maj 1939.

Bang har udgivet: *Alexander Duff*, 1908. *Se brudgommen kommer*, 1915. *Under mesterens ledelse*, 1921. *I gode hænder, fortællinger*, 1925. *Hil dig frelser og forsoner, fastepredikener*, 1926. *Taler ved Vækkelsesmødet i Gar-nisons kirke*, 1927.

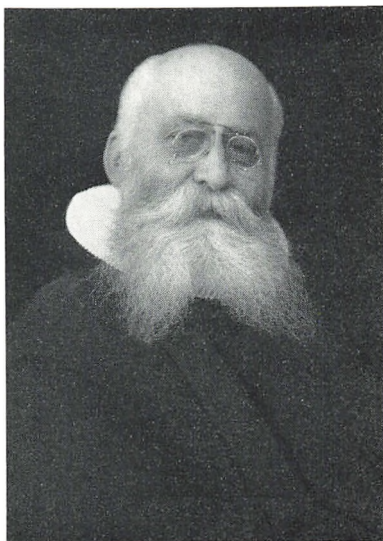
Bang var bl. a. formand for udvalget for Indre Missions helliggørelsesmøder, formand for Kirkefondets hjælpeindsamling 1924-30, og bestyrelsesmedlem i Kirkefondet.

Pastor Bangs præstegerning begyndte som ovenfor nævnt på Vesterbro, hvor han fik forbindelse med alle samfundslag og alle aldersklasser. Han gjorde her en pionergerning, som imidlertid pludselig blev afbrudt på grund af en svær sygdom. Han måtte lade sig indlægge på sanatorium på grund af tuberkulose, og på et vist tidspunkt regnede man med, at han ikke kom over denne sygdom. Men på mirakuløs måde blev han helbredt, og han kunne efter et års fravær i præstegerningen begynde igen. Og han fik endda så mange kræfter, at han blev en af

Indre Missions flittigste og kendteste rejsepræster. Pastor Bangs patriarkalske skikkelse blev kendt over det ganske land. Bang har skrevet i Kirkefondets årsbog 1930, sine erindringer fra tjenesten ved Gethsemane kirke, men ikke sine erindringer fra årene i Haslev.

For det kirkelige og åndelige liv i Haslev-Freerslev betød det meget, at der nu kom en Indre Missions præst. Pastor Bang var selv vokset op i en tid, hvor den indre missionske vækkelse bragte en fornyelse. Han havde de bedste forudsætninger for at forstå vækkelsen og dens frugter i Haslev. Det blev da også vækkelsestoner, der nu kom til at lyde i Haslev-Freerslev.

Pastor Bang kom ikke til Haslev som den, der ville være hersker eller reformator med hensyn til Indre Mission. Han gik ind i det bestående arbejde og bragte sin hjælp til dette. Til trods for at Bang arbejdede på vækkelseslinien, betød det ikke, at missionshuset, og hvad der skete der, blev højdepunktet i det kristelige og åndelige liv. Nej, gudstjenesten om søndagen i kirken var højdepunktet for pastor Bang. Han overlod da også meget nødig de ordinære søndagsgudstjenester til andre. Han ville forene kirke og missionshus. I en embedsbog mærker vi hans store glæde over det store besøg i missionsugen, hvor der var møde samme aften i kirken og i missionshuset og begge fyldtes

Immanuel Bang, 1921-39.

af mennesker. Af arbejdsgrene i sognet var der to ting, som særlig havde Bangs kærlighed. Det var hedningemissionen og KFUK.

Når pastor Bang åbent vedkendte sig Indre Mission og fandt sit stade der, betød det en hjælp for ham, men det gav også en del vanskeligheder, fordi brydningerne imellem det indre missionske liv og det øvrige åndelige liv i byen, var stærke. Men hans redelige åbne sind og hans store tillidsfuldhed overfor Gud hjalp igennem mange vanskeligheder. Hans liv var til de mindste enkeltheder præget af tilliden til Gud. Når han, svagtsynet som han var, startede sin skrøbelige bil for at køre ud på vej ene, sagde han altid: *I Jesu navn*. Det var ikke blot gamle ord for ham, men det var liv. Hele hans gerning blev gjort under mottoet: *Bundet til Gud i min samvittighed*.

Det var ikke blot byens højskoler, pastor Bang havde forbindelse med. Det gjaldt også det kommunale skolevæsen. Han var først »født formand« for skolekommissionen fra 1921-1934 og derefter blev han valgt ind i skolekommissionen, og var der til sin død i 1940.

Da pastor Bang blev ridder af Dannebrog i 1936, sendte pastor A. Fibiger, København ham følgende:

*O, du min Immanuel. Nu først du stor er vorden,
du er blevet Medlem af den danske Ridderorden.
Velkommen, ædle Riddersmand, min Ven fra gamle Dage,
bær nu dit Kors med Ære i den Tid, du har tilbage.
Alt længe du jo tro har tjent i Korsets Ridderskare
og staaet som en Mand i Kamp mod Mørkets Magt og Fare.*

*Men nu du ej din Menighed for dette Syn maa pudse,
og derfor vil jeg be' dig om dit Skæg at lade studse;
thi det var alt for galt, fatalt, om i dit Skæg'es Bølger,
dit nye gyldne Ridderkors sig helt usynlig dølger.
Lad Margaretha ta' sin Saks og prøv, om du kan bytte,
saa Skæggets vilde Vækst sig kan til skaldet Isse flytte.*

Herpå svarede Immanuel Bang:

*Af hjertet Tak, min gamle Ven, for Kvadet, du mig sendte.
Det var, hvad af din viltre Pen jeg sikkert kunde vente.
Den Velkomst fra en karsk Hugaf i Ridderskabets Rækker
hos den, der nys lik Ridderslag, en ærlig Glæde vækker.
Vi vil jo være fælles om Korstoget til Guds Ære
den korte Tid, der endnu maa for os tilbage være.
Han eje skal vor Kærlighed fra Hjertets dybe Rødder
til Sværdet, han betroed' os, skal lægges for hans Fødder.*

*Men saa maa jeg bedrøve dig og skaanselsløst kassere
dit Forslag om »Profetens Skæg« med Saksen at spolere.
Det lugter af Misundelse, der efter Udslag tørster,
fordi du selv maa nøjes dem 12-15 sølle Børster.
Desuden strider det totalt med Ægteskabskontrakten,
som ordner mellem Mor og mig Fordelingen af Magten.
Det aftalt blev, at naar i Fred jeg Skægget bare havde,
saa fik hun frie Hænder til al tænkelig Ballade.*

Sognepræst I. Bang
ved kirkens alter.

En af dem, der har kendt pastor Bang allerbedst: højskoleforstander *H. Thorlø*, tidligere Haslev Højskole, skriver om pastor Bangs gerning:

Pastor Im. Bang var præst helt igennem og altid. Når han stod for alteret, iført messeklæder, var han en pragtfuld skikkelse at se. Han var selv grebet af gudstjenestens højtid, og denne grebethed overførtes til menigheden, når hans stærke røst lød ud i kirkerummet.

Im. Bang var forkynderen. Der var hans felt. Der vidste han også, at hans nådegave var. Højdepunktet i hans forkyndergerning var nok tiden i Vivild. Det var enormt, hvad han bød sig selv, og det var ikke tomme travere eller gentagelser, han kom med. Hvis han kunne, sagde han aldrig nej til at kom-

me og tale. Forresten prædikede han altid. Han var ikke en studérkammerpræst, heller ikke en lærd, men han var indlevet i skriften. Han kendte synd og nåde af dybeste erfaring, og hans forkyndelse var et gribende kald til omvendelse og hellighed. Lige oplagt var han altid, om han talte i en domkirke for 1000 mennesker eller han stod i en krosal eller i en dør mellem to stuer i et hjem. Især i Vivild havde han altid fuldt hus, når han talte, men han havde også en meget stor kirkegang i Haslev. Lykkelig var han, når han i en pakkende fuld kirke hjalp folk til sæde indenfor altersranken. I sin bedste tid sang han altid for ved møderne med vældig røst, og ingen skulle ane, at han kun havde een lunge. I de senere år havde han til tider ret høj feber, når han gik over i kirken, men gang på gang gennemførte han sine to gudstjenester – for så at køre 60-70 km til et aftenmøde.

Vækkelsesprædikant var han og tillige helliggørelsesprædikant, en ener i den danske kirkes tjeneste. Han var præst med så megen høj Kirkelig islæt, at han meget nødtigt overlod sin prædikestol til en lægmand, og derfor altid i missionsugen i kirken så at sige aldrig havde en lægmand til at tale. Men han elskede lægfolket og enhver, der ville gøre en gerning i Guds rige.

Im. Bang var IMs fuldtro ven, uløseligt knyttet dertil. Der var hans hjerte. Den »bredkirkelige fare« var for ham en virkelig fare for troslivet. Derfor kunne han til tider ved præstekonventer være overordentlig skarp og alt, hvad han anså for blakket, tog han stejlt afstand fra. Det mærkedes i hans forhold til Grundtvigianismen og til de skelsættende tendenser blandt dem, der ellers så venligt til IM. Men han havde det smukkeste forhold til de unge præster, der arbejdede ved samme kirke, kærlig som en far overfor dem.

Der var ikke meget inden for IMs arbejde som han ikke omfattede med inderlig kærlighed, men som han sagde, der var tre steder, hvor han særligt følte sig hjemme: i IMs forkyndergerning, i IMs helliggørelsesmøder og i Københavns kirkefond. Hedningemissionen omfattede han også med kærlighed. Han gav tiende, og havde en mønsterværdig orden i sine pengesager, og han var altid en glad giver.

Im. Bang var barnlig, glad og munter. Hvor har han ikke sagt mange vittigheder. Ikke altid lige gode, men altid ud af et rent og barnligt sind. Egentlig skulle der skrives et helt kapitel om hans elskelige hustru og livet i det velsignede præstehjem. Det var lige midt i de helliges samfund og troende mennesker var hjemme der på særlig måde. – Han havde røget meget tobak som ung, men da han engang lige havde tændt sin pipe og sat sig til at skrive sin prædiken, ville han bede til Gud om velsignelse dertil, men opsatte det: »Jeg kan vente med at bede, til piben er røget ud«, så rejste han sig forfærdet over, at ville lade bønnen vente af hensyn til

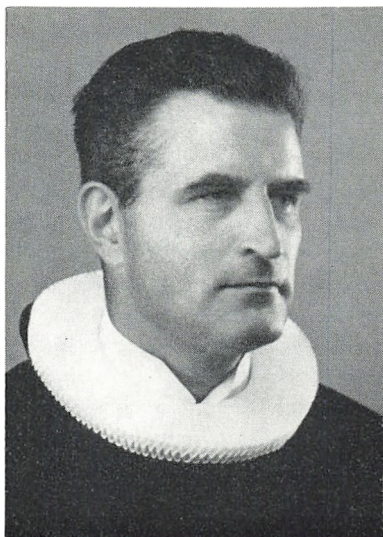
piben. Han hængte piben på plads og røg aldrig senere. Hans bilkørsel var noget for sig. Han følte sig tryk i Guds hånd, men det var skræppe ture i det skrøbelige køretøj på de bakkede, slette veje.

Hans sidste år var svære. Han mistede sin hustru og blev ene. Han mistede så meget af sit syn, at han ikke kunne læse, alligevel fortsatte han som forkynder en tid endnu. Men han led under savn og sygdom. Han blev efter sin afsked boende i Haslev, men han duede ikke til at være emeritus. Han savnede prædikestolen og præstegården. Vel levede han med i menigheden og tog gerne ud for at tale, men han forstod ikke at nyde hvilen efter arbejdet. En tjener var han i Herrens tjeneste, sendt af Gud med frelsens ord til mange, mange mennesker.

15. 1940-1943. *Thomas Mollerup*, kaldet hertil den 28. januar 1940. Født den 30. oktober 1902 i Førsløv ved Fuglebjerget, søn af sognepræst Viggo Mollerup (død 1930) og hustru Else Augusta Malthe. Student i Roskilde 1920. Kandidat 1927. Sognepræst i Hvornum-Snæbum den 24. oktober 1927, kaldskapellan ved Apostelkirken i København den 3. august 1937, død den 22. januar 1943 i København. Viet den 3. januar 1928 til Ritra Jørgensen, født den 10. august 1903 i Aarslev på Fyn, datter af seminarie-lærer, redaktør Holger Jørgensen og hustru Louise Vilhelmine Herskind.

Menighederne rejste et mindesmærke på pastor Mollerups grav på Haslev kirkegård. Gravstenen, en granitsten var skænket af Eskildstrup. Ved mindstensafsløringen talte sygehus-regnskabsfører Jens Hansen, rektor P. Kæstel og pastor Th. Bruun. På stenen står: *Sognepræst Thomas Mollerup 1902-1943. Hvor Jesus er, skal hans tjener også være.* – I et efterladt brev havde pastor Mollerup bedt om, at disse ord måtte blive sat på hans gravsten. Og det er ord, som giver udtryk for det centrale i pastor Mollerups gerning.

Det var kun kort tid Haslev-Freerslev fik lov til at beholde denne dygtige præst, der ved sin store teologiske viden og sin tankeklarhed ragede op over flertallet af hans tids teologer. Derfor kunne han ved de akademiske diskussioner også skære skarpt igennem, og han fulgte

Thomas Mollerup, 1940-43.

ikke altid de almindelige tankebaner. Man husker den diskussion, der kom, da han tog udtrykket *hellige* frem ved et I.M. årsmøde i Haslev. Han følte sig hjemme i Indre Mission, hvor han også gerne både ville tjene, men også bringe fornyelse. Han gjorde en stor indsats for Københavns kirkesag og for Kirkens Korshær.

Pastor Th. Bruun, der var kapellan i Haslev-Freerslev, mens pastor Mollerup var sognepræst, har ved pastor Mollerups begravelse nedskrevet sine tanker om Mollerups gerning i Haslev.

Noget af det mest iøjnefaldende hos pastor Mollerup var, at han havde ordet i sin magt. Han beherskede i en sjælden grad både det talte og det skrevne ord, ja, i en sådan grad, at han mange steder, hvor man ikke lærte ham nærmere at kende vil huskes for det. – Hans tungefærdighed kunne undertiden næsten tage vejret fra en. – Han var i ordets egentligste forstand slagfærdig, han havde nemlig i den grad ordet i sin magt, at han ved dets hjælp kunne klare sig i så at sige en hvilken som helst situation, aldrig lod sig vælte over ende i en debat og altid havde et rammende ord på rede hånd, ofte med en skarp brod, der spiddede modparten til væggen, eller med en humorpræget bemærkning, der virkede vidunderligt befriende. – Og pastor Mollerups letløbende skrivemåde og naturlige, uskruede taleform bevirkede, at mennesker let fulgte ham, selv om hans tankegange førte ham vidt omkring og højt op. – Pastor Mollerup havde ordet i sin magt på den måde, at det ikke løb af med ham og forledte ham til at anvende forlorne virkemidler som patos og sentimentalitet. Hans overlegenhed i talekunst viste sig netop i hans sikre balancering mellem det drivende sentimentale og det knastørre, mellem det strengt saglige og det personligt levende, netop det beherskede.

Og så var det dog slet ikke alt dette, der gjorde pastor Mollerup til den fremragende forkynder og dygtige præst, han var, ikke det at han havde ordet i sin magt, men det at ordet havde ham i sin magt. Og det er dette sidste, der er afgørende for, om en præsts gerning lykkes. Selv de mest imponerende evner falder virkningsløse til jorden, hvis de blot er midler i en overlegen jonglørs tjeneste og ubehjælpssomme evner bliver et velsignelsesrigt mellemlid mellem Gud og mennesker, hvis blot ordet har fået ham i sin magt, Guds ord. Når pastor Mollerup var så selvstændig og enestående, som han var, så var det næppe blot noget medfødt, men lige så meget – og måske mere – hans vilje til og trang til ikke at være bundet af noget som helst andet end Gud og hans ord.

Pastor Mollerup vedkendte sig åbent både sin oprindelse og sine læresteder, som jo ikke var få, men han kunne vægre sig som rasende

mod ethvert forsøg på at placere ham, binde ham på forhånd til et bestemt retning eller anskuelse eller parti.

Pastor Mollerup så med evangelisk klarhed at »Guds ord blev aldrig bundet«, at der, hvor mennesker forsøgte at forpagte Kristus og binde Guds ord til en eller anden form for pavestol, altså forsøgte at få Guds ord i deres agt, – der slap de sørgeligt ud af Guds ords magt over dem, og sandheden og kraften forsvandt dermed af deres kristendom.

Derfor – fordi pastor Mollerup ikke nøjedes med de letkøbte sejre ved at have ordet – menneskeordet – i sin magt, men følte sig uløseligt bundet af Guds ord, derfor var han fri for det partisenævne og småtskårne, og derfor kunne hans tale om enhed og hans dybe trang til fællesskab undertiden udefra synes at stå i modstrid med hans vilje til at stå alene og forsvare sit eget standpunkt.

Og derfor vil pastor Mollerup måske nok i yderkanterne blive husket som manden, der i sjælden grad havde ordet i sin magt, men for os, der stod ham nær, vil han blive stående i mindet som en mand, hvis mangesidige gaver blev stillet til Guds rådighed ved, at ordet fik ham i sin magt. Derfor bidrog pastor Mollerup også i sin korte virketid her til at styrke os i forvisningen om, at den, som det levende Guds ord, Kristus, får i sin magt, han er vel bjerget, trods død og grav.

Og derfor tager vi nu afsked med ham, med tak for sporene, han satte, og med forvisning om, at han idag og til evig tid er bjerget, fordi han er i Guds ords, i Jesu Kristi magt.

Det er klart, at en mand med så rige evner blev brugt i det kristelige arbejde også udenfor de hjemlige sogne. Han blev således: Bestyrelsesmedlem i Kirkens Korshær 1931, i Dansk Mission i Østafrika 1934, i Kvindehjælpen 1931, Missionssekretær i Kirkens verdensforbunds danske afdeling 1938, Kirkens Korshær 1933-34, skoleforstander sammesteds 1934-37. Sekretær i Nødhjælpen for evangeliske kirker 1936. Formand for I.M.s præstekonvent i København 1936-40. Formand for Kristelig akademisk forening 1937-39.

Pastor Mollerup har udgivet: *Opstandelsestro* 1937, *I Danmarks nat* 1940. *Haslev kirke* 1941. *Anneks til Salmebogen* 1935. Skrev i *Luthers arv og Danmarks kirke* 1936 om den lutherske bekendelse. Oversat 1936, G. Wasserzug-Traeder: *Om den Helligånds gave*. Og i 1937 W. Lüthi: *Kirken som kommer*, og han var redaktør af *Korshærsbladet* 1936-38.

16. 1943-1954. *Christian Bartholdy*, kaldet hertil den 6. maj 1943.

Født den 21. marts 1889 i Laurbjerg, Jylland, søn af sognepræst Johan Peter Bartholdy og hustru Marie Christiane Gad, student i 1906 fra Kolding, kandidat i 1912, derefter manuduktør, hjælpesekretær i Københavns Kirke-

fond, i 1916 hjælpepræst på Thurø, hjælpepræst i 1918 i Herlufmagle, sognepræst i 1918 i Sebber-Ajstrup, sognepræst i 1925 i Brorstrup-Ravnkilde. Ridder af Dannebrog 1948. Ugift. Tog sin afsked den 30. april 1954.

Det vakte en del røre, at pastor Bartholdy blev indstillet og udnævnt til sognepræst i Haslev-Freerslev. Når udtalelserne blev så skarpe i denne sag, skyldtes det, at en avis kom for tidlig frem med meddelelsen. Bartholdy havde fra Indre Missionsfolk i Haslev fået en henvendelse om at søge embedet. Og han skriver selv i *Ved vejs Ende*:

Christian Bartholdy
1943-54.

Nok er det, jeg søgte. Der kom imidlertid en mand med en slæde i vejen. Hvem manden er, tør jeg ikke sige. Men slæden, som nær havde skubbet mig i grøften, var, at den ikke-indremissionske gruppe i menighedsrådet, langt den største, pludselig erklærede, at ganske vist var det en aftale, at der nu skulle en missionsmand i sognepræsteembedet, men flertallet ønskede sandelig at være medbestemmende om hvilken missionsmand. I bladene i Haslev, hvor der udkom 4 daglige aviser, nok til en by på 5000 indbyggere, stod der vældige slag for og imod mig.

Så bar jeg mig i naivitet uheldigt ad. Jeg holdt netop i februar tre bibellæsninger i Nysum skole. Ved den sidste sluttede jeg med at sige, at det nok ikke blot var sidste gang for i vinter, men sidste gang jeg overhovedet

talte her i skolen. Jeg søgte herfra, og det var efter opfordring, og jeg måtte regne med at få det, og de måtte regne med, at jeg rejste. – Vel var det naivt. Jeg kunne have holdt min mund. Men jeg syntes, der var så sært at stå der med bevidsthed om, at det var sidste gang, og ingenting sige.

Da lokalet var ved at tømmes, kom en yngre gårdejer, sognerådsformand, vi havde haft et godt samarbejde, efter at jeg igen var valgt ind i skolekommissionen, hen til mig og sagde, om det var tilladt at spørge om, hvad for et embede det drejede sig om. Jeg nævnede så Haslev. Han var så orienteret, at han straks sagde: »Ja, det er jo rigtigt noget for Dem; til lykke med det«. Men næste dag stod der i Ålborg Amtstidende uden forbehold af nogen art, at jeg forlod nu Jylland for at blive sognepræst i

Haslev. Jeg var straks klar over, hvem der havde været bladets meddeler, og jeg var også klar over, at han ikke havde gjort det i nogen ond mening. Men til mig vankede der nu i en god mening. Menighedsrådet i Haslev blev naturligvis vred, det ville jeg også være blevet. Og jeg afskrev i mit stille sind Haslev. Det gjorde mig ikke ondt at forlige mig med at blive i Ravnkilde. Jeg blev nr. 3 ved indstillingen.

Pastor Bartholdy blev indstillet til Haslev, ikke som nr. 3 men som nr. 2. I det første menighedsrådsmøde, hvor han var til stede, sagde Haslevs menighedsrådsformand, regnskabsfører Jens Hansen, følgende:

Det er første gang, vi er sammen med vor nye sognepræst, og jeg vil derfor gerne byde Dem velkommen, pastor Bartholdy, her i menighedsrådet. Vi glæder os til samarbejdet, for vi har allerede lært Dem at kende så meget personlig, at vi har fået bekræftet, hvad vi alle havde indtryk af, inden De kom hertil, at et samarbejde med Dem ville falde let. Fra vor side vil det være en æressag at gå ind i et loyalt og ærligt samarbejde her i rådet.

Der er ingen grund til ikke at berøre, at flertallet her jo mente, at der var missionspræster, som var bedre egnede til at komme i forbindelse med den store brede befolkning udenfor Indre Mission, men nu er sagen afgjort, og vi ønsker, der må komme det bedste ud af valget. Når vi ikke var med i missionshuset ved velkomstfesten, var det ikke, fordi vi ikke ville byde Dem velkommen, men fordi vi var klar over, at vi ikke passede ind der ved den lejlighed. Vi ved nu, at vi havde ret. Et par talere gjorde jo gældende, at det var Gud, der havde grebet ind, da det så allerværst ud med sagen. Vi er ikke ukendt med, at sejrherre i krige udtaler sig på den måde, jeg tænker på en vis mand i vort sydlige naboland: »Vi vandt, kan I så se, Gud er på vor side«! – Vi tager afstand fra den slags bespottelige taler, men er af den opfattelse, at Gud kan vende alt til det gode. Det er vi ikke i tvivl om, at det vil ske i denne sag; vi vil fra flertallets side medvirke til, at De, pastor Bartholdy, må få en god præstetid i Haslev, og vi vil alle endnu engang byde Dem hjertelig velkommen.

Jens Hansens ønske gik i opfyldelse. Pastor Bartholdy fik en rig tid som præst i Haslev-Freerslev, selv om der mange gange stod blæst om hans navn, og ikke alle i Haslev var enige med ham. Når man i den tid, da pastor Bartholdy var præst i Haslev sagde bynavnet Haslev, blev Bartholdys navn nævnet i samme åndedræt. Der kom om søndagen kirkegængere i Haslev kirke så at sige fra hele Sjælland for at høre hans prædikener, der var fyldt med mange aktuelle og rammende træk. Hans mange rammende sætninger tiltrak sig ofte pressens opmærksomhed og blev ofte gengivet i alle landets aviser.

Pastor Bartholdy hos gamle bogholder Christensen.

Under besættelsen var han heller ikke bange for at tale lige rent ud om tingene. I gudstjenestelisten i Haslev-Freerslev kirkeblad er der som overskrift over prædikenen ved gudstjenesten den 2. juli 1944 over Mattæus evangelium 5.43 skrevet: *Elske Danskerne og hade tyskerne?*

I kirkebladet for april 1945 citerede Bartholdy (ansvarshavende redaktør) med fede typer tværs over begge spalter: *Djævelen er nedstegen til Eder og har stor vrede, fordi han ved, at han har kun liden tid.* (Johs. Aabenb. 12.12).

Men først og fremmest brændte han efter at forkynde det rene evangelium til frelse for menneskene.

Pastor Bartholdy har i sin erindringsbog: *Ved Vejs Ende* skrevet om sin gerning i Haslev side 207-246.

Bartholdy blev valgt ind i flere bestyrelser. Han blev medlem af Almindelig Dansk Præstekonvent 1922-35, medlem af Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark 1929 og formand 1934-54, formand for KFUM og K i 1934. Medlem af Udvalget til fremskaffelse af en ny oversættelse af Ny Testamente 1930. Formand for kirkesagens venner 1932. Redaktør af Indre Missions Tidende i 1934-54. Medlem af det mellemkirkelige råd i 1954.

Har udgivet: *Tre taler*, 1932. *Paradisvejen fundet*, 1932. *Staar vi i Romerbrevets Kap. 7 eller 8?*, 1933. *Om Indre Mission i »Luthers Arv og Danmarks kirke«*, 1936. *Ikke smertefrit*, 1938. *En biskop og hans løfte*, 1939. *Vore tider*, 1940. *Bange for døden*, 1941. *Andagt i hjemmet*, 1941. *Lav os en Gud*, 1942. *Himmerlandsprædikener*, 1943. *Elsk jeres fjender*, 1943. *Ezekiel*, 1944. *De ti bud*, 1945. *Fadervor*, 1945. *Guds godhed og strengthed*, 1945. *I Dansk Bibelværk for menigheden: Johannesevangeliet*, 1952. *Apokryferne*, 1961. *Svar til Radiolyttere* (i 2 oplag), 1953. *Johannes Åbenbaring*, 1955. *Jeremias og Ezekiel*, 1956. *Ved vejs ende*, 1958 (6 oplag). *25 prædikener ved I. M.s årsmøder 1934-58*, 1959. *Andagtsbog*, 1960. *Hvad Kristus mener om sin kirke. Bibeltimer over Johannes Åbenbaring*, 1960 (flere oversættelser).

17. 1954- . Svend Aage Nielsen, kaldet hertil den 18. maj 1954.

Født den 27. august 1910 i Seest, søn af førstelærer Niels Peder Nielsen og hustru Dorthea Jensen, student fra Kolding i 1929, kandidat i 1936, gift den 10. august 1937 med Ellen Erica Petersen, født den 3. juni 1905 i Svenstrup (Als), hjælpepræst ved Helligånds-kirken i København 1937, sognepræst i Hjembæk-Svinninge i 1939, residerende kapellan ved Viborg Domkirke i 1951, provst for Ringsted-Alsted herreder 1. maj 1957. Bestyrelsesmedlem i Dåbsfondet i 1947 og i Sct. Lukas Stiftelsen i 1957.

Har udgivet: *Den nye pagts bibelsyn*, 1948. Medudgiver i 1948 af *Bibelske Salmer*. Medarbejder i 1951 ved *Dansk Bibelværk for menigheden (Josua- og Dommerbogen, Ruths bog, Samuelsbøgerne)*, 1955. *Fortale til de 5 Mosebøger* (sammen med professor B. Noach, 1955). *Ordsprogene*, 1957. *De tolv profeter*.

Svend Aage Nielsen
siden 1954.

Medarbejder ved *Bibelselskabets fortolkning til Gamle Testamente*, 1959. Medudgiver af *Kirkens Ja og Nej*, 1965. Har skrevet talrige artikler og kronikker og givet mange bidrag til den aktuelle kirkelige debat. Har deltaget flere gange i radio- og fjernsynsudsendelser, ligesom flere af provstens gudstjenester i Haslev kirke har været transmitteret i radio og fjernsyn.

Af de 17 sognepræster i Haslev har de fire været provster, nemlig nr. 8, 10, 14 og 17.

HJÆLPEPRÆSTER OG RESIDERENDE KAPELLANER

Efterhånden som de mange Indre Missions skoler skød frem i Haslev, opstod der et ønske om at få en Indre Missions andenpræst. Særlig stærkt blev ønsket, da gymnasiet begyndte i 1915, idet flere af kosteleverne var i den alder, da de skulle gå til konfirmandforberedelse. Den 5. oktober 1915 vedtog Haslev og Freerslev menighedsråd eenstemmigt, at cand. teol. H. M. Kildeby ansattes som andenpræst. Han blev kaldet til denne gerning 22. november og virkede til 1. august 1920. I den tid gjorde pastor Kildeby et stort arbejde for det kristelige ungdomsarbejde

H. M. Kildeby
1915-20.

I 1921 blev som nævnt I. Bang sognepræst i Haslev. Og der gik ikke lang tid, inden man blev klar over, at det blev nødvendigt at oprette et residerende kapellani. Det vedtoges eenstemmigt den 6. april 1923 at søge Ministeriet om et sådant embedes oprettelse, og det begrundedes med,

at Haslev kirke har vist sig regelmæssigt at være for lille til de almindelige gudstjenester, og menighedsrådene kan ikke se nogen anden udvej til afhjælpning af pladsmangelen end oprettelse af et nyt præste-embede, så der hver kirkedag kan blive 2 gudstjenester, idet man ikke anser det for muligt at få kirken udvidet, fordi bekostningerne ville blive meget store og arkitektoniske hensyn også taler imod denne sidste fremgangsmåde. Kirkens sidste udvidelse blev tilendebragt i foråret 1916. Sognenes folketal er nu efter sidste folketælling i februar 1921 ialt 5286, heraf for Haslevs vedkommende 4971, hertil kommer at der i afvigte sommer er opført 2 store, nye skoler med tilsammen ca. 250 elever, og når kirken nu atter har

vist sig at være for lille, beror det dels på en igennem flere år på grund af stærkt åndeligt røre stadig tiltagende kirkegang, og dels på en stadig stigning af tallet af byens skolesøgende ungdom, så at der nu er omkring 700 elever og lærere på de 6 skoler (Haslev Højskole, Haslev udvidede Højskole, Landbrugsskolen, Haandværkerhøjskolen, Seminariet og Gymnasiet), hvorved bemærkes at de fleste elever som udgåede fra kirkeligt interesserede hjem – alle skolerne er oprettede på initiativ af Indre Mission – er kirkesøgende.

At kirken er for lille så at en del af sognebeboerne af den grund ofte holder sig derfra, fremgår klart deraf, at den selv i ferietiden, hvor ingen elever kommer, også regelmæssigt er overfyldt.

Foruden den nævnte pladmangel, som er hovedgrunden for andragendet taler også den omstændighed for dette, at det kirkelige arbejde er overvældende for sognepræsten i hvilken forbindelse kan nævnes at altergæster-nes antal sidste år var 6049.

Andragendet medførte, at der den 28. juni 1923 oprettedes et residerende kapellani. Selv om man ikke havde nogen bolig, opslug man embedet. Der indkom 5 ansøgere, men i et møde den 21. august 1923 vedtog menighedsrådene at søge Ministeriet om at opslå det påny og at opføre en embedsbolig til kapellanen, idet man mente, at der så ville komme flere ansøgere.

Imidlertid kom der tilbud om, at man kunne købe afdøde dommer Finds villa på Troelstrupvej, hvor pastor Kildeby havde boet og indrettet konfirmandstue. Købet blev ikke til noget, da Ministeriet stillede visse betingelser, og i stedet købte man den nuværende kapellanbolig af brøndborer Andersen for 35.000 kr. imod at han for en pris af 1000 kr. ombyggede udhuset ved boligen til en konfirmandstue. Kapellanen skulle have køkkenhave i den gamle præstegårds stakhave. Som tidligere nævnt arbejdes der nu med tanken om at bygge en helt ny kapellanbolig.

Embedet blev opslået både 2. og 3. gang, uden at man indstillede nogen. Imidlertid blev man klar over, at der var en præst i København, der ville søge embedet, og som man gerne ville have, og ham indstillede man, nemlig

1. 1924-1930. Hans Karl Hein, kaldet 2. maj 1924.

Født den 22. april 1895 i København, søn af urtekræmmer Hans Carl Hein og hustru Agnes Emilie Nielsen. Student i København i 1912, kandidat i 1919, hjælpepræst ved Hans Tausens kirke i København 1920, kaldskapellan sammesteds i 1921, kaldet til Grenaa som residerende kapellan den 22. august 1930, og samme år sognepræst der, provst i 1936, ridder af Dannebrog i 1947,

afskediget 31. januar 1964. Gift den 13. marts 1923 med Johanne Margrethe Baden, født den 6. december 1902 i Høje Taastrup, datter af bogbinder Ole Baden og hustru Valborg Frederikke Haugaard.

2. 1930-1936. *Poul Løcke Schuster*, kaldet hertil den 2. november 1930.

Født den 12. januar 1905 i Holbæk, søn af værkfører Sofus Schuster og hustru Amalie Løcke. Student fra Stenhus Kostskole i 1922, kandidat i 1928, død den 14. august 1936, kun 31 år gammel. Ugift.

Provst Svend Aage Nielsen har i Haslev-Freerslev kirkeblad (juni 1956) gengivet nogle breve, som pastor Schuster skrev til sine venner og på grundlag af disse givet en karakteristik af pastor Schuster:

Pastor Schuster kom hertil, da han var 25 år, indstillet af den grundtvigske fløj, men nærmede sig senere mere til Indre Mission, hvad han, som det redelige menneske han var, åbent gik hen og fortalte dem, der havde indstillet ham. Han måtte følge sin samvittighed. Af brevene får man indtryk af en mand, der uden at være i båd tager næring, hvor den gives ham. Han er på sygelejet stærkt optaget både af Kaj Munk og Barth, men også Oxfordbevægelsen lyttede han til, dog ikke uden kritik. Tuberkulosen satte ind efter to års præstegerning og førte til operation. Dermed begynder lidelsesvandringer med gentagne operationer og lange ophold på Kysthospitalet i Relsnæs. Ind imellem præstegerning, delvis med hjælpepræst. En ferietur i august 1936 endte med et nyt svært anfald, der i løbet af tre dage førte til døden. Til begravelsen havde han selv valgt salmerne: Min sjæl du Herren love – Skulle jeg dog være bange, og Krist stod op af døde. Som ynglingsalme havde han: Jeg vil mig Herren love, som alle mine synder bar. Også dette er et betagende kristeligt vidnesbyrd.

I et af brevene skriver pastor Schuster:

Nu er der gået 8 måneder, siden jeg kom her, og hvor langt er jeg nået? Endnu i sengen, dog med tilladelse til at være oppe en halv time om dagen. Jeg når vist til september, før jeg kommer herfra – dog jeg kommer vel i den stund, jeg skal. De skriver om kirken – ja, jeg ville gerne stå der

Hans Karl Hein
1924-30.

Poul Løcke Schuster
1930-36.

på søndag, f.eks., da er det 5 år siden, jeg blev kandidat. Jeg kom ret tidlig til præstegerningen – tidligt i følge alder og tidligt efter eksamen – i begyndelsen af oktober var jeg i gang i Jylland. Man får bl.a. et andet perspektiv, fordi man har fået sygdom og lidelse på nært hold – rædslen i og overfor tilværelsen, men også på den baggrund en inderligere af Guds gave, at han er med os alle vegne og alle vegne ved vej. Et eller andet forfængeligt håb er vel også blevet skrindlagt – jeg har ikke mistet andet ved sygdommen end det, operationen tog, ellers har det været gevinst – den slags tanker kan hjælpe en til tålmodighed. Jeg kommer ikke for sent tilbage til min gerning, selv om der går et stykke tid endnu, men glædeligt skal

det blive igen at måtte forkynde Guds store budskab, men også tungt, for hvem er jeg, at jeg tør driste mig til det. Jeg som selv er en synder, det er alvoren og glæden, – det, der giver frygt og hæven, som ikke gør fortvivlet.

I et andet brev skriver han:

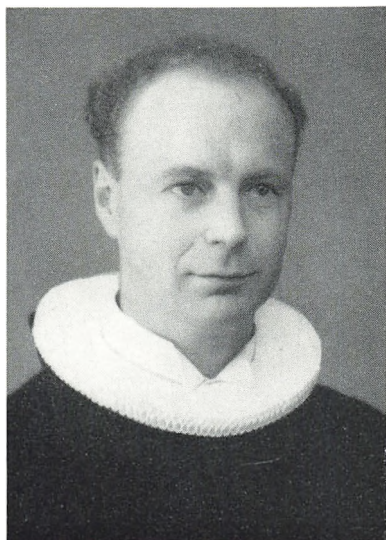
Tænk nu er jeg 29 år, og jeg synes ikke at jeg er kommet i gang med noget synderligt. Engang imellem kan jeg blive lidt vemodig, ja, ked af det, ved tanken om det. Heldigvis bliver det ikke til fortvivlelse, fordi der møder mig noget ovenfra, fra Gud, som taler om, at det ikke er det vigtigste, at jeg får udrettet noget, men at Gud får udrettet noget i mig, og jeg mener da også stadigvæk, at jeg får lov at virke i skrøbelighed både på den ene og den anden vis.

Det bliver som at begynde helt forfra på grund af den tid, der er gået, og på grund af de erfaringer, jeg har vundet under sygelejet – iagttagelser af andre o.s.v. De forstår, at mine tanker tit kredser om min gerning. Jeg har ofte været i tvivl om, hvorvidt jeg var kommet på min rette hylde – ikke i og for sig, fordi jeg i min præstegerning ikke har haft synlige resultater, for det interesserer mig ikke synderligt, men det var så selvfølgelig, at jeg blev præst – som barn lik jeg den tanke, og da jeg så var blevet student, gik jeg ind i det theologiske studium tilskyndet af min barndoms

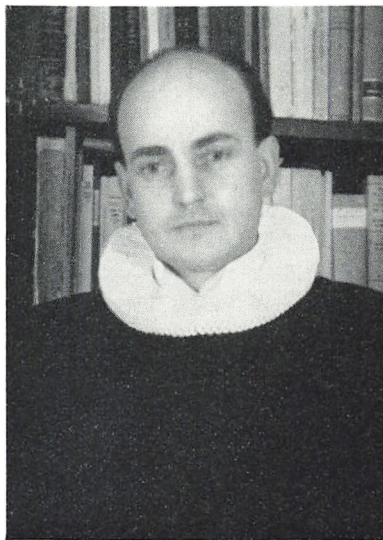
ønske, og det gled så jævnt, og jeg blev præst, og nu er jeg sat fra bestillingen – det kan nok give et og andet at tænke på, og det er sundt.

Han slutter brevet således:

Men forøvrigt har jeg under sygelejet mærket, hvordan livet ikke falder i en lige linie, der har retning opad, men op og ned. Der er bølgetoppe, men derfor også bølgedale; måske bliver toppene højere og dalene dybere for at ende i den dal, der hedder døden, hvor alt er sort og uhyggeligt, og hvor det eneste, der skinner i det mørke, er håbet om og troen på, at dalen bliver indgangen – adgangen til den højeste bølgetop – paradiset.

Thomas Kristoffer Bruun
1936-49.

Emanuel Skjoldager
1949-54.

3. 1936-1949. *Thomas Kristoffer Bruun*, kaldet hertil den 25. november 1936.

Født den 31. juli 1908 i Tjæreborg, søn af lærer Andreas Jørgen Bruun og hustru Kareen Kirstine Rasmussen. Student fra Esbjerg i 1929, kandidat i 1935, gift den 30. juni 1935 med Ebba Stubbe, datter af godsekspeditør Christian Sten Stubbe og hustru Mette Marie Hørlyck Dall. Blev kaldet 9. marts 1949 som sognepræst til Brørup.

Pastor Bruun stiftede i 1943 en ungdomsforening, der byggedes op på de store konfirmandhold, han havde. Foreningen, der hørte til de grundtvigske ungdomsforeninger, fortsattes af skoleinspektør Heltoft, men eksisterede ikke så lang tid efter, at pastor Bruun var rejst.

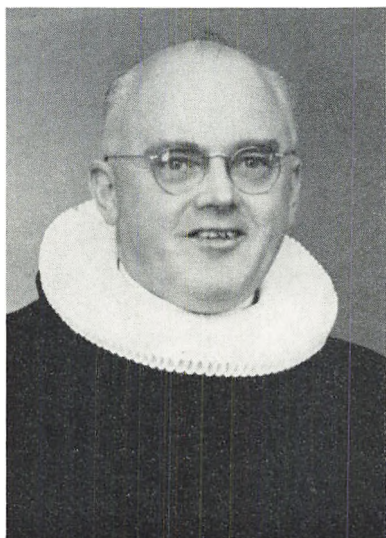
4. 1949-1954. *Emanuel Skjoldager*, kaldet hertil den 15. oktober 1949.

Født den 17. oktober 1913 i København, søn af lærer Halfdan Valdemar Skjoldager og hustru Johanne Julie Ingeborg Bentzen, student fra Holte i 1934, kandidat i 1941, kordegn i Virum i 1940 og hjælpepræst sammesteds i 1942; sognepræst i Arninge 1943, kaldet som residerende kapellan til Sct. Thomas kirke på Frederiksberg 1954, nu sognepræst sammesteds. Gift den 12. juli 1941 med Kirsten Søtofte, født den 20. september 1915 i København, datter af forlagsboghandler Vilhelm Oscar Søtofte og hustru Mariane Jelva Schousgaard.

Pastor Skjoldager var medarbejder ved *Stud. teol.* i 1939, medarb. ved *Kristeligt Dagblad* 1944-46, medarb. ved *Kirkens Front* 1946-48. Har oversat I. P. Seierstad: *Skabelsesberetningen og naturvidenskaben* (1947) og G. Lindblom: *Hans Liv var et eventyr* (Skrefsrud) 1948.

5. 1955-1963. *Tage Lunn*, kaldet hertil den 11. januar 1955.

Født den 24. august 1911 i København, søn af kontorrhuf i DSB Erik Lunn og hustru Margrethe Langkilde. Student fra Sct. Jørgens Gymnasium i København i 1929, kandidat i 1929, hjælpepræst ved Mariendals kirke på Frederiksberg 1936, hjælpepræst ved Bethlehems kirke i København 1937, sognepræst i Birket 1941. Kaldet 1943 som sognepræst til Bjerregrav-Aalum. Gift den 11. september 1948 med Hanna Frederikke Stryger Jensen, født den 10. august

Tage Lunn
1955-63.

Oluf Emil Paaske
siden 1963.

1922 i Udby, Sjælland, datter af gårdejer Thomas Peter Jensen og hustru Sofie Frederikke Pedersen Stryger.

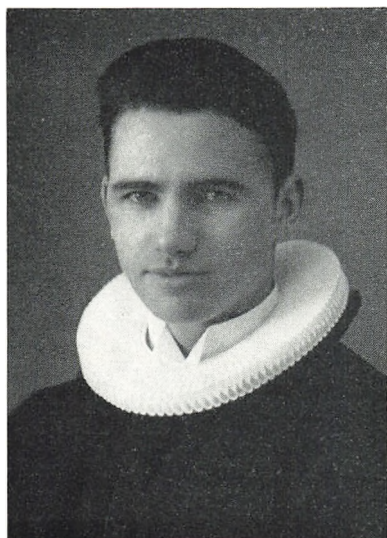
Pastor Lunn blev formand for *Pro ecclesia* 1937, bestyrelsesmedlem i Lolland-Falsters historiske samfund 1942-55. Medlem af Indre Missions kredsbestyrelse i 1956. Medlem af det mellemkirkelige råd i 1956. Har skrevet *Indre Mission på Lolland-Falster* (28 s.) i *Lolland-Falsters stift i 150 år* (1955).

6. 1963- . *Oluf Emil Paaske*, kaldet hertil den 31. december 1963.

Født den 10. maj 1923 i Frederikshavn, søn af isenkrammer Rasmus Emil Jørgensen Paaske og hustru Anna Marie, født Christensen. Student fra Sorø i 1941, kandidat i 1947. Gift den 26. maj 1954 med Kirsten Elisabeth Ask, født den 19. november 1934 i Bergen i Norge, datter af chauffør Sigurd Ask og hustru Olga Halland. Missionær i KMA (Kvindelig Missionarbejdere) i Djoubeil i Libanon 1947-63. Rejsesekretær i KMA samt FDFs missionsudvalg 1947-48. Kasserer i Near East Committee of Inter-Church Aid under Kirkernes Verdensråd 1958. – Har skrevet en større afhandling i armenisk Patriarkats Tidsskrift om den danske kirke (på armenisk).

Under den residerende kapellan P. Schusters langvarige sygdom fungerede *Bjørn Basbøll* som hjælpepræst.

Han er født den 31. august 1907 i København, søn af skibskaptajn H. O. C. Basbøll og hustru Olga Landsvig. Student fra Esbjerg i 1926. Kandidat i 1933.

Bjørn Basbøll
1933-35.

Ingvard Ole Godtkjær
1951-54.

Gift første gang den 10. april 1934 med Alice Bang, født den 19. september 1908 i København, død den 30. juli 1935. Gift anden gang den 16. oktober 1936 med Karen Hansen, født den 28. september i Ørbæk, Fyn.

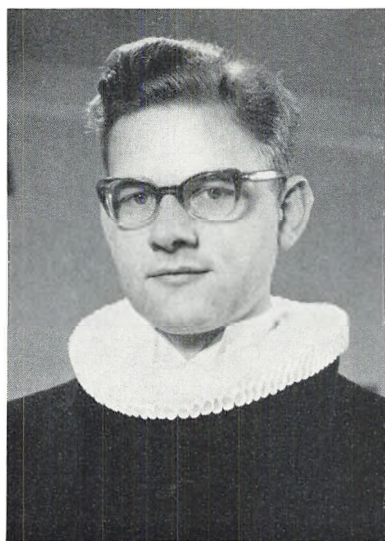
Pastor Basbøll virkede i Haslev fra 3. november 1933, indtil han blev kaldet 5. juni 1935 til sognepræst i Ørbæk.

På grund af sit formandskab i Indre Mission fik pastor Chr. Bartholdy hjælpepræst den 8. juni 1951, nemlig *Ingvard Ole Godtkjær*.

Han er født den 2. juli 1924 i København, søn af kordegn Niels Peder Godtkjær og hustru Anine Kirstine Theodora Nielsen. Student fra Metropolitanskolen i København i 1944. Kandidat i 1951. Gift den 1. oktober 1948 med Gerda Nielsen, født den 18. juni 1922 i København, datter af blomsterhandler Frederik Nielsen og hustru Johanne Sørensen.

Pastor Godtkjær virkede også som KFUM-sekretær i Haslev og lønnes dels af Indre Mission og dels af KFUM. Han blev i 1954 hjælpepræst i Vojens, sognepræst i Birket i 1955 og sognepræst i Møborg-Ness i 1963.

De store altergange i Haslev kirke kræver en medhjælper. Ofte har højskoleforstandere, der tidligere har været præster, kunnet hjælpe ved

Hans Christian Johannessen
1955-56.

altergangene om søndagene. Den 21. marts 1955 ansattes højskolelærer ved Den udvidede Højskole, cand. teol. *Hans Christian Johannessen* som ulønnet hjælpepræst hos provst Sv. Aa. Nielsen med særligt henblik på at hjælpe ved de store altergange i Haslev kirke.

Pastor H. C. Johannessen er født den 8. december 1925 på Frederiksberg, søn af overlæge ved Diakonissestiftelsen, dr.med. Arne Johannessen og hustru Anna Koch. Student fra Frederiksberg 1944. Kandidat 1952. Lærer ved Haslev udvidede Højskole 1954. Sognepræst for Ryde Hanbjerg menigheder den 7. november 1956. Residerende kapellan ved Gentofte kirke 1965. Ugift.

PRÆSTER I ULSE-FREERSLEV

I hvert fald fra reformationen og til 1775 betjente Ulse-præsten Freerslev sogn kirkeligt. Derfor nævnes her i korthed de præster, der fungerede i Ulse-Freerslev i denne periode, og vi vil tage de oplysninger, som Ringsted herredsbog giver os:

1. Hr. JENS HANSEN, født udi Fyn, var her sjælesørger og sognepræst hen ved en 40 år, døde anno 1610 ved påsketider.
2. Hr. HANS CHRISTENSEN, født udi Vordingborg, capellan der sammesteds udi 19 år, siden her sognepræst og sjælesørger i 32 år, kom hid til steden anno 1610, døde anno 1642 den 13. septembris.
3. Hr. JESPER ERICKSEN kom hid til steden anno 1625 og tiende for capellan til annum 1642, haver siden været sognepræst til annum 1662, hensov saligen udi Herren den 15. octobris udi samme år.
4. Hr. JENS MADTZEN PERREGAARD var capellan her udi 9 år og siden efter salig hr. Jespers død anno 1662 den 20. october; blev kaldet af Hans kongelige Majestæt til sognepræst her til stedet; den 16. august 1697 døde hr. Jens Madtzen Perregaard, efter at han havde været i kaldet i 44 år.
5. Efter salig hr. Jens kom hr. CLEMENS PEDERSEN MULVAD, som blev kaldet af Hans Excellence den højædle og velbårne Herre Hr. Adam Levin Knuth til Gisselfelde og Assendrupgårde at være sognepræst til Ulsøe og Freersløf sogne, og blev han indsat i samme sit hellige embede Dom. 6. Trin. 1697, som var den 19. september.
6. Efter salig magister Clemens Pedersen Mulvad, som i den ulyksalige ildebrand, der overgik hans præstegård og lagde den udi aske, selv tillige i samme ildsvåde ynkeligen omkom den 20. april 1717, blev Hr. OLUF JACOBSEN REESEN kaldet den 7. maj 1717 af Højbårne frue Dorothea Ahlefeldt, født af Krag til Gisselfelde, til sognepræst for Ulsøe og Freersløf menigheder og indsat i det hellige embede Dom. 7. post Trin. 1717.

I herredsbogen findes også nogle interessante skrivelser om kaldelsen af præst nr. 3: Jesper Eriksen, også kaldet Ørbæk. Vi får her et indblik i, hvordan mændene i Freerslev også var med til at vælge deres præst i 1642. De Freerslev sognemænd affattede følgende kaldsskrivelse:

Vi efterskrevne Albert Jørgensen Altwelt, sognepræst til Ringsted og provst i Ringsted herred, og vi samtlige syv kaldsmænd udnævnt af menigheden udi Freerslev sogn, Jep Hansen, Lauritz Andersen, kirkeværger; Peder Hind, Olle Lauritzen i Freerslev, Bendt Nielsen i Høstentorp og Hans Jensen i Holte, kiendes for alle med dette vort åbne brev, at efter som Gud allermægtigste ved døden haver bortkaldet fra os, hæderlig og vellærde Salig Hans Christensen, her til dags vor kære sogneherre, da haver vi efter Guds ord og vor Christelige Kirkes Ordinantz først gjort vor flittige bøn til Gud samtligen med menige sognemænd; også derhos hørt os om en god skikkelig mand igen at bekomme, som vel kunne betjene samme kirke og kald, Gud til ære og os fattige sognemænd til saligheds hjælp og trøst, og da efterdi os af Guds forsyn er forekommen denne hæderlige og vellærde mand – Hr. Jesper Ericksen, som på en 17 års tid haver været medtjener udi Guds ord her til stædet og imidlertid både i lærdom og levned forholdet sig Christeligen og ærligen, så hans tjeneste haver os velbefaldet, og vi ganske forhåber, at dette må komme Gud til ære og samme Christen Menighed til saligheds gavn og undervisning, da haver vi samtligen på den Christne Menigheds og sognemændenes vegne i den Hellige Trefoldigheds navn udvalgt og kaldet fornævnte hr. Jesper Ericksen til at vorde og blive vor kære sogneherre og sjælesørger og os forestå med Guds rene hellige og salige ords prædiken, og de højværdige Sacramenters rette administration og al anden Christelig omgængelse.

Så vi lover og tilsiger ham, at menige sognemænd ville derimod give og gøre hannem, alt hvad hannem bør at gives og gøres med rette efter Kongelig Majestæts Ordinantz, og som vi hans formand givet og gjort haver, og efterdi at for benævnte hr. Jesper Ericksen tilforn af hæderlig og højlærde mand Dr. Hans Reysener, nu salig hos Gud, fordem Superintendent over Sjællands Stift er overhørt og examineret og er indviet og ordineret til det hellige prædikeembede at forestå, beder vi ydmygeligen og gerne hæderlige og højlærde mand Dr. Jesper Brockmand Superintendent over Sjællands Stift, at han til denne sogn nu ville confirmere og samtykke hannem, vores kære sognepræst at være, og hannem siden toreskrive til vores kære lensmand erlig og velbyrdig mand, Jørgen Seefeld, Dannemarks Riges råd og landsdommer udi Sjælland etc. om collatz at bekomme på Kongelig Majestæts, vores allernådigste herres vegne, og at han siden os som en ret Guds ords tjener må tilskikkes i Herrens navn, som det sig bør, os til undervisning og trøst, Gud til lov og ære; det vil

Gud belønne, og vi vil ihukomme i vore bønner til Herren i hans sande frygt, som det sig bør. Givet og skrevet udi Freerslev kirke den 23. october Anno 1642. Til vidnesbyrd med vore signeter og underskrevet af os, som skrive kunde.

Sognemændene kunne altså ikke alle skrive, men til gengæld var de deres ansvar bevidst med forbøn for deres nye sognepræst. De syv sognemænd repræsenterede de forskellige byer i Freerslev sogn, og vi ser, at Holte by på dette tidspunkt ikke er nedlagt.

Frands Lyche til Gisselfeld udstedte sit kaldsbrev for Jesper Ericksen til Ulse kirke den 29. oktober 1642. I dette formaner præsten til

at administrere sakramenterne skikkelig og forholde sig i alle måder tilbørligen inden og uden for kirken i levned og omgængelse imod sin øvrighed og sognefolk efter ordinantzens lydelse, som en gudfrygtig sognepræst bør at gøre, desligeste bygge og forbedre præstegården og den ved god hævd og magt at holde, ikke heller at tilstede, at nogen samme præstegårds rette tillæggelse ager og eng, eller hvadsomhelst det er eller nævnes kan, som der nu tilliger og af arrilds tid tilligget haver, derfra at komme eller bortvendes i nogen måder; og skal han selv personlig residere og bo hos fornævnte hans sognekirke; thi beder jeg hermed og befaler alle sognemændene i fornævnte sogn, at I giver ham al tilhørlig tiende og al anden rente og retlighed, som I eders sognepræst og sjælesørger eller ordinantzens lydelse skyldig og pligtig er.

Efter 17 års virke i Ulse-Freerslev som hjælpepræst blev Jesper Ericksen (Ørbæk) nu sognepræst sammesteds i 20 år. Han døde den 15. oktober 1662, ca. 69 år gammel. Hans ligsten findes bevaret i Ulse kirke.

Herredsbogen skriver om Præsteskovens i Freerslev sogn og om Aneksgården sammesteds:

Til præstegården ligger en skov imellem Hastrup udi Tersløf sogn og Freersløf, af hvilken mand haver ikkun ringe gode, af årsag at man ikke må hugge der et læs ved for velbyrdig landsdommer Jørgen Seefeldt. Decimanter (Tiendeydere) udi Ulsø sogn er 25 gårdsæder; udi Freersløf sogn er 23; er alle meget våge og forarmede; den ene af dennem er Annexgården, som kan såe 3 tønder korn, hans rette landgilde, som han skylder til præsten er 2 mark og 4 skilling. Er ingen tillæg af kirken til kaldet eller andetsteds fra.

I marginen tilføjes: Anno 1721 blev 2 bøndergårde, af hvilke hver skyldende hartkorn 6 tønder, 5 skæpper, 1 fjerdingkar og 2 album, skovskyld 1 skæppe og 3 fjerdingkar udi kirkebyen Ulsø forandret og indrettet til husmænd og jorden lagt og fordelt på de 12 gårdmænd i Neelstrup (Nielstrup)

bye kaldet, ikke til nogen forbedring. – Af kaldet gives pension til forrige præstes hustru Maren Salig hr. Hanses: 1 pund rug, 1 pund byg, 5 lam, 5 gæs, 2 daler penge. Item Cathedratum (afgift til Universitetet) 9 mark og 12 skilling.

Den næste sognepræst i Ulse-Freerslev Oluf Jacobsen Reesen, der er nr. 6 i præsterækken, er den sidste, der skriver sit navn i præsterækken i embedsbogen. Man mærker, at Ulse-Olstrup præstegårds brand har gjort et dybt indtryk på ham. Beboerne både i Ulse og Freerslev sogne er stadig vendt tilbage til den ulykkelige begivenhed, hvor de mistede deres præst, hans familie og begge sognes kirkebøger indtil 1717.

Der findes i Ulse kirkes våbenhus en sten, der fortæller om denne begivenhed. Der står således:

Efter at dend for dum velærværdig og høylærde, nu sl. Guds Mand, Mag. Clemens Pedersøn Mulvad, havde i 21 Aar som disse Mæenigheders Hyrde ført et ustraffeligt Liv og i 19 Aars kiærlig Ægtescab med sin nu dybt sørgende Enke, Gundel Andersdatter, avlet 3 Sønner og to Dattre og i ingenting savnede Guds rige Velsignelse, blev hand d. 20. April 1717 i sin Alders 51 Aar hiemsøgt ved en forskrecelig Ildsvaade, som fortærede ey allene hans Hus med hvad hand deri eyedede, men endog betog hans Hustrue en elskværdig Mand, hans efterladte Sønner en umistelig Fader, ham selv med 5 andre Mennesker Livet, overladende Himmelen hans dyrekiøbte Siæl og denne Grav hans fortørrede Been og hensmuldrede Aske.

Nederst på stenen er følgende formaningstale:

LÆR DERAFF HVO DU EST SOM DENNE STEEN BESKUER
AT RIGDOM GULD OG GODS TIL ILDEN ICKUN DUER
MEN DETTE OVERGAAER ALD VERDENS HERLIGHED
AT VÆRE HVERT MINUT TIL DØDEN VEL BEREED.

Sognepræst Clemens Pedersen Mulvad, der efter branden blev fundet med portnøglen i hånden, var født 1663, student fra Slagelse i 1688, magister i 1712, gift den 23. november 1698. Han var præst nr. 5 i Ulse.

Efter ham blev den førnævnte Oluf Jacobsen Reesen kaldet.

Han var født i Skaane den 29. oktober 1670, kandidat 1709, provst i 1738, gift første gang i 1719 med Anne Margrethe Tønnesdatter Rosendal, født i 1680, død den 17. juli 1745, gift anden gang med Anne Gjertrud Freds. Han døde den 23. marts 1753 i Ulse.

Når man ser på kortet (s. 113) med de omliggende sogne, kan man godt forstå, at pastor Reesen følte vejen lang fra Ulse til Freerslev. Han

skulle forbi Ejlemade Sø og til Snagen og så til Freerslev. Derfor sendte han den 7. juni 1732 følgende skrivelse til Povel de Løwenørn, Bregentved:

*Det kunne blive ikke en liden lettelse og magelighed for mig gamle mand, dersom Deres Højgrevelige Excellence gunstigt tillader mig vej og kørsel imellem mine sogne igennem Bregentved gårds enemærker fra Fiskerhuset af igennem skoven og lunden, hvorved jeg da kunne undgå en lang omvej, da vanskelig stenbro og slemme sumpige huller, som forefindes særdeles om vinteren på den gamle, men ellers rette og sædvanlige sognevej. Jeg selv må tilstå, at det er vel alt for dristigt og formasteligt gjort af mig at turde komme frem med så ublu en anmodning, men så bekender jeg tillige, at såfremt jeg bliver nådigst bønøhørt, vederfares mig derved en særdeles stor nåde, som jeg aldrig noksom kan takke for, bliver og derved i højeste måde forpligtet trohjertet at bede til Deres Excellence og min Gud, at Han nådelig vil bevare Dem og alle Deres, vejlede og føre Dem og alle Deres vel igennem en møjsom verden, indtil Han omsider fører Dem til det rette land, da med alle Jesu sande og bestandige troende at vandre for Gud i de levendes land. I hvilket trohjertet ønske jeg forbliver Deres høje Excellences allerydmygste tjener og trofastet forbeder i Herren. –
Oluf Reesen.*

Pastor Reesen er den sidste præst, herredsbogen nævner. I embedsbogen står, at han på grund af sin alderdom og svaghed antog en personel kapellan: *Niels Olivarius*, som efter Reesens død blev sognepræst i Aastrup-Strarup i Jylland.

De sidste præster i Ulse-Freerslev var:

7. *Poul Thomsen Wellejus*, kaldet hertil den 13. april 1753, født i 1719 eller i 1721, kandidat i 1746. Kaldet herfra til sognepræst i Herlufmagle den 4. maj 1755 og til Besser-Onsbjerg den 28. august 1793. Død i Næstved den 20. december 1799.
8. *Jacob Christensen Nørager*, kaldet hertil den 16. maj 1755, født i Odense i 1729, kandidat i 1752, sognepræst i Vester Hæsinge den 21. august 1759 og død der den 24. september 1778.
9. *Hans Hansen Schousboe*, kaldet hertil den 4. oktober 1765, født i Faaborg i 1734, kandidat i 1761, ordineret den 9. oktober 1765, kaldet til Dalby-Tureby den 1. juni 1770, begravet der den 1. juni 1798. En markant skikkelse. (Se *Dalby-Tureby sognes historie I*, side 72 flg.).
10. *Daniel Winther*, kaldet hertil den 20. juni 1770 og herfra til Haslev-Freerslev den 8. maj 1775.

Bispevisitater

Også i Haslev kom biskoppen på besøg. Der blev stor travlhed både for præsten og præstefruen; for der stillede store krav til en sådan visitats.

En skrivelse, som sognepræst Mohr modtager den 3. juli 1813 fortæller, hvad han skal have i orden til visitatsen i 1813.

Ifølge samme visiterer Hans Højærværdighed i Hasle Kirke den 24. juli Kl. 9. Foruden den voxne Ungdom fra begge Sogne møder tillige Børnene fra alle 3 Skoler tilligemed Skolelærerne. Til Visitatsen forfattes Lister over den konfirmerede Ungdom, hvorpaa foruden de sædvanlige Rubrikker (med navn, Alder og Kundskabstilstand) tillige indrettes en, som oplyser Tiden naar og stedet, hvor hver især er konfirmeret – som og over den skolepligtige Ungdom, hvorpaa foruden de foreskrevne oplysninger, tillige anføres de ved sidste Skole-examen erholdte Karakterer for Bog- og Skriftlæsning, Religion, Skrivning, Regning paa Tavle og af Hovedet. Børnene medbringer deres Skrivebøger. Biskoppen ønsker, at samtlige Medlemmer af Skolekommissionen vil overvære Visitatsen, hvorved Skoleungdommens Kundskaber prøves, til hvilken Ende han beder Dem indbudet dertil. Biskoppen agter at indtræffe altenen forud for visitatsen og befordres fra Sted til Sted med 4 Heste, da han bruger egen vogn.

Man forstår godt, at der derefter blev travlhed både i præstegård og i skolerne.

Hvordan gik visitatsen så? Biskoppen, Dr. Frederik Münter skriver i embedsbogen:

I Aaret 1813, 24 Julii visiterede jeg i Hasle Kirke, hvor ogsaa Ungdommen fra Freersløf havde indfunden sig. Menighedens værdige Lærer, Hr. Mohr, fortienet varm Tak for den oplysning, som ved hans ihærdige bestræbelser er bleven udbredt i denne Menighed. Gud lade ham nyde den Glæde at see de velsignede Frugter af sine Underviisninger.

Ved hans anden visitats i Hasle kirke den 27. september 1822, var ungdommen fra begge sogne der også, og han skriver:

Jeg glædede mig meget ved den færdige og forstandige Kundskab, som de lagde for Dagen og takker Menighedernes værdige Lærer, Herr Mohr, af mit ganske Hjerte for hans samvittighedsfulde Arbejde. Gud forunde ham fremdeles sin Velsignelse dertil.

Ved den 3. visitats skriver han:

I Aaret 1828 den 16. Julii visiterede jeg tredie Gang i Haslev Kirke. En talrig Ungdom var forsamlet fra Pastoratets tvende Sogne og allagde til min fuld-

komne Fornøjelse Regnskab for sin Religions Kundskab. Jeg beklager ikkun, at jeg maatte høre, at de ikke er saa flittige i at besøge Kirken, som jeg havde ønsket. Maatte den værdige Lærer ogsaa faa den Glæde til Belønning for hans trofaste Arbejde. Gud lade ham leve og virke endnu i mange Aar.

En særlig interesse knytter sig til biskop I. P. Mynsters visitatser i Haslev. For det første havde han været huslærer på Bregentved og bl. a. ført greve A. W. Moltke op til studentereksamen, og for det andet havde han gjort visitatsoptegnelser både i sin private visitatsbog og i embedsbogen.

I embedsbogen står der:

1837 den 24de Julii visiterede jeg i Hasle Kirke. Den meget talrige Ungdom fra begge Sogne svarede særdeles godt baade med udmærket Færdighed og med god Eftertanke. Herren skienke fremdeles den værdige Lærer Kraft og Velsignelse til at virke til christelig og frugtbar Velsignelse.

I sin private visitatsbog skriver I. P. Mynster om visitatsen i Hasle-Freersløv:

Folketal 1100. – Hovedsognet hedder maaske egentlig Harsløf, dog findes i den ældste Kirkebog Hasle eller Harsle. Præstegaarden meget god og rummelig. Haven stor og smuk.

Den 24de Julii visiterede jeg i Hasle Kirke. Kirken, som tilhører Bregentved, er stor, smuk, og særdeles vel vedligeholdt, kun fattes Altertavle, da Alteret er rykket frem, og Præsten sidder bagved. – Sognepræsten Mohr prædikede over 1. Kor. 1, 4-8: »Vi eie et dyrebart Gode i Christendommen, som vi rettelig bør paaskønne«. Prædiken kunde have været taalelig, dersom ikke Foredraget havde været temmelig utaaeligt, den Clausenske Manner uden hans Kraft. Katechisationen passabel. Af Ældre var kun meget faa tilstede, derimod en høist talrig Ungdom, som syntes opvakt og i alle Henseender svarede særdeles vel.

Hasle Skole. Patron Grev A. W. Moltke. 98 Børn, Læreren Niels Severin Jensen, 38 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er duelig og Fremgangen meget god. Øverste Classe: Læsning mg. Skrivning ug. Skolehuset godt, men Skolestuen for lille.

Lysholm Skole. Patron Grev Chr. C. S. Danneskiold. 44 børn. Læreren Hans Jensen er 74 Aar, og ikke seminaristisk dannet, men gjør sig Fliid og Boglæsningen er endog udmærket god. Skrivning tg. Religion g. Regning g. Indbyrdes Undervisning er ikke indført. Gymnastik skal gaae nogenledes og Skolehuset ære godt.

Freersløf Skole. Patron: Grev Moltke. 58 Børn. Læreren Jens Andreas Cappelen, 37 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er en særdeles duelig Mand, og

katechiserer saa godt, som jeg sielden har hørt det i nogen Skole. Øverste Classe: Læsning ug. Skrivning ug. Regning mg. Indbyrdes Undervisning mg. Gymnastik mg. Skolehuset godt, Skolestuen kunne ønskes noget større. Freersløf Kirke er lille og har Bræddeloft, dog gibset, men den er ret kion og i meget god stand. Den tilhører Bregentved.

Ved sin anden visitats skriver J. P. Mynster i embedsbogen:

1845 den 9de Julii visiterede jeg anden Gang i Hasle Kirke. Efter en smuk og opbyggelig Prædiken af den værdige Sognepræst Hr. O. M. Schiøtz fremtraadte en talrig Ungdom af begge Pastoratets Sogne og viste ved den gode Christendomskundskab, den lagde for Dagen, at den er bleven forberedt med Omhu og Troskab.

Ved visitatsen i Skolerne fandtes saavel Skolen i Hasle som den i Freerslev i meget god Tilstand, og det kan skønnes, at de brave Lærere anvender redelig Fliid. Lysholm Skole er ved den formedelst Branden forarsagede Forstyrrelse kommen noget tilbage, men da den nye Skolebygning snart vil være færdig, tør det haabes at Skolen igjen vil hæve sig.

I den private visitatsbog står der:

Præstegaarden, som albrændte for 5 Aar siden, er nu solid, rummelig og smuk, Værelserne dog noget smaa, Haven temmelig stor og ordentlig, men ikke videre smuk. Sognepræst Schiøtz prædikede over Phil. 2:21: »Den Løn, der er beredet dem, som søge, hvad Christi er«. Prædiken var temmelig kort, men hvad der var, var smukt, kristeligt og hjerteligt, Foredraget frit og smukt. Katechisationen svagere, Den talrige Ungdom svarede meget godt. Nogle rigtignok uden eftertanke. – Det øvrige af Dagen meget behageligt tilbragt paa det sig daglig forskiønnende Bregentved.

Hasle Skole. 85 Børn. Læreren N. S. Jensen, 46 Aar, er duelig og katechiserer temmelig godt. Læsning g. Skrivning mg. Religion mg. Regning mg. Indbyrdes Undervisning kun nogenledes, og nederste Classe temmelig ringe. Gymnastik mg. Skolehuset godt, Skolestuen skal efter Cancelliets Resolution udvides, men i det mindste for det nærværende antal er den stor nok, i nederste Classe er der nu 42 Børn. Lysholm Skole er i forrige Aar albrændt, en ny Skole er under Bygning, imidlertid er der holdt Skole i Præstegaarden nu i en leiet Bondestue, men Fremgangen er derved hindret. 38 Børn. Læreren Christian Høegh, 36 Aar, Seminarist fra Lyngby, skal være en skikkelig Mand, men katechiserer kun nogenledes og pretiøst, ellers skal det gaa bedre. Læsning g. Skrivning g. Religion g. Regning g. Nederste Classe kom til Hasle. Den var kun simpel. Indbyrdes Undervisning ikke indført. Gymnastik tg+.

Freersløv Skole. 64 Børn. Læreren Adam Vilhelm Seidenfaden, 37 Aar, Seminarist fra Joenstrup (tilforn i Rhode), katechiserer temmelig godt. Læs-

ning mg. Skrivning ug. Religion ug. Regning g. Indbyrdes Undervisning kun 4 Tabeller, men nederste Classe læste og skrev meget godt. Gymnastik mg, Skolehuset godt, men Skolestuen for snever og skal udvides.

Sjællands nye biskop, Dr. H. Martensen, kom på visitats den 22. juli 1855 og skriver, at han

visiterede i Hasle Kirke, hvor en talrig Forsamling fra begge Pastoraters Sogne havde indfundet sig. Efter en kristelig og opbyggelig Prædiken, der holdtes over Dagens Evangelium af Menighedens værdige Lærer, Hr. O. M. Schiøtz, katekiserede med den konfirmerede Ungdom, der viste sig vel oplyst om de hellige Sandheder. Christi Aand være fremdeles over Lærer og Menighed med sin vækkende og befæstende Kraft.

Ved visitatsen i Skolerne be fandtes tilstanden i Hasle Skole at være mindre tilfredsstillende, idet Undervisningen synes at blive meddelt uden tilstrækkeligt Liv. Det samme gælder tildels om Freerslev Skole. Derimod var Tilstanden særdeles tilfredsstillende i Lysholm Skole, hvor Børnene ikke blot gjorde fortrinligt rede for de befalede Kundskaber, men ogsaa var vel underviste i Fædrelandets Historie og Geografien.

Biskop H. Martensen kom igen på visitats den 20. juli 1867 og fandt en talrig Forsamling. Handlingen indledes med en opbyggelig Prædiken af Sognepræsten, hvorefter den konfirmerede Ungdom traadte frem og udviste sig en veloplyst i de hellige Sandheder, idet den svarede med Færdighed, Lyst og Eftertanke. Jeg tilønsker, at af hjertet den kundskabsrige og nidkære Lærer Herrens Velsignelse fremdeles, at han maa se glædelig Frugt af det tro Arbejde.

Den næste bispevisitats fandt sted den 24. juni 1900. Vi har ingen optegnelser i embedsbøgerne. Men der skrives den 25. juni 1900 om visitatsen:

Bispevisitatsen i går i Haslev kirke overværedes af så mange mennesker, at alle pladserne var optagne, endogså i vindueskarmene havde folk anbragt sig, og nogle stod ude på kirkegården og lyttede. Kirken er for lille. Ved den mindste lejlighed er den overfyldt og indtræffer der særlige højtidelige lejligheder som nu i går, bliver det umuligt at skaffe plads. Mange blev da også dårlige og måtte føres ud.

Provst Weber talte over dagens evangelium, hvorefter han katekiserede med de unge.

Derefter trådte biskoppen frem og talte om synden. Biskoppens katekisation drejede sig nærmest om bønnen.

Da højtideligheden havde varet 3 timer, sluttedes der med salmen: Guds ord det er vort arvegods.

Næste visitats fandt sted i 1927. Her skriver embedsbogen:

1927. 20.-21. Februar visiterede jeg Haslev-Freerslev Kirker og Skoler. Søndag den 20. Kl. 10 holdtes Gudstjenesten i Haslev, hvor Sognepræst Imm. Bang prædikede over Dagens Epistel, og hvor Kirken var fyldt, Kl. 2 i Freerslev, hvor Res. Kapellan Hein prædikede over Dagens Evangelium, og hvor Siddepladserne i Kirken var så godt som optaget. Begge Steder talte jeg med de Unge, som var mødt talrigt frem på Kirkegulvet og talte derefter til Menigheden fra Prædikestolen.

Mandag den 21. Kl. 8^{1/2} visiterede jeg Haslev Kommuneskole, hvis nye smukke Bygning nylig er bleven taget i Brug. Jeg fandt Undervisningen tilfredsstillende, hvilket ogsaa gjaldt Freerslev og Lysholm Skoler, hvilke jeg besøgte henholdsvis Kl. 2 og Kl. 4. Dog maa der for Freerslev Skole tages noget Forbehold. – Fonnesbech Wulff.

Den sidste visitats fandt sted i 1953. Her skrives som følger:

1953. Søndag den 16. august (11. søndag efter Trinitatis) visiterede jeg ved Højmesseri i Haslev Kirke.

Sognepræst Chr. Bartholdy prædikede over Dagens Tekst, hvorpå jeg hilste Menigheden ud fra Rom. 10.4-10.

Efter Barsedåb ledede Hjælpepræst Godtkjær Altergangen. Om Eftermiddagen mødtes jeg med Menighedsrådsmedlemmerne i Præstegården.

– Axel Rosendal.

Præsternes aflønning gennem 400 år

Som nævnt fik præsten oprindelig sin løn igennem tiende, men da dette efterhånden ikke var tilstrækkeligt, fik han også en gård med jordlod i hovedsognet for at forøge indtægterne. I mange tilfælde fik han også indtægterne af en anneksgård i annekssognet.

De første oplysninger om en præstegård i Haslev med jorddrift giver *Sjællands Stifts Landebog 1567*. Præsten såede da i de 3 marker: *Søndre Vang*, *Lillede Marck* og *Vestre Vang*. Præsten havde et hus i Haslev, som Søffren Skredder beboede. Til præsten svarede han årligt 1 mark. Præsten havde også en skov med 20 olden-træer i alle 3 vange, og disse var tilstrækkelige til at føde hans svin med olden. I Bråby havde præsten på det tidspunkt en anneksgård, hvoraf der årligt svarede til ham: 1 løde mark (ca. 218 gram sølv).

I 1647 oplyses det, at præsten såede korn i de 3 marker: *Østre mark*, *Søndre mark* og *Vestre mark*. Den ene af markerne har altså fået et nyt navn. Der fandtes 20 eller 30 træer på engskifterne i alle 3 marker. I hver mark kunne der foruden korn avles 5 læs hør. Beboeren af præstens hus i Haslev havde

en dags arbejde om ugen for præsten, som vederlag for husleje. Haslev sogn havde 34 decimantes (tiendeydere), boende, et tilsvarende antal gårde. Nogle af gårdene kaldes helgårde og andre halvgårde, alt eftersom de var i stand til at svare landgilde. Bregentved svarede ikke tiende til præsten, men gav ham årligt 4 tønnder byg. – Bråby sogn havde 29 decimantes. For anneksgården i Bråby fik præsten årlig 1 rigsdaler og af Gisselfeld 4 tønnder byg, 3 tønnder rug og 14 tønnder havre – altså betydeligt mere end af Bregentved, som dog lå i hovedsognet.

I en opgørelse fra 1708 specificerer yderligt Haslev-præstens indtægter ud. De 34 decimantes i Haslev sogn svarede da årligt i korn til præsten: 3 tønnder 3 skæpper rug, 11 tønnder 2½ skæppe byg, 5 tønnder 2 skæpper havre. Bregentved gav stadig 4 tønnder byg og endvidere 2 tønnder rug for Østerskovsvænget. På sin egen jord høstede præsten 16 tønnder rug, 22 tønnder byg og 6 tønnder havre.

Præsten fik mange andre naturalieydelser. Således fik han årligt 30 lam (kalvene er regnet blandt lammene). Af tiendeføl fik præsten kun eet eller to hvert tredje år. Tiende af svin fik pastor Faber ikke, men hans forgænger i embedet havde fået det. Derimod fik han af nogle en side flæsk og af de fleste en børste flæsk (en skinke). Ifølge en gammel aftale mellem beboerne og præsten skulle hver mand give præsten en gås, enten der var få eller mange gæs. Men da man ingen gæs havde på gårdene, fik præsten ingen. Af hver hel gård fik præsten en høne og en snes æg og af en halv gård en kylling og en halv snes æg, dog kun hvert andet år. Han fik ikke hør eller hampe-tiende, *eftersom den sæd her ikkun lidet vil frem*. Han havde kun lidt skov og olden. Af de fleste husmænd og inderster fik præsten årligt 12 dages høst-arbejde og af kvinder 10 dage. Ved de store højtider fik præsten i tiende og offer hver gang 42 daler, ialt på eet år 126 daler. På eet år var der undertiden kun een vielse á 6 daler, men der kunne også gå lang tid, hvor der ikke var en trolovelse (dengang en kirkelig handling) eller et bryllup. I offer ved dåb ofredes der årligt 5 daler, og når fruene ved fødsel blev indledt i kirken: 4 daler og ved begravelse 8 daler årligt, *eftersom de fattige folk kun formår at betale snart to mark, snart en rigsdaler for at begrave et lig*.

Haslev-præstens næste oversigt over embedets økonomiske forhold er fra 1738, hvor der er 22 decimantes i Haslev by og 10 i Troelstrup. Han anså ikke gårdene for store. Kun een gård, som lå i Troelstrup, var på over 5 tøn-der hartkorn, men til gengæld svarede den kun noget smårædsel (fjerkræ) i afgift. Beboeren i Bregentved Mølle gav hverken kvægtiende eller offer på de tre store højtider. Men den nuværende præsts forgænger havde foruden kvægtienden også fået visse skæpper mel i tiende fra møllen. De fleste af de 24 husmænd i Haslev sogn var *i slet og armelig tilstand*. Da jorden ved Themstruphuset var udlagt til græsmark, fik han ikke som forgængeren korn-

og kvægtiende af dette hus. Men han lod det være upåtalte for ikke at få navn af at være *gerrig* og *trætkekær*. De 4 tønnder byg, som præsterne ellers årligt fik af Bregentved, var nu faldet bort. Derimod fik han fra Gisselfeld 1 pund rug og 1 pund byg, men ikke som forgængerne også 4 pund havre. I 1672 var byen Hirset med sine 8 gode gårde i Bråby sogn blevet nedlagt. Der var i stedet oprettet Hirsetgård, som præsten ingen tiende fik af. Præsten fik heller ikke tiende fra *Skovsgård* som brændte i 1717, og som ikke siden var blevet opbygget. *Stochs mølle* gav ingen tiende, derimod fik han undertiden et lam fra *Bechs mølle*. Men de tidligere præster havde af denne mølle også fået visse skæpper mel.

I Bråby sogn var der 29 decimantes og 28 huse foruden Duelunds 10 huse. Beboerne i sognet var for størstedelen forarmede. I det hele taget var der mange arme *indsiddere* *formedelst skoveggen*. Han fik ingen tiende af tjene-stekarle og piger hos de store gårdes forpagtere. – Når man læser alt det, som præsten mente, han havde mistet, falder det gamle ord i munden: *Præstesækken bliver aldrig fuld*.

Præstens samlede indtægter i 1738 blev: Korntiende 50-60 tønnder byg, de tre højtidsføre 90 rigsdaler. Accidenser (afgift ved kirkelige handlinger) 30 rigsdaler. Da der i 1738 kun var få får, kunne der kun ventes 14 lam.

Præsten havde imidlertid også udgifter både til tærskeløn og til pension til en enke i kaldet. Pastor Heerfordts forgængers 80 årige enke levede og boede stadig i præstegården. Hun fik den samme pension, som pastor Heerfordts enke eventuelt ville få, nemlig: 8 slettedaler, 2 pund byg, 2½ tønnde havre, 6 lam, 6 gæs, 6 par høns og 6 oste. Han skulle årligt give enken det ved juletid.

Præstegårdens hartkorn var nu 7 tønnder og nogle skæpper. I præstegårdens jorder blev i 1738 sået 10 tønnder rug, 12 tønnder 5 skæpper byg og 15 tønnder havre og 1 tønnde ærter.

Der opstod for præsten økonomiske problemer, når en landsby nedlagdes, og jorderne underlagdes hovedgården, der ikke betalte præsten tiendeafgift, som landsbyens beboere gjorde det. En retssag opstod der efter, at landsbyerne *Pederstrups* og *Holtes* jorder var blevet lagt under hovedgården *Ahrenfeldsborg*, som endelig i 1689 lagdes under hovedgården Bregentved. De to nævnte byer lå i Freerslev sogn, der på nævnte tidspunkt var annekts til Ulse. Ulse-præsten Jens Pæregaard klagede i 1695 over, at han siden 6. august 1689 havde mistet sin tiende og sit offer fra disse to byer med deres 6 gårde. Retten gav ham medhold i, at han skulle have godtgørelse for det, han havde mistet i tiendeafgift i årene 1689-95. Og fremefter skulle han have en årlig godtgørelse på 30 rigsdaler, hvad der svarede til de ti tønnder korn, præ-

sten ellers havde fået af de 6 gårde. Bregentveds daværende ejer Fr. Gabel satte sig stærkt imod det. Og først i 1699 gik han ind på at betale denne afgift.

Freerslev skulle efter et reskript af 1762 nu være anneks til Haslev. Når præsten i Haslev engang overtog Freerslev sogn som anneks, skulle han have de nævnte 30 rigsdaler. Han skulle efter sammenlægningen have indtægten af Freerslev sogns anneksgård med hartkorn: 2 tønnder, 7 skæpper og 3 fjerdingkar. Til præsten skulle også høre 2 huse ved anneksgården samt 2 huse ved skoven i Langesnoggården. Det ene af de sidstnævnte huse havde Ulse-præsten fæstet ud i 1739 som et vogterhus til skoven på den betingelse, at husets beboer *ikke lod andre bage brød hos sig under det påskud, at de selv kom med brænde*. Man var bange for, at der skulle bruges for meget af skovens brænde dertil. Skoven kaldtes *Præsteskov* og husene derved *Præsteskovhusene* eller *Præstehusene*.

Da greve A. G. Moltke i 1762 købte Freerslev kirke, købte han også anneksgården, imod at Ulse-præsten årligt for gården, de fire huse og Præsteskov fik 46 rigsdaler, 4 mark samt 4 skovlæs brænde og 2 skovlæs gærdsel (træ til gærder). Fra 1775 tilfaldt denne afgift Haslev-præsten, som til gengæld afstod anneksgården i Bråby. Sammen med kirkekøbet fulgte også kirkens jord i *Tvingsmarken* samt et stykke skov til 20 svins olden, som Ulse-præsten ellers havde brugt.

Når der skete en forandring med sognets jorder, fik det også betydning for præstens indtægter. I 1781 brændte således 2 bøndergårde i Freerslev by. De flyttedes ud fra byen og blev bygget i nærheden af Freerslev Overdrev. Foruden den jord, som de to gårde fik, var der endnu 70 tønnder land jord på overdrevet. De lå imidlertid for langt fra Freerslev by og var, da jorden var fyldt med sten, umulige for bøndergårdene at opdyrke. Derfor blev de lagt til Sophiendal, til gengæld fik bønderne *Hestehaven* og et stykke eng, der forhen lå under Sophiendal. Ved dette magelæg i 1782 fik præsten årligt i afgift 6 rigsdaler. Samme år blev Freerslev vandmølle lagt under Bregentved, og i erstatning for korn- og kvægtiende og smårædsel fik præsten 8 rigsdaler årligt.

Ved præstens indtægtsopgørelse omkring år 1800 skrev han: *Jeg har stedse i min tid /i nogle og 20 år/ overladt de fleste gårdmænd min korntiende for penge og nu i nogle år for 8 mark af en tønne hartkorn; stort højere vil det næppe bringes til her, hvor vi ikke bor i den frugtbare kornegn, men stort mindre vil det vel heller herefter ikke blive. Lønningen udregnedes således:*

Korntiende: 369 rigsdaler og 4 mark, kvægtiende og smårædsel: 50 rigsdaler, accidencer: 30 rigsdaler. De tre store offerdage: 100 rigsdaler. De årlige godtgørelser: For anneksgården i Freerslev: 46 rigsdaler og 4 mark, for de 70 tøn-der lands overdrevs jord: 6 rigsdaler, for Freerslev møllejord: 8 rigsdaler. Årlig leje af de to præstehuse i Haslev: 8 rigsdaler. Præstegårdens avling med fradrag af udgifter: 20 rigsdaler, ialt 668 rigsdaler og 2 mark, hvorfra der skulle fradrages 100 rigsdaler til skatter m. m. Efter gammel skik fik præsten endnu 10 skovlæs brænde til embedet og 4 læs for anneksgårdens afståelse og endelig 4 skovlæs gærdsel og stavre til brug ved klining. På Bregentveds tørvemoser måtte han årlig skære 15 læs tørv.

Det skal nævnes her, at præstegården ved Haslevs *udskiftning i 1790* havde fået sine jorder samlet med følgende arealer: 39 tøn-der agerland og 17 tøn-der eng, mose og krat, ialt 56 tøn-der land. I 1800 var jorderne inddelt i 4 dele. De tre brugtes til agerland, og den fjerde var begroet med underskov og krat og brugtes til kreaturers sommergræsning. Jor-derne var indgrøftede fra bøndernes jorder. Præstegård og bønderne havde halv vedligeholdelsespligt. På det stykke, hvor præsten havde vedligeholdelsespligten, var der opsatte stengærder, som alle var be-plantede med lavstammede pile i deres bedste groning. Agerlandet fik prædiketet: *Middelmådig godhed*.

Som det ses af det foregående, var der en tendens til at erstatte naturalier med penge. Løn- nen var således i 1850:

Korntiende: 142 tøn-der byg, smårædsel 90 rigsdaler og 4 mark, offer: 300 rigs- daler. Årlig udgift: 112 rigsdaler. Jordareal: 56 tøn-der land med 1 tøn- de krat. Jorden var tildels god, tildels sandig og mosejord. Årlig udsæd: 25 tøn-der med en høst af 7 á 8 fold. Præstegården havde da 6 heste, 12 stk. kvæg og 8 får.

I den firelængede præstegård var der også forpagterbolig. Therese Schiøtz skrev i sin dagbog den 6. december 1863:

Om natten kl. 1 1/2 var Otto (hendes broder) ganske uventet kommet fra Ringsted med postbefordring. Porten var naturligvis lukket, og det lykkedes ham først efter megen kimen med portklokken at få forpag- teren vækket.

Da sydbanen blev bygget 1868-70, betød det, at præstens jordlod så at sige blev skåret midt over. Derved blev driften af den vanskelig- gjort. Til station, stationsplads og banelegeme skulle der afstås ca. 3 tøn-der land jord af præstelodden. I erstatning blev der givet 500 rigs- daler pr. tøn- de land samt 75 rigsdaler for overskæringen eller ialt 1547 rigsdaler og 47 skilling. Men han mistede også 2 skæpper land langs

jernbanegade. Herfor betales der embedet en erstatning på godt 120 rigsdaler.

Hertil kom ydeligere, at grev F. G. J. Moltke, Bregentved, fik tilladelse til at anlægge en kro ved jernbanestationen. Det var da nærliggende, at greven måtte købe et stykke af præstejorden i stationens nærhed. Man prøvede først at ordne sagen ved et magelæg. Der blev foreslået et mageskifte imellem de to tønder land præstejord, der skulle afstås og grevens ejendom matrikel nr. 46 eller nr. 48, som begge lå i nærheden af præstegården. Men allerede, da stationen blev anlagt, var man klar over, at jorden ved stationen ville få større værdi end jorden for de to tønder land højere oppe i byen. De kirkelige myndigheder ville have 2450 rigsdaler, men greven vil kun give 2000 rigsdaler; men da sognepræst Schiøtz, Haslev, havde været grevens lærer i 8 år, skulle præsten straks kunne oppebære den fulde rente af kapitalen. Der blev altså givet dobbelt så høj en pris, som banen gav for hvert tønne land. Forpagter Jens Sørensen havde 7 år tilbage af sin forpagtning i 1869, da erstatningen udbetaltes, og han fik i erstatning for afsavn af de to tønder land jord en sum een gang for alle på 450 rigsdaler.

Udstykningen af præstejorden var dermed begyndt. Den næste udstykning skete ca. 1885 ved *Axelhus*. (Se bind III).

Da præstens indtægt blev gjort op i 1870, fik han en netto-løn på 4702 kr. foruden værdien af naturalier.

På grund af Haslev bys udvikling blev man i 1893 klar over, at det var upraktisk at have de 34 tønder land jord, som præsteembedet ejede nord for banen. Jorden var ikke af særlig god kvalitet, navnlig ikke ved Bøttemosen, hvor der var krat, som pastor Schiøtz i 1869 havde tilplantet med 30 stk. bøg, 50 stk. gran og 100 stk. hvidttjørne. Der blev givet et bud på 750 kr. for hver tønne land. Sagkyndige anså det for et passende bud. Den eneste mulighed for at opnå en højere pris var, at jorden blev brugt til placering af et industrielt anlæg, men det regnede man ikke med, at der var store chancer for. Derfor blev jordarealet solgt til den nævnte pris og er nu bebygget.

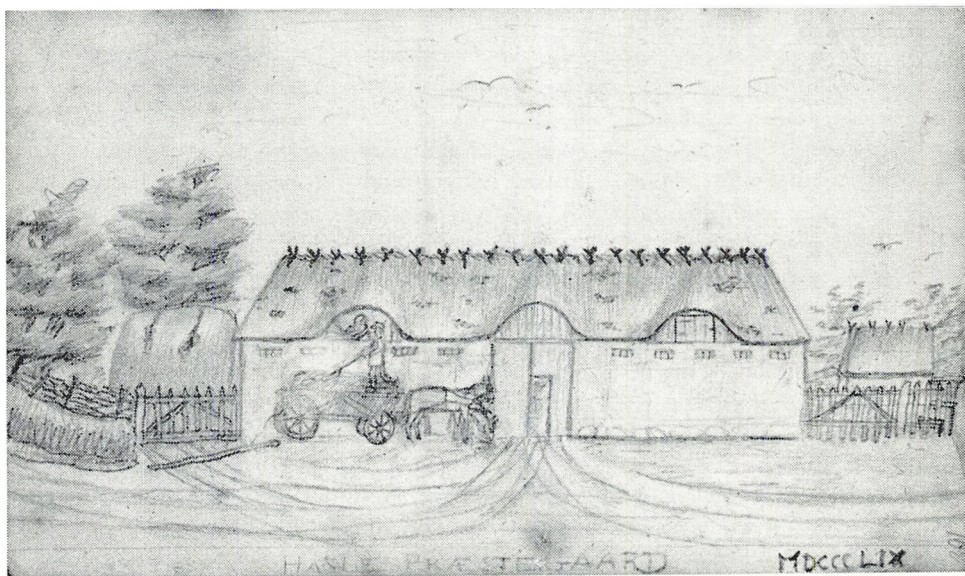
Præstejorden blev altså solgt efterhånden. Det gjorde byens præstehuse også. Allerede i 1871 var den ene halvdel af huset på matrikel nr. 56 solgt. Men endnu i 1923 havde man et hus med to lejligheder på matrikel nr. 57-58. Det lå nord for gadekæret og blev solgt og revet ned i 1928. Det andet hus, der lå øst for præstegården, blev nedrevet ca. 1930. Disse huse gav embedet en årlig indtægt på 50-60 kr.

I vort århundrede forsvandt offer, accidenter o. l. helt, og fra 1913 begyndte klasseinddelingen af præsteembederne. Haslev-Freerslev har

altid været placeret i den bedste lønklasse. På grund af de mange skoler i byen, den store kirkegang og altergang har embedet fået en lønmæssig placering (13. lønningsklasse), der ligger en klasse over andre embeder med et lignende befolkningstal.

Haslevs fire præstegårde

Vi ved ikke, hvorlænge der har ligget præstegård i Haslev, idet de første prædikanter sikkert ikke har boet i sognet, men er kommet andetsteds fra. Men vi ved ihvertfald, at der i flere hundrede år har været præstegård i Haslev på nogenlunde samme plet jord som nu. Vi har set, at der boede præst i Haslev inden reformationen, og vi ved, at præstegården brændte 1. gang i 1611, og at en ny blev bygget. Denne præstegård stod indtil 3. påskedag 1840. Denne dags aften var Haslevpræsten, pastor Mohr, færdig med sit arbejde ved 23-tiden, og da han gik i seng var alt fredeligt, men denne fred varede ikke længe. For ved halv to tiden om natten blev præsten vækket af en buldren og lyden af nedfaldende træstumper. Han lå et stykke tid og anede

Haslev præstegård, set fra syd.
(Tegnet af Therese Schiøtz, 1859).

ikke, hvad det var. Da lyden blev ved, stod han op, og i det samme kom hans kone ind til ham og fortalte, at der var ild i køkkenet. Datteren Amalie var nemlig stået op og var gået igennem dagligstuen til borgerstuen, og hun mærkede da, at der kom stærk brændt lugt fra køkkenet. Hun skyndte sig tilbage til sovekammeret og kaldte på sin mor og søster, der straks stod op. Præsten skyndte sig til køkkenet og opdagede, at køkkendøren var ompændt af ild. Pigen var imidlertid også vågnet og kaldte på præstens søn, Johan Fr. Mohr, der var kapellan og lå i kapellanværelset. Også karlene kaldte hun på.

Da præsten var klar over, at der var ild i køkkenet, klædte han sig på i en hast og gik til sit chatol og tog med sig nogle penge og et egeskrin med vigtige papirer, penge og sølvsager. Præsten og hans hustru bar disse ting ud i gangen ved sovekammeret, hvor sønnen tog imod det og bar det ud i haven. Præsten gik tilbage og samlede embedsbøgerne sammen, som hans søn også bar ud i haven. Derefter blev den 66-årige præst lidt i stuen for at overveje, hvad han skulle gøre i denne uhyggelige situation, men da ilden bredte sig, og bulderet blev stærkere, kunne han ikke blive der mere, og han gik ud i haven med et par dyner. Da han var kommet lidt ud i haven, så han flammer slå ud fra stuehusets tag.

Der var endnu ikke kommet folk fra byen. De lå jo i deres bedste søvn. I løbet af 10-15 minutter var begge udlænger ompændt af flammerne.

Hele præstefamilien var nu kommet ud og samlede bøgerne sammen og flyttede deres sager længere bort.

Først nu kom byens folk og hjalp til at få dyrene ud. Det lykkedes, så der kun indebrændte lidt fjerkræ og et par grise. Men en del af præstens ting brændte.

Først senere kom brandsprøjterne. Haslevsprøjten var først på pletten, derefter fulgte Bregentvedsprøjten og så sprøjterne fra Gisselfeld, Sofien-dal og Hesede og til sidst sprøjten fra Ringsted. Men der var intet at stille op. Kl. 3^{1/2} om morgenen var præstegården fuldstændig brændt ned.

Nogle få timer efter afgik der et expresbud til Hellested for at meddele det skete, idet Bregentved birks politiret var samlet i Hellested præstegård i anledning af en ildebrand der.

Overfor politiretten kunne pastor Mohr give en lignende forklaring som foranstående. Endvidere fortalte han, at præstegården var forsikret for 4000 rigsdaler. Med hensyn til ildens opståen, forklarede præsten, at der ikke havde været tændt op i bryggerset siden påskedags formiddag. Og det var 14 dage siden, der blev brygget og 3 uger siden, der

blev bagt i præstegården. Der var ikke blevet brugt lygte på loftet. Karlene havde heller ikke røget tobak i længerne. Præsten og hans søn røg ganske vist, men de udviste altid den største forsigtighed. I præstegården havde man 3 katte, men ingen af disse havde for vane at ligge på skorstenen. De kunne altså ikke være skyld i ildens opståen. Det kunne heller ikke være, fordi skorstenen ikke var blevet fejtet; for det blev den 4 gange om året. Sidst var det sket i marts måned. Det eneste resultat, man når til, er at ilden må være begyndt enten på loftet eller i køkkenet.

Det var ingen let sag for sekretær Rønnenkamp, Bregentved, at meddele det skete til greve A. W. Moltke, der opholdt sig i København. Han skrev den 22. april:

Desværre må jeg atter i dag være anmelderen af en højst sørgelig begivenhed, nemlig at Hasle præstegård i alvigte nat er aldeles afbrændt. Med undtagelse af de vigtigste papirer og kirkebøgerne og kreaturerne, er næsten intet reddet. Klokken omtrent halv tre, opdagede vogteren ilden, og klokken tre var jeg med mandskab og 2 sprøjter ved brandstedet; kun få folk og ingen andre sprøjter var denne gang ankommen, alt havde lagt i den dybeste søvn, og taget begyndte allerede at brænde, forinden ilden blev bemærket. Ilden formodes at være opkommen i køkkenet. Præstefamilien tog med mig til Bregentved.

Den gamle pastor Mohr er således medtaget og føler sig så træt og nedbøjet, at han beder mig at undskylde ham for Deres Excellence, at han ikke allerede i dag underretter Deres Excellence om den ham ramte ulykke, også jeg må bede Deres Excellence at have mig undskyldt at jeg så kort fatter mig, da jeg føler mig så træt, og mine øjne er så angrebne af ilden, at jeg næppe formår at skrive disse linier, men er jeg forvisset om, at Deres Excellence billiger de skridt, som jeg foretager, for at afhjælpe Mohrs øjeblikkelige forlegenhed med hensyn til husly, som muligen kunne indrettes interimistisk i gartnerboligen, da gartneren muligen, og hvortil gartner Gentz aldeles ikke har noget imod, kunne bo sammen i de værelser, som gartner Hansen tidligere har beboet. Slutteligen beder hr. kancelliråd Lautrup mig at undskylde ham for Deres Excellence, at ej indberetningen fra ham sker i aften, da han i eftermiddag har påbegyndt forhøret og det formodentlig ikke vil være tilendebragt forinden klokken 12 i nat.

Næste dag skrev greven til sekretær Rønnenkamp:

Af Deres skrivelse af 22. ds. har jeg erfaret den sørgelige begivenhed, som er hændet med, at Hasle præstegård er afbrændt, og billiger jeg for øvrigt de skridt, De har gjort for at forskaffe pastor Mohr med familie øjeblikkelig husly på Bregentved.

Efter overlæg med min kone tror jeg det rigtigst, at pastor Mohr med familie foreløbigen indrømmes gartnerboligen på Bregentved til ophold, som desårsag måtte ryddeliggøres, og formener jeg, gartneren i dets sted kunne anvises beboelse i den lange længe eller anden steds.

Skulle pastor Mohrs familie behøve køkkentøj eller sligt i deres øjeblikkelige forlegenhed, ville De efter nærmere aftale med jomfru Lindeskov foranledige, at dette udleveres til albenyttelse fra Bregentved, og hvis ildebrændsel eller andet for familien behøves, ville De assistere pastor Mohr dermed, og siden gøre indberetning om, hvad der måtte blive udleveret fra Bregentved.

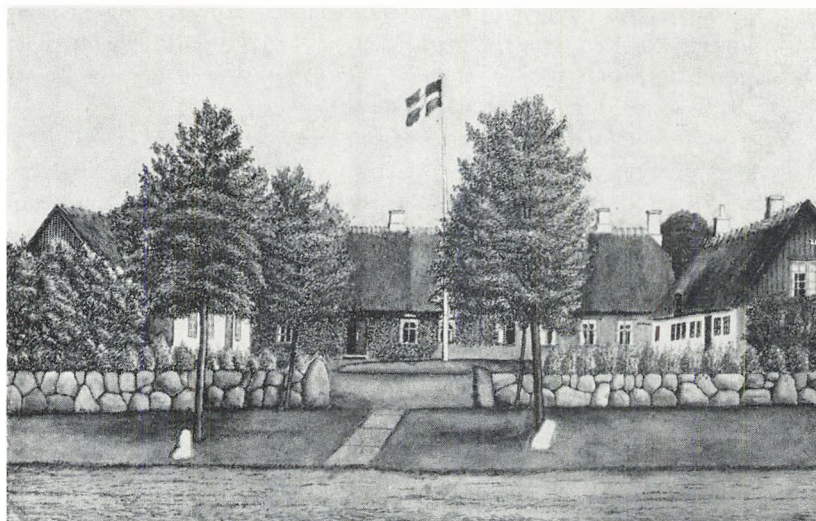
Samme dag 23. april skrev pastor Mohr til greven:

Den sørgelige skæbne, som igår nat ramte mig og familie, idet ilden pludselig drev os ud af den gamle kære præstegård, vi så inden få timer aldeles at fortæres af luerne, skulle jeg selv i altes, da lejlighed gaves, have berettet Deres Excellence om; min sjæls og legems tilstand tillod det ikke. Noget mere fattet idag tillader jeg mig underdanigst i tillid til den bevågenhed Deres Excellence stedse har vist imod mig, selv at fremføre bøn om, at der om muligt, et eller andet sted her i nærheden måtte kunne forundes os interimistisk en beboelseslejlighed, hvor lokalet tillod, at vi kunne føre vor egen økonomi. Jeg henstiller tillidsfuldt alt til Deres gunstige bestemmelse, hvilken jeg tør forvente med det første. Sekretær Rønnenkamp har imidlertid modtaget os med forekommende gæstfrihed i sin bolig. – Gud bevare og velsigne Deres Excellence med Deres høje, kære familie.

Greven havde altså allerede sørget godt for pastor Mohr og familie. Men der kom den dag, hvor præstegården skulle bygges op igen. Det var en stor opgave, og præsten henvendte sig da til sekretær Rønnenkamp om at få håndværkere. Denne forelagde sagen for greven med følgende ord:

Da størstedelen af håndværksfolkene her ved Bregentved har deres hjem i eller i nærheden af Haslev by, så er de indkommen med anmodning om at erholde arbejde ved præstegårdens opbyggelse, dog kuns under betingelse, at sådant sker med Deres Excellences tilladelse. Det kan ikke nægtes, at det må være håndværkerne meget kærere at have arbejde så tæt ved deres hjem som at tage til Juellinge, hvor i sommer det betydningsfuldeste arbejde vil finde sted.

Han foreslog møllersvend Jappe som formand for arbejderne. Til udlængerne (60 fag) havde Rønnenkamp opsporet egetømmeret; men til stuehuset krævedes tømmer af store dimensioner; derfor kunne der

Haslevs gamle, tredje, præstegård, nedrevet 1940, 100 år gammel.
(Tegnet af Svend Albrechtsen).

nok gå en tid, inden man kunne få dette tømmer. Men hvis han fik det store tømmer, der var bestemt til byggeriet ved Juellinge, ville arbejdet kunne fremskyndes. Greven gav sin tilladelse dertil. Derfor kunne man så hurtigt begynde opførelsen af den nye præstegård med 93 fag stråtag og bindingsværk. Til præstegården var der en park og en frugtrig have.

Den 4. august 1840 bevilgede Kong Christian den 8., at sognepræst Mohr måtte til hjælp til opbyggelsen af Haslev præstegård nyde 1 rigsdaler sølv for hver kirke i Sjællands stift. Beløbet skulle indbetales af kirkeejeren til de respektive provster.

Efterhånden som stationsbyen voksede, og jorden blev solgt fra præstegården, blev dens bygninger for store. Det var nu ikke nødvendigt længere at have en firelænget præstegård. I 1906 vedtoges det, at 8 fag af den østre længe samt mellemporten skulle nedrives og erstattes af en mur af cementsten. Året efter blev den søndre halvdel af vestre længe nedrevet, og i stedet opførtes en mur.

I 1921 vedtoges det at nedrive den søndre længe. Grunden, hvor den lå, blev lagt ind til gårdsplads. Den østre længe havde man heller ikke længere brug for, da man nu ikke havde forpagter. Den blev da lejet ud til to familier.

Præstegården kom efterhånden til at ligge mere og mere indeklemmet

ved byens nye bygninger. I 1917 oprettedes der i Haslev tvungen nat-renovation, men provst Weber skrev til sognerådet, at præstegården var ganske stillet som landejendomme med stor møddingsplads o.s.v. *Min lejer, Niels Bentsen, passer med stor omhu de to klosetter, nedgraver indholdet og holder spandene. Jeg vil nødig undvære gødningen til min have.* Niels Bentsen blev dog fri for dette ubehagelige job, for også provsten måtte gå ind under de almindelige regler.

I 1926 var man klar over, at præstegården trængte til en hovedreparation. Den ville koste ca. 30.000-35.000 kr. Man kunne foretage en mindre reparation til 6000 kr., som ville kunne holde i ca. 15 år. Man valgte den sidste, som muremester Chr. Jensen og tømrermester P. Olsen, Haslev foretog. Men til trods for restaureringen var man klar over, at man en dag kom til at bygge en ny præstegård, som var tidssvarende.

Man vedtog i 1939 at bygge en ny præstegård og anslog byggeprisen til 40.000 kr. Provstiudvalget var ikke tilfreds med at den skulle nybygges. Man bemærkede, at man ville kun få en ganske lille bolig med prydhave, ja, nærmest en almindelig villa, og man ville da være afskåret fra at holde møder i præstegården, hvad der var i højeste grad brug for. Der indkom 3 tegninger til den nye præstegård. En uvildig kommission valgte blandt disse arkitekt O. Brüels tegning.

Imidlertid kom krigen, og det så ud til, at byggeriet ikke kunne komme igang, men i august 1940 fik man tilladelse til byggeriet og kunne

Haslevs fjerde
præstegård, fra 1941.
(Arkitekt: Otto Brüel).

begynde nedrivningen af den gamle præstegård. Ved nedrivningen viste det sig, at præstegården fra 1840 var bygget på præstegårdens sokkel fra 1611.

Grundstenen blev lagt 16. april 1941 og bygningen stod færdig i 1941. Den kostede med anlæg af have 83.094 kr. Det var et gunstigt

tidspunkt at bygge på. Man fik for en billig penge en ny og velindrettet præstegård.

Bindingsværksstolperne fra den gamle præstegård blev nummererede og opbevares nu på Bregentved. Man regnede en tid med, at de kunne anvendes til en museumsbygning i Haslev. Måske der også kommer en dag, hvor en bygning opføres med det gamle bindingsværk fra Haslev gamle præstegård.

Frilægningen af kirken

Da Haslev kirke ombyggedes i 1914-16, blev der som nævnt ikke råd til at bygge ny kirkegårdsmur ud imod vejen. Pladsen omkring kirken var langt fra skøn. Det gamle sprøjtehus lå der endnu samt de gamle hjørnebygninger nord for kirken og »stenpladsen« øst for præstegårdens have ud imod Jernbanegade. Man kan derfor godt forstå, at den tanke fremkom i 1919, at man skulle bygge både dom- og rådhus i kirkens nærhed og så rive de gamle hjørneejendomme ned sammen med det gamle præstehus, der lå vest for hjørneejendommene samt præstegårdens søndre længe. Denne plan gennemførtes ikke. Domhuset blev bygget på Tingvej 1925 ved siden af arresten (bygget 1905) og Rådhuset med arkitekt F. Halleløv som arkitekt i Frederiksgade i 1934.

Jernbanegade med kirken før frilægningen.

Kirkens genboer før frilægningen i 1959.
(Øverste ende af Jernbanegade).

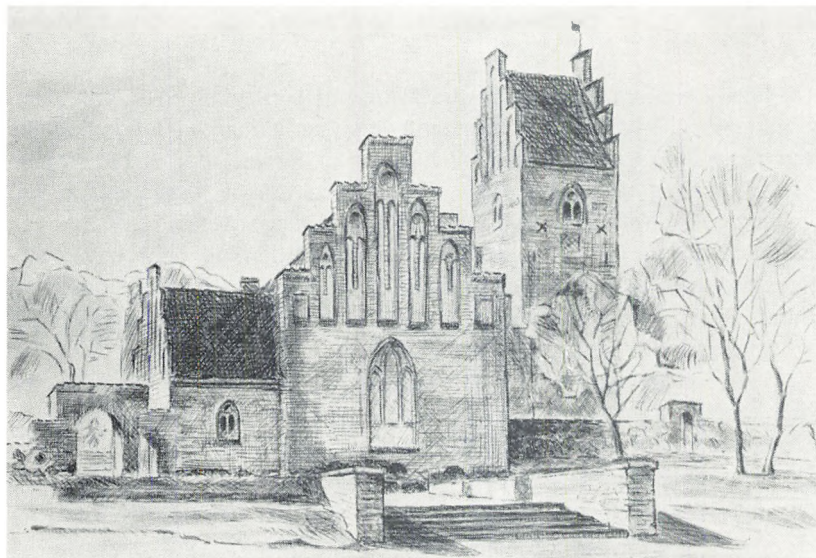
I 1921 fremkom arkitekt O. Brüel med et forslag til en samlet planlægning for benyttelsen af arealerne imellem kirken og Frederiksgade. Han fremsatte også et forslag til bygning af rådhuset på dette område samt et forslag til bebyggelse i den øverste del af Jernbanegade ved præstegården og dens have. På dette grundlag rejstes i 1922 sagen om en forskønnelse af pladsen ved præstegården og dens have. Menighedsrådet nåede ved forhandling til enighed med sognerådet om jordafståelse. Men ministeriet ville ikke godkende denne overenskomst, og dermed faldt også dette forsøg til jorden.

I 1926 bragte gartner W. Prior, Bregentved, et forslag frem til en forskønnelse af pladsen øst for præstegårdshaven. Også denne gang nåede menighedsrådet og sognerådet til enighed. Men Ministeriet kunne ikke godkende, at sognerådet fik den nævnte plads uden at betale leje. Fra 1. oktober 1928 lejede brødrene Meyer den nævnte plads og gav 25 kr. i årlig leje imod, at de slog græsset og holdt fortovet.

Men sagen fik ikke lov til at gå i stå trods modgangen. I maj 1929 fremsendte Haslev Borgerforening en henstilling til sognerådet med det tilbud fra snedkermester Emanuel Hansen, at hjørneejendommene måtte nedrives, hvis man ville give 35.000 kr. for dem. Man ville herefter forsøge at samle penge ind, så man kunne frikøbe ejendommene. Men man nåede ikke længere end til, at kommunen lejede stenpladsen øst for præstegården.

Da det i 1939 besluttedes at bygge en ny præstegård, blev sagen igen rejst af menighedsrådet. Provstiudvalget skrev, at sagen var menighedsrådet uvedkommende. Men alligevel arbejdede man videre med

sagen. Arkitekt O. Brüel fremsatte tre forslag til en plan for området ved præstegården. I alle tre forslag indgik, at de gamle hjørneejendomme overfor kirken skulle nedrives, og at der skete en ordning for den kørende og gående trafik ved Jernbanegades udmundning i kirkepladsen-Bregentvedvej. Der skulle også laves en sti for fodgængere fra Jernbanegade til biblioteket. Arealerne nord for biblioteksstien skulle forbeholdes til eventuel udvidelse af administrationsbygningen, anlæg af en rådhushave eller bibliotek. Ved kirkens frilæggelse ville der også kunne blive en parkeringsplads i kirkens nærhed. Overgangen til den åbne kirkeplads kunne dannes ved en bybrønd, hvorom der stod bænke. Men man havde også en plan, hvorefter den gamle præstegård skulle blive liggende, og en ny bygges længere imod nord ud til Jernbane-

Kirken i 1962 fra nord efter frilægningen.
(Tegning af P. Reinhold).

gade. Efter en tredje plan skulle der bygges en ny præstegård på samme sted, og den gamle stenplads skulle da bebygges.

Planerne havde man, men der gik lang tid, inden de kunne realiseres. Det skete først, da den nye præstegård byggedes i 1941. Den gamle præstegårdshave blev for størstedelen brugt til et offentlig an-

læg med mødeplads. Til møder blev præstelunden ofte brugt i de første år efter dens anlæggelse.

Da Danmark blev befriet i 1945, arbejdedes der efter forslag af ingeniør Karl Aage Hansen, Haslev, på at få en mindesten rejst for Danmarks befrielse i Præstelunden. Man fandt først en løsning, hvorefter der på stenen skulle nævnes navnene på de, der var faldet under frihedskampen fra Haslev og omegn. Løsningen med navnenes anbringelse på stenen blev ikke gennemført, da man ikke var enige om, hvilke navne der skulle anbringes på stenen. I stedet fik man ved hjælp af SEAS-materiel hentet en sten i Haslev Urne. Motivet på den sten, der

Mindestenen i
Præstelunden.

nu blev anbragt i Præstelunden, blev udformet af stenhugger Luchow Nielsen. På stenen ser man en mor med sin døende søn i skødet, og følgende tekst læses:

*Fordi det største Du os gav
Gjør Folkets Liv af Heltens Grav
5. maj 1945.*

Teksten valgte efter forslag af pastor Th. Bruun, Haslev, fra det første digt i Kaj Munks digtsamling: *Den skæbne ej til os*

Stenen blev afsløret ved en friheds-mindefest den 4. maj 1947. Der blev først holdt en gudstjeneste i Haslev kirke, hvorefter man samledes i Præstelunden til afsløring af stenen.

Der skete stadig forandringer omkring kirke og præstegård. I 1955 blev sognerådets køb af snedkermester Emanuel Hansens ejendom (matr. 56 a) for 45.000 kr. godkendt af amtet. I februar 1959 begyndte nedrivningen af disse bygninger. Da man rev det nordligste af husene ned, fandt man en tilmuret hvælving, som skulle stamme fra, at der i ejendommen havde været bageri.

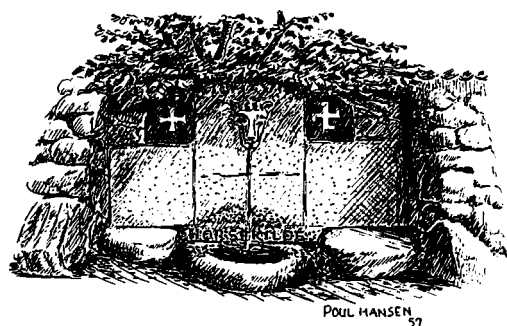
Den frilagte kirke, klokkerboligen, degnehuset, præstegården, kapellanboligen, biblioteket, rådhuset, før træerne i præstevænget blev fældet i 1966. (Aerodan Luftfoto 1966).

Først efter denne nedrivning kunne man anlægge parkeringsplads. Hertil måtte man bruge den østligste del af parkanlægget ved præstegården. Brønden på parkeringspladsen blev indviet den 10. juni 1964. Brønden er udført af kunstneren Inger Hamann, Valby. Anonymt blev der til opførelsen af denne brønd givet 5000 kr.

I september 1967 blev det første spadestik taget til en tilbygning til det gamle rådhus, (en vinkelbygning imod øst). Bliver der behov for det senere, kan der ske en yderlig udvidelse – også imod øst.

Folkebiblioteket fik i efteråret 1967 en midlertidig udvidelse med en pavillion. Indenfor en kortere årrække vil Biblioteket enten blive udbygget eller nybygget.

Når disse forskellige projekter er gennemførte, er den gamle præstegård så at sige brugt op. Og vi har set, at den har givet plads for mange forskelligartede byggerier.

Horsekilden.
(Tegnet af Poul Hansen).

DEGNENE I HASLEV

Kong Christian den Anden var den første, der gjorde forsøg på at få indført almindelig folkeundervisning her i landet. Han befalede præsterne og degnene på landet at undervise bønderbørnene i kristendommens sandheder samt i at læse og skrive dansk. Da kongen i 1523 blev fordrevet, og hans love og befalinger brændt, fik denne befaling ingen praktisk betydning. Efter reformationens indførelse i 1536, blev der et år efter udstedt en plan for undervisningsvæsenet, men denne plan rummede intet om landsbyskolen, der overhovedet ikke omtales i Kirkeordinansen for 1537. Man har formodentlig anset det for uoverkommeligt at oprette skoler på landet, men biskop *Peder Palladius* (1503-1560) fastslog dog, at

gode kristne skal lade deres børn, drenge og piger, flittigt lære deres børnelærdom med det allerførste, som de kunne noget tale, at de kunne vænnes til gudfrygtighed straks fra deres barndom og ikke til skalkhed og udyd.

Men samtidig indførtes den såkaldte degnelæsning, hvorom Palladius siger:

Menigheden har to tjenere, den ene besynderlig til den gamle; den anden til den unge kirke. Som sognepræsten lærer og underviser de gamle, så bør og sognedegnen lære og undervise de unge. Når det om søndagen har ringet første gang, da skal degnen klemte 15 eller 16 klemte, og da skulle de vide, at det klemter til børnelærdom. Ungdommen skal da komme til kirke og sætte sig i de øverste stole, og degnen skal stå imellem dem og lære børnelærdommen med lyst og lempe, eftersom den degnebog, som blev prentet i København, udviser. Men til dem, der ikke bor i kirkebyen, skal degnen komme mindst een gang om måneden, en søndag eftermiddag, når det er dejligt solskin, og børnene kunne komme af huse. Hvis børnene ikke vil gå til degnen, må forældrene hellere slå dem med riset, da det er bedre, end at bødlen skulle slå dem.

I begyndelsen boede degnen ikke i sognet eller pastoratet, men de ældste disciple fra den nærmeste latinskole kom til kirkebyerne for at

undervise. Til Haslev kom der disciple fra Køge eller Ringsted. Disse unge mennesker forsømte ofte tjenesten. Derfor fik man en fastboende degn, som kaldtes *sædedegn* i modsætning til latinskolens disciple, der kaldtes *løbedegne*. Sædedegnen forsynedes af kirkens ejendom med en selvejende bolig med degnejord. I 1700-tallet var det ofte studenter, der fik degneembederne, men senere ser vi, at skoleholderne fik forret til embederne. Degneembederne var eftertragtede; for degnen hørte til de privilegerede stænder, der var fri for militærtjeneste for sig og sine sønner. Han var heller ikke stavsbundet. Han bar en fornem sort kjole i modsætning til bønderne, der bar vadmel skjole. I 1700-tallet bar han endog paryk.

Hvad var degnens opgave? Han skulle ringe med kirkeklokkerne, forestå kirkesangen, føre fortegnelse over altergæsterne og som før nævnt undervise de unge i lærdom og katekismus een gang om ugen, ved de tre hovedhøjtider besøge landsbyerne og der høre de unge i katekismus, bære fattigbøssen rundt ved fester og besøge præsternes og provsternes embedsbreve.

Selv om degneembedet var eftertragtet, var det ikke altid lige fedt. Derfor lader *Ludvig Holberg Per Degn* i *Erasmus Montanus* sige: *Jo, jo degnekald er min tro et vanskeligt embede, når man skal have det på den fod, at det skal føde sin mand*. Han roser sig derefter af de forbedringer ved embedets indkomster, som han har gennemført. Selv om Holberg karrikterer, ser det ud til, at degnens iver mere var rettet imod embedets indtægter end selve gerningen.

Desværre kender vi ikke meget til de mænd, der igennem tiderne beklædte degneembedet i Haslev, der havde Bråby som anneks indtil 1762.

Den første gang, vi hører om en degn boende i Haslev, er i 1456, da det i Bregentved-ejeren, Niels Pedersen Gyldenstjernes, testamente nævnes, at degnen i Haslev testamenteres en ko. Dernæst ved vi, at ejeren af Bregentved, Bent Bille (død 1555) benyttede degnen i Haslev *Lasse Laurids* eller *Lauritz Lasse* som foged, der bl. a. underskrev fæstebrevene og sørgede for at sende korn og dækketøj ind til Bent Billes husholdning i København. Dernæst skal der i 1592 have været en *Jørgen Degn* i Haslev. Han blev netop dette år afsat, fordi han havde overfaldet præsten i kirken.

Omkring 1664 blev *Lauritz Olsen* degn i Haslev. Han blev ved samme tid, som han tiltrådte degneembedet i Haslev, gift med Anna Jacobsdatter. Han afgav kaldet i 1706.

Han efterfulgtes i 1706 af *Valentin Sørensen Gram*, der var født 1672 og søn af sognepræst Søren Gram i Refsnæs. Han blev viet i Helliggejst

kirke i København den 25. juli 1703 til Mette Jensdatter Wiibe. Han havde bl. a. en datter Margrete Elisabeth Valentin, der blev gift med degnen Mads Kehlet i Gl. Haderslev og en søn Søren Valentin Gram, der i 1730'erne var ridefoged på Egede (Jomfruens Egede). Haslev-deg-
nen blev begravet den 8. marts 1718 i Haslev, 45 år gammel.

I 1718 blev *Rasmus Mathiesen Drachardt*, søn af Rasmus Drachardt i Sæby-Hallenslev kaldet hertil af fru Dorothea Krag på Gisselfeld. I 1705 var han blevet student i Sorø. Han blev viet til forgængerens enke. Hans ældste søn fik også forgængerens fornavn, idet han blev døbt Valentin Rasmussen Drachardt. Den 26. januar 1739 blev Haslev-deg-
nen begravet i Haslev, 54 år gammel. Hans enke flyttede til Viger-
sted, hvor hun blev begravet den 12. maj 1758.

Efter Rasmus Drachardts død samledes skifteretten anno 1739 den 16. februar, som var 30. dagen efter hans død. Ifølge skiftefortegnelsen var han en ret velhavende mand. Han havde ikke så lidt sølvtøj, bl. a. en sølvkande med navnene: Jacob Nielsen Glücher og Ingebore Biørns-
datter ingraveret. Den vurderedes til over 41 rigsdaler. Desuden var der også et sølvbæger med bogstaverne R. M. D. (Rasmus Mathiesen Drachardt) og M. J. D. (Marie Jens Datter). Det manglede heller ikke på ting af kobber, malm, messing og tin. Derimod havde han kun en enkelt teologisk bog samt et bundt gamle bøger. I degneboligen fandtes af stuer og værelser: Storstuen og et lille kammer over denne; et gang-
kammer; en dagligstue; et kvistkammer og det røde kammer. Endvidere var der køkken, kælder og loft. – Degneboligen havde en stuelænge på 17½ fag, den vestre længe var på 6 fag, den nordre længe på 12 fag og den østre længe på 13 fag.

Degnen havde foruden de almindelige redskaber: 4 heste, 7 køer, 2 stude, 4 kalve, 3 søer, 8 grise, 3 gæs og 1 gase.

Der var 16 bistader, men lang tid inden degnen døde, havde datteren Barbara fået eet stade, som var forøget til 7. Hun ejede således de 7 af de 16 bistader.

Interessant er det at se, hvilke klæder degnen havde, nemlig: en ny brun klædes kjortel med sorte knapper og sort inderfor og en bukkeskindsvest. Han havde også en sort klædeskjole med vest, som var den dragt, han brugte i kirken. Da hans stedsøn havde hjulpet ham med 14 rigsdaler til indkøb af denne kjole, tilfaldt den senere sted-
sønnen.

Boet vurderedes til godt 386 rigsdaler, men det havde også nogle udgifter. F. eks. skulle provst Heerfordt have 8 rigsdaler for ligprædiken. Et lignende beløb skulle chirurg Ludwig Blumenberg, Bråby, have for medicamenter til degnen og for at tilse ham i 6 uger. Da udgifterne

var trukket fra, blev der ialt 169 rigsdaler til deling. Heraf skulle enken have halvdelen, og de øvrige børn af andet ægteskab den anden halvdel. En broderlod var dobbelt så stor som en søsterlod.

Den nye degn, der i 1739 blev kaldet til Haslev, hed *Niels Jensen Montan* (også kaldet Berkle). Han var født i 1686 og blev student i 1713 og senere skoleholder i Bråby. I 1738 benævner provst Heerfordt ham som en *gammel studiosus med examen theologicum*. Da han blev degn i Haslev, fik han også pligt til at læse for Bråby sogns 10 huse i Duelund samt Dobler-Vartov – og Ellebækhusene.

Niels Montan blev gift 1. gang den 22. september 1739 i Haslev kirke med Kirsten Poulsdatter, der var født i Odense i 1699. Hun døde i Haslev den 11. januar 1743. Der var ingen børn i ægteskabet. Kort efter blev han gift 2. gang med Ane Cathrine Bolt.

Skiftet blev holdt anno 1744 den 16de april, 30. dagen efter hans død. Igennem de bøger, han efterlod sig, ser vi tydeligt, at han var teolog. Foruden Missionsbibelen havde han 8 teologiske bøger og endvidere *Epistolæ Ciceronis*.

Degnen havde et nært forhold til forpagter Peder Quistgaard på Gisselfeld. Han hjalp degnen med at få kongebrev til at træde ind i andet ægteskab inden år og dags forløb efter hans første hustrus død.

I boets besværing indgik bl. a. udgift til skoleholder Christen Bruun i Haslev, som havde passet degnens embede og til doktor Blumenberg, der havde skaffet medicamenter til degnen og åreladet ham. Denne udgift på 11 mark sætter skifteretten ned, da doktoren havde kørt med degnens heste og vogn.

Degnen Plum i Førsløv havde skrevet testamentet over Niels Montan. Der blev købt ligsted til degnen i Haslev kirke formedelst 10 rigsdaler. Der blev også ringet med klokker ved begravelsen. Det kostede 2 mark at få gravet graven inde i kirken og få lagt gulvstenene på plads igen. Til at klæde liget brugtes 24 alen lærred. Bønderne, der bar liget til graven, fortærede for 9 rigsdaler og 2 mark, men ifølge loven kunne en sådan udgift ikke godkendes af skifteretten, men fordi der ikke er ansatte *ligbærere på landet, og bønderne ere icke pligtige at bære degnen til jorden omsonst, så tilkiendes Niels Montans ligbærere 4 rigsdaler, og de, der ringede med klokkerne, 2 mark.*

Den kongelige anordning af den 3. maj 1737 tillod at trække fra i skiftet: Udgiften til den sørgedragt, som en enke bar efter hendes mands død. Degnens enke købte hos købmand Petersen i Næstved: *12¹/₂ alen sort flonel og silke, 5 alen sort cattun, som er hvad der bruges til en tarvelig sort sørgeklædning.* Endvidere købtes der *8 alen sort blommet cattun, som ligeledes er fornøden i sørgelig tilstand.*

Købet af 16 pund bergfisk (klipfisk) til enkens eget forbrug kunne godkendes, men derimod ikke, at der ved jordefærden på boets regning var købt vin, specerier og tobak til følget.

I degnens andet ægteskab var der heller ikke børn. Og af de 84 rigsdaler, der blev tilbage i boet, skulle enken have halvdelen og degnens familie den anden halvdel.

Den nye degn i Haslev *Christian Ulrich Jacobsen Kastrup*, var født i 1708, blev student i Roskilde i 1731 og i 1734 kaldet til degn i Vester-egede. Han blev viet i Vester Egede kirke den 26. januar 1736 til Johanne Cathrine Toftegaard, der var født 1716 og datter af birkedommer Peter Toftegaard og hustru Marie Nielsdatter. Han døde i Haslev den 7. maj 1782. Ved hans død betegnede provst Winther ham som en *god mand*. Hans hustru døde i Haslev den 17. maj 1792.

Den 12. juni 1782 blev *Joachim Ditlev Reimer* kaldet til degn i Haslev. Kaldsbrevet indledtes således:

Jeg Adam Gotlob Moltke, greve til grevskabet Bregentved, ejer af Tryggevælde, Alslev, Glorup, Anhoff og Ryegård, ridder af Elefantordenen, Deres kongelige Majestæts geheimeråd, gør herved vitterlig, at jeg i stedet for degnen mr. Christian Kastrup til Haslev og Bråby menigheder, som ved døden er afgang, haver kaldet og beskikket ligesom jeg herved kalder og beskikker hæderlige og vellærde studiosus og hidtil værende skoleholder i Alslev, mr. Joachim Detlev Reimer, til at være sogne-degn til Hasle og Freerslev menigheder udi grevskabet Bregentved, Sjælland stift og Ringsted amt.

Derefter henvises til, at Freerslev sogn efter reskript af 30. juli 1762 er blevet anneks-sogn til Haslev. Og der fortsattes:

Det påligger mr. Reimer derimod med al gudelig flid at lære ungdommen på anordnet måde at tage vare på sit embede inden og uden kirken udi en gudfrygtighed, og fremdrage sit liv og levned således, at ingen skal tage forargelse af ham, og endelig stedse at vise sig sin sognepræst, provst og biskop, som sin gejstlige øvrighed, hørig og lydlig.

Som sogne-degn til forbemeldte menigheder nyder han alle de indkomster, visse og uvisse, som hans formand haft have, og hans kongelige Majestæts lov og forordninger tillade og befale.

Med dette mit kaldsbrev har han forderligst at indfinde sig hos hans højærværdighed hr. biskop Harboe, for af ham at blive overhørt og indsat i embedet.

Til bekræftelse under min hånd og hostrykkende grevelige segl.

København, den 12. juni 1782. – A. C. Moltke.

Sammen med kaldsbrevet sendte greve A. G. Moltke ham følgende skrivelse:

Da degnekaldet til Haslev og Freerslev menigheder ved monsieur Kastrups død, er bleven vakant, så haver jeg efter given løfte kaldet monsieur Reimer til herefter at være sognedegn for bemeldte menigheder og sender indlagt mit derpå for ham udstedte kaldsbrev. Jeg gratulerer monsieur Reimer til dette nye embede og forhåber, at han vil opføre sig således som en retsskaffen og nidkær degn tilkommer.

Afgangne Kastrups enke har hos mig ladet anholde om pinseofferet, men da dette er en sag, hvorudi jeg ej melerer mig, så overlades til monsieur Reimers eget skønnende, om han vil lade hende tilflyde pinseofferet eller ikke.

Degnen Reimer var født i 1749 og var søn af Hans Reimer og hustru Margrethe Bergen. Han blev student i København i 1769. Han blev skoleholder i Alslev ved Karise i 1781, og aflagde sin ed som degn for biskop Balle, København den 18. juni 1782. Han var forøvrigt den første degn, som blev kaldet i Haslev af greve A. G. Moltke. Da den nye skolelov kom i 1814, tog han sin afsked og rejste til Haarlev, hvor han døde den 19. juli 1815. Han blev gift den 27. september 1782 i Haarlev med Maren Thomasen.

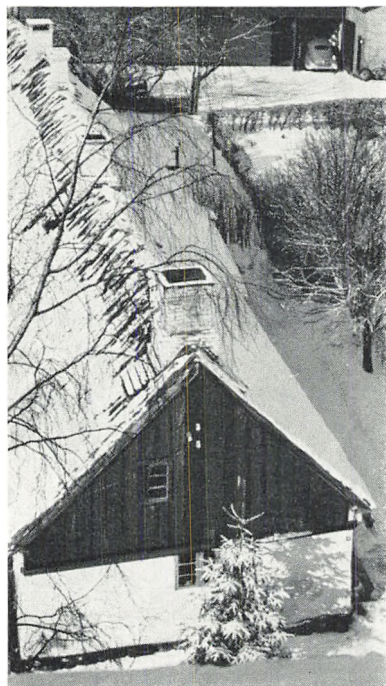
Med degnen Reimer slutter rækken af degne i Haslev.

Haslev havde altså degn boende i byen i mange år. Da han havde det meste af sin tjeneste i kirken, kom han selvfølgelig til at bo i kirkenes nærhed.

I *Sjællands Stifts Landebog* fra 1567 hedder det, at der i Haslev er en degnebolig med jord, hvori der kan sås årligt udi Nørre Vang 10 skæpper korn, i Søndre Vang 7 skæpper og i Vestre Vang 7 skæpper. I samme bog oplyses det, at han har degnestavn i Bråby, som beboes af en bonde. I de tre vange, der hører dertil, kan der årligt sås 20 skæpper korn, og han svarer i afgift til degnen 8 skæpper byg årligt.

I matriklen 1688 oplyses det, at degneboligen beboes af *Lauridtz Olluffsens Degn*, der har en kirkejord i fæste, der i hartkorn er 1 tønne, 3 skæpper, 3 fjerdingkar og 2 album og til svins olden 2 fjerdingkar og 2 album.

Ifølge en indberetning fra 1738 har degnen jord i alle 3 marker, mindst i Søndermarken. Efter degnens egen oplysning er hans indtægter: de tre højtiders offer med accidenser: 30 rigsdaler; degnetraver: 36 rigsdaler (derfra afgives dog 1 pund byg til Ringsted skole). Desuden får han årligt 50 brød, 11 børster (sider) flæsk, 35 halve gæs, 50 snese æg. Men han tilføjer, at han ikke altid får sidstnævnte ydelser.

Det ca. 200 år gl. degnehus, vest for kirken, et af byens ældste huse.

Degneboligen lå vest for kirken, og der er endnu bevaret en del af den. En del af degneboligens stuehus købte vognmand O. C. Nielsen i 1955 og nedrev den vestlige ende.

I slutningen af 1700-tallet begyndte man at tænke på en nyordning af hele skolevæsenet, og degneembedet skulle så nedlægges. Skoleholderne i Haslev og Freerslev skulle nu overtage de fleste af degnens indtægter, men da der også var bygget skole i Lysholm, opstod der nogle vanskeligheder med hensyn til fordelingen af degneembedets indtægter. Herom fortælles der under skolevæsenets historie.

DEGNE I ULSE-FREERSLEV INDTIL 1775

Det var først efter 1775, at Freerslev sogn kom til at høre til degneembedet i Haslev. Indtil dette år hørte sognet til Ulse. Langt de fleste degne i Ulse fik også deres gerning i Freerslev sogn. Derfor nævnes Ulse-degnene også her.

Boe Jensen kom til Ulse i ca. 1660 og afgik herfra enten til andet embede eller ved døden i ca. 1688. Han blev den 26. april 1663 viet til Maren Hansdatter, datter af sognepræst H. Colding i Vester Egede (stamfaderen til familien Egede).

Ernst Degn, vistnok *Ernst Nielsen Holbech* var ihvertfald degn i Ulse i 1690 og blev forflyttet eller døde i ca. 1710. Han blev student i Roskilde i 1674.

Just Olsen Bouchorst, der var født i ca. 1686, blev student i 1704 og degn i Ulse ca. 1710. Degneboligen brændte den 11. september 1730. Han var gift med Susanne Pedersdatter, der døde den 23. juli 1754 under tragiske omstændigheder. Hun boede som enke i Tårnemark i Fuirendal sogn sammen med sin søster. De kom begge ulykkelig af dage, da deres pige ved en fejltagelse kom arsenik i deres the i stedet for sukker. Degnen selv døde den 27. august 1746.

Hans Fraas, der var født i 1715, og som var løjtnantsøn, blev student i 1739 og degn i Ulse-Freerslev i 1746. I 1774 søgte han Karise-Alslev degneembede, der var bedre lønnet end Ulse-Freerslev. Han havde en god fortaler hos greve A. G. Moltke, Bregentved, i pastor D. Winther, Ulse, der året efter blev præst i Haslev. Den 24. oktober 1774 skrev han således til greven:

Deres højgrevelige Excellence, høj- og velbårne nådigste Herre! – Da jeg for et års tid siden tog mig den underdanigste frihed at tale et godt ord hos Deres højgrevelige Excellence for seigneur Fraas, sognedegn til disse menigheder, og at beskrive hans karakter, var De så nådig at love, at han ej skulle glemmes, når noget bedre forefaldt, og da jeg samme gang efter degnens begæring, især gjorde underdanigst bøn om Karise degnekald,

blev Deres højgrevelige Excellences svar dette, at om vacanse dér indløb, måtte jeg tale Dem nærmere til.

Manden har siddet snart i 30 år ved dette ringe kald, der næppe skulle have født ham, hustru og mange børn, dersom han ikke stedse havde haft fremmede børn i kost og information, hvilket ved tiltrædende alder vil falde ham svært tungt; han er bekendt af alle her omkring for en god og værdig mand, og jeg tror, at man næst Gud fornemmelig må tilskrive hans utrættelige flid med ungdommens undervisning i kristendommen og anførelse til alt godt, at disse menigheder er så ordentlige og skikkelige som de er. Den gode Gud velsigne Deres højgrevelige Excellence, højgrevelige gemalinde og samtidig høje familie med alt det, som (der) kan kaldes velsignelse for her og hisset. Det ønskes af den, som i dybeste og sandfærdigste soumission (lydighed) henlever.

Deres højgrevelige Excellence, høj- og velbårne nådigste Herre – Deres underdanigste tjener og uafledelige forbeder – Winther.

Hans Fraas blev degn i Karise og virkede her til 1789, da han afstod embedet.

Ulse fik som ny degn Lambert Bagge Selmer, der var født den 11. marts 1725 som søn af sognepræst Mathias Selmer i Øster Snede. Han blev student i Horsens i 1751 og var først skoleholder i Frederikssund og kom i 1756 til Frøslev som skoleholder her. Han var ved at køre træet i dette embede og skrev en svulstig ansøgning til kongen om et tolderembede i Vejle. Han søgte også degneembedet i Karise i 1774. Han skrev den 23. november 1774 til greve A. G. Moltke:

Deres højgrevelige Excellence, højvelbårne hr. geheimeråd p. p., hr. Adam Gotlob Moltke, nådigste greve og Herre.

I dybeste underdanighed nedlægges her min hjertelige begæring at blive kaldet til degn i Karise og Alslev, da jeg nu har været skoleholder under Juellinge gods i 18¹/₂ år. Nådigste Herre! som Karise skoleholder for 12 år siden blev foretrukket for mig til Lyderslev og Frøslev, uagtet højærværdigheds hr. Quist's rekommandation, så bedes nu underdanigst af mig, at Deres højgrevelige Excellences nådefulde løfter på Bregentved måtte erindres, så jeg fattige mand efter så mange år til Karise og Alslev degnekald nådigst promoveres og kaldes. Herren skal selv give kraft og nåde til at en sådan forfremmelse skal blive det højgrevelige herskab og al anden øvrighed til velsignelse. Jeg lever i underdanigst håb om nådigst bønnerelse, mit højgrevelige herskabs underdanigste tjener og tro torbeder – Lambert Bagge Selmer.

Sognepræsten i Lyderslev-Frøslev bekræfter, at skoleholderen med kone og børn sidder i trængende omstændigheder og provst F. Spleth, Strøby, bevidner, at *han med flid har forrettet sit embede, så at om Guds forsyn skulle åbne døren for ham til at nyde det embede, som han nu underdanigst søger, har jeg det håb, at han trolig vil forrette samme, så Guds ære, menighedens salighed og hans egen velfærd herved kunne fremmes.*

Han fik ikke degneembedet i Karise, men det embede, der blev ledig i Ulse-Freerslev, hvortil han blev kaldet i begyndelsen af 1775. Han aflagde ed som degn for biskop L. Harboe den 8. februar 1775. I 1782 fik han Bråby sogn som anneks i stedet for Freerslev. Han døde den 18. august 1785 og hans hustru Anne Sophie den 30. juni 1806, 81 år gammel.

I Ulse-Bråby var der endnu 2 degne, nemlig *Johan Frederik Johansen*, kaldet 1785 og afskediget den 1. maj 1805 og *Hans Henrik Nielsen*, kaldet 1805 og død den 27. juni 1856. Han var den sidste degn i Sjællands stift.

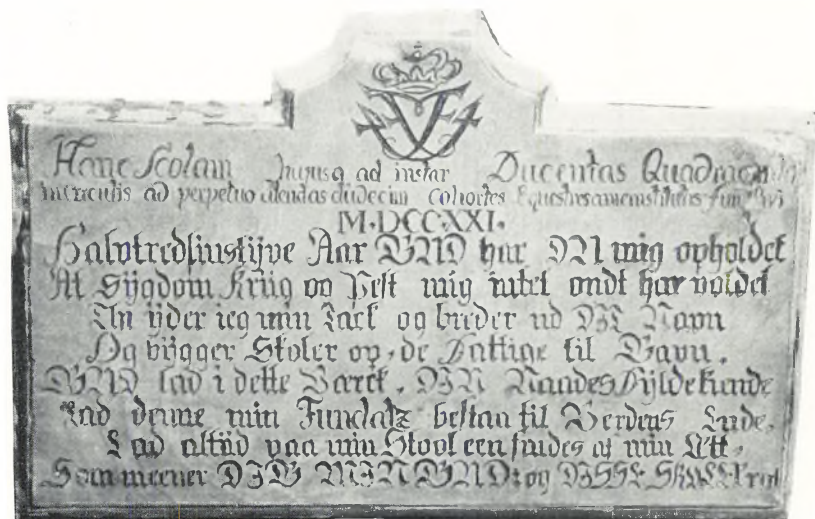
HASLEV OG FREERSLEV SOGNES SKOLEVÆSEN

De første skoler bygges

Med pietismens komme til Danmark i begyndelsen af 1700-tallet fulgte kravet om øget oplysning blandt almuen, og naturligt nok fremførtes også forslag om et bedre skolevæsen. Således fremkom der i 1721 et forslag om, at der skulle oprettes skoler på samtlige krongodser, der var delt i 12 distrikter til indkvartering og forplejning af de 12 rytterregimenter, som kavaleriet bestod af.

Tryggevælde rytterdistrikt fik 18 skoler, og iblandt disse var Haslev og Freerslev skoler. De skolebygninger, der derefter opførtes i Haslev og Freerslev, var i forhold til datidens bøndergårde rene pragtbygninger. De var opført med 9 fag grundmur, højt tag, skrå gavle og var tækket med røde tagsten. En samtidig siger da også: *Husene bliver så længe, som de står, æresminder for den ærværdigste konge (Fr. den IV), så hans navn aldrig skal dø.*

Over indgangsdøren til skolen blev der sat en sandstensplade med følgende indskrift:

Stenen fra Haslev gamle rytterskole fra 1721, nu på Borgerskolen.

*Hanc scolam hujusque ad instar ducentas quadraginta in circulis ad perpetuo
alendas duodecim cohortes equestres a me institutis fundavi MDCCXXI*

*Halvtredsindstve Aar, GUD, har du mig opholdet,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet,
Thi yder ieg min Tack og breeder ud DIT Navn
Og bygger Skoeler op de Fattige til Gavn.
Gud, lad i dette Værk DIN Naades Fylde kiende.
Lad denne min Fundatz bestaae til Verdens Ende,
Lad altid paa min Stool en findes af min Æt
Som mener DIG MIN GUD og DISSE Skoeler rætt.*

Den latinske skrift på pladen oversættes således:

I året 1721 har jeg grundlagt denne skole ligesom andre, ialt 240 skoler, i de distrikter, jeg har oprettet til stadig underholdning af 12 rytterskadroner.

Disse sandstensplader fra Haslev og Freerslev rytterskoler eksisterer endnu, idet de blev flyttet ind i de nye skoler, der blev byggede i Haslev (1870) og i Freerslev (1868).

Stenene befinder sig nu på den nye Borgerskole respektive den nye Freerslev skole.

Inde i skolen fandtes der forskellige indskrifter over dørene. Der var f. eks. over spisekammerdøren følgende indskrift:

*Lyster du postej og tærter,
udaf sligt vi intet har,
landsbyretter, kaal og ærter
staa udi hverandet kar.*

Selve skolestuen var sparsomt udstyret. Der var to lange borde med korsben, bordpladen var af lange brædder. Desuden var der nogle lange bænke, hvis pæleben var nedrammet i gulvet.

Disse borde og bænke var ifølge en inventarfortegnelse endnu i 1795 i både Haslev og Freerslev skoler.

Af bøger var der i rytterskolens skolestue: en bibel, nogle ABC'er, katekismer, en salmebog og en forklaring til Luthers katekismus.

Skoleinstruksen

Den 28. marts 1721 gav kong Fr. den IV instrukser for rytterskolernes tilsynsførende: en for lærerne og en for forældrene. Om skoleordenen og skoletugten udtaler instruksen:

Undervisningen indledes om morgenen ved, at der først synges en salme, derpå læses morgenbønnen, under hvilken børnene knæler, hvorefter følger et kapitel af den hellige skrift, og så atter en salme. Om aftenen slutes på samme måde, og om middagen, før børnene går af skole, forelæses dem 2 eller 4 kapitler af lovbogen. Drengene og pigerne bør i skolen sidde hver for sig, og læreren skal nøje våge over, at børnene ikke bander, bruger skældsord, utugtlig snak, støjer, kives, slås, og hvis de derimod forser sig, skal han alvorlig foreholde dem, at de bør sidde stille og agtpågivende og ikke fortørne Gud eller forarge hverandre.

Skolemesteren må ej med hug og slag ilde medhandle børnene, men deres fejl må han lemfædig rette. De ullaftige lader han sidde længere i skolen end de andre, dog bør han gøre forskel imellem børnenes nemme, da een må have længere tid til at lære end en anden. Hjælper formaninger og den mådelige straf at sidde længere i skolen ikke, siger han det til deres forældre, af hvilke eller af ham i deres nærværelse da med ris efter forseelsen straffes.

Læreraflønning ved Haslev og Freerslev rytterskoler

En lærer ved den nyoprettede rytterskole fik årligt 24 rigsdaler, som blev udredet af kirkens indkomster samt 3 skovlæs brænde og af hver tønde hartkorn i skoledistriktet eet lispund (8 kg) hør og et lispund halm og af hver 20 tønder hartkorn eet læs tørv. Desuden fik han fri græsning på byens fællede til 2 køer og 6 får og af hver husmand i skoledistriktet 1 mark i penge årligt. Skoleholderen var fri for skatter og lignende. Ved udskiftningen fik hver skole som regel tillagt en jordlod på 6 tønder land.

Naturalierne skulle af yderne bringes til den skole, som de fik besked om. At skoleholderen ikke altid fik sine naturalier, forstår vi godt, når vi i 1818 får at vide, hvorfra Haslev og Freerslevs skoleholdere skulle have deres naturalier.

Haslev-skoleholderen fik sit fra følgende gårde og huse: Haslev (22 gårde og 16 huse), Bregentved Mølle, Anneksgårdens hus og 9 huse liggende på marken, Høsten (3 gårde), Trondhjemshusene (5 huse), Tureby-Nyby (2 gårde), Ingelstrup (3 gårde og 3 huse), Alkestrup (9 gårde), Kanderød (1 hus), Sonnerup (5 gårde), Sprettingegård, Tolstrup (1 gård), Høstentorp (6 gårde), Ulstrup (3 gårde), Ringsbjerg (1 boelsted).

Til hver rytterskole skulle der være 280 tønder hartkorn, men Haslev rytterskole fik kun godt 279 tønder hartkorn og læreren fik derved 7 pund hør og 7 pund halm mindre, end han skulle have. F. eks. havde

beboerne i Trondhjemshusene et par mil at bringe deres naturalier til Haslev. Det var derfor forståeligt, at han ikke altid fik sin andel bragt til Haslev.

Freerslev-skoleholderen fik alt, hvad han skulle have af naturalier. Han fik dem fra: Freerslev (12 gårde og 16 huse), Freerslev vandmølle, fra 6 enlige huse i Freerslev, Høstentorp (1 hus), Dalby-Borup (6 gårde), Jenstrup (2 gårde), Dalby kro, Høsten (9 gårde), Tågerup (2 gårde), Druestrup (3 gårde), Viverup (2 gårde), Børsted (4 gårde). Vi lægger mærke til, at både Haslev og Freerslev skoler fik naturalier fra Høsten og Høstentorp-gårdene, som lå nær ved Freerslev, men de skulle altså bringe naturalierne til Haslev skole.

Når skoleholderen ikke fik disse naturalier, var han dårligt stillet. Derfor lagde pastor A. C. Faber i 1787 filantroperne skoleholderens sag på sinde: *Skuer disse arme skoleholdere, nedtrykte af sorg for daglig udkomme, udmattede af dagens arbejde, uden styrkende vederkvælgelse, opliv deres mod, giv dem lyst til at læse og arbejde ved Eders gavmildhed.*

Almindeligvis regner man rytterskolernes oprettelse fra kong Frederik den IV's 50 års fødselsdag den 11. oktober 1721. Men alle skolerne blev selvfølgelig ikke bygget så hurtigt. Haslev og Freerslev rytterskoler blev bygget i 1724, men undervisningen var begyndt, inden skolerne blev bygget, og skete da i en af bøndergårdenes stuer.

Både Haslev og Freerslev skoler kom i 1747 til at tilhøre greve A. G. Moltke, Bregentved. Det var et stort gode, idet greven var meget interesseret i skolevæsenets forbedring. I 1761 udbad han sig således biskop L. Harboes udtalelser om et legat, som han ville oprette til fremme af ungdommens læsefærdigheder og kristendomskundskab på grevskabet. Legatet skulle bestå i præmier til præster og degne og bibler til bønder, husmænd og skolebørn, idet han skriver: *Jeg erkender min pligt til at befordre mine bønders både evige, såvel som timelige lyksaligheder.*

Mange unge fra grevskabet blev i tidens løb hjulpet til uddannelse på Jonstrup seminarium for derefter at få embede i en af grevskabets mange skoler.

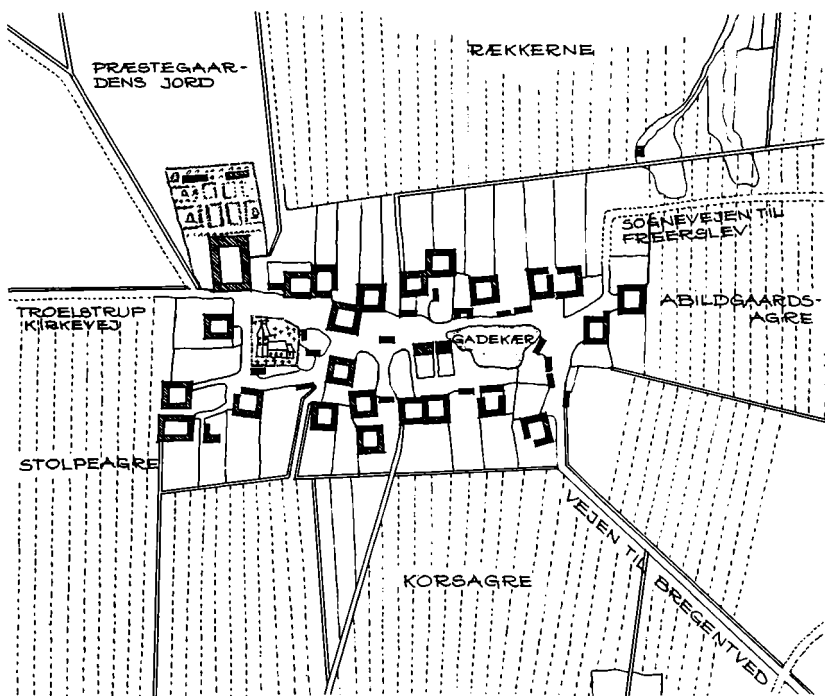
Greve A. G. Moltke oprettede i 1780 en skole ved Bregentved. En kalksten med inskription, sat over skolens dør, fortalte om grevens hensigt med denne og andre skolers oprettelse. (Se under skolen ved Bregentved).

I 1804 oprettedes der en skole ved Lysholm. (Se senere under Lysholm skoles historie).

Den nye skolelov

Ved rytterskoleordningen var der visse mangler, idet der kun blev bygget een skole i hvert sogn, og mange børn fik langt til skole. For at afhjælpe dette begyndte man allerede i slutningen af 1700-tallet at arbejde på en ny skolelov. I den anledning indgav sognepræst D. Wintner i Haslev den 7. december 1789 til den store skolekommission i København følgende indberetning om skolevæsenet i Haslev-Freerslev:

Haslev sogn, der består af 2 byer, nemlig Hasle kirkeby, hvori er 22 bøndergårde, nogle huse og Troelstrup by, hvori er 10 gårde og 2 huse, foruden nogle mark- og skovhuse, har ikkuns en skole, som er en kgl. grundmuret og ligger i Hasle by, og over 1/4 mil fra Hasle by har Hans højgrevelige Excellence hr. geheimeråd og greve af Moltke for få år siden ladet

Landsbyen Hasle omkring 1790.

Lige vest for gadekæret den gamle rytterskole. Vest derfor den endnu bevarede bygning, bygget som spindeskole.

opbygge en mindre skole for børn, som findes på Bregentved og i de huse nærmest der omkring, af hvilke børn fra 5 år og derover, ukonfirmerede for nærværende tid er 16. – I Freerslev sogn, der består af Freerslev by, en liden by, Torp, 5 udflyttergårde, ialt 17 decimanter (tiendeydere) og nogle huse i byen og markerne, har en kgl. skole, som ligger i Freerslev by. Alle sognets skolebørn over 5 år, og som ej har været til konfirmation: 32.

Ingen gårde og intet hus i begge sogne ligger over $\frac{1}{4}$ mil fra skolen. Skolevejen er ofte om vinteren i søvejr formedelst vandstanden – fra Troelstrupvej og fra mark- og skovhusene til Hasle – meget vanskelig, ja, kan ofte i lang tid af børnene slet ikke passeres, ligeså vanskelig er skolevejen om vinteren i Freerslev sogn fra Torp by, der består af 6 gårde og fra markhusene til Freerslev skole, ja, endog et godt stykke vej på Freerslev bys gade og fra skolen og opad byen, som er om vintertide i tøvejr så moradsig og slem, at næppe voksne og gamle folk kan passere den vej, men slet ikke børn.

Herefter fortæller præsten,

at skoleholderne i Hasle og Freerslev får i årlig løn 24 rigsdaler, samt fourage, hør, halm, nogle skovlæs brænde og nogle kreaturers græsning om sommeren, hvad der sættes til 30 rigsdaler. Skoleholderen på Bregentved, der altid er studiosus, attestatus og tillige kapelprædikant nyder årlig af greven 100 rigsdaler samt brænde. Den 41-årige degn i Haslev, Joachim Detlev Reimer får i årlig løn 121 rigsdaler og 4 mark.

Videre fortæller præsten:

Degneboligen ligger i den ene ende af Hasle by og straks ved kirken og kan regnes for at ligge midt i Hasle sogn.

Skolebygningen i Hasle, som bliver årlig efterset og istandholden, består af 8 fag, hvoraf skolestuen udgør de 3 fag; bekvemmelig kan der ej rummes over 50 børn. Det samme kan meldes om skolen i Freerslev. Den nye skole på Bregentved er af samme størrelse og kan altså rumme flere børn, end den får.

Til ingen af disse skoler er der agerland. Til Hasle skole en liden ringe have. Til Freerslev skole en have noget større, ligeså til Bregentved-skolen. Det er et ønske, at en skole endnu kunne blive anlagt i Hasle sogn i Troelstrup by, ej for vejens længde, men for dens vanskeligheds skyld om vinteren, og fordi Hasle skole ej nær kan rumme sognets skolebørn, om de alle kan komme på en gang, og kunne denne skole på nærværende tid komme til at bestå af 17 børn.

Der arbejdedes nu en årrække videre med den nye skoleplan, og i 1794 stillede provst C. Knudsvig i Haraldsted et forslag til en ny sko-

leplan, hvori også indgik delingen af degneembets indtægter i tilfælde af vakance i degneembedet.

I Haslev sogn var degnens indkomster: 32 travere byg = 42 rigsdaler og 4 mark, julerente og smårædsel (gæs og høns), 12 rigsdaler, højtids-ofre og andre tilfældige ofre: 34 rigsdaler, ialt 88 rigsdaler og 4 mark.

I Freerslev sogn var degnens indtægter af 17 decimanter: 25 rigsdaler og 3 mark, julerenten: 6 rigsdaler, 2 mark og 4 skilling, højtids- og tilfældige ofre: 32 rigsdaler og 3 mark, ialt 63 rigsdaler, 5 mark og 4 skilling.

Provsten gjorde opmærksom på, at i Haslev sogn havde man foruden rytterskolen også en skole ved Bregentved, og at der burde oprettes en skole i Troelstrup, der lå ikke meget over en 1/2 mil fra Haslev, men vejen var ofte om vinteren, som var den bedste skolegangstid, besværlig, så det ikke var muligt for børnene at komme til Haslev skole. Desuden mente han, at Troelstrup by snart blev udskiftet, og en del af gårdene udflyttede, hvorved nogle ville få langt til Haslev skole, som de havde nu.

Derfor skrev provsten: *Det synes nu at kunne blive ordentligst og bekvemmest ved indtræffende vakance, når skoleholderen i Haslev blev kirkesanger tillige, at han foruden den skoleindkomst, som han nu yder, tillige kunne få degnetraven og julerenten af Haslev bys 22 gårde, så og offer og accidenser af hele sognet. Han kunne da gerne, når embedet blev således forbedret, afgive årlig til skolen i Troelstrup, om nogen der oprettes, i penge 20 rigsdaler.*

Den skoleholder, som til sin tid ansættes i Troelstrup, får i løn: 20 rigsdaler i penge, degnetrave og julerente af Troelstrup bys 10 gårde, hø, halm, brænde og tørv i det omfang, som gårdbeboerne i Troelstrup by vil yde ham det. Desuden ville husene yde ham lidt i form af penge.

Om Freerslev sogn skrev provsten:

I dette sogn er en kgl. skole i Freerslev by, hvor skoleholderen nyder den sædvanlige løn efter skoleordningen, men da dette sogn, endskønt lidet, er dog meget adspredt, så kunne endnu en skole behøves i Torp, som ligger ungefær 1/4 mil fra skolebyen, og hvortil de udflyttede gårde og nogle markhuse kunne henlægges.

Det synes ligeledes i dette sogn at kunne blive bedst indrettet, når vakance indtraf, at skoleholderen i Freerslev blev kirkesanger tillige og modtog degnetiende og julerente af de 9 gårde i Freerslev, foruden hans skoleindkomst så og hele sognets offer og accidentzer i kirken, samt refusionerne, men deraf måtte han, når dog hans embede på denne måde blev nogenlunde forbedret, svare 15 rigsdaler penge til skolen i Torp, om samme

blev oprettet. Skoleholderen, som der blev ansat, fik da denne pengeindkomst: 15 rigsdaler, degnetiende og julerente af Torp og af de 5 udflyttede gårde, og hvad ellers af gårdene ydes, og af husene svares som skolekontingent, men dermed ville han endnu kun være mådelig aflagt, og anden udvej ses dog ikke til hans løns forbedring.

Skulle i øvrigt skolen i Troelstrup by udi Haslev sogn og denne skole i Torp udi Freerslev sogn ikke kunne oprettes, i hvor nødvendige de end virkelige er, når al sognenes ungdom skulle forsynes med undervisning, så var det i den fald bedst, at hver skoleholder og kirkesanger modtog i sit sogn, alle degnekalds og skoleindtægtene. Embedet i Haslev ville da blive noget bedre end det i Freerslev, men en mand kunne dog have sit gode udkomme i Freerslev, og overalt vil der dog blive forskel i landet mellem disse embeder efter sognenes størrelse og øvrige omstændigheder.

I 1806 var der udarbejdet et provisorisk reglement for almueskolevæsenet, og på grundlag af dette trådte en skolekommission sammen i Haslev præstegård den 27. december 1809, hvor birkedommer A. G. Beck repræsenterede de to skolepatroner: greve J. G. Moltke, Bregentved (Haslev og Freerslev skoler) og greve C. C. S. Danneberg-Samsøe, Gisselfeld (Lysholm skole). I kommissionen var desuden: sognepræst J. H. Mohr, Haslev og Hans Olsen, Haslev og Hans Sørensen, Troelstrup.

Man overvejede i dette møde de pligter, som kommissionen havde, og man kom til det resultat, at man bedst og heldigst kunne virke til det ønskede mål ved at fordele arbejdet imellem sig, så at enhver påtog sig den del af arbejdet, som syntes at høre til hans fag og embedsstilling, og som han derfor var bedst til at udføre. Man blev da enige om:

a. at hr. birkedommeren især ville besørge skolens økonomiske anliggender, såsom at der på skolehusene gøres den reparation, som måtte være fornøden, og med hensyn til omstændighederne, for tiden mulig, at det nødvendige skoleinventarium anskaffes og vedligeholdes, at skolelærerne erholder deres lovlige indkomster, at der til skolestuerne haves det fornødne brændsel, at den del af samme, som distriktets beboere for tiden yder, leveres forsvarlig, og for såvidt tvangsmidler måtte behøves til skolegangens befordring, da at lade disse anvende, diktere bøderne efter anordningens bud, og foranstalte samme hos vedkommende inddrevne.

b. at sognepræsten fører det specielle tilsyn med alt, hvad der hører til undervisningsvæsenet, skoledisciplinen og skolelærernes embedsflid, in specie, at der meddeles skolelærerne hensigtsmæssig plan til læregenstandens ordentlige inddeling, at denne plan af lærerne ved undervisningen følges, at lærergenstandene og metoden bestemmes efter skolelærernes evner og

kundskaber, at disse anvende passende opmuntringer og straffe for at befordre sædelighed og flid blandt børnene, at der efter omstændighederne drages omsorg for de syge børns helbredelse, at der for skolekassens regning anskaffes de fornødne lære- og læsebøger, skrive- og regnematerialer, og at der over disse udgifter holdes rigtig bog; endelig vil sognepresten og være villig til efter fælles overlæg at besørge korrespondancen med amtsskoleledningen og forfatte de belalede halvårlige indberetninger om sognets skolevæsens tilstand.

Ved således at fordele forretningerne mellem sig, havde man imidlertid ingenlunde til hensigt at hæve den indbyrdes samvirken, meget mere ville man med råd og dåd stå formanden bi i alt, som sigtede til den sags fremme, der var betroet til fælles omsorg.

Hvad man i øvrigt anså som en højst vigtig genstand for kommissionens virksomhed, var, dels at vække hos forældre sådant interesse for skolen, at de villigen og stadig sender deres børn didhen, dels at børnene kunne opmuntres til at kappes i flid og sædelighed, dels endelig at skolelærernes nærværende tunge kår kunne lettes, så de med større lyst kunne virke i deres kald. Hos de retsindige forældre håbede man at opnå sin hensigt ved at benytte enhver lejlighed til at gøre dem opmærksom på skoleundervisningens velgørende formål, og ved at lade dem selv erkende i den gode fremgang deres børn ved stadig skoleflid kunne gøre, at der virkelig arbejdedes frem imod dette mål. På børnene troede man bedst, at kunne virke ved passende belønninger enten af nyttige bøger eller for de fattige, af et og andet fornødent klædestykke. Hertil gjorde man sig håb om det værdige skolevæsens bidrag og hvad forbedring af skolelærernes vilkår angik, så længe ugunstige omstændigheder forbyde, at deres indkomster ikke efter reglementet kunne sættes i forhold til deres arbejde, da ville man gøre alt muligt, om dertil kunne findes noget middel.

Med hensyn til skolekasseregnskabet, som kommissionen overtog fra nytår 1810, forklarede sognepresten, at han indtil slutningen af året 1808 havde bestridt udgifterne til bøger for fattige børn ved hjælp af fattigbøssen, hvori han havde ladet skoletavlen indflyde. I året 1809 havde han haft udgifter til trætavler, lærebøger og papir. Til skolen havde formuende betalt mere end 11 rigsdaler og skoletavlen i kirken havde på to bestemte søndage indbragt mere end 1 rigsdaler. Hvad der var medgået af udgifter ud over disse beløb havde præsten selv lagt ud. I multker for skoleforsømmelser havde birkedommeren modtaget 3 rigsdaler. Afgiften for årene 1807, 1808 og 1809 ville man først opkræve nu. Og først derefter havde man klarhed over, hvad kassebeholdningen var.

Amtsskoleledningen havde anmodet om, at det måtte blive be-

kendt for alle, at kommissionen havde overtaget bestyrelsen af sognets skolevæsen. Kommissionen fandt det mest passende, at dette blev offentligt kundgjort fra prædikestolen nytårsdag.

Der gik nu en årrække, hvor intet indførtes i skolekommissionsprotokollen. Først den 1. marts 1815 samledes kommissionen for at overveje, *hvorledes degneboligen, nu da Reimer er entlediget, bedst kunne afhændes til skoledistriktets fordel.* Ved at tage de 16 fag stuehus og de 32 fag udhus samt haven i øjesyn kom man til det resultat, at værdien af bygninger og have var 1495 rigsdaler.

Den 4. april 1815 vedtog man at sælge degneboligen med tilhørende jordlod (4 á 5 skæpper land) til greve J. G. Moltke, Bregentved for 1495 rigsdaler, imod at han leverede ialt til udhusbygninger ved sognenes 3 skoler: 198 egefodsstolper, 120 stk. løsholter samt alt støjletræet (det lodrette træ, der bærer lerklining) og halmen til gavlenes lukning imod en fastsat pris, som var rimelig for sognene, da det efter krigen 1807-14 var vanskeligt at få tømmer.

Ved degneboligens salg fik man altså en del penge, som skulle bruges til istandsættelse af skolerne i Haslev og Freerslev sogne, så de kunne indrettes *på det bekvemmeste både til skole og lærerbolig.*

Man havde imidlertid ikke alle de 1495 rigsdaler til disposition, da degnen ved tiltrædelsen af sit embede havde indbetalt 100 rigsdaler, som nu skulle tilbagebetales ham. Man mente, at der alligevel ville blive penge nok til udhusene. Hvis der ikke var det, kunne bygningerne ved Freerslev og Lysholm skoler vente til næste år, da læreren i Freerslev havde bortlejet sin jord, og læreren i Lysholm endnu ikke havde fået tillagt jord. Ved sidstnævnte skole var skolestuen for lille. Der skulle bygges 2 fag til lærernes lejlighed imod, at man inddrog lærerens lille værelse til skolestue.

Ved en licitationsforretning den 5. maj 1815 blev det fastslået, at en sådan tilbygning ville koste 490 rigsdaler, og udhusbygningerne ved alle tre skoler ville koste i alt 1026 rigsdaler. Dette sidste beløb kunne dog bringes ned, hvis man ville købe materialerne fra birkedommer A. G. Becks stuelænge og staldlænge på Margretesdal i Vester Egede. Denne gård var bygget få år før.

I et møde den 14. juli 1815 forelå tilladelse til at bygge udhusene ved de 3 skoler for pengene, der var kommet ind ved salget af degneboligen. Skolekommissionen ville bygge 5 fag; men skoledirektionen ville have 9 fag. Skolekommissionen ville have bygningerne bredere end sædvanlig og fik derved den samme plads med 5 fag som med 9 almindelige fag. I Haslev var det absolut det bedste. Ved at bygge færre fag ville man undgå at bygge ind i skolens have, som i forvejen

var indskrænket. I Haslev ville kommissionen nok gøre lærerens beboelseslejlighed mere bekvem end hidtil, men man ville ikke udvide skolestuen, hvilket begrundedes på følgende måde:

1. *at man ikke kunne anse samme at være nødvendig, da skolestuen som den er, meget vel kan rumme det antal børn, som til en tid deri skulle være samlede. Haslev skoledistrikt har i de sidste 10 år haft et antal af 50 til 60 børn, og ingen af de 2 klasser, hvori disse er delte, har synderlig oversteget 30, som i skolestuen kunne finde tilstrækkelig plads.*
2. *en stue på 4 fag., som havde husets hele dybde med vinduer på begge sider (udgør 37,5 kvadratmeter), ville udkræve betydelig mere brændsel og endda i stærk kulde vanskelig kunne holdes varm. Det var da at befrygte, at læreren ikke ville kunne komme ud med sit kvantum brænde, og erfaringen har vist, at det hidtil har været næppe nok, uagtet skolestuen er 11 kvadratmeter mindre.*
3. *læreren kunne da ej få mere huslejlighed end den, han har nu, som især, når han har familie, er yderst snæver og indskrænket.*

For at fremskynde sagen ville sognepræsten sende en målskitse af begge udhusene, for at skoledirektionen kunne sammenligne. Man håbede, at arbejdet kunne udføres samme sommer. Og det blev det. Den 8. december oplystes det, at både udhus og forbedringen af lejligheden havde kostet 947 rigsdaler og 8 skilling.

I et kommissionsmøde den 15. juli 1816 gennemgik man amtsskole-direktionens forslag til skolevæsenets økonomi efter den nye skolelov af 1814. Skolekommissionen havde tidligere gennemgået denne økonomiske disposition og sendt en genpart til skolepatronerne. I mødet den 15. juli 1815 var foruden de tre skoleforstandere 4 af de hæderligste mænd i hvert sogn til stede. Man drøftede skoledistriktsdeling, skolebygninger, jordlod til Lysholm skole, hvis lærer kun fik 32 rigsdaler i pengeløn af Gisselfeld Kloster. Derimod var man enige om, at de to andre lærere fik en anstændig løn efter, at degnekaldet var nedlagt. Det hedder derom:

Det er ikke kommissionen bevidst, at der ved den nuværende provisoriske af direktionen approberede fordeling af degnerrettighederne finder anden urigtighed sted, end at refusionens 10 rigsdaler for de i Freerslev sogn liggende Arenfeldtsborgske jorder er tillagt kirkesangeren i Haslev. Og dette skete, dels for at gøre hovedsognets skolelærer- og kirkesangerembede til det bedre med hensyn til fremtidig forflytning dertil fra et ringere, dels fordi dette embede virkelig medfører mere arbejde og bærer de fleste af de på degnekaldet hvilende honora = byrder. Kommissionen tillader sig derfor at indstille, at Haslev skolelærer også for fremtiden ved den ny

lønningsbestemmelse måtte beholde denne refusion forlods imod, at han da forpligtes til ene at besørge embedsbrevs befordring.

Skolekommissionen har intet imod, at læreren i Haslev, hvis han er egnet, forestår kirkesangen i Haslev kirke, men man kan ikke bifalde, at han også skal oppebære offer og accidenser af Lysholms distrikt. Lysholms nuværende lærer ville derved lide et føleligt tab, da det ham tillagte kornkvantum ikke kan sammenlignes med, hvad han hidtil som en i sin embedstid yndet mand har fået af beboerne. Det er forkert, at man på den måde vil berøve Lysholm skoledistrikts beboere muligheden for i fremtiden at vise *skønsomhed mod en brav og ælsket skolelærer*. Man mener derfor, at Lysholm-læreren skal fungere, som kirkesanger, når Haslev-læreren er forhindret, ligesom han skal forrette søgnedagsforretningerne: kirkesangen ved bryllupper og begravelser fra Lysholm-distriktet. Også offer og accidenser fra Lysholm distriktet skal han have.

Læreren i Freerslev kan man ikke, da han får mindre i løn og mindre af degneindtægten, pålægge mere end at besørge klokkergeringen ved siden af den almindelige lærergerning. Klokkergeringen og kirkens renholdelse havde Freerslev bymænd midlertidig påtaget sig for en tønde byg årlig. Men ved den nye skoleplans ikrafttræden blev dette lærerens opgave.

Haslev skolebygning var som før nævnt blevet forbedret. Freerslev skole havde også fået en mindre reparation.

Skolebygningerne i Haslev og Freerslev var altså blevet en del forbedrede, men der var hindringer nok for undervisningen. Det hedder i en skoleindberetning fra december 1818:

I henseende til skolevæsenets fremme synes hos den større del af forældre og hosbonde lunkenhed at være mere herskende end iver. Udflytningen og den trang forældre og hosbonde, som af tiderne nødsages til så meget som muligt at indskrænke med tyendes holdelse, føres til børnenes bi-stand ved deres mangehånde sysler, en omstændighed som hindrer skolegangen og børnenes forfremmelse i kundskaber.

Om lærernes økonomiske stilling hedder det:

Lærernes økonomiske stilling er efter degnekaldets nedlæggelse og dets indkomsters fordeling imellem dem således, at de uden næringsborg kunne have anstændigt udkomme.

Den nye skoleplan indføres i 1825

Ifølge den nye skolelov, der kom 1814, skulle der i sognene laves en skoleplan. En sådan blev først indført i Haslev og Freerslev sogne den 1. januar 1825.

Denne skoleplan gav mere fasthed over skolegangen, idet hvert enkelt gård og hus blev lagt til et bestemt skoledistrikt. Foruden at der blev oprettet en skoleplan, skete der efterhånden også mange forbedringer som følge af den nye skolelov.

I sommeren 1828 kom der et cirkulære om indførelse af gymnastiske øvelser ved almueskolerne. Skolekommissionen fandt både ved Haslev og Freerslev skoler en plads som ved fyldning, jævning og videre aktering nogenledes kunne tjene til hensigten. Derimod måtte man ved Lysholm skole tage en plads på 1000 kvadratmeter fra gårdmand Peder Niensens lod, imod at han fik en årlig godtgørelse på 6 skæpper byg. *Både på grund af lærerens alder og klassernes størrelse, turde man ikke gå videre end til den mest indskrænkede graduation af den gymnastiske undervisning.*

I 1838 blev der på skolebygningen i Haslev lagt stråtag i stedet for

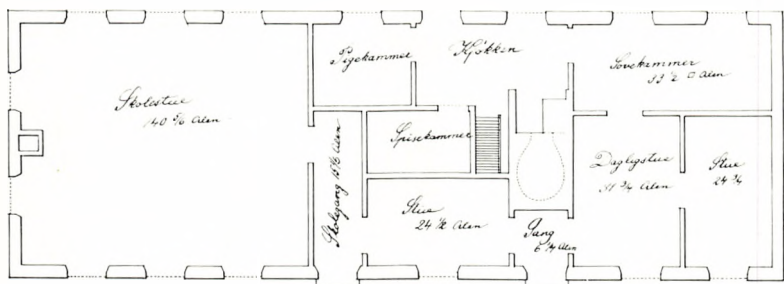
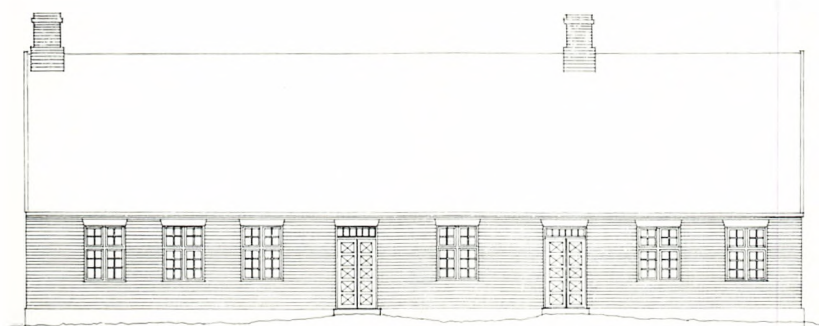

Haslev Rytterskole.
(Tegnet af præstedatteren Therese Schiøtz 1859).

teglstenstag, da taget var defekt, idet børnene fornøjede sig med at kaste sten op på taget for at lade dem rulle ned igen.

I 1846 udvidedes Haslev skole lidt, men i 1856 kom der krav om, at der skulle være større mål for skolestuerne. Man fandt, at Haslev skolebygning bedst kunne udvides imod øst. Man ville da kunne få en udvidelse på ca. 15 kvadratmeter. Derved kunne der også blive et pigeværelse på ca. 6 kvadratmeter. Man kunne imidlertid ikke foretage byggeriet i 1856, da man ikke kunne få de fornødne mursten. Desuden var kommunen netop dette år økonomisk anstrengt på grund af omkostningerne ved anlæg af en ny vej, som ville give en udgift på 2 rigsdaler og 37 skilling for hver tønde hartkorn i sognet. Det hele, der blev bygget i 1856, var 3 latriner ved hver af skolerne. Indtil da havde børnene forrettet både deres store og små ærinder rundt omkring ved skolen.

Man fik udsættelse af udvidelsen til 1857. Men nu mente man, at

Haslevs gamle rytterskole, der lå lige vest for gadekæret, nedbrændt 1884. (Efter udvidelse i 1860).

skolestuen var stor nok. Der skulle i skolestuen til hvert barn være 1,5 kubikmeter. Der var i øjeblikket kun 32 børn i hver klasse, og skolestuen havde et omfang på 70 kubikmeter. Der var altså rigeligt plads. Først når der blev 45 børn i hver klasse, var det nødvendigt at udvide. Men man mente ikke, at man ville komme op på så stort et børnetal, dels fordi nogle børn søgte en privat skole, og dels fordi forældrene nu kunne holde børnene hjemme indtil det 9. år. Men det gik anderledes. Allerede i 1859 var der i skolens nederste (yngste) klasse 50 børn. Derfor besluttede man nu, at skolen skulle udvides i 1860.

Den 12. marts 1860 fremlagde tømrer Fr. Jappe, Freerslev 2 grundrids til en udvidelse. Man vedtog at bygge til i skolens østre ende, så skolestuen kunne rumme 50 børn og samtidig blev lærerens lejlighed større. Udvidelsen ville koste godt 1485 rigsdaler. Kommunen havde opsparet ca. 600 rigsdaler i de foregående år. Men alligevel ville det blive alt for byrdefuldt for kommunens ikke særligt bemidlede beboere at betale dette beløb på eet år. Derfor optog man et lån på 900 rigsdaler af skolefonden.

Der skulle nu mures 6 fag til skolebygningen. Dette gav hele skolebygningen en så stor forandring, så den ikke var til at kende igen. Skrågavlne afløstes af lige gavle. Ved licitationen blev købmand Lindhansen, Køge den lavestbydende og fik arbejdet.

Da tilbygningen skulle ske i den østlige ende, måtte der først fyldes en del op i gadekæret. Gårdmand Lars Hansen, Haslev blev med summen 50 rigsdaler den lavestbydende på dette stykke arbejde.

KILDEHØJ-SKOLEN 1870-1897

Kildehøjskolen 1870-97. (Nu Gammel By nr. 18).

Der gik ikke lang tid efter, at man i 1860 havde ombygget den gamle rytterskole, før man begyndte at arbejde med tanken om en helt ny skole. Grunden var dels, at børnetallet i 1860'erne begyndte at stige, og dels et ønske om at få indført hverdagskolegang og få oprettet en realskole. Den 1. januar 1870 var der 106 børn i skolen. Skolekommissionen fandt det nødvendigt nu at ansætte en andenlærer; men sognerådet nøjedes med at give læreren en lærer, V. F. D. Hansen, som hjælpelærer.

Men allerede forinden havde man taget spørgsmålet om udvidet undervisning op. I et skolekommissionsmøde den 4. november 1869, blev det pålagt kommissionsmedlemmerne at undersøge, om beboerne ønskede hverdagsundervisning, så øverste (ældste) klasse mødte om formiddagen og nederste klasse om eftermiddagen. Hvis beboerne ønskede det, besluttede man til at indgå med forespørgsel til ministeriet om, hvorvidt den nævnte ordning kunne tillades.

Der må have været stemning herfor. For allerede den 20. maj 1870 besluttede man i et skolekommissionsmøde, at der skulle opføres en ny skole. Da den gamle skolelod var blevet skåret i stykker, af den nylagte jernbanelinie, havde man erhvervet sig en ny skolelod (matrikel nr. 9 g), og ved denne kunne den nye skole bygges.

Stenen fra Kildehøj-skolen fra 1870, nu på Borgerskolen.

Man fandt det hensigtsmæssig, at den nye skole blev af et sådant omfang, at den indeholdt plads til en realklasse, hvis børn kunne bringes ud over den almindelige folkeskoles mål af kundskaber. Der skulle selvfølgelig også være en bolig til realskolelæreren. Inden man vedtog at bygge skolen så stor, at der kunne blive realklasse, indbød man kommunens familiefædre til et møde i Haslev skole den 24. maj, for at de kunne få lejlighed til at ytre sig om spørgsmålet. De indbudte familiefædre fra Haslev, Freerslev og Troelstrup gav udtryk for deres tanker i følgende henvendelse til sognerådet.

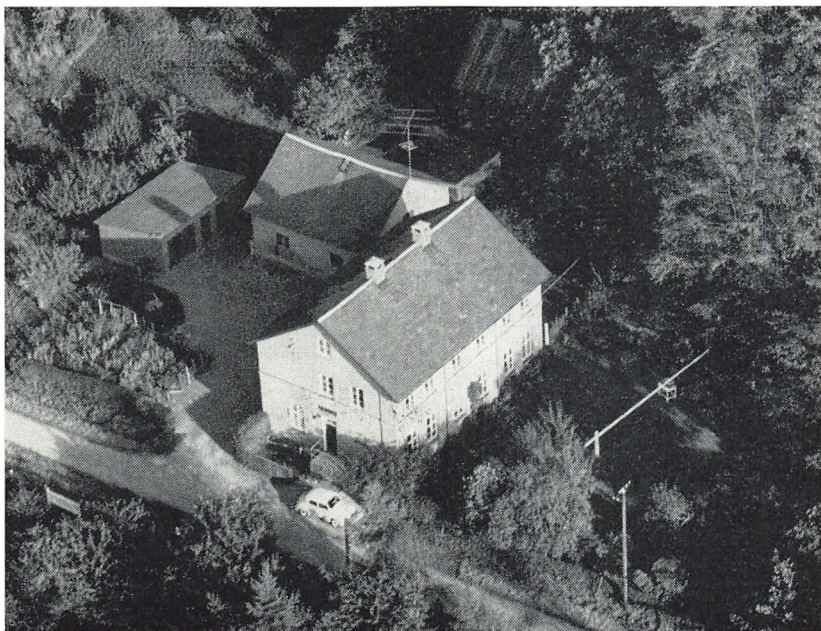
Undertegnede tillader sig herved at tilkendegive, at det er deres levende ønske, at den nuværende skolebygning i Haslev afløses af en ny, som er beliggende tæt ved den nylig erhvervede nye skolelod, og at denne nye skolebygning indrettes således, at der i samme bliver plads for en klasse af børn (med disses lærer), som kunne bringes ud over det mål af kundskaber, som den almindelige folkeskole ser sig i stand til at bibringe.

Henvendelsen er underskrevet af 32 forskellige personer.

Allerede den 10. juni 1870 forelå amtets tilladelse til at bygge en ny skole på Niels Jensens fæstegårds jordlod (matrikel nr. 9 g). Der

skulle også indrettes en gymnastikplads, så man kunne aflevere gymnastikpladsen ved den gamle skole tilbage til greve F. G. J. Moltke, til hvem man også indgav ansøgning om at få lov til at gøre vejen ved den nye skole, som var privatvej, til kommunevej, da der nu ville blive større trafik.

Der var tempo over den tids byggeri. Man besluttede altså 24. maj 1870, at foreslå nybygning med realskole. Amtets godkendelse på byggeriet forelå den 10. juni. Byggeriet påbegyndtes i juli 1870, og allerede

Den gamle *Kildehøj-skole*.
(AERODAN Luftfoto oktober 1967).

den 22. november 1870 kunne man indvie skolen. Men man må også huske, at man dengang ikke havde så mange tekniske detaljer som nu. Men der var dog en overskridelse af datoen for byggeriets færdiggørelse, idet den var ventet færdig den 1. november 1870. Det var tømrermester F. Jensen, Rødemarkshuset (senere Freerslev Møllegård), der forestod byggeriet.

Den gamle rytterskoles endeligt

Den gamle skole var allerede den 1. juli 1870 solgt ved en auktion. I salget indgik ikke gymnastikpladsen, som Bregentved ejede og heller ikke kakkellovne, skolestueinventarium og den gamle inskriptionstavle. Bygningerne var forsikret for 3050 rigsdaler, men kunne først overtages den 1. oktober. Ved auktionen blev købmand Larsen, Køge den højstbydende med 2900 rigsdaler. Budet blev gjort i kondition for greve F. G. J. Moltke, Bregentved. Ejendommen, der havde matrikel nr. 3 b, kunne først overtages af greven den 1. november, da den nye skole skulle være færdig. Derfor bragte sognerådet også en tak til greven, fordi de måtte blive i den gamle skole, til den nye var færdig. Den gamle skole blev nu indrettet til bolig for et par familier, men den nedbrændte ved lynnedslag den 2. september 1884.

Om branden i den gamle rytterskole fortæller retsprotokollerne, at Bregentved-Gisselfeld birks politiret blev sat i Haslev den 3. september 1884 kl. 2 eftermiddag i overværelse af vidnerne: sognefoged Hans Jensen, Lysholm og gårdbestyrer Jens Nielsen, Haslev by.

Dommeren tog først brandstedet i øjesyn, og det viste sig, at der var brændt et hus ca. 30 alen langt og 15 alen bredt samt et udhus, der lå ca. 5 alen derfra. Af forhuset var der kun lidt af murene tilbage og af baghuset intet.

Det første vidne, der afhørtes, var forstassistent Højerups enke Kirstine, der forklarede således:

I aftes kl. 11 hørte hun et stærkt lyn- og tordenskrald, og kort derefter så hun et lyn, der som en ildkugle slog ned på stedet, men da hun ikke ved at se op imod loftet så ild, antog hun, at lynet i hvert tilfælde ikke havde slået ned dér. Hendes datter, der opholdt sig i samme stue, som hun, så også lynet på samme måde og gik derfor ind for at kalde på deres nabo, enkemadam Nielsen, der boede i samme hus som hun. Hun blev derefter af sin datter opfordret til at gå over til naboen Christian Larsen. Da de kom udenfor huset i største hast og kun halvt påklædt opdagede de, at der var ild i taget, hvilket de også tidligere havde antaget på grund af den svedne lugt, der var i huset, uden at de imidlertid tidligere havde opdaget ilden. Hun bemærkede, at hun bebodde en lejlighed frit i huset, det tilhørte grevskabet Bregentved og havde boet der siden 1878. Hun havde sine ejendele forsikret i Brandforsikringsselskabet »Danmark«, såvidt hun vidste for 1662 kr. Da hun havde anskaffet en hel del ting, siden hun tegnede assurancen, formodede hun, at hendes genstande havde en højere værdi end den, hvorfor de var assurerede. Assurancepolicyen mente hun var brændt, da den beroede i et chatol i det nedbrændte hus.

Madam Højerups datter Juliane forklærede som moderen, at hun havde opfordret moderen til at gå over til Chr. Larsen på den anden side vejen. Da hun fulgte moderen, der var gammel og meget svagelig, over til Chr. Larsen, der boede ca. 30 alen fra den gamle skole, opdagede hun ild omtrent midt på huset og råbte, at der var ild, og i det samme kom husmand Lars Hansen. Hun gik da straks tilbage for at redde så meget som muligt. Hun fik kun reddet en kommodeskuffe med nogle mindre smykker og småting, derimod brændte alle hendes andre ejendele, der havde en værdi af 3 a 400 kr.

Den anden beboer i det brændte hus, møller Niensens enke Christiane, f. Andriassen, forklærede, at hun havde sine ejendomme assureret i grevskabet Bregentved og Jfr. Egedes brandforsikringselskab for ca. 1200 kr. Af hendes ejendele var der kun reddet lidt. Hun havde boet i huset vederlagsfrit i 5 a 6 år.

Brøndsætter Lars Hansen lå i sin seng, da han hørte et meget stærkt tordenskrald. Han havde ikke lagt mærke til, om lynet slog ned, men formodede efter lyden, at det havde slået ned. Han stod øjeblikkelig op og gik ud for at se, fra hvilket hjørne vejret kom. Og da opdagede han ild i den gamle skolebygning, der kun lå 10 alen fra hans stråttækte hus. Han ville da gå over at kalde på beboerne i det brændende hus, men de var allerede på vej ud. Han ledsagede madam Højerup så langt fra det brændende hus, at hun var uden for fare og gik derefter ind i sit eget hus, der stod i fare for at blive antændt og han overvejede, hvad han nu skulle gøre, men nu kom sprøjten og overøste hans hus med vand. Kort efter begyndte det også at regne stærkt. Også han led stort tab, da mange af hans ting blev flyttet ud og blev gennemblødt.

Brandfoged Jens Pedersen, Haslev, var kommet til brandstedet kl. godt 11 og fandt tilstrækkeligt brandmandskab og sprøjten i gang. Al kraften blev anvendt på at begrænse ilden til det antændte hus. At det lykkedes, uagtet der lå flere stråttækte huse i kun en afstand af 10-30 alen fra brandstedet, skyldes alene den rigelige vandforsyning og regnvejret.

Vi må huske, at den gamle skole lå ud til gadekærets vestbred, altså omtrent, hvor Odd-Fellowbygningen ligger i dag. Hvor let kunne den smukke spindeskole ikke være blevet et bytte for ilden.

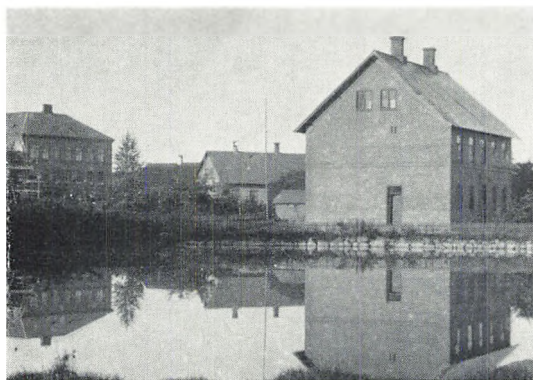
Brandfogeden bemærkede, at i udhuset havde mejeriejer Voss, Haslev, korn til opbevaring. Det blev ødelagt sammen. Han bekræfter, at der ikke blev reddet meget af beboernes ejendele. Madam Højerups to stuer var midt i huset og vendte begge imod nord. Madam Nielsen havde en stue imod syd og den anden imod nord i den vestlige ende af huset. Den østlige hus-ende havde mejeriejer Voss til afbenyttelse, men der fandtes for tiden ingen genstande deri.

Brandfoged Schultz fra Troelstrup gav samme forklaring.

Købmand Anders Pedersen, hvis hus stod i fare for at antændes, gik ind for at løse sine heste, da han så ilden. Hans hus lå ca. 30 alen fra brandstedet.

Mejeriejer Johan Henrik Voss, der havde lejet baghuset, forklarede, at han den 2. september om aftenen havde været på besøg hos købmand Tetzlaff i Haslev by. Han stod i gadedøren dér, da tordenskraldet kom, og kort efter blev der råbt, at der var brand i den gamle skole. Han skyndte sig dertil og så, at ilden og røgen slog ud af taget af et rundt hul af en rottes størrelse omtrent 6 alen fra den vestre gavl og ca. 3 alen fra tag-skægget. Han havde sæd for 700 a 750 kr. i baghuset.

De brandlidte fik erstatning. Mangen haslevit glædede sig over, at deres hus ikke også gik tabt ved denne brand.

Gadekæret med
Højskolen og den
nuværende
Odd-Fellow-bygning
omkring 1910.

På den gamle rytterskoles plads blev der bygget en høj bygning (nu Odd-Fellow bygning), hvor de, der var pensioneret fra grevens tjeneste kunne bo, og hvor der også blev børnehjem samt bolig for en diakonisse. Ejendommelig nok kaldes den nye bygning i gamle regninger stadig den gamle skole.

Den gamle skolelod (matr. 3 a) på 6 tdr. land, blev solgt uafhængig af skolebygningen for mere end 4566 rigsdaler til greve F. G. J. Moltke og henlagdes til Haslev stationskro.

Haslevs første realskole

Endnu inden den nye skole blev taget i brug, havde man valgt en realskolelærer til skolen, idet der også skulle være en videregående undervisning. Man valgte Henrik A. Brodthagen, som sendte sin ansøgning

til sognerådet den 26. oktober 1870. I denne gør han opmærksom på, at han efter et to-årigt ophold på Blågårds seminarium havde taget skolelærereksamen med karakteren: meget duelig. Selv skriver han: *Allerede under min forberedelse til skolelærereksamen øvede jeg mig i den praktiske skolegerning i Kvislemark skole, men efter min afgang fra seminariet har jeg især haft rig lejlighed til at høste større erfaring i ungdommens opdragelse og undervisning ved i halvandet år som lærer ved opdragelsesanstalten Flakkebjerg, at arbejde sammen med og derved drage nytte af den bekendte og anerkendte dygtige skolemand og praktiske opdrager, hr. forstander Møller.*

I et sognerådsmøde den 11. november valgtes Brodthagen til at undervise de børn, hvis forældre imod en derfor erlæggende særlig betaling måtte ønske bemeldte børn oplærte ud over det mål af kundskaber, som almueskolen formår at give sine elever. Han skulle være rede til at begynde undervisningen, når skolen blev indviet den 22. november 1870.

For at der kunne blive elever til realskolen, havde sognerådet allerede i august 1870 vedtaget at give to fripladser ved skolen til ubemidlede elever. Af hensyn til, at der var langt til købstæderne også for omliggende sogne, var betalingen sat så lavt som 12 rigsdaler pr. halvår, og man håbede, at man for en periode af 5 år kunne få lov til hvert år at give realskolen et tilskud på 150 rigsdaler.

Amtet gav kun tilskud år for år.

Ifølge en skrivelse fra realskolelærer Brodthagen af 24. marts 1872, begyndte skolen først sin virksomhed den 28. november 1870 med 13 elever i alderen 15-20 år, og en på 13 år. Af eleverne var de 11 fra Haslev-Freerslev kommune, 2 fra Bråby og 1 fra Skuderløse. Af disse 14 elever forlod 1 skolen efter 3 måneders forløb, 7 efter 4 måneders forløb og 6 efter 4½ måneders forløb. Skolen standsede så sin virksomhed i midten af april 1871, hvorefter lærer Brodthagen blev medhjælper ved skolen i Freerslev.

3. november 1871 begyndte realskolen igen. Denne gang var der 15 elever, hvoraf 13 var i alderen 15-21 år, to var 13 år. Af eleverne var 8 fra Haslev-Freerslev, 3 fra Bråby, 1 fra Aversi, 1 fra Herlufmagle, 1 fra Tårnemark ved Rønnede og 1 fra Spijllerup ved Næstved. Af disse forlod 1 elev skolen efter en måneders forløb, 2 efter 2 måneders forløb, 2 efter 3½ måneders forløb, 2 efter 4 måneders forløb og 8 efter 5 måneders forløb.

Lærer Brodthagen skriver endvidere i skrivelserne af 24. marts 1872:

Det ses således, at realskolens virksomhed i den forløbne tid har været indskrænket til et vinterkursus på 5 måneder, hvilket har sin grund deri, at

så få ukonfirmerede børn besøger skolen, da det nærmest er sådanne, som bedst kunne benytte skolen hele året rundt uden at tilbageholdes af arbejde i hjemmet, mens derimod for den konfirmerede ungdoms vedkommende sagen stiller sig på en helt anden måde, da denne største del af året ikke godt kan undværes i hjemmet ved de dér lorefaldende arbejder. Ved 5 å 6 timers daglig undervisning i 5 måneder kan imidlertid frembringes glædelige resultater, hvad jeg nu i de forløbne to vintre har erfaret, men beklageligt er det, at så mange må forlade skolen allerede eiter ca. 3 måneders forløb, thi denne tid er for kort, forældrene burde kunne undvære vedkommendes fysiske kræfter et par måneder til, og det må ikke være dem nok, at deres børn i den korte tid har lært at regne lidt og skrive en nogenlunde ordentlig skrift, undervisningen må omfatte noget mere.

Som undervisningen formede sig, kan man godt forstå, at de, der søgte at få friplads på realskolen, kaldte skolen for »Haslev Højskole«. Skolen fik kun kort levetid. Allerede i påsken 1873 måtte den standse på grund af manglende tilslutning.

Lærerkræfterne forøges

Det var egentlig meningen, at almueskoleundervisningen i den nye skole skulle ledes af to lærere. Man ansøgte derfor i 1871 om ansættelse af en andenlærer med en løn fra kommunen på 250 rigsdaler årligt samt andel i de lovbefalede skolepenge. Endvidere skulle han have fribolig som for en ugift lærer, og til brug i nederste (yngste) klasse, hvis klasselærer han skulle være samt til eget forbrug i boligen, skulle han årligt have 4 favne brænde. Men skolekommissionen foreslog, at når der nu kom ny førstelærer, skulle der være 3 lærerkræfter ved almueskolen, og den ene af disse skulle være lærerinde, som også kunne undervise i håndgerning. På den måde kunne man få 3 klasser i skolen. Men sognerådet ville ikke gå ind på at fastansætte en andenlærer, men nøjedes, som tidligere nævnt, med at ansætte en hjælperlærer hos lærer C. V. Høegh fra 15. marts 1870. Hans navn var Valdemar Frederik Daniel Hansen, født 1847, demitteret fra Jonstrup Seminarium 1866. Da han i 1877 blev sagt op, blev frk. Juliane Marie Hensch, datter af lærer O. V. Hensch, Lysholm ansat i hans sted. Hun virkede til sit giftermål 1881, hvorefter seminarist Jørgen Hansen fastansattes som andenlærer.

Den ældre lærer Høegh i Haslev havde affundet sig med skoleforholdene, som de var, men den nye lærer L. Fogt, der kom til Haslev

1881, fik hurtigt gang i planerne med hensyn til en omordning af undervisningen. Og man fik da i 1882 ansat seminarist Jørgen Hansen som fast andenlærer.

Skolekommissionen vedtog den 27. oktober 1881 at anbefale en ny klasseinddeling for Haslev skole på følgende måde:

- A. En yngste klasse (drengene og piger) med 2 dages ugentlig undervisning.
- B. En mellemklasse (drengene og piger) med 4 dages ugentlig undervisning.
- C. En ældste drengeklasse med 3 dages ugentlig undervisning.
- D. En ældste pige klasse med 3 dages ugentlig undervisning.

Samtidig vedtoges det at anbefale, at lærerne i Freerslev og i Lys-holm skoler måtte lade børnene i ældste klasse gå 4 dage ugentlig i skole om vinteren, 2 om sommeren, og i yngste klasse omvendt. Men selvfølgelig skulle det kun ske, hvis lærerne ønskede det.

I Haslev havde børnene i den gamle lærers tid måttet anskaffe tavler, grifler, skrivebøger og penne for egen regning. Nu anbefalede skolekommissionen, at skolen skulle give disse materialer. I Freerslev skole gav man allerede på dette tidspunkt børnene tavler.

Andenlærer Jørgen Hansen og førstelærer Fogt, var enige om, at der var en dårlig ventilation i skolestuerne, ikke mindst i vintertiden. De skrev 1. maj 1883:

Når vi særlig har peget på vintertiden, så er det fordi man om sommeren som oftest er i stand til ved oplukkede døre og vinduer at bringe cirkulation i luften, dog heller ikke dette uden fare for sundheden, idet træk langt fra er gavnlige, men for vinteren vil det jo være indlysende, at når børnene opholder sig i en skolestue i løbet af 6 timer fra kl. 9-15, og der ikke forefindes nogen betryggende ventilation, vil luften blive uren og skadelig. Ved de af mange læger i de sidste år foretagne undersøgelser i så henseende, er det konstateret, at om det end ikke kan siges, at sygdomme som kirtelsyge, blegsot og brystsyge er fremkaldte ved ophold i den dårlige skoleluft, så er det udenfor al tvivl, at opholdet i skolen under sådanne forhold i høj grad befordrer de nævnte sygdomme.

I Haslev skole findes der i det ene lokale en, i det andet lokale to ventiler, men vi kunne forsikre, at der ikke i mindste måde spores nogen virkning af dem, hvilket sandsynlig begrundes på, at de står i forbindelse med de hule mure og ikke fører direkte til fri luft. Dernæst er det, at den urene (kulsyreholdige) luft i et lokale efterhånden synker, og derfor rettest ledes bort ved ventilen langt nærmere gulv end loft, mens den opvarmede rene luft søger loftet. Af disse grunde er det, at der på samme

tid som undersøgelsen, er fabrikeret ventilationsovne af forskellige (Krarup, Reck m. fl., og da vi fra pålidelig kilde ved, at der i flere år med særdeles god virkning er anvendt en sådan i Kæderup skole, Tureby sogn – udtalelsen lød, at luften i skolen ved slutningen af en eksamensdag var ligeså god som ved begyndelsen, finder vi os derved bestyrket i den formening, at sådanne ventilationsovne ville i alt væsentlig afhjælpe savnet og bidrage til, at lokalerne gøres til sunde og venlige opholdsstuer for børn og lærere, hvorved også selve gerningen vil fremmes.

Det kan tilføjes, at man i 1967 stadig har de gamle ventiler, der kun åbner ind til hulmuren.

Da den gamle skole i 1883 blev ledig, søgte man om tilladelse til at bruge den som gymnastiklokale, hvorved ville opnås, at den for børnenes sundhed og opdragelse så vigtige gymnastikundervisning kunne drives hele året igennem, mens den nu var indskrænket til nogle få sommermåneder og endda afhængig af vejret. Dette fik skolekommissionens anbefaling, men det nåede næppe at blive gennemført, da skolen brændte i 1884.

Kildehøj-skolen i 90'erne. Lærerne Ugløsø og Fogt.

Skolekommissionen havde også søgt om at få håndarbejde indført ved Haslev skole, men sognerådet ville først have at vide, hvad undervisningen ville koste. Skolekommissionen kunne oplyse, at førstelærer Fogts hustru, Henriette Fogt, havde givet en lignende undervisning i Baldersbrønde og forlangte derfor årligt 200 kr. og 2 favne brænde, beregnet efter 1 times daglig undervisning. Sognerådet gik ikke med dertil, til trods for at skoleudgiften for hvert skolesøgende barn kun årligt var 18,70 kr.

Haslev skoles undervisning var på et meget højt stade. Således skrev pastor M. Weber den 19. juli 1884 til sognerådet:

Hasle skole viste sig ved den igår afholdte provstevisitats at stå på et ualmindeligt højt trin, så at provsten erklærede, at ingen af hans skoler står højere, kun få ved siden af den. Ved private gaver, ved læreres og disciples forenede anstrengelser er der gjort meget for at give skolestuerne et hyggeligt og tiltalende præg. Ved sognerådets velvilje og ved private gaver er skolematerialet forøget og forbedret; forunderlig afstikkende overfor alt dette står de uhyggelige vægge som mangler afpudsning. I den ene skolestue er endog det halve af væggen afpudset, den anden halvdel ikke. Jeg tvivler ikke om, at også det ærede sogneråd med glæde vil gøre sit til, at skolens hele udseende kan være venligt og tiltalende derfor, om væggene ikke kunne blive afpudset i den nær forestående sommerferie.

Skolekommissionen var utrættelig i sit arbejde for at hjælpe børnene til god undervisning. I oktober 1884 indstillede den til sognerådet, at der i Haslev blev oprettet en pogeskole for børn i alderen fra 5 til 7 år. Den store arbejderbefolkning i Haslev gjorde en sådan skole nødvendig. Trangen dertil var mindre i Lysholm skole-distrikt. I Freerslev var der et asyl i den gamle rytterskole. Derfor var der ikke her brug for en pogeskole.

Forslaget om pogeskolen i Haslev blev forkastet, idet kun pastor Weber stemte derfor. De to medlemmer N. P. Andersen og N. Sørensen mente ikke, at den ville blive synderlig besøgt af de fattige børn. Derimod var alle enige om at bevilge penge til sko til brug i Haslev skole for de børn, hvis forældre var under fattigvæsenet.

Forældrene i det hastigt voksende Haslev skoledistrikt viste stor interesse for undervisningens udvikling. Således sendte 73 beboere den 21. september 1885 følgende andragende til skolekommissionen:

Undertegnede forældre og værger for børn, hørende til Haslev skoledistrikt, tillader sig herved ærbødigst at anmode det ærede sogneråd om,

at der i det kommende vinterhalvår, november-maj, måtte ske en forøgelse af lærerkræfter, hvorved det blev muligt at forøge de ældre børns skoledage.

Som en naturlig følge af den stadige voksende folkemængde i skoledistriktet er det, at børnetallet i skolen er steget til 150, samt at der her fremkommer særlige skoleforhold fremfor andre steder, og en berettiget nødvendighed af forøgelse af lærerkræfter, for at skolen skal kunne gøre sin gerning. Når nu hertil kommer, at det for en del af os forældre er vanskeligt at lade de ældre børn søge skolen så stadig i sommertiden, særlig i vogtertiden, som ønskeligt, have vi også derfor forment det højst formålstjenligt, om vintertidens skolegang kunne forøges for de ældre børn. Vi anmoder derfor herved det ærede sogneråd om at foretage et forsøg i så henseende for i vinter, idet tilstrækkelige lokale jo forefindes, og den for sagens gennemførelse nødvendige hjælp til undervisning af de mindre børn kan påpeges og mulig erholdes på den nemmeste og billigste måde. Håbende det ærede sogneråds velvillige imødekommenhed tegner vi os.

Sagen faldt, da kun pastor Weber ved skolekommissionsmødet den 3. oktober 1885 stemte for.

En fortsættelsesskole i Haslev

Den 16. august 1886 sendte førstelærer L. Fogt og lærer K. Uglsø, der var blevet andenlærer ved Haslev skole i 1886, følgende skrivelse til sognerådet:

Da der fra forskellige i skoledistriktet er fremsat ønske om en stadigere og fyldigere undervisning end den, almueskolen i sin nuværende skikkelse er i stand til, agter undertegnede fra 1. september førstkommande at oprette en fortsættelsesskole med hverdagsundervisning. Sagen har nu vundet den fornødne tilslutning med hensyn til elevtallet og vi udbeder os dernæst herved den højtærede sogneråds samtykke på følgende punkter:

1. afbenyttelsen af det midterste lokale her i skolen,
2. afbenyttelsen af de andenlærerembedet tillagte værelser for den tredje lærer,
3. at den antagne lærer – seminarist Pedersen fra Tollerød, Terslev sogn, har dimitteret 1882 med: meget duelig, er påtænkt til at overtage pladsen, samvirker med os gennem hele skolens undervisning.

Idet vi udbeder os det højtærede sogneråds samtykke hertil, er det vort håb, at dette vil virke til gavn for skolen i sin helhed.

Skolekommissionen anbefalede eenstemmigt ansøgningen og skrev til sognerådet, at den påtog sig at sørge for, at Haslev kommunale skoles tarv ikke blev tilsidesat ved det trufne arrangement.

I 1888 rejste lærer H. Chr. Pedersen til Rode skole og lærer Fogt søgte om, at hans datter Marie Fogt, der havde taget forberedelseseksamen, måtte ansættes ved fortsættelsesskolen. I et skolekommissionsmøde den 10. september 1888 oplyste han, at ansættelsen var ønskelig dels af hensyn til undervisningen i engelsk og tysk. Foruden at læse i fortsættelsesklassen og den yngste klasse skulle hun også have 2 geografitimer i 3. klasse. Lærer Fogt tog selv 13 timer i fortsættelsesklassen, mens lærer K. Uglisø skulle læse 12 timer og Marie Fogt 11 timer i fortsættelsesklassen. Et kommissionsmedlem stemte imod, men sagen blev altså vedtaget, og Marie Fogt ansattes som lærerinde ved fortsættelsesskolen.

Lærer Fogt fik kommunalt tilskud for 3 år til denne skole, og der blev givet 4 fripladser, hvoraf Fogt gerne ville have lov at besætte de 3, og han henledte særlig opmærksomheden på 2 drenge fra fattiggården, (det senere Solhjem).

Der var også interesse uden for egnen for denne skole. Sognerådet fik følgende skrivelse fra Niels Peter Hansen, Nyerup ved Tølløse, dateret den 4. december 1889:

Jeg har set i Sorø Amtstidende i amtsrådsforhandlingerne, at de i deres ærede sogn har en fortsættelsesskole, som amtet giver tilskud til. Jeg tillader mig derfor allerunderdanigst at spørge, om den er for karle eller piger, og om den er for hele amtet, og om det er hele fripladser at få, og hvor lang skoletiden er, og hvordan der skal gøres ansøgning, for at blive meddelagtig heri.

Dersom jeg tør bede Dem om godhedsfuldt at besvare mig dette, hvorfor jeg skal være Dem meget taknemmelig, thi jeg er en fattig karl, som havde lyst til at komme til at studere lidt, men penge kan jeg ikke skaffe til veje, da jeg har måttet tjene for mit brød, fra jeg var 7 år, og nu er jeg færdig med at være soldat, men jeg kender ikke rigtig hvad kundskaber, at man kan høste på en sådan skole.

I 1889 søgte lærer Fogt igen sognerådet om tilskud til fortsættelsesskolen. I skolekommissionen var der nogen diskussion herom, idet man helst ville omdanne den til en kommunal 5. klasse. Man udskød spørgsmålet, da det store børnetal snart gjorde det nødvendigt at ansætte en tredielærer. Resultatet blev, at man anbefalede, at der blev givet et tilskud på 200 kr. årligt i 3 år, så der kunne oprettes 4 fri-

pladser for fattige børn. Der stillede den betingelse, at der fra 1. januar 1890 skulle ansættes en lærer.

I samme møde afslog skolekommissionen at indføre håndgerning i Haslev skole. Det kunne først ske, når der også blev indført denne undervisning i Freerslev og Lysholm skoler.

Fortsættelsesskolen fik kun en kort levetid, idet den ophørte i 1892, da kommunen afslog at give tilskud til den. Men skolen havde så afgjort haft sin betydning.

Forberedelse af nyt skolebyggeri

Allerede i 1890 blev man klar over, at der snart igen måtte bygges en ny skole i Haslev. I Haslev skoledistrikt var der nu 1500 indbyggere, mens Lysholm havde 404 og Freerslev 423. Efter forårseksamen 1890 ville man få en yngste klasse med 45-50 børn. Men man ville prøve at undgå en nybygning, da man kunne fordele børnene efter eksamen, så yngste klasse ikke blev overfyldt. En sådan ordning ville kun koste 1000 kr. for et år.

Da skolekommissionen samledes i oktober 1890, var det atter børnetallet, der var forhandlingsemnet. Der var nu 50 børn i yngste klasse og 43 i næstynge og 28 i 3. klasse og endelig 25 i 4. klasse, altså ialt 146 børn.

Skolekommissionen traf den beslutning, at ansætte en lærerinde, der havde almuælærerinde-eksamen, og som skulle undervise børnene indtil ca. 8 års alderen i pogeskolen, som skulle være i et lejet lokale i Haslev. Pogeskolen tænkte delt i 2 klasser med i.a. 3 timers undervisning hver dag. Hun kunne måske undervise pigerne i den almindelige skole i håndgerning, og så kunne en lærer fra denne skole undervise i pogeskolen. Børnene skulle ikke blive længere i pogeskolen, end kommissionen fandt nødvendig, men omvendt skulle intet barn optages i Haslev skoles 1. klasse, som ikke ved prøve viste sig i besiddelse af visse af skolekommissionen nærmere fastsatte kundskaber. Alle kommunens beboere skulle have ret til at benytte pogeskolen. Sognerådet gik ind herfor.

Lærerindens årlige løn skulle være 700 kr., 4 favne brænde til skolens og hendes egen boligs opvarmning. Hun forpligtedes også til at rengøre den lejede skoles lokaler. Skolens lokale blev i Jernbanegade i en bygning nær ved Haslev Sparekasses nuværende bygning. Man antog lærerinde frk. Sophie Jespersen (i 1895 gift Teisen).

I december 1891 indgav 52 personer følgende skrivelse til sognerådet:

Undertegnede beboere af Hasle skoledistrikt henstiller herved til det ærede sogneråd, om det ikke var muligt, at forholdene ved Hasle skole kunne ordnes således, at børn i lighed med, hvad der almindeligvis er tilfældet ved borgerskolerne i byerne, kunne erholde hverdagsundervisning enten gratis eller med en billig betaling.

Hverdagsundervisning er af uhyre stor betydning for børnene, ikke mindst derved at særligt tjener til at vække interesse hos dem for skolen og dens arbejde. Den sidste foranstaltning med hensyn til lærerkræfternes forøgelse, hvorved det er blevet muligt, at mindre børn daglig kunne søge skolen, hilser vi med megen glæde, ligesom det er os en tilfredsstillelse, at der nu gives undervisning i håndarbejde, men det ville være af endnu større vigtighed om større børn kunne få lov til daglig at søge skolen, da vi formene, at undervisningen efter almueskolens nuværende ordning langt fra er tilstrækkelig efter tidens fordringe.

Det er i barndommen, at grunden til oplysningen skal lægges, og opdragelsen skal foregå, og det er særlig i barnesjælen, at sæden både til det gode og onde nedlægges, hvorfor det er af så stor betydning, at børnene ikke forsømmes, men få al den opdragelse, udvikling og oplysning, som vi på nogen måde kunne give dem. Det er derfor vi have anset det som vor uforglemmelige pligt at fremkomme med dette andragende, og vi håber, at det ærede sogneråd vil overveje sagen og forhåbentlig – hvad vi særdeles ønske – bringe et heldigt resultat ud deraf.

Skolekommissionen traf i januar 1892 den beslutning, ikke at anbefale ansøgningen, da den krævede ansættelse af yderligere 2 lærere samt tilbygning eller nybygning ved skolen. Man anbefalede at søge yderligere undervisning ad privat vej. Sognerådet indtog samme stilling, derfor blev der ikke hverdagsundervisning.

Det var ikke alle kommunens beboere, der var interesseret i hverdagsundervisning. Således sendte 62 beboere fra Freerslev sogn følgende skrivelse til sognerådet den 6. marts 1892:

Undertegnede beboere i Freerslev sogn vil herved tillade sig at udtale sig om den sag, som har været forelagt sognerådet, nemlig at indføre hverdagsundervisning i en af kommunens skoler. Det er undertegnede bestemte overbevisning, at det i flere retninger vil være uheldigt at indføre hverdagsundervisning i en af kommunens skoler. Formålet ved indførelse af hverdagsundervisning skulle vel være, at børnene på den måde skulle opnå flere kundskaber, men for undertegnede står det som meget tvivlsomt, at man på den måde kommer målet nærmere, thi på landet er der mange forhold, som taler derimod: indførelse af hverdagsundervisning vil

være højst uheldigt for mindre velstillede folk, thi når undervisningen bliver ordnet på den måde, vil det blive meget vanskeligt, at børnene kunne tjene noget, hvilket er muligt, som undervisningen er i øjeblikket, og for mange forældre er det nødvendigt at børnene kunne i en del af året tjene, idet mindste til føden. Et andet punkt, som også har en ikke ringe betydning, er pengespørgsmålet, thi ved at indføre hverdagsundervisning vil der følge betydelige udgifter, og da kommuneskatten her i kommunen ikke er så ganske ringe – forekommer det undertegnede, at der af den grund kan næres betænkelighed ved at indføre hverdagsundervisning.

61 personer i Lysholm skoledistrikt kom også med en protest, idet de gjorde opmærksom på, at der blev gjort så meget for at forbedre skolevæsenet ved Haslev skole, men intet for Lysholm og Freerslev skoler.

Men der blev dog stadig arbejdet med planen om hverdagsundervisning. I januar 1893 henstillede greve Fr. C. Moltke, der var sognerådsformand, at der blev ansat en lærerinde mere, da børnetallet yderligere var vokset. Et medlem i sognerådet holdt på, at man kunne nøjes med en pige, der kunne undervise i håndgerning. Men sagen kom atter for i et sognerådsmøde den 20. april 1894, idet skolekommissionen nu erklærede, at hver klasse i skolen havde 30-40 børn, ja pøgeskolen endda 47 børn. Ved ansættelse af en lærerinde mere skulle børnene deles i 2 afdelinger med hver 4 timers undervisning daglig foruden håndgerning. Formanden nævnte, at der nu var 45 seks-årige børn i Haslev skoledistrikt, hvortil medlem Lars Jensen sagde:

Der er vist allerede 55 seks-årige børn. Greve Moltke sagde: Jamen, Gud bevare os vel. Skrivelsen er jo fra i går. Ja, det går rask fremad. Hvad mon det vil ende med? Han tilrådede at ansætte en eksamineret lærerinde. Niels Sørensen mente, at lønnen, man ville give, var større end andre steder, men formanden mente, at der ikke var nogen grund til at lønne en lærerinde for lavt. Der ansattes da en lærerinde med løn som den lærerinde, man havde i forvejen. Samtidig påbegyndte hverdagsskolegang.

Nogen aflastning blev der ved den skole, som frk. Mary Schmidt havde begyndt i begyndelsen af året 1894. Den 1. november var hendes nye skolebygning færdig. Den blev bygget i Vestergade nr. 24, hvor hun også fik en medhjælper. Det var i denne nybygning, O. Langes realskole begyndtes.

Frk. Mary Schmidts værdifulde skolegerning omtales endnu i 1967 af hendes gamle elever.

Den nye kommuneskole på Bregentvedvej

Børnetallet voksede stadig i Haslev skole, selv om Langes realskole begyndte i 1894 (se senere). Derfor stillede skolekommissionen i sommeren 1895 forslag om at bygge en ny skole og ansætte en lærer eller lærerinde mere. Dette sluttede formanden i sognerådet, greve Moltke sig til. Jakob Andersen foreslog at bygge til ved den gamle skole. Men greve Moltke sagde, at arkitekt Berg byggede både smukt og billigt. Og det blev vedtaget at bygge en helt ny skole.

Nu gjaldt det om at finde en byggeplads. I februar 1896 så man på mange byggegrunde i Haslev. Man endte ved Jens Christiansens gårds jord på Bregentvedvej. Man kunne blot ikke blive enige om, på hvilken side af Bregentvedvej den skulle ligge. Stemmerne stod 4 imod 4. Det blev overladt til formanden at træffe afgørelsen. Det blev altså ved sydlige side af Bregentvedvejen.

Den 15. maj 1896 var der indkommet 7 tilbud på skolen, og man valgte tømrermester Chr. Jørgensens tilbud.

Byggeafsnittet i 1896 kostede 19.396 kr. og i 1897 18.734 kr., ialt 38.130 kr.

Til den nye skole blev der købt 6 nye 2-mands borde. I forvejen havde man 32 af disse borde samt 23 stk. 3-mands borde. Særlig flot

Skolestenen fra den gamle Borgerskole fra 1897,
nu på den nye skole.

blev der på lærerværelset, for hertil blev alle tingene nyanskaffede, nemlig 1 bord med 6 stole, 1 reol, 1 stumtjener, 1 servante med tilbehør, 1 vandkaraffel med glas og bakke.

Der blev ved skolen gravet en 7 alen dyb brønd, og der blev plantet 350 stk. tjørne om skolen (25 kr.), 20 kastanietræer (ialt 35 kr.) 70 sirbuske (ialt 30 kr.), 25 hyldebuske (ialt 25 kr.).

Urmager Frederik Hansen, Haslev, fik 220 kr. for at sætte lynafledere på skolen.

Murermesteren rensede og indmurede den gamle tavle fra Frederik den Fjerdes skole i den nye skole ved 1 svend i 1³/₄ dag á 4,50 kr. pr. dag og en arbejdsmand i samme tidsrum á 2,50 kr. pr. dag.

Stenhuggermester Th. Christensen, Fakse Ladeplads, leverede til skolen en navneplade af Bremersandsten med 152 stk. indhuggede og sortmalede bogstaver, som alt i alt kostede 43,80 kr.

Arkitekt for skolen var Axel Berg, som havde været arkitekt for Bregentved slot (1886-91). Han fik ialt 1500 kr. for sit arbejde.

Foruden arbejdet ved den nye skole kan nævnes, at der blev indrettet lærerbolig i den gamle skole.

Skoleindvielsen 1897

Den nye skoles indvielse fandt sted den 12. juni 1897. Man sang først salmen: *Vor Fader, du hvis guddomshånd*. Derefter talte provst Weber:

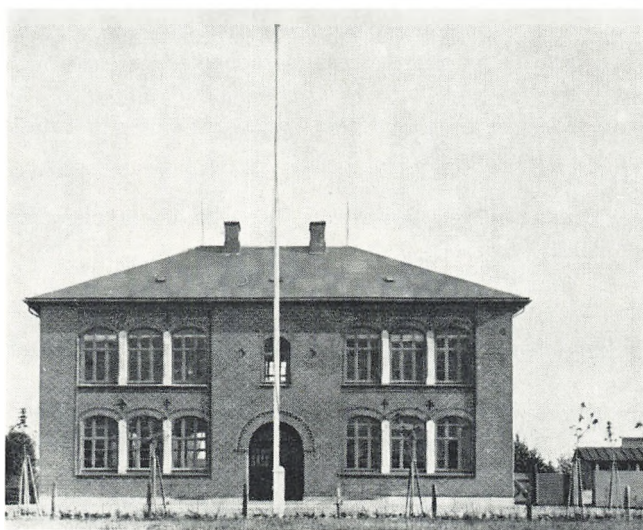
Når jeg i dag står her i denne nye smukke skole, som Haslev-Freerslev kommune har bygget, så går mine tanker tilbage til den tid, da jeg som dreng stod foran en anden skole, hvor jeg i adskillige år skulle nyde undervisning. Ovenover døren stod udhugget nogle latinske ord, som så meget hemmelighedsfulde ud for mig, men som jeg jo senere lærte at forstå. Det er disse ord, som jeg i dag tænker på. De kan oversættes således: For kundskab og dannelse. – Det er vort håb, at denne bygning må være rejst for kundskab og dannelse. De børn, som nu skal besøge den, skal leve livet med det rette udbytte, de må kende den verden, som de skal leve i. Det er dette, skolen vil lære børnene, idet den underviser dem i de forskellige fag, så de lærer at kende lande, byer og folk på jordkloden, lærer at kende den natur, som omgiver os, hører om, hvad der er sket i de henrundne tider, ligesom de erhverver sig sådanne kundskaber og færdigheder, som er nødvendige for at færdes her i verden. Dog er denne kundskabs meddelelse ikke skolens eneste mål. Ved siden deraf går ar-

bejde på at meddele børnene dannelse, det vil sige at udvikle og danne alle de mange evner, som ligger slumrende i menneskesjælen. Det er en sang af menneskesjælen. Der er en sang af Grundtvig, som begynder med disse ord:

*Hvad solskin er for den sorte muld
er sand oplysning for muldets frænde.*

Sommersolen kalder alle spirene op af jorden og bringer dem til at vokse. Et sådant solskin vil skolen gerne være over for alle spirene i børnenes hjerter. Og om end adskillige skolekundskaber glemmes senere hen i livet, så er den dannelse, som er vundet gennem undervisningen, en skat, som aldrig tabes.

Da jeg var bleven voksen og som ung student stod foran universitetet, så jeg over indgangsdøren afbildet en ørn, og under den stod der skrevet:

Kommunalskolen på Bregentvedvej fra 1897.
(Arkitekt: Axel Berg).

»Den ser op imod himlens lys«. – Også denne indskrift tænker jeg på i dag, thi den minder os om, at man bliver ikke et sandt menneske alene ved kundskab og dannelse. Der må noget mere til, vi må i troen blive forenede med Jesus Kristus, for at hans hellige liv kan påvirke os og gøre os til Guds børn, hvilket er et med at være sande mennesker. Derfor er det en

af skolens hovedgerninger at oplære børnene i kristendommen, og hvis denne skole ikke ser op imod himlens lys, vil dens arbejde ikke blive til velsignelse. Med det ønske, at Haslev nye skole må blive et sted, hvor der virkes gennem mange år og for mange slægters børn, for kristendom, for kundskab og for dannelse, indvier jeg nu denne bygning i faderens, sønnens og den helligånds navn

Salmen: Nu takker alle Gud og priser højt hans nåde, blev sunget, hvorefter førstelærer Fogt talte om skolens gerning og samfundets syn derpå:

På seminariet havde vi en gammel lærer, som altid forstod at fremhæve og vise os, at den gerning vi skulle til at tage op, var stor og betydningsfuld. Det, han ville lægge os på sinde, var, at skolegerningen var en sag, der var værd at tage op, og at det gjaldt om ikke at tabe skolens gerning af sigte. Og det kan nok gøres behov, at holde idealet højt og lære at finde sin trøst i det glade barneøj.

Hvorledes betragter samfundet skolen. Ja, der har lydt mange uhyggelige røster, og mange steder er skolen blevet betragtet som en plage. Jeg er glad for, at således ses det ikke på skolen her. Jeg er glad med børnene for denne store og gode skolebygning, og mest glad er jeg, fordi jeg i rejsningen af denne bygning ser et spejlbillede for den store interesse, som der her næres for skolen.

Der blev derefter sunget *Altid frejdig*, hvorefter de tilstedeværende vistes rundt i skolebygningen.

Elev- og lærerforhold i Haslev og Freerslev omkring år 1900

Da der blev tale om den nye store skole i Haslev, syntes man i Freerslev sogn, at man også her skulle have forbedring. I begyndelsen af 1897 søgte 32 personer i dette sogn om, at der måtte oprettes en pogeskole i sognet, hvor børnetallet var stadigt voksende og besværliggjorde undervisningen for een lærer. Man ønskede helst at få en lærerinde, der også kunne undervise pigerne i håndgerning. Også skolekommissionen fandt det ønskeligt, at der ansattes en lærerinde til en sådan pogeskole. Børnetallet i vinteren 1896-97 havde været 80, men det var exceptionelt stort i et så lille sogn, der den 1. september 1895 kun havde 382 indbyggere. Haslev sogn, der havde ca. 2500 indbyggere, havde kun 365 børn i begge sognets skoler. I Haslev sogn var de skole-søgende børn altså 1/7 af sognets befolkning, men i Freerslev sogn 1/5. Man frarådede dog at antage en fast lærerinde og bygge en pogeskole-

Kommuneskolens udflugt til Frederiksberg Slot omkring 1905.
Overlærer Dalgaard i toppen.

bygning. Man antog frk. Dagmar Schmidt, Haslev, som pøgeskolelærerinde og lejede lokale i den gamle rytterskole. Skolen havde samme lærerinde, indtil den blev nedlagt 1. april 1910.

I Haslev kommuneskole steg børnetallet, og den 1. januar 1898 ansatte man Karen Sofie Kristine Andreassen som lærerinde ved skolen og 1. september 1899 blev timelærer J. Kr. M. Hansen kaldet til 3. lærer.

Der var i det hele en god udvikling i skolevæsenet i Haslev. I 1902 indførte man således fodbold. Det var lærer Kr. Hansen, der gjorde en stor indsats herfor. Han skrev ved juletid 1902, at skolen var blevet bedre, men det skyldtes ikke, at de gamle lærere var dårlige, men det var skolens mål og midler, der var blevet bedre og så nævnte han, hvordan man i Haslev havde indført fodbold og gymnastik, og at man af greve Moltke havde fået pladsen fra skolen til *Teknisk Skole* stillet til rådighed til fodboldplads. *En heldigere plads kunne vi næppe få. Det er ikke alene skolens store og små elever, der har haft gavn og glæde af den, men også en boldklub på 25-30 medlemmer har i deres fritid moret sig og øvet deres kræfter der sommeren igennem, ja helt hen imod juletid, thi boldspil kan også øves om vinteren.*

Den første skolebogsamling

Haslev fik også tidligt en skolebogsamling. Lærer Fogt arbejdede derpå, og da han rejste, overgav han bøgerne til lærer Kr. Hansen. I løbet af et års tid oprettedes Haslev børnebogssamling med 70 bind. Men det var for få bind; derfor overlod sognerådet sognebogssamlingen til skolen. I 1902 udarbejdede lærer Hansen et katalog og i september 1902 åbnedes samlingen for udlån. Bestyrelsen bestod af greve F. C. Moltke, provst Weber og førstelærer Dalgård. Sognerådet gav 25 kr. i årligt tilskud. Skolens børn og unge indtil 18 år kunne låne for 50 øre om året og andre for 1,50 kr.

Kommuneskolen fra 1897 udvides

Den nye kommuneskole, der blev bygget i 1897, var under god ledelse af lærer Fogt. Hvor interesseret en lærer han var, ser vi f. eks. af, at han, da han rejste i 1900, skænkede sin samling af fysiske apparater til skolen. Da han kom til skolen, var der – ham selv iberegnet – 2 lærerkræfter og ca. 100 børn, og da han rejste, var der 321 børn. Som kurven viser, steg børnetallet stærkt i begyndelsen af 1900-tallet. Det skabte mange problemer. Når der blev for mange i en klasse, kunne man en tid klare sig med overtimer og indtil 1912 blev der givet 50 øre for hver overtime eller lektion. I det hele taget blev der ikke givet så høj løn. I 1900 var førstelærerens begyndelsesløn 1100 kr. Af yderlige indtægter var der for jordloden 300 kr., højtidsoffer og accidenser 1058 kr., som kirkebylærer 50 kr., restpengeløn 990 kr. og erstatning for have 50 kr. Endvidere fri bolig samt 4 favne brændc. Det ses, at lønnen bar præg af landbyskolens aflønning.

I det hele taget blev der gjort meget for at gøre skolen til en købstadordnet skole. Allerede kort efter sin ansættelse i 1900, søgte førstelærer A. M. J. Dalgård at få beskikkelse som førstelærer og inspektør. Hans pekuniære forhold og hans forhold til de øvrige lærere ville ikke derved forandres. Men han skriver:

Haslev kommuneskole, der med hensyn til børnetal, undervisning, lokaler m. m. har overfløjet mangen en købstadsordnet skole, bør også i den retning følge med tiden og vise, at den ikke er en almindelig landsbyskole. Flere med Haslev ligestillede købstadlignende landsbyer som f. eks. Herning, Vester Brønderslev o. fl. har i så henseende fulgt købstædernes eksempel og har givet beskikkelsen som inspektør.

Det blev afslået.

Kommuneskolen omkring 1903. Lærerne fra venstre: Dalgaard, Gerda Claessen, Karen Andreasen, Kristian Hansen og Knud Uglsø.

Senere blev det også et økonomisk spørgsmål. At lønnen i den landsbyordnede skole ikke var høj, viser en ansøgning fra lærer Jensen Elbrønd i 1905. Hans løn som ugift foruden bolig var en pengeløn på 700 kr., godtgørelse for have 20 kr., brændsel 40 kr., ialt 760 kr. Han tilføjer:

Stillingen medfører, at man er henvist til at spise i et pensionat, og at man må betale for rengøring af lejligheden. Såfremt man ikke har en del ekstrarbejde, bliver det under disse forhold vanskeligt i en by som Haslev at leve af ovennævnte gage, og ekstraarbejde har for mit vedkommende måttet indskrænke sig til nogle timer ved skolen.

Lærerne i en mængde af provinsbyerne er, hvad arbejde og undervisningstid angår nærmest stillet på samme måde som jeg, men deres begyndelsesløn er så godt som alle steder 1000 kr. og i min alder (30 år) er de fleste nået til 1500 kr. Andenlærerne på landet er ganske vist ikke bedre lønnede end jeg, men de kan til gengæld leve betydeligt billigere og har så godt som ingen eftermiddagsundervisning. – Han ønsker sin løn forhøjet til 1000 kr. med følgende begrundelse:

Jeg ønsker endnu at tilføje, at den glæde og interesse, der skal ledsage skolearbejdet umulig kan være til stede, når man ved arbejdet skal pådrage sig gæld.

Skolekommissionen forhøjede derefter hans løn med 200 kr.

Da der skulle skiftes førstelærer i 1907, søgte lærerrådet om at få skolen købstadordnet. Hertil svarede skolekommissionen: *Selvfølgelig*

kan hverken skolekommissionen eller sognerådet anerkende dette, men fastholder, at fordi der indføres forskellige forbedringer ved en landsbyskole, bliver denne ikke købstadsskole.

Det betød altså et afslag. Skolen blev først købstadordnet i 1918, men uden skoleinspektør-stilling.

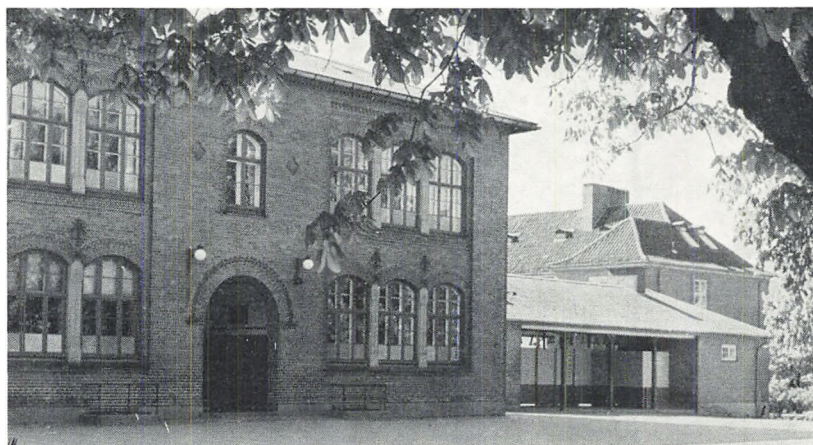
Trafikken forbi kommuneskolen blev større og større. Det var derfor naturligt, at førstelærer Vilh. Pedersen i 1908 skrev til sognerådet:

Den megen færdsel på vejen ud for kommuneskolen forårsager en ikke ringe forstyrrelse i undervisningen, idet børnenes opmærksomhed ofte bliver afledet. Lærerpersonalet anmoder derfor om, at de to nederste ruder i hvert fag vinduer til klasseværelserne må blive ombyttet med ruder af mat glas.

Man regnede også den gang med småtingene. Om sagen oplyste skolekommissionen:

At der er 54 ruder, og at bekostningen ved anbringelsen af matte ruder vil beløbe sig til 65 øre pr. rude (således at glarmesteren på egen risiko udtager og beholder de gamle ruder), mens maling af ruderne vil højst koste 10 øre pr. rude (idet maleren dog erklærer, at maling af ruder ikke kan holde ret længe).

I 1909 fremkom der forslag om, at der skulle undervises i fremmede sprog ved skolen, men flertallet i skolekommissionen kunne ikke anbefale forslaget.

Borgerskolen set fra nord-vest, til højre 1926-fløjen.

Det stigende børnetal gjorde, at man efterhånden ikke kunne være i skolebygningen fra 1897. Derfor foreslog man, at andre lokaler skulle lejes til afhjælpning af pladsmangelen, f. eks. den lille stue i Haslev missionshus. Men i 1913 stod det klart, at der måtte bygges nye bygninger. Samtidig blev der samlet 475 underskrifter for et byggeri, der også kunne rumme en kommunal realskole. Realskole blev der ikke i denne omgang, men der byggedes nu en stor ny tilbygning med arkitekt Axel Berg som arkitekt. Kommunen optog til byggeriet et lån på 35.000 kr. Om dette byggeri og om byggeriet i 1926 under ledelse af arkitekt O. Brüel, Haslev skriver fhv. skoleinspektør J. Heltoft i et senere afsnit.

ENE- OG FØRSTELÆRERE VED FOLKESKOLEN I HASLEV 1721-1932

Fra Haslev rytterskoles første år er det sparsomt med oplysningerne om skoleholderne, men fortegnelsen over lærerne er dog fuldstændig.

1. 1721-1725. *Hans Anton Holm*. Student.
2. 1725-1727. *Christian Kaalund*. Student.
3. 1727-1731. *Olaf Skøtte*.
4. 1731-1736. *Nikolaj Juul*. Student, forflyttedes 1736 til Aversi-Teestrup degnekald.

5. 1736-1783. *Christen Matzen Bruun*. Student. Han var en rolig og venlig mand, der var afholdt i skoledistriktet. I de første mange år, han var skoleholder, hørte Haslev og Bråby sogne i gejstlig henseende sammen. Når degneembedet blev ledigt i Haslev, stod kampen gerne imellem skoleholderen i Haslev og Bråby. Det var naturligt, at Haslev-præsten gjorde, hvad han kunne for at få sin *gode, gamle, duelige skoleholder* forfremmet til at være degn i Haslev, men han havde jo ikke kaldsretten, og embedet gik hver gang skoleholder Bruun forbi.

Skoleholder Bruun døde den 16. januar 1783 i Haslev. Han blev begravet på Haslev kirkegård den 22. januar 1783. Provst Winther, Haslev skrev i kirkebogen: *Begravet den i sin tid brave skoleholder, student Christen Bruun. Han havde været skoleholder her i byen i 48 år, gammel 73 år 2 måneder.*

Ifølge skrifteprotokollen var han ugift. Det er beskedent, hvad han havde af ejendele. Han havde dog to sorte klædeskjoler, hvoraf den ene var vendt. Et par tin- og kobbering havde han da også. Af bøger havde han et bundt tyske, 2 bundter latinske og 2 bundter danske bøger samt en dansk bibel komplet, en dansk bog om Christi Lidelse, en Lig-Prædiken på dansk.

6. 1783-1797. *Mickael Johannes Kuhr*. Student. Hans gerning i Haslev skole begyndte så godt, men afslutningen i Haslev blev mindre god. I 1786 fik han det vidnesbyrd ved en visitats for konfirmerede og ukonfirmerede:

Iblandt de voksne fandtes mange, som lagde for dagen, at de havde sundt overlæg og kendte deres religion af overbevisning uden at hænge ved bogen alene. Alle svarede ellers meget vel og til fornøjelse. Med skolebørnene kunne jeg ligeledes være fornøjet. De forstod, hvad de havde læst, og var tillige bekendte med Bibelens historie. Og så var de ferme til boglæsning.

En rosende udtalelse i allerhøjeste grad.

Det begyndte altså så godt, men det varede kun i få år. Han slog sig nemlig på handel med købmandsvarer, og der indløb klager herover. Biskoppen skrev, at Kuhr måtte opgive skolen, hvis han ikke ville opgive handelen. I 1790 klagede greve A. G. Moltke over ham, fordi han ikke var flittig, men forsømmelig.

Greven, der nu havde kaldsretten til Haslev skole, overvejede at antage en ny skoleholder, som kunne spille på positivt i Bregentveds kapel. I den anledning meldte der sig en lakaj fra Vallø, som kunne spille positivt, og som før havde været trompeterer ved et kavaleriregiment, hvorfra han havde taget afsked. Hans navn var *Funck* og han skrev temmelig godt og tydeligt. Han var nu blevet skoleholder i Skrodsbjerg, som også hørte under grevskabet. Greven prøvede at få en embedsbytning i stand, så skoleholderen fra Haslev flyttede til Skrodsbjerg og Funck til Haslev, men det lykkedes ikke.

Skoleholder Kuhr havde dog den tiltro til den nye greve på Bregentved, Joachim Godske Moltke, at han ville sætte ham i et af grevskabets degneembeder. Derfor sendte han en ansøgning den 18. august 1796 om degneembedet i Lyderslev. Han skrev således:

I anledning af, jeg i 14 år her på grevskabet som skoleholder har levet i håbet om videre forfremmelse, set tvende degne-embeder besatte af yngre, som jeg ikke har haft den lykke at kunne erholde, så håber og beder jeg nu underdanigst Deres Højgrevelige Excellence ved vacansen i Lydersløw, forbarmer sig over mig og tillader ikke, at jeg længere skal råbe og sucke forgæves. Sikkert formoder jeg, Deres Højgrevelige Excellence bliver bebyrdet med mange ansøgninger desangående. Men jeg ved sikkert, Deres Højgrevelige Excellence vælger med bedste overlæg, og da tror jeg tillige det kommer i betragtning, at jeg nu er den ældste blandt offentlige examinerede studenter, som har søgt skole-embede her på grevskabet i håb om forfremmelse til et degne-embede. Vel findes her tvende såkaldede inscriberede studenter på grevskabet, som ikke har turdet underkaste sig offentlig examen, og derfor ej heller måtte betræde prædikestolen. Jeg ved, de fremkommer med stærke ansøgninger. Men jeg tror ingenlunde,

Deres Højgrevelige Excellence tillader dem at gå en offentlig examineret i vejen. Så meget mere som hosfølgende attesterer fra min foresatte øvrighed bevidner, at jeg ikke har gjort mig uværdig til embedet. Mange har vel søgt patroner hist og her at recommendere dem. Men den patron, jeg i særdeleshed søger at recommendere mig til, Deres Højgrevelige Excellences nådigste bevågenhed, er den allerhøjeste Gud i himmelen, som jeg håber, bevæger Deres Højgrevelige Excellences hjerte, at ynkes over mig, og forfremme mig efter så lang forhåbning til det vacante embede. I underdanigste forventning heraf har jeg den ære at tegne mig.

Deres højgrevelige Excellences underdanigste tjener

– M. J. Kuhr.

Man kan efter denne ansøgning forstå, at det lå skoleholderen i Haslev stærkt på sinde at få degneembedet i Lyderslev. Han blev ikke den foretrukne, men kort tid efter fik han Hjembæk-Svinninge degnekald ved Holbæk.

7. 1797-1815. Daniel Mickael Møller. Student.

Det var ikke let at være skoleholder på den tid, da Møller kom til Haslev. Der var kun ringe interesse for børnenes skolegang. Ved en visitats i 1804 mødte flere børn op, som aldrig havde været i skole før. *De flittigste viste god kundskab efter de første kapitler af lærebogen og efter katekismus samt svarede skikkeligt begreb. Også læste de flittig, som fra først af havde læst hos skoleholderen, meget vel i bog. Men de uflittige og de, som fra først af havde læst hos forældrene selv, læste skødesløst og slet. Nogle skrev. Jeg uddelte 17 bøger. Skoleholder Møller lærer børnene meget vel at læse i bog og underviser ellers ikke ilde. Da han var syg af feber, lod jeg ham ikke katekisere.*

Der var meget, der kunne tage på Haslev-skoleholderens humør. Først og fremmest de mange forsømmelser i skolen og dernæst de økonomiske bekymringer, som også virkede ind på hans skolearbejde. Derfor kunne amtsprovsten i 1808 skrive:

Student Møller er en aldrende mand, nedbøjet af mange næringsсорger og savner derfor det liv, den munterhed og den års raskhed, der er så uomgængelig nødvendig til undervisningsarbejdets heldige fremme. Han er imidlertid en skikkelig mand og ej heller uduelig. 65 børn. Skoleforsømmelserne er grænseløse. Om Møller nogensinde vorder den skolelærer, der kan forsage ondt lune, gøre sin stilling glædelig og arbejde med lyst og iver, nærer jeg tvivl.

Ved sin visitats i Haslev den 24. juli 1813 fandt biskoppen Fr. Münster i alle 3 skoler børnenes fremgang efter deres alder upåklagelig, især

var jeg vel tilfreds med bog- og skriftlæsning. Dette vidnesbyrd gjaldt også Haslev skole. Også Haslevs sognepræst, D. Mohr, satte stor pris på Møller og hans gerning.

I 1815 blev som tidligere nævnt degneembedet nedlagt, og læreren i Haslev skulle nu også være kirkesanger. Lærer Møller var ikke god til at synge, derfor skete en embedsomytning. Den 69-årige Haslev-lærer Møller kom til Høsten skole i Dalby sogn, mens Høsten skoles lærer, Carl Jochum Kautsch, blev lærer og kirkesanger i Haslev.

Vi får et indtryk af, hvor hårdt ramt lærer Møller var, når vi hører, at efter at han var kaldet til Høsten den 2. oktober 1815, havde han endnu ikke den 12. oktober været hos provsten i Herfølge for at fremstille sig. Overfor præsten i Dalby undskyldte han sig med, at han var en gammel mand på 69 år, og at han ikke uden møje kunne gå den lange vej på denne årstid, og han kunne heller ikke forlade sin kone, hvis død han ventede hver dag. Dalby-præsten bad da provsten, om Møller måtte forskånes for denne rejse. I stedet skrev pastor D. Mohr, Haslev den 15. november 1815 en anbefaling for Møller:

Skønt nedbøjet af trange kår, også ofte af andre huslige sorger, har han forestået sit embede således, at såvel højere foresatte ved deres visitatser, som pastor Mohr ved sine skolebesøg og de offentlige overhørelser har fundet sig tilfreds med hans skole-ungdoms kundskabs tilstand, får såvidt det ej har manglet på skolegangs flid og stadighed. I særdeleshed har han heldigen anført børnene til god bog- og skriftlæsning samt til at skrive tydeligt efter hans egen, meget gode, hånd. At hr. Møller i liv og levned stedse har forholdt sig ustraffelig må endnu tilføjes.

Da Møllers kone, Christiane, f. Brock, døde i Høsten den 7. januar 1823, måtte han opgive sin lærergerning og flyttede til Vordingborg, hvor han døde den 16. januar 1824, 77 år gammel.

8. 1815-1830. *Jochum Carl Kautsch*. Ustuderet. Han var uddannet som snedker og havde bestået prøven på Kongsted hjælpeseminarium med 2. karakter. Han virkede som hjælpelærer i Rode fra 1789-1792. Flere af beboerne i Rode ville have haft ham som fast lærer ved skolen, men en anden blev foretrukket. Sognepræst H. Schousboe, Dalby, skrev i april 1792, at han havde været meget vel fornøjet med Kautsch i den korte tid, han havde været i Rode skole, hvor han havde vist både *duelighed* og *flid*. Han havde gerne ønsket, at han skulle være blevet i Rode, men nu var hans beskikkelse til Høsten skole ham kær.

Han kom altså til Høsten som lærer i 1792. Hans gerning der faldt

heldig ud. Det faldt folk svært at udtale hans navn, derfor skrives det på mange måder f.eks. Kautske og Kovsgaard.

En visitats i 1812 i Høsten skole viser, at hans gerning blev værdsat. *En del kunne regne med færdighed reguladetri, ja endog i sang var de skikkelige øvede. Når greven flyttede ham til Haslev, må han da også have anerkendt hans dygtighed.* Og selvfølgelig var der også dette, at han var dygtig til at synge.

Det er ejendommeligt at se den forskel, der er på bedømmelsen af lærer Kautsch i Høsten og så i Haslev. Ved pastor Mohrs visitats i Haslev skole i 1826 skrives der:

I Hasle skole var der 37 børn i nederste klasse. Boglæsning er der indskrænket til få, de fleste læse enten mådeligt eller kunne slet ikke læse katekismen; hvad angår bogens ord, nogenlunde læst. I øverste klasse, som har 35 børn, er boglæsning god, nogle læse endog meget godt. Skriftlæsning ikke slet, dog ej heller så færdig og fast, som det bør være. Skrivningen står meget tilbage. 14 skrive nogenlunde tåleligt, dog er skrifttrækkene uordentlige. Hovedregning er meget usikker, og det skønnes straks, at den ikke er således forberedet og behandlet, som den bør være det. Med religionens kundskab kunne jeg allermindst være tilfreds, tankeløs oprensning hos børnene, og forvirret og usammenhængende forklaring hos læreren vidnede om, hvor lidet der her udrettes. Jeg betydede derfor læreren, at han måtte bestræbe sig for at behandle denne vigtige undervisning med større orden, og da han ikke er i stand til at behandle den kateketisk, hellere at indskrænke sig til, at lade børnene til at lære lærebogens ord ordentlig og fast, og at fremsige den sammenhængende, end at bringe dem fra forvirring til forvirring ved urimelige spørgsmål og sammenkastede ting, der ikke høre sammen, og jeg er forvisset om, at kommissionen vil holde ham hertil, da han ellers skader, i stedet for at gavne, ved sin undervisning.

Det må dog bemærkes, at biskop Münster ved en visitats kalder Haslev skole god, og amtsprovsten har også nogle pæne ord til overs for lærerens undervisning. Men præsten har ikke meget til overs for ham og skriver:

Ved skolevisitats i Hasle skole den 26. oktober 1830 fandtes boglæsningen i øverste klasse fornemmelig pigebørnernes, at være god. Religionsundervisningen er mådelig, og fremgangen i hovedregning ligeså, det samme gælder om børnenes skrift. I nederste klasse læste nogle af børnene tålelig i bog, men også her viste det sig, at læreren ikke har noget begreb om, hvorledes der bør undervises i religion. – I regning er sågodt som intet ud-

rettet, og ligesålidet i skrivning. Skrivebøgerne vidne om, at læreren ej påser, at de holdes rene, og skoledisciplinen synes i det hele ej at stå på nogen god fod. Da læreren er for gammel til at erhverve sig den fornødne dannelse for sit embede, vil det være ønskeligt, at han bestemmer sig til at fratæde det imod pension, da det ellers vil være nødvendigt, at der ansættes en medhjælper, som på eget an- og tilsvær kan bestyre det hele

Sagerne kom til at stå således, at det ved visitatsen i 1830 blev pålagt Kautsch enten at fratæde eller holde hjælpelærer.

Han holdt kun en kort tid hjælpelærer og flyttede derefter ud på Lysholm (matr. nr. 4 a). Til trods for, at han nu var 66 år gammel, bejlede han til en af Lysholms unge skønheder, af hvem han fik et ja. Vielsen blev planlagt, men inden vielsen blev han syg og døde den 31. august 1831 (se Edv. Jensen: *Lysholms Historie* side 39-42).

9. 1831-1869. *Niels Severin Jensen*. Født den 5. maj 1799 i Janderup ved Varde, søn af Jens Sørensen og hustru Karen Sørensen.

Han kom til Bregentved 1. maj 1827. I den anledning skriver grevinde Marie Elisabeth Moltke fra Bregentved: *Hvad navn, den ny tjener skal have, ved jeg ikke. Han hedder foruden Niels Severin, men det synes mig klinger for aparte til en tjener. Hans tilnavn er Jandrup, men kalder man ham derved, choquerer det vist de andre. Hans faders navn er Jens, men Jens synes mig klinger lidt gement, var det ikke bedst, man gjorde det til Hans.*

Hvad han blev kaldt, ved jeg ikke, men han indsugede megen lærdom på Bregentved og tog i 1831 lærereksamen fra Jonstrup. På Bregentved lærte han Karen Christensdatter, født i Haslev den 1. august 1806, at kende. De blev viet i Haslev kirke den 21. november 1831. Hun døde den 21. juli 1867.

Da Niels Jensen fik sit kaldsbrev, skrev han til greve A. W. Moltke, Bregentved, den 25. januar 1832.

Lærer N. S. Jensen, 1831-69.

Deres Højgrevelige Excellence, nådige Herre!

Da jeg i dag hos hr. forvalter Bertelsen har fra Deres Excellence modtaget kaldsbrev på Hasle kirkesanger- og skolelærerembede, og altså alle mine ønsker er opfyldte i fuldeste mål, så hør da nådigst, hvad Deres Excellences underdanigste tjener vover at ytre.

Neppe var jeg konfirmeret, førend den tanke en gang at blive skolelærer var grundfæstet i min sjæl, men mine forældres fattigdom var årsag i, at jeg ikke kunne komme ad denne vej for det første. Min fader lod mig derfor komme til en møller, der brugte mig til at føre sine regnskaber. Efter at have været der i 3 år, gaves der lejlighed for mig, og jeg blev hjælpelærer i en landsbyskole, og jeg var på vej til at læse til min eksamen, da en præst, der havde kongelig tilladelse til at uddanne een til seminariet, og hvor jeg var antagen, døde, og efter den tid gaves der ingen så bekvem lejlighed. På et seminarium kunne jeg ikke komme af mangel på penge, og endelig var den tid forhånden, da jeg som født på landet, skulle gå i soldaterstand. Med smerte forlod jeg min bog og spændte den grove tværsæk over skuldren for at rejse til København. Her gik det mig meget godt, og jeg vakte mine foresattes opmærksomhed, men tanken om min tabte lykke gjorde mig så forvirret, at jeg nær havde ladet mig hverve til underofficer, men jeg besindede mig i tide og slap fri.

Nogen tid derefter blev jeg anbefalet af en officer til salig frue, generalinde Normann, som opvarter. Imens jeg dér lykkelig og veltillfreds levede i flere år, hendte det sig, at jeg en aften hentede mit kære herskab fra et selskab. Da faldt jeg i dybe tanker og gennemtænkte min hele ungdomstid, og der listede sig tårer fra mine øjne, som jeg ikke kunne holde tilbage. Da jeg således med et halvgrædende ansigt modtog mit herskab, forlangte den gode frue, at jeg forklarede hende årsagen. Jeg fortalte da åbenhjertigt alt, hvorledes jeg var reven ud af den mig i livet så kære stilling uden håb om nogensinde at komme i den igen. Hun lovede mig da, at dersom det nogensinde blev muligt for hende at tale for mit vel, da skulle det ske. Hun holdt ærligen ord, thi hun bidrog til, at jeg kom i Deres Excellences tjeneste og hjalp mig, at jeg kom til at spise af dette velsignede brød. Da lærte jeg at håbe på ny, da Deres Excellence påtog Dem at være min forsørger, min fader, og nu idag så herligen kroner mit ringe arbejde med et godt embede. Sig nådige (Herre), hvorledes jeg skal udtrykke min taksigelse? Mit hjerte er fuldt af taknemmeligheds følelser, men mine ord er for kraftløse til at udtrykke dem. Deres Excellence har ført mig i en ubetalelig gæld, som jeg kun ved den bedste flid og retskaffenhed i mit kald så nogenlunde kan erstatte. Min kone og jeg føler os da også nu inderlig lykkelige, og vi føler tillige, at vi ene og alene har Deres Excellences og høje Gemalindes fælles nåde at takke derfor. Tak evig tak, høje velgører for hus og hjem for klæde og føde, thi De har jo givet os alt.

Idet vi i fælles forening nedbeder himlens velsignelse over heie Deres højgrevelige slægt, og idet jeg undertegnede lover at anstrenge alle mine kræfter for at være den store nåde værdig, slutter jeg og undertegner mig i dybeste ydmyghed.

Deres Excellences og høje gemalindes underdanigste tjener

– Niels Severin Jensen.

Hasle den 4de Februar 1832.

Denne takkeskrivelse fortæller, hvordan greve Moltke havde hjulpet ham til at nå det højeste mål. Og det var mange greven hjalp på den måde. Men vi får også lidt at vide om hans liv og kaldet til at blive lærer.

Lærer Jensen var en høj statelig mand, som også var en dygtig kirkesanger. Men også i skolen havde han sine skuffelser, men han fik ved en visitats i 1834 dette skudsmål:

1834, den 26. mai visiterede jeg i Hasle skole. I religion svarede børnene ganske godt. I bibelhistorien savnes sikkerhed, men de tale altfor sagte, så at det ej kan høres, om de have memoreret med behørig nøjagtighed. Boglæsningen var, i det hele taget upåklagelig. Såvel i tavleregning som hovedregning er de kun svage. Ved skrivningen bemærkes, at selv de bedste have hjælpestreger, og bør efterhånden alvænnens dermed, hvorimod de bør vænnes til at holde deres skrivebøger rene, hvorom ligeledes ved forrige visitats blev gjort erindring. Retskrivningen står ikke lidet tilbage og bør øves bedre. Om skriftlæsning gælder det samme. Sangen er ret god, og vidner om anvendt flid. Gymnastikken kan i betragtning af årstiden kaldes nogenlunde god.

Ved indbyrdes undervisning gøres opmærksom på, at de ordinære bihjælperer ej er anførte i konceptbogen, hvor også geografi og gymnastik skolen er udeladte, at der hverken findes navnebog eller det egentlige skema, at der i læreskolen mangler bihjælperer, som snarest muligt bør dannes, at der i skiveskolen samt regneskolen læse- og taleklasse efter reglen kun må være 2 elever til hver bihjælper, at bihjælperne i regneskolens tabelklasse skulle tages af eleverne ved samme tabel, at bestemmelserne i det hele taget nøjagtigen må følges, skolerne hurtigere ordnes, og alt sker med sikkerhed og præcision. Skilte, som ikke haves, udbedes anskaffede, og pegestokken forsynede med dupper, at de ej skulle beskadige tabellerne. No. 43 i nederste klasse, som var udebleven uden anmeldt årsag, ville kommissionen behageligen dictere den lovbestemte mulkt, 2 mark sølv. Skolebygningens fundament trænger højlig til eftersyn, hvilket ej bør opsættes.

Men det gik fremad, og i 1844 hedder det ved en amtsprovst-visitats:

1844, 4. juni. Ved visitats i Hasle skole vise børnene ret god religionskundskab og gøre temmelig godt rede for, hvad de havde lært af den bibelske historie. Nogle læse meget godt og de øvrige for det meste godt i bog. Skriftlæsning er upåklageligt. I skrivning er fremgangen meget god, så at flere af øverste klasses børn kvalificeres til successive at blive frie for hjælpetreger. På tavle regner 19 af de 34, som udgør denne klasse, reguladetri, et forhold der må kaldes meget godt. I hovedregning haves mindre øvelse. 34 koralmelodier og nogle arier er indøvede og synges upåklageligt. Gymnastikkens tilstand er god. Også har man gennemgået Danmarks geografi. Skolestuen er allerede for liden til det nuværende børneantal, især i nederste klasse ved den indbyrdes undervisning, og vil ved tilvækst blive endnu mindre hensigtsmæssig, så at de snarest muligt bør tænke på dens udvidelse.

Lærer Jensen var den sidste, der boede i rytterskolen inden ombygningen. Og han oplevede ulemperne både inde og ude. Der var et stykke jord imellem skolen og vandingen, der var ikke indhegnet, så kreaturerne, der skulle vandes i gadekæret, gik helt ind til skolens vinduer, og en dag var et af hans børn nær blevet sparket af en hest. Denne ulempe forsvandt, da skolen byggedes om i 1860, men selv efter ombygningen rådede den virkelige landsbyidyl endnu ved skolen.

Da lærer Jensen ældedes, måtte han fra 1. november 1866 have hjælpelærer. Derfor søgte han den 24. januar 1867 om hjælp til lønning af en sådan.

Skolekommissionen skrev:

Ansøgeren, skolelærer Jensen er 67 $\frac{3}{4}$ år gammel, har været fast ansat lærer ved Hasle skole og kirkesanger ved Hasle kirke siden 25. januar 1832, efter at han forud (fra august 1831) havde været konstitueret i samme embede under daværende skolelærer og kirkesanger Kautsch svagthed. Han har udført sit kald med flid og interesse, men hans tiltagende alder og de sidste års legemssvagheder, gjorde det ønskeligt, at han fik medhjælp i skolen, der for tiden tæller et skolesøgende børneantal af ialt 87, nemlig 48 i øverste og 39 i nederste klasse, og da han næppe kan have opsparret synderlig formue, og ej heller af embedets årlige indtægter skønnes at kunne uden føleligt savn afholde de forøgede udgifter til lønning og underholdning for den antagne hjælpelærer, tillader man sig at anbefale ansøgningen.

Der var således i 1867 præcis $\frac{1}{10}$ af elevtallet i 1967 i skolen i Haslev.

Det blev lærer Otto Vilhelm Hensch, der blev hjælpelærer, 22 år gammel. Han havde taget eksamen fra Jonstrup 1866.

Lærer Jensen døde den 15. november 1869.

Det faldt naturligt, at hjælpelærer Hensch til trods for den unge alder (født den 7. november 1845 i St. Heddinge), søgte om det ledige skolelærerembede ved Haslev skole. Nu havde han også spillet orglet i Haslev kirke. Dette gav ham et plus. Skolekommissionen gav hans ansøgning følgende vedføjelse:

Ansøgeren har, som medfølgende demissionsattest udviser, bestået afgangseksamen ved Jonstrup Seminarium med meget godt udfald. Han savner således ikke teoretisk henseende de fornødne betingelser for at blive en dygtig lærer, ligesom han også i praktisk henseende er i besiddelse af væsentlige betingelser for at nå dette mål. Han underviser godt i læsning og særdeles godt i skrivning. Hans udvikling og indprentelse hos børnene af de kristelige sandheder antages at ville gøre stadig fremgang i kærlighed, beåndethed og hjertelighed. Det må indrømmes, at Hasle skole som tæller mange og iblandt disse ikke få fattige børn, kræver særligt dygtige, øvede og udholdende kræfter hos sin lærer. I orgelspil og kirkesang har ansøgeren vist sig anbefalelsesværdig efter en ikke lang tids øvelse.

Der indkom 26 ansøgninger til embedet, og blandt disse var også lærer C. V. L. Høegh, Lysholm. Da Haslev-skoledistriktets beboere opdager dette, samler man 101 underskifter for lærer Hensch, idet man udtaler overfor sognerådet den 23. december 1869:

Da det er os bekendt, at hjælpelærer Hensch hersteds har indgivet ansøgning til Sjællands biskop om det ved skolelærer og kirkesanger Jensens død ledigblevne embede som kirkesanger i Hasle kirke og lærer for Hasle skoledistrikt, føle undertegnede, der alle have bopæl i bemeldte skoledistrikt, og hvis børn have søgt skolen, mens hr. Hensch har fungeret som hjælpelærer hos aldøde Jensen, os opfordrede til at udtale for det ærede sogneråd, at Hensch har vist sig at være en kristelig, dygtig, flittig og ære-kær mand, med hvem vi have haft al grund til at være tilfreds både som lærer for børn og som menneske, og at sognerådet derfor kun vil handle i overensstemmelse med flertallet af skoledistriktets beboeres ønske, dersom det indstille ham til at erholde fornævnte embede. Vi kunne derhos ikke undlade at tilføje, at hr. Hensch kan spille orgel og forestå kirkesangen, mens en ældre, i øvrigt anerkendt dygtig lærer, der formentlig også søger det ledige embede og efter sigende skal have en del stemning for sig i sognerådet hverken kan forestå kirkesangen eller orgelspillet, hvoraf følgen ville blive, dersom hans ansøgning skulle komme i betragtning, at han stedse måtte holde hjælpelærer, der ikke ville blive til for-

del for undervisningen, når henses til at en sådan lærer som hyppigst er tilfældet, veksler med året, om ikke oftere.

Vi tro derfor, at sognerådet ganske vil handle i skoledistriktets interesse ved at gøre, hvad det formår for, at hr. Hensch kan blive beskikket til skolelærer og kirkesanger i Hasle.

Da lærer Høegh, Lysholm, havde indgivet sin ansøgning, udtalte skolekommissionen om ham:

At han som lærer ved Lysholm skole i denne stilling uafbrudt har virket med ualmindelig duelighed og med sjælden samvittighedsfuld og ufotrødenhed. Skønt han er i en fremrykket alder, spores ingen svækkelse af hans kraft og ingen tilbagegang i hans iver. Som et bevis derpå kan føres, at han holder aftenskole, men hans kaldsbrødre her i pastoratet har ikke bragt nogen sådan i stand. Et yderligere bevis på ansøgerens usvækkede iver er den omstændighed, at han – aldeles utvivlsomt – attrår forflyttelse til Hasle ikke mindre for at se forøget frugt af sin virksomhed end for at opnå forøget indtægt. Overhovedet byder retfærdigheden om ham at bemærke, at hans kaldsgerning øjensynlig altid har ligget ham mere på hjertet end hans kaldsindtægt. I kirken optræder han med hjertelighed og opbyggeligt. Han er ikke begavet i musikalsk henseende, men da han, om han kaldes til Hasle, for egen regning (hvad der er et nyt bevis på hans uegennyttige iver for undervisningens fremme) vil holde en medhjælper, så vil ved hans udnævnelse en dobbelt fordelt opnåes, dels den fordel, at Hasle store skole uden forøget udgift for kommunen ufejlbarlig vil blive meget ønskelig forestået, dels den fordel, at man kan få en anfører for sangen nede i kirken, imens organisten leder kirkemusikken fra orglet. Man vil navnlig ikke undlade at drage omsorg for, at skolelærer Høeghs efterfølger på Lysholm – om der ved denne lejlighed må blive tale om en sådan – bliver en mand, der som organist kan fyldestgøre menighedens krav, der tør her være så meget større, som grev Moltke til Bregentved bringer særdeles påskønnelsesværdige ofre til fremme for orgelspillet og salmesangen i Hasle kirke.

Resultatet blev da, at lærer Hensch trak sin ansøgning tilbage. Det fortælles, at han en dag sagde, at alle, som ønskede ham som lærer efter lærer Jensen, skulle rejse sig. Børnene syntes ikke, at de kunne være andet bekendt end at rejse sig. Kun een blev siddende, nemlig fisker Jakobsens søn fra Bregentved.

Lærer Hensch trak sin ansøgning tilbage, fordi han var klar over, at han var den unge. Derefter valgtes lærer Høegh:

10. 1870-1881. *Christian Larsen Vinther Høegh*, født den 29. juni 1809 i Thisted, hvor hans far var by- og herredsfoged. Han var i 3 år hjæl-

pelærer ved en skole på Blegdamsvejen i København, inden han kom på seminariet i Lyngby på Djursland. Han blev demitteret herfra i 1831 og blev ansat i Ålborg. I 1833 overtog han en privat skole i Frederikshavn, hvorfra han rejste i 1835 for at overtage en huslærerplads på Eskjær ved Skive, og efter nogle år som andenlærer i Grenå kom han til Lysholm i 1839 og endelig til Haslev i 1870. Om hans gerning på Lysholm – se Edv. Jensens: *Lysholms Historie* side 106-108.

Lærer Chr. V. L. Høegh,
1870-81.

Det fremgår med al ønskelig tydelighed af skolekommissionens udtalelse ved hans ansøgning til embedet i Haslev, at hans gerning som lærer var højt estimeret. Han blev Dannebrogsmænd i 1878.

Som tidligere nævnt udtalte provst H. Andersen, Nordrup: *Haslev står over Ringsted skole*. Og det hænger sammen med, at Høegh indførte fag, som ikke var påbudt. På denne måde var han forud for samtidens lærere. – Han sagde: *I skal se på mig når jeg fortæller, så jeg kan se hver enkelt i øjnene*. Eleverne sagde, at han ofte råbte højt i skolen, men i kirken kunne man næsten ikke høre ham, når han læste indgangsbønnen. På grund af den vældige udvikling i skolevæsenet fik han lærer V. F. D. Hansen som konstitueret andenlærer og senere lærer Henschs datter.

Da lærer Høegh brækkede benet i 1880, blev hans rige lærergerning brat afbrudt. Da der var mulighed for, at han kunne genoptage sin gerning, syntes skolerådet, at han ikke skulle tage sin afsked, for man kunne ikke vente at få en så dygtig, nidkær og anerkendt lærer igen, som han har været endnu trods sin alder er det. Man søgte derfor, om lærer Høegh kunne få hjælp fra skolefonden til at aflønne dem, der skulle undervise under hans sygdom.

Man lavede en nørdordning, hvorefter lærer Hensch, Lysholm skulle have de kirkelige forretninger og lærer Hansen, Freerslev skulle hveranden skoledag i forening med andenlærerinden læse med øverste klasse. Frøken Høegh skulle så i forening med andenlærerinden læse hveranden skoledag med nederste klasse. Endvidere skulle frk. Høegh møde i Freerslev skole, når lærer Hansen var i Haslev.

Lærer Høegh måtte tage sin afsked, men døde først den 1. august 1890 i Haslev.

Embedet i Haslev blev opslået i sommeren 1881, og man mente, at der ved valget af den nye skulle tages hensyn til at der kunne komme en udvidet undervisning ved skolen. Greve Fr. C. Moltke gav tilsagn om et årligt tilskud dertil i 5 år.

Der meldte der sig 40 ansøgere til embedet i Haslev. En af dem var lærer N. Nielsen, Tingjellinge ved Fuglebjerg, som den 25. juni 1881 skrev således:

Ærede medlemmer af Hasle-Freerslev sogneråd!

Jeg har haft den dristighed at søge det for tiden ledige lærerembede i Hasle, hvorfor kan De nok tænke Dem.

Jeg er oprindelig en fattig husmandssøn fra Jylland, der ved anstrengelse og ved gode menneskers hjælp har kæmpet mig frem til den stilling, jeg nu i otte år har indtaget i samfundet, som lærer med en årlig løn af 140 kr. og fri station, hvilket ikke ville være meget, selv om jeg ikke havde været gift, hvad jeg er – at jeg ønsker forfremmelse, kan De nok tænke Dem, og at mine forældre, der følger mig med den interesse, gode forældre altid viser deres børn, også gerne ville se mig forsørget, inden de lukkede deres øjne, vil De ikke finde urimeligt, især hvis nogen af Dem selv har børn, og De vil ret kunne forstå det, hvis De har trange kår. Tænk Dem, at et af Deres børn tilkæmpede sig en stilling i livet, i hvilken det sad i små kår, tænk Dem, at De gerne ville se det barn forfremmet, udelukket fra næringsørg, men ikke formåede at gøre det mindste for det, hvor ville dette ikke pine Dem, og hvor ville De ikke velsigne den eller dem, som hjalp Deres barn frem, at også det kunne få en lille del af de goder, som jordelivet rummer.

Ærede medlemmer; det står til Eder at erhverve Eder et par gamle menneskers velsignelse og Vorherres velsignelse med (thi han siger jo, hvad I gør mod en af mine mindste brødre, havde I også gjort mod mig), om I ville vise mig den store tjeneste at indstille mig til embedet i Hasle, og at I ikke ville gå glip af min tak er en selvfølge.

Med en løn, som jeg har, har jeg hver en øre nødvendig, og det er mig derfor umuligt at rejse omkring at fremskaffe mig for sognerådene, hvor jeg søger, noget der – desværre for os ubemidlede stakler – i vore dage næsten er bleven til en nødvendighed for at opnå noget. Jeg har imidlertid tillid til, at sognerådet vil se bort herfra og kun se hen til, at det ved at indstille mig vil gøre en god gerning, der ikke vil savne sin løn.

Denne ansøgning giver et godt billede af den kamp, der var om lærerembederne.

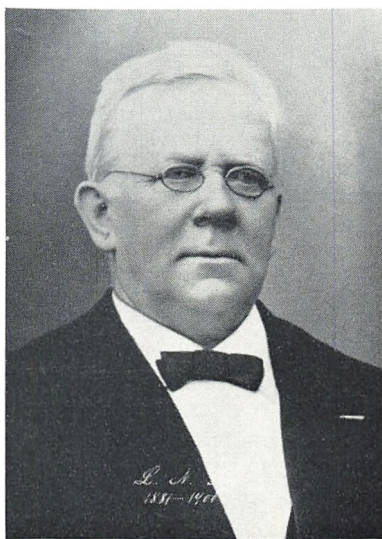
Men også denne gang forsøgte man at få lærer Hensch fra Lysholm til at blive førstelærer i Haslev. Den 20. oktober skriver 131 forældre under på en liste for at få lærer Hensch til Haslev:

Da skolelærer Hensch er os bekendt som en dygtig lærer og et skikkeligt menneske, med hvem vi mener al grund til at blive tilfreds, føler undertegnede os opfordrede til at udtale for det ærede sogneråd det ønske, at han må blive indstillet til at erholde Hasle skolekald. – Vi tror derfor, at sognerådet ganske vil handle i skoledistriktets interesse ved at gøre, hvad det formår, at hr. Hensch kan blive beskikket til skolelærer og kirkesanger i Hasle.

Lærer Hensch blev ikke indstillet. Som nr. 1 indstilledes en cand. teol. Men det var nr. 3, der blev valgt.

11. 1881-1900. *Laurids Nikolaj Fogt*. Født den 4. oktober 1841 i Fredericia som søn af en skræddermester. Demitteret fra Jelling Seminarium i 1861. Hjælpelærer i Sønder Løgum ved Tønder 1862, andenlærer i Skjærbæk til den 1. juni 1864, da han blev soldat. 1865 lærer i Baldersbrønde ved Roskilde. Kaldet den 29. juli til Haslev, hvor han virkede til den 1. februar 1900, da han blev lærer, kordegn og klokker ved Roskilde Domkirke. Pensioneret den 30. april 1913 og død den 25. august 1915.

Af det foregående, der er fortalt om Haslevs skolevæsen, fremgår det, at han var en betydelig lærer. Og det havde stor betydning, at netop han var leder, da den store skole skulle begyndes i 1897. Han kom til at opleve Haslev i dens store vækst. Da han kom til Haslev, var der kun 100 børn i skolen, og da han rejste var der 329 børn. Som nævnt begyndte han allerede i 1836 med undervisning i realskolens fag, sprog og matematik, men kun til konfirmationsalderen, hvorefter de måtte tage til Køge for at tage præliminæreksamen. Han var meget musikalsk og ledede børnekoret i Haslev kirke for at hjælpe menighedssangen. Den sønderjyske sag lå ham meget på sinde, og han talte ofte til børnene om 1864. Han var jo også veteran fra 1864. Han dannede en Våbenbrødreforening for Bregentved og omegn og var dens formand til sin død. Han fik oprettet en sønderjysk forening i Haslev 9. april 1896. Han fik Dannebrogskorset i 1909.

Lærer L. N. Fogt, 1881-1900.

Da Fogt rejste fra Haslev, skænkede han sine fysiske apparater til skolen.

Ved afskedsfesten for ham i Haslev sagde provst Weber, at han altid havde mindet om den vej, man skulle gå i livet for at få det godt.

12. 1900-107. *Anton Marius Jensenius Dalgaard*, født i Lemvig den

Overlærer A. M. J. Dalgaard,
1900-07.

12. juli 1869, søn af bundtmager Jens Møller Dalgaard og hustru Ane Margrethe, f. Friis, demitteret fra Ranum statsseminarium 1887. Fik 1889-90 statsunderstøttelse til at gennemgå årskursus i tysk og fransk og statsunderstøttelse til flere rejsekursus. Lærer ved Lemvig realskole 1887-1893, ved Helsingør kommunale Latin- og realskole 1893-1899, 24. marts 1899 andenlærer ved Nysted Borgerskole, 4. november 1899 lærer ved Stege Borger- og Almueskole. Den 31. maj 1900 kaldet til Haslev og herfra som skoleinspektør til Holbæk kommunale skolevæsen 29. november 1907.

Førstelærer Dalgaard var en dygtig lærer, som prøvede at hæve Haslev skole op til en købstadsordnet skole, men det lykkedes ikke

og dette var en af årsagerne til, at han flyttede så hurtigt. Haslev fik først købstadsordnet skole i 1918.

13. 1907-1932. *Jens Otto Vilhelm Pedersen*, født den 8. oktober 1868 i Glumsø sogn, søn af gårdejer Niels Pedersen og hustru Maren Hansdatter. Demitteret fra Jonstrup seminarium 1888. Vikar forskellige steder 1888-89. Andenlærer i Vigersted 1889 og førstelærer sammesteds 1892. Førstelærer i Sneslev 1901-1908. Førstelærer i Haslev 1908 og overlærer ved samme skole 1918.

Se nærmere under fhv. stadsskoleinspektør Heltofts omtale af førstelærer Vilh. Pedersen.

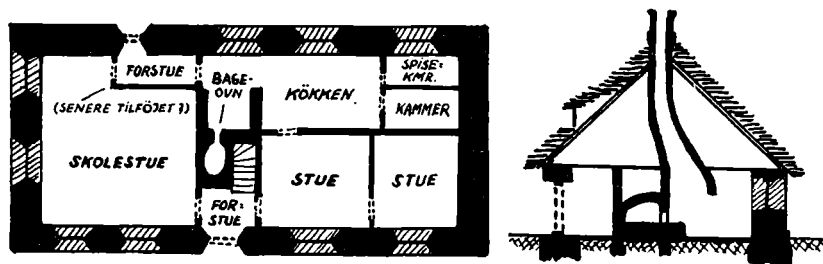
PRIVATSKOLER

De ældste privatskoler i Haslev og Freerslev sogne blev oprettet af greve A. G. Moltke, Bregentved.

SKOLEN VED BREGENTVED 1780-98

I 1780 besluttede greve A. G. Moltke, at der ved Bregentved skulle oprettes en skole, hvortil børnene fra hovedgårdens omliggende huse kunne søge skole.

Den nye skolebygning fik en længde på 21 alen og en bredde på 12½ alen. Bygningen byggedes i sommeren 1781. Men det kneb at få snedkerarbejdet gjort, idet snedker Høyer, Bregentved døde. Og det kneb at få en snedkersvend fra København, idet greve A. G. Moltke

Bregentved-skolen fra 1780. (Ill. fra *Skalk*, nr. 2-1960).

skrev: I nogle dage er herfra rejst over 120 snedkersvende og det vil derfor være næsten umuligt at få en snedkersvend herfra som for snedker Høyers enke kunne fuldende det arbejde hendes mand har begyndt på.

Bygningen blev færdig og kostede 564 rigsdaler. Det blev overdraget stenhugger P. Willemann at hugge en inskriptions-tavle. Det kan se

ud, som den første ikke har været tilfredsstillende, idet man har fundet to tavler med omtrent ligelydende inskription. Den ene sidder på Haarlev overdrevs gamle skole (bygget 1821), og den anden er hugget i stykker og er i 1967 fundet som stolper ved et rækværk ved en bro ved *Unnemosen* ved Bregentved. Hvilken af dem, der er blevet sat på Bregentveds skolebygning, vides ikke med sikkerhed. Men meget tyder på, at stykkerne ved Unnemosen er dele af den tavle, der var anbragt på skolen, idet skolen ca. 1800 blev omdannet til vogn-

Bagsiden af en af de tre som stolper benyttede Faxe-kalksten med skoleinskriptionen fra 1780. (Teksten er uddrag af den på side 265 aftrykte).

remise og revet ned ved Bregentveds ombygning i 1880'erne. Man har muligvis kørt tavlen sammen med murbrokkerne ud ved Unnemosen.

Da læge O. Weber, Haslev den 8. oktober 1967 med tilladelse fra Bregentved tog 6 kalkstene op ved den før nævnte bro i Unnemosen, viste det sig, at inskriptionen på dem nøje svarede til tavlen på Hårlev overdrevs skole. Ca. 75 % af inskriptionen var intakt og let læselig. Stenene er nu anbragt på Musæet på Haslev Borgerskole.

Tre af stenene var ca. 150 cm lange, medens de tre andre, der var fritstående og afrundet i den ene ende, var ca. 85 cm lange.

Det må nævnes her, at det var lensgreve J. G. Moltke meget magt-påliggende at få opført skolen på Haarlev overdrev med Bregentved-skolen som mønster. Men på grund af krigen 1807-14 og den efterfølgende økonomiske krise fik han ikke bygget denne skole, og han lod indsætte følgende i sit testamente: *Da jeg er bleven hindret fra at bygge en skole på Haarlev overdrev, så anmoder jeg min søn at besørge dette og udi denne nye skole at lade indmure den Faxøe-steen med inskription, som er på Bregentved, og som tilforn var anbragt udi den nedlagte skole på Bregentved gård.*

DET BÛSTANDIGE MINDESMÛRKE PAA DEN TAKNEMLIGHED
IEG ER GUD SKYLDIG FOR ALLE DE MIG FRAMIN UNGDOM
UDVISTE MANGE VELGIERNINGER SAMT FOR DEN RIGE
VELSIGNELSE-HAN HAVER LAGT TIL DE AF MEG FORETAGNE
INDRETNINGER TIL AGERDYRKNINGENS FORBEDRING VED GREV-
SKABET BREGENTVEDS HOVEDGAARDES OG BÛNDER-BYERS
MARKER-HAVER IEG GUD TIL ÆRE OG UNGDOMMEN TIL UNDER-
VIISNING I DERES CHRISTENDOM SAMT ANDRE DEM NYTTIGE
KUNDSKABER STIFTET DENNE SKOLE PAA DENNE DAG DA
IEG VED HANS NADE OPFYLDER MINALDERS HALVFIERDE
SINDSTYVENDE AAR DEN TIENDE NOVEMBER I 1780.

A.G.MOLTKE

Inskription på den nu nedlagte skole på Bregentved. Den findes nu på den gamle skole på Hårlev overdrev.

Efter forannævnte passus i testamentet kan man opstille den for-modning, at stenen fra Bregentved ikke passede til skolebygningen på Haarlev overdrev. Man lavede da en ny med samme inskription, og den gamle plade af Faxekalk havnede i Unnemosen. Men det kan altså kun blive formodning.

Udsnit af teksten på en af de seks dele af skolestenen fra Bregentvedskolen. (Fundet i 1967).

Skoleholderen skulle samtidig være capel-prædikant. Den første skoleholder var *Peder Christian Lund*, der i 1785 blev kaldet til kapellan i Store Heddinge. Han efterfulgtes af cand. teol. *Jens Andresen*, hvis instruktion lød således:

1. *Skolen betræffende:*

1. *skal han udi sand gudsfrøgt med al flid og troskab forestå skolen, have god indseende med ungdommen og foregå børnene med godt eksempel udi ord og gerninger.*

2. *alle de børn, som komme i skolen, og på hvilke ham skal blive meddelet en fortegnelse, skal han antage til undervisning i skolen uden nogen betaling.*

3. *de skoletimer, som han har at anvende til børnenes undervisning, skal være fra michaelis til påske fra kl. 9 til 11 om middagen og fra kl. 2 til 4 om eftermiddagen, men fra påske til michaelis fra kl. 8 til 11 slet om formiddagen og fra kl. 1 til 5 slet om eftermiddagen, undtagen om løverdagen, da ingen skolegang holdes.*

4. *børnene, som komme i skolen, skal han undervise i at læse, skrive og regne, eftersom enhver kan fatte, men for alting har han at se derhen at han lægger en god grundvold for dem i deres kristendom. Og på det undervisningen desordentligere kan forrettes, deler han børnene udi visse klasser.*

I den nederste klasse kunne sættes de børn, som lære ABC, og at læse inden i bogen, i den mellemste de, som lære den liden katekismus etc., samt begynde at lære at skrive og regne, gange og i den øverste de, som er kommen videre, såvel i læsning som i skrivning og regning.

5. De skolebøger, som bruges i skolen, skal ham blive leveret.
6. undervisningen begyndes og endes hvergang med bøn og sang, ligesom i andre skoler sædvanligt og brugeligt er.
7. hver formiddag, førend undervisningen slutes, skal af biblen i det gl. testamente læses 1 eller 2 kapitler ved 2 eller flere børn af den øverste klasse, som dertil skiftes. Læsningen sker med høj og tydelig røst, imidlertid bør alle de andre børn høre til med stilhed og agtsomhed. Ligeså læses om eftermiddagen 1 a 2 kapitler af det nye testamente. Skoleholderen igentager derefter indholdet af de oplæste kapitler, og derpå slutes skoletimen med bøn og sang.
8. de børn, som ville lære at skrive og regne, anskaffe selv de dertil fornødne materialer.
9. når rævselse i skolen behøves, da bør samme ske på sådan måde, at børnene derover ej tage skade.
10. i det øvrige skal han være betænkt på som skoleholderembede med al skikkelighed, nidkærhed og troskab at forrette, så at ingen med løje kan have årsag sig over hans forhold at besvære, hvormed jeg selv og sognepræsten i Haslev haver indseende. Ellers haver skoleholderen at holde sig de kgl. allernådigste anordninger, som om skoleholdere allerede er, eller herefter vorde udgivne, efterrettelig i alle måder.

II. Prædiken i kapellet på gården angående:

Når jeg ved mit ophold på Bregentved forlanger det, prædiker han om søndags formiddag i kapellet, og gudstjenesten bør begynde kl. 11 slet, men i min fraværelse prædiker han hver anden søndag for de, som bor på gården eller udenfor samme, og i så fald bør gudstjenesten begynde kl. 10 slet formiddag, og det indrettes således, at gudstjenesten holdes, når der er sidst prædiken i Haslev kirke, hvortil Bregentved gård egentlig ligger.

For alt forestående nyder mr. Andresen som kapel-prædikant og skoleholder årlig 100 rigsdaler, som ham kvartaliter udbetales med 25 rigsdaler foruden fri bopæl i skolebygningen, hvortil også er en haug, leveres ham frit tilskovet 8 favne brænde for sig og skolen. Efter tre års forløb fra den tid af, at mr. Andresen tiltræder tjenesten, kan han vis forvente, at blive befordret til et præstekald på grevskabet, så snart et på den tid måtte blive ledig, dog undtages derfra Haslev sognekald, hvorunder Bregentved

gård er beliggende. Alt forestående skal uryggelig holdes af mig og efterkommende lensfølger, men skulle mr. Andresen ved sin opløselse og forhold give anledning til misfornøjelse, skal han være forbunden til at kvittere efter 1/4 års foregående opsigelse.

De fornødne møbler for mr. Andresen, såsom sengested, sengeklæder, stole, borde og bøger til brug i skolen, skal ham blive leverte efter en derpå forfattende fortegnelse, som forbliver til inventarium ved skolen, og hvortil ham er ansvarlig.

København den 10. januar 1786. – A. G. Moltke.

Pastor Andresen efterfulgtes i 1796 af Mathias Christian Bergen Hammer, som forflyttedes i 1798, hvorefter skolen nedlagdes. Om kapellet ved Bregentved og prædikanterne vil der blive berettet i bind II.

SPINDESKOLEN I HASLEV 1782-95

I 1770'erne prøvede man nogle steder at sammenknytte den almindelige skoleundervisning og undervisning i spinding. Der skulle undervises i almindelige undervisningsfag om formiddagen, om eftermiddagen og om aftenen skulle der spindes.

Foregangsmanden, A. G. Moltke, Bregentved, fik i begyndelsen af 1782 den tanke at oprette en sådan skole ved Bregentved enten i den daværende snedkers eller tømrers lejlighed. Men 14. marts forandredes byggestedet til Haslev, hvor der skulle bygges et hus med bindingsværk. Snedkerhuset ved Bregentved agtedes nedrevet, og man kunne da bruge materialer derfra til spindeskolen. Den 9 fag store spindeskole ville med helt nyt materiale koste 400 rigsdaler og med materialer fra det gamle snedkerhus 264 rigsdaler. Da forskellen kun var lille, ville man bygge en bygning af helt nyt materiale. Der skulle flækkes kampesten i nærheden af Haslev by, og disse skulle bruges til fundamentet til spindeskolen.

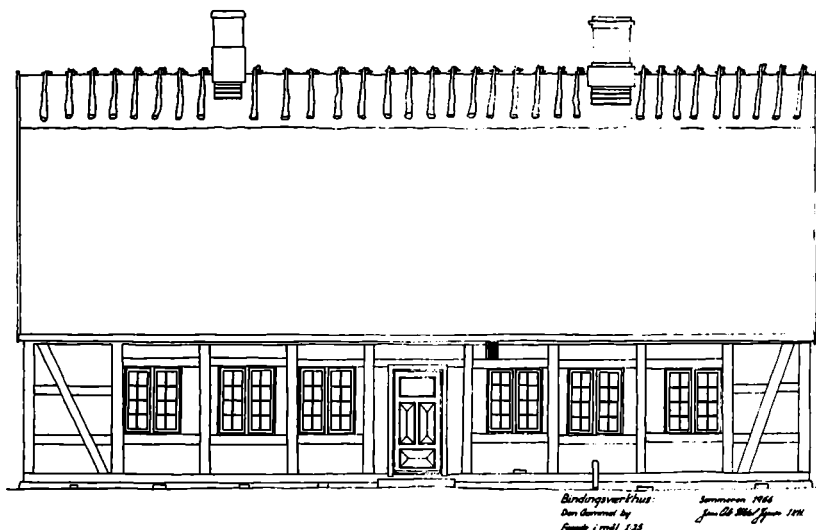
I sommeren 1782 opførtes spindeskolen. I november var skolen godt i gang, og greve A. G. Moltke skrev: *Det er mig meget kært, at både de unge og de gamle i Haslev by nu allerede indser nytten af denne indretning, da de dog først derom havde vrang begreb og indså skolen næsten for et tugthus.* Dette tyder på, at den nye skole fra begyndelsen var blevet mødt med mistænksomhed.

Den første spindeskole her på Sjælland var oprettet på Øbjerggård. Derfor var det naturligt, at inspektør Vølckers fra denne gård kom for at undersøge skolens fremgang, og han kunne berette, at spindeskolen i Haslev havde god fremgang, hvortil greven tilføjede *hvilket meget har fornøjet mig. Han har bragt mig hosfølgende 3 prøver af det spundne garn, som efter kendernes omdømme skal være ret gode.*

Forvalteren på Bregentved skulle stadig indberette til greven om den fremgang, børnene gjorde i spinderiet, og om de lærte at spinde på en lettere og mere fordelagtig måde end ellers, samt hvor mange gårdmænd – og indsidderes børn, der var i skolen. Greven sluttede: *Når jeg da er bleven forvisset om dette anlægs nytte og fremgang, så kunne jeg måske blive sindet at indrette en spindeskole i en anden*

by, hvor der findes mange børn. Hensigten dermed er alene bøndernes fordel.

I en indberetning fra 1789 over de forbedringer, der var gjort ved grevskabet, skrives der: Foruden de hidtil sædvanlige skoler er flere anlagte for at undervise ungdommen i deres christendom og i at regne og i at skrive. Spinderi er i mange henseender en meget fordelagtig sag for landmanden eller bonden. Derfor er grevskabets ejer indgået i det patriotiske selskab udi Næstved, og han har i den store by Haslev opført en ny og bekvem bygning tæt ved læseskolen til en spindeskole, hvorudi de unge pigebørn bliver frit undervist i at spinde hørgarn og derfor erholderen belønning. – På grevskabet er også ansat en linnedvæver, som forfærdiger fint linned og drejl.

Her var spindeskole 1782-95 (Gammel By nr. 6, tegnet af J. O. U. Jepsen).

Det gik ikke så godt med skolen, som man havde ventet. Den 4. april 1795 meddelte greve J. G. Moltke, at skolen var ophørt, fordi hensigten med denne skoles indretning på grevskabet Bregentved ikke var blevet opnået, medens der på J. G. Moltkes godser Einseidelsborg og Klørup på Fyn var ca. 200 væve i gang hos bønderne med linned og uldne nødvendighedsvarer. Spindeskolen i Haslev blev altså en skuffelse. Man nåede ikke det tilsigtede mål. Bygningen blev dog lig-

gende og blev senere bolig for jordemoderen. Bygningen ligger i *Gamle By*, og er en af byens smukkeste bygninger fra gammel tid.

Man havde i spindeskolen for at tage tiden i agt et 24 timers stue-ur stående, som skoleholder M. Kuhr bad om at få til Haslev skole. Han fik det imod at se godt efter det, for at efterkommerne kunne have gavn af det ur.

Det blev averteret i avisen i april 1795, at Spindeskolen i Hasle var ophævet, og at der ved ophævelsen af skolen var skænket 50 rigsdaler til det patriotiske selskab i Næstved for på denne måde at støtte den vigtige sag at lære bondebefolkningen at spinde.

Da spindeskolen blev nedlagt, var det på tale, at bygningen skulle flyttes, men man fandt den for god dertil. Og man må glæde sig over, at den fik lov til at ligge.

NOGLE ANDRE PRIVATSKOLER I HASLEV

Det var navnlig i Haslev at der blev oprettet privatskoler. Men der var også flere dengang, der havde råd til at have en lærerinde i huset, så børnene kunne undervises hjemme. I 1880 hjemmeundervistes der således 16 børn i Haslev-Freerslev kommune.

Hos gårdmand Jens Andreassen, Haslev holdtes der i nogle år en fri- eller privatskole. Som lærer ved denne skole virkede løjtnant *N. P. Hansen* fra Toksværd, senere kendt som en af DMS's første og fremragende missionærer i Indien. Eleverne i skolen var Jens Andreassens egne børn, fætterten fra *Langevrå* i Teestrup sogn, Valdemar Hansen og enkelte andre.

I 1894 fik redaktør *C. Bagger*, Haslev oprettet en privatskole. Denne skole lededes fra 1896-1905 af lærerinde *Anna Marie Larsen* (senere lærerinde ved Haslev Borgerskole).

Vi vil navnlig nævne *Signe Hansens* pogeskole.

Lærerinde Signe Hansens Pogeskole 1885-95

Da børnetallet steg stærkt i begyndelsen af 1880'erne, blev der behov for private pogeskoler. Frk. Signe Hansen begyndte i 1885 en poge- og syskole, som fik god tilslutning. Hver elev skulle give 2 kr. månedligt. Skolekommissionen så i denne pogeskole en hjælp for Haslev skole, i hvis klasser, der var så mange børn. Igennem undervisningen i denne skole blev de godt forberedte til folkeskolen. Den anbefalede ganske naturligt frk. Hansens ansøgning om tilskud til skolen, så hun kunne give fripladser til nogle elever. Men sognerådet lagde blot ansøgningen til side. Skolen virkede til 1895.

En af skolens elever, fhv. entreprenør *Hans P. Pedersen*, Blangslev fortæller følgende om sin skolegang der:

Jeg begyndte min skoletid i en lille privatskole i Haslev, tilhørende en ældre dame, frk. Hansen. Skolen var en et-etages bygning indrettet med to store skolestuer fornedet, kontor og dagligstue til frk. Hansen samt køkken med spisekrog. I tag-etagen var indrettet værelser, dels til frk.

Signe Hansens pøgeskole omkring 1890.
Til venstre frk. Andreasen, til højre frk. Signe Hansen.

Hansen selv, samt til hendes tjenestepige og en medhjælper i skole-lagene, i dette tillælde en frk. Thejsen. Hun var lærerinde i sprog, geografi, historie, religion, regning og dansk, underviste i store klasse, medens frk. Hansen havde dansk, religion, danmarkshistorie og regning med lille klasse; desuden havde hun håndgerning med begge klassers piger. Frk. Thejsen havde imens tegning med begge klassers drenge. Frk. Hansen blev altså den lærerinde, der skulle forsøge at indprente mig begyndelsesgrundlaget for den viden, jeg i min skoletid skulle forsøge at tilegne mig. Det skulle vise sig at være en svær opgave, for min lyst til skolen blev aldrig min stærke side. Vi var på dette tidspunkt ca. 40 elever, fordelt i store og lille klasse, en ret vanskelig opgave for en lærerinde at undervise børn af så forskellige aldre i eet klasseværelse, og resultatet blev heller ikke det bedste.

For at eventuelle læsere skulle finde frem til denne visdomskildes beliggenhed, skal jeg oplyse, at den lå ved Jernbanegades sydlige ende nr. 81, skråt overfor kirken og nabo til købmand Wollfs gamle købmandsgård, der nu ejes af snedker Wilh. Hansens sønner. Det blev dog ikke denne skole alene, der skulle have besvær med at indprente mig den nødvendige viden, men derom senere. En af de oplevelser fra denne skole, som særlig har fæstnet sig i min erindring, var to juletræsfester, som afholdtes i julen 1893 og 94, som en slags sammenskudsgilde mellem frk. Hansens privat-

skole og kommuneskolen med førstelærer Fogt og andenlærer Uglsø fra kommuneskolen som ledere. Vi børn fra den lille skole følte os straks betydelig større i disse forhold, der skal jo kun så lidt til at glæde børn, særlig i de første skoleår. Der var rigeligt med gaver af alle slags, til alle, og vi gik hjem efter endt juletræsfest glade og tilfredse, en stor oplevelse rigere. Den gamle kommuneskole, hvor juletræsfesterne holdtes var en to-etages bygning med skolestue i stueetagen, og hvor øverste etage var bolig for førstelærer Fogt. Lærer Uglsø, som var andenlærer, boede ikke dengang på skolen. Der hørte et lille landbrug til skolen. I udhuset var indrettet gymnastiksal, hvor de omtalte juletræsfester afholdtes. Skolen var opført af gulgrå mursten efter den tids skik og brug og virkede kold og trist. Dens beliggenhed pyntede heller ikke på billedet. Den lå gemt hen bag ved gårdene i Jydekrogen. Sognevejen førtes dog videre som privat skovvej og markvej over Jens Nielsens mark til grevskabet Bregentveds skove.

Jeg vender nu tilbage til min skole for at fortælle om en anden oplevelse, jeg havde i frk. Hansens skole. Den oplevelse, som her skal beskrives, var et kongebesøg på Gisselfeld i efteråret 1893. En kongejagt i Gisselfelds skove var en officiel anledning til dette besøg. Det var den gamle kong Christian den Niende, der skulle deltage i denne jagt.

Det var ikke alene frk. Hansens skole, der festede for majestæterne; alle beboerne i Jernbanegade, som havde et flag, havde enten fastgjort dette til en stang og stukket det ud af tagvinct, eller fastgjort stangen med flaget til dørkarmen ved hovedindgangen til huset. Det var så godt som alle husene i østre side af Jernbanegade, der dengang var lave huse. Det var desuden kun ganske få, der dengang havde en rigtig flagstang i deres forhave. Men det virkede festligt i forbindelse med den festforestilling, som frk. Hansen arrangerede ved at lade alle eleverne stille op udenfor skolen med et flag i hånden for at hilse på majestæterne og tiljuble dem, når de kørte forbi. Jeg mener at vide, at frk. Hansen modtog en hædersbevisning for dette initiativ.

Det store sus for os børn, var da de grevelige køretøjer med de kongelige gæster nærmede sig. Den første vogn var forspændt med 4 heste, store blank-brune oldenborgske heste, pyntet med rigt sølvpleteret seletøj, flerfarvede fjerduske og blinkere i hestens hovedtøj. Kusken og tjener var i rødt liberi med høje sorte silke i nationens farver. Et sådant udstyr var det kun tilladt højadlen at benytte. I den første vogn sad begge de kongelige gæster, og i de efterfølgende vogne var følget placeret. Da kongen og kronprinsen kørte forbi, viftede vi med flagene og råbte hurra; de kongelige viftede igen; der var en jubel uden lige, en rig oplevelse, sådan opfattede jeg det. En oplevelse jeg aldrig kan glemme.

TROELSTRUP FRISKOLE 1889-1910

Ved afd. gårdejer Chr. Larsen, Højriisgård, Troelstrup.

Den største af privatskolerne var Troelstrup Friskole, der fik navnet *Godthåb*. Den blev indviet ved et offentligt møde den 18. oktober 1889. I mødet deltog 150 deltagere. Bagved skolen stod 16 mænd fra omegnen, som havde kautioneret for en sum på 4000 kr., som det kostede at opføre skolen. Hertil kom, at flere kørte byggematerialerne gratis til byggepladsen.

Gårdejer N. P. Andersen bød velkommen og udtalte, at *grunden til, at denne friskole var blevet bygget, var den, at man følte trang til en mere fyldig og mere naturlig undervisning for børnene*. Han ville ikke nævne eventuelle andre grunde, der kunne være til dens oprettelse. Ved mødet talte provst Weber, Haslev, forstander Jens Bech, Mellerup og pastor Karl Rønne, Høve.

*Der skinner en sol i lys og løn,
hvor ånd har mund og mæle;
som fugle små, når skov er grøn,
da kvidrer barnesjæle.*

Grundtvig.

Troelstrup Friskole blev bygget 1889 der, hvor de tre veje fra Haslev, Bråby og Teestrup støder sammen, og fik navnet *Godthåb*.

Årsagen til, at skolen blev rejst, var vel nok, at der på det tidspunkt var utilfredsstillende forhold ved Lysholm Skole på grund af den daværende lærers dårlige nerver. Da der på det tidspunkt var mange af skoledistriktets beboere, der havde børn i den skolepligtige alder eller var ved at få det, opstod den tanke at bygge en friskole. Også uden for skoledistriktet var der interesse for at få en Grundtvigs-friskole. Her må særlig nævnes urmager Chr. Jensen, der tidligere var bestyrer af Den Sjællandske Bondestands Sparekasses kontor i Haslev. Chr. Jensen var kommet fra Ulse sogn, hvor der havde været en grundtvigsk vækkelse efter pastor Leth. Chr. Larsen var medlem af Stevns friemighed, hvor også hans børn blev konfirmerede.

Med ham som den drivende kraft samledes en del mennesker, og de vedtog at rejse en friskole i Troelstrup. De kvinder og mænd, der

Troelstrup Friskole, Godthåb, 1889-1910. (Foto 1967).

lod skolen opføre, var følgende: Urmager Chr. Jensen, Haslev – gdr. N. P. Andersen, Kærsgård, Troelstrup – parcl. Chr. Andersen, Lysholm – gdr. Niels Larsen, Præstholmslund, Troelstrup – smed Peter Hansen, Teestrup Overdrev – parcl. Jens P. Hansen, Skålen, Troelstrup – parcl. Ole Andersen, Lysholm – gdr. Peter Larsen, Højrisgård, Troelstrup – parcl. Niels Petersen, Lysholm – gdr. Hans Olsen, Egeledsgård, Teestrup – købmand Anders Rasmussen, Haslev – teglværksejerske, enke, fru Petersen, Troelstrup Teglværk – gdr. Peter Larsen, Kildebakkegård, Troelstrup – købmand Chr. Hansen, Lysholm – møller Hans Larsen, Troelstrup mølle.

Skolens første formand blev gdr. N. P. Andersen, Kærsgård, der efter nogle års forløb efterfulgtes af urmager Chr. Jensen. Skolen var et aktieselskab; hvor store aktierne var, vides ikke, men de har sikkert ikke været ret store, da de fleste penge blev lånt. Aktionærerne garanterede for lånet, der var på 3500 kr. Skolen kostede 4000 kr. at opføre.

Skolen blev bygget af røde sten med ståtag og havde samme størrelse som stuehuset til en bondegård. Skolestuen var i sydenden med vinduer i syd og øst, den var hvidkalket. Inventaret bestod af 8 borde med faste bænke, hvor der var plads til 3 elever ved hvert bord. Til læreren var der et lille bord og en stol. I det ene hjørne var en stor sort tavle på et stativ, i et andet et skab til opbevaring af skolematerialet, nogle landkort på væggene, samt ved den ene side en kakkellov. Indgangsdøren var midt på forsiden af huset og forgangen var

fælles for lærerlejligheden og skolestuen. I forgangen var der knager til overtøjet samt små rum i to etager til træskoene.

Foran skolen ud mod vejen var der legeplads med nogle træer og buske ved siderne, bag ved var der have til læreren. I et udhus var der plads til ildebrændsel m. m. samt tre små rum med tremmer for den øverste halvdel af dørene, et til læreren, et til pigerne og et til drengene. Ved sydgavlen af skolen en brønd med pumpe og et bæger til fælles brug, når børnene var tørstige. Børnetallet var størst i første halvdel af skolens levetid, da var der ca. 40 elever. Skolen var 2-klases, og børnene gik i skole hver 3 dage om ugen. Sommerferien var fra sidst i juli til først i september, så børnene kunne hjælpe til i høsten.

Skolens administration og økonomi

Da den første forhandlingsprotokol ikke findes, ved man ikke, hvordan skolen blev administreret i de første 8 år. Men en ny, der begynder den 17. november 1898, oplyser følgende.

Aktionærerne, der ejede Troelstrup Friskole, var den dag samlet i skolen og vedtog eenstemmigt en ny overenskomst.

Skolen udlejes fra den 1. januar 1899 til et interessantselskab, der var under oprettelse, for en årlig leje af 150 kr. Aktionærerne forpligter sig årligt at betale et bidrag af 8 kr., som ialt vil udgøre 128 kr. Dette beløb tillige med lejens 150 kr. skal anvendes til renter og afdrag af det i skolebygningen indestående lån, samt til udgift ved vedligeholdelse af bygninger m. m. Mulige overskydende beløb henlægges til et reservefond. Overenskomsten er gældende for 5 år fra den 1. januar 1899. Til at administrere denne ordning valgtes en bestyrelse på 3 medlemmer, bestående af urmager Chr. Jensen som formand og parcl. Chr. Andersen, Lysholm og gdr. Peter Larsen, Højrisgård. Til revisor valgtes gdr. Hans Olsen, Egeledgården, Teestrup og gårdejerse, enkefru Maren Kirstine Larsen, Kildebakkegård.

Af de følgende regnskaber kan det ses, at det har knebet med at få det til at balancere, så aktionærerne har måttet give ekstra bidrag.

Til formand for den nye skolekreds valgtes gdr. Simon Petersen, Kalvehavegård, Troelstrup. Den nye skolekreds har herefter sørget for at få opkrævet skolepengene, som der hvert år lagdes en ligning for. Skolepengene androg for hvert hjem, lige meget hvor mange børn der var, fra 4-16 kr. kvartalet, eftersom man fandt, de havde råd til. Skolepengene skulle så være nok til at betale de 150 kr. i årlig leje af skolen og lærerlønningen, der androg en 6-700 kr. årlig + fri bolig

og ildebrændsel, dertil kom der vel nok lidt naturalier, navnlig når der blev slagtet på gårdene. Kommunen gav i mange år intet tilskud, men det sidste års regnskab viser, at kommunen har givet 120 kr. og statstilskuddet var 200 kr. Hvornår disse tilskud har begyndt, kan ikke ses.

Skolens lærerkræfter og livet i skolen

Den første lærer ved skolen var *Frede Højmark*. Han var en meget betydelig lærer, og foruden skolegerningen deltog han meget i, hvad der rørte sig på egnen, var således den første formand for Teestrup gymnastikforening. Da *Venstres Folkeblad* i Ringsted i 1891 begyndte at udkomme, var han foruden lærer dette blads lokalredaktør for Haslev og Omegn. Efter at have været ved friskolen i 3 år, blev han tilknyttet folkehøjskolen, og i 1905 blev han sammen med højskolemanden Helge Hostrup redaktør af det nye blad *Jydsk Morgenblad* i Århus.

De følgende lærerkræfter ved skolen var lærerinder. Årsagen hertil har vel nok været, at det har knebet med at skaffe løn til en lærer. En lærerinde fik dengang mindre løn, men var af den grund ikke ringere.

Den første lærerinde blev frøken *Kristiane Rasmussen*, der var fra Møen. I hendes tid havde skolen sit største elevantal, og hun blev også meget afholdt. Frøken Rasmussen underviste i håndgerning, hvad hun var meget dygtig til, og det var efter den almindelige skoletid, men var henlagt til hendes private stuer. Frøken Rasmussen var lærerinde ved skolen i 4 år, og blev senere gift med gårdejer Chr. Petersen, Rysagergård, Haslev.

Den efterfølgende lærerinde blev frøken *Kamilla Christensen*, der var fra Nordrup ved Slagelse. Hun begyndte sin lærerindegerning efter et højskoleophold. Frk. Christensen havde et fast greb på skolearbejdet. Der skulle bestilles noget, men der var også tid til på en god måde at sætte børnene ind i vort lands historie og litteratur, bl. a. ved oplæsning af gode bøger. Frk. Christensen var rask og frejdig og lod sig ikke så let slå ud. Engang ved en eksamen i skolen, foreslog provst Weber, som morgensang at synge *Morgenhanen atter gol*. Den melodi var frk. Christensen ikke stiv i, så hun begyndte nok så frejdigt, sammen med børnene, at synge: *Nu vågner alle Guds fugle små*. I sommeren 1899 var frk. Christensen på kursus i København. I den tid var fru redaktør Andreassen, Haslev, der var lærerindeuddannet, vikar ved skolen. Sommeren var det år meget tør og varm, og for ikke

at børnene skulle være i skole i den varmeste tid, mødte den ældste klasse kl. 6 om morgenen. Fra dem, som har gået i skole i disse måneder, har jeg hørt, at det var den herligste tid, de havde oplevet.

Sang og musik og levende fortælling ind imellem de almindelige skolefag det var som en forsmag på et højskoleophold. Til skolens årlige udflugt havde fru Andreassen skrevet en smuk sang, som desværre vist nok er gået tabt. Frk. Christensen rejste i 1900 efter 3 års virke ved skolen, og blev senere seminarieuddannet i København, hvorefter hun blev ansat ved kommuneskolen i Køge. Frk. Christensen blev her et kendt navn indenfor lærerkredse, og var med i ledelsen i den lokale lærerkreds. Frk. Christensen var et fremtrædende medlem indenfor kvindevalgretten og som stærk politisk interesseret, var hun i en år-række medlem af hovedbestyrelsen af Det Radikale Venstres Landstorbund.

År 1900 blev enkefru *Hornbæk* lærerinde ved skolen. Fru Hornbæk, der havde opholdt sig en del år i USA, hvor hun var lærerinde og hendes mand præst ved den danske menighed i Chikago. På grund af hendes mands sygdom rejste de hjem til Danmark, hvor han kort tid efter døde. Inden fru Hornbæk blev lærerinde ved friskolen, havde hun i en tid været fotograf i Haslev. Hun ejede den ejendom i Jernbanegade, hvor Bondestændens Sparekasse nu har kontor. Ejendommen solgte hun til sin efterfølger, fotograf Lundbeck. Uden at forklejne nogle af de andre lærerkræfter, der har været ved skolen, var fru Hornbæk sikkert den mest betydningsfulde og største pædagog. Når hun, der selv havde 2 børn, en dreng og en pige, satte sig op på et bordene, midt iblandt os små purke og fortalte bibelhistorie fra det gamle testamente på en så levende og smuk måde, var det noget man kunne huske, vi behøvede ikke at læse hjemme – og det glemmes aldrig. Fru Hornbæk havde altid en ung pige, som efter et højskoleophold opholdt sig hos hende for at blive forberedt til et seminarium, og den unge pige underviste derfor i nogle af timerne.

For lærerinder har det vel somme tider kunnet knibe lidt med disciplinen overfor store drenge. Fru Hornbæk havde aldrig besvær med det, overfor hende va der aldrig nogen, der kunne tænke sig at opføre sig dårligt. Fru Hornbæk var ved skolen i 3 år og blev gift med hønseavlskonulent Stenbæk, Tommerup.

Efter fru Hornbæk blev frk. *Hansen* fra Næstved, der var seminarieuddannet, lærerinde ved skolen. Frk. Hansen, der ellers var en dygtig lærerinde, men noget ung, så det kneb med disciplinen overfor de store drenge. Det var også svært at løse fru Hornbæk af, så frk. Hansen blev kun ved skolen i et år og blev derefter lærerinde ved skolen

Troelstrup Friskole 1908.

i Kalvehave i mange år, indtil hun faldt for aldersgrænsen. Frk. Hansen vedblev at holde forbindelse med en del af skolekredsen.

Den sidste lærerinde ved skolen var frk. *Marie Bertelsen* fra Slagelse, og hun var her i 6 år, indtil skolen blev nedlagt i 1910. Derefter opholdt hun sig et år i Berlin hos en præstefamilie for at lære tysk. Efter sit ophold i Berlin, var hun i mange år lærerinde ved en lille friskole på Nordvestfyn. Frk. Bertelsen var i 2 somre elev på Testrup højskole i Jylland, inden hun tog til Ringe fri- og efterskole på Fyn, hvor der tillige var en 2-års uddannelse for elever, der ville være lærere ved en friskole. Efter 2 års ophold her kom hun til Troelstrup friskole.

Frk. Bertelsen indførte hverdagsundervisning således, at ældste klasse gik i skole fra kl. 8-12 og yngste klasse fra kl. 13-16. Frk. Bertelsen gik stærkt op i sin gerning. Dagen begyndte som altid tidligere med morgenbøn og sang. Vi sang meget – næsten alle timerne begyndte med en sang efter friskolens sangbog, og dagen sluttede også med en sang. Ved den tid, da friskolen blev rejst, var det meget almindeligt, at der i folkeskolen var en del udenadslæsning med opremsning af salmevers og katekismus. Det brugte vi ikke i friskolen, kun et enkelt

salmever, dem lærte vi ved at få dem forklaret og synge. Bibel og danmarkshistorie lærte vi også mest ved, at det blev fortalt ved levende fortælling, det huskede vi meget bedre end det, vi læste hjemme. Ellers var fagene dansk med højtlesning, genfortælling, stil, skrivning, regning, geografi og verdenshistorie. Til regning og skrivning brugtes i mange år griffel og tavle. Når det så skulle viskes ud igen, skulle vi dertil have en lille lidt fugtig klud. Skete det, at man havde glemt den, kunne en spytklat og et trøjeærme udgøre det samme.

Da der ingen gymnastiksal var, havde vi ikke gymnastik. Først da Lysholms nye skole blev bygget i 1908, gik vi der ud en gang om ugen til gymnastik. Om sommeren havde vi en del boldspil på legepladsen. Dengang var det mest langbold og ringbold. Der var et lille frikvarter for hver time, den blev brugt til at lege i. Dengang var der lege til de forskellige årstider, og foråret kom ler- og glaskuglerne frem, eller man spillede pind og boldspil og anden leg. Om vinteren, når det var dårligt vejr, og vi måtte opholde os i skolestuen, spillede vi med store glashoveder, disse opbevarede man ved, at stikke dem igennem svovlet på en tom tændstikæske. Dengang var der ikke så megen færdsel på vejene, så de blev også brugt til legeplads bl. a. til noget, vi kaldte for sojager. Denne og andre lege var dog mest efter skoletid, hvor også den nærliggende 15 tdr. land store skov, Kalvehave, var et yndet sted. Her var god plads til at lege røvere og soldater. Om vinteren var det byen, gadekær og lergrav, vi tumlede os på, og særlig sjovt var det jo, når isen ikke var ret tyk, så der var fare for, at den brast. Det kunne jo også ske, at nogle kom op at slås, så en eller anden kom hjem med en flænget trøje.

Eksamen

Engang hvert år i april måned var der eksamen, eller rettere en overhøring i skolen. Til stede var nogle af forældrene, provst Weber, der var formand for skolekommissionen, samt gdr. Nicolaj Christiansen, Søgård, Troelstrup, som var medlem af kommissionen. For Nicolaj Christiansen var eksaminer i friskolen og Lysholm skole store dage. Når han om morgenen med stok i hånd, stor, bred, stolt og majestætisk kom anstigende til skole, hilste alle børnene ærbødigt på ham, hvad han også satte stor pris på. Dagen formede sig nærmest som en almindelig skoledag. For børnene var der dog den forskel, at de mødte i det nye tøj og læderfodtøj, træskoene var den dag blevet hjemme. Dagen begyndte med morgenandagt og sang. Derefter var der bibelhistorie, som vi skiftedes til at fortælle lidt om og måske for

de større børn fremsigelse af et salmevers. Det blev da også for de flestes vedkommende klaret godt, og provst Weber var en mild overhører. Efter et lille frikvarter skulle vi læse et lille stykke højt, derefter Danmarkshistorie og en lille diktat, nogle blev hørt i hovedregning, men ellers var regne-, skrive-, stile- og tegnebøgerne henlagt til nærmere eftersyn.

Henad middag var det forbi og kl. 13 mødte så yngste klasse. I mellemtiden var der frokost hos lærerinden for skolekommissionen og de forældre, der var tilstede. Efter eksamen blev der soldet hos købmanden, der boede lige overfor skolen. Indtil 1904 var det en købmand Petersen, han blev kaldt for *lille Petersen*, var meget svær, men nåede ikke ret meget over disken. Han fortalte ellers, at han havde været stor købmand i Ringsted. Varelageret var også meget lille, men den dag havde han da både bolsjer og 2-øres basser.

Da smedemester Fr. Jensen havde overtaget forretningen efter ham, blev det anderledes, da var der ikke mangel på noget. Men alt var billigt den gang, når man havde 50 øre med til eksamen, kunne vi få både sodavand, bolsjer og 2-ørs basser og endda penge med hjem. Da vi var blevet større drenge, skete det da også, at vi købte en pakke motor-cigaretter med 5 stykker i for 5 øre.

Skovturen

Hvert år i juni eller juli måned afholdt skolen en skovtur. I en del år var det temmeligt langt, der blev kørt, bl. a. til Tureby, Fakse Ladeplads, Stevns Klint, Holmegårds glasværk og Herlufsholm, og det var med hest og vogn. I de senere år var det altid til *Villa Gallina*. Kl. 13 samledes man ved skolen og blev fordelt på vognene, da der var nogle, som ikke havde køretøj. Derefter kørtes der i samlet trop over Bråby til Villaen. Her blev hestene spændt fra og opstaldet i båse, der dengang var under træerne langs med søen. Derefter blev kaffen serveret ved lange borde, der stod oppe på bakken bag ved Villaen. Kaffe og brød havde man selv med, det var kun det kogte vand, der blev købt på Villaen. Dengang var der tre robåde i søen, skolen lejede de to for hele dagen, og de var også ude på vandet næsten hele eftermiddagen. Der skulle altid være mindst 2 voksne med hver båd. Det var dejligt at sejle rundt i søen, og det skete, at der var nogle, som blev sat af på den lille ø, der er ude i søen. Undertiden kunne opholdet på øen blive ret langvarigt, indtil der kom en båd igen og tog dem med. Ja, det har også sket, at en blev sat af på den store sten, som ligger i vandet i nærheden af øen.

Eftermiddagen gik også med leg og sang, eller at nogle spadserede rundt om søen. Henad aften blev maden serveret, og købmanden havde øl og sodavand med. Alle befandt sig som værende en stor familie. Dengang gik hønsene frit omkring på Villaen, og de skulle nok være i nærheden af bordene, så de kunne snappe, hvad der faldt på jorden af æggeskaller eller brødkrummer. En dejlig dag var til ende, og hjemturen gik altid omkring ad Gisselfeld og Haslev.

Skolekredsen

Ved en friskole er hjem og skole knyttet til hinanden. Her er det forældrene, der sammen med læreren bestemmer på hvilken måde, børnene skal undervises. Her er der ingen højere autoriteter, der blander sig i skolens indre liv, når bare børnene bliver oplært i de almindelige skolefag. Forældrene råder selv over skolen, og hvad den skal bruges til.

Sådan var det også i Troelstrup Friskole, her er de kommet sammen også til andet end skolearbejde. I skolen har der været holdt møder med foredrag og lignende, bl. a. har Klaus Berntsen talt der. Skolen har også været brugt til små generalforsamlinger, der havde tilknytning til egnen. Som et udslag af sammenholdet i skolekredsen, blev der engang i 1890-erne dannet en kvindekreds. Kvinderne samledes en gang om måneden efter tur i hjemmene. De skiftende lærerinder ved friskolen deltog i disse møder og underholdt deltagerne med højtlesning, der vekslede med sang af åndelige sange og salmer. Under højtlesningen sad kvinderne med deres håndarbejde, der også tit var strikning af strømper. En del af det færdige håndarbejde blev givet til den årlige basar på Haslev Højskole og missionshus. Disse kvindemøder hvor også de unge piger tit var med, begyndte henad eftermiddagen, og til aften fik de smørrebrød. Kvindemøderne blev ved en del år efter, at friskolen var ophørt. I mange år efter kvindemødernes ophør, kunne man af dem, der havde deltaget, høre udtalelser om, hvor dejlig en tid det havde været dengang.

Skolens afslutning

Da børneantallet i de senere år dalede, og da der i 1908 blev bygget en ny skole på Lysholm, og samtidig kom en ny lærer, så forholdene der blev tilfredsstillende, besluttede man i 1910 at nedlægge

friskolen. På det tidspunkt, da skolen blev nedlagt, var der af den kreds, der havde oprettet skolen kun to, der hver havde et barn i skolen, men det samlede børneantal var dog omkring ved 20. Det vedtoges derfor at sælge skolen til telefonmontør Chr. Jensen for en pris af 3300 kr. Skolens borde og andet materiel blev delt til dem, der endnu havde tilknytning til skolen.

Skolekredsen holdt afslutningsfest i skolen om aftenen den 30. juni 1910. Alle deltagerne blev fotograferede udenfor skolen, og derefter var der et fælles kaffebord. Efter kaffen spillede musiker Chr. Jørgensen, Troelstrup op til en afslutningsdans, hvor alle morede sig godt, selv om man var noget vemodige over, at det var sidste gang i den gamle friskole. Ved kaffebordet talte urmager Chr. Jensen, Haslev, der mindedes skolens oprettelse. Den første og sidste formand, gdr. N. P. Andersen, Kærsgård, talte også. Af hans tale kunne man mærke, at det var den gamle bonde, som havde oplevet tider, hvor undervisningen i nogle skoler mest havde været opremsning og udenadslære uden indhold af værdi. Men tillige stolthed over at han havde været med til at opretholde en skole, hvor de selv havde kunnet bestemme om deres egne børns undervisning. Til afslutningsfesten blev der sunget en sang skrevet af en tidligere elev, frk. Sofie Andersen, Kærsgård.

OLAF LANGES REALSKOLE 1894-1914

Efterhånden som Haslev by voksede, blev der større og større behov for en realskole i byen. Skolekommissionen sendte i 1894 en henvendelse til sognerådet, hvori det hedder, at man har overvejet real-skolespørgsmålet, og har fundet, at det bliver et mere og mere almindeligt ønske at få en udvidet skoleundervisning med præliminæreksamen som endemål.

Da det ikke lader til, at nogen privatmand vil gøre begyndelsen, og da en sådan desuden let kunne være uduelig til at føre sagen igennem, tillader vi os at foreslå, at kommunen opretter en realskole i Haslev og foreløbig ansætter 2 lærere med 1/2 års opsigelse. Alt dog under forudsætning af, at der forud indtegnes mindst 10 børn (dreng) for 1 år.

Skolepengene bør efter vor mening være de samme som i Køge realskole: 6 kr. månedlig (senere i de højere klasser mere). Derved vil altså indkomme mindst 720 kr., hvilket kan blive andenlærerens løn. Førstelærerens løn foreslås til 15 á 1600 kr., og leje af et hus med 2 skolestuer og værelser til 2 ugifte lærere 4 á 500 kr. Altså vil kommunens tilskud fra begyndelsen blive højest 2000 kr. om året foruden anskaffelse af skolemateriale, men dette vil hurtigt dale, da skolen utvivlsomt vil blive godt besøgt. Realskolens bestyrelse er den nuværende skolekommission villig til at påtage sig.

Sognerådet fandt tanken god, men kunne ikke tænke sig at oprette en kommunal realskole, selv om det ville betyde en lettelse for almueskolen, der havde for mange børn.

Ved at oprette en realskole på privat basis kunne kommunen spare 30.000 kr. til nye skolelokaler ved den almindelige skole. Og da der på det tidspunkt undervistes ca. 100 børn fra Haslev i privatskoler, skulle der være gode muligheder også for en realskole i Haslev.

Det var forstander P. C. Davidsen og lærer Lauritzen Underbjerg, begge på Haslev Højskole, der tog initiativet til at få oprettet en privat realskole i Haslev. Hvis man kunne få sognerådets tilslutning, ville man begynde realskolen med 3 klasser. I første klasse: elever fra 7-10 år, i anden klasse: elever fra 10-12 år og i tredje klasse: elever fra

Mary Schmidts Privatskole, Vestergade nr. 24. (Foto 1967).

12-14 år. Med eleverne fra 3. klasse ville man så fortsætte med en 4. klasse, hvorfra eleverne i løbet af 2 år kunne tage afgangseksamen eller almindelig forberedelseksamen.

Skolen skulle holdes i privatskolelærerinde, frk. Mary Schmidts skole i Vestergade nr. 24, med følgende lærerkræfter: Forstander P. C. Davidsen, lærer Lauritzen Underbjerg og mulig David Davidsen samt til det følgende forår lærer Sandbæk. Endvidere skulle Ellen Weber og Astrid Jensen knyttes til skolen. Frk. Mary Schmidt skulle være inspektrice og bestyrerinde, indtil man fik ansat en dygtig ung mand, som kunne ofre sin tid på realskolen, da det var begrænset, hvad højskolens folk kunne give af tid.

Efter at forstander Davidsen var begyndt at arbejde på tanken om en realskole i Haslev, var der kommet tilbud fra en ung lærer, *Olaf Lange* ved Nørrebros Latin- og Realskole. Men han anførte, at han ville oprette den på betingelsen af, at forstander Davidsen godvillig trak sig tilbage fra skolen. Ved et møde i september meddelte Davidsen, at det gjorde han gerne, når blot tanken om en realskole blev realiseret.

Olaf Lange var en dygtig mand, der fik anbefalinger fra alle sider. Han havde bl. a. fået statsunderstøttelse til en rejse til Kaukasus. Man

Elevhold på frk. Schmidts Privatskole 1898.

sagde, at det eneste han medbragte på denne tur var et par gummi-manchetter og en tandbørste. Han udgav efter rejsen et værk om Kaukasus og senere også en dansk sproglære. Alle tog med glæde imod tilbudet og i september 1894 udsendte Olaf Lange en pjece: *Foreløbigt program for Haslev realskole.*

I denne pjece gør Lange opmærksom på, at tiden stiller store krav til de unge, og derfor må de have en solid grundvold af gode og almene kundskaber. Det vil de få ved uddannelsen til præliminær- eller almindelig forberedelseksamen.

I Haslev må der ifølge byens størrelse og opland kunne være en realskole. Hvis der indtegnedes ca. 30 elever, ville Lange begynde skolen den 1. november 1894. Der ville blive 6 klasser. I første og anden klasse var de månedlige skolepenge 4 kr., i 3. klasse 6 kr., i 4. klasse

8 kr. og i 5. og 6. klasse 10 kr. Hertil kom de årlige brændselspenge for hver elev, nemlig 4 kr. årligt.

Skolen var nok anlagt på, at eleverne skulle kunne tage eksamen, og denne måtte tages i København, indtil den fik dimissionsret. Men skolen var ikke alene til for dem, der ville tage eksamen, men den ville lægge sit arbejde an på også at være skole for de mange, der uden at tage præliminæreksamen skulle have en videregående undervisning. *Skolen ville desuden have den store opgave at tage sig af elevernes opdragelse og hele den sædrlige udvikling på kristelig grund. Kundskaberne var en død skat, hvis ikke følelsen for det sande og gode og viljen til altid at gøre det rette blev udviklet.*

Langes Realskole, lærer Lange til højre midt i billedet.

Til venstre (i profil): lærer Ingerslev, til højre, med stribet bluse:
frk. Guldman, øverst (mellem vinduerne): lærer Petersen.

I ordensreglerne udtales det, at skoletiden daglig er fra kl. 9-3. Eleverne må højst møde 10 minutter før skoletidens begyndelse om morgenen. Møder en elev med træsko eller træskostøvler, skal han have skiftesko med. På legepladsen må eleverne more sig med sømmelig leg, men ethvert slagsmål er forbudt, og knive og andre farlige gen-

stande må ikke medtages. Bøger, tavler og madkasser skal være tydeligt mærkede med elevernes navn og holdes ordentlig i stand.

I pjecen hedder det, at provst Weber og boghandler Kruse tager imod indmeldelse til skolen. Og for at give mere interesse for sagen, holdt Lange i Haslev et foredrag om petroleums-kilderne i Baku, og han medbragte både billeder og ting fra Baku.

Skolekommissionen anbefalede sagen kraftigt, og på dette grundlag vedtog sognerådet at give 500 kr. årligt til skolen samt to fripladser.

Indmeldelserne til den nye realskole gik det småt med. I midten af oktober var der kun nogle enkelte tilmeldte. Måske det skyldtes, at skolen kom i gang med anden leder, end man først havde tænkt sig.

Skolen kom dog igang den 13. november med 15 elever indmeldt i 2 klasser. Hr. og fru Lange og lærer K. Uglsø fra kommuneskolen var lærere. Og man havde undervisningen i frk. Schmidts skole i Vester-gade nr. 24.

Undervisningen i skolen vandt hurtigt anerkendelse og fik flere elever bl. a. også eleverne fra Signe Hansens pøgeskole.

Langes realskole blev kendt ud over hele landet. Bladet *Vort Land* skrev den 2. juli 1897 bl. a.:

Vi har just fået tilsendt programmet for en af disse moderne realskoler på landet, nemlig den af hr. Olaf Lange oprettede skole i Haslev i Syd-sjælland, og konstaterer med fornøjelse, at der her er foretaget et dygtigt og målklart skridt frem i den af os antydede retning. Haslev, denne ejendommelige by, der ligesom Esbjerg og Odder frembyder noget vist amerikansk midt i vor ellers så sindige udvikling, måtte også netop være stedet for et sådant forsøg. Hr. Lange viser sig som en smart nyhedsmand på det pædagogiske område, han har således allerede gennemført det princip at holde skolelæge, noget som selv her i København endnu kun er under overvejelse. Ved således at have fast lægekyndig tilsynshavende ved en skole vil mange begyndende tilfælde og nærsynethed, ryggradsskævhed (særlig hos pigebørn) og lignende svagheder, der er direkte eller indirekte følger af skolegangen forebygges, inden det er for sent.

Hr. Langes mål er, som han udvikler i en række pædagogiske bemærkninger i indledningen til sit skoleprogram, at gøre realskolen så vidt muligt til en normalskole, passende for alle. Dens nederste klasse kan fungere som borgerskole, idet denne afsluttes med en passende eksamen i konfirmationsalderen, og selv kan den tjene som gennemgangsled til latinskolen, idet den klassiske uddannelse formentlig først bør begynde på et senere tidspunkt, end det nu er tilfældet. Der er jo ingen tvivl om, at det er uheldigt, at så mange i en tidlig alder på grund af forældrenes forængelig-

hed eller lignende bestemmes til at studere, inden det endnu er rigt klart, om de også virkelig har evner dertil eller ej. Ved at lægge vejen om ad realskolen vil det spild af flid og kraft, som derved ofte bliver følgen, bedst kunne undgås.

Det er som berørt altid et glædeligt tidernes tegn, når folk med dygtighed og energi forsøger at realisere deres ideer også udenfor hovedstanden, og de fortjener da al mulig sympati. Det ses af programmet fra Haslev, at hr. Olaf Lange med stor flid har drevet skolen op i de to år, den alt har bestået. Man må håbe hans virksomhed, der foruden skolen også omfatter et skolehjem, hvor eleverne bor som pensionærer, må finde sin påskønnelse i en rask forøgelse af dens område.

Allerede den 4. november 1895 kunne man indvie en ny stor skolebygning (nu den gamle Administrationsbygning for SEAS på Tingvej nr. 7. Ved indvielsen sagde bestyrer Lange, at skolen foruden at være skole for børn også skulle være et samlingssted for ældre til drøftelse af undervisningen. Da eleverne forlod den gamle realskole med et rungende hurra og på tavlen havde skrevet: *Så farvel og tak, du gamle*

Olaf Langes Realskole på Tingvej, bygget 1895, nu en del af SEASs hovedbygning.

skole, tog han dette som et bevis for, at eleverne havde befundet sig godt i den gamle skole.

Provst Weber holdt indvielsestalen og nævnte, at det største er at være menneske, og skolen skulle udvikle det menneskelige, som først kom rigtig til udtryk, når kristendommens ånd gennemtrænger mennesket. Han indviede derefter skolen i den treenige Guds navn.

Ved skoleårets begyndelse i 1895 var der 65 elever og ved dets slutning 73 elever. Allerede i 1896 havde skolen en samling med 165 naturhistoriske og 78 fysiske numre. Af Dalby-provsten H. Bloms svigersøn, kaptajn Thidemann, fik skolen en levende kamæleon. Den var imidlertid så magelig, at bestyreren måtte fange insekterne til den og putte dem i dens mund, mens den normalt fanger dem med sin tunge.

I 1897 havde skolen 7 klasser med 93 elever. I 1899 demitteredes de 5 første elever til præliminæreksamen og da var elevtallet ca. 100. Skolen fik efterhånden foruden tilskud fra greve F. C. Moltke, Bregentved og kommunen også tilskud fra amtet.

Ud over landet nød skolen stor anerkendelse og ikke mindre dens bestyrer. Skolen fik imidlertid en brat afslutning, da Indre Mission overtog den i 1914. Dermed fik skolen det præg, som man først ville have startet den på.

Om skolens afslutning fortælles senere af fhv. stadsskoleinspektør J. Heltoft.

En elevs oplevelser fra Langes skole

Fhv. entreprenør *Hans P. Pedersen*, Blangslev fortæller:

Den nye realskole blev indviet i november 1895. Skolebygningen indeholdt 6 klasseværelser i to etager og kontor til Olaf Lange og beboelse til hans familie i stueetagen. I forhandlingerne med frk. Signe Hansen, blev det bestemt, at hun skulle fastansættes i Langes realskole som håndgjerningslærerinde og lærerinde for de mindste børn i forberedelsesklassen. Nu var alt klart for Olaf Lange til at begynde den realskole i Haslev, som han havde sat sig som mål. Det blev en skole, hvis ry nåede langt ud over sognets grænser. Olaf Lange var den fødte skolemand. En skoleleder af format, han var streng, men retfærdig, enten det gjaldt lærerstaben eller eleverne, han tålte ingen slinger i valsen. Han havde en heldig hånd til at finde lærerkræfter som passede ind i den form for undervisning, som var hans egen. Af lærere fra min tid skal nævnes Ditmer i fysik, matematik og regning, lærer Thomsen i religion, naturhistorie og geografi,

lærer Petersen i tegning, regning og gymnastik, frk. Clausen i engelsk, tysk og fransk, hr. og fru Lange i historie og dansk. Olaf Lange havde ledelsen af hele denne stab og overvågede at alt forløb planmæssigt efter den linie, han havde fastlagt. Han gennemgik hver dag i sidste time før skolen sluttede dagens resultat med hver enkelt lærer, og her skete det af og til, at en eller anden af eleverne måtte op og stå ret for Lange, hvor han mildt men bestemt foreholdt eleven om at tage sig sammen med hensyn til læsning af lektierne eller holde mere orden på sine skolesager eller opføre sig høfligt overfor den lærer eller lærerinden, som havde opsynet på legepladsen i frikvartererne, det skete også, at en elev foruden at blive revset også kunne få ros for et eller andet. Jeg har selv været ude for at blive rost og dadlet. Lange var en lærer man kom til at holde af.

LYSHOLM SKOLE

Som tidligere nævnt var der i 1794 tale om at lave en skoleplan for Haslev sogn, hvorefter der burde være en skole ved Troelstrup, da beboerne fra denne nye havde langt til Haslev skole. Da indelukket Lysholm den 25. maj 1799 af greve C. C. S. Danneskjold Samsøe blev udstykket, fik den påtænkte skole en anden placering og kom til at ligge i Lysholm.

Allerede i 1801 havde degnens medhjælper i Teestrup, skrædder Johan Andreas Wohlsen, i en af Lysholms nye ejendomme (matr. nr. 4) begyndt skolehold. I 1804 lod Gisselfeld opføre en skole på Lysholm. Den fik i 1817 tillagt en jordlod på 6 tønder land. Gisselfeld lønnede læreren. Til skoledistriktet hørte foruden Lysholm også Troelstrup og Badsted. Den opførte skolebygning brændte den 7. februar 1845 kl. 3 $\frac{1}{2}$ om morgenen. Årsagen var, at der var huller i et 8 alen langt rør, som fra en vindovn i sovekammeret gik op i skorstenen. Dette rør lå op ad en bjælke og derved opstod ildebranden. Men lad os høre, hvad pigen i huset, Johanne Rasmusdatter, fortæller ved et politiretsforhør i gårdmand Jens Olsens gård i Troelstrup den 8. februar 1845:

I torsdags eftermiddag kl. mellem 5 og 6 var der ild på skorstenen for at koge thevand ved. Efter at dette var kogt, afslukkede hun ilden med vand og gik derefter ind i sovekammeret, for at vugge Høeghs lille barn. Hun forblev her, indtil hun gik tilsens kl. omtrent 10 om aftenen og var således om aftenen ikke ude i køkkenet. Hun låe sidst i sovekammerkakkellovnen kl. 4 om eftermiddagen og låe så meget brænde deri, fordi hun skulde hede et par stigebolte. Mere har hun ikke lagt i kakkellovnen, og da hun om aftenen kl. 10 gik tilsens, var ilden udbrændt i ovnen. Brændet, hun låe i, var grønt og frisk udlakt bøge-favnebrænde. Omtrent en timestid før hun gik i tilsens, var hun inde i spisekammeret med de 2 kopper, hvoraf theen var drukkert, men hun kunde aldeles ikke mærke noget af ild og røg derinde eller i køkkenet. Røret fra sovekammerkakkellovnen låe op under 4 af bygningens tverbjælker, og såvidt hun erindrer var der mellem røret og skorstensbjælken et stykke af en tegltagsteen, men hvor langt teglstenen nåede ind, veed hun ikke. Røret blev gjort rent for omtrent 14 dage siden af hendes broder, husmand Hans Rasmussen i Thestrup. Om

morgenen, da klokken var 2, kaldte Høegh på hende, hun stod op og klædte sig på i mørke, hvorpå hun gik ind i stuen og op i sovekammeret, for at passe på barnet, da Høegh og hans kone skulde til Kjøbenhavn og havde bestemt at reise kl. 5. Hun blev siddende i sovekammeret, indtil noget efter klokken var slået 3, da madam Høegh sagde til hende, at hun skulde gå ind i dagligstuen og lægge noget i den derværende kakkellovn, for at varmen ikke skulde gå ud. Hun gik nu ud i køkkenet for at hente brænde, og da hun kom derud, så hun, at det lysede ude i haven, uden at der var spor af ild eller røg inde i køkkenet, hvorpå hun gjorde anskrig om ilden. Hun havde ikke lys tændt, hverken da hun stod op, eller da hun gik ud i køkkenet for at hente brændet. Hendes husbond havde alt i længere tid bestemt at reise til Kjøbenhavn for at hente en lille datter og sin søster, der begge ere i Gjentofte, men veiret har hidtil afholdt ham fra at gjøre denne reise. Det var godt bo, Høegh havde; de havde endeel af uldent og linned, men hun har ingen begreb om, hvormeget det var værd. Der er ikke flyttet noget bort fra huset; madam Høegh har kjøbt adskillige ting, navnlig ved auctionen på Jettelund efter arvefæster Klestrup. Der har ikke været ild i kakkellovnstrøret, medens hun har været der, og derfor alt en gang imellem været hedet bolte i kakkellovnen, dog aldrig mere end een ad gangen. Hun har ikke været på loftet siden i onsdags.

Skolelærer Christian Winther Larsen Høegh og hans hustru Antonette Cathrine berettede som den unge pige. Lærer Høegh tilføjede yderligere,

Lysholm gamle skole, 1845-1908.

at han skulle til Gjentofte for at hente sin datter og søster hos hans fætter pastor Høegh. Det var meningen, at han skulle følges dertil med en cand. teol. Hansen, men denne kom i kane aftenen før sammen med to andre mænd for at fortælle, at han ikke kunne tage med. Da det blev sent, inden kaneen kørte, blev Høegh oppe hele natten. Ca. 5 timer, førend branden opdagedes, havde de hørt et knald, og derfor blev alle bøsser på Lysholm undersøgte. De var alle tørre i løbet, hvad der var tegn på, at de ikke var brugte for nylig.

Skolen var brændt, og en ny skulle opføres.

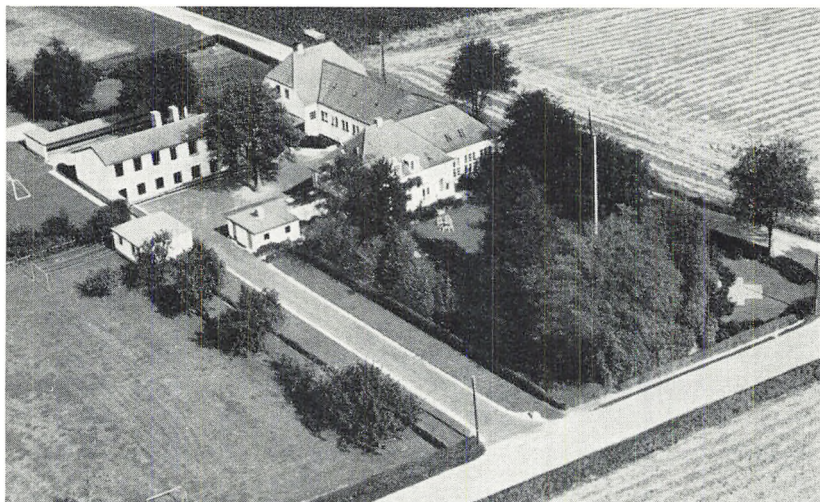
Den 10. april 1845 sendte sognerådet en ekstraordinær skrivelse til amtsskoleledningen om, at udvidelsen af Haslev og Freerslev skoler måtte udsættes, og at Lysholm skole omgående måtte blive udbudt til licitation under forudsætning af, at stuehuset kunne blive. Det blev

Lysholm gamle skole i 90'erne. Lærer Akerberg med eleverne.

senere vedtaget, at stuehuset blev samme sted, men udvidedes, og at udhuset ombyggedes.

I juni 1845 var ombygningen af skolen ved at gå i stå, da man ikke havde flere penge, og entreprenøren kunne ikke fortsætte arbejdet uden forskud. Der kom da også den strenge bestemmelse, at enhver

Lysholm skole efter udvidelsen. (Aerodan Luftfoto).

gårdmand som havde fået besked om at levere 1 læs langhalm in natura til byggeriet og ikke gjorde det, skulle betale 1 rigsdaler i bøde til skolekassen. Skolen blev færdig i 1845, og afløstes i 1908 af den nuværende skolebygning på Lysholm.

Ligesom i Freerslev opstod den tanke i 1931 at udbygge skolen eller omdanne den til en forskole med Haslev som hovedskole. Endelig var der nogle, der ville dele skoledistriktet, så nogle gik til Haslev skole, og de øvrige børn fik en 2-klaset undervisning i Lysholm skole.

Lykkeligvis blev skolen omdannet til en 3-klaset skole, hvorefter der også blev ansat en lærerinde. I 1960 blev skolen omdannet til en 4-klaset skole. Skolen fik iøvrigt i 1948 en større legeplads og en sportsplads.

Der er i skoleåret 1967-68 58 elever på Lysholm skole.

Skolens lærerkræfter

1. 1804-1809. *Johan Andreas Wohnsen*. Forflyttet til Bavelse.
2. 1809-1839. *Hans Jensen*. Født 1763. Skrædder. Virkede 5 år i Sørtorup skole, der lå i den nu nedlagte Sørtorup by og havde en snes børn.

3. 1839-1870.

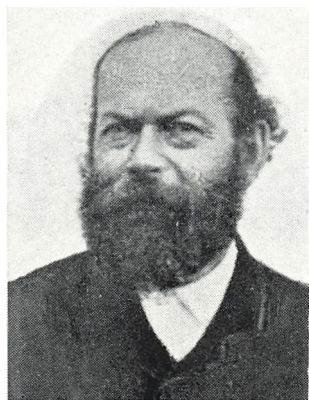
Christian Winther Larsen Høegh.

Forflyttet til Haslev.

(Se side 258).

4. 1870-1881. *Otto Vilhelm Hensch*, født den 7. november 1845 i Store Heddinge. Demitteret fra Jonstrup 1866. Hjælpe lærer i Haslev 1866-70 og fra 1. juli 1868 var han tillige konstitueret organist ved Haslev kirke og Bregentved kapel. De vidnesbyrd, han fik, da han søgte om at blive førstelærer i Haslev 1870, vidner om, at han havde rige evner. Haslev-Freerslev skolekommission skrev, at

Lærer Otto V. Hensch
1870-81.

han havde bestået afgangseksamen ved Jonstrup Seminarium med meget godt udfald. Han mangler således i teoretisk henseende ikke de fornødne betingelser for at blive en dygtig lærer, ligesom han også er i besiddelse af væsentlige betingelser i praktisk henseende for at nå dette mål. Han underviser godt i læsning og særdeles godt i skrivning. Hans kateketiske udvikling og indprentelse hos børnene af de kristelige sandheder antages at ville gøre stadig fremgang i livlighed, beåndethed og hjertelighed. Det må indrømmes, at Hasle skole, som hører til de større landsbyskoler, og

som tæller mange fattige og forsømte børn, kræver særlige, dygtige, øvede og udholdende kræfter hos sin lærer. – Som organist og kirkesanger har ansøgeren vist sig anbefalelsesværdigt flink, efter ikke lang tids øvelse.

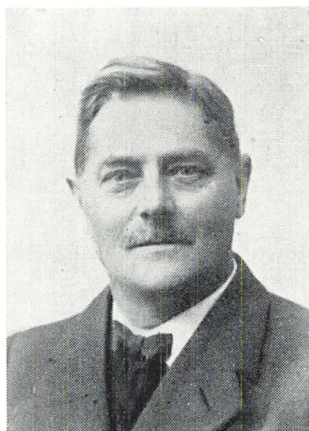
Greve F. G. J. Moltke, Bregentved slutter sig til det anbefalende vidnesbyrd og nævner, at lærer Hensch med hensyn til egne øvelser i orgelspil og til skolebørnenes indøvelse i salmesang har bidraget betydeligt til gudstjenestens opbyggelighed i Hasle kirke og Bregentved kapel.

Da det blev lærer Hensch der fik Haslev-embedet, var der ikke spor tvivl om, at lærer Hensch, som provst Steenberg, Ringsted også anbefalede, fik lærerembedet ved Lysholm skole. Han virkede i Lysholm med stor dygtighed, indtil han 1881 forflyttedes til Udby i Sydsjælland. Se også under skolen i Haslev.

5. 1882-1908. *Adolf Charles Aakerberg*, kaldet hertil den 22. februar 1882. Født i Næstved den 23. januar 1852. Demitteret fra Jonstrup 1872. Havde derefter flere vikariater og var fra 1874-1882 andenlærer og organist ved Ondløse kirke. Tog sin afsked den 1. april 1908 og døde nogle dage derefter.

Lærer Adolf C. Aakerberg
1882-1908.

Lærer Hans P. Aage
1908-42.

6. 1908-1942. *Hans Peter Aage*. Født den 29. august 1872 i Humlebæk på Falster. Demitteret 1901 fra Nr. Nissum Seminarium. Lærer på Haslev Højskole 1901 til juni 1908, hvorefter han virkede ved Lysholm skole til 31. august 1942. – Derefter var der vikar i mere end 1/2 år.

Lærer Aage med elever på den nye Lysholm skole.

7. 1943-1947. *Otto Jensen*. Født den 26. august 1902 i København. Dmitteret fra KFUMs Seminarium i København 1924. Enelærer ved Bildsø skole ved Slagelse. Kom til Lysholm 1. maj 1943, udnævnt til amtskolekonsulent i efteråret 1946 og rejste fra Lysholm i marts 1947.

Førstelærer Otto Jensen
1943-47.

Førstelærer Edv. J. Jensen
1947-63.

8. 1947-1963. *Edvard Johannes Jensen*. Født i Borre på Møn i 1899. Demitteret fra Vordingborg Seminarium 1925. Havde, inden han kom til Lysholm, været ungdomsskolelærer et år, var leder af Gudme Fri-skole på Fyn 1926-34 og lærer ved Hastrup skole ved Roskilde 1934-1947. Kaldet til Lysholm 1. april 1947 og til Herfølge 1. august 1963.

Førstelærer Hans Fr. Jensen
siden 1963.

9. 1963- . *Hans Frederik Jensen*, født den 17. august 1928 i Aunede sogn, Lolland. Demitteret fra Haslev Seminarium 1959. Lærer i Munkebjergby fra 1. juli 1959 til 31. oktober 1963. Kaldet til Lysholm den 1. november 1963.

Lærerinder

- 1931-1937. Eva Olesen.
1937-1943. Marie Theodora Villumsen.
1943- . Astrid Laurberg Jensen.
1965-1966. Gunhild Vejbæk.
1966- Birgit Jensen.

Foruden de to faste lærerinder var der en tid ansat to faglærerinder. Fra 1. november 1963 fru Karen Hansen og fra 1. august 1965-31. juli 1967 fru Birthe Andresen. I stedet for sidstnævnte ansattes lærerinde fru Dorete Andersen den 1. august 1967 i et nyoprettet halvt timelærerinde-embede.

I 1959 blev der bygget en ny fløj til skolen, efter tegning af arkitekt Majborn, Haslev. I denne fløj findes bl. a. to klasseværelser, sløjdsal, mødelokale, læreværelse og hall.

Skolens elevtal har i flere år ikke vist større udsving. Det har ligget imellem 60 og 70. Med den nye bebyggelse, der er begyndt på Kildebakkegårdens jord, hvor der i første omgang skal opføres 90 huse, vil der ikke gå mange år, inden børnetallet i skolen stiger, så den inden for en kortere årrække må forventes at blive 7-klasset.

Fra Lysholm skole er der i årenes løb udgået et rigt folkeligt arbejde.

PS.: Beskrivelsen af Lysholm skoles historie her er ret kort, idet den er udførlig beskrevet i Edvard Jensens: *Lysholms historie* side 105-116, 1952.

Lysholm skole efter ombygningen.
(Tegnet af Bent Schmidt).

SKOLEFORHOLD I FREERSLEV SOGN

Freerslev rytterskole blev bygget i Freerslev by 1724. Men selv om denne skole var bygget, var der nogle børn, der havde langt til skole i Freerslev sogn. Det gjaldt børnene i Høstentorp. Og samme år, som skolen ved Bregentved opførtes, oprettedes en ekstra-skole i Høsten, hvortil børnene fra Høsten og Høstentorp kunne søge skolegang.

Rytterskolen i Freerslev fra 1724. Kunstmaler Aage Jacobsen ved staffeliet.

Den første skoleholder i Høsten skole var *Chresten Mathiesen* fra Præsteskovhusene i Freerslev sogn. Han blev efter ansøgning fra grevskabets gårdbeboere udi Høsten og Høstentorp byer antaget at holde skole udi Høsten by for bemeldte byers ungdom formedelst at samme er langt fraliggende fra de ordentlig funderede skoler.

Skoleholderen skulle begynde sin gerning den 1. maj 1780, og han skulle være lærer for samtlige gårdbeboeres drenge og piger i de to byer.

Instruksen lød:

Skulle der fra byerne findes nogle fattige husmænds og indersters eller forladte fader- og moderløse børn, bør han og uden videre betalingen end, hvad han ellers såvel af mig er tillagt, som og af de tvende byers gårdmænd er akkorderet, som herefter findes forklaret, besørge deres undervisning. Men skulle der derimod være husmænd i byerne eller andre uden for, som har evne til at betale noget ugentligt eller årligt for deres børns undervisning, tillades det ham at tage, hvad de efter billighed kan forenes om. Dog må han ikke tage imod flere eller så mange udenbys børn, at det skulle forhindre deres ungdoms undervisning, hvorfor han egentlig er antaget.

Der skal føres journal over børnene, så man kan se, at de følge undervisningen. Fra påske til Michaeli skal han holde skole fra kl. 7 til kl. 11 om formiddagen samt fra kl. 2 til kl. 6 eftermiddag, og fra Michaeli til påske fra kl. 9 til kl. 12 formiddag og fra kl. 1 til kl. 4 eftermiddag. Dog bør børnene fra Høstentorp i de korteste dage om vinteren ikke holdes længere i skole end til kl. 3 eftermiddag.

Og da det kan være ungdommen til megen nytte og for de skønsomme til megen opbyggelse, at de vænnes til at synge en salme, så skal ligesom for de funderede skoler er anordnet om morgenen, inden læsningen går an, og om aftenen inden de ophører, alle dage holdes bøn og da synges gudelige salmer, samt læses et kapitel af den hellige skrift. Ved hvilken børns afholdelse bør påses, at børnene med andagt synger og hører Guds hellige ord.

Udi skolen skal indrettes 2 borde og til hver 4 bænke, således at drengebørnene kan sidde ved eet og pigebørnene ved et andet bord, uden at de sidde blandt hverandre.

Når børnene enten kommer såvidt, at de kan begynde eller og allerede kan læse, skal han med flid lære dem doktor Luthers liden katekismus, så at de først rettelig kan forstå et hvert stykkes mening og siden lære den ord for ord udenad. Dernæst skal han og lære dem den almindelige katekismi forklaring, ikke alene udenad, men og ved at forandre spørgsmålene, at de ved deres svar derpå kan gøre rede for meningen deraf, og forstå hvad de læser; i lige måde skal han undervise i og lære de ældre af børnene at læse i Bibelen og andre gudelige bøger. Hvoraf jeg til den ende vil være betænkt på at forsyne skolen med nogle sådanne bøger.

Skulle en eller anden af børnenes forældre, når deres børn først kan godt læse, så vel inden- som udenad i bøger, forlange nogle af børnene in-

formeret i at skrive og regne, må det dennem ikke nægtes; dog bør for sådanne gives nogen aparte, og ellersom brug er i andre skoler for billig betaling overensstemmende med forældrenes omstændigheder.

Udi skolen, såvelsom når børnene kommer eller går derfra, skal gives nøje agt på, at børnene hverken bander, bruger skældsord, anden utidig snak eller støjer og slagsmåle, og skulle han udi sådanne laster finde nogen at forse sig, skal han med alvorlighed foreholde dem, at de bør sidde stille og med agtsomhed i skolen og ikke der, eller når de er udenfor, fortørne Gud, som ser alle deres gerninger; kan da slige kærlige formaninger intet frugte, straffes de med ris. Ellers må børnene ikke med hug eller slag ilde medhandles; men deres fejl skal på lemlædigste måde søges rettet og til sådanne, som er uflittige i at lære, da der tillige bør ses på børnenes nemme, skal udfindes andre straffemidler ved at iade dem sidde længere i skolen end de andre etc. Kan det endda intet hjælpe, siges det til deres forældre for af dem eller ham i deres overværelse at blive straffet med ris.

Om søndagen og andre hellige dage skal han ikke alene selv flittig søge kirken, men og påse, især at de største af drengebørnene fra Høsten følges med ham, eller møder ham ved kirken, for at høre Guds ord, og forblive

Freerslev kirke fra vest.

i kirken under hans opsig, til katekisationen er ude. De fra Høstentorp tilholder han og, at de flittige søger deres sognekirker (Freerslev og Terslev), samt tillige idelig erkyndiger sig, hvis børn der i så fald er flittigt, og om det er deres egen eller forældrenes skyld, at de afholder sig derfra på det, at han derefter såvel og især om skolegangen og ungdommens tiltagelse i deres kristendom kan give sognepræsterne fortegnelse både over de flittige og de forsømmelige.

Når enten Hans Højærværdighed biskoppen eller herredsprovsten besøger kirkerne for at overhøre ungdommen, skal skoleholderen være tilstede med alle børnene fra det sogn, hvorhen de hører, og anstille dem til overhøring klassevis, ligesom de have lært til, nemlig de for sig, som have lært en eller flere af de fem parter i Luthers liden katekismus, dernæst de, der vide den ganske katekismus, ligeledes de, der have lært forklaringen og endelig de, som desuden kan de 7 Davids pønitentsesalmer. Ved slige visitatser skal han da og over samtlig ungdom, som søger hans skole, overlevere hr. biskoppen eller provsten en fortegnelse, hvorudi ved enhvers navn tegnes, hvor tit de har forsømt skolen til videre undersøgelse, hos hvem skylden ligger, for at de skyldige efter sagens beskaffenhed kan blive straffet.

I lige måde, når børnene fra Høsten og Høstentorp byer i skolen så vidt er underviste, så det eragtes, de ej videre behøver at gå ordentlig eller daglig i skole, skal han dog være pligtig en eller tvende gange om ugen og så længe, til de er konfirmerede, især om vinteraltenerne at igennemgå deres børnelærdom med dem, på det at de ikke skulle glemme, hvad de forhen havde lært, ligeledes skal han og, om der skulle komme unge folk til Høsten at tjene, der ikke have været til konfirmation i den tid, de dertil var prepareret efter præstens anvisning, og om han finder det fornødent, enten de forhen have gået i skolen hos ham eller ikke, øve og overhøre dem i deres kristendom og børnelærdom, så ofte det ske kan.

Hvis han holder denne instruks og andre anordninger om skolevæsenet og fører et anstændigt og kristeligt liv og levned i henhold til den forsikring, han har givet den 25. februar 1780, skal han nyde frit husly i den gamle smedie i Høsten. Endvidere skal han have: i penge 10 rigsdaler årligt, 2 skovlæs brænde, 4 læs hør og 4 læs halm foruden fourage, bønderne i de to byer er blevet enige om at give ham. For egen regning skal han anskaffe to borde og fire bænke til skolestuen samt en kakkellovn. Mens borde og bænke bliver skole-inventarium, forbliver kakkellovnen hans ejendom.

Han har søgt om, at hans søn må blive skoleholder i Høsten efter ham, men da sønnen er så ung, kan han ikke give ham løfte derom. Det afhænger af, om han skikker sig og har de fornødne egenskaber.

Foruden den løn, skoleholderen får af greven, skal han af Høstens 12 gårdmænd have 3 tønder rug og 3 tønder byg og sommergræsning til 2 køer og af Høstentorps 6 gårdmænd, hvoraf de 3 ligger til Freerslev sogn og de andre til Terslev sogn skal han årligt have 30 lispund hør og 30 lispund halm til hjælp til hans køers vinterfodring.

Instruksen, der blev givet den 20. marts 1780 giver et godt billede af en skoleholders kår under Bregentved og af en skole, der havde børn fra 3 sogne.

Plan om skole i Høstentorp

Da der i 1794 var tale om degneembedets nedlægning i Haslev-Freerslev og udarbejdelsen af en ny skoleplan, hvorefter børnene ikke måtte have længere end ca. $\frac{1}{4}$ mil til skole, var det på tale at oprette en skole i Høstentorp, for børnene fra byens 6 gårde og for 5 andre gårde, som lå i nærheden, men da den nye skoleplan blev udarbejdet i 1825, blev der ingen skole i Høstentorp, og børnene fra Høstentorp måtte nu søge Freerslev skole. Freerslev sogn fik derved samling om sin skole.

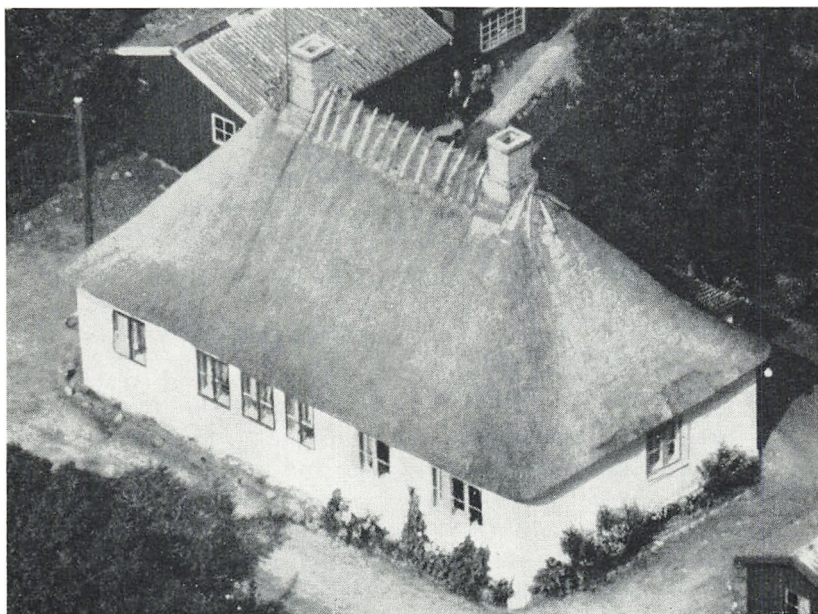
Det kneb ikke at få lærere til denne skole, da der i mange år var en ekstrairdtægt for læreren ved at spille orglet i Bregentved slots-kapel.

ENELÆRERE VED FREERSLEV SKOLE

Vilkår og virke

1. Ca. 1724-1774. *Lars Nielsen (Grønbæk)*. Til trods for at han var lærer her ca. 50 år, ved vi ikke ret meget om ham. Man får det indtryk, at han troligt og flittigt passede sin skolegerning. Var ustuderet. Han blev enkemand 1758 og antog først efter den tid navnet Grønbæk.

Ved en visitats i 1739 hedder det om ham, at *han gør det han kan, lærer at læse inden- og udenad*, og i 1759: *De voksne var slette i deres kundskab, skolebørnene noget bedre især i læsning*.

Rytterskolen i Freerslev. (Aerodan Luftfoto).

2. 1774-1801. *Peder Andersen Holm*. Ustuderet. Døde 1801.

3. 1801-1818. *Gotfred Funch*. Han kom hertil fra Skrodsbjerg skole. Han var i embedet her, til han døde den 12. december 1818, 73 år

gammel. Var ustuderet. Han var gift med Kirsten Jørgensdatter, der senere havde ladet sig separere fra ham. Det var noget højest usædvanligt dengang.

Funch var en dygtig lærer og spillede orglet på Bregentved. Da han fra greve J. G. Moltke fik udbetalt sin løn for 1806, skrev pastor Mohr:

Skolelærer C. Funch i Freersløv arbejder med troskab i sit kald, og mere end engang har jeg haft årsag til at glædes ved at spore kendelige frugter af hans flid, den ungdoms fremgang, der flitteligen har søgt hans skole.

Gode vidnesbyrd fik han også ved visitatserne, i 1804 hedder det: Børnene svarede af lærebog og katekismus med megen færdighed og viste god indsigt i mening og indhold af det, de have lært. Jeg fornøjede mig såre meget derover. Men da det kom til boglæsning blev al min glæde forstyrret. Såre få læste nogenledes ret og nøjagtigt. De fleste støder an hvert øjeblik og forventte de letteste ord af mangel på øvelse i stavning. Adskillige kunne ikke udsige stavelserne, mindre samle dem i behørig orden. Her udfordres megen forbedring samt vedholdende flid og øvelse, om ellers en tålelig boglæsning skal opnåes, hvilket er bleven skoleholderen alvorligen pålagt. Skoleholder Funch underviser og katekiserer ganske vel, men forsømmer boglæsningen, som skulle være det vigtiste.

I 1808:

Skoleholder Funch, en brav mand, der vel kunne behøve nogen mer uddannelse og flere kundskaber, men som med tro og nidkær flid efter evne arbejder i sin stilling, og hvis ungdom derfor ej heller var slet. Skolegang ikke forsømt som mange andre steder, dog ikke stadig, som den burde.

4. 1819-1831. Hans Jensen Saltofte, kaldet hertil fra Værløse skole ved Fakse den 15. januar 1819.

Hans demissionsattest lød således:

Hans Jensen Saltofte, født den 27. februar 1788 i Saltofte by, Kjerum sogn, Assens amt, har som seminarist været indervist ved det kgl. skolelærer seminarium på Joenstrup fra 13. september 1814 til 1. juli 1817, og selv undervist i seminariets skoler fra 1. juni 1816 til 1. jun 1817. Under sit ophold her har han som seminarist vist et meget roesværdigt forhold. Ved de anordnede prøver, som han har allagt på sine kundskaber og færdigheder i de for seminaristerne befalede forskellige undervisningsfag, har han bestået sig således, at vi med seminariets høje direktion, det kgl. danske kancellis samtykke, herved anser og erklærer ham

meget duelig

til at forestå skolelærerembede. Desuden kan han meget godt forestå sang og temmeligt godt orgelspil i kirken, og har såmeget kundskab i under-

visningsmåden i gymnastikken, at almuens børn med sikkerhed kunne betros ham; tillige har han med megen flid lagt sig efter havedyrkning. Vi tvivler ikke på, at Hans Jensen Saltofte jo med fortsat flid og retskaffenhed stedse vil gøre sig værdigere til sit rigtige kald, hvortil vi ønske ham held og lykke, og ville på det bedste have ham hos alle vedkommende anbefalet.

Til ydermere bekræftelse stadfæstes denne seminarists attest med vore hænders underskrift og det kgl. Joenstrupske skolelærer seminarium hostrykte signet.

Joenstrup 4. juli 1817. – J. Saxtorph – T. D. Roeskilde – R. Andersen.

Kort efter sin eksamen kom han til Værløse skole. Greven havde sikkert hjulpet ham økonomisk under hans ophold på seminariet, og han hjalp ham også til embede i Værløse. Derfor skrev han, da han fik embedet, til greve J. G. Moltke:

Underdanigst vover jeg at tilkendegive Deres Højrevelige Excellence min inderlige glæde og taknemmelighed for den nåde, De så faderligen har bevist mig.

Min glæde over, at jeg straks efter eksamen blev befordret, er ubeskrivelig stor, da jeg var aldeles uden midler til min underholdning. Min taknemmelighed skal jeg derfor ved enhver lejlighed lægge for dagen. Jeg skal anvende de evner, Gud gav mig, til at stifte al den nytte, der er mig muligt. Jeg skal bede ham, i hvis hånd enhvers skæbne står, at han tusindfold vil velsigne Deres Excellence, lade Dem leve frisk og stærk nok til endnu i mange år med lige lykke og ære at beklæde Deres for det danske folk og land så vigtige post, så De med inderlig glæde må se Deres utrættelige flid for statens almindelige vel, fuldkommen kronet med sand held og velsignelse. Giv Gud, det ske.

Lærer Saltofte bemærkede i sin ansøgning til Freerslev skolekald, at han ikke straks kunne fremstille sig til prøve i orgelspil, da han ikke havde haft nogen øvelse, siden han spillede på Vemmetofte ved reformationsfesten.

Dersom Deres Velbårenhed nu måtte indse, at det er nogen fordel for mig at flytte, og De finder det rådeligt efter det her anførte, bedes De tilmelde mig samme, thi når jeg så straks købte mig et klaver, kunne det ikke vare længe, førend jeg måtte kunne oprette, hvad jeg på det års tid har tabt.

Lærer Funch spillede orglet i Bregentved kapel for 10 rigsdaler årligt, og når man tager i betragtning, at lærerens pengeløn var 24 rigsdaler årligt, forstår vi, at det også for lærer Saltofte var en god økonomisk hjælp.

Som tidligere nævnt var der til Skolehuset bygget et udhus, men der manglede stængetræ deri,

thi såvel halm som hø bliver helfordærvet for os ved at sidde på den fugtige jord der. Jeg har foreslået det for nogle af sognemændene, da jeg ved, at det tilfalder dem at anskaffe slige nødvendige ting til skolen, men da de fleste af dem ingen skov har, mente De, at Deres Højvelbårrenhed nok blev Dem og mig så nådig først at forsyne det nye hus med de fornødne stængetræ.

Lejligheden ved Freerslev skole var ikke den bedste. Lærer Saltofte var utilfreds med den såsom ethvert menneske, der har ærinde til læreren eller familie må gå tvende gange igennem skolestuen. Der blev da også i 1823 udarbejdet et overslag på 318 rigsdaler til lejlighedens forbedring. Men det var alt for dyrt. Man fandt ud af, at byggeriet kunne gøres for det halve. Når man ville have forbedringen nu, skyldtes det, at det var blevet sagt sognemændene i Freerslev, at de skulle for fremtiden selv holde deres skole vedlige, og de fandt det billigt, at de som havde givet langt mere til Haslev og Lysholms skolars indret-

Freerslev kirke med alle 3 skoler: Rytterskolen fra 1721, den gamle skole fra 1868 og den nye skole fra 1952.

ning, bestræbte sig for nu, imens de havde hjælp at få denne skole sat i omtrent lige så god stand som hine (Haslev og Lysholm); dette alene var den ene og sande årsag til, at så meget blev ansat på overslaget, som ellers var blevet udeladt.

Der blev nu lavet et nyt overslag på ca. 94 rigsdaler, som greve Moltke godkendte i december 1824. Da birkedommer A. G. Beck døde, blev dette udsendt, og i maj 1831 foreslog skolekommissionen, at forbedringen skete nu, og at denne forbedring forhøjedes til ca. 154 rigsdaler med den begrundelse:

1. at skolestuen da kan blive så vidt afsondret fra lærerens værelse, at indgangen til dette ej skal være gennem hin, og at støj og skrig af små børn ikke derfra skal lyde ind i skolen til forstyrrelse ved undervisningen.

2. at skorstenen betages sin uheldige skrå stilling, der i fugtigt vejr volder, at sodvand går gennem loftet og til dets bedærvelse driver ned i skorstenen.

3. at bagerovnen placeres på et til dens afbenyttelse bekvemmere sted.

4. at læreren, som har en højst indskrænket lejlighed, især når han som nærværende har flere børn, kan erholde et lidet værelse til i stedet for det nu, da udhus haves, unyttige rum i skolehuset, hvor stald og lo forhen var. Som hans lejlighed er nu, nødsages han til at have en slagbænk til natteleje for tjenestepigen stående i skolestuen, som dog burde være ryddelig for alt, som ej hører til det nødvendige skoleinventarium.

5. at skillerummet imellem skolestuen og den gamle stald nedtages. Beboerne ønsker, at deres værdige skolelærer, hvis familie vokser (han har for tiden 3 børn) nogen bedre lejlighed, og de er forvissede om, at denne forbedring af hans bopæl, som manden så inderlig ønsker, vil være ham en ny opmuntring til at vedblive i den sjældne flid, hvormed han besørger sit kald.

Dog ved vi, at Deres Højvelbårenhed selv, og det med grund, ynder den brave Saltofte, og håber derfor des sikrere, at De gunstigst vil bifalde vor underdanigste indstilling.

Greven tog hensyn til indstillingen, og lærer Saltofte fik bedre forhold at bo under.

Som nævnt indrømmede lærer Saltofte selv, at han havde ikke stor øvelse i at spille orgel, men han fik alligevel organisttjeneste ved Bregentved kapel. Følgende skrivelse af 30. september 1829 fra godsforvalteren fortæller, at hans spil ikke var helt tilfredsstillende:

Efter nådigst vilje har jeg under andet påskud formået skolelærer Møller i Rode til at spille på det herværende kapels orgel og jeg finder, at han

uden at besidde nogen smag eller særdeles færdighed dog foredrager de sædvanlige orgelmelodier fuldkommen ligeså godt som kirkesanger Saltofte, og at hans præludier endog er bedre, og end yder mere, at han efter mit skønnende besidder mere musikalsk talent end Saltofte, hvorfra han ved nogen øvelse vel kunne bringe det til et blødere og smagfuldere foredrag, som han endog ved prøven nærmede sig til, da jeg gjorde ham opmærksom på, at blødhed i foredraget væsentlig bidrager til at forhøje akkompagnementets virkning. Da den forestående vinter netop er en god lejlighed til øvelse i orgelspil for bemeldte Møller, og da det jo er det høje herskabs til visse meget billige ønske, at sangen ved gudstjenesten i det højgrevelige kapel skulle forbedres, som lettest kunne ske, når orglet spilles af ovennævnte Møller, og sangen foredroges af Saltofte, så må jeg herved underdanigst indstille til nådigst overvejelse og resolution, om den ovennævnte forandring med kapellets betjente skal ske, da den i så fald bedst kunne tage sin begyndelse ved dette års udgang, da til den tid lønningerne for kapellets betjente udbetales.

Den ordning, at lærer Møller, Rode spillede orglet og at lærer Saltofte sang i kapellet bifaldt greven. Men det betød, at man nu måtte afskedige lærer Kautsch, Haslev som kirkesanger i kapellet.

Da lærer Adam Møller, Rode i 1831 forflyttedes til Højelse, begyndte lærer Saltofte igen at spille kapellets orgel, og det gjorde da han også, da han den 12. januar 1832 blev kaldet til Terslev skolekald. I slutningen af 1833 bad han sig fritaget for at spille orglet i kapellet.

Vel har jeg altid anset den forretning for meget ærefuld, men da vejen for mig nu er temmelig lang, og jeg hver gang skal skaffe en i mit sted i Terslev, hvor der jævnlig indfalder forretninger i kirken, så forvolder dette mig undertiden tab her.

Han blev fritaget derfor den 1. januar 1834. Han døde den 5. april 1835 i Terslev. Der findes endnu efterkommere efter ham på Haslev-egnen.

5. 1832-1838. *Jens Andreas Cappelen*. Kaldet hertil fra Stubberup skole ved Fakse den 22. februar 1832.

Han var født den 24. maj 1800 i Hvidovre, hvor hans far var lærer. Blev demitteret fra Jonstrup Seminarium i 1821. Blev lærer i Stubberup 1824, hvorfra han fik det bedste vidnesbyrd, idet provst Barfoed, Fakse skrev følgende den 2. september 1831:

I 7 år har hr. J. A. Cappelen været ansat som skolelærer i Stubberup under Vemmetofte Klosters gods, og stedse har han som en meget duelig ungdomslærer udvist interesse for sit arbejde og stadig flid og orden i sine

embedspligtens opfyldelse til sine foresattes fulde tilfredshed. Og da han ved de anførte egenskaber tillige forener en eksemplarisk vandel, erkender jeg det for min pligt ei alene at meddele ham på forlangende dette hæderende vidnesbyrd, men tillige ifølge min overbevisning på det bedste at anbefale ham til høje vedkommendes gunstige opmærksomhed

Han havde da også opnået at få Vemmetofte Klosters opmuntringspræmie.

Den 8. oktober 1831 bad han greve A. W. Moltke om, at han måtte blive befordret til skolelærer og kirkesanger ved forefaldende vakance på grevskabet Bregentved. *Ved degnens resignation er Faxes sogns skolelærere pålagt en så høj pension, at jeg uagtet stadig virksomhed forbundet med den strengeste økonomi ikke ser mig i stand til at kunne erhverve livets første nødvendigheder for mig og familien. Og det blev altså Freerslev skolekald han fik.*

Året 1832 var et uheldigt år for lærer Cappelen. Han skrev den 12. november 1832 således til greven:

I dybeste underdanighed vover undertegnede at nærme sig Deres Højgrevelige Excellence med ydmygst bøn:

Da jeg har modtaget ikkun 10 små bønderlæs (meget våd) tørv, som æquivalent mod 3 favne bølgebrænde, og mine kår, som i dette år (formedelst tilsætning ved flytning, min families sygdom o.m. a.) er meget trange, ingenlunde tillader mig at købe det fornødne ildebrændsel, så vover jeg i dybeste ydmyghed at ansøge Deres Højgrevelige Excellence om at måtte for dette år nådigst vorde forundt et tillæg af brænde, uden hvilket jeg om føje tid vil komme i den ubehagelige forfatning at mangle det fornødne såvel til skolestuens opvarmelse som til eget brug.

Skovrider Ulrich skrev i den anledning 16. december 1832:

På det udviste stykke mose til skolen i Freerslev blev i indeværende år opskåret og af mig takseret 12 læs tørv, og da året til tørvens høstning i det hele kan anses for at være gunstig, så må jeg antage, at om tøvren skulle være blevet hjemført utilstrækkeligt tør, det må have været behandlingens skyld, som påligger skoleforstanderen at besørge, ligesom også skolelæreren selv kunne have interesse ved at påse dette. Men da udleveringen sker fra en herskabelig mose, kunne der vel være grund for, at skolelæreren for i år blev forundt et par læs top brænde i stedet for de manglende 3 læs tørv.

Man forstår, at læreren sad i ringe kår på det tidspunkt, men lærer Cappelen fik dog en opmuntring, idet grev A. W. Moltke antog ham samme år til at undervise de unge grever, når den grevelige familie om sommeren opholdt sig på Bregentved. Han fik den første sommer

50 rigsdaler for denne undervisning, og han fortsatte dermed de følgende somre. Undervisningen medførte imidlertid også forøgede udgifter for ham. Derfor skrev han den 1. marts 1835 til greven:

Ligesom jeg daglig erkender, at jeg for størstedelen ved Deres Excellences nåde er så lykkelig at finde tarveligt udkomme, således har jeg stedse anset det som et bevis på Deres Excellences særdeles måde, at De højgunstigt har forundet mig det hæderlige arbejde at undervise Deres kære små i calligraphie. Men for at kunne indfinde mig nogenlunde sømmeligt i Deres Excellences hus, har jeg måttet ekvipere mig ganske anderledes, end jeg ellers ville have behøvet, og er derved kommen i nogen gæld, som jeg for øjeblikket er i forlegenhed for at få betalt.

Ikkun Deres Excellences forhen udviste høje gunst nådigst at forunde mig et honorarium for sommeren 1832 indgyder mig mod til i min forlegenhed at indfly med ydmygst bøn om nådigst at måtte forundes for de tvende sidstforløbne somre et liden honorarium, hvorved jeg sættes i stand til at dække min gæld.

Da han blev kaldet til Freerslev, hørte det til embedet at ringe med kirkeklokkerne i Freerslev kirke. Han søgte i 1834 om fritagelse herfor. I ansøgningen anførte han, at afstanden fra skolen til kirken var temmelig lang, og at det derfor faldt ham vanskeligt at besørge ringningen. Da hans embede kun gav ringe indkomster, var det en betydelig udgift for ham at betale husmanden i Klokkerhuset derfor. Godsforvalteren på Bregentved foreslog da, at den nye lejer i Klokkerhuset skulle besørge ringningen uden godtgørelse, hvorved læreren ville få en lettelse, som han i dette lidet indbringende embede kunne behøve.

I 1834 var skolens stentag blevet meget forfaldent, og det ville blive en betydelig omkostning for distriktets for størstedelen fattige beboere, om stentaget skulle omlægges. Ved at lægge stråtag på, kunne man

Rytterskolen
set fra vest.

sælge de af de gamle tagsten, der var brugelige, og desuden ville det ikke blive så kostbart at lægge stråtag på, som også ville være mere hensigtsmæssigt til at afholde regn og sne fra at trænge ind i huset til ødelæggelse for samme.

Denne forandring foretoges i sommeren 1834.

Efter lærer Saltoftes død i 1835 søgte lærer Cappelen Terslev skole. Da Bregentved ikke ene kunne kalde læreren, blev en anden udnævnt; men Cappelen takkede greven for den særdeles bevågenhed, som De ved at anbefale mig til ovenmeldte embede højgunstigst lagde for dagen; helligen forsikrende, at min ivrigste stræben skal være den at vise mig en så ædel og virkelig stor mands nåde mod en ringe tjener værdig.

Da Terslev skolekald blev ledigt igen i slutningen af 1836, søgte Cappelen igen, selv om skolelærer Arneberg, Karise havde forsikret ham, at der var ingen andre end ham selv, der kunne få det embede. Da Cappelens privatundervisning af forvalter Bertelsens børn, Bregentved, var ophørt, ville det blive muligt for ham ved at få Terslev skolekald, at være uden trykkende næringsorger og således med mere selvstændighed og større åndsfrihed udelukkende at kunne opofre min tid og flid til ungdommens undervisning.

Nådigste Greve! De har i 15 år været min eneste og højgunstigste patron. Vær ved denne lejlighed selv min talsmand! Jeg leder og søger da ei om nogen bedre, men i håbet om højgunstigst bønnehørelse tier jeg og knæler ned.

Til trods for denne anrøbelse fik Cappelen ikke Terslevkaldet. Men han kom i 1838 til Jersie, hvorfra han tog sin afsked i 1876.

6. 1838-1847. Adam Wilhelm Seidenfaden.

Født den 19. september 1808 i Spjellerup sogn, søn af markfoged John Christian Seidenfaden og hustru Johanne Vejle. Han blev demitteret fra Joenstrup 1832. Hjælpelærer i Øde Førsløv 1832 og samme år lærer ved Rode skole.

Lærer Seidenfadens fornavne vidner om, at hans forældre har haft forbindelse med Moltke-slægten, idet han fik de samme fornavne som greve A. W. Moltke.

Han skrev i en ansøgning i 1836 følgende, som er et vidnesbyrd om, hvor meget greve A. W. Moltke, Bregentved betød for ham:

Fra min tidligste barndom blev den store lykke mig til del at turde kaldes Deres Højgrevelige Excellence min beskytter, min ædle og store velgører. Ofte blev, skønt jeg endnu er ung, sorg og bekymring min lod, men

stedse var Deres Højgrevelige Excellence den ædle, gode, nådige Herre, Deres mildhed og nåde tillod mig at åbne mit bekymrede hjerte for Dem, det med godhed og ædel velvillighed hjalp mig og aftørrede sorgens tårer af mine og min families øjne

I sin ansøgning om Freerslev lærerembede skrev han til greven den 9. august 1838:

Året 1832, 3. februar blev jeg af Deres højgrevelige Excellence kaldet til at være skolelærer i Rode. Med underdanig taknemmelighed vil jeg stedse påskønne den særdeles nåde, der udvistes imod mig, idet jeg som ungt menneske så snart blev befordret til fast embede. Men da dette mit embede er et af de ringeste her i omegnen, drister jeg mig underdanigst til at nære det håb, at Deres højgrevelige Excellence nådigst ville tilgive min dristighed i det jeg i ydmyg underdanighed vover at indkomme med denne min underdanige ansøgning om det i Freerslev ledig værende skolelærer- og kirkesangerembede.

Flere gange vovede jeg ydmygst at bønfalde Deres højgrevelige Excellence om befordring og forbedring i min stilling, og måske var mine ønsker for dristige, men da Freerslev vist ikke er af de bedste levebrød, mit nuværende derimod så ringe, turde jeg måske glæde mig ved tanken om, at Deres højgrevelige Excellence denne gang ville skænke denne min underdanige ansøgning nådigst bønghørelse.

Lærer Seidenfaden blev urolig for ikke at få Freerslev skolekald. Derfor skrev han igen til greven om Freerslev-embedet den 20. august 1838:

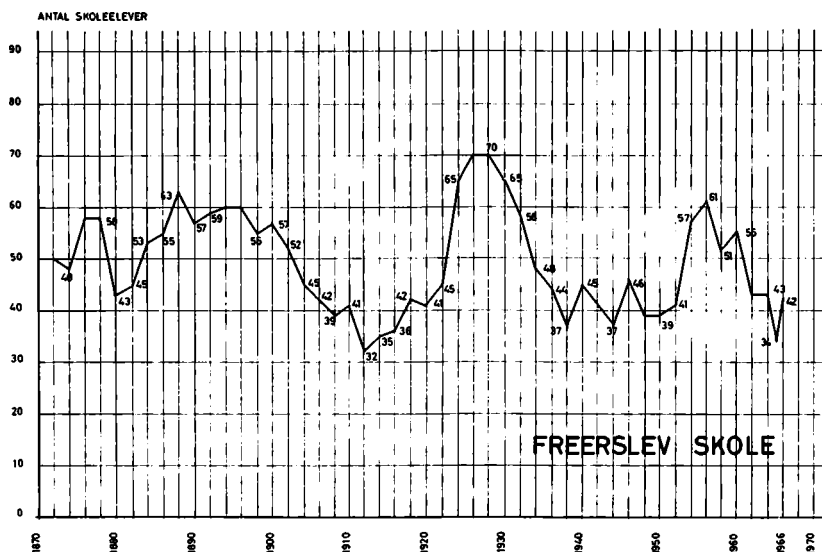
Det er første og eneste gang, jeg med et svagt beklemt hjerte og næsten tilintetgjort håb har forladt Deres højgrevelige Excellence, min høje og største velgører og beskytter. Min høje foresatte, Hans Højvelbårne Højærværdighed, biskoppen var ikke fornøjet med min skole, og jeg erkender desværre, at han heller ikke, eftersom det gik den dag, havde grund til at være det. Det smertede mig dybt, men endnu skrækkeligere ville det nedbøje mig om skolens mindre gode tilstand blev lagt mig til last, thi jeg er uskyldig. Jeg drister mig til i ydmyg underdanighed at gøre Deres Højgrevelige Excellence opmærksom herpå, idet jeg vover at fremsende de bedømmelser, der er givne i skolejournalen i de 6½ år, jeg har været skolelærer.

Jeg har den rolige bevidsthed, at jeg elter bedste evne har virket i det kald, hvori jeg er sat. At omstændighederne have hindret min virksomhed, har ofte voldt mig bitre tårer thi mit kalds vigtighed står alt for dybt indprentet i min sjæl til, at jeg blot een time skulle betragte det med lige gyldighed og den taknemmelighed, jeg skylder min ophøjede velgører,

Deres Højgrevelige Excellence, har jeg og vil jeg altid vise i en fortsat stræben efter at stifte nytte i mit kald.

Sikkerlig gives der langt dueligere eller fortjenstfuldere skolelærere end jeg, men ligeså vist tør jeg også påstå, at ingen besidder en redeligere vilje til at ville det gode og virke det gode end jeg. Det er et rørt og bekymret hjerte, der taler og Deres Højgrevelige Excellence vil vist nådigst tilgive min dristighed. Min stilling er beklagelig og jeg ville som en følge deraf føle mig lykkelig – meget lykkelig – hvis jeg opnåede mit inderligste ønske at blive kaldet til skolelærer og kirkesanger i Frersløv, hvorimod jeg ville føle mig grænseløs ulykkelig ved ikke at blive befordret, da jeg så måtte befrygte, at jeg enten på en eller anden måde havde pådraget mig den ædleste mands, Deres Højgrevelige Excellences unåde. Med håb om nådigst tilgivelse for min underdanige dristighed vil min fremtidige vandel stedse overbevise Deres Højgrevelige Excellence, om at ingen med inderligere taknemmelighed påskønner Deres godhed og nåde end Deres underdanigste –
Adam Wilhelm Seidenfaden.

Lærer Seidenfaden fik altså embedet og må efter skrivelsen at dømme have følt sig meget lykkelig. Han virkede da også med flid og dygtighed. Man begyndte i 1846 at tale om ombygning af skolestuen, men det blev dog udskudt.

Elevtal i Freerslev skole i næsten 100 år.

Lærer Seidenfaden blev forflyttet til Spjellerup skole i 1847, altså til sit fødesogn. Han døde der den 28. december 1874. Han havde de sidste 3 år sin søn, Hans Wilhelm som hjælpelærer.

7. 1847-1877. *Johan Andreas Melsted*. Kaldet hertil den 11. februar 1847 fra Store Torøje skole på Stevns.

Han var født i København den 4. februar 1809. Demitteret fra Joenstrup seminarium 1838. Hjælpelærer ved Store Torøje skole efteråret 1838.

Kårene som hjælpelærer ved Store Torøje var meget ringe. Derfor begyndte han tidligt at søge derfra. I 1841 gav sognepræst P. A. Flum ham denne anbefaling:

Ved mine besøg i skolen som og ved konfirmandundervisningen har jeg haft lejlighed til med glæde at erfare den fremgang såvel i kundskab og fornemmelig i orden og sædelighed, hvilken denne, tillorn forsømte skoles børn under hans vejledning have gjort. Overensstemmende med sandhed kan jeg bevidne, at Herr Melsted har vist sig her som en duelig og meget flittig lærer, der navnlig er vel sikkert til at antage sig de noget forsømte eller indskrænkende børn, samt at der på hans forhold ogandel i ingen henseende har været noget at udsætte. Fremdeles har Herr Melsted en god syngestemme, så han til opbyggelse vil på ethvert sted kunne forestå kirkesangen. Måtte dette mit vidnesbyrd bidrage til at skaffe ham den befordring, som han attrår, og hvortil jeg tør anbefale ham som duelig og værdig

Anbefalingen var altså god nok, men han måtte sende mange ansøgninger, og han skildrer der hvori vanskeligheden i hans daglige arbejde består:

Skolelærer Bagger, hos hvem jeg er ansat, befinder sig i en så forvirret sindstilstand, at omgang enten med ham eller hans familie er en absolut umulighed. Deraf følger tillige, at jeg må savne enhver bekvemmelighed, som hjælpelæreren ellers plejer at nyde hos skolelæreren, hvoriblandt jeg i særdeleshed må nævne savnet af et værelse, varme om vinteren og middagsspise, ligesom jeg også må besørge alt muligt til mit ophold, hvilket ofte er forbundet med ikke ringe vanskelighed.

Forholdene blev mere og mere utålelige for ham, og i sin ansøgning til greve Moltke om Freerslev skolekald skrev han, at han i 8½ år havde forestået skolen på eget an- og tilsvaer og han tilføjede:

Da imidlertid den løn, jeg som hjælpelærer nyder, nemlig 100 rigsdaler årlig, ingeniunde er tilstrækkelig til at kunne forskaffe mig de højst fornødne klæder og det tarveligste ophold, og jeg derhos allerede har op-

nået en alder af 38 år, så tror jeg neppe at sige for meget, når jeg kalder min stilling sørgelig, og når den netop bliver desto sørgeligere, jo læn- gere den vedvarer. Det eneste, som derfor endnu kan opholde mit mod i denne min betrængte stilling, er håbet om, at Deres Højgrevelige Excel- lenec også vil komme mig ihu og nådigst forunde mig ovennævnte em- bede.

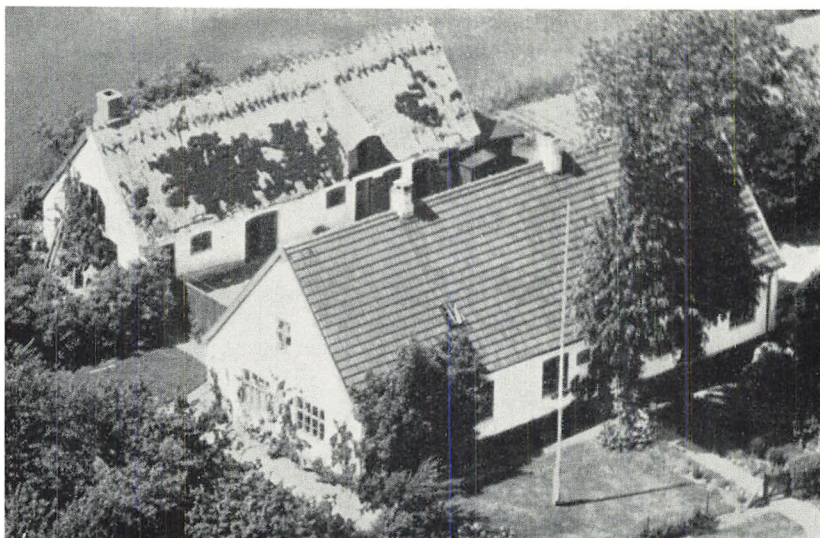
Den 11. februar 1847 blev han så kaldet til Freerslev. Her blev der i hans første år bygget et fag til skolen imod øst, og ved udhuset blev bygget et vandhus. Der var i hans lejligheds 3 værelser kun een bilæg- gerovn. Han rev den ned og fik en vindovn i en af stuerne. Da familien øgedes, fik han een vindovn til i en anden stue. I maj 1851 rejste han til Slesvig for at holde bryllup. Der skulle nu holdes pige, og han søgte derfor om at få pigeværelse i udhuset, for at hans gamle far kunne bo i det pigeværelse, der var i skolehuset, men dette måtte han selv betale, hvis det skulle laves.

Efterhånden blev sognerådet imidlertid klar over, at enten måtte den gamle skole ombygges eller også en ny bygges. Derfor skrev man i 1864 til skoledirektionen:

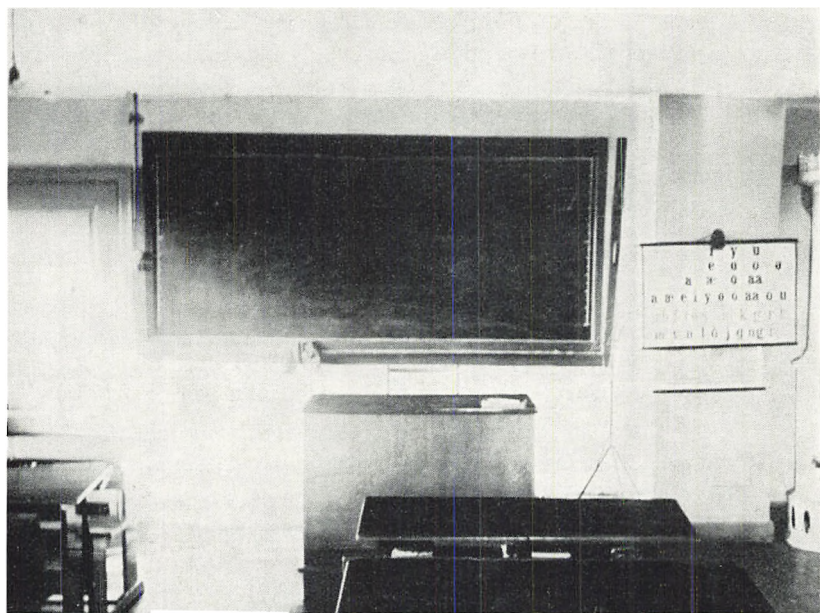
Da Freerslev skoles bygning, som er en af Frederik den Fjerdes funderede skoler fra 1721, er meget brøstfældig, især formedelst en slet grund, der har forårsaget revner i muren, og da skolestuen derhos er lille og i til- fælde af forøget børnetal næppe kan afgive det befalede rum til undervis- ningslokale, ligesom og lærerens beboelseslejlighed er såre indskrænket og mangelfuld, har sogneforstanderskabet i de seneste år oftere omtalt og overvejet, hvad der hensigtsmæssigst for skolevæsenet og til mindst byrde for kommunen kunne være at gøre til denne skoles istandsættelse. Man er kommen til den overbevisning, at man helst burde søge at få en helt ny skolebygning, hellere end reparere og tilbygge den gamle, men at man tillige i så fald burde se at få en anden byggeplads.

Hvis man solgte den gamle skole, kunne man indvinde en sum penge til hjælp til en ny bygning, thi netop frygten for at kunne tilvejebringe den fornødne kapital uden alt for trykkende byrder for kommunen, især så længe det til Hasle skoles tilbygning 1860 optagne lån endnu (til rest 690 rigsdaler) skal afbetales, har afholdt sogneforstanderskabet fra at gøre skridt til eller andragende om en ny skoles opførelse. Nu kan man imid- lertid få en ny jordlod i nærheden af kirken, på 6½ tønde land. Den gamle lod var på 7⁷/₈ tønde land; men til gengæld mest bestående af dårlig og sid tørvemose-jord.

På grund af krigen udsattes skolebyggeriet. Først i 1867 tog man igen fat på planerne om bygningen af en ny skole i Freerslev. Udgiften

Luftfoto af Freerslev gamle skole. Benyttedes 1868-1952.

Skolestuen i Freerslev gamle skole.

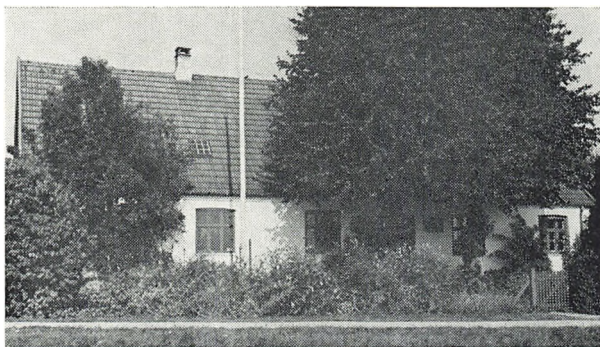
dertil blev anslået til 3659 rigsdaler. Og da man endnu havde en restgæld på Haslev skoles ombygning og på det nyopførte kommunehus i Haslev, var man klar over, at man måtte optage et lån på 3000 rigsdaler, når man nu ville bygge ny skole.

Ved licitationen over skolebyggeriet var møller F. Jappe, Bregentved den lavestbydende, men man ville ikke antage hans tilbud. Man fik da tømrermester F. Jensen, Rødemarkshus (senere Freerslev Mølle-gård) til at foretage byggeriet til samme pris som Jappe, nemlig 2100 rigsdaler. Han fik arbejdet den 3. april 1868 og kunne allerede den 9. september aflevere bygningen til sognerådet. Grev Moltke købte den gamle rytterskole, som står endnu, og den blev lejet ud til kommunen for 20 rigsdaler om året.

Lærer Melsted var ikke tilfreds med den nye skole. Han klagede over, at skolestuen var for stor og huset for koldt. Men en forbedring måtte det have været for ham, og så fik han endda nærmere til kirken, hvor han var kirkesanger.

Lærer Melsteds gerning blev i de fleste år præget af hans sygdom. Derfor måtte han i 1871 søge om en hjælpelærer. Det kneb at få en. Derfor fik man realskolelærer Brodthagen i Haslev som hjælpelærer i nogle måneder. Fra 1. december 1871 blev lærer Lars Hansen, som kom fra Næstelsø, hjælpelærer.

Som et kuriosum kan nævnes, at postinspektøren i maj 1871 havde anmodet sognerådet om at finde en mand i Freerslev, som var villig

Freerslev skole fra 1868, set fra vejen.

til at udveksle postsager for beboerne i Freerslev med et nyt postbud, der agtes sat i gang fra Haslev postekspedition. Til dette udså man lærer Melsted.

Lærer Melsted døde den 23. november 1877.

Da man derefter skulle vælge lærer, blev der indsamlet 68 underskrifter for at beholde L. Hansen som enelærer ved Freerslev, idet man understregede, at man havde været tilfreds med hans gerning.

8. 1878-1908. *Lars Hansen*. Kaldet til embedet den 15. februar 1878.

Født den 11. januar 1848. Elev på Hindholm folkehøjskole 1865-1866. Demitteret fra Gedved Seminarium 1868. Var derefter bl.a. vikar i Næstesø og hjælpelærer ved Sædder skole, hvorefter han blev soldat. I anbefalinger fra de steder, hvor han virkede, understreges især hans gode sangstemme. I 1871 blev han hjælpelærer i Freerslev, indtil han den 25. december 1877 blev konstitueret som enelærer i Freerslev, hvorefter han som foran nævnt fik fast ansættelse. Han blev gift med lærer Melsteds datter.

Han tog sin afsked den 1. april 1908 på grund af sukkersyge og grå stær. Han fik da i årlig pension 1845 kr. Han døde allerede den 9. april 1908.

Lærer Hansen fik ved provstevistatsen den 7. oktober 1872 et godt vidnesbyrd. *Den unge hjælpelærer (Hansen) fandtes at have gjort sig anerkendelsesværdig flid. Men han må have opmærksomheden henvendt på mere fylde i religionsudviklingen med børnene og lade disse komme tilstrækkelig til orde ved overhøringen.*

Endnu mens han var hjælpelærer, begyndte han på aftenskole, og

Skolestenen fra Freerslev gamle skole fra 1868. Nu på den nye skole. (Rytterskolestenen, der også er indmuret i den nye Freerslev skole, er magen til stenen på Haslev Rytterskole, side 208).

i den anledning anskaffede sognerådet 2 petroleumslamper til skolestuen.

Freerslev skoles børn forsømte utroligt, derfor sendte han den 6. oktober 1884 følgende skrivelse til sognerådet:

Der har i Freerslev skole gerne været et meget stort antal forsømte dage blandt skolebørnene, og det lader næsten til at tage til år for år i stedet for at tage af. I sidste sommerhalvår har ældste klasses drenge forsømt usædvanlig mange dage – ja, en har ikke besøgt skolen siden maj måned. Forsømmelsestiden for september måned udviser alene 177 dage forsømte uden lovlig grund.

Da læreren ikke kan udrette meget i skolen ved en så uregelmæssig skolegang, så tillader jeg mig ærbødigst at henstille til Haslev-Freerslev sogneråd, om der ikke måtte være anledning til, at sognerådet for fremtiden forhøjer mulkterne, for om muligt derved at frembringe en bedre skolegang.

Skolekommissionens formand, provst Weber støttede lærerrens henstilling og skrev den 13. oktober 1884:

Jeg tillader mig at henstille til det ærede sogneråd at tage hr. lærer Hansens skrivelse i særdeles betragtning. Forholdene i Freerslev er således, at der bør mulkteres efter al lovens strengthed. Da skolekommissionen ikke får meddelelse om de idømte mulkter, er det kun fra rygten, jeg har erfaret, at der sjældent eller aldrig idømmes den fulde mulkt, 50 øre daglig, men hvis dette rygte er sandt, vil jeg i anledning af skolens tilstand tillade mig at anmode det ærede sogneråd om at forandre dette forhold. Jeg benytter lejligheden til at udtale, at det næppe heller er til gavn for skolebesøget at begynde at tælle de forsømte måneder forfra efter hver ferie, derved hindres mulkten i at stige til 50 øre, og kun denne mulkt tvinger forældre og andre til at lade børnene søge skolen.

Jeg håber, at sognerådet er enig med mig om, at det er vor pligt at værne om børnenes ret overfor de misbrug, som finder sted, og at derfor lærerens og min henstilling må blive taget til følge.

Under disse forhold var lærergerningen i Freerslev ikke let. Desuden voksede børnetallet i skolen stærkt. Da der så blev tale om at bygge en ny skole i Haslev i 1897, enedes man om at indsende et andragende til sognerådet om at ansætte en pøgeskolelærerinde i Freerslev. Skolekommissionen anbefalede sagen og skrev til sognerådet: *Børnetallet har nemlig i vinter været 80 børn, hvoraf vel udgår ti ved konfirmationen, men denne formindskelse kan omtrent ventes ophævet ved de nye indtrædende børn.*

Men da skolekommissionen anser det for sandsynligt, at børnetallet

i skolen snart vil synke betydeligt, vil man kun tilråde at ansætte en lærerinde midlertidig og ikke bygge, men leje et lokale.

Den 19. maj 1897 vedtog skolekommissionen at ansætte frk. Dagmar Schmidt, Haslev som pogeskolelærerinde med en månedlig løn på 45 kr. For dette beløb skulle hun også sørge for skolelokalets opvarmning og renholdelse.

Man fandt et lokale i den gamle rytterskole og hertil hentede man nogle borde fra skolen ved kirken, ligesom snedkermester Wilh. Hansen, Haslev lavede nogle nye.

Frk. Schmidt virkede som pogeskolelærerinde indtil den 1. april 1910. På dette tidspunkt var der ikke mere end et par elever i pogeskolen. Man havde jo også nu fået en ny og yngre lærer: P. S. Ibsen, som kom med friske kræfter, og som kunne klare mere. Desuden gik børnetallet i skolen nu ned.

9. 1908-1938. *Peter Sophus Ibsen*. Kaldet hertil den 1. juni 1908 som enelærer, kirkesanger og organist.

Han var født den 14. juni 1874 i Hørsholm, søn af købmand N. C. Ibsen og hustru Karen Marie f. Pedersen. Demitteret fra Vesterbro Seminarium 1897. Lærer ved Fredensborg realskole 1895-96. Vikar i Svogerslev og hjælpelærer

Lærer Ibsen ved den gamle skole med de to indmurede skolesten.

Lærer P. S. Ibsen og vikar Søren C. Hougaard med elever i 1926.

i Lundby på Falster i 1898. Andenlærer på Femø den 1. juli 1899 og første-
lærer sammesteds den 1. januar 1903. Mens han var i Freerslev, var han i
nogle år lærer ved Haslev tekniske skole og fra 1912 til sin afsked den 31.
december 1938 regnskabsfører i Høstentorp Brugsforening.

Planer om en ny skole i Freerslev

I 1931 besluttede skolekommissionen, at der i Freerslev sogn skulle
bygges en ny skole med gymnastiksal på et centralt beliggende sted.
Det skulle være en 3-klasset skole med 2 fuldt uddannede lærerkræfter.

Den 21. august 1931 forelå der et skriftligt ønske fra 46 beboere i
Freerslev, at skolen skulle lægges på hjørnegrunden af gårdforpagter
Jacob Andersens jord eller ved gårdforpagter Valdemar Christensens
gård. I skolekommissionen var meningerne delte. Nogle holdt fast på,
at den skulle ligge centralt i sognet af hensyn til børnene fra over-
drevet, der ikke skulle have for lang vej. Flertallet var for pladsen ved
Valdemar Christensens gård, da skolen ville komme til at ligge smukt
og nærmere byen. Og 51 af de 70 hjem, der sendte børn i skole, øns-
kede ikke den centrale plads, som sognerådet havde vedtaget. Man
ville have den nærmere kirken.

Sagen lå nu stille nogle år. Men den fik en ny vending, da Freerslev skoles forældreråd i 1934 søgte sognerådet om, at alle børn over 11 år fra Freerslev skoledistrikt måtte gå i Haslev skole, så Freerslev kun blev en grundskole. Da meningerne i skoledistriktet var stærkt delte, ville skolekommissionen ikke tage stilling dertil.

Da der i 1938 var tale om lærerskifte ved Freerslev skole, fyldtes Freerslev skolestue en dag i november med forældre fra skoledistriktet. Ved dette møde viste det sig, at meningerne endnu var højst forskellige. Nogle ønskede, at Freerslev skulle have sin egen skole; andre ville have børnene til Haslev, og endelig ville nogle, at der skulle oprettes et skoleforbund med Dalby-Tureby (Høsten) eller med Terslev.

Disse delte meninger blev i 1942 bøjet sammen til et eenstemmigt ønske om at få oprettet en 3 klasset skole med 2 lærerkræfter i Freerslev. Skolekommissionen gik også ind herfor.

Imens disse drøftelser fandt sted, blev undervisningen klaret ved skiftende vikarer fra 1. januar 1939 til den 1. maj 1941.

Den nye skole og dens lærere

Den 1. maj 1941 blev *Ejnar M. Hansen*, der var født den 15. november 1904 i Skamstrup, kaldet som enelærer til Freerslev skole. Han

Førstelærer E. M. Hansen
taler ved indvielsen i 1952.

var demitteret fra Haslev Seminarium 1932, var lærer ved Fastrup Børnehjem ved Viborg 1932-1933, ved Øland skole i Hanherred 1933-1937 og enelærer ved Rosenby skole, Dronninglund 1937-1941.

Der gik ikke så lang tid efter hans ansættelse, inden der blev eenstemmighed om oprettelse af en 3-klasset skole. Denne eenstemmighed blev manifesteret i 1951 ved et forældremøde. Og samme år rejste en deputation fra sognerådet ind til ministeriet for at få fremmet sagen, og der blev kort tid efter noget uventet givet byggetilladelse. Den 1. november 1951 vedtoges det endeligt at bygge skolen efter tegninger, som var udarbejdet af arkitekt F. Halleløv, Haslev. Arbejdet

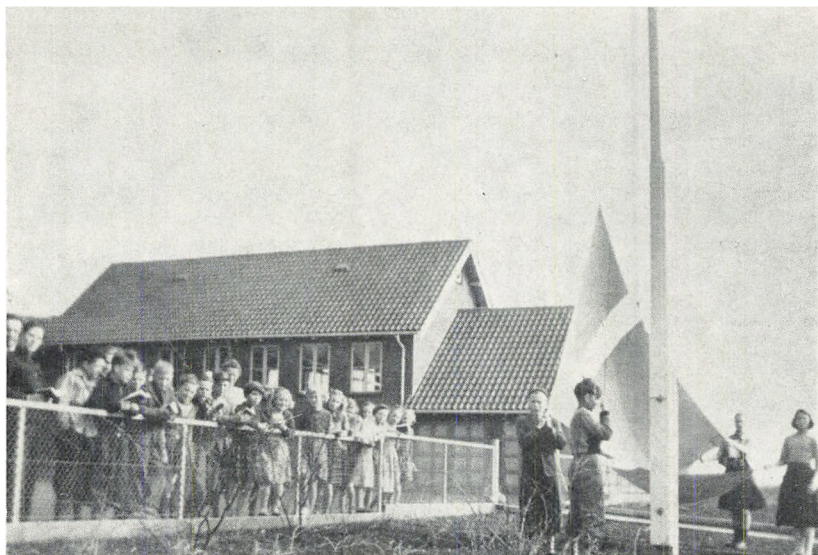
Lærer Hansen synger med børnene Carl Jensens sang til skoleindvielsen.

begyndtes inden 1. april 1952, og samme år den 3. maj nedlagdes grundstenen til skolen. Skolen indviedes den 20. august 1953 som den første i Sorø amt efter krigen. Dagen efter begyndte skolearbejdet. Freerslev havde nu fået et nyt smukt samlingssted.

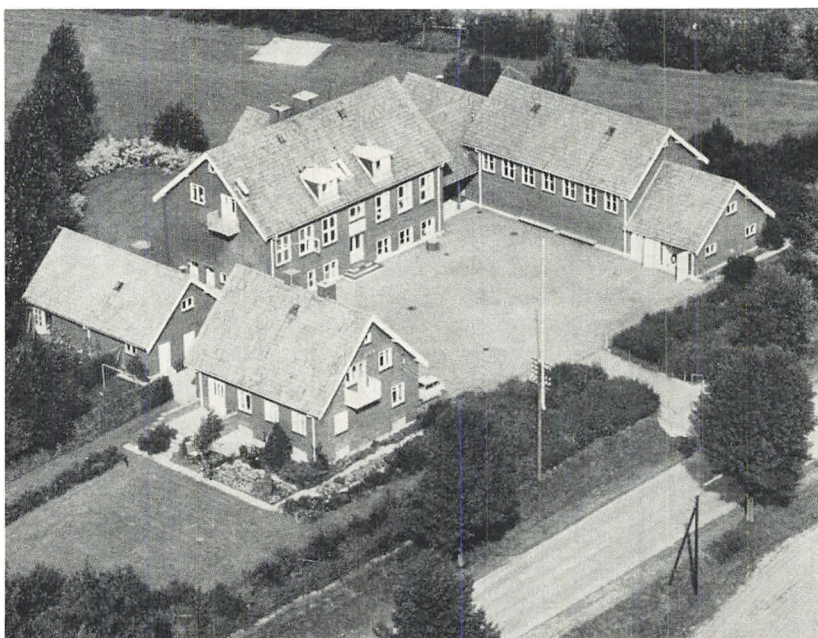
I 1952 blev der lavet en ny skoleplan, hvorefter skolen blev en 3-klasset skole med en førstelærer og en lærerinde. Lærer Ejnar Hansens hustru, fru *Esther Hansen* vikarierede i begyndelsen i lærerindeembedet. Men fuldt gennemført blev omdannelsen af skoleplanen først i august 1953, da den nye skole kunne tages i brug.

Lærer Ejnar Hansen, der også virkede som kirkesanger ved Freerslev kirke, blev den 1. august 1954 kaldet som førstelærer ved Østerled skole pr. Dronninglund.

Derefter blev lærer *Johannes Greve*, født den 30. april 1908 i Grøn-bæk sogn, demitteret fra Nr. Nissum Seminarium 1930, kaldet som førstelærer ved Freerslev at regne fra den 1. november 1954. Han havde

Fra skoleindvielsen 1952. Flaget var en gave fra forældrekseden.

Freerslev nye skole fra 1952. Arkitekt F. Halleløv. (Aerodan Luftfoto).

Førstelærer Johs. Greve
fra 1954.

været lærer ved Haslev Håndværkerhøjskole 1930-32, lærer i Øde Førsløv 1932-38 og lærer i Bisserup 1938-54.

Om Freerslev skoles betydning for sognet skriver førstelærer Greve:

I perioden 1955 – ca. 1962 sluttede både ældre og unge i en sjælden grad op om det arbejde, som jeg satte i gang i form af altnskole, altnhøjskole, gymnastik, sangaltener, litteraturaltener, kristelige møder m.m. Imidlertid har sognet ændret karakter. Mange er døde, andre er rejst, nye folk kommer og rejser igen, og af unge er der kun ganske få. Dette i forbindelse med fjernsynets fremtrængen og den ændrede arbejdsfordeling – mange husmødre arbejder ude om dagen – gør, at det senere er blevet vanskeligt at samle sognet. Nu må vi nøjes med få sammenkomster pr. vinter. Alting har sin tid.

Skolen har i 1967-68 35 elever.

Freerslev skole.
(Tegnet af Bent Schmidt).

Læreriuder ved Freerslev skole

På grund af den ret beskedne læreriudebolig ved Freerslev er der ofte sket læreriudeskifte.

I 1967 er der dog over for skolen bygget en ny bolig til læreriuden. Følgende læreriuder har haft ansættelse ved skolen:

1953-1955. Fru *Elna Blirup*.

1955-1957. Fru *Vibeke Ågård Jensen*.

1957-1962. Fru *Lis Nielsen*.

1962-1965. Fru *Annelise Nielsen*.

Fra 1. august 1966, fru *Marie Krainer*.

Minder fra Freerslev skole 1887-91

Tømrer *Hans Christian Nielsen*, der havde begyndt sin skolegang i Rode skole, fortsatte den fra 1887 i Freerslev skole, idet hans forældre boede i Holtehuset. Han fortæller således:

I Freerslev skole var der kun een lærer. Jeg tror, læreren var dygtig nok, men da han efterhånden fik en stor børneflokk, var den lille løn, som en lærer fik den gang, ikke stor nok til, at han var i stand til at forsørge sin familie, så de fik nogenlunde gode kår at leve under. Derfor måtte han skrive for Bregentved godskontor for at skaffe det nødvendige til sig og sin familie, men det gik ud over os børn, som søgte skolen. Han var en optaget mand, og når noget kneb for os, og vi gik hen til ham for at få hjælp, så blev læreren ikke glad. På det vi spurgte om, fik vi ofte disse ord: *I har kun lidt begreb*, og det blev vi ikke klogere af. Det gik nogenlunde med de fleste fag, men med regning stod det dårligt til.

De børn, som ikke kunne få den nødvendige hjælp i hjemmet, var dårligt stillede, derfor var der mange, som aldrig fik lært at regne med brøk, mens de gik i skole. Jeg fik lært det, da jeg kom ud af skolen og fik købt mig en regnebog, og efter den fik jeg lært at regne og fik oprettet noget af det, som skolen havde forsømt, men een ting fik jeg lært til gavns, og det var lydighed. Jeg ved også godt, at drenge kan finde på skarnstreger, som ikke falder i god jord, hverken i hjemmet eller skolen, men jeg husker også, at vi i skolen fik banket trøjen, når noget var forkert, men jeg tog de prygl, jeg fik uden gråd og klage, selv om det gjorde ondt, men pigerne som ellers var søde og rare kunne også finde på at lave gale streger, og når det skete fik de også et rap af spanskrøret, det var dengang en god

medicin, som hørte med til det daglige brød. Måske var det i vor tid nødvendigt, at uartige børn fik lidt af samme medicin.

Jeg husker – det var et af de sidste år, jeg gik i skole – at provst Andersen fra Ringsted kom til Freerslev for at holde visitats, det faldt ikke godt ud, hverken for læreren eller os børn; det gik godt, da vi alle blev spurgt og kunne svare i fællesskab, men det slap vi ikke med. Nu måtte vi rejse os efter tur og blev spurgt enkeltvis. Vi måtte fortælle om den viden, vi lå inde med. Det gik godt med en del af klassen, men efterhånden som han kom ned i rækken, var der kun få, der kunne svare og give provsten de ønskede oplysninger. Provsten blev utilfreds og sagde med et suk: *Det kan ikke hjælpe at spørge de børn, der er tilbage, de er helt umulige.* Jeg klarede mig godt, jeg svarede rigtigt til de spørgsmål, som han stillede, jeg tror at mange af børnene var bange for provsten, så de af den grund stod tavse, selv om de vidste besked. Næste dag, vi kom i skole efter provstens besøg, var stemningen trykket, og vi kunne se, at læreren var i dårligt humør. Vi blev skammet ud, fordi vi ikke havde lukket munden op, men stod som en flok tåber. Det kom ikke alene til at gå ud over os, men også over ham, og det havde vi skyld i, men den dag blev snart glemt som så meget andet. Dagen efter gik alt som hidtil.

Vi fik ingen bøger i skolen; de bøger, som hørte skolen til, var læsebøgerne, og de som var skrevet med de gamle danske bogstaver, det var skriftlæsningsbøger, for de var skrevet som med håndskrift, men derved fik vi lært at læse den skrift, som de gamle skrev i deres ungdom. Der var også nogle tavler, hvoraf de fleste var i stykker, og af den grund var ubrugelige. Vi fik pen og blæk af skolen, men de andre bøger, vi brugte, måtte vore forældre købe. De bøger var følgende: En regnebog, en danmarkshistorie, et atlas, en geografi, en lærebog i bibelhistorie, en tabel og sproglære, og for mit vedkommende en tavle. Af disse bøger fik vi den undervisning, som der var brug for dengang.

Skolebespisningen var et ukendt begreb. Vi fik en madpakke med, og den medbragte mad spiste vi, når vi fik frikvarter og til middag. Madpakkens indhold var altid fedtebrød med ost eller kød. Da vi var i skole hele dagen, fik vi frikvarter ved ni-tiden og middag fra 12 til 1. Om sommeren fik vi disse frikvarter. Vi drenge mødte om morgenen til gymnastik kl. 6. Den varede en halv time, så kom pigerne, og så begyndte undervisningen. Vi sang en morgensang, før vi begyndte med lektierne og overhøringen, og så gik dagen med de forskellige fag, som vi skulle undervises i. Om sommeren slap vi fra skolen kl. 12. Så var der mere tid til lærerens rådighed, og vi fik mere tid til at arbejde i.

Udflugterne var ikke mange. Jeg deltog kun i én i min skoletid, og det var i Rode skole, hvor vi var en tur i København. I Freerslev var der ingen udflugter, mens jeg gik i skole. Den gang fik vi sommerferie i august måned,

så kunne vi hjælpe til i høsten, det var altid den ferie, vi blev betænkt med dengang. Vi enedes godt i skolen, drengene og pigerne legede sammen i god forståelse. Vi spillede bold, legede tagfat og skjul og to mand frem for en enke o. s. v. Om vinteren, når der var sne, kastede vi med snebolde, så vi var helt hvide. Pigerne var blandt de sidste, der gav op, selv om deres lange hår blev fyldt med sne. Når kampen var endt, og vi kom ind i den varme skolestue, så løb smeltevandet ned ad håret og tøjet, så de så noget forpjuskede ud, men vi var alle inde på, at det var morsomt med sneen, selv læreren var glad ved at se på vor lystighed. Vi tænkte ikke på, at det gik ud over tøjet og strømperne, og derfor var vi aldrig tørre om fødderne, når der var sne. Jeg husker vinteren 1888, dengang havde vi masser af sne, biveje var spærret i lang tid det år, derfor måtte vi gå ude på markerne. Når vi kom til skolen, var der dårlig plads til fødderne i træskoene, og de var våde og kolde, men når vi kom til skolen, gik vi om i køkkenet for dér at få hjælp af *madammen*, det hed ikke frue dengang. Madammen var god mod os børn.

Vi rensede træskoene så godt, vi kunne, og så tog hun gløder fra komfuret ind i træskoene, så de blev varme og tørre, det var med velbehag, vi tog dem på igen. Vi blev varme om de før så kolde fødder. Jeg kan i tankerne mærke den dejlige varme. Vi gik ind i skolestuen med træsko, og når sneen smeltede, blev gulvet slemt af sne og pløre. Skolen var ikke så fin som de skoler, vore børnebørn søger hen til nu, men jeg tænker endnu på lærerens hustru, som selv var rengøringskone i skolestuen, og særlig om vinteren var den slem at holde ren. Hun blev moder til mange børn, jeg husker ikke tallet, men det nærmede sig da dusinet, dem skulle hun også passe. De større børn måtte som vi andre hjælpe til, men børn er børn, og moderen måtte trække det største læs, den ældste datter var lidt ældre end mig, men så snart hun blev konfirmeret, måtte hun ud i verden for at tjene til opholdet, der var ikke råd til at holde hende i hjemmet, skønt hendes moder trængte hårdt til hendes hjælp. Den sidste vinter, jeg gik i skole, var i året 1891. Den vinter gik jeg hver dag på nær de dage, jeg var til konfirmationsforberedelse. Jeg skulle jo oprette det, jeg havde forsømt.

AF HASLEV KOMMUNALE SKOLEHISTORIE 1908-59

af *Jens Heltoft*, fhv. stadsskoleinspektør

Med en indledning om forfatteren af redaktionen:

Jens Andreas Thomsen Heltoft, født den 19. december 1889, faderen gårdejer i Outrup ved Varde, gift den 12. oktober 1918 med musiklærerinde Elisabeth, født Bruun, født den 2. september 1892, faderen var skoleinspektør i København. Lærereksamen fra Jelling seminarium 1910. Årskursus i historie med bifag dansk; kursus i dansk; tillægs-eksamen i engelsk, studieophold i Oxford i 1930, den 1. september 1910 lærer ved Hoven kvindehøjskole (vinterlærerinde-seminarium) og børneskole, den 31. oktober 1912 vikar ved Ølgod hovedskole, den 1. november 1913 andenlærer ved Jelling by- og seminarieskole, den 1. oktober 1923 lærer ved Viborg borgerskole samt kantor ved Viborg søndre sogns kirke. Den 1. februar 1932 overlærer ved Haslev Borger-skole, skoleinspektør 1946, stadsskoleinspektør 1953, pensioneret 1959.

Stadsskoleinspektør J. Heltoft
1932-1959.

Kordirigent i Jelling, Give og Viborg. I Haslev medstifter af korforeningen, børnehaveforeningen og museumsforeningen, formand for Sønderjysk Forening, Kirkeligt Samfund og medlem af menighedsrådet. I Sorø amt formand for de sønderjyske foreninger og Historisk Samfund samt redaktør af årbogen. Medlem af hovedbestyrelserne i grænseforeningen og praktiklærerforeningen.

Har skrevet *Kongesædet i Jelling* 1957 samt artikler i årbøgerne for de historiske samfund for Sorø, Vejle og Ribe amter. Udgiver af *Salmebog* og *Sangbog* for børn, medudgiver af *Realskolens Læsebog, Sprog og Stil* samt *Kirkehistorie* I, II og III. – Ridder 1949.

Indholdsfortegnelse

Haslev skole under Vilhelm Pedersens ledelse ..	334
Fra Langes realskole til kommunal realskole .. .	341
Uddrag af årsberetninger m. m. 1932-59	352
Tal og portrætter	376
Haslev Borgerskole og Haslev Seminarium	384
Lærere ansat 1908-59	388

Haslev skole under Vilhelm Pedersens ledelse

Overlærer Vilh. Pedersen
1908-31.

Den 1. februar 1908 blev førstelæreren i Sneslev ved Ringsted, Vilhelm Pedersen, kaldet til at være førstelærer i Haslev. 1918 blev han overlærer ved kgl. resolution samtidig med, at der blev indført købstadordning ved skolen. Han døde 1931, 63 år gammel.

I 1908 var elevtallet i kommuneskolen ca. 320, i 1931 over 500, og lærernes antal var steget fra 9 til 17. Stigningen i børnetallet fra 1901 til 1932 ses af kurven side 376.

Denne stigning stod i forhold til byens eksplosive udvikling med udbygningen af Indre Missions skoler og anlæg af SEAS; men det kommunale skolebyggeri fulgte ikke samme takt. Skolebygningen af 1897 med 6 klasseværelser og 1 gymnastiksal var for lille allerede

1908, da Vilhelm Pedersen tiltrådte stillingen, og først 1914 lykkedes det at få rejst en tilbygning med 4 klasseværelser, håndarbejdslokaler, 1 lærerværelse, 1 samlingslokale og en pedelbolig. Dette blev en stor forbedring; men snart var vanskelighederne der igen, og man måtte gribe til eftermiddagsundervisning, endogså af de større børn, og Teknisk Skole blev taget i brug. Disse forhold var selvsagt uheldige. Kri-

Skolegården med den gamle del af Borger skolen til venstre og 1914-fløjen (mod Bregentvedvej) til højre.

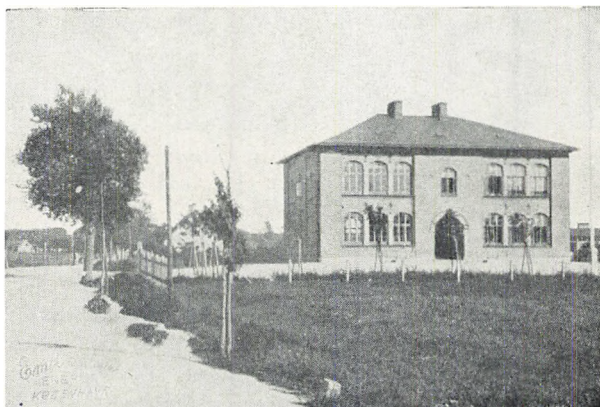
tikken ulmede, men var alligevel spæd, for man levede på en måde i patriarktiden endnu. Det var grev F. C. Moltke, højskoleforstander P. C. Davidsen og overlærer Pedersen, som havde den afgørende indflydelse i byens skoleverden. Pedersen var en stilfærdig mand, men i hans stilfærdighed var der styrke, og han kunne vente, til der var enstemmighed for gennemførelsen af tidssvarende bygninger. I 1926 lykkedes det at få bygget den såkaldte store skole med 8 klasseværelser, naturhistorielokale, sløjdsal, samlingslokale, lærerværelse, kontor, badeværelse med omklædningsværelse samt en gymnastiksal.

Skolen blev opført efter tegning af arkitekt Brüel og fik i sidste øjeblik naturhistorielokale i tagetagen.

Indtil 1918 var lærerne ved Haslev skole lønmæssigt stillet som lærerne ved andre landsbyskoler. Halvdelen af dem fik enelærerløn, halvdelen andenlærerløn. Mange dygtige lærere flyttede på grund af disse forhold til købstæderne; men 1918 blev skolen købstadordnet og førstelæreren overlærer. Samtidig gav han afkald på sin embedsbolig i den gamle skole og købte af Th. P. Opstrup et hus, Vester-gade 28, hvor hans hustru Anna og datteren, viceskoleinspektør Bodil Pedersen endnu bor.

De ældste af lærerne, som i denne tid hørte til skolens faste stab, var Knud Uglisø og Kristian Hansen.

Med tiden skulle flere og flere have eksamen, og elevtallene i 6. og 7. klasserne gik ned. Undervisningen i disse klasser blev nu forbedret ved, at der blev indført sløjde for drenge og husgerning på husholdningsskolen om vinteren for piger. Overlærer Pedersen fik endvidere lærerne med til at undervise 44 ugentlige lektioner á 44 minutter i stedet for 36 timer á 50 minutter for også at få timer til naturhistorie og fysik. Men afgangens til eksamensskolen fortsatte, og det værste var, at ikke få forældre af »honnet ambition« sendte deres børn på gymnasiet, hvilket kunne stige disse børn i den grad til hovedet, at de råbte *kommuneunger* efter tidligere klassekammerater.

Kommuneskolen på den næsten øde
Bregentvedvej omkring år 1900.

Det mest interessante ved undervisningen i denne periode var realiseringen af en slags *Mannheimersystem*. Dette system blev indført i Mannheim i slutningen af 1800-årene og udvikledes i sin fulde konsekvens i begyndelsen af 1900-årene ved, at man fordelte børnene i parallelklasser efter deres begavelse: a, b, c, o.s.v. I a-klasserne kunne man således allerede på småbørnsstadiet styre mod den højere skole, og de dårligst begavede elever kunne i hjælpeklasser få særlig hjælp, fordi man her kun skulle have få elever. Systemet blev ret udbredt både i Tyskland og andre europæiske lande samt i USA. I Danmark spærrede Grundvigs folkelige syn for, at det kunne få succes, men indført blev det flere steder, i Haslev dog kun i modereret form. Ind-

rømmes må det imidlertid, at det undervisningsmæssigt havde store fordele. Man kunne føre normalklasserne langt, når undervisningen ikke hæmmedes af retarderede elever, og disse kunne i deres specielle klasser bedre få den hjælp, de trængte til. Systemet var fuldstændig logisk og virkede derfor besnærende på mange.

Imidlertid var børnene i c-klasserne medaljens bagside, for mange af dem hørte hjemme i normalklasserne, og de følte sig ofte placeret som c-børn hele skoletiden, ja ud over denne. Først da man i trediveerne lærte at udskille hjælpeklassebørn, blev man helt klar over, at der blandt ca. 80 elever på et klassetrin kun er 3-5, som hører hjemme i en hjælpeklasse.

Børnetallet på et klassetrin i Haslev skole passede til, at c-klasserne kunne få 15-20 elever, mens normalklasserne, a og b, fik 25-30.

Der er ingen tvivl om, at skolens standard hævedes gennem denne elevfordeling, og både a- og b-klasserne, som var nogenlunde jævnbyrdige, egnede sig godt til praktikundervisningen, for eleverne kunne svare kvikt, selv på dunkelt formulerede spørgsmål. Ved eksamen klarede de sig fint. Overlærer Pedersen ønskede, at eksamensdagene skulle være festdage for børnene, de skulle ikke opleve nederlag i andres påhør. Der gik nogle måneders repetition forud for eksamen, og ved denne skulle lærerne bestrebe sig for kun at spørge om, hvad børnene kunne besvare. Hver klasse havde en eksamensprotokol, og hvert barn blev hørt og fik karakter. Når eksamen var afsluttet, regnede man gennemsnitskarakterer og numre ud, og næste skoleår havde børnene pladser efter de numre, de opnåede ved eksamen. Bag denne nummerering skimter man det akademiske og gejstlige tilsyn, og man må da beundre overlærer Pedersen for hans instrukser om, at disse dage skulle være festdage.

Indførelsen af et moderat Mannheimersystem i Haslev skole viser, at leder og lærere var modtagelige for tidens nye skoletanker og kunne realisere dem på en selvstændig og fornuftig måde. Systemet bar da også spiren i sig til den senere betydningsfulde hjælpeklasseafdeling. Man har desuden ikke sjældent hørt røster om, at skolen burde gøre noget for de særlig godt begavede (a-børn), så de ikke skulle spille tid på at vente på de tunge. Det er vel også tankerne i dette system, som ligger til grund for alle forslag om en differentiering af børn i den skolepligtige alder: to mellemskoleafdelinger i loven af 1937, boglig og almen afdeling i loven af 1958.

Overlærer V. Pedersen havde fra sine forgængere arvet ledelsen af et samarbejde mellem en juletræskomite og lærerpersonalet. Man gik fra hjem til hjem i december måned og samlede 2-3000 kr. sammen. Halvdelen heraf blev brugt til beklædning af børn fra ubemid-

lede hjem, og for den anden halvdel blev der holdt juletræsfest den sidste dag før ferien. De fire yngste årgange mødte om eftermiddagen, resten om aftenen. Hvert hold var skiftevis til chokolade, julehistorie og lysbilledfremvisning, og så sluttede man af ved det store, smukke juletræ, som Bregentved gods skænkede. Den residerende kapellan talte til de små og sognepræsten til de ældste klasser. Ved udgangen af gymnastiksalen modtog hvert barn en pose med godter.

Lærerkollegiet i 1922.

1. række fra venstre: Karen Andreassen, Maren Petersen, (g. Rechnagel), Marie Kruse, Chr. Hansen, E. Kymer og Vilh. Thure. – 2. række: Henry Andreassen, K. J. Grandal, Vilh. Pedersen, Gerda Claessen, K. B. Nielsen, Anna Larsen og H. O. Nielsen.

Beklædningsgenstandene blev delt ud i midten af december, og indsamlingen gjorde, at man sjældent så et dårligt klædt barn ved Haslev skole. Habitten eller kjolen kunne vare et år, og så kom fornyelsen. Komitéen var medbestemmende ved tildelingen og var valgt sådan, at de fleste hjemms økonomiske forhold var kendt af en eller flere. En syforening, bestående af damer i byen, forarbejdede strikkede beklædningsgenstande, som supplerede de indkøbte.

Overlærer Pedersens efterfølger lovede et sognerådsmedlem at bevare denne indsamling og gavetildeling og holdt sit løfte, selv om

ordningen i halvtredserne var forældet på grund af skolens voksende elevtal og tidernes forbedrede sociale forhold.

Overlærer V. Pedersen havde en lykkelig hånd til at få sine medarbejdere med til at fremme en god ånd over skolens gerning. Dette fremgår bl. a. af en udtalelse af ham til *Haslev Folketidende* i anledning af indvielsen af tilbygningen i 1926. Han slutter således: *Det hører til de rigeste og skønneste stunder i vor gerning, når barnet lytter til i stille undren, og det fineste og ædleste i det afspejler sig i øjet. Da forstår vi, at vort kald skal være os helligt, og at vi – lærere og lærerinder – skal være fine og takifulde under udøvelsen af vor gerning*

Borgerkolen, 1926-bygningen. (Arkitekt Rasmus Brüel).

og redelige i al vor færd. Her ligger ansvaret – det store ansvar – side om side med glæden og velsignelsen ved vor gerning.

Ansvaret og arbejdet sled på Vilhelm Pedersen, og i hans sidste leveår fungerede hjertet ikke helt, som det skulle. En dag i september 1931 kunne det slet ikke mere. Der blev stille i mange hjem i Haslev

den dag, for en mand, der i sjælden grad var en sindets adelsmand, havde forladt dem.

En indsamling til en mindesten for ham ville alle være med til, og der kom for mange penge ind til selve mindesmærket. For det overskydende beløb stiftedes *Overlærer Vilhelm Pedersens mindelegat*, hvoraf der hvert år uddeles et beløb til en flink konfirmand, som har hjælp behov.

Kongen havde hædret Vilhelm Pedersen med ridderkorset. Det siger noget, men det siger mere, at hans minde i mange, mange år blev bevaret i kærlighed og ærbødighed.

FRA LANGES REALSKOLE TIL KOMMUNAL REALSKOLE

I

I september 1931 meddelte pressens radioavis, at overlærer Vilhelm Pedersen, der nød tillid i alle kredse i Haslev, var afgået ved døden. Jeg havde dengang i 9 år været lærer ved borgerskolen i Viborg samt kordegn og kantor ved Søndre Sogns kirke og kunne tænke mig en stilling, som krævede, at jeg i højere grad kunne samle mig om det pædagogiske, end stillingen i Viborg muliggjorde. Når jeg i særlig grad ønskede at komme til Haslev, var det, fordi dette overlærerembede nok ville blive forbundet med stillingen som leder af praktikundervisningen ved Haslev Seminarium. I to år havde jeg undervist i metodik og praktik ved kvindehøjskolen i Hoven, hvor der uddannedes vinterlærerinder, i ti år havde jeg derefter været lærer ved øvelsesskolen i Jelling, inden jeg kom til Viborg.

Skolemyndighederne i Haslev kunne ikke enes om en fællesliste, men deltes i to grupper, som hver indstillede otte. Jeg var med på begge lister, og da jeg tidligere havde haft med metodik og praktik at gøre, anbefalede amtet og ministeriets embedsmænd, at jeg blev udnævnt, og denne indstilling blev fulgt op af undervisningsminister Borgbjerg, skønt han egentlig havde ønsket at udnævne Isaksen Nørsgaard, Kristrup, som var nr. 2 på flertalslisten. Kort efter kom Isaksen Nørsgaard til Struer, og jeg tiltrådte embedet i Haslev 1. februar 1932.

Blandt de indstillede var der tre lærere fra skolen i Haslev: H. O. Nielsen, V. Thure og S. P. Jensen. H. O. Nielsen var gårdmandssøn fra Venslev, som ligger i den del af Sydsjælland, som biskop Mynster spottende havde kaldt *det hellige land*, fordi der i denne egn var skabt en kristelig vækkelse ved lægmænds virksomhed, støttet af lensgreve F. A. Holstein, Holsteinborg. Dennes sønnesøn, C. C. Holstein, sluttede sig nær til Indre Mission og støttede ofte begavede unge mennesker fra hjem, som var vakt til levende kristendom gennem Indre Mission. Dette er baggrunden for, at tre brødre fra det nævnte gårdmandshjem i Venslev, H. O. Nielsen, K. B. Nielsen og Johannes Nielsen kom på Haslev Seminarium. De to første blev ansat ved Haslev skole, den tredje fik sit virkested på Fyn, hvor han blev skoleinspektør i Ejby.

H. O. Niensens hovedfag var fysik, geografi og skrivning. Hans store dygtighed i forbindelse med et ejegodt sind og en særlig evne til at virke samlende på forskellige gemytter gav ham i mange år en central stilling i lærerkollegiet ved Haslev skole. Han blev skolens første vicespektør. V. Thure, der var kordegn ved Haslev kirke, blev hans efterfølger. Mange af hans slægt havde haft lærervirksomhed i Vestsjælland. Undervisningsevnen sad ham i blodet, og han kunne påtage sig

Viceskoleinspektør
Vilh. Thure, 1913-62.

Viceskoleinspektør
H. O. Nielsen, 1909-55.

undervisningen i mange af skolens fag. Som lærer i naturhistorie i mellem- og realskolen var han ofte beskikket censor ved skoler rundt i landet. I mange år havde han været sekretær hos min forgænger i embedet og sad inde med megen viden om love og anordninger. I samvær var han stilfærdig, men blandt børn udfoldede han sig, så de blev glade og fulgte ham med liv og lyst. En frugtbar lærergering var afsluttet med hans død 1964. Han havde da virket ved samme skole i 50 år.

For mig som skoleleder var det en lykke, at jeg havde mænd som H. O. Nielsen og V. Thure som nærmeste medarbejdere.

S. P. Jensen, som også var indstillet til embedet i Haslev, blev skoleinspektør i Ringsted, hvor han døde 1963, anset for sin faglige dygtighed, navnlig i sprog, og afholdt for sin fine menneskelighed.

Umiddelbart efter at jeg havde begyndt arbejdet i Haslev, trængte spørgsmålet om indførelse af en kommunal eksamensskole sig på. Der var dyb splittelse i sognerådet om denne sag, for flertalsgruppen, 2 radikale og 4 socialdemokrater var for, mens borgergruppen, i alt 5, var imod. Dette forhold måtte ses i lyset af en strid, som opstod 20 år før, da Haslev Gymnasium blev oprettet.

I året 1894 startede *Olaf Lange* en privat realskole i Haslev. Elevtallet voksede år for år og nåede 1913 op på ca. 140. Lensgreven på Bregentved støttede skolen, og kommunen gav også tilskud til den. Alligevel måtte Lange i mange år kæmpe med økonomiske vanskeligheder. Han havde ingen kapital, da han begyndte, og derfor tyngede en ret stor byggegæld budgettet. Imidlertid lysnede det efter 1910. Skolen fik større og større statstilskud; som eksamensskole udfyldte den et tomrum i egnens skolebillede, og Lange var en landskendt og dygtig skolemand. Sammen med førstelærer Smith, Himmelev udgav han et fortræffeligt skriftligt dansk system, som blev udbredt over hele landet. Også en god læsebog udgav han. Amtmand Saurbrey, Hillerød, søn af overjægeren på Bregentved, gik i Langes realskole og udtalte 8. december 1964 i et interview til *Politiken*: *Jeg havde den udmærkede Olaf Lange i geografi, tysk og dansk. Han var en fremragende pædagog.*

Denne bedømmelse stemmer ganske med, hvad jeg har hørt af andre, som har gået i hans skole.

Imidlertid havde en kreds inden for Indre Mission arbejdet med en plan om at få oprettet et privat gymnasium med et kristent præg, og man havde efter forskellige overvejelser bestemt sig til at undersøge, om der i Haslev var mulighed for at realisere denne plan. I det påtænkte gymnasiums mellem- og realskole måtte man have børn fra by og egn, og en dag i februar 1913 mødte højskoleforstander P. C. Davidsen, Haslev Højskole, og sanatorielæge Chr. Gøtzsche, begge fra Haslev, op hos Lange, fortalte ham om gymnasieplanen og tilbød at købe hans skole.

Lange var ikke glad for de to herrers besøg. Haslev Realskole var blevet en del af ham selv, han kunne ikke godt tænke sig at begynde forfra og oparbejde en ny skole, og desuden var tilbudet efter hans opfattelse bilagt med trusler: et gymnasium ville i alle tilfælde blive oprettet, to eksamensskoler i en lille by som Haslev kunne ikke trives, enden ville uhjælpeligt blive, at realskolen gik ned.

Lange mente, at han i denne atmosfære måtte afslå tilbudet, og dette standpunkt fastholdt han senere, selv om han ofte vaklede under

det røre, som nu rejste sig i byen: indlæg for og imod i de lokale blade, offentlige møder, oppiskede stemninger, beskyldninger for usandfærdighed, vaklen på begge sider.

Højskoleforstander Davidsen vaklede dog ikke. Han var overbevist om sagens betydning og styrede med megen energi lige mod sit mål. De langvarige og pinlige forhandlinger endte med, at Lange gav op. I november 1913 gik han ind på at give en forkøbsret til et kommende gymnasium for 45.000 kroner, hvoraf de 30.000 var for bygningerne, som lå på Tingvej. Allerede året efter tog gymnasiet disse bygninger i brug, mellem- og realskolens elever kunne fortsætte deres skolegang samme sted, men med nye lærere og en ny skoleleder, rektor Carl A. Olsen. To år efter blev det nybyggede gymnasium i skolegade indviet, skolebygningen på Tingvej blev solgt til SEAS, hvor det nu er indgået som et led i et stort bygningskompleks, som er rejst til den vidt for-grenede administration af selskabets virksomhed.

Men Lange var bitter og følte sig fortrængt fra sin skole. I året 1916 udgav han et skrift med en redegørelse for hele sagen. Dets titel er *Hensigten helliger midlet*. Man forstår hans bitterhed, men må dog vist give Indre Mission ret i, at den ikke kunne henlægge planen om oprettelse af et gymnasium i Haslev, fordi der i forvejen var en privat realskole i byen. Lange fik en passende betaling for skolen og af den kommende rektor tilbudt en lærerstilling ved gymnasiet, og det er ikke rimeligt at tvivle om oprigtigheden i dette tilbud.

Stærke taktiske midler blev der anvendt under forhandlingerne, det er sikkert nok, men det er mindre sikkert, at der er holdbarhed i beskyldningerne for usandfærdighed. Man kan let komme til at modsige sig selv, når man vakler, og ens modpart kan da få den opfattelse, at man lyver. Man må også erindre, at mange mennesker i situationer af den art lammes i deres normale reaktioner, fordi de ikke ved, hvad der foregår, og derfor let fyldes med mistro.

Lange var, da jeg kom til Haslev, medhjælper hos undervisningsinspektøren for mellem- og realskolerne, Otto Bjørneboe, og da jeg talte med ham, blev jeg straks klar over, at den gamle bitterhed stadig sad dybt i ham. Kort efter døde han, og Bjørneboe sagde engang til mig: *Han vendte næsten hver dag tilbage til denne sag, og jeg kunne tænke mig, at Haslev Realskole og dens skæbne var det sidste, han tænkte på.*

Midt under stridighederne søgte seminarielærer J. P. Nielsen, der senere tog navnet Togeby og blev seminarielærer i Ranum, at forlige modsætningerne ved at foreslå, at Langes Realskole blev kommunal realskole. De radikale og socialdemokraterne i sognerådet anbefalede, at dette skete, men det borgerlige flertal gik imod, nogle af økono-

miske grunde, andre fordi de som hørende til Indre Mission mente, at gymnasiet ikke kunne undvære de elever, som en kommunal real-skole ville tage, selv om det var en præliminæreksamen, man indførte, hvad S. P. Nielsen havde foreslået.

I 18 år var der nogenlunde stilhed om sagen; men gemt var ikke glemt, og da den blev rejst, så snart jeg havde overtaget embedet, brød diskussionen løs igen med fornyet kraft, og man forsøgte at slå hinanden med de samme argumenter, som man havde anvendt 20 år før, selv om der nu for en del var nye mennesker i sognerådet og i byen.

III

Den centrale skikkelse i sognerådet var sagfører, direktør Th. P. Opstrup, som sammen med gårdejer Chr. Larsen, Højriisgård, var valgt af de radikale. Imellem disse og rådets fire socialdemokratiske medlemmer, som spøgefuldt blev kaldt *murerforbundet*, var der et nært samarbejde. Den midtsjællandske befolkning har let ved at finde på skæmtende og rammende øgenavne og sammenligninger. En trivelig baker kaldte man baker *Bolle*. Da man, inden jeg kom til byen, havde en baker *Hal-toft* og derefter med mig fik en *Hel-toft*, sagde man, at nu havde Haslev halvanden toft. Den socialdemokratiske sogneråds gruppe bestod af murer Wald. Pedersen, murer J. N. Pedersen, murer Carl Arler og tømrermester C. Christiansen. De havde givet Opstrup deres stemmer ved formandsvalget i sognerådet, og de ønskede lige-som han en kommunal realskole.

Th. P. Opstrup var fra Ringkøbing, hvor hans fader var vognmand. Den kommunale skole i denne by kaldtes borgerskolen, et navn på byskoler, som gav en fyldigere undervisning, end man kunne få i almindelige kommunale skoler. Skoleinspektøren fik senere skolen om-dannet til en borger- og realskole; men Thomas Opstrup måtte udskrive, da han var 14 år. Inspektøren tog sig nu af den lærelystne dreng og forberedte ham til en realeksamen, som almindeligst blev kaldt præliminæreksamen. Prøven blev holdt på universitetet, og Thomas klarede sig fint i alle fag. Han kastede sig nu over det juridiske studium og tog dansk juridisk eksamen 1883, altså 21 år gammel, og året efter fik han ansættelse som fuldmægtig hos dommeren over Bregentved-Gisselfeld Birk, som dengang havde kontor i Vester Egede. Når han tænkte på, hvor vanskeligt det havde været for ham at nå frem, fordi der ikke var realskole i Ringkøbing, var der for ham ingen tvivl

om, at der i Haslev måtte være en selvstændig realskole for by og egn.

Da sagen nu i 1932 igen blev rejst, kunne Opstrup anføre, at Haslev gymnasiums egentlige formål var at forberede til studentereksamen, dets lærere var også specielt uddannet til denne opgave. Desuden var skolen et Indre Missions gymnasium og som sådan en privat skole, som kommunen ingen indflydelse havde på.

Modstanderne af kommunal realskole havde forskellige modargumenter og hævdede, at det vel ikke kunne diskvalificere skolen, at mange af lærerne havde skoleembedseksamen, og at den var en kristen skole. Det helt afgørende i denne sag var dog, at gymnasiet måske så sig nødsaget til at flytte til en anden by, dersom man oprettede kommunal realskole, og der var byer nok, som kunne indse betydningen af at få et gymnasium.

Sådan summede argumenterne frem og tilbage.

Under samtaler på tomandshånd med forskellige i byen levede jeg mig efterhånden ind i problemerne. Tømrermester Christiansen fremhævede, at arbejderne selvfølgelig ikke havde noget imod gymnasiet; men han fandt, at børn fra arbejderhjem ikke altid kunne finde sig godt blandt kostskoleelever og gymnasieelever på grund af forskel i påklædning og sprog. Seminarieforstander N. H. Rasmussen ville gerne støtte en betydelig udbygning af folkeskolen, egentlig viste han også sympati for indførelse af kommunal eksamensskole, men mente dog, at der ikke kunne eksistere to mellemskoler i byen. Rektor Carl A. Olsen gjorde den samme opfattelse gældende. Gymnasiet havde nu to parallelle mellemskoleklasser, den ene væsentlig af børn fra Haslev. Berøvede man dem den, kunne gymnasiet efter hans mening ikke overleve, med mindre da børnetallet i Haslev ville stige betydeligt.

Provst L. Nørgaard, Øde Førslev, der holdt meget af Haslev skole, ville ikke anbefale en indstilling om indførelse af eksamensskole i Haslev. Statskonsulent F. C. Kaalund-Jørgensen og departementchefen indtog samme standpunkt. Undervisningsminister Borgbjerg henstillede, at jeg støttede arbejdet for indførelse af kommunal realskole, men at vi gik varsomt frem, så forslaget kunne få så mange stemmer som muligt i det kommunale råd.

Imidlertid forstod jeg efterhånden, at det kommende børnetal i kommuneskolen ville være en faktor, som måtte med i bedømmelsen af, om man kunne fylde rammerne ud i en kommunal eksamensskole. I en del byer gik ca. $\frac{1}{3}$ af børnetallet på et klassetrin til mellemskolen. I andre byer, f. eks. Gentofte, over halvdelen. En undersøgelse på kommunekontoret viste, at børnetallet i skoledistriktet de kommende år ville gå stærkt ned. I 1932 var der 521 børn i skolen, i 1. klasserne

blev indskrevet 79. De tilsvarende tal ville om nogle år dale til ca. 400 og 40. Hvis man nu gik ud fra, at ca. halvdelen af 40 børn egnede sig til eksamensskolen, kom man ved indførelse af kommunal eksamensskole til at stå over for en deling af ca. 20 børn mellem to eksamensskoler. Et sådant forhold ville selvsagt give anledning til vanskeligheder og stridigheder, som man burde undgå.

Sagen var ikke let. Hvordan skulle jeg holde mit løfte til Borgbjerg om at støtte indførelse af kommunal eksamensskole og dog gå frem med varsomhed? Under disse forhold foreslog jeg, at man delte indførelsen af kommunal eksamensskole i to afsnit. Det første med borgerskoleeksamen ved skolepligtens ophør, det andet med en ordning, hvorefter egnede elever kunne fortsætte på gymnasiet eller i en præliminærafdeling på kommuneskolen. Ved siden af eksamensafdelingen skulle der oprettes en praktisk afdeling, hvori der bl. a. blev undervisning i skolehave for drenge og skolekøkken for piger.

På grundlag heraf forelagde Opstrup nu i sognerådet et forslag om indførelse af borgerskoleeksamen og præliminæreksamen. Borgergruppens fem medlemmer var som helhed mod forslaget og havde dygtige ordførere i sagfører Ehlers Damgaard og seminarielærer M. Lambertsen. Den sidste talte også mod indførelse af borgerskoleeksamen. Samtidig mobiliseredes byens store foreninger: handelsstandsforeningen, håndværkerforeningen og borgerforeningen til protester i bladene. Redaktøren af det radikale *Venstres Folkeblad*, S. Spanning, var af den opfattelse, at en skoleordning burde hvile på et nogenlunde bredt grundlag, og det samme mente Chr. Larsen, Højriisgaard, som i øvrigt aldrig havde været en helhjertet tilhænger af en kommunal realskole. Seminarieforstander N. H. Rasmussen var ivrig for indførelse af borgerskoleeksamen. Han havde forhørt sig i Nykøbing F., hvor man havde den. Lærere i denne by kunne fortælle, at ordningen var så tilfredsstillende, at man ikke ville gå over til mellemskoleordning, fordi borgerskoleeksamen gav en bedre folkeskole. Efterhånden fik han sin gruppe med sig, og resultatet blev, at sognerådet i et møde den 23. august 1932 med tilslutning af alle partier vedtog en ny skoleordning på grundlag af Opstrups forslag. Ganske vist måtte forslaget om indførelse af præliminæreksamen udgå, men alle partier i rådet stemte for, at undervisningen i Haslev skole skulle ændres således, at børnene i de ældste klasser skulle deles i en teoretisk og en praktisk afdeling, og at eleverne i den teoretiske afdeling som afslutning på den skolepligtige alder kunne tage borgerskoleeksamen. I den praktiske afdeling skulle der indføres skolehave og skolekøkken.

Sagen var blevet indgående debatteret rundt i byen; men efterhånden faldt der ro over sindene. Mange var dog skeptisk indstillet over for

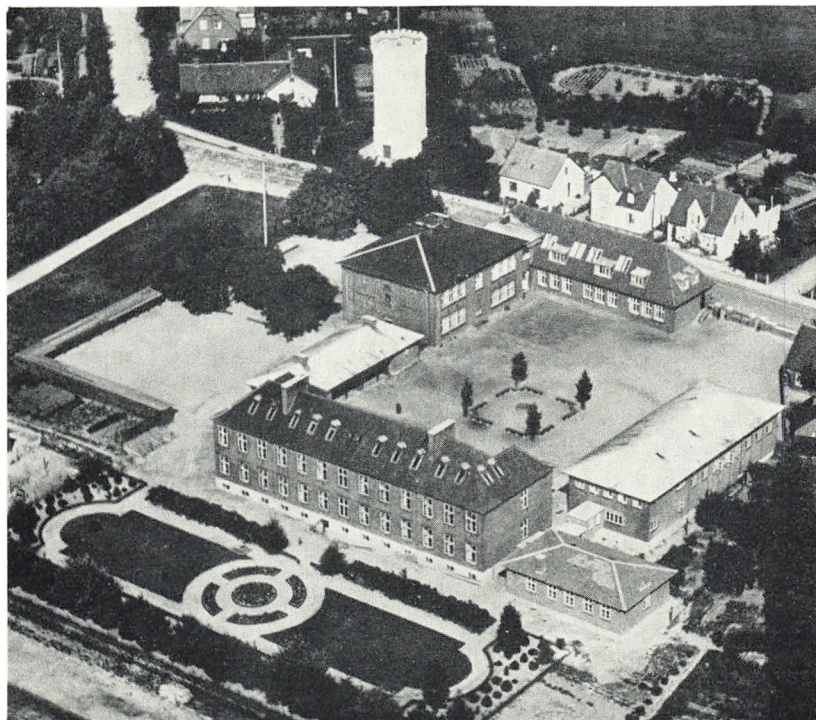
borgerskoleeksamen, hvis eksistens vistnok ingen i byen havde haft kendskab til. Dette var ganske naturligt, for i 1932 havde man den kun ved få danske skoler. Den har sin oprindelse i en resolution af 4. marts 1891 og var beregnet på, at elever i konfirmationsalderen med et passende modenhedsbevis kunne gå over i praktisk virksomhed, i handel eller håndværk. Fordringerne til denne prøve var imidlertid for strenge, og i ny bekendtgørelse af 30. januar 1899 indskrænkede man prøven til at omfatte sidste års pensum. Da mellemskole- og realeksamen indførtes 1903, gik de fleste skoler over til den, men en del ønskede at bevare borgerskoleeksamen, så elever ved skolepligtens ophør kunne få et eksamensbevis med udtryk for deres standpunkt. For elever, der ønskede at fortsætte deres skolegang ud over den skolepligtige alder, indrettedes en to-årig præliminærafdeling. Denne overbygning måtte som nævnt udgå under forhandlingerne i sognerådet om den ny skoleordning i Haslev. Der måtte nu træffes en ordning, hvorefter elever med borgerskoleeksamen under visse forudsætninger kunne fortsætte i gymnasiets mellemskole.

Der var imidlertid ingen organisk forbindelse mellem borgerskoleeksamen og mellemskoleeksamen. Statskonsulent Kaalund-Jørgensen karakteriserede borgerskoleeksamen som en *lille mellemskoleeksamen*. Man førte da også borgerskoleelever ret vidt i dansk, regning og sprog, men man brugte folkeskolens bøger undtagen i de nævnte fag. Imidlertid var der fra alle sider god vilje til at komme hinanden i møde, så man i skolerne kunne komme til at arbejde i ro. Ved et møde i ministeriet, hvor statskonsulent Kaalund-Jørgensen og undervisningsinspektøren for gymnasieskolerne samt lederne for Haslev Gymnasium og Haslev Borgerskole var til stede, blev der fastsat følgende regler for optagelse i Haslev Gymnasium af elever med borgerskoleeksamen fra Haslev skole:

Elever med karakteren mg+ eller mere kan optages i gymnasiets 4. mellemskoleklasse, hvis optagelsen anbefales af borgerskolen, elever med g+ eller mere kan optages i gymnasiets 3. mellemskoleklasse, hvis optagelsen anbefales af borgerskolen.

Sognerådet vedtog derefter, at kommunen skulle betale en del af skolepengene for elever fra kommunen, der gik i Haslev Gymnasium, så forældrene kun skulle udrede et beløb, der svarede til statsskolernes takster. I 1. og 2. mellem var dette tilskud dog begrænset til ca. 10 elever, idet man her tog hensyn til borgerskolens to eksamensklasser.

Lærerrådet skulle nu udarbejde skoleplan og undervisningsplan efter den ny ordning. Da de skriftlige opgaver ved borgerskoleeksamen i dansk og regning nærmede sig til de opgaver, som blev givet ved mel-

Luftfoto af Borgerskolen fra syd-øst.
Nederst til højre skolekøkkenet.

lemskoleeksamen, var det nødvendigt, at eleverne i grundskolen fik et større timetal i disse fag. I 2., 3., 4. og 5. klasserne blev det ugentlige timetal nu sat op til 8 eller 9 i dansk og 5 eller 6 i regning. Bestemmelsen om undervisning i den praktiske afdeling medførte, at der blev bygget skolekøkken. Endvidere blev der opført en overbygget gang, som skabte forbindelse mellem gymnastiksal, skolekøkken og bad. 1831 m² af kommunens jord bag sygehuset blev udlagt til skolehaver.

Skolekøkkenbygningen blev opført efter tegning af arkitekt Brüel og blev indviet ved en lille festlighed den 30. september 1933, hvor skolekøkkeninspektoren, frk. Thyra Hansen, var til stede.

Undervisningsplanen blev af skoledirektionen for Ringsted og Alsted herreder stadfæstet den 11. marts 1933, og efter denne plan arbejdede man nu ved Haslev skole i en årrække. Det sidste hold med borger-

skoleeksamen dimitteredes 1947, og da havde i alt 265 elever taget denne eksamen i Haslev. Mange af dem havde fortsat deres skolegang i gymnasiets eksamensafdelinger.

Th. P. Opstrup døde 1939. I Haslev kommunale skoles historie har hans navn en fremtrædende plads. Gennemførelsen af eksamensskolen i dens fulde udstrækning oplevede han ikke; men hans navn er uløseligt knyttet til fremskridt, som skoleordningen af 1932 førte med sig. Det blev hans søn, landsretssagfører Paul Opstrup, som kom til at gennemføre den kommunale mellem- og realskole, efter at borgerskoleeksamen var faldet bort.

I 1933 døde tømrermester C. Christiansen. Han havde let ved at føje sine ord og var ofte socialdemokraternes ordfører i sognerådet. Der var noget levende og hjerteligt i forbindelse med typisk sjællandsk humor over denne mand, som man umiddelbart kom til at synes om. *Vi vil jo gerne, at vore børn får lært mere, end vi selv fik*, sagde han engang til mig. *De kan gå ud fra, at vi vil støtte Dem i Deres arbejde for fremskridt på skolen.*

Christiansens sidste arbejde på skolen som tømrermester var den store vinkelbyggede cykelstald, som blev opført 1932.

1934 døde købmand Axel Røber, en resolut, retsindig og betydelig personlighed, som også omfattede sit arbejde i skolekommissionen med stor interesse.

IV

Skoleloven af 1937 indeholdt en bestemmelse om, at borgerskoleeksamen skulle bortfalde senest 1948. Landsretssagfører Paul Opstrup var i disse år formand for sognerådet og ville gerne gennemføre en kommunal realskole. Børnetallet ved borgerskolen var i opgang, og de betænkeligheder, som måtte gøre sig gældende i 1932, var svindende. Man forstod også, at man ikke kunne gå tilbage til forholdene før borgerskoleeksamen, så den blev nu et fundament til en videre udbygning af eksamensskolen.

I denne tid talte jeg med de fleste af sognerådets medlemmer om sagen. Velvillige var de egentlig allesammen; men nogle var alligevel tøvende, og jeg forstod da, at man ikke rigtig kunne overse konsekvenserne af kommunens forhold til gymnasiet, når man fik en kommunal realskole. Jeg opsøgte derfor rektor Kæstel ved Haslev Gymnasium for at drøfte sagen med ham. Vi havde arbejdet nøje sammen under borgerskoleordningen, som indebar mange muligheder for stridigheder mellem de to skoler, fordi gymnasiet helst skulle have ca. 15 elever

fra borgerskolens 5. klasse ind i dets 1. mellem, og fordi det førte en del af vore elever videre i dets 3. eller 4. mellem.

Når skolefordelingen af børnene alligevel skete i fuld enighed, så der faktisk ikke forekom stridigheder af nogen art mellem de to skoler, må æren herfor ikke mindst tilskrives Peter Kæstel, som var en reel og fordomsfri mand. I vor samtale om en ny ordning gik han straks ind på, at vi i fællesskab skulle fremlægge vore forslag for sognerådet, og at vi ikke ville modarbejde hinanden. Forhandlingerne blev ført på rådhuset, især i et snævert udvalg, som bestod af de to skoleledere og sognerådsformanden.

Forhandlingerne tog tid; men alligevel vedtog sognerådet i et møde den 27. marts 1945, at der fra 1. april 1946 skulle indføres kommunal mellem- og realskole. De drivende kræfter bag denne vedtagelse var Paul Opstrup, L. P. Christiansen og N. H. Rasmussen. Skolen skulle nu ordnes efter skoleloven af 1937 med 5-årig grundskole, 4-årig eksamensmellemskole, en realklasse, en eksamensfri mellemskole og særklasser med børn, der ikke kunne følge den almindelige undervisning. Skoleplan og undervisningsplan blev derefter udarbejdet i overensstemmelse hermed og skolens navn blev *Haslev Borger- og Realskole*.

Sognerådet gav desuden børn fra Haslev-Freerslev kommune let adgang til at komme på Haslev Gymnasium, idet man betalte forskellen mellem gymnasiets skolepenge og statsskolernes takster. Hertil kom desuden hjælp til bøger.

Vedtagelsen skete på et tidspunkt, da alles sind havde let ved at bøje sig imod hinanden. Tyskerne havde belagt alle skoler i byen undtagen gymnasiet, og borgerskolens klasser var knebet ind forskellige steder spredt over hele byen.

Den 4. maj om aftenen skulle fælleslærerrådet drøfte ny skoleplan og ny undervisningsplan, og vi havde fået lov til at bruge rådhusets smukke mødesal. Forhandlingerne var ikke vanskelige, for vi glædede os over, at eksamensskolen endelig var blevet vedtaget. Imidlertid blev forhandlingerne pludselig afbrudt. Døren blev revet op, og nogle unge piger dansede ganske uformelt ind i salen, idet de jublede: *Til lykke! Tyskerne har kapituleret! Danmark er fri!*

Det varede ikke mange sekunder, inden salen var fuldstændig tom. Mødet var *udsat* uden formaliteter.

UDDRAG AF ÅRSBERETNINGER M. M. 1932-59

1932

Samtlige lærere havde på skift gårdvagt i frikvartererne, men børnene kom ikke ud helt på samme tid, fordi der ikke var noget signal, der fælles for hele skolen skulle angive, hvornår undervisningstiden sluttede for hver time. Derimod gik børnene ind samtidig. Den store klokke ved indgangen til hovedskolen havde været madklokke på Gisselfeld. Når læreren brugte den, stillede børnene op.

Et ringeapparat med ledninger til alle skoleafdelinger blev installeret for at skabe ensartethed over udgang til legepladserne og indgang til undervisningen.

Provst L. Nørgaard, Øde Førslev, provst for Ringsted og Alsted herreder, besøgte skolen og udtalte tilfredshed med alle forhold.

Provst Nørgaard omtaltes ofte som *Danmarks dygtigste provst*. Han var ministeriets rådgiver med hensyn til affattelse af cirkulæreskrivelser til skoledirektionerne og var udset til at blive amtskolekonsulent i Åbenrå amt efter genforeningen med de sønderjyske landsdele; men da Danmarks Lærerforening rørte på sig, trak han sig tilbage. Han var meget pertentlig med alt sit kontorarbejde og skrev selv med sin pen alle de skrivelser, som udgik til skolerne i provstiet. Provst Nørgaard sled sig selv op, fordi han i sin embedsførelse til det yderste var omhyggelig og sparsommelig. Han var en sjælden fin og interessant type fra det gejstlige tilsyns sidste dage. Sognepræsten i Ringsted, Johs. V. Beck, blev hans efterfølger.

Lærerrådet bifaldt, at man indførte fælles morgensang med de større børn, således at de forskellige klasser under denne andagt fik anvist bestemte pladser på den lange gang i hovedskolen.

1933

Ved årsprøven havde hver enkelt lærer tidligere selv ordnet de skriftlige arbejder, som skulle fremlægges. Derimod blev der lagt stor vægt på de mundtlige prøver med karaktergivning af forskellige censorer. Karaktererne blev nøje udregnet, og børnene fik numre og siddepladser i det nye skoleår efter udfaldet af eksamen.

Lærerkollegiet i juni 1933.

1. række fra venstre: K. J. Grandal, Johanne Stenstrup, Karen Andreassen, Jens Heltoft, Gerda Claessen, Ella Nielsen (f. Frederiksen), Vilh. Thure.
 – 2. række: Holger Skipper, H. O. Nielsen, E. Kymer, Søren P. Jensen (kaldet Rungsted), vikar frk. Eli Hansen, Anna Larsen, K. B. Nielsen, vikar Anker Petersen og E. A. Mogensen. – 3. række vikar Søren A. Nielsen og Henry Andreasen.

Årsprøven ordnedes nu sådan, at skolens leder gav opgaverne til prøverne ved skriftlig eksamen, som derved blev en effektiv prøve. Derimod slækkede man på kravene til de mundtlige prøver, så der ikke skulle gå så lang tid med hæsblesende repetition af lektiestof.

I det nye skoleår valgte eleverne selv deres sidekammerater.

I 1933 opførte cementstøber Bang et hus ved gadekæret med tre lejligheder. Han spurgte mig om råd angående navn til huset, og jeg foreslog, at det kom til at hedde *Styvelhus*, fordi styvel er et gammelt navn til gadekær. På 1. sal i dette hus boede vi i 26 år til leje; kommunen havde ikke andel i lejemålet.

Med den ny skoleplan af 1933 skiftede skolen navn fra *Haslev Kommuneskole* til *Haslev Borgerskole*, fordi skolen nu havde fået borgerskoleeksamen og dermed en udvidet undervisning ligesom borgerskolerne i en række købstæder.

Skolen fik bevilget tilskud til lejrskoleophold på Raunstrup for en

6. klasse. Andre klasser ledsagedes af deres lærere til Holmegård glasværk eller på besøg i virksomheder i byen.

Lejrscoleophold var dengang noget nyt og havde en varm talsmand i skoleinspektør G. J. Arvin, som var censor i praktisk skolegerning.

Besøgene i de praktiske virksomheder med efterfølgende rapporter var et udslag af tidens bestræbelser for at gøre undervisningen i de store klasser mere virkelighedsnær for de børn, som snart skulle ud i det praktiske liv.

1934

I lov af 20. maj 1933 om folkeskolens tilsyn og styrelse åbnedes der mulighed for, at forældrene ved direkte valg kunne vælge et forældreråd. Ved en skole på Haslev Børgerskoles størrelse skulle mindst $\frac{1}{6}$ af forældrene i skoledistriktet rette henvendelse til kommunalbestyrelsen herom. I april 1934 enedes man om uden afstemning at give forældrerådet ved Haslev skole følgende sammensætning: murer J. N. Pedersen, ingeniør N. Fr. Nielsen og lagerforvalter E. Lorenzen. I henhold til bestemmelser i samme lov skulle sognepræsten ikke længer være født formand for skolekommissionen. Pastor Im. Bang fungerede dog endnu en del år som formand, men valgt af kommissionens medlemmer.

Med samme lov indførtes der en bestemmelse om, at der i hvert amt skulle ansættes en amtskolekonsulent, der dog skulle være en lærer som virkede i amtet. Han valgtes for seks år og skulle have vikar i sit lærerembede.

Førstelærer H. J. Hansen, Frederiksberg ved Sorø, blev amtets første amtskolekonsulent og var ofte en kær gæst i Haslev skole.

Provst Johannes V. Beck, Ringsted, fik som amtsprovst sæde i skoledirektionen.

1935

Skolen indbød i oktober sammen med forældrerådet til et forældre-møde med undervisning i nogle klasser og foredrag med lysbilleder i den store gymnastiksal. Der var udsendt indbydelser til alle hjem, og forældre kunne tegne sig til at deltage i et kaffebord. Ca. 200 modtog indbydelsen, og i en lang årrække blev der på skolen afholdt store møder, der samlede så mange, som kunne rummes i salen. Forældrerådets formand eller overlæreren ledede møderne, som blev et værdifuldt folkeligt indslag i forbindelsen mellem skolen og hjemmet.

1936

Spørgsmålet om skolebespising drøftedes i forældrerådet; men ingen af dets medlemmer var stemt for at indføre noget i retning af *Oslofrokost*, som ellers anbefalede fra officiel side. J. N. Pedersen sagde bl. a., at børnene var bedst tjent med *mors mad*. Derimod indførte man, at børnene i vinterhalvåret spiste frokost i klasseværelset under lærerens tilsyn. Man havde tidligere uden succes givet børnene lejlighed til at købe mælk i frikvartererne hos pedellen. Nu skulle den forudbestilles og betales forud hver uge, og salget steg fra 20 til 280 flasker pr. dag.

Ved et praktklæremøde i København diskuterede man, hvad den afdeling i skolen, som skulle være parallel med eksamensskolen, burde hedde. Statskonsulent F. C. Kaalund-Jørgensen holdt på navnet *den praktiske mellemskole*; men Københavns skoleborgmester, dr. phil. Ernst Kaper, fhv. rektor i Ordrup, mente, at navnet *den eksamensfri mellem-skole* var bedre. Desværre for denne afdelings skæbne sejrede borgmesterens forslag ved lovens udformning 1937. Hans argumentation gik iøvrigt ud på, at eksamensskolen vel ikke skulle være upraktisk.

1937

Hvert år i begyndelsen af marts måned havde jeg besøg af fhv. postmester i Haslev, Fred. Dreyer, en rank og fin mand, som nød megen anseelse i byen. Han havde et beløb med til en flink konfirmand fra et hjem, hvor man ville blive glad for hjælp til den forestående festdag. Vi fulgtes så ad ud til det hjem, som blev udvalgt, og overrakte gaven personligt.

Den 8. august 1937 døde Fred. Dreyer, og hans søn Erik Dreyer, som var statens forligsmand i arbejdsstridigheder, oprettede nu sammen med sin hustru et legat, hvorefter der årligt ville kunne ydes ca. 225 kr. til konfirmander, der havde vist flid og god opførsel i skolen, og hvis forældre var ubemidlede. Legatbestyrelsen skulle bestå af postmesteren, skoleinspektøren og sognepræsten med postmesteren som formand.

Ved sognerådvalget 1937 kom der nyt flertal. Skolekommissionen, som valgtes af sognerådet, fik dermed også nyt flertal. Pastor Bang blev ikke genvalgt, men fortsatte som medlem af kommissionen. Dommer L. Th. Arnskov var nyvalgt og blev formand.

1937 bifaldt sognerådet en indstilling fra mig om, at der i Haslev oprettedes en kommunal aftenskole.

Seminarielærer J. M. Jensen afløste ingeniør N. Fr. Nielsen som medlem af forældrerådet. J. N. Pedersen fortsatte som formand for rådet til 1943. I disse 9 år var der ikke uoverensstemmelser af nogen art i rådet. Til dette forhold bidrog formandens ro og velovervejede indlæg.

Indførelse af frivillige 8. klasser var anbefalet allerede i cirkulære af 20. maj 1933, men først med folkeskoleloven af 18. maj 1937 blev det til alvor rundt i landet med forsøgene på at få disse klasser oprettet. I nævnte cirkulære anbefaledes det, at man ved undervisningen i 8. klasserne ikke følte sig bundet af den almindelige inddeling i fag, men at man samlede det værdifuldeste kundskabsstof i større grupper, så at disse emner støttede hinanden. Bag formuleringen af denne undervisningsmetode skimter man statskonsulent Kaalund-Jørgensens opfattelse af, hvordan man kunne nyorientere og interessere store børn i en *praktisk afdeling*.

I Haslev blev der 1938 oprettet den første 8. klasse. V. Thure havde de fleste timer i den og fik dens elever til gennem emneundervisning at udarbejde interessante arbejdsbøger, præget af selvvirksomhed.

Det karakteristiske ved skoleloven af 1937 var, at man forsøgte at skabe en parallel til eksamensmellemskolen ved at indføre den eksamensfri mellemskole. Børnene i de ældste klasser skulle gaffeldes, og det passede bedst i skolebilledet, at man delte dem ved udgangen af 4. klasse, idet der så blev 4 klassetrin både til eksamensmellemskolen og den eksamensfri mellemskole. Men af hensyn til den modenhed, som krævedes af børnene i eksamensskolen, blev det alligevel praksis at dele ved udgangen af 5. klasse.

En meget vigtig nydannelse var lovens krav om udskillelse i særklasser af de elever, som ikke kunne følge den almindelige undervisning. Men da undervisningen både i den eksamensfri mellemskole og i hjælpeklasserne krævede evne og lyst til hos lærerne at sætte sig ind i nye undervisningsformer, ofte også gennem ekstrauddannelse, åbnede loven mulighed for, at lærere i de to nye skoleafdelinger kunne lønnes efter § 35 i lærerlønnsloven af 1931. Denne paragraf var sat ind for at give lærere, som underviste og dimitterede i eksamensskolen både nedsat timetal og højere lønning. Lærer V. Thure, som fortrinsvis havde sine timer i 8. klasse, altså i den eksamensfri mellemskole, og frk. E. Kymer, der fortrinsvis fik sine timer i hjælpeklassen, blev indstillet og udnævnt til § 35-lærere med de fordele, som denne udnævnelse gav.

1939

Kommunen gik over til efter anbefaling af forældreråd og skolekommission at levere gratis frokostmælk til alle børn på skolen. Fra 15. november 1938 til 1. marts 1939 blev der udleveret 28.675 flasker mælk à 2 dl., hvilket kostede kommunen 1711 kr. 70 øre.

1940

Den 8. april var lærere med hustruer samlet i vort hjem, hvor vi bl. a. sang nationale og nordiske sange. I pressens radioavis kl. 22 hørte vi om tyske krigsskibe, som var på vej nordpå op gennem Storebælt. Den 9. april om morgenen undrede min hustru og jeg os over, at flyvemaskiner med en sær ukendt lyd fløj lavt hen over hustagene, og lidt efter så jeg Thure komme løbende langs gadekæret med øjnene vendt mod vore vinduer. Jeg skyndte mig ud til ham, og han fortalte efter morgenradioavisen, at tyskerne var gået i land i Korsør, og at de ligeledes var i Nyborg og Masnedssund. Ved morgensangen på skolen sang vi *Mægtigste Kriste* med linierne

*Før du selv striden for de børn så svage,
tving du vor fjende, driv hans magt tilbage,*

mens tyske maskiner stadig fløj lavt klaprende hen over byen. Flere af børnene græd, og en dreng i 7. klasse, Ib Nordahl Pedersen, skrev senere i en stil: *Så længe vi lever, glemmer vi ikke denne dag!*

Vi havde radio på skolen og hørte en stemme på gebrokkent dansk sige noget om, at man foretog *en prøve*. Senere blev der spillet danske sange, og ind imellem oplæstes kongens budskab til befolkningen om at udvise ro og orden, og rette sig efter dem, der havde en myndighed at udøve. Vi forstod – og forstod dog næsten ikke, hvad der var sket. Husene stod der jo endnu, og folk gik som sædvanligt ved deres arbejde; men aprilsolen stak så sært i vore øjne. Jeg mødte pastor Bang med det kraftige profetskæg og syntes, jeg måtte høre, hvordan han opfattede situationen. *Ja, tyskerne har jo taget vort land, mens vi sov morgensøvn*, sagde han. Kongens budskab forvirrede os lidt det første par dage, og man var heller ikke helt klar over, om englænderne måske indirekte var skyld i tyskernes overfald på Danmark og Norge. Midt for trappeopgangen hang et billede af kong Kristian den Tiendes ridt over grænsen, og i forbindelse med dette billede var anbragt en række gengivelser af de danske afstemningsplakater fra valgkampen før genforeningen. En del af dem var i deres indhold vendt mod tyskerne, og vi drøftede, om vi burde tage de mest udfor-

drende ned. Jeg gjorde det, men efter et par vågne nætter stod det ganske klart for mig, at vi på skolen skulle vise rent dansk flag gennem en klar dansk kurs. Billederne blev hængt op igen, så børnene daglig kunne have dem for øje.

Den 15. april døde skolekommissionens formand, dommer L. Th. Arnskov, en venlig og forstående mand, som det var let at arbejde sammen med.

Overassistent ved postvæsenet Carl Johansen, senere postmester i Tølløse, blev derefter kommissionens formand og ledede med indsigt og smidighed forhandlingerne.

Pastor Im. Bang døde 12. november 1940. Der var et hjerteligt forhold mellem ham og skolen. Ved juletræsfester og på eksamensdage når vi samledes i gymnastiksalen, talte han til børnene. Mange af disse korte taler var små perler. I 19 år boede han i Haslev og var med til at præge skolens udvikling.

1941

De tyske hære gik sejrrigt frem på alle fronter, og Danmark var et mørklagt og censureret område med ensrettet presse og radio. Alt tydede på, at man stod over for et tysk verdensherredømme. Alligevel ville man ikke tro det. Hver aften lyttede vi til B.B.C. fra London, og i Haslev levede håbet om en »atterdag« usvækket. Enkelte nazister var der i byen, deres børn havde det ikke for godt i skolen, og det var jo egentlig synd for dem. En dag så jeg en lille fyr fra et sådant hjem, omringet af klassekammerater fra en 4. klasse. Han stod som centrum i en cirkel, og børnene i kredsen dansede rundt om ham, idet de taktfast gentog: *Englænderne vinder, englænderne vinder!*

1942

Årsberetningen indeholder følgende meddelelse fra lærer Holger Skipper:

Skolesparekassen har nu virket i godt 15 år, idet vi begyndte 1926. I den tid er der opsparet over 60.000 kr., hvortil kommer renter på ca. 5000 kr.

I 1941 indsattes 2213 kr. af 318 sparere eller 7 kr. pr. sparer, renterne er 284 kr. Til børn, der forlod skolen, blev udbetalt 3563 kr., mindre beløb kontant og større beløb i regelen på en ny sparebog i Haslev Sparekasse.

Lærerkollegiet omkring 1943.

1. række fra venstre: Vilh. Thure, Ella Nielsen, E. Kymer, Helga Hansen, Jens Heltoft, H. R. Christiansen, Johanne Stenstrup, Eva Jessen (g. Romme). – 2. række: H. O. Nielsen, Holger Skipper, K. B. Nielsen, Folmer Romme, K. J. Grandal, Henry Andreasen, E. A. Mogensen.

1943

Den 21. juni 1943 blev der afholdt valg til forældrerådet. Nyvalgt blev montør W. Grüning og fru ingeniør Kyed Mortensen, mens seminarielærer J. M. Jensen genvalgtes. W. Grüning blev formand og var ligeledes senere formand for skolenævnet. Grüning var meget interesseret i skolens trivsel og en varmhjertet talsmand for forældrenes interesser.

Ny ungdomsskolelov fastsatte, at der i købstæderne og en række stationsbyer skulle oprettes skoler for den ufaglærte ungdom, og at der i hvert sogn skulle vælges et ungdoms- eller aftenskolennævnet til at forestå ungdomsundervisningen.

Seminarielærer M. Lambertsen blev formand for dette nævnet, og lærer E. Mogensen en inciterende leder af ungdomsskolen. Overlæreren blev rådets sekretær og vedblev at være leder af den kommunale aftenskole af 1937.

1944

Den 1. november 1944 blev en del af skolen taget i brug af kommunen til husvildeafdeling, og syv familier flyttede ind, et forhold, som

virkede til gæne for undervisningen i håndarbejde, gymnastik samt for undervisningen i 3. klasserne, der måtte foregå i rum, der ikke var egentlige klasseværelser.

1945

Modstandsbevægelsen arbejdede over hele landet, og mange af vore tidligere elever var med og løste ofte vanskelige og farefulde opgaver. Urmager Møllers søn, *Knud*, var i et hold fra koncentrationslejren Neuengamme ved Hamborg sendt til egnene ved Husum, hvor han stod i vand til langt op på livet under et arbejde i vaderne. Om natten måtte han ligge i det våde og snavsede tøj, blev syg og døde i Neuengamme, hvor røgen fra ligbrændingsovnene hele tiden drev over lejren, mens ilden forvandlede lig efter lig til aske.

I de fleste større byer i Danmark var der tyske soldater, og mange skoler var beslaglagt *til andet formål*, som det hed. Vi undrede os ofte over, at den såkaldte værnemagt ikke syntes at have opdaget Haslev. Nogle mente, at det vist var, fordi byen som landkommune ikke så ud efter ret meget på deres kort, og fordi hovedvejen København-Vordingborg var så langt borte, at man fra den ikke kunne se *skolernes og skovenes by*.

Men til sidst fandt de os.

Allerede 23. februar fik sognerådsformand Paul Opstrup meddelelse fra amtet om, at et tog med 1000 sårede holdt på Vordingborg station, og byen måtte holde sig rede til at modtage indkvartering af dem. Først blev håndværkerhøjskolen, den gamle højskole og den udvidede højskole taget i brug, og den 6. marts blev borgerskolen beslaglagt. Vi vidste nu, at det gjaldt om at redde af inventar, hvad reddes kunne. Fra skolekøkkenet blev i hast meget båret over i Stengårdens udhus, almindeligt inventar, som tyskerne ikke skulle bruge, blev af kommunen kørt ned til Carl J. Ulrich og Søn A/S, hvor det blev anbragt på et loft. Samlinger og bøger blev stuvet sammen i et lille rum i tagetagen. Den 17. marts rykkede tyskerne ind og omdannede skolen til et lazaret for lettere sårede. I almindelige klasseværelser blev opstillet 12 eller 13 etagesenge med plads til 25 patienter. Også i den lille gymnastiksal blev opstillet etagesenge. Legepladserne og haven frembød snart et broget skue af oppegående patienter, hvoraf en del kun var rekonvalescenter efter lettere sygdomme, mens andre bar store forbindinger og var præget af, at de havde gennemgået svære lidelser.

Under forhandlingerne om beslaglæggelsen stod valget en tid mellem

U b e r n a h m e

des Inventars der Bürgerschule Haslev durch des Kriegslazarett
4/530 (R).

Nachstehende Gegenstände wurden an des Kriegslazarett 4/530 (R)
übergeben:

5 Regale	3 Sofa
19 Tische	2 Zinkwannen
34 Stühle	6 Armsessel
29 Schermsl	1 Kleiderständer
19 Schränke	1 Tischlampe
35 Bänke	5 Bilder
1 Schrank mit Regal	1 Papierkörbe
12 Stühle gepolstert	1 Badewanne
8 Lettonræste	1 Gasherd
1 Waschkessel	1 Kohlenherd
2 Waschzuber	1 Schreibpult
3 Wandtafeln	2 Gæstisobe mit Steinplatten
13 Tæue	8 Gæstisobe
1 Podium	1 Gasbakofen
1 Møllkæsten	
20 Tonnen Torf	

Haslev, den 13. Mærz 1945.

Übergeben:

J. Heltsoff
Overlærer

Übernommen:

H. J. Jørgensen
Overlærer u.
Dienststellenleiter.

Beslaglæggelsesdokument for Borgerskolen fra den 13. marts 1945.

gymnasiet og borgerskolen. Den skole, som blev fri, skulle afgive plads til undervisning af eleverne på begge skoler. Fra 1. april til 13. oktober havde de fleste af vore elever undervisning på gymnasiet, men også andre steder i byen, bl. a. på biblioteket og missionshotellet blev der anbragt klasser. Borgerskoleeksamen blev afholdt på seminariet, og efter at også denne skole var beslaglagt, måtte biblioteket bruges til praktikeksamen. Planen for årsprøverne var trykt, men ny stærkt forenklet plan lavet, og Højskolens sal stillet til rådighed. Selve undervisningen på gymnasiet formede sig sådan, at de fleste klasser havde undervisning fra kl. 7¹/₂ til 10 i religion, dansk og regning, mens parallelklasserne samledes fra 10 til 12 til fællesundervisning i festsalen, på sportspladsen eller i skolehaven. Timerne fra 7¹/₂ til 10 var afkor-

tede, og fællesundervisning af flere klasser en nødhjælp; men hverdagsundervisning kunne dog gennemføres, og i betragtning af den forholdsvis korte tid, det varede, må man sige, at Haslev Borgerskole blev skånet i forhold til mange andre skoler landet over.

Mens beslaglæggelsen stod på, var pedellen Niels Juel den eneste, der frit kunne færdes på skolens grund, fordi han havde sit hjem på skolen. Han var en dygtig havemand og fik nu mere tid til forårsarbejdet uden døre, end han havde haft før. Da jeg efter fattig evne også dyrkede et lille stykke jord bag skolen, fik jeg udstedt et pas,

A. Passerseddel

der gælder for bestandig og som giver

Fru Heltofts Skole

Ret til at passere frit og uhindret i tjenstligt Erinde.

Hjælp fra Borgerskolens Skole, Haslev.

J. Juel

C. H. R. 9. Esk.

Fru Heltofts
passerseddel
fra marts 1945.

så jeg uantastet kunne passere vagten. Jeg skulle desuden tilse samlingerne i tagetagen for eventuel ødelæggelse af møl eller andre levende væsener, og jeg konstaterede snart, at nogle af de fremmede havde været der. Jeg var den eneste, der havde nøgle til rummet; de havde da også undgået en dør, men havde ikke skyet nogen ulejlighed, idet de var kravlet derind på alle fire under taget bag skrævæggene. I den anledning blev der foranstaltet et større forhør under ledelse af en overlæge.

I denne tid besøgte jeg haven noget hyppigere, end jeg ellers plejede, og hver gang kunne Niels Juel fortælle noget om, hvad der foregik. Det viste sig, at de fremmede, de grønne, eller hvad vi nu kaldte dem, gerne ville snakke med mig. Det var jeg af forskellige grunde ikke så glad for; men efterhånden lykkedes det nogenlunde med den udvendige forståelse.

En slægter fra Hannover, som stod for madlavningen i skolekøkkenet, mødte ofte fra, når jeg viste mig. Det lykkedes for mig at gøre ham begribelig, at vi så anderledes på politik end tyskerne. Hitler havde under bragende bifald skreget ud over en stor forsamling, at Tyskland ikke var noget hønsehud, hvor enhver kunne kagle, som han lystede.

Jeg spurgte slagteren, hvad han mente om den udtalelse. Han svarede, at Hitler havde ret. *Jeg er slagter, det er jeg oplært i, og det har jeg forstand på. Politik har jeg ingen forstand på, jeg er ikke oplært i det og overlader selvfølgelig det til politikerne.* Jeg spurgte en læge om koncentrationslejren i Neuengamme og om, hvad han mente om sådanne lejre. Han svarede, at hverken Neuengamme eller koncentrationslejre eksisterede i Tyskland. Jeg viste ham så et kort fra Neuengamme, skrevet af min søn. Han var forbavset, og det var mit indtryk, at han var fuldstændig ærlig.

Det trak ud med at få skolen frigivet efter kapitulationen, idet mange af patienterne var for dårlige til straks at rejse hjem. Den 4. september blev den endelig frigivet, og i løbet af prisværdig kort tid blev den istandsat, så undervisningen kunne begynde allerede 22. oktober. Lokalerne havde fået en grundig og tiltrængt rengøring og var blevet malet i lyse, smukke farver.

1946

12. juli 1946 kom der en ny lærerlønningslov, hvorefter de hidtidige skoleledere i købstæderne og ved de købstadsordnede skoler, bl. a. Haslev, skiftede titel fra overlærer til skoleinspektør. Man oprettede en ny slags overlærerstillinger, som var advancementstillinger. En fjerdedel af det samlede lærertal ved en skole, bortset fra skoleinspektører og viceinspektører, kunne normeres som overlærere. Da loven ikke indeholdt krav om en vis anciennitet for at blive overlærer, skulle embederne søges. Spørgsmålet var så, om skolekommissionerne skulle foretrække lærere, som man af en eller anden grund særlig gerne ville beholde, eller om man skulle gå frem efter anciennitetsprincippet. Ministeriet anbefalede nærmest det sidste, men gjorde dog opmærksom på, at det ville være naturligt, om man tog et vist hensyn til § 35-lærerne.

Skolekommissionerne var altså frit stillet, og lærerne drøftede nøje sagen. Heldigvis sejrede den opfattelse, at overlærerudnævnelserne burde foregå efter lærernes anciennitet ved skolen, og at lærerne selv skulle følge anciennitetsrækken ved indgivelse af ansøgninger. De første tre overlærere ved skolen blev derfor V. Thure, K. J. Grandal og H. Andreasen 1946, mens frk. E. Kymer udnævntes 1949.

I lov af 12. juli 1946 foretoges ændringer i amtsskolekonsulenternes ansættelses- og lønningsforhold, så de blev tjenestemænd. De hidtidige amtsskolekonsulenter havde kunnet beholde den bolig, som hørte til det lærerembede, de var knyttet til. Denne ret bortfaldt nu.

Førstelærer *Otto Jensen*, Lysholm, blev amtsskolekonsulent i Sorø amt 1946 og bosatte sig i Sorø. Otto Jensen havde i de ca. 3 år, han virkede i Lysholm, udført et pionérarbejde i skolekredsen gennem foredragsmøder og aftenskolearbejde. Hans store arbejdskraft og virkelyst kom nu et større område til gode, idet han som amtsskolekonsulent var indehaver af en nøglestilling i forhold til skolerne i Sorø amts landkommuner.

Otto Jensens efterfølger i Lysholm, Edv. Jensen, fortsatte det folkelige arbejde med unge og ældre.

1947

Efterkrigstidens vanskeligheder meldte sig, bl.a. ved en uventet mangel på brændsel. Borgerskolen ramtes føleligt af det kommunale brændselsudvalgs spareforanstaltninger. Fra 15. januar samledes al undervisning i hovedskolen. Sløjd, gymnastik og håndarbejde bortfaldt. Fra 8. februar til 12. marts lukkedes skolen helt for undervisning. En tid fyredes der med halm, hvilket gav ret god varme, når centralfyrene fik nok af det noget lette materiale. Læs efter læs blev næsten daglig kørt hen til kælderrummet, og pedellen fik meget at gøre med at putte i kedlerne og få halmstrå samlet op udenfor.

Den i undervisningsplanen opførte fagplan kunne under disse forhold ikke gennemføres, og skolens leder fik ligesom flere gange tidligere frie hænder til efter bedste skøn at ordne skolens timeplan.

1948

Efter lov af 12. juli 1946 skulle der ansættes skolelæge og sundhedsplejerske ved enhver statsskole og kommunal skole i landet, og en række bestemmelser om skolelægenes opgaver var nærmere fastsat i loven. *H. Remvig* havde været skolelæge i Haslev-Freerslev kommune i over 25 år og var den ideelle skolelæge med en særlig evne til at komme på talefod med børnene og vinde deres tillid. Da den ny skolelægeordning skulle indføres i kommunen 1. april 1948, ønskede dr. Remvig samtidig at fratænde stillingen.

1949

Svømmeundervisningen i svømmebadet ved idrætshallen tog under ledelse af Tage Ulrich Hansen et stort opsving. Af de 166 drenge, som 1949 deltog i undervisningen, lærte 77 at svømme 50 meter eller

mere, 20 bestod svømmeprøven og 12 frisvømmerprøven. I en svømmeopvisning den 26. august for forældre og pårørende deltog samtlige 166 drenge.

I foråret og efteråret blev der undervist i fri idræt (atletik), og erhvervelsen af skoleidrætsmærker påbegyndtes.

Da Ulrich Hansen 1951 blev lærer ved Odense seminarium, fortsatte og udbyggede Harry Ravn dette arbejde, og frk. E. Stavnsbjerg og frk. E. Schøtt udførte et tilsvarende arbejde med pigerne.

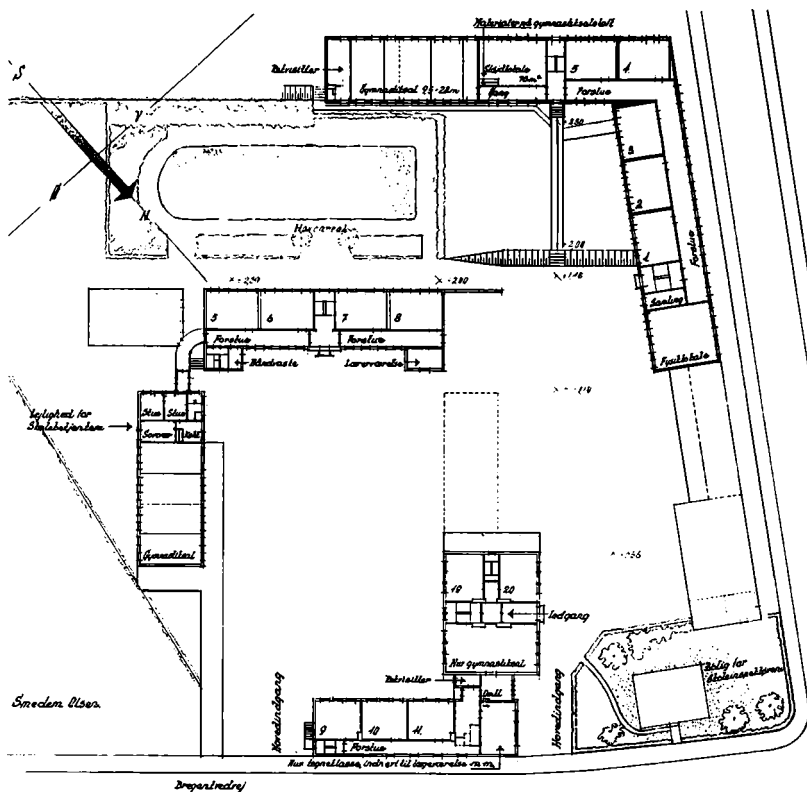
Den 4. september afholdtes på borgerskolens stadion et skoleidrætsstævne med deltagelse af ca. 500 elever fra Haslev og omegns lærerkreds' område. Stævnet var det første af sin art i amtet og lededes af førstelærer Edv. Jensen, Lysholm.

Nordøstside af skolebygning af 1926 og den projekterede nye skolebygning

1926-bygningen og den i 1949 projekterede udvidelse. (Set fra nord-øst).

Den gamle skole var blevet affældig, dens gymnastiksal og klasseværelser opfyldte ikke lovens krav, og eksamensskolens tilsyn samt sløjdinspektøren krævede nye særlokaler. Sognerådet tog efter skolens henstilling sagen op, og 1949 lod det arkitekt F. Halleløv, kendt i hele amtet for sine skolebygninger, udarbejde tegninger til en udvidelse af skolen på Bregentvedvej. Udvidelsen omfattede ca. 20 klasseværelser, nye særlokaler og en ny gymnastiksal ved sportspladsen; den ville koste 1½ million kr. Byggeudvalget holdt møde og drøftede tegningerne, og senere havde jeg forhandlinger med udvalgets formand, Th. Thelin om enkeltheder i byggeplanerne; men snart ebbede det ud med forbindelsen om denne sag, og man fik senere oplyst, at den var henlagt. Man sagde, at Lysholm skole skulle i orden, inden man tog fat på Haslev skole. Desuden rejste O. Østerø spørgsmålet om bygning af en ny skole nord for banelinien, så byen fik to mindre skoler i stedet for én stor.

Arkitekt Fr. Halleøvs forslag fra 1949 til udvidelse af Borgerskolen langs Grøndalsvej.

1950

1950 gik man ved Haslev Borgerskole fra april skoleår (1.-4. – 31.-3.) til sommerskoleår (1.-8. – 31.-7.). Gymnasiet havde sommerskoleår og ønskede, at borgerskolen nu også fik det, fordi skolerne havde fælles optagelsesprøve til 1. mellemskoleklasse. Haslev-Freerslev sogneråd vedtog derfor, at borgerskolens skoleår skulle flyttes, idet man også argumenterede med, at en sådan vedtagelse ville imødekomme mange hjem, som havde skolesøgende børn i begge skoler. Mange af lærerne ved borgerskolen var ikke glade ved denne vedtagelse, for tiden før sommerferien var den bedste til undervisning i skolehave og svømning, og herefter ville eksamenstiden gribe forstyrrende ind i denne under-

visning. Det værste var dog, at en del forældre nu i en årrække ville kræve deres børn ud af skolen 1. april, fordi de da havde gået i skole i 7 år. Desuden var det stadig sådan, at store drenge lettest fik en læreplads 1. maj.

Skolen havde tidligere været stillet over for henvendelser fra forældre om udskrivning af deres børn før skoleårets udløb. Disse anmodninger stammede fra nogle udskrivningsregler, som gik ud på, at et barn, som var kommet i skole ca. 1/2 år før, undervisningspligten indtrådte, ikke kunne udskrives ved afslutningen af det 7. skoleår, men måtte tage et 8. med, og det hed sig jo ellers, at 8. klasse var frivillig. Fra forskellige kommuner rundt i landet henvendte man sig nu til ministeriet, fordi disse zig-zag-bestemmelser om udskrivning gav anledning til nogen utilfredshed. Dommer L. Th. Arnskov, Haslev, talte vistnok også med en embedsmand i ministeriet, som havde erklæret, at en skolekommission ikke kunne udskrive et barn midt i skoleåret. På den anden side kunne forældre i henhold til folkeskolelovens § 46 kræve deres børn udskrevet til hjemmeundervisning. Disse modsætninger i samme lov havde ministeriet forelagt til udtalelse af det rets- og statsvidenskabelige fakultet, fordi det ønskede at give skolekommissionerne anvisning på en fast udskrivningspraksis. Men i fakultetet var der divergerende meninger om spørgsmålet, og når landets fineste jurister måtte give op, var det illusorisk for ministeriet at forsøge at finde en formel, som kunne skabe en enhed af modsætninger i loven. Det var derfor nødvendigt for skolekommissionerne ikke at tage »for tungt« på dette spørgsmål. Dommer Arnskov erklærede derefter over for mig, at skolekommissionen over for eventuelle henvendelser længst muligt skulle holdes udenfor. Kort efter kom et cirkulære, som tillod udskrivning af børn efter 7 års skolegang, selv om de ikke var fyldt 14 år.

De fleste henvendelser kom efter 1950, da man flyttede skoleåret. Forstander Rasmussen var da formand for skolekommissionen og mente ligesom dommer Arnskov, at en elev kunne komme ud af skolen 1. april, dersom blot det vedblev resten af skoleåret at få nogen undervisning. Men han hævdede ligesom dommer Arnskov, at en skolekommission helst ikke skulle påtage sig at udskrive den slags elever, fordi det kunne medføre, at medlemmer af skolekommission og skole-nævn let kunne blive udsat for pres af politiske meningsfæller, hvilket måtte undgås i en sådan sag. Han ønskede derfor, at eventuelle forhandlinger foregik på skolen mellem skoleinspektør, klasselærer og forældre. Skolen skulle udføre et oplysningsarbejde blandt store børn og forældre, så de kom til at indse det hensigtsmæssige i, at de pågældende børn blev i skolen til skoleårets udgang.

I nogle sjællandske købstæder brugte man at udskrive børn 1. april til en landkommune, hvor man havde aprilskoleår, og hvor eleven så ikke havde pligt til at gå i skole. En tid opholdt den store dreng eller pige sig hos en slægtning eller bekendt, men dukkede så efter et par ugers forløb op i byen igen. Forstander Rasmussen var imod denne fremgangsmåde og opfordrede mig til at holde igen, men selv træffe afgørelse efter bedste overbevisning.

Jeg fulgte hans opfordring, og der kom færre og færre henvendelser om udskrivning før tiden. Men først med skoleloven af 1958 kom der klare regler, som gav ro om spørgsmålet, fordi der blev samme skoleår i alle kommuner, og fordi ethvert barn kunne udskrives efter 7 års skolegang, selv om det ikke var fyldt 14 år.

Den 4. september 1950 indviedes på Haslev Borgerskole en skoletandklinik, oprettet i fællesskab af Haslev-Freerslev, Bråby, Teestrup, Terslev og Øde Førsløv kommuner. Ved en sammenkomst i skolekøkkenet, hvor der blev talt af sognerådsformændene, seminarieforsøger N. H. Rasmussen, Haslev, og Chr. Nielsen, Terslev, takkede tandlæge fru Inger Fanø, fordi det var blevet hende betroet at lede den ny klinik, der måtte betegnes som en ønskeklinik.

1951

En vigtig opgave efter indførelsen af den ny skolelægeordning var den forebyggende tuberkulosebekæmpelse. Skolelæge Aage Lundkvist, bistået af sundhedsplejersken, frk. Ella Kløft, undersøgte alle skolens 590 elever, og man calmettevaccinerede de børn i skolen, som ved tuberkulinprøven viste sig at være negative. Vaccinationen var frivillig, men kun ganske enkelte af forældrene modsatte sig den.

To gange i løbet af vinteren blev der afholdt skolekoncerter på Jernbanehotellet. Elever fra borgerskolen og andre skoler i omegnen deltog i disse koncerter, som seminarielærer Thorkel Hansen var initiativtager til at få afholdt. Et stort symfoniorkester spillede klassiske værker, efter at der til indledning var talt og forklaret om komponist og værk. Tilsvarende skolekoncerter blev afholdt i en årrække.

Skolenævnet bifaldt, at der foruden årsprøven skulle afholdes terminsprøver i november og marts, så forældrene kunne følge med i, hvordan skolen bedømte deres børns standpunkt. Spørgsmålet om oprykning i ny klasse blev herefter afgjort på grundlag af terminsprøver og årskarakterer.

I stedet for de tidligere mundtlige prøver ved skoleårets afslutning med censorer trådte almindelige undervisningstimer, som fortrinsvis blev påhørt af skolenævns- og skolekommissionsmedlemmer eller af lærere ved skolen.

1952

Tre kilometer sydvest for Gråsten strækker sig midtvejs ud i Flensborg fjord en lille halvø, som hedder *Brændstoft*. Her påbegyndtes under sidste krig bygningen af en stor lystejeendom, der omkring 1950 blev overtaget af et nystiftet andelsselskab, som udbød 20 andele til salg. For de indkomne penge færdigbyggedes ejendommen med det formål for øje, at børn fra forskellige egne af landet her i en fremmed egn skulle gøre historiske, geografiske og geologiske iagttagelser og optegnelser og bagefter bearbejde stoffet indendørs. 1951 erhvervede Haslev-Freerslev kommune en andel (7500 kr.) i foretagendet, og 1952 havde skolen det første hold elever på *Brændstoft*. Dette hold kom til

Brændstoft

at omfatte eleverne på 7. klassetrin, ca. 60, og opholdet skulle vare 8 dage. Lærerrådet vedtog, at en af lærerne skulle sætte sig ind i de lejrskoleopgaver, som ville komme til at foreligge år efter år, og at han derfor skulle med hvert år, bistået helst af elevernes klasselærere. Den første leder af *Brændstoft* blev Poul Wemmelund og derefter i en årrække Chr. Christensen.

Det viste sig, at ordningen var god. I længere tid inden afrejsen forberedte eleverne sig på lejrskoleopgaverne, hvilket tog nogen tid fra de almindelige skolefag. Men forberedende arbejde inden afrejsen og et afsluttende arbejde efter hjemkomsten var nødvendigt, dersom

opholdet skulle give udbytte. Både Poul Wemmelund og Chr. Christensen samt klasselærerne kunne få eleverne til at opleve og arbejde og bestyrerinden på *Brændstoft* fremhævede eleverne fra Haslev Børgerskole for orden og høflig optræden.

1953

Lærerlønningsloven af 12. juli 1946 og cirkulære af 25. september samme år indeholdt en bestemmelse om, at det kunne overdrages en af kommunens skoleinspektører i forbindelse med skoleinspektørstillingen at bestride forretningerne som leder af kommunens samlede skolevæsen, og at sådanne skoleinspektører, stadsskoleinspektører, kunne tillægges et pensionsgivende honorar, som skulle udredes med halvdelen af statskassen og halvdelen af kommunen. Da der i Haslev-Freerslev kommune kun var én skoleinspektør og to landsbyordnede skoler, kunne bestemmelsen tilsyneladende ikke komme til anvendelse i denne kommune. Imidlertid havde ministeriet godkendt skoleplaner for adskillige byer, som kun havde én købstadskole eller købstadordnet skole. Forslag om ændring af skoleplanen for Haslev-Freerslev kommune i henhold til den nævnte paragraf i cirkulæret blev da fremsendt af lærerrådet med anbefaling af skolenævnet og skolekommissionen. I sognerådet blev der flertal for ændringen, bl. a. ved støtte af seminarielærer H. Christiansen og seminarieforstander N. H. Rasmussen, og skoleinspektøren ved Haslev borger- og realskole blev fra 1. april 1953 udnævnt til stadsskoleinspektør for Haslev-Freerslev kommune, og hans opgaver som sådan blev nærmere fastsat i en instruks.

Et forslag om samtidig at få indført, at lærere ved skolen med 15 års anciennitet fik overlærertiløn blev ikke godkendt af ministeriet.

Kommunelærer *Anker Ravnmark*, Ringsted, blev 1. september 1952 ansat som konsulent for særundervisningen i Sorø amt. I tidsrummet indtil 1. april 1953 havde han prøver med 20 børn i Haslev skole og samtaler med deres forældre og lærere for på grundlag heraf at bistå skolen med udskillelse af børn til hjælpeklasser og børn til ekstra læseundervisning.

1954

Indførelse af terminsprøver medførte, at forældremøderne udviklede sig mere og mere til at blive klasseforældremøder. Lærerrådet vedtog, at sådanne møder skulle afholdes hvert år med forældrene til eleverne

i skolens 1. og 5. klasser. Man gik nemlig ud fra, at det måtte være af fælles interesse for forældre og lærere at mødes til samtale om de små elever, når de havde de første måneders skolegang bag sig. På samme måde måtte de have særlig interesse af at tale med hinanden, når eleverne var nået op i 5. klasserne og nu stod over for en deling i eksamensmellemskole og eksamensfri mellemskole eller i boglig og almen afdeling.

Møderne formede sig som regel sådan, at skoleinspektøren i den lille gymnastiksal redegjorde for mødernes formål eller for et aktuelt skolespørgsmål, hvorefter lærerne og forældrene i klasseværelserne tog fat på drøftelser af almen eller personlig art.

Skolen var klar over, at en levende interesseret skolekreds ville være til støtte for lærerne i deres arbejde, og den ville derfor gerne både ved store og små forældremøder bidrage til, at lærere og forældre kom hinanden personligt i møde. Det viste sig, at klasseforældremøderne var af særlig betydning. Her var nemlig *samtalen*, ikke foredraget, det centrale, og når det drejer sig om konkrete forhold, i dette tilfælde for forældrenes egne børn, er samtalen bedst egnet til at skabe klarhed og forståelse, hvor der måske før var uklarhed og misforståelse.

Efter sognerådvalget 1954 blev landbrugslærer *Niels Borup* formand for sognerådet og var i perioden til 1958 en god mand for skolen, lydhør over for henstillinger om effektivering af byggesagen.

1955

Niels Juel Pedersen tog afsked som pedel ved Haslev skole efter 29 års virketid.

Niels Juel og hans hustru var venlige og tjenstvillige mennesker, som omhyggeligt sørgede for, at rammen om skolearbejdet var i god orden. Vi talte sammen næsten hver skoledag i løbet af 23 år, og der forekom aldrig uoverensstemmelser mellem os.

Seminarielærer O. Østerø var i en årrække formand for ungdoms- og aftenskolenævnet og udførte på denne post et stort arbejde for at udbygge og ordne voksenundervisningen i kommunen. Lærer Aage Hyldgard ledede ungdomsskolen fra 1955-56, hvorefter Gunnar Jensen overtog ledelsen af denne skole.

1956

Man indførte skolemodenhedsprøver for de elever, som var indskrevet til at begynde deres skolegang i 1. klasserne efter sommerferien. Ved afholdelsen af disse prøver anvendte man *Uppsalaprøven*,

som man dog ikke måtte bruge, dersom man ikke forinden havde fået et kursus heri. Lærerne Bodil Pedersen, Else Nielsen, Helga Hansen, Henry Hansen og Harry Ravn havde sådanne kursus og forestod prøverne.

Med disse som grundlag kunne man nu fordele børnene, så de nye 1. klasser blev nogenlunde ensartede med hensyn til elevernes modenhed.

Sognerådet i Haslev støttede altid villigt lærernes dygtiggørelse gennem kursusvirksomhed og var heller ikke karrig med hensyn til anskaffelse af undervisningsmateriel.

Derimod fandt man på skolen, at det trak for længe ud med nybygninger. Det var uheldigt, at eleverne år efter år skulle undervises i Teknisk Skole eller i rum, der ikke opfyldte lovens krav til størrelse af klasseværelser. Mange forældre gav skolen skylden og mente, at den ikke gjorde nok for sagen, og at sognerådet vel ikke vidste, hvor dårligt det stod til. Lærerne måtte tilbagevise sådanne synspunkter og indrykkede derfor i de lokale blade et lille stykke om forholdene, og i årsberetningen for 1956 findes følgende stykke:

Lokalemangelen på skolen hæmmer naturligvis især arbejdet i timerne, men den umuliggør desuden et samlet kollegialt samvær i frikvartererne, idet lærerværelset hverken helt eller halvt kan rumme skolens 27 lærere. Imidlertid har et sådant samvær stor betydning for ånd, tone og arbejds-glæde, og man er derfor i det nu snart forløbne skoleår gået sammen i lærerhjemmene en gang om måneden. En af lærerne indleder om et skole-spørgsmål: undervisning i dansk, hjælpeklasseundervisning o. lign., derefter drikkes kaffe, og så drøfter man det, som er kommet frem gennem det indledende foredrag.

Disse sammenkomster, til hvilke lærerne Henry Hansen og Folmer Romme har taget initiativ, har været med til yderligere at fæstne båndene, som knytter lærerne ved skolen sammen til en enhed.

Men næsten hver alten gives der udtryk for undren over, at der stadig ikke er sket nogen planlægning for skolebyggeri i Haslev.

1957

Tegneundervisningen ved Haslev skole tog et stort opsving med lærer Bent Schmidt, som byggede sin undervisning på den skabende evne hos eleverne og fik dem til at arbejde med liv og lyst og udføre tegninger med individuelt, ofte fantasifuldt præg.

Bent Schmidt fik forbindelse med en række unge kunstnere, som udlånte farveraderinger, træsnit og andre grafiske arbejder til udsmykning af skolens vægge.

I forbindelse med forældredagene 1957 var der lejlighed til for besøgende, som så på udstillingen af eleverbejder, også at se en samling kunstværker af moderne kunstnere.

1958

Indførelsen af kommunal mellem- og realskole medførte ansættelse af nye lærere. Den havde også sin andel i, at mange lærere søgte og fik kursus, nogle på Danmarks Lærerhøjskole, andre i udlandet for at dygtiggøre sig i sprog.

Imidlertid fik Haslev borger- og realskole nu også problemerne med den eksamensfri mellemskole ind på livet. Mange af forældrene kunne ikke indse fordelene ved, at denne afdeling var eksamensfri. De mente, at den manglede målsætning. Da mange af os delvis måtte give forældrene ret, bifaldt skolemyndighederne en forsøgsordning med elever, som efter udgangen af 8. skoleår fik mulighed for at blive overført til eksamensskolens 3. mellem. Ikke få af disse elever, som ikke havde bestået optagelsesprøven til 1. mellem, nåede på den måde med et års forsinkelse ind i eksamensskolen og tog mellemskoleeksamen, nogle realeksamen, ja en enkelt kom på gymnasiet fik studentereksamen, studerede videre ved universitetet og tog juridisk embeds-eksamen.

Alligevel var der vanskeligheder forbundet med denne omplacering til eksamensmellemskolen, og derfor gik den sidste forsøgsordning ud på, at der skulle oprettes en klasse, parallel med 1. eksamensmellemskoleklasse, bestående af elever, som skulle bruge mellemskolens bøger og undervises af de samme lærere helt til 4. mellem. De skulle nu i praksis vise, hvor langt de kunne nå i eksamensskolen. Mange gik over i 8. klasse efter 2. mellem, en del gik ud af 3. mellem, og otte tog mellemskoleeksamen, hvilket syntes at vise, at en optagelsesprøve for børn i 12-års alderen ikke altid ramte det rigtige.

Disse forsøgsordninger var udtryk for, at skolen gerne ville imødekomme hjemmenes berettigede ønsker om, at vi skulle give deres børn et mål at stile efter, så deres vilje til at bestille noget ikke blev lammet, selv om de ikke havde bestået optagelsesprøven til 1. eksamensmellemskoleklasse. Baggrunden for den første forsøgsordning var undervisningsplanen for borgerskoleeksamen, og det er i virkeligheden

borgerskoleordningen, man skimter i skoleloven af 7. juni 1958, til-læmpet naturligvis efter moderne pædagogiske synspunkter: elevernes deling i 6. og 7. klasse i en boglig og almen afdeling og en eksamens-afdeling efter skolepligtens ophør. I stedet for afsluttende eksamen ved skolepligtens ophør trådte terminsprøver og årskarakterer.

Med skoleloven af 7. juni 1958 lykkedes det endelig for politikerne at give parallelklasserne til eksamensskolen en målsætning, som med-førte, at forældre og lærere troede på, at denne nydannelse i dansk skolebillede havde en betydningsfuld opgave.

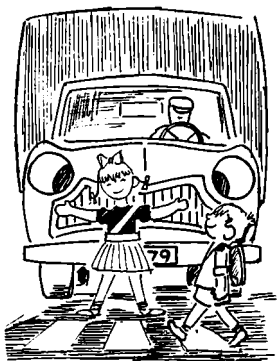
1959

Efter den nye skolelov havde enhver kommune pligt til at sørge for undervisning af de i kommunen hjemmehørende børn i en real-afdeling eller i en hovedskoles 8. og 9. klasse. Hvis kommunen ikke selv havde disse skoleafdelinger, kunne undervisningen ske i en anden kommunes skole, når der blev truffet aftale med denne kommune om optagelse af børn, hvis forældre ønskede det.

Mellem sognerådet i Haslev-Freerslev på den ene side og sogne-rådene i Aversi, Tybjerg, Bråby, Teestrup, Terslev og Øde Førsløv på den anden side blev der ført forhandlinger, som resulterede i en skole-overenskomst, hvorefter Haslev-Freerslev kommune forpligtede sig til at modtage børn fra de nævnte kommuner, og disse derefter forplig-tede sig til at betale for de pågældende børns undervisning i Haslev Borger- og Realskoles realafdeling eller i 8., eventuelt 9. klasse.

Under ledelse af skolekommissionens formand, seminarielærer H. Christiansen, førtes nu en del forhandlinger mellem skolelederne i de 7 kommuner for at få fastsat regler af fælles interesse, bl. a. fælles skolebøger.

Byggeudvalget under ledelse af Th. Thelin holdt en række møder, hvortil skolekommissionens formand, H. Christiansen, og skoleinspek-tøren var indbudt. Mange af de problemer, som knyttede sig til opfø-relse af ny skole, blev belyst, især af sognerådsformanden, O. Østerø. Man måtte forudse, at skoleoverenskomsten ville medføre en vækst i skolens børnetal, et forhold, som man med rette kunne anføre mod den almindelige kritik af sognerådets sparsomme aktivitet i byggesagen. Man måtte også erkende, at det var en alvorlig sag for skatteyderne med en ny skole, og at et ansvarsbevidst sogneråd nødvendigvis måtte have tid til at vælge mellem forskellige planer om, hvordan byggesagen skulle løses.

Lærerne gik med til, at man efter sommerferien indførte skolepatruljer, hvis opgave bestod i, at skulle være behjælpelige med at føre elever sikkert over Bregentvedvej i den stadig voksende trafik.

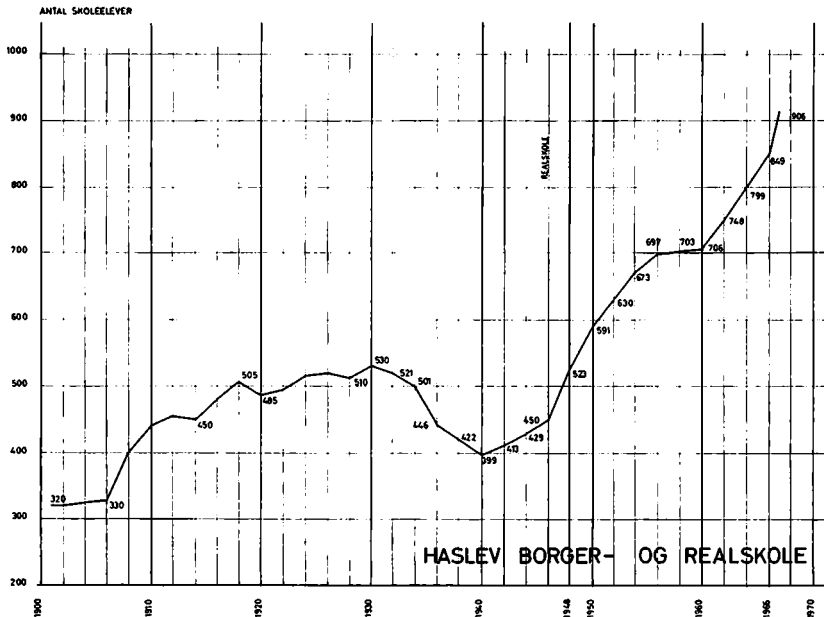
Skolepatruljen arbejder.
(Siden 1959).
(Tegnet af Bent Schmidt).

Den 31. juli 1959 blev stadsskoleinspektør J. Heltoft afskediget efter ansøgning på grund af alder, og overlærer P. Hammer Jacobsen blev kaldet til stadsskoleinspektør fra 1. oktober 1959.

Skoleinspektør Heltoft som klasselærer for sin sidste klasse, mellemkoleeksamen 1959. – Nr. 3 fra venstre i første række, Jørgen Skov, nu typograf, medarbejder ved trykningen af *Haslevs Historie*.

TAL OG PORTRÆTTER

Elevantallet på Borgerskolen siden århundredskiftet.

Årsagen til stigningen i børnetallet fra 1906-30 er oprettelsen af skolerne, hvoraf landbrugsskolen og seminariet kommer 1904 og 1906. Stigningen fra 1914-18 hænger sammen med oprettelsen af SEAS 1912 og håndværkerhøjskolen 1914. I en årrække fra 1930 er der stilstand i befolkningstallet, som nu ikke fortrinsvis omfatter yngre folk. Dette i forbindelse med en nedgang i børnetallet pr. familie afspejler sig i den stærkt faldende kurve til 1940. Derefter følger en opadgående linie: mange yngre familier har afløst ældre. Mellem- og realskolens indførelse med nye klasser fra 1946 forklarer yderligere den stigning, som derefter sætter ind. Siden 1959 har en stadig større del af eleverne fortsat undervisningen udover den undervisningspligtige alder. – Det må også bemærkes, at der f. eks. i 1967 er ca. 125 elever fra de omkringliggende kommuner.

I Gammel By i nærheden af gadekæret ligger et beboelseshus, *Kildehøj*, med to højloftede lejligheder på 1. sal. Denne bygning var i sidste halvdel af 1800-årene ramme om byens skole, og på 1. sal var der lærerlejligheder. I den ene boede også efter 1897 førstelæreren L. N. Fogt og i den anden lærer Knud Uglsø. I 35 år færdedes Uglsø daglig i den bydel, som blev kaldt *Jydekrogen*, fordi tre gårde her engang beboedes af jyder. Jysk sprog og jysk væsen prægede også Uglsø, og han virkede vel altid som en ensom mørkladen gran i en lille lund af lyse bøge. Stilfærdig var han, men interessant at tale med, for han havde rige evner og et stort fond af kundskaber. Han havde også et varmt hjerte for sine elever, som han ofte underviste i sit hjem, når de trængte til hjælp. Regning og matematik var hans speciale, og hans evner på dette område kom først helt til deres ret gennem realskoleundervisning. Han var derfor interesseret i en realskole i Haslev, først i Brodthagens forsøg, senere i Olaf Langes fuldt udbyggede skole, hvor han fik timer. I den voldsomme debat om gymnasiet og Langes realskole deltog han ikke. Han var en tilskuer, der ofte vidste bedre besked end dem, der snakkede. Da han mærkede, at kræfterne begyndte at svigte, tog han afsked, kun 62 år gammel. Hans hustru var fra Holmslands Klit, han selv fra Rind ved Herning, og de længtes nu begge efter at få nogle år sammen i Vestjylland, og så slog de sig ned i *Mosegården* i Assing, nabosognet til Rind, hvor de kunne gå ture ved Skjern å og i Høgild plantage. Ret lang tid fik de ikke sammen der, i julen 1924 døde Uglsø pludselig, og derefter flyttede hans hustru til Holmslands Klit, hvor hun kom til at bo i læ af de yderste klitter ved Vesterhavet. Men en aften en del år efter svigtede sanserne også hende, og hun kunne ikke mere høre bruset fra den urolige nabo eller se det skarpe lys fra Nr. Lyngvig fyrårn.

Kristian Hansen var på mange måder Uglsøs modsætning, opvokset i Sydsjællands skovrige egne, nær Store Bælt. Som mange andre gårdmandsbørn fra egnen kom han på Sorø Højskole, hvor Jutta Bojsen-Møller var den initiativrige »højskolemor«, derfra til Gedved Seminarium, der lededes af hendes broder, venstregrundtvigianeren Peter Bojsen, som satte mange foretagender i gang, bl. a. det første andelsslagteri i Danmark. Gedved blev altid ved at stå i glans for Kristian Hansen. Her dygtiggjorde han sig, her modnedes hans syn på politik og religion, og her fandt han sin hustru. Alligevel måtte han tilbage til Sjælland, og i 30 år fik han en frugtbar virksomhed i Haslev. Undervisningen krydrede han ofte med sit lyse vid, og børnene kunne lide ham, selv om der også kunne blive tordenvejre i hans skolestue. Han var flittig, punktlig og altid på færde: hen i banken, hvor han var

revisor, af sted til handelsskolen, som han stiftede 1908 og blev dens leder. Også skolebogsamlingen ledede han en tid. Handelsskolen blev dog hans hjertebarn. Han forstod disse halv voksne elever, og de mærkede, at han havde et varmt hjerte for dem. Hans hustru Marie overlevede ham i mange år og døde 1964 i Haslev.

Kurven over børnetallet viser nedgangen fra 1932 til 1941 samt dets stigning til 1957. Bag disse tal står små levende personer, hvis navne er opført i skolens hovedprotokol; men heller ikke denne siger meget om livet i klasseværelserne: om pligtarbejdet, om glæder og skuffelser og om festlige stunder, som lærere og børn havde i fællesskab.

I 1932 var der 17 lærere ved Haslev skole. Mange af os var jævnaldrende, et forhold, som måske var medvirkende til, at vi havde let ved at arbejde sammen på de nye opgaver. To af lærerinderne kunne dog føre deres ansættelse ved skolen tilbage til årene omkring århundredskiftet: *Karen Sofie Andreassen* (6) fra 1899, *Gerda Claessen* (7) fra 1902. De var begge født 1871 og tog eksamen fra Zahles seminarium 1894. Ved Haslev skole virkede de begge i 35 år. Frk. Andreassen var en betydelig pædagog og en anset vejleder for seminarieelever, som hun bl. a. lærte småbørnsregning ved anvendelse af pinde som anskuelselemiddel, dengang noget helt nyt. Hun holdt af børn og kunne gengive træk fra livet i skolestuen med en farve af humor. Gerda Claessen var fra en stor gård ved Glostrup. Hun var først lærerinde i Lemvig, inden hun slog sig ned i Haslev. De to veninder fra seminarietiden fik nu et langt liv sammen her. Pligtroskab og retlinethed prægede frk. Claessen i og uden for skolen. Hendes medarbejdere gav hende ved afskedsfesten for hende et maleri af den gamle skole, malet af kunstmaler Herman Petersen. Hun testamenterede det siden til skolen, hvor det også nu har fået en central placering på den nye borger-skole.

Frk. Andreassen var datter af gårdejer Jens Christian Andreassen i Haslev. Denne særprægede mand var en af de første i Haslev, som tog imod den kristelige vækkelse gennem Indre Mission. Han tog initiativ til oprettelse af Haslev Højskole. Gården hører stadig til skolen. Stuehuset bruges til lærerbolig og er et interessant minde om den gamle landsby med de 23 gårde.

Anna Marie Larsen (8) var kun et år yngre end frk. Andreassen og frk. Claessen, men blev først ansat ved skolen i 1911. Fra 1896 til 1905 havde hun ledet en privatskole i Haslev (i Jernbanegade), og først i 1905 kom hun på seminarium. Frk. Larsen havde en sjælden evne til at undervise de små. Både hun og børnene levede med, når hun fortalte, og de fleste forældre ønskede, at deres børn skulle begynde

hos hende. Mange vil huske frk. Larsen fra de yngste klassers udflugt til Bregentved. Når børnene havde spist deres mad og drukket deres sodavand ved traktørstedet og derefter leget på en åben plads i skoven, lejrede de sig til sidst om hende, og forventningen var stor. Det er altid skønt i Bregentvedskoven en eftermiddag i maj, men når hun fortalte, blev de høje bøgetræer til kulisser, man ikke så, for skønheden i naturens og ordets verden smeltede på en mærkelig måde sammen til en enhed.

De tre lærerinders afgang medførte ansættelser af unge lærerinder; men da alle lærere var forholdsvis unge, og da børnetallet var i nedgang, kneb det for timelærerne at få fast ansættelse. Dette medførte, at de måtte søge bort efter få års virksomhed ved skolen. *Kr. Søllested*, der oprindeligt var konstruktør og har forestået opførelsen af den store gymnastiksal, fik embede i Gentofte, hvor han nu har taget afsked som skoleinspektør. *Svend Aage Hansen* flyttede til Ringsted, hvor han er viceinspektør, og den sangbegavede *Schou Andersen* fra Vester Egede kom til Hillerød og er nu skoleinspektør i Gentofte.

Johanne Nielsen (Stenstrup) (9) havde sit tilnavn efter landsbyen Stenstrup ved Næstved, hvor hendes fader var lærer, inden han tog afsked og flyttede til Haslev. Frk. Stenstrup havde på grund af det stagnerende børnetal måttet gå en del år som timelærerinde, inden hun fik fast ansættelse. Hun tog derefter årskursus i skolekøkkenundervisning, og i ca. 30 år lærte hun nu hold efter hold daglig madlavning i forbindelse med orden og sparsommelighed. At denne undervisning bærer frugt rundt omkring i mange hjem, er der ikke tvivl om. Frk. Stenstrup stillede krav til sine elever både i skolekøkkenet og i klasseværelset, og der står respekt om hendes arbejde og hendes personlighed.

Når timelærernes ansættelsesmuligheder i disse år var vanskelige, er det en selvfølge, at lærerinder, som havde taget afsked, fordi de giftede sig, ikke havde let ved at komme ind. Fru arkitekt *Helga Nielsen* (10), Haslev, måtte vente både »vinter og vår«, men til sidst lykkedes det, og Haslev skole fik en lærerinde, som førte det kunstneriske ind i skolestuen og bl. a. lærte børnene, hvordan en smuk opstilling i hæfter og på skoletavle helst skal være. Ved lærersammenkomster gjorde hendes sange lykke.

Det skete også, at lærerinder tog afsked, fordi de indgik ægteskab med en lærer ved skolen. Således blev frk. *Ella Frederiksen* (11) til fru *Ella Nielsen*, fordi hun giftede sig med viceinspektøren. Hun havde da en frugtbar virksomhed bag sig, havde udført sin gerning stiltfærdigt, men med en åndelig myndighed, så hendes elever gav sig hen i arbejdet for hendes skyld.

Frk. Eva Jessen (12) blev til fru *Eva Romme*. Hun havde en særlig evne til at være på talefod med forældrene og udførte som faglærer et godt arbejde gennem sin undervisning i gymnastik og svømning.

Emilie Kymer (13) underviste i årenes løb i de fleste af skolens fag. Med sine rige evner og sin energi opnåede hun altid resultater, som man lagde mærke til. Mange af hendes elever, som siden tog studentereksamen, vendte gang på gang tilbage til, at det alligevel var frk. Kymers faste og grundige undervisning i engelsk i borgerskolen eller i mellem- og realskolen, som vedblev at være det sikre grundlag for, hvad de senere lærte. Da hun ønskede at samle sig om undervisningen i hjælpeklassen, opnåede hun også her forbausende resultater. Hun indbød forældrene til at komme i sit hjem og tale med hende om deres børn, så begge parter kunne forstå og hjælpe hinanden. Det mest værdifulde hos frk. Kymer var måske dog, at hun blev mere end lærerinde for mange af disse elever, som ofte var svagt udrustet og derfor ikke let stillet, når de skulle ud i det usikre liv uden for hjemmet og skolen. Da søgte de ofte tilbage til deres lærerinde, som altid tog kærligt imod dem og som regel kunne sige det til dem, som de trængte til for at blive rettet op.

Edith Stavnsbjerg (14) overtog engelskundervisningen i mellem- og realskolen efter frk. Kymer. Efter virksomhed i Bogense og Slagelse kom hun tilbage til Haslev, hvor hendes forældre boede. Gang på gang havde hun kursus herhjemme og i udlandet. Gennem faglig dygtighed og en ret usædvanlig energi nåede hun fine resultater, og de beskikkede censorer i engelsk og fransk fremhævede hende. Hun formåede i sjældnen grad at skabe interesse for sine fag, så eleverne gav sig hen i arbejdet med stoffet, både når hun var iblandt dem, og når hun var fraværende. Det kunne være et vanskeligt problem omgående at skaffe sygevikarer. Frk. Stavnsbjergs timer var der i sådanne tilfælde ingen problemer med, for hendes elever kunne arbejde selv, og hvis man kiggede ind til dem, så de næsten bebrejdede op, fordi man forstyrrede dem.

Også *Bodil Pedersen* (15), overlærer Pedersens datter, vendte tilbage til Haslev efter virksomhed andetsteds. Hendes arbejde i grundskolen med undervisning i almindelige skolefag var altid lagt klart og fast til rette og blev gennemført med energi og dygtighed. Seminarieeleverne påskønnede med rette den vejledning, hun gav dem i at undervise i de klasser, hvor de grundlæggende færdigheder skal fæstnes, og er ofte vendt tilbage til, hvad hun lærte dem. Bodil Pedersen er nu viceinspektør ved skolen.

Tyskundervisningen i borgerskolen og senere i mellem- og realskolen blev varetaget af *H. R. Christiansen* (16), som ved fasthed, faglig og pæ-

dagogisk indsigt forstod at føre eleverne langt frem, uden at det faldt dem svært. Gennem moderne sangundervisning brød han nye veje og vandt ligeledes her opmærksomhed hos de højeste tilsynsmyndigheder. Da H. R. Christiansen 1954 efter 19 års virksomhed ved skolen blev ansat ved Haslev Seminarium, navnlig som tysklærer, lå heri en fin anerkendelse af hans virksomhed ved det kommunale skolevæsen.

H. R. Christiansen var på grund af sin undervisningsdygtighed og lange virksomhed ved skolen i særlig grad med til at bygge skolen op i dens start som eksamensskole, og det samme kan siges om *Helga Hansen* (17), som blev ansat ved skolen 1934. Hun havde en særlig evne til hurtigt og klart at kunne gennemskue og vurdere mangt og meget, bl. a. litteratur, og da hun havde temperament og ikke lagde skjul på sine meninger, var hun en personlighed, som det var værdifuldt at dele tanker med, selv om man ofte i diskussioner kom til at trække det korte strå. Under krigen kastede hun sig uforfærdet ind i modstandskampen og skjulte bl. a. personer, som var efterstræbt af fjenden. Imidlertid skal der mange kræfter til at leve et farligt liv, og Helga Hansen gav flere, end hun havde, et forhold, som medførte sygeperioder. Hun lagde vægt på at forstå sine elever og havde udførlige optegnelser om dem med bedømmelse af deres psyke, og adskillige forældre kom først til helt at forstå deres børn i samtaler med Helga Hansen. Hendes omfattende indsigt i litteratur gjorde hende til en usædvanlig god vejleder i mellem- og realskolens dansktimer.

Den ejendommeligste blandt lærerne var *Henry Andreasen* (18), en mand med en følsom og digterisk natur. Hans pædagogiske evner kom helt til udfoldelse i 1. og 2. klasse, når han ud fra sine digteriske syner kunne gøre bibelhistorisk stof så mærkeligt levende, at børnene til tider troede, at han selv havde været med, ikke bare f. eks. da David slyngede stenen mod Goliat, men også da Jesus var alene i Getsemane Have. Når han fandt, at jeg som skoleleder havde gjort noget forkert, indfandt han sig på kontoret og sagde det til mig, og havde jeg på en eller anden måde ydet ham anerkendelse eller støtte, kunne han takke mig med tårer i øjnene. Han havde sine vanskeligheder, fordi han ikke var som de fleste, men han var en fin og trofast natur med skabende evner.

K. B. Nielsen (19), en broder til viceinspektøren, havde også særlige evner til at undervise småbørn. Han førte frk. Andreassens pinderegning videre og var en inspirerende vejleder for seminarieeleverne. Han var en meget levende og foretagsom personlighed, som især vil blive husket i Haslev bys historie som den, der startede folkebiblioteket og opnåede at få rejst biblioteket i Præstevænget, delvis efter egen plan. Desværre døde han i ret ung alder.

Heller ikke *Holger Skipper* (20) blev gammel. Han udførte et uegenlystigt arbejde for skolesparekassen, og mens han ledede den, blev der samsparet store beløb af eleverne. Lærer Skipper vandt umiddelbart menneskers tillid. Det lyse og harmoniske i hans sind afspejledes i hans smil og venlige væsen. Han elskede sin gerning og sin skole. Børnene holdt af ham, og når han i geografitimerne fortalte om fjerne lande, fulgte de ham spændt. Tegning var et kært fag for ham, og mange af hans elever takker ham for, at de fik øjet opladt for linier og farver.

Sløjdundervisningen blev i mange år varetaget af *K. J. Grandal* (21), som praktiserede *Askov Skolesløjde*. Den førende sløjdretning i landet var ellers *Dansk Skolesløjde*, hvis principper og modeller var ført frem af Aksel Mikkelsen, der havde indhøstet erfaringer ved en håndværkerhøjskole og fået oprettet et sløjdlærerseminarium i København. Askov Skolesløjde var påvirket af svensk sløjde, som på skolen Nääs ved Göteborg havde nået en meget høj udvikling.

Sløjdeinspektør Alkjær fremhævede 1932 ved et besøg på Haslev skole Grandals nøjagtighed og ordenssans, men mente dog, at han ville blive mere frigjort, dersom han gennem et kursus fik kendskab til flere modeller. Grandal fik nu et sommerferiekursus på Nääs, og da han kom hjem derfra, kastede han sig med fornyet energi over sløjdundervisningen og lærte eleverne at tilvirke nye genstande, præget af svensk sløjdes fantasifuldhed, stil og smag med udskæringer og dekorationer. I øvrigt var Grandal også på andre områder en solidt arbejdende skolemand. Han havde historisk sans og var en dygtig lærer i naturhistorie.

Folmer Romme (22) overtog efterhånden Grandals timer i sløjde. Han havde fået en lang og grundig uddannelse med sløjdlærereksamen fra sløjdlærerseminariet i København og kunne også få sine elever til arbejde med iver og interesse i sløjdesalen, et vidnesbyrd om, at det til syvende og sidst ikke er metoden, men læreren, der er det afgørende. I mange år udførte Romme desuden et stort arbejde i skolehaverne, som var flyttet hen bag Stengården. Skolehaverne bag sygehuset var ellers under lærer Mogensens ledelse grundlagt på en mønstergyldig måde. Men så kastede naboen (sygehuset) sine øjne på de givtige haver, og resultatet af nogle forhandlinger mellem amtet og sognerådet blev, at haverne blev sygehusets. Det er Folmer Rommes fortjeneste, at der opstod nye skolehaver lig fugl Fønix bag Stengården.

E. A. Mogensen (23) var en markant personlighed, der ofte havde særprægede meninger, som han kunne fremsætte med megen styrke. Han havde den bedste vilje til at gavne skolen, og han var ofte til faglig og menneskelig hjælp for yngre medarbejdere. Mogensen

var en fortræffelig gymnastiklærer og forstod desuden som få at skabe interesser hos store børn, ikke mindst hos drenge. Hans tilsyn på skolepladsen fik opdragende betydning for mange børn, og gennem sit arbejde i FDF skabte han noget usædvanligt, der viste hans store format som leder af et ungdomsarbejde. Desværre måtte han forholdsvis ung tage afsked på grund af sygdom.

Henry Hansen (24) var hans værdifulde medhjælper i FDF, og i skolen virkede han menneskeligt ved sin retsindighed og ubestikkelighed, og børnene befandt sig godt under hans vejledning, fordi der udgik en mærkelig ro fra ham, som de ubevidst frugtbargjorde i deres arbejde.

De fleste af lærerne ved skolen var – ligesom *Henry Hansen* – fra Sjælland, men antallet af jyder kom nær op på dem. De mindre landsdele var dog også repræsenteret. *Grandal* var fra Bornholm, *Else Nielsen* (25) fra Fyn og *Edel Jørgensen* (26) fra Lolland.

Else Nielsen underviste en hjælpeklasse sammensat af store børn. Stiltfærdigt, venligt og tålmodigt passede hun sit arbejde og nåede gode resultater. *Edel Jørgensen* kunne undervise i mange forskellige fag, bl. a. regning og matematik i mellem- og realskolen. Hun havde altid et nøje kendskab til sine elever og deres hjem og kunne derfor ved lærermøder give værdifulde oplysninger.

E. Agerlin (27) var i mange år førstelærer i Ørslev, men fik så lyst til at komme til Haslev, og her havde man god brug for den venlige og dygtige mand, som havde et fint øre for sang og musik og kunne overtage mange af sangtimerne. Hans indsigt i litteratur kom også skolen til gode.

Det vil ikke være rimeligt nu at skrive nøjere om de mange dygtige yngre lærere, som efterhånden kom til at præge skolen, eller om de lærere, som kun var ved skolen i en periode og derefter fik deres livsopgave andre steder. Nævnes skal dog *Bent Schmidt* (28), der har fået et navn som tegnelærer, og *Harry Ravn* (29), som er skolens viceinspektør.

Ulrich Hansen blev seminarielærer i Odense, *P. Wemmelund* (30) var i en årrække forstander på Rydhave og blev senere seminarielærer i Nr. Nissum, og *Gunnar Jensen* (31) skoleinspektør og leder af øvelses-skolen i Skårup. *Chr. Christensen* (32) er stadsskoleinspektør i Ringkøbing. *Nina Jensen* (33), *Malmkjær Thomsen* (34) og *Bent Schmidt* blev ansat ved Haslev Seminarium, og *E. Schøtt* (35) ved Hjørring Seminarium. *H. K. Brinth* (36) kom til Haslev udvidede Højskole, og seminarielektor *H. R. Christiansens* arbejde for skolen i sogneråd og skolekommission havde forudsætninger i hans mangeårige virksomhed ved denne.

Også uden for skolen var lærerne virksomme. Undertiden gjorde man i Haslev gældende, at de ikke var det i tilstrækkelig grad, man hævdede, at skolen var for stor til at være et *kulturcentrum*. Det er rigtigt, at Otto Jensen, Edv. Jensen i Lysholm og Johs. Greve i Freerslev fik sat meget i gang af oplysningsmæssig og folkelig værdi, og arbejdet lykkedes, fordi de ville og kunne. I byerne drukner en henvendelse til befolkningen let mellem så meget andet, men sandheden er i øvrigt, at der i en årrække udgik et folkeligt arbejde af usædvanligt omfang fra borgerskolen, og når dette arbejde i det store og hele også lykkedes, var det fordi skolekredsen var stor, og fordi mange lærere med forskellige interesser var virksomme også uden for skoletiden.

Forældremøderne er omtalt i anden forbindelse. Det kommunale aftenskolearbejde havde mange hold hver vinter. Handelsskolen blev ligesom Arbejdsteknisk skole ledet af lærere fra borgerskolen og havde lokaler der. I mange år ledede V. Thure et orkester og udførte også et arbejde i Røde Kors. E. Mogensen, Henry Hansen og Bent Schmidt arbejdede i FDF, og Chr. Christensen og Gunnar Jensen betød meget for ungdommen i KFUM. Harry Ravn havde idrætsøvelser med ungdommen, og andre var aktive i Sønderjysk Forening, museumssagen, børnehaven, Historisk Samfund og Kirkeligt Samfund.

Måske kunne man have ret i, at lærerne ikke var afgjort partipolitisk interesserede; men mange af dem kunne ikke med sandhed bære en slags etikette med partinavn på, fordi deres opgaver nu engang lå på tværs af politiske skillelinier.

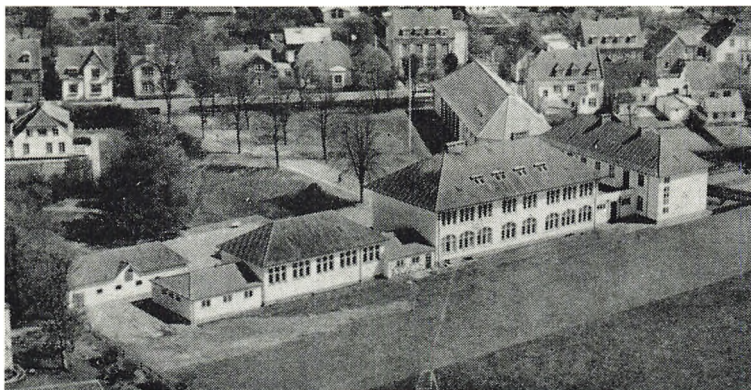
Enhver skildring af en lærer er mangelfuld, for det mest værdifulde af det, der sker i en skolestue, kan ikke beskrives. Måske opleves dette uforklarlige i et festligt, måske i et vemodigt øjeblik, når kridtet er lagt til side og pegefingern sænket, eller måske i det daglige arbejdsfællesskab mellem lærer og elever. Da er katederet borte, de er omsluttet af ånden, det udefinerlige, og de udgør alle en enhed.

HASLEV BORGERSKOLE OG HASLEV SEMINARIUM

Haslev Børgerskole og Haslev Seminarium står i et særligt forhold til hinanden, fordi børgerskolen er seminariets øvelsesskole.

I en skrivelse af 26. juni 1905 tillod Haslev-Freerslev sogneråd, at seminariet måtte benytte kommuneskolen som øvelsesskole og udvælge de lærere, som var nødvendige og villige til at udføre arbejdet med praktikundervisningen. Seminariets forstander, Oscar Petersen, underviste selv i praktik, en undervisning, som fandt sted på seminariet med børn fra skolen. Han var leder af hele undervisningen og førte eleverne op til eksamen. Førstelærer Dalgaard, lærer Uglsø og frk. Andreassen var hans medarbejdere på kommuneskolen, og da Dalgaard 1907 fik forflyttelse til Holbæk som skoleinspektør, blev hans efterfølger Vilhelm Pedersen knyttet til praktikundervisningen. Eleverne i præparandklassen fik også deres skolepraksis på kommuneskolen. I lov af 1894, § 2, krævedes det nemlig, at aspiranter, som søgte optagelse på et seminarium, skulle have fulgt undervisningen i en børneskole og vist evner til at omgås og undervise børn.

1911 var der en plan fremme om, at seminariet skulle oprette sin egen børneskole, og bestyrelsen henvendte sig til sognerådet og fore-

Luftfoto af Haslev Seminarium 1959.

Praktik- og seminarielærere 1942.

1. række fra venstre: Alfrida Pedersen, Abelone Rasmussen, E. Kymer, Martha Lambertsen, Jens Heltoft. – 2. række: N. H. Rasmussen, H. O. Nielsen, J. M. Jensen, O. Østerø, E. Thanning, Morten Lambertsen, K. B. Nielsen, Thorkell Hansen, Holger Skipper, Vilh. Thure, H. P. Hebjørn.

spurgte i en skrivelse, om det ville give et årligt tilskud til hvert af kommunens børn, som søgte den påtænkte øvelsesskole, og i så fald hvor stort tilskud. Planen mødte så megen kold luft, at den henlagdes. Desuden kom Davidsen, der var den drivende kraft i bestyrelsen, efterhånden så stærkt ind på oprettelse af et gymnasium i Haslev, at han fik nok at gøre med denne nye skoleplan.

I året 1919 skete der et forstanderskifte ved Haslev Seminarium, og den ny forstander, cand. theol. *N. H. Rasmussen* var en bestemt modstander af en privat øvelsesskole og mente, at en forbedret ordning med kommuneskolen var langt at foretrække, fordi eleverne der fik lettere adgang til at undervise børn i forskellige alderstrin og på forskellige udviklingsstadier og desuden fik mulighed for påvirkning af flere lærere. Praktikundervisningen ordnedes nu sådan, at overlærer Pedersen blev leder af den og skulle føre eleverne op til eksamen. 1932 fik jeg betroet de samme opgaver, hvortil noget senere i henhold til ny seminarielov kom, at undervisningen i metodik blev flyttet fra seminariet til øvelsesskolen, så eleverne kunne forstå og opleve kontinuiteten mellem metodik og praktik. *M. Lambertsen* havde tidligere haft metodik i forbindelse med pædagogik. Han beholdt en ugentlig praktiktime i dansk og formåede gennem den at give eleverne en selvstændig og fast undervisningsmetode i sproglære og analyse. *N. H. Rasmussen* ønskede ikke at beholde en tilsvarende praktikundervisning

i religion, men gik med til et forslag fra mig om, at antallet af praktiklærerne på borgerskolen blev forøget.

N. H. Rasmussen så klart, at seminariets elever burde lære folkeskolen at kende indefra allerede i studietiden. Desuden var han personlig optaget af i sogneråd og skolekommission at forbedre forholdene i folkeskolen, og det hænger sammen med forudsætninger i hans egen opvækst.

Seminarieforstander Rasmussen var fra Staurby ved Middelfart og havde gået i den stedlige landsbyskole, hvor han som stor skoledreng forestod styret i klassen, når lærer Larsen skulle fungere ved kirkelige handlinger; til tider var han assisteret af en af de store piger, som hed Abelone. Lærer Larsen var ikke stiv i regnekunsten, og når han ved eksamen fik udleveret regneopgaverne og kom i tvivl angående udregningen af dem, søgte han ofte kontakt med Niels og var først beroliget, når deres facitter var ens.

Niels tilegnede sig kundskaber og færdigheder med forbavsende letthed, og da han blev udskrevet af skolen, ville han fortsætte i en skole, hvor han kunne lære mere end hos Lars Larsen. Men hans fader var på det tidspunkt op i årene og syntes, det var en ulykke, om han skulle undvære sin store dreng, som dog engang helst skulle overtage hele bedriften. Niels tav til alt dette, men han gav ikke op. På en mærkelig måde fik han faderen gjort begribeligt, at han ikke egnede sig til landbrug. Han påtog sig nemlig kun den slags arbejde, som hestene lagde kræfter til. Faderen var bedrøvet, men Abelone i Vestergård forstod hans stille kamp for at komme ud over sognets grænser og få sin læsehunger tilfredsstillet. Han blev nu indmeldt i Jørgensens realskole i Odense. Hvad han egentlig ville med sin læsning, var han vel ikke helt klar over endnu. Måske lærer, måske noget andet. Han ville bare lære noget mere. I et pensionat stiftede han bekendtskab med nogle lærere fra latinskolen, og de åbnede hans øjne for helt nye fremtidsperspektiver. De forberedte ham privat, så han kom ind i 4. klasse på Odense Kathedralskole, hvorfra han 1903 tog studentereksamen. I studietiden i København var han en tid i vildrede med studievejen, inden han bestemte sig for teologien. 1909 tog han en fin teologisk embedseksamen, og samme år blev han lærer ved Haslev Seminarium og kunne nu gifte sig med Abelone. Fra 1919 til 1950 var han seminariets forstander.

N. H. Rasmussen havde let ved at sætte sig ind i love og anordninger, en evne, som han fik god brug for som leder af seminariet og som medlem af sognerådet fra 1929 til 1952. I to perioder var han sognerådsformand, det meste af tiden også medlem af skolekommissionen, i flere år dens formand, og jeg fik derfor et langt og nøje sam-

arbejde med ham. Hans forhold til skolen var ikke blot præget af frisind, men også af kærlighed. Bevidstheden herom gjorde os glade i arbejdet og bidrog til, at skolen udviklede sig jævnt og naturligt. N. H. Rasmussen opnåede meget, fordi hans standpunkter var sagligt underbyggede, og fordi han var i besiddelse af en enestående forhandlingsevne. Hans hjælpsomhed og jævne venlighed skaffede ham mange venner, og ved sognerådvalg fik han et overvældende antal personlige stemmer. Han døde 2. oktober 1955.

K. F. Brondbjerg stod straks over for opgaver, som krævede indsigt og stor arbejdskraft. Han var i besiddelse af begge dele og ledede støt og sikkert seminariet, som i denne tid voksede næsten eksplosionsagtigt, fordi det på grund af lærermangelen måtte oprette dobbeltklasser. Da seminarieeleverne desuden på grund af den ny seminarielov skulle have flere praktiktimer, stod praktiklederen og lærerne også over for nye opgaver. I hver uge skulle ca. 200 lærerstuderende have praktik, selv tage del i undervisningen og modtage vejledning af lærerne. Dette lod sig kun gøre på forsvarlig vis, dersom der blev udarbejdet en fast praktikplan, som lærerne kunne gennemføre, og dersom flere skoler i omegnen blev inddraget i praktikundervisningen. Det hele gik forbavsende gnidningsløst, flere af lærerne deltog i metodikundervisningen, og mange nye praktiklærere løste på inciterende måde de opgaver, som de stod overfor. Rektor Brondbjerg interesserede sig levende for den ny udvikling af faget og fik gennemført forskellige lønmæssige forbedringer for lærerne.

En del af forældrene så med skepsis på praktikundervisningen. Man ræsonnerede sådan: seminarieeleverne er i lære og kan ikke gennemføre en undervisningstime så godt som læreren selv. Dette ræsonnement synes uimodsigeligt, men mangler i virkeligheden perspektiv. For det første udfører de fleste af seminarieeleverne et omfattende arbejde under forberedelsen og kan ofte fremstille stoffet i ny belysning. Den dygtige praktiklærer skal i øvrigt nok sørge for at få rettet op, hvad en praktikant ikke har fået med. Endelig er der et forhold ved en praktikskele, som forældrene ofte ikke har øje for.

Praktiklærerne skal gennem deres egen undervisning kunne yde – om ikke det ypperste – så dog solid og god undervisning. De må derfor dygtiggøre sig ved kursus, ofte hvert år, og stifte bekendtskab med det nyeste på pædagogikkens område. De må, om de skal kunne løse deres opgaver forsvarligt, være følsomme over for tidens pædagogiske puls og kunne sortere kerner og avner.

Tidligere sluttede praktikundervisningen med en eksamen, og censorerne rejste fra seminarium til seminarium og bragte nye og forbedrede metoder med fra sted til sted. Gennem mange år var det rektor

G. J. Arvin og overlærer Nedergaard samt skoledirektør Thorkild Jensen, som kom til Haslev. Om aftenen var vi sammen og drøftede praktik, vi lærte meget af dem, og jeg bevarer mit kendskab med dem som et værdifuldt minde.

Nu er praktikeksamen afskaffet, og efter det nye forslag til læreruddannelse genindfører man eksamen undtagen i praktik. At dette efter min mening er forkert, vil man forstå af de foregående betragtninger om øvelsesskolernes centrale stilling blandt landets bedste skoler.

Lærere ansat 1908-59

I fortegnelsen er opført navnene på de fleste af de lærere og lærerinder, som var ved Haslev skole mellem 1908 og 1959. Dog er lærere med ansættelse ved skolen af ganske kort varighed ikke medtaget.

Tal i parentes ud for en del af navnene svarer til samme tal i skildringen, hvor de pågældende lærere omtales, og sidetallene til højre viser hen til, hvor denne omtale findes.

Fortegnelsen er kronologisk efter ansættelsesår.

(2) Knud Uglsø, f. 1859 i Rind, Ringkøbing amt. Gedved 1885. Andenlærer i Haslev 1886. Afsked 1921. Død 1924	377
(3) Kristian Hansen, f. 1871 i Bjerge, Sorø amt. Gedved 1885. Tredjelærer i Haslev 1889. Død 1928	377
(6) Karen Sofie Andreassen, f. 1871 i Haslev. Zahle 1894. Ansat i Haslev 1889. Død 1934	378
(7) Gerda Claessen, f. 1871 i Krogslyst ved Glostrup. Zahle 1894. Ansat i Haslev 1902. Afsked 1937. Død 1948	378
(1) Vilhelm Pedersen, f. 1868 i Glumsø, Præstø amt. Jonstrup 1888. Førstelærer i Haslev 1908. Overlærer 1918. Død 1931	334
(2) Hans Oluf Nielsen, f. 1885 i Venslev, Sorø amt. Haslev 1909. Ansat i Haslev 1909. Viceinspektør 1932. Afsked 1955	341
Maren Rasmussen Lodsgaard, gift Rechnagel, f. 1888 på Hjarnø. Horsens Kvindeseminarium 1909. Ansat i Haslev 1910. Død 1918.	
(18) Henry Andreasen, f. 1889 i Sværdborg, Præstø amt. Ansat i Haslev 1911. Afsked 1957. Død 1960	381
(8) Anna Marie Larsen, f. 1870 i Terslev, Sorø amt. Haslev 1909. Ansat i Haslev 1911. Afsked 1962. Død 1964	378
(3) Vilhelm Thure, f. 1892 i Søndersted, Holbæk amt. Jonstrup 1913. Ansat i Haslev 1914. Viceinspektør 1955. Afsked 1962. Død 1964	342

(19) Kristian Bernhard Nielsen, f. 1889 i Venslev, Sorø amt. Haslev 1914. Ansat i Haslev 1918. Død 1945	381
Marie Amalie Kruse, f. 1890 på Frederiksberg. Haslev 1916. Ansat i Haslev 1918. Gladsakse 1928. Maren Kirstine Petersen, gift Rechnagel, f. 1894 i Kongsted. Haslev 1915. Ansat i Haslev 1920. Afsked 1923.	
(21) Klaudius Johannes Grandal, f. 1885 i Klemensker på Bornholm. Haslev 1911. Ansat i Haslev 1921. Afsked 1955. Død 1962	382
(13) Emilie Kymer, f. 1894 i Kimmerslev, Roskilde amt. Haslev 1920. Ansat i Haslev 1921. Afsked 1961	380
(11) Ella Nielsen, f. Frederiksen, f. 1894 på Frederiksberg. Haslev 1921. Ansat i Haslev 1923. Afsked 1945	379
(4) Søren Peder Jensen (Rungsted), f. 1894 i Odder. Gedved 1915. Ansat i Haslev 1924. 1935 overlærer, senere stadsskoleinspektør i Ringsted. Død 1963.	342
(20) Holger Skipper, f. 1897 i Jebjerg, Viborg amt. Ranum 1919. Ansat i Haslev 1925. Død 1947	382
(9) Johanne Nielsen (Stenstrup), f. 1897 i Hylstrup, Sorø amt. Haslev 1921. Ansat i Haslev 1929. Afsked 1967	379
(23) Erik Antonius Mogensen, f. 1902 i Roum, Viborg amt. Haslev 1927. Ansat i Haslev 1931. Afsked 1959. Død 1960	382
(5) Jens Heltoft, f. 1889 i Outrup, Ribe amt. Jelling 1910. 1932 overlærer (skoleinspektør). 1953 stadsskoleinspektør i Haslev. Afsked 1959	333
(17) Helga Hansen, f. 1910 i Strøby, Præstø amt. Haslev 1932. Ansat i Haslev 1934. Afsked 1966	381
(16) Hans Rudolf Christiansen, f. 1910 i Hamborg. Odense 1931. Ansat i Haslev 1935. Seminarie lærer ved Haslev Seminarium 1954	380
(12) Eva Romme, f. Jessen, f. 1914 i Nordrup, Sorø amt. Haderslev 1936. Ansat i Haslev 1938. Afsked 1950	380
(22) Folmer Romme, f. 1916 i Tåreby, Lolland. Jonstrup 1938. Ansat i Haslev 1941	382
(14) Edith Stavnsbjerg, f. 1919 i Høstentorp, Sorø amt. Haslev 1941. Ansat i Haslev 1941	380
(15) Bodil Pedersen, f. 1911 i Haslev. Haslev 1936. Ansat i Haslev 1943. Viceinspektør 1964	380
Christian Lykke Lindved, f. 1920 i Øster Snede, Vejle amt. Jelling 1942. Ansat i Haslev 1946. Risskov 1952.	
(25) Else Nielsen, f. 1916 i Sønder Nærå, Odense amt. Haslev 1940. Ansat i Haslev 1946	383
(24) Henry Hansen, f. 1919 i Holbæk. Haslev 1941. Ansat i Haslev 1947	383

(34) Thøger Malmkjær Thomsen, f. 1924 i Tjørring, Ringkøbing amt. Jelling 1948. Ansat i Haslev 1958. Haslev Seminarium 1962 383
Kirsten Stensen Christensen, f. 1936 i Slagelse. Haslev 1958. Ansat ved Haslev Borgerskole 1958-62. Afsked 1962.
Ida Holm, f. 1921 i Jungshoved, Præstø amt. Haslev 1944. Ansat i Haslev 1958.
Kirstine Oline Plesner, f. 1934 i Skivholme, Århus amt. Silkeborg 1959. Ansat i Haslev 1959.

Haslev Borgerskoles pedeller

Det er først efter, at den gamle Borgerskole var blevet bygget, at man kan tale om en pedel ved Haslev skole. Og så kan man endda sige, at det dengang ikke var en stilling, man kunne leve af. Den første pedel der fik stillingen, *Niels Larsen*, måtte også være lygtetænder ved Haslev gadebelysning.

Da Niels Larsen havde fået denne dobbeltbestilling, skrev han følgende ansøgning i 1897:

Jeg vil gerne bede det ærede sogneråd om tilladelse til at benytte pladsen bagved den nye skole i Haslev som have. Samtidig vil jeg gerne bede om en regnkappe, da jeg ikke selv ser mig i stand til at anskaffe mig en, og det er tit regnvejr, når jeg skal ud til lygterne og vejene.

Til denne skrivelse meddeler sognerådet, at man har bevilget den ønskede regnfrakke, der vil blive ham udleveret ved henvendelse til gårdejer Niels Sørensen, Haslev. Men derimod kunne man ikke bevilge ham fri afbenyttelse af jorden bag den nye kommuneskole, men man tilbød ham den imod en årlig afgift af 10 kr.

Man kan nok sige, at de ti kroner betød vel ikke meget. Men man må tage i betragtning, at han kun havde 200 kr. om året for dobbeltstillingen. Derfor bad han i begyndelsen af år 1900 om lønforhøjelse, men sognerådet gav ham afslag. Han tilføjede i en ny skrivelse:

De nye kloaker skal jo renses hver 14. dag, og når det bliver støvet, skal lygterne pudses hver dag, det bliver altså betydelig mere arbejde, hvorfor jeg tillader mig at anmode det ærede sogneråd om en forhøjelse af 100 kr. for det hele, ellers bliver jeg nødsaget til at sige det hele fra mig.

Man tilbød derefter Niels Larsen 50 kr. om året, men han kunne ikke nøjes med en årlig løn på mindre end 300 kr. Men her kom førstelærer L. Fogt ham til hjælp og skrev til sognerådet og fremsatte følgende punkter:

1. en kvinde ville vel nok kunne udføre rengøringen, men latrinernes rensning og udskylning samt opbæring af kul, snekastning på pladsen o.s.v. kræver dog nærmest en mands arbejde,

2. er og vil arbejdet blive større, idet skolen nu til stadighed har 5 klasseværelser i brug.

3. har den hidtilværende pedel været omhyggelig for at udføre alt tilfredsstillende.

Jeg må derfor herved tillade mig at anmode det ærede sogneråd om at imødekomme hans forlangende om forhøjelse, idet jeg er forvisset om hans beredbillighed til at gøre alt forsvarligt, hvilket jo i og for sig er en stor fordel, når man ser hen til hvad indtryk orden og renlighed går på de mange, der daglig skulle færdes i Haslev kommuneskole.

Denne skrivelse fra lærer Fogt hjalp, og ikke blot beholdt Niels Larsen stillingen til sin død i 1912, men hans enke fik også lov til at beholde stillingen til 1938, bistået af sin søster (også kaldet moster).

Da der i 1926 blev bygget nye bygninger til borgerskolen, blev *Niels Juel Pedersen* pedel for disse fra 15. september 1926 at regne, og i 1938 blev han også pedel for de gamle skolebygninger og varetog sin stilling til 30. september 1955.

Den nuværende pedel, *Jørgen Nielsen*, blev ansat fra 1. oktober 1955. Og da den nye Borgerskole blev taget i brug, flyttede han med dertil, men passer dog fortsat også arbejdet på den gamle Borgerskole, nu kaldet *Grøndalsskolen*.

Som pedelmedhjælper på den nye Borgerskole er fra den 1. juli 1966 ansat *Hans Gunnar Larsen*.

Som den første sekretær for stadsskoleinspektøren i Haslev er fra den 1. marts 1967 ansat fru *Alis Hansen*.

Sundhedspersonale ved Borgerskolen

SKOLELÆGER:

Herman Peter Remvig fra april 1929 til april 1948.

Poul Løbner Andersen fra april 1948 til april 1950.

Aage Lundkvist fra april 1950 til oktober 1954.

Jens Christian Lynge siden oktober 1954.

SKOLESUNDHEDSPLEJERSKE:

Frøken Ella Kløft fra 1947.

SKOLETANDLÆGE:

Fru Inger Fanø fra august 1950.

Klinikassistenter: Fru Rita Hvidemose og fru Anni Hansen.

Haslev-Freerslev skolekommission

Indtil 1934 var sognepræsten født formand for skolekommissionen. Derefter blev han folkevalgt. Følgende mænd (alle fra Haslev) har været skolekommissionsformænd fra 1934 og til dato:

1934-1937. Sognepræst *I. Bang.*

1937-1940. Dommer *L. Th. Arnskov.*

1940-1946. Overassistent *Carl Johansen.*

1946-1952. Seminarieforstander *N. H. Rasmussen.*

1952-1966. Seminarielæktor *H. R. Christiansen.*

1966- Arkitekt *Flemming Hansen.*

Haslev Feriekoloni på Borgerskolen

Et usædvanligt initiativ blev i 1902 taget af nogle Haslev-borgere, hvorved der i en lang årrække om sommeren var feriekoloni på Haslev Borgerskole. Herom skrev købmand Georg Jensen, Haslev, den 15. april 1942 i forhandlingsprotokollen:

En aften i marts 1902, da følgende fire herrer, nemlig købmand H. Olsen, vognmand Julius Hansen, snedkermester Vilh. Hansen og købmand Georg Jensen var beskæftiget med en lille L'hombre og en stor toddy i købmand Olsens daværende kontor, faldt talen om den store trang for ubemidlede forældres børn at komme ud på landet i ferien, fremkom Olsen med den tanke, om vi ikke her i Haslev ved eventuelle bidrag af byens beboere kunne starte og opretholde en koloni af 25 københavnske kommuneskolebørn i 14 dage i fremtiden.

Denne smukke tanke vandt enstemmigt de andre herrers tilslutning, og feriekolonien stiftedes med det samme under navnet HASLEV FRIEKOLONI og med Herr Olsen som formand samt vi andre som medindbydere. Indbydelsen blev nu udsendt og ideen vandt stor tilslutning i byen, idet der indkom tilstrækkeligt til at opretholde en sådanne koloni, som samme år startedes med 25 drenge og 2 lærere.

Tilladelse til at benytte skolens gymnastiksal blev af sognerådet velvilligt og gratis overladt os til sovesal for drengene, og madrasserne overladt os gratis til låns af Landbrugsskolen, tæpper og lagner fik vi sendt fra Feriekolonien depot i København, og det øvrige udstyr havde hver dreng selv med.

Børnenes bespisning foregik for betaling på Landbrugsskolen; denne ordning vedblev at fungere indtil året 1939, da vi af sognerådet velvilligt fik tilladelse til at benytte skolens nyoprettede skolekøkken, hvor skolens pedel Niels Juel Pedersens hustru (fru Debora) mod betaling overtog forplejningen af kolonien, hvilket viste sig at være en god for os pekuniær og for Kolonien sundhedsmæssig foranstaltning i de to år, denne har virket.

Da gamle Olsen døde, overtog Jul. Hansen og Georg Jensen førerskabet, og da Jul. Hansen døde trådte direktør Opstrup til indtil sin død, og efter denne kom herr købmand Harald Østerbye, således at dette for tiden består af købmændene Georg Jensen og H. Østerbye.

Kolonien har nu bestået i 38 år, og i den tid børnene har ferieret her, har de haft gratis adgang til at bese Svineslagteriet, Trifolium, Gas- og Vandværket, Lervarefabrikken, Keramikfabrikken, Trækassefabrikken m. fl., Landbruget på Sofieldal, ligesom de hvert år af biografejerne er inviteret til to gratis forestillinger.

Hver morgen kl. 7 har drengene fået gratis varmt og koldt styrtebad, ligesom de har haft tilladelse til at benytte det her i byen nyanlagte svømmebasin og iøvrigt er dagene gået med marchture og lege i de herværende skove, med fodboldkampe og badning i Søtorup Sø.

I den efterfølgende tid har der været arrangeret udflugter med Kolonien bl. a. til Gasværket, Vemmetofte, Fakse Ladeplads, Næstved, Rønnede, Karrebæksminde, Storstrømsbroen, Guldborg, Køge m. fl., ligesom vi hvert år har afsluttet opholdet med en afskedsfest med Kolonien på VILLA GAL-LINA, hvor børnene er opvartet med chokolade og kager. Smørrebrødspakker havde hver med i kasser i vognene, hvortil der serveredes sodavand m. m., og der mødte hvert år en del bidragydere med damer, som selv havde madpakker med og selv afholdt alle udgifter med deres service, øl og cafe m. m.

Haslev Feriekoloni fortsatte indtil 1955, dog 1944 og 1945 undtaget, med det samme program, som Georg Jensen har nævnt. De sidste år var der op til 35 feriedrengene. Men i 1956 blev der meddelt Haslev-borgerne, at de københavnske skoler helst ville have 6-ugers feriekolonier, og af disse var der nu bygget så mange, så der ikke længere var behov for Feriekolonien i Haslev.

Mange af Haslevs borgere gjorde en stor og fortjenstfuld indsats for Feriekolonien og ikke mindst pedel Juel Pedersen og frue.

I hundredvis af drenge nød godt af Haslevs gæstfrihed, og mange af drengene huskes endnu bl. a. en af de første professionelle fodboldspillere, *Carl Skomar*.

HASLEV BORGER- OG REALSKOLE EFTER 1958

Poul Hammer Jacobsen, født den 9. februar 1910 på Frederiksberg, søn af restauratør G. J. Jacobsen og Anna J., gift den 20. januar 1935 med pianist Edith K. J. M. Martini, datter af lokomotivfører I. C. M. Martini og Marie M. Dimitteret fra Blaagaards Seminarium 1932. Års-kursus i tysk og svensk; supplerende uddannelse i sang, dansk og stenografi.

Stadsskoleinspektør
Poul Hammer Jacobsen
fra 1959.

Fast vikar ved Grøndalsvængets skole i 1934. Fastansat lærer ved Frederikssundsvejens Skole i 1936. Stadsskoleinspektør ved Haslev-Freerslev kommunes skoler og skoleinspektør ved Haslev Borger- og Realskole 1959.

Bestyrelsesmedlem i Dansk Vandrelaug, Herbergsringen, Københavns Ungdoms- og Aftenskoleforening, Københavns Kommunelærerforening, Blaagaards Seminarium, medlem af fælleslærerrådet i København, Københavns kommunes tilsynsførende med private aftenskoler, formand for Københavns Sanglærerforening.

Stifter af Musik & Ungdom Haslev-afdeling og af Haslev Teater-, Musik- og Kunstforening.

Litterære arbejder: Bogen om *Dansk Vandrelaug*, artikler om rejse- og vandreliv samt om pædagogik. Redaktør af *Dansk Vandrelaug* og *Aftenskolelæreren*.

Skolelove er ikke bestandige.

Skolens opgave er på den ene side at give det samfund, der har skabt den, og som opretholder den, veludrustede og uddannede, velorienterede samfundsborgere, der kan og vil bære det fællesskab vi-

dere, som dette samfund er, og på den anden side at give hvert enkelt menneske lejlighed til igennem oplæring og uddannelse at udvikle sig efter sine iboende muligheder. Derfor er skolen heller ikke bestandig. Den er underkastet den udvikling, som sker både på det samfundsmæssige plan og på det menneskelige.

Skolegang for almuen talte man om gennem flere hundrede år. Christian den Anden udstedte en forordning, Frederik den Fjerde byggede rytterskoler 1721-26, pietismens mænd udfærdigede bestemmelser om skolegang, men endelig hold om skoleudviklingen fik man først med skolelovene af 1814, hvorefter det blev påbudt at sende børn i skole.

Tro nu ikke, at spørgsmålet løstes med et slag. Slet ikke! Men herfra skriver den skoleudvikling sig, som vi i dag betegner som den danske folkeskole. En række ændringer og påvirkninger udefra kan fortsat påvises sideløbende med specielle danske præg, hvoraf vi vel nok tør sige, at de ideer, som stærkest prægede dansk skoleudvikling kom fra Grundtvig og Kristen Kold. Spor i skolelovgivningen sætter grundloven i 1849 og en lovændring i folkeskoleloven i 1857. Jævnslidende med almueskolen løb stedse latinskolen som en selvstændig skoleform uden egentlige forbindelser til almueskolen. En overgangsmulighed skabtes med almenskoleloven af 1903. Denne lov blev den menige mands opstigningsmulighed. Med den dannedes mellem- og realskolen, og realeksamen blev denne skoleforms afslutning. Overgangen til mellemskolen skete gennem en optagelsesprøve efter 5. klasse, og tilslutningen til denne skoleform blev så overvældende, at man i dag nok tør sige, at netop denne skoleforms overvældende popularitet blev dens skæbne.

I 1937 forsøgte man gennem en ny folkeskolelov at skabe et alternativ til eksamensmellemskolen, som denne skoleform kaldtes. Man inddrog de fire mellemskoleklasser i folkeskolen og oprettede i 6. og 7. skoleår de såkaldte eksamensfrie mellemskoleklasser. De blev aldrig nogen succes og aldrig noget virkeligt alternativ til eksamensskolen, som i stadigt stigende omfang var genstand for elevernes attrå og forældrenes ambitioner.

En vanskelig start fik den også, idet hele denne skoleforms opbygning kom til at ske under 2. verdenskrig med alle dens restriktioner og begrænsede muligheder for befrugtning udefra. I virkeligheden løb tiden under selve krigen denne skolelov over ende.

Endnu engang oplevede man, at når først ondskaaben og ufreden raser, så er der ingen grænser for, hvad der kan ofres på den tekniske udvikling. I løbet af de 5 krigsår skete der en udvikling så kolossal, at da freden endelig kom, stod man med et teknisk apparat som ingen-

sinde før, og med en kunnen og viden, som skulle omstilles til udnyttelse i fredens hverdagstjeneste. – Det blev nærmest til en revolution.

Teknik, automatisering, atomisering, mekanisering, og snart efter elektronisk databehandling med mere blev funktioner, som vendte op og ned på de hidtidige begreber. Nye stoffer, nye hjælpemidler, nye fremgangsmåder skabte nye muligheder. Det greb stærkt ind i vort erhvervs- liv, ændrede vor hverdag og vort familiemønster, ja vor samfundsstruktur, og krævede en skole, der var tilpasset hele dette nye tidsmønster.

Det grove arbejde, det rent legemlige slid, de rutinemæssige funktioner blev overtaget af maskiner. Mennesker måtte simpelthen være dygtigere for at kunne klare sig. Hænder og muskelkraft var ikke nok. Dette stillede krav til skole og uddannelsesformer. I Storbritanien forberedtes denne udvikling allerede under krigens sidste år, og hos os talte i slutningen af fyrrerne skolefolk og politikere om ændringer inden for den bestående lovs rammer.

Debatten om *balance i skolebilledet og mennesket i centrum* gik til midt ind i 50'erne. – Resultatet blev skoleloven 1958.

I denne lov drages konsekvenserne af samfundsudviklingen. Man var klar over, at ændringerne fremover ville komme så hurtigt, at loven måtte være en »rammelov«, indenfor hvilken der uden stort lovgivningsapparat kunne skabes ændringer i takt med udviklingen i tiden.

Selv om tilsyneladende væsentlige afsnit i den tidligere skolelovgivning forblev uændrede, var forandringerne dog overordentlig betydningsfulde og vidtrækkende. De kan sammenfattes om to hovedsynspunkter: Strukturændringerne (dvs. ændringer i skolens opbygning) og læseplansændringerne, således som de fandt deres udtryk i *Den blå Betænkning*.

I sin ydre form blev den danske skole en 10-årig folkeskole derved, at nu også realklassen hørte med i folkeskolen. Ydermere blev skolen en enhedsskole, d.v.s. en skole, hvori klasserne i den undervisningspligtige alder (1.-7. klasse) søges holdt sammen uden, at prøver får afgørende indflydelse på, den enkelte elevs skolegang. I den købstadsordnede skole opretholdtes bestemmelsen om efter 5. skoleår at lade de elever, som har ønske om og mulighed for at fortsætte en skole-skolegang i eksamensskolen gå i samme klasse, den såkaldte b-linje, mens de øvrige elever samles i a-linjen. Hvis en tilstrækkelig stor del af forældrene ønsker, at der ikke foretages en sådan deling, kan klassen fortsætte udelt (c-linje).

Fra skoleåret 1968-69 vil – efter en forældreafstemning – alle 6.-7. klasser være udelte.

Ved udgangen af 7. klasse skal skolen afgive sit skøn over, om eleverne egner sig for fortsat skolegang i 8.-10. klasse eller om de kan oprykkes i realafdelingen.

I begge skoleafdelinger afsluttes skolegangen med en prøve. Efter 9. klasse kan eleverne og deres forældre selv afgøre, om eleven skal deltage i den statskontrollerede prøve, men i realafdelingen er prøven det selvfølgelig mål. Fra realafdelingen er der både efter 2. realklasse og efter 3. realklasse mulighed for overgang til gymnasiet.

I landsbyordnede skoler med elever i den undervisningspligtige alder foretages ingen deling af eleverne efter 5. skoleår. Skolen er udelt lige til udgangen af 7. skoleår, men eleverne fra disse skoler skal have adgang på samme vilkår som elever fra andre skoler til at fortsætte skolegangen i 8.-10. klasse eller i realafdelingen. Eleverne fra sådanne 7-årige skoler henvises til fortsat skolegang i de nærmeste skoler, som har klasser, der imødekommer elevernes ønsker om fortsat skolegang.

Udgifterne i forbindelse med elevernes fortsatte skolegang efter det 7. skoleår skal afholdes af hjemkommunen.

Dette er skoleordningen efter 1958-loven i hovedtrækkene. Hertil kan føjes, at der er bestemmelser om, at undervisningen i 6. og 7. klasse både i a-linjen og b-linjen skal omfatte samme fagrække med samme timetal, idet der i a-linjen i 7. klasse skal tilbydes eleverne undervisning i tysk og matematik. Engelsk er obligatorisk i 6. og 7. klasse i begge linjer, og tysk og matematik er obligatorisk på b-linjen.

For elever, der på den ene eller anden måde har vanskeligheder, er det påbudt, at der skal etableres særklasser eller særundervisning,

Talepædagogen, Gunnar Vænggaard i arbejde.

eller at kommunen har truffet aftale om undervisning af sådanne elever med skolen eller institutioner, som kan påtage sig undervisningen af disse elever.

Sådan er opbygningen i hovedtrækkene. Hvilken indflydelse har nu denne skolelov haft på Haslev borger- og realskole? Hvordan har skolen tilpasset sig denne udvikling?

Da den nye skolelov den 7. juni 1958 blev en realitet var man fra alle sider helt klar over, at den betød en væsentlig ændring i den danske skoles hele struktur, men det er bemærkelsesværdigt, hvor lidt man skænkede skolens indhold og undervisningsformer opmærksomhed i hele den foregående debat. Man nedsatte et læseplansudvalg til at fastlægge den nye skolelovs indhold, og den daværende undervisningsminister forsikrede i Folketinget, at den vedtagne lov helt ville kunne gennemføres inden for det normale undervisningsbudget. Tiden skulle vise noget andet.

To år senere – i marts 1960 – lagde læseplansudvalget sidste hånd på den såkaldte *Blå Betænkning*, hvis officielle titel er: *Undervisningsvejledning for folkeskolen*.

Men de forandringer, som selve loven havde skabt, i første omgang kun følte som en ny etikette på gamle flasker, så blev de forandringer, der fulgte i kølvandet efter Den blå Betænkning af mere dybtgående karakter. Mens den tidligere skole mest var en kundskabsskole, så rykkede nu andre krav op på siden af selve kundskabstilgængelsen. Det blev vigtigt at kunne arbejde i fællesskab med andre. Det blev en af skolens opgaver at lære eleverne det, så selve arbejdsformen blev en af de færdigheder, som eleven skulle have lært i skolen.

Men vigtigere var det nok, at skolen måtte indstille sig på, at eleverne skulle oplæres til at klare sig i et samfund, hvor forandringerne kunne komme så hastigt, at den viden, man forlader skolen med i dag, kan være forældet i morgen, og at hele erhvervsstrukturen i samfundet kan ændres af de opfindelser, som gøres, således at nye erhverv opstår og gamle forsvinder. For at kunne klare sig i en sådan verden må man være åben og modtagelig, man må være rede til stadig at søge ny viden. *Lær at lære* blev en slags slagord for tendensen i Den blå Betænkning ud fra en viden om, at den, der er bedst udrustet, er den, der klarer sig bedst i omstillings- eller omskolingsprocesserne.

Bestemmelsen om, at alle skoler skulle kunne anviser deres elever en mulighed for fortsat skolegang efter den undervisningspligtige alder, bevirkede, at den daværende Haslev-Freerslev kommune sluttede skoleoverenskomst med en række omliggende kommuner, hvori man forpligtede sig til at modtage elever fra disse kommuner til fortsat skolegang i 8.-10. klasse og i realafdelingen. Overenskomsten omfattede

	1958-59	1959-60	1960-61	1961-62	1962-63	1963-64	1964-65	1965-66	1966-67
1.-7. kl.	23	23	22	22	22	22	22	23	23
8. kl.	1	1	1	2	2	3	3	3	4
9. kl.					1	1	2	2	2
10. kl.									
8.-10. kl.	1	1	1	2	3	4	5	5	6
1. r.	2	2	2	2	2	2	2	3	3
2. r.	1	1	2	2	2	2	2	2	3
3. r.	1	1	1	1	1	2	2	2	2
1.-3. r.	4	4	5	5	5	6	6	7	8
S I	1	1	1	1	1	1	1	1	1
S II	1	1	1	1	1	1	1	1	1
S III						1	1	1	1
S IV									
S I - S IV	2	2	2	2	2	3	3	3	3
Klasser ialt	30	30	30	31	32	35	36	38	40

Klasseantallet efter gennemførelse af skoleloven af 1958.

De tidligere eksamensmellemkoleklasser er i overgangsårene 1958-61 indføjet i skemaet, som de ville være placeret efter den nugældende ordning, og 3. fm er angivet som 8. kl.

dengang foruden kommunens egne tre skoler: Haslev borger- og realskole, Freerslev skole og Lysholm skole, også Bråby skole, Øde-Førslev skole, Terslev skole, Svalebækskolen samt Tybjerg og Tybjerglille skoler. Senere har også Alkestrup skole fået adgang til at sende elever til Haslev borger- og realskole, ligesom der er modtaget elever fra Bavnesholmen i Dalby og Møllevångskolen i Kongsted.

Det var, da overenskomsten blev afsluttet, ikke noget stort antal af elever, som i begyndelsen gjorde brug af retten til fortsat skolegang. Da regningerne for udenbys elever i skoleåret 1959-60 skulle udsendes, oversteg antallet ikke 20, men i 1965-66 – der var sidste år før kom-

munesammenlægningen – var tallet ca. 125, og selv efter dette år – i 1966-67 – var antallet af elever uden for kommunen 84.

Eleverne fordelte sig ret ligeligt i både 8.-9. klasse og realafdelingen. Allerede dette er bemærkelsesværdigt. Tidligere var 8. klasse ikke særlig estimeret, og nogle i almindelighed tiltrækkende fremtidsudsigter gav den ikke. Men dette billede ændrede sig med den nye skolelov. Fra skolens side gjorde vi et stort arbejde for at gøre arbejdsplanen i 8.-9. klasse særlig tiltrækkende. Ved at udnytte skolelovens muligheder kunne der udover de obligatoriske fag blive plads for 10-11 timers valgfrie fag, og skolen lagde et skema til rette, der gav mulighed for at vælge fag, som i særlig grad kunne kalde på de enkelte elevers lyst og interesse og give dem mulighed for udnyttelse også af deres manuelle færdigheder.

Ud fra den opfattelse, at en fortsat skolegang nødvendigvis måtte give eleverne kendskab til i det mindste ét fremmedsprog, blev engelsk med tilslutning fra alle skolemyndigheders side gjort obligatorisk i 8. klasse, mens det evt. kunne bortvælges i 9. klasse. Det nye og særlige ved den statskontrollerede prøve efter 9. klasse er jo dette, at prøven er et tilbud; den er ikke noget krav. Man bestemmer selv om man vil til prøve eller ej. Hidindtil har dog alle elever i 9. klasse uden undtagelse indstillet sig til prøven.

Spørger man sig om årsagen til 8.-9. klassernes vækst, er årsagen nok ikke prøven alene. Den omstændighed, at eleverne foruden prøven også får en udtalelse fra skolen om deres menneskelige egenskaber, deres færdigheder, omgængelighed, villighed, høflighed, udholdenhed o.lign., bevirker, at erhvervene her får et skolebevis, som siger dem noget, de kan bruge. Det fortæller noget om eleverne, og allerede fra første år har erhvervene i Haslev og omegn taget vel imod disse elever.

Også udstationeringen af eleverne i erhvervspraktik har betydet meget. Her fik eleverne ofte for første gang reel kontakt med erhverslivet og kunne vise, hvad de duede til i praktisk arbejde, og virksomhederne fik selv mulighed for at vurdere de unge i en arbejdsituation og kunne skønne over, om eleverne havde de evner, der krævedes i netop deres erhverv.

Tilsammen har det givet denne skoleform det perspektiv, den manglede, og det har bevirket, at elever og forældre nu direkte er begyndt at overveje, hvilken skoleform man vil have størst glæde af i forhold til det arbejde, man ønsker at blive beskæftiget med.

Endnu et forhold bør dog sikkert medtages, når man vil vurdere de bevæggrunde, som forældre og børn har for at beslutte sig til fortsat skolegang. For landbefolkningen er det sikkert en meget tungtvejende

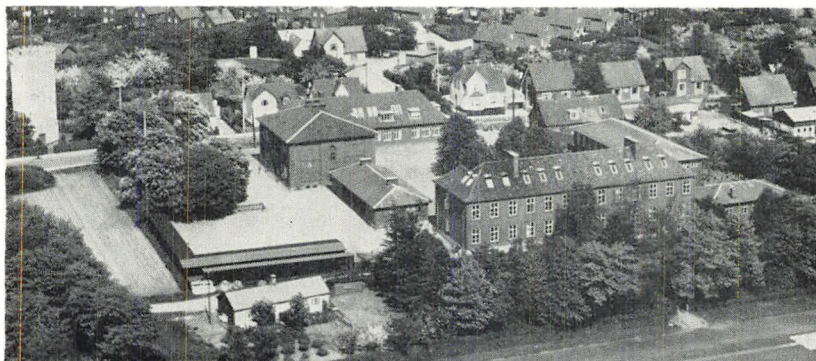
grund, at landbruget simpelthen ikke har mulighed for at beskæftige alle de unge, som vokser op på landet. De skal finde sig et bypræget erhverv, og her skal de for at komme ind konkurrere med de unge fra byernes og købstædernes skoler. De må derfor have en skolegang og skoleundervisning af samme omfang som byboerne. Men derudover er det både for bybo og landbo helt klart, at man ikke i dag kan ernære sig ved blot at tilbyde to arbejdsduelige hænder. Man må også vide noget som den teknik og mekanisering, som anvendes på arbejdspladserne, og viden får man kun ved skolegang og oplæring.

Derfor vokser tilslutningen til de klasser, som fortsætter efter den undervisningspligtige alder.

På nogle punkter var Haslev borger- og realskole rustet til at tage imod en tilvækst som den, skoleloven af 1958 fremkaldte.

Først og fremmest havde skolen et lærerkorps, som magtede opgaven, og som ikke gik af vejen for at ofre både tid og kræfter på at dygtiggøre sig til opgaven. Men dernæst skal det også siges, at byens styre forstod, at omstillingen kostede penge, ikke blot én gang for alle, men fra år til år, fordi de arbejdsformer, der blev lagt op til i den undervisningsvejledning, *Den blå Betænkning*, som det tidligere omtalte læseplansudvalg udsendte i marts 1960, var så materialekrævende og så forskellige fra tidligere tiders undervisning, at det ikke kunne rummes inden for de tidligere udgiftsrammer. Lærebøgerne måtte fornyes, supplerende bogsæt måtte anskaffes, samlingerne måtte udbygges, og elevernes selvstændige arbejde fremmes.

Men rammerne var for små. Allerede mange år tidligere havde man talt om at skaffe skolen bedre lokalemuligheder. Alle tænkelige rum var udbygget til at rumme klasser, Teknisk Skole var i mange år annekset til skolen, og i de seneste år blev også *Stengården* (på Duevej) inddraget og rummede en overgang 2 klasser.

Luftfoto af Borgerskolen fra syd-vest, forrest 1926-bygningen.

Hertil kom så tillige, at skolen var øvelsesskole for Haslev Seminarium. Også denne læreanstalt led af vokseværk, hvad der mærkedes på Borgerskolen. Antallet af praktiktimer voksede, så omegnens skoler måtte inddrages i det almindelige praktikearbejde, og alligevel var skolen et enkelt år oppe på at yde ca. 125 praktiktimer om ugen foruden linjepraktik. Dette bevirkede, at der på skolen til stadighed færdedes mindst en hel klasse voksne seminarieelever, som det var umuligt at anvise et opholdsrum.

Rammerne var simpelthen sprængt, og det var bydende nødvendigt at bygge en ny skole.

Skolens indre liv

Selv om pladsforholdene var trange, og selv om skolen manglede mange af de muligheder, som skoler i almindelighed har i form af faglokaler og samlinger, så levedes dog inden for dens rammer et skoleliv, som også bød på oplevelser og medleven i tidens tildragelser så fuldt som på nogen anden skole.

Årets rytme var her som på andre skoler bestemt af de store ferier og eksaminerne. Her ind imellem kom så skolens egne festdage og mærkedage.

Var de indendørs forhold trange, var i hvert fald sportspladsen og dens omgivelser upåklagelige. Her var plads og lys og luft, en god løbebane og mulighed for, at flere klasser uafhængigt af hinanden kunne dyrke boldspil og atletik, og disse muligheder blev flittigt udnyttet.

Det blev derfor til festdage, når man – som regel hvert andet år i september – samledes til sportsstævne på idrætspladsen bag den gamle borgerskole. Så stævnedes skoler fra hele omegnen sammen og tog pladsen og til dels også skolen i besiddelse. Om undervisning efter det tidspunkt, hvor idrætsbegivenhederne begyndte, kunne der naturligvis ikke blive tale. De, der ikke selv var deltagere, var tilskuere, som i høj grad levede med i præstationerne og gav deres bifald – eller mishag – højlydt til kende. Og jubelen ville naturligvis ingen ende tage, hvis vor egen skole tilmed var i stand til at hævde sig og tage en præmie hjem. Så gik hver eneste lille klumpe-dumpe hjem med en stolthed, som havde det været ham, der havde vundet.

Opdragelsen til omsorg for andre hører også med til de indslag i skolens liv, som man søger at samle eleverne om. Efter sommerferien 1959 oprettede man skolepatruljeordning ved borgerskolen. Baggrunden herfor var klar nok. Skolens beliggenhed ved en af byens stærkest trafikerede udfaldsveje gjorde det efterhånden til en betænkelig affære

at sende navnlig de små elever i skole, fordi de skulle krydse Bregentvedvej. Ved oprettelsen af skolepatruljen indførtes også en fodgængerovergang ud for skolen. Navnlig tidspunktet om morgenen var farligt, men det skal siges til ros for skolepatruljen, at der aldrig efter dens oprettelse er sket noget alvorligt uheld for skolebørn.

For at undgå middagstrafikken ordnede vi os sådan, at eleverne fra 2. klasse var sendt hjem og fra 1. klasse var mødt inden trafikken satte ind kl. 12.

En anden form for opdragelse til omsorg og ansvar for andre lå i at engagere eleverne i hjælpearbejdet for de nødlidende. Fra skolens side påskønner man i høj grad alle de formål, man ønsker skolens hjælp til, men for at værne om skolearbejdet måtte man fra lærerrådet træffe en principiel afgørelse. Retningslinien blev, at man ville godtage skolens medvirken til indsamlinger *for børn ved børn*. De af de årligt tilbagevendende indsamlingsdage, som opfylder dette krav, fik derfor skolens aktive medarbejderskab.

Derudover engagerer skolen sig naturligvis også i de indsamlinger, som bliver mærkesager for hele nationen. I skoleåret 1959-60 var det *Flygtningehjælpen*, og til fordel for Europas flygtninge indsamlede skolens elever 2654 kr.

I det følgende skoleår blev der kaldt på elevernes hjælpsomhed til fordel for *Congo-hjælpen*. Afregningen skete direkte fra klasserne til Dansk Røde Kors. For at undgå at nævne beløb, vil jeg gerne citere fra skolens årsberetning 1960-61:

For skolen er beløbets størrelse heller ikke det afgørende, selv om det naturligvis ikke er uden betydning. Indsamlingerne skal ikke først og fremmest præges af rekord-ånden: Hvem når mest? men nok så meget være udtryk for en ren menneskelig forståelse og medangagerethed i andres nød. Vi glæder os derfor over, at der aldrig gennem børnene kaldes for-gæves på hjælp til sådanne opgaver. Det fortæller os, at selvom forældrene måske ad andre kanaler har ladet deres bidrag tilflyde den indsamling, som skolen stiller sig bagved, så forstår de, at der ligger en værdifuld opdragelse i at lære børnene at være med til at give. Den indstilling glæder vi os over, og den siger vi forældrene tak for.

I 1961-62 samledes der ind til *Spedalskhedskampagnen*, i 1962-63 var det indsamlingen til *Algier*, der kaldte, i de følgende år *U-landsindsamlingerne*. Det år, da der samledes ind til *Brød til Verden* stillede eleverne selv forslag om, at de i indsamlingsugen gav afkald på deres skolemælk mod, at pengene hertil indbetaltes til indsamlingen. Det gav sognerådet sin tilslutning til. Senest har skolens elevråd med stort held selv organiseret og forestået indsamling til *Abbé Pierre's arbejde*.

Blandt de arrangementer, som har været med til at præge skolens indre liv hører også de såkaldte *features*. Det prøvedes første gang i november 1960, hvor man i en hel uge suspenderede al normal undervisning for at samle alt arbejde i alle skolens klasser om *Holland* og dette lands forhold. Det blev en festlig uge. Hver dag indledtes med afsyngelse af den hollandske nationalsang, skolen fyldtes af festlig-farvede papirtulipaner og hyacinter, og kulminationen nåedes, da den hollandske julemand *Sinterklaas* – ganske vist lidt før tiden – holdt sit indtog i skolen til hest og sluttede af med at drage ned gennem Jernbanegade og tilbage til skolen på Bregentvedvej. At dagen også sluttede med »træskobal« tilføjes for fuldstændighedens skyld. Men det allervigtigste er: at det var forbavsende så meget vi fik lært om Holland i den uge.

Hjælp udefra havde det ikke manglet på. Fra den hollandske ambassade fik vi films og materiale, det samme skete fra en række hollandske byer og institutioner.

Året efter samlede vi os om vor egen by. *Haslev – fra boplads til by* blev titlen, og i forbindelse med denne feature samledes så meget materiale, at vi var i stand til at lave en vældig interessant og for øvrigt velbesøgt udstilling i den gamle skoles lille gymnastiksal. For hovedparten af skolens elever var det en oplevelse her for første gang virkelig at fornemme en helt anden sammenhørighed med deres by, end man tidligere havde gjort. Byens kirke, gårde og bygninger fik en helt anden betydning. De havde alder, de var både fortid og nutid. De var historie.

Vinduesdekoration
fra featuren
Havet.

På den gamle skole nåedes ikke flere features, fordi den særlige stemning, som omgiver skolen og et sådant arrangement, ikke godt tåler at blive delt sådan, som skolen var det i de følgende år indtil 1966, da hele skolen igen samledes under samme tag i den nye skole efter sommerferien.

Efter få måneders tilpasning i den nye skole genoplivedes featuren, og i den første uge i december 1966 samlede man alt skolearbejde om emnet *Havet*. Selvom skolen endnu ikke var helt færdig, så man kun rådede over de normale klasseværelser og skolens gange til de større arrangementer, viste det sig igen, at en fællesopgave var i stand til at samle lærere, elever og klasser til en fælles indsats, så hele skolen kom til at stå i havets tegn. Der arbejdedes med skibe af alle slags, med fisk og havdyr, med vejr og vind og fyrtårne og meget mere, så man igen har lov at sige, at det blev en festlig og oplevelsesrig uge.

Den slags oplevelser sætter kolorit på skolearbejdet og får eleverne til at se skolen fra en ny side, der ofte kan være en opmuntring i det daglige skolearbejde.

Byggesagen

Som allerede tidligere omtalt var rammerne omkring skolen forlængst blevet for små og så utidssvarende, at de hæmmede et normalt skolearbejde og slet ikke gav mulighed for arbejde efter de retningslinier, som skoleloven af 1958 og endnu mere Den blå Betænkning i 1960 lagde op til.

Ved flere tidligere lejligheder havde man talt om at udvide den gamle skole og havde også været i ministeriet derom, men forhandlingerne havde ikke givet noget positivt resultat, og den eneste udbygning, der derefter fandt sted, var, at man omdannede alle tænkelige rum til undervisningslokaler for at tilfredsstille det stadigt voksende lokalebehov. Helt oppe under taget blev indrettet tre undervisningslokaler af så brandfarlig karakter, at man gruer ved tanken om, hvad der kunne være sket, hvis -. Ikke mindst, da det ene af lokalerna anvendtes som fysiklokale, filmslokale m. v.

Baderummet var berøvet sit omklædningsrum. Det anvendtes som sløjdlokale. De fire undervisningslokaler på Teknisk Skole havde allerede igennem en årrække været lejet til brug for 3.-4. klasser og den sidste udvidelse fik skolen i stuehuset på *Stengården*, da *Mortalin* flyttede derfra ud til de nye bygninger på Bråbyvej.

Endnu inden denne sidste udvidelse var byggesagen gået i gang. Under ledelse af bolig- og byggeudvalgets formand Th. Thelin, ind-

kaldtes i november 1959 til møde om drøftelsen af opførelse af en ny skole. Udvalget mødtes nogle gange uden, at der egentlig kom afklaring af problemet.

I mellemtiden voksede lokalebehovet så stærkt, at det blev nødvendigt at udvide skolegangen ved at inddrage middagspausen og udnytte lokalerne indtil kl. 16. Denne løsning var naturligt nok ikke populær blandt forældrene og kravet om at få gang i skolebyggeriet manifesterede sig ved dannelsen af en forældreforening i april 1961.

Fra lærernes side havde man tidligere arbejdet med spørgsmålet og udarbejdet en *prognose*, som i maj måned 1960 var afleveret til sognerådet. Denne blev nu offentliggjort og arbejdet skred nu fremad, så sognerådet den 8. februar 1962 – nogle få uger før det næste kommunevalg – vedtog at opføre en ny skole på den tidligere dyrskueplads og på Frøgårdens jorder, som var erhvervet til formålet. Udarbejdelsen af tegninger blev overdraget arkitekt Lars Halleløv, M.A.A.

Den nye Borger- og Realskole blev den første i Danmark, som blev projekteret efter den *Blå Betænkning II*. Selve betænkningen var endnu ikke udkommet, men man lånte korrekturarkene til brug for planlægningen. På grund af sin størrelse er den ikke den første skole, som blev færdig efter Betænkningen.

Det tidligere gjorte forarbejde bevirkede, at man straks kunne indsende ansøgning om byggetilladelse til undervisningsministeriet og boligministeriet. Allerede i marts forelå igangsætningstilladelsen, og endnu inden 1. april var bygningerne sat af i marken og muldlaget gravet af.

Rigtig fart tog arbejdet dog først i september samme år, da det virkelige udgravningsarbejde begyndte. I løbet af efteråret og vinteren 1962-63 støbtes grunden og murerarbejdet gik i gang.

Optimisterne havde jo nok håbet, at de første klasseværelser kunne tages i brug allerede efter sommerferien 1963. Det nåedes ikke, men efter juleferien rykkede skolens yngste klasser ind i den første fløj, *småbørnsfløjen*. Her blev plads til de fire første årgange, men forinden var der også gået nogle trange måneder.

Teknisk Skoles bygning i Haslev, som havde huset 4 klasser, var, efter at fagundervisningen i Teknisk Skole var overført til Næstved, solgt til Håndværkerhøjskolen, som ønskede at starte sit *Haslev Teknikum* i denne bygning den 1. november 1963.

Skolen måtte derfor rykke ud af lokalerne, og for at klare lokalebehovet måtte midlertidigt indføres hverandendagsskolegang for de første fire årgange. Denne kunne igen ophæves, da skolen efter jul tog nybygningerne i besiddelse.

Byggearbejdet skred nu jævnt fremad. I løbet af skoleåret 1964-65 kunne de to nye gymnastiksale tages i brug, mens samtidig det store

Lærere og elever fra 1.-4. klasse tager 1. etape af den nye skole i besiddelse den 6. januar 1964.

skolekompleks ligefrem voksede op af jorden rundt omkring. At det blev fulgt med interesse af byens befolkning var tydeligt. På sommeraftener og på søn- og helligdage kunne man møde mange, som skulle ned at tage byggeriet – det største, Haslev nogensinde havde påtaget sig – i øjesyn.

Så stor en byggesag skrider naturligvis ikke helt så hurtigt frem, som de utålmodige venter. En del havde jo nok ventet, at der kunne

Den sidste halvdel af eleverne, hermed ialt 849, rykker ind på den nye skole den 15. august 1966.

flyttes ind med resten af skolen i løbet af skoleåret 1965-66, men tidspunktet oprandt først efter sommerferien 1966. På det tidspunkt var så godt som alle normalklasserum færdige, mens fagklasserne ville komme i tiden efter. Fordelene ved at have hele skolen under samme tag var imidlertid så store, at man foretrak at flytte, selv om man endnu en tid lang måtte affinde sig med, at en del af skolen var byggeplads.

Skoleindvielsen

Den 11. oktober 1967 blev en festlig dag. Da blev den nye skole indviet. Ganske vist var eleverne rykket ind efterhånden, som de enkelte byggeafsnit blev færdige, og rum for rum var taget i brug, så snart de var færdige, men denne dag var det første gang, den store, lyse festsal blev taget i brug, den første dag, hvor skolen kunne disponere over alle de muligheder, en ny og moderne skole har at byde på.

Allerede i lang tid forud var festen blevet forberedt af børn og lærere, som havde slidt ikke alene med selve det praktiske arrangement, men også med kantate, sang og optrin. Alle så hen til dagen, og luften ligefrem dirrede af festivitas, da dagen oprandt.

I dagene forud havde vejret ikke været for godt, men den dag mildnedes det dog en smule og holdt sig nogenlunde tørt dagen igennem.

Allerede fra morgenstunden begyndte festen. De, der ville bringe byen og skolen en hilsen i anledning af dagen, mødte frem, og mange og store blomsterdekorationer strømmede ind. Smukt og festligt kunne festsalen smykkes med dem alene.

Klokken 10 om formiddagen samledes gæsterne. I spidsen for Sorø amts skoledirektion mødte amtmand V. Wedell-Wedellsborg og fra undervisningsministeriet afdelingschef H. Kjems. Ellers taltes blandt gæsterne nuværende og forhenværende sognerådsmedlemmer, medlemmer af nuværende og tidligere skolekommissioner, skolenævnet, skoleledere fra alle byens og kommunens skoler, byens præster, lærerne med deres ægtefæller, skolens læge og tandlæge med deres medhjælpere og eleverne fra 9. og 10. årgang.

Festsalen var fyldt, da *Midtsjællands Kammerorkester* under seminarielektor Axel Svitzers ledelse slog an til en festlig ouverture.

Efter sognerådsformandens velkomst og tonerne og ordene fra *Den signede dag* fulgte alle dagens hilsener. Ind mellem taler og hilsener fra amtmand V. Wedells-Wedellsborg og afdelingschef Hans Kjems fulgte musik ved orkestret og derefter taler ved arkitekt Lars Halleløv og byggeudvalgets formand, direktør S. G. Johannessen, der i munter form nævnede nogle tal, der fortalte noget om skolen og dens størrelse:

Man tager –

Vi føler os nu så du med skolebyggeri, at vi mener at kunne give opskriften på en god skole videre. Man tager:

En sognerådsbeslutning.
En stor byggegrund (ca. 25 tdr. land).
En dygtig arkitekt.
8.700 tons beton.
1.700.085 mursten.
14.520 kubikfod tømmer.
142.000 eternitskifre.
3.640 kvadratmeter glas.
8.784 kvadratmeter linoleum.
246.000 Anka-sten til skolegården.
2.100 kg græsfrø.

Så må man sætte 5 år af til byggetid og gøre plads for ca. 200 byggemøder, og så sidst, men jo ikke helt uvæsentligt, en sum penge.

Man sørger for at blande det hele rigtigt – og har så en skole.

Og hvordan er så dimensionerne?

Det bebyggede areal er cirka som Peterskirken i Rom (men her er knap så højt til loftet).

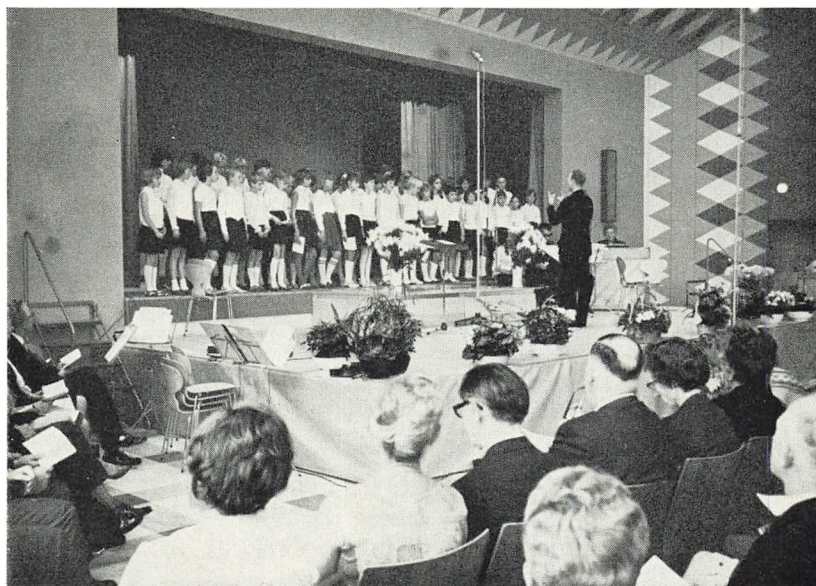
Vi har over en kilometer gange. Vi har en græsplæne på 17 tdr. land (så vi har købt en motorplæneklipper). Vi har knapt 10.000 kvadratmeter gulv at vaske – men så sagde vores rengøringskone altså også, at den kunne hun ikke klare alene i det lange løb. Så vi henvendte os til rengøringskompaniet, som da også har måttet investere over 30.000 kr. i nye rekvisitter til skolen.

Vi har 3.600 kvadratmeter vinduer at pudse.

En af dagens smukke overraskelser var elevernes overrækkelse af en gave på 800 kr. til skolens udsmykning. Endnu mens dette skrives, er gaven ikke indkøbt, men det vil ske i samråd med elevrådet.

Dagens festligste oplevelse var elevernes fremførelse af den smukke kantate, som overlærer, fru Helga Houby Nielsen havde skrevet til dagen, og som var indøvet af lærer Preben Christoffersen med børn fra alle klassetrin. Smukt og naturligt skilte børnene sig fra deres opgaver med al den charme og umiddelbarhed, som netop præger børn, for hvem det at optræde er oplevelsen i sig selv.

Recitativet, der blev fremført af fru Helga Houby Nielsen selv, trak historiens linie op fra Haslevs første bebyggelse til dagen i dag. Smukt og lødigt.

Fra skoleindvielsen den 11. oktober 1967.
Eleverne synger Helga Houby Nielsens kantate under ledelse af lærer
Preben Christoffersen.

Historien

gled over Danmarks enge.

Og saga har hvisket om liv.

Jeg lytted' ved runestene

og lagde mit øre

til kæmpehøjenes

hvislende strå.

Forunderligt

de hvisker

om fortid.

Hvad vældigt der skete.

Her har i fortid man også hadet –

og elsket.

Og stræbt – og virket.

Men jorden er glat.

Ingen riller eller runer.

Ingen tårer har badet

sig rynker og

varige spor.

Skoven blev ryddet, og slægter tog bolig.
Der ymtes om HATHE –
en høvding.

Bopladsen voksede.
Synes dog rolig.
Ingen dønning af stride og nag.

Hvor der randt en kilde,
HORSEKILDE,
blev kirken rejst.
Som et lille kapel.
Huse skød op –
og smågårde vel.
Stadig en plet midt i Danmarks barm.
Beständig udenfor landets larm.
Dukker op hist og her i gamle skrifter.
Dagene går, og tiderne skifter.

Skovenes susen har lydt
over engenes hegn.
Søer har blinket
i sol og i regn.

Ensom stod – kirken
og knejste
på Bjerget.
Ene den vidner
om ældgamle tider
her i vort sogn.

– Slotte sig rejser med landskendt ry,
borge ved skovene nær ved vor by:

GISSELFELD

Tårne og skydeskår.
Voldgrave. Herregårds-fæstning.
Den første
herhjemme.
Og dengang nok også mellem de største.

BREGENTVED –
smilende rokokko-idyl.
Herfra greverne
MOLTKE.
Stor betydning
for vort lille samfund –
og for dets trivsel
og vækst.

Længe var HASLE og HASLEV
ukendte navne.
Først gennem sidste hundrede år
er vor by dukket frem
af skjulet.

Gryende grokraft.
Spirende virke.
Et sekel runder vor tid.
Dyrkede marker
viger for huse,
for fremdrift.
Nyt liv.

Slægter fødtes.
Et slægtled
som pionerer.

Hegn brydes ned.
Hvor afgrøder groede,
nu veje forbinder
huse, der rejstes i hobetal.

Stedet befolket.
Ordet fortolket.
Byen som HASLEV
har fået sit præg.

Som skovens vækster
trives mod sky,
som græsset sig breder,
så vokser vor by.

Er vi nu med –
her i Haslev
– at tegne historien.
Tæller vi med?

Der øves bedrifter
– og virksomheder
florerer,
og byen sig stadig breder.

Børnene vrimler:
den nye slægt.
Og byens styre
lagde sin vægt
i planer at skabe for barnet det bedste.
For denne dåd er det ret at feste.

Tiderne kræver ny skoleform.
De gamle rammer sprængtes.
Nu fylder
 et mylder
de nye rum.
De gode forhold – hvorefter vi længtes!

Ser man på skolen, på disse rammer,
da tænker man ikke på fjerne tid.
Om dette var dækket af skovens stammer,
om egnen bar præg af historisk flid.

For *ingen kan leve af fortids bedrifter,*
målene, kravene stadig skifter.

Før denne skole stod smuk for vort øje,
ideer og tanker til handling sig løj.

Her byens styre gav lyse kår
for børn i opvækst for mange år.
Og hvad de ville var barnets vel.

 Det festligt markeres
 med dette skel.

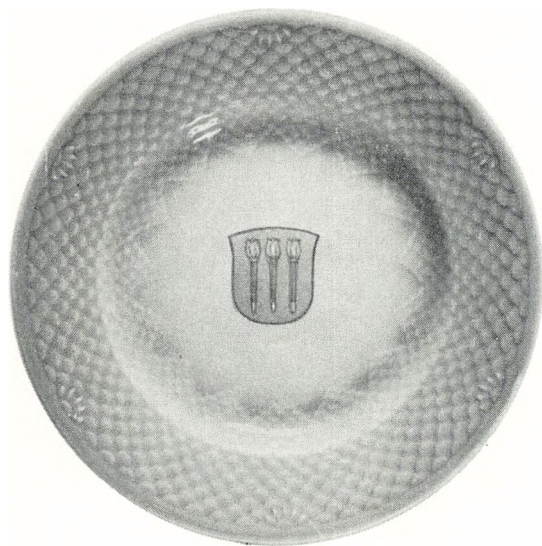
Og festen forhøjes ved skolens gæster
fra stat og øvrighed, sogne og amt
og alle, der mødte, og bygningens mester,
der tidens fordring og ønsker har ramt.

I glas og sten, i rabat og klinker
med flag hist oppe, der muntert vinker.
Med mønstret zikzak på hvert et tag –
og solens glimt i hvert vinduesfag.
Med glæde lader vi blikket skue
symbolet øverst på sydvendte gavl,
hvor ildskæret flammer i faklernes lue,
som blafrer ustandselig, virksom og travl.
Ja, glædes med byens gavmilde råd
og takke og prise – for denne dåd.

Efter kantaten overdrog sognerådet ved sognerådsformanden skolen til Haslev kommunale skolevæsen, og stadsskoleinspektøren takkede på skolens vegne.

Lige så festligt, som programmet blev indledt med musik, sluttede det med en smuk musikalsk finale, inden gæsterne blev inviteret til smørrebrød i skydekælderens, som i dagens anledning var omdøbt til

Restaurant Skydebanen. Ved frokostbordet overbragte lærerrådets formand, *Johs. Mortensen*, lærernes lykønskning med tilsagn om, at lærerne ville lade indkøbe et maleri til ophængning på skolen.

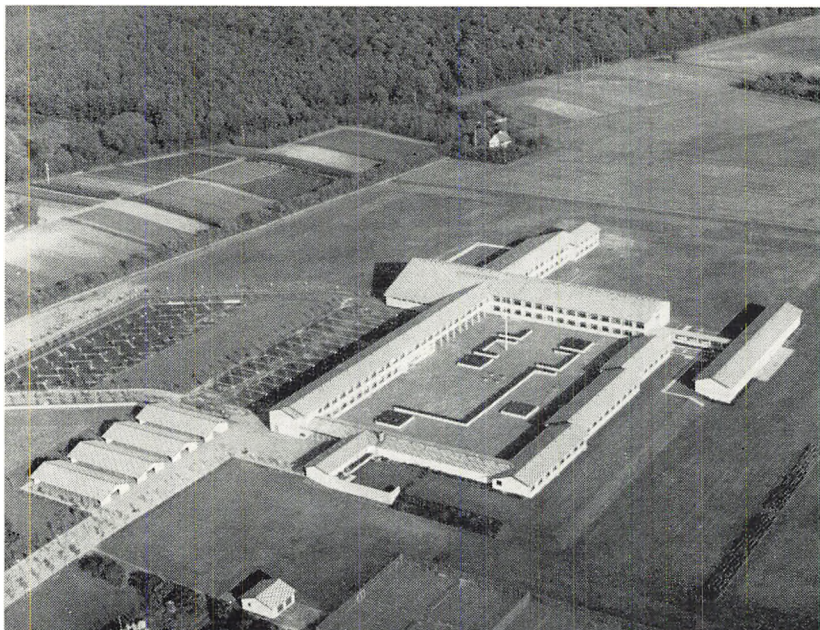
Tallerken med
byvåben
fra den nye
Borgerskole.

For de deltagende elever blev der serveret *hot dogs* og sodavand. De elever, som ikke kunne rummes ved selve festen, blev den følgende dag indbudt til en fremførelse af kantaten og fik et tilsvarende traktament, mens skolens forældrereds fik lejlighed til at opleve kantaten ved to aftenfester der afholdtes den 11. og 12. oktober. Den 13. oktober sluttede festlighederne med, at der var åbent hus i skolen for alle, som havde lyst til at bese den – et tilbud, som overordentlig mange benyttede sig af.

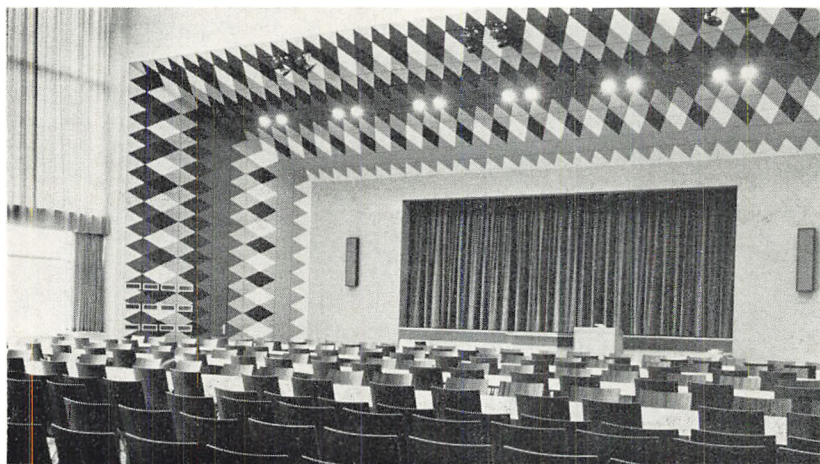
En mærkesag for sogneråd, forældre, lærere og elever havde dermed fundet en værdig og tilfredsstillende løsning.

Den nye skoles muligheder

Foruden at være skole for børn og unge fra storkommunen Haslev og omliggende kommuner, skulle den gerne blive det sted, hvor også aftenskolerne samles, og hvor man kunne samle byens og egnens befolkning til teaterforestillinger, koncerter, kunststillinger og mange

Den nye Borger- og Realskole i oktober 1967. (Arkitekt Lars Halleløv).
(AERODAN Luftfoto).

Festsalen med scenen.

slags idræt, ligesom festsalen skulle være til rådighed for det folkelige og kulturelle arbejde.

Som det ses af de vedstående tegninger, rummer skolen mange lokaler. Af undervisningslokaler alene er der 63, der fordeler sig således:

40 normalklasseværelser,	træsløjd,
4 specialundervisningsrum,	metalsløjd,
2 specialklasserum,	praktik,
14 fagklasserum til	sang,
fysik,	håndgerning,
biologi,	skolebibliotek,
geografi,	1 skolekøkken,
formning,	2 gymnastiksale.

Herudover rummer skolen 5 kontorlokaler, lærerværelser, opholdsstue for de lærerstuderende, samt klinik for skoletandlægen, konsultationsværelse for skolelæge og skolesundhedsplejerske, samt et speciallokale for skolepsykologen og pedelbolig.

Så rummer skolen tillige 1 festsal med scene og skuespillergarderobes, samt 1 køkken.

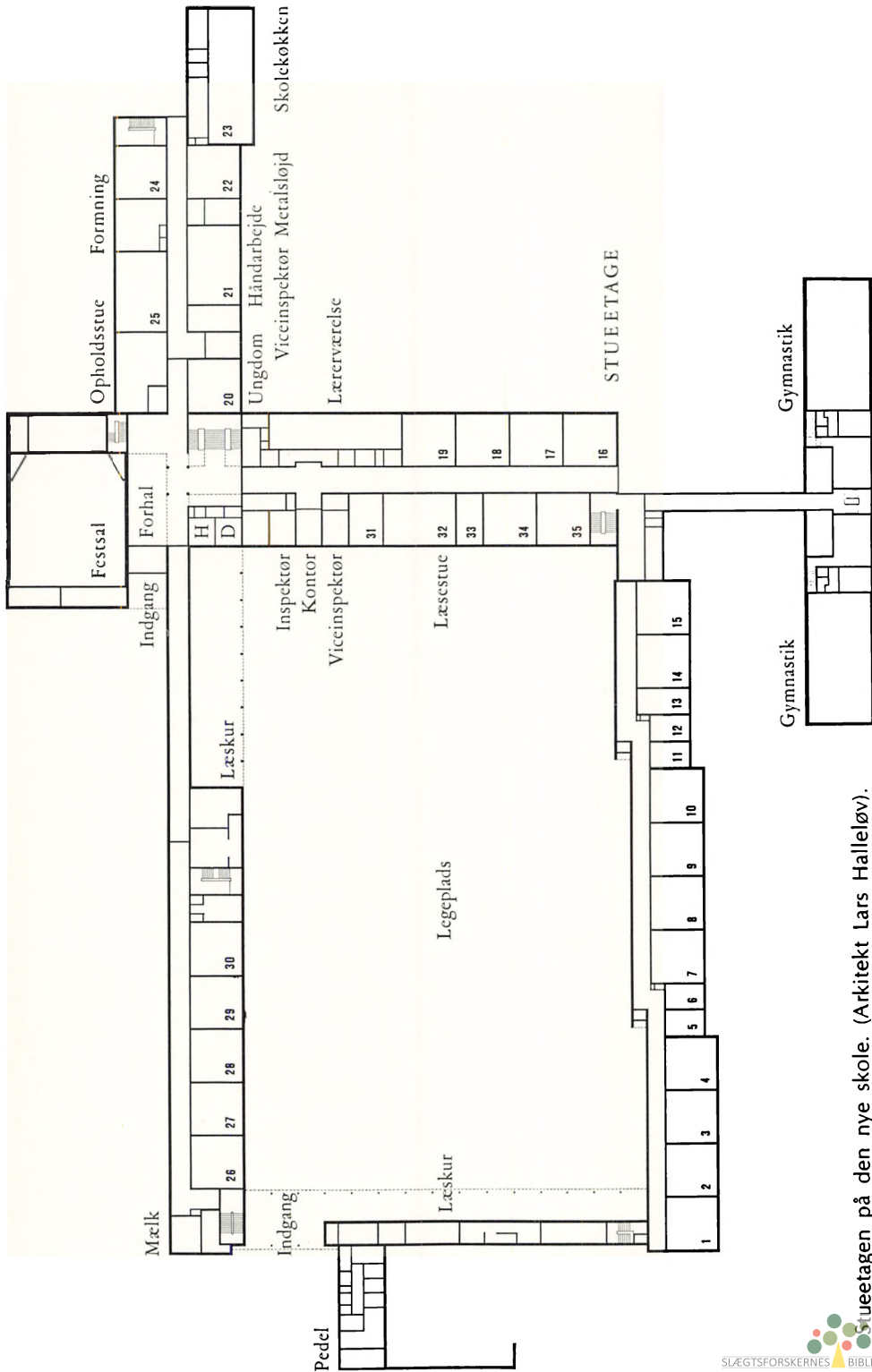
Uden for skolen er der parkeringsplads for ca. 250 biler og cyklestald til 900 cykler.

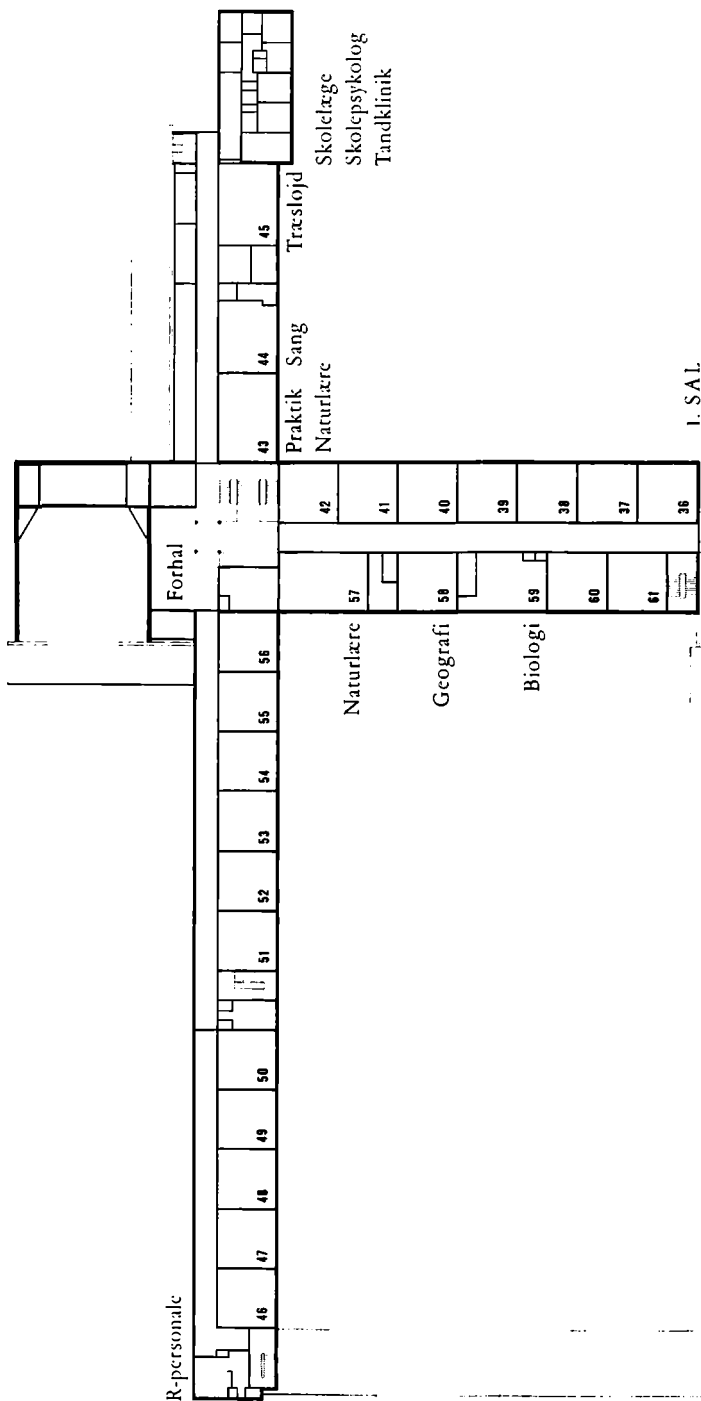
I forbindelse med gymnastiksalene er der anlagt sportsplads, som – når den bliver helt færdig – rummer flere fodbold- og håndboldbaner, løbebaner, springgrav og tennisbane.

Ligesom der i skolegården er skabt et afvekslende interiør med beplantning og opdeling af gården i felter, er der rundt om hele skolen skabt et anlæg, som, når det vokser til, vil danne en smuk grøn ramme om hele skolen.

Derefter skulle så ifølge de oprindelige planer mangle opførelse af en svømmehal. Hvordan udsigterne er for dette byggeri, er endnu uvist, selv om man fra alle sider anser det for givet, at også den kommer. Men sognerådets endelige bestemmelse herom mangler endnu.

Poul Hammer Jacobsen.

1. SAL

1. sal på den nye skole.

KORTE ORDFORKLARINGER

- ACCIDENSER:** de usikre indtægter, som et præsteembede fik for de kirkelige handlinger (f. eks. dåb, bryllup, begravelse m. m.).
- ALBUM:** oprindelig en betegnelse for en mønt, der svarede til 1/3 skilling. Derfra overførtes den til hartkornsberegningen, hvor 1 fjerdingkar var 3 album, og endelig overførtes den til landmålet, hvor den betegnede 1/12 skæppe land = 57,5 m².
- ALLODIALGODS:** af latinsk allodium = ydelse af en eller anden art. Bruges om jord og gods, som besidderen har uindskrænket ejendomsret over.
- ANNO DOMINI:** i Herrens år.
- ANTEPENDIUM:** alterbordsforhæng.
- BAROK:** stilbetegnelse for bl. a. byggekunsten ca. 1630-1750, hvor denne stils svulstighed og glimrende teknik blev opfattet som erstatning for åndfuldhed og karakteristisk for efterklangen af store perioder i kunsten.
- BIRK:** en selvstændig jurisdiktion, hvis beboere var fritaget for at svare afgift til herredstinget og havde deres eget ting.
- BLÆNDINGER:** flade murnicher, der anvendes til pryv eller for at spare materialer.
- CALLIGRAPHIE:** skønskrift.
- COLLATZ:** kaldsbrev.
- DECIMANTES:** tiendeydere.
- DEGNETRAVE:** den ydelse, der leveredes degnen på ageren.
- FJERDING:** rummål på 1/4 tønde, i smørvægt 31,744 kg.
- FJERDINGKAR:** i kornmål 4,35 liter, i jordmål = 1/4 skæppe land = 172 m².
- FÆLLESKALK:** oprindelig drak alle altergæsterne af den store alterkalk, der kaldes fælleskalk i modsætning til de små bægre, som altergæsterne nu får, og som kaldes særkalke.
- FÆSTEBREV:** et dokument, der blev givet en mand, når en godsejer overdrog ham en ejendom, og hvori der angives, hvilke forpligtelser og hvilke rettigheder han havde.
- GOTISK STIL:** en stilart her i Danmark ca. 1250-1550, hvis kendetegn er spidsbuen.
- GRADUAL:** i katolske kirker en liturgisk håndbog til brug ved messen, efter reformationen korets og menighedens officielle sangbøger.
- GRÆSNINGSRETTIGHED:** ret til at lade kvæg græsse i fællede og overdrev efter fælles aftale imellem bymændene.

GÆRDEL: gærdemateriale f. eks. grene til at flette gærder med.

HARTKORN: navnet kommer af, at man kaldte rug og byg for hart (hårdt) korn i modsætning til havre. Ved Christian den Femtes matrikel 1682 betegnede agerjorden i tønede land (à 5516 m²), hvoraf der gik fra 2 til 20 tønnder land på en tønede hartkorn alt efter jordens bonitet.

HELTNING: en sjælden fisk, der bl. a. findes i Søtorup sø.

HERMER: hoved eller overkrop af menneske med den manglende del af legemet erstattet af en pille.

HOVERI: visse arbejdsdage som fæstebonden skulle gøre for godsejeren.

HUSMÆND: beboere af huse med eller uden jord, der lå på landsbyens offentlige jord, mens huse, som lå på bøndernes private jord, kaldes inderstehuse. Senere brugt om arbejdere, der boede i herregårdens huse og arbejdede på herregården.

HØJTIDSOFFER: ved de 3 store højtider bragte menigheden præst og degn et pengeoffer.

INDSIDDER: boede i en stue hos en gårdmand eller husmand.

INDERSTE: boede i et hus, der hørte en bondegård til.

JULEDAGSTAVLE: indsamlingsbøssen juledag.

JULERENTE: naturaliegave til degnen til jul.

JUS PATRONATUS: (til en kirke) betød retten til at modtage tienderne til kirken, men samtidig forpligtelse til at vedligeholde den, men som også havde retten til at udnævne præsten til kirken (kaldsretten).

KATEKISERE: overhøre og undervise.

KIRKEBLOK: kirkebøsse til de fattige.

KIRKEORDINANS: en kirkeordning fra 1537.

KIRKEVÆRGE: skulle oprindeligt varetage kirkens økonomi, senere sørge for regnskabet og se til, at kirkebygningens mangler udbedres.

KORET: den østlige del af kirken, hvor alteret står, og hvor koret i den katolske tid stod og sang.

MATRIKEL: en af de offentlige myndigheder optegnet fortegnelse over jordejendomme. Der udarbejdedes en matrikel 1664, 1688 og sidst 1844, hvorefter ejendommene fik matrikelnumre.

OLDEN: frugten af bøg og eg, der særlig brugtes til foder for svin.

PASSIONAL: lidelseshistorien.

PIETISMEN: en kirkelig bevægelse i 1700-tallet, der byggede på den enkeltes fromhed.

PLIGTARBEJDE: forskellige arbejdsydelser pålagt af det offentlige.

PULPITUR: galleri med plads til stolestader, ofte i kirker brugt til orgel, sangkor m. m.

PØNITENTSSALMER: bodssalmer.

RESKRIPT: befaling.

RIGSDALER: svarede ved omregningen til kroner i 1873 til 2 kroner.

RISPEPLOVEN: en plov til at løsne jorden med.

ROMANSK STIL: en stilart her i Danmark ca. 1050-1250 med små buede vinduer.

RYTTERSKOLE: en betegnelse for de 240 skoler, som Frederik den Fjerde oprettede i kongeriget 12 rytterdistrikter. Distriktsbeboernes børn kunne søge denne skole.

RØGELSESKAR: karret består af en skål med 3 kæder. I skålen står et kulbækken af jern, på hvis gløder røgelsen kastes, og når denne er antændt, svinges karret frem og tilbage for at forøge lufttrækket.

SAKRISTI: oprindelig opbevarede kirkens hellige kar i denne tilbygning.

SKOVSKYLD: den afgift der skulle betales af ejeren af skoven.

SKÆPPE: en sjællandsk skæppe var i kornmål $\frac{1}{6}$ tønne = 23,184 liter. I jordmål = 628 m².

SOGNEMAND: havde indflydelse på præstevalget og var med til at forestå kirke, skole og fattigvæsen. Han valgtes på 3-6 år.

STAVNSBÅND: bønderkarlen skulle blive på det gods, hvor de var født i et bestemt antal år, ophævedes 1788.

STAVRE: stænger som brugtes til gærde og indhegning.

STOLESTADEPENGE: afgift, der blev betalt for at have ret til bestemte stolestader.

TRAVE: parvis opstillede neg, på Sjælland skulle der 26 neg til en trave.

TUEGRAV: grav med en tueforhøjning.

TØNDE: 1 tønne korn = 139,1 liter. En tønne hartkorn = 8 skæpper à 4 fjerdingkar à 3 album. I jordmål er en tønne land = 5516 m². Se HARTKORN.

UDSKFITNING: bonden fik sin jord samlet på et sted i modsætning til tidligere, derved måtte man skifte jorderne ud med hinanden og nogle gårde udflyttedes derfor også.

VALDEMARS JORDEBOG: foreligger i en afskrift fra slutningen af 1200-tallet. Dens hovedindhold er en blanding af oplysninger om kongelige indtægter og kongeligt gods.

VALDEMARTIDEN: ca. 1150-1375.

KILDER OG LITTERATURHENVISNINGER

I dette afsnit er der dels anført de kilder, som de tre afsnitsforfattere og pastor Majvang har anført, dels er der samlet en meget udførlig række litteraturhenvisninger til de forskellige afsnit af bogen og til en række af de i bogen omtalte personer.

Desuden er der anført en række håndbøger i forskellige historiske emner i forbindelse med bogens stof. Dette er tænkt som en hjælp og vejledning til den, der har fået tilskyndelse til at trænge dybere ind på historiens spændende og udtømmelige jagtmarker.

Når der her er anført så mange litteraturhenvisninger, er grunden dels den, at f. eks. elever på seminarier, højskoler eller i folkeskolen eller i studiekredse kan få noget at vælge imellem, dels også, at det naturligvis vil være meget forskelligt, hvor stort et udvalg af bøger den enkelte læser vil have umiddelbar adgang til. Det skulle derfor på denne måde være muligt for de fleste at få adgang til dog noget supplerende stof uden større besvær.

Selv om dette afsnit i forskellige henseender ikke er fuldkomment, f. eks. m. h. t. årstal for udgivelsen, må det dog håbes, at dette afsnit vil kunne være en nyttig vejviser for den mere specielt interesserede læser.

Det bør tilføjes, at Haslev Folkebibliotek har næsten alt det lokale stof.

Ole Weber.

Kilder til det geologiske afsnit side 14-20 fra K. M. List

Kortbladene: FAXE OG STEVNS KLINT, 1908 (ved Milthers).

DET DANSKE ISTIDSLANDSKABS TERRÆN, FORMER OG DERES OPSTÅEN. D. G. U., III, 28, 1948 (ved Milthers).

OM AASE OG TERRASSER INDEN FOR SUSAAKS HOVEDOMRÅDE. D. G. U. II, 54, 1931. (S. A. Andersen).

Supplerende kan oplyses:

DANMARKS NATUR I (landskabernes opståen, Politiken, 1967, talrige ill).

MIDTSJÆLLAND (ved Clausen og Ødum, 1936, ill.).
DANMARKS GEOLOGI (ved H. W. Rasmussen 1966).
OVERSIGT OVER ØSTSJÆLLANDS GEOLOGI (Ødum).
DET DANSKE LANDSKABS HISTORIE (ved S. A. Andersen, 1933, ill.).

Kilder til stadsskoleinspektør P. Hammer Jacobsens afsnit side 397:

BIDRAG TIL DEN DANSKE FOLKEUNDERVISNINGS OG FOLKESKOLES
HISTORIE, 1536-1784 og 1784-1818. (*Joachim Larsen, 1916*).
Den danske Folkeskoles historie (*Joachim Larsen, 1918*).
MENNESKET I CENTRUM. (*Julius Bomholt, 1953*).
BALANCE I SKOLEBILLEDET. (*Julius Bomholt, 1955*).
FOLKESKOLELOVEN 1937.
FOLKESKOLELOVEN 1958.
UNDERVISNINGSVEJLEDNING FOR FOLKESKOLEN, 1960. (Den blå be-
tænkning).
Haslev borger- og realskoles årsberetninger 1959-67.

Kilder til fhv. stadsskoleinspektør J. Heltofts afsnit side 333:

Årsberetninger fra Haslev borger- og realskole, 1933-59 (ved J. Heltoft).
Meddelelser om folkeskolen, ungdomsundervisningen og læreruddan-
nelsen 1933-59. (Udg. på undervisningsministeriets foranstaltning).
HENSIGTEN HELLIGER MIDLET. (*Olaf Lange, 1916*).
HASLEV SEMINARIUM 1905-1930. (*N. H. Rasmussen, 1930*).
MINDER FRA OG OMKRING BESLÅGLÆGGELSEN AF HASLEV SEMI-
NARIUM 18. MARTS - 17. MAJ 1945. (*N. H. Rasmussen, 1945, ill.*).
Skriftlige og mundtlige meddelelser om skolen under Vilh. Pedersens
ledelse. (*H. O. Nielsen*).
Meddelelser med tegninger vedrørende planen for udvidelse af skolen
på Bregentvedvej. (*Fr. Halleløv, 1949*).

Utrykte kilder

(ved *Arne Majvang*):

Roskildebispens Jordebog 1370.
Haslev sogns kirkebøger 1645-1900.
Sjællands Bispearkiv: afgjorte sager 1865-1870.
Ringsted og Alsted herreds provstearkiv 1858-1871.

Haslev-Freerslev præstekalds embedsbøger.
Haslev-Freerslev menighedsråds protokoller.
Haslev-Freerslev skolekommissions protokoller.
Haslev-Freerslev sogneråds arkiv (forhandlingsprotokoller og journalsager.
Ringsted og Faxe herreds bøger.
Bregentved og Gisselfeld birks tingbøger og politiretsprotokoller.
Skifteprotokoller for Bregentved Gods.
Diverse skolesager og regnskab fra Bregentved.
Nationalmusæets indberetninger om kirkerne.
Mandtalister.
Matrikelkortene.
Oplysninger fra stednavneudvalget, Nationalmusæet, Håndskriftsafdelingen på Universitetsbiblioteket i Uppsala m. m.
Ældres, nuværende og tidligere Haslevitters optegnelser og oplysninger m. m.

Kilder og henvisninger til oldtiden m. m.

DANMARKS OLDTID I-III (1957-60, ill., ved *Johs. Brøndsted*.
DANSKE OLDTIDSMINDER (ved *P. V. Glob*, 1942 og 1948, ill.).
DE BYGGEDE RIGET (Dansk oldtids historie ved *Palle Larring*, 1954, ill.).
JEG SER PÅ OLDSAGER. (Politiken, 1965, ill.).
MED ARKÆOLOGEN DANMARK RUNDT. (Politiken, 1961, ill.).
STENALDEREN, BRONZEALDEREN OG JERNALDEREN. (Turistforeningens Årbøger, 1959-61, ill.).
SJÆLLANDS ÆLDSTE BYGDER (*Vilh. la Cour*, 1927).

Om sølvskatten i Høstentorp:

Acta arkæologica XXV, 1954, side 171 (*O. Voss*, ill.).

Acta arkæologica XXVI, 1955, side 31 (*E. Munksgaard*, ill.).

Danmarks oldtid, bind 3 (ved *Johs. Brøndsted*).

Om oldtidshøje i Sorø amt: se *Thorkild Gravlund*: HERREDSBOGEN.

Jordebøger m. m.

Roskildebispens jordebog: originalen (sign.: De la gardie 51) findes på håndskrift-samlingen på Universitetsbiblioteket i Uppsala.

ROSKILDEBISPENS JORDEBOG (udg. i København 1792, indgår i Tom VI af *sculptores rerum Danicarum medii aevi*. (På Rigsarkivet og Det kgl. Bibliotek).

- ROSKILDEBISPENS JORDEBØGER OG REGNSKABER (i Danske middelalderlige regnskaber, ved C. A. Christensen, 1956).
- KONG VALDEMAR'S SJÆLLANDSKE LOV (ved Chr. Kjær, 1890).
- KONG VALDEMAR'S JORDEBOG (fra 1231). – Et håndskrifts historie. (Ved Erik Kroman, 1936).
- KONG VALDEMAR'S JORDEBOG (udg. i 3 bind, 1926-45).
- VALDEMARERNE (ved Palle Lauring, 1959, ill.).
- SJÆLLANDS STIFTS LANDEBOG 1567. (Udg. ved Sv. Gissel, 1956).

Håndbøger om landsby- og landboforhold:

- DET DANSKE LANDBRUG, FREMSTILLET PÅ GRUNDLAG AF FORARBEJDERNE TIL CHRISTIAN DEN FEMTES MATRIKEL 1688 (1928, ved Henrik Pedersen).
- STAVNSBÅNDSLØSNINGEN OG LANDBOREFORMERNE I-II, (af V. Falbe-Hansen, 1888-89, med mange litteraturhenvisninger).
- JORDFORDELING OG UDSKIFTNING, (ved Riise Hansen og Axel Stensberg, 1951).
- DEN DANSKE LANDSBY FRA STORFAMILIE TIL ANDELSSAMFUND, (ved Axel Stensberg, 1940).
- DE STORE LANDBOREFORMER OG HANDELSFRIHEDENS TID. (Et mindeskrift, 1936).
- DANMARKS HISTORIE I (ved Hvidtfeldt, Koch Olsen og Axel Stensberg. – De første bønder og de første landsbyer side 20-64, landsboreformerne side 32-35 og 44-58, godsejernes magtperiode side 263-338).
- HOVEDGÅRD OG BONDEGÅRD. – Studier over stordriftens udvikling i Danmark i tiden 1525-1774. (Ved Gunnar Olsen, 1957).
- TRÆHESTEN, HUNDEHULLET OG DEN SPANSKE KAPPE. (Ved Gunnar Olsen, 1960).
- LANDSOGENES FORVALTNING FRA 1660 TIL VORE DAGE. (Ved J. P. Jørgensen).
- BONDEKÅR I SORØ AMT 1735-44. (Ved Fritz Jacobsen, i Sorø amts historiske årbog XXXVI og om kvægpesten 1745-52).
- LANDMÅLINGER 1768-72. (Ved Henrik Larsen).
- SORØ AMT BESKREVET EFTER OPFØRDRING AF DET KGL. HUSHOLDNINGSSKAB 1840.
- DANSKE VIDER OG VEDTÆGTER I (ved Bjerge og Søndergaard).
- SLÆGTENS SPOR. (Ved Aksel Lassen og O. Krarup Pedersen, 1963, ill.).
- HASLEV OG OMEGNS LANDBOFØRENING 1844-1944, ill.).
- TIDER OG MÆND. – DEN ØKONOMISKE UDVIKLING PÅ HASLEV-EGNEN GENNEM 100 ÅR. (Ved S. Spanning, 1935).

Kilder og litteraturhenvisninger om kirker:

- DANMARKS KIRKER: SORØ AMT. (1. halvbind ill.): Haslev kirke side 565-74 og 1185-86. Freerslev kirke: 581-87).
- SNEDKERE OG BILLEDSNIDERE (ved C. A. Jensen, 1911, ang. bl. a. Freerslev kirke).
- DANSKE KIRKER (Turistforeningens Årbog 1962, ill.).
- VORE GAMLE KIRKER (ved Thure Hastrup, ill., 1941).
- VORE LANDSBYKIRKER (ved Th. Mathiasen).
- SJÆLLANDS STIFTS LANDEBOG 1567 (ved Sv. Gissel, København 1956).
- DANMARKS MIDDELALDERLIGE KIRKEKLOKKER (ved Uldall).
- HERREDSBOGEN I-III, 1926-30, (vedr. Freerslev).
- VÆKKELSERNES FREMBRUD I DANMARK I FØRSTE HALVDEL AF DET 19. ÅRHUNDREDE (2. bind: De sjællandske vækkelser, 1961).
- DANMARKS KIRKE (ved Hal Koch, 1939, ill.).
- VÆKKELSER OG KIRKELIGE RETNINGER I DANMARK (ved P. G. Lindhardt, 1951).
- DEGNEKRISTNE (ved Kn. Banning, 1958).
- SJÆLLANDS STIFTS DEGNEHISTORIE (ved A. Petersen).
- EN DANSK PRÆSTE- OG SOGNEHISTORIE 1849-1949, II, Roskilde stift, hefte 9: om det åndelige liv i stiftet, ved Paul Nedergaard, 1951. do.: hefte 14, 1952: bl. a. om Haslev og Freerslev, med en meget værdifuld oversigt over det åndelige liv og udførlig gennemgang af præsterne m. fl.
- KIRKELIG HÅNDBOG (ved Paul Nedergaard).
- Traps DANMARK: SORØ AMT (ill., 5. udg.).
- HASLEV KIRKE, (ved Th. Møllerup og Th. Bruun, 1941, ill.).
- DØBEFONTE (ved Mackeprang, ang. Haslev: side 77, 78 og 105).
- KIRKENYT FOR HASLEV OG FREERSLEV SOGNE (gennem ca. 25 år; en værdifuld oversigt i April 1966, ill.).
- S. V. Wibergs PRÆSTEHISTORIE I-III (1870-79).
- DANMARKS PRÆSTEHISTORIE 1869-84 ved S. Elvius (1885-87).
- DANMARKS PRÆSTEHISTORIE (ved Groshenning og Hauch-Fausbøll, 1. bind: 1884-1911, 2. bind: 1914-32).
- KALDSLEKSIKON (præstekald, ved Bloch-Suhr).
- PRÆSTEN PÅ LANDET I DET 18. ÅRHUNDREDE (ca. 1950, en dybtgående, også talmæssigt belyst, kulturhistorisk undersøgelse med talrige litteraturhenvisninger) ved Georg Hansen.
- HASLEV FØR OG NU (ved P. Blomberg, i Indre missions almanak 1918, side 85-90).
- BYEN MED DE MANGE SKOLER (ved H. M. Kildeby, i Indre missions almanak 1918, side 90-96).

- ÅNDSLIVETS VILKÅR OG VÆKST PÅ HASLEV-EGNEN GENNEM 100 ÅR
(ved *S. Spanning*, 1955).
- OM PASTOR JOHAN REHLING (ved *Th. Møllerup*, i *Indre missions Tidende* 1940, side 519).
- H. C. ANDERSENS BREVE TIL MATHIAS WEBER, (ved *Arne Portman*, 1961, ill.).
- Nekrolog over Immanuel Bang (i *Haslev landbrugs- og husholdningsskole*, november 1940, ved *E. Pagh Petersen*).
- Nekrolog over Th. Møllerup (i *Haslevbladet* 1943 ved *E. Pagh Petersen*).
- VED VEJS ENDE (*Chr. Bartholdys erindringer*, 1958, ill.).

Kilder og litteraturhenvisninger om forstander Davidsen og om menighedslivet det sidste århundrede:

- DANSK BIOGRAFISK HÅNDELEKSIKON.
- DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON, 1-27, (med mange litteraturhenvisninger, 1933-44).
- DEN INDRE MISSIONS HISTORIE (50 års jubilæum 1911, side 286 og 428).
- HASLEV HØJSKOLES JUBILÆUMSSKRIFT 1891-1916 (elevbladet 1916).
- HASLEV FØR OG NU (det nye år, 1918, side 85-96, ved *P. Blomberg*). *Haslevbladet*, især juli 1931.
- FORSTANDER P. C. DAVIDSEN (ved *H. Thorlø* i *Det nye år* (Indre missions almanak) 1934, side 104-108).
- INDRE MISSIONS HØJSKOLEBEVÆGELSE (2 foredrag ved *Kr. Stobbe* og *Josef Blomgren*, 1935).
- ÅNDSLIVETS VILKÅR OG VÆKST PÅ HASLEVEGNEN GENNEM 100 ÅR, (ved *S. Spanning*, 1935).
- III. biografi over forstander *P. C. Davidsen* (ved *Morten Lambertsen*, i årsskrift for *Haslev Seminariums elevforening* 1935, side 56).
- OM P. C. DAVIDSEN (ved *A. Fibiger* i *Dansk kirkeliv*, adventsbogen 1936, side 123).
- Bladet: *Fra Haslev Højskole* (især januar 1936, men også en række andre steder).
- HASLEV HØJSKOLE OG INDRE MISSIONS SAMFUND I HASLEV (ved *Ingeborg* og *Niels Borup* i *Haslev Højskole* december 1961).
- INDRE MISSIONSVÆKKELSEN I HASLEV indtil Oxford-røret i nutiden (ill., ved *E. Stenwinkel* i *Hjemliv og Trosliv*, 1936, side 177-192).
- Haslev Højskole i INDRE MISSIONS HØJSKOLER (glimt af livet, synspunkter, mål og lidt historie, ved *Josef Blomgren*, 1937).
- Haslev Folkehøjskole (ved *Morten Lambertsen* i *DANMARKS HØJSKO-*

- LER GENNEM 100 ÅR, 1940. Om forstander Davidsen: side 202, 220-25, 227, 376, 378, 380).
- Om forstander Davidsen og Haslev Højskole findes en række artikler i Indre Missions Tidende 1941.
- TRE MÆND I HØJSKOLERNES TJENESTE, (P. C. Davidsen, Fr. Thomsen, Børkop, P. Sandbæk, Tommerup. Ved *H. Thorlø* i Haslev Landbrugs- og Husholdningsskole, nr. 10, 1941, side 6).
- TRÆK AF INDRE MISSIONS FREMBRUD OG OM UNGDOMSSKOLERNES START I HASLEV (ved *N. P. Pedersen*, HuH, i årbog for historisk samfund for Sorø amt, XXIX, 1941, side 78-102, ill.).
- HASLEV KIRKE (ved *Th. Møllerup* og *Th. Bruun*, ill., 1941).
- INDRE MISSIONS HØJSKOLER (ill., ved *Jens C. Andersen*, i årsskrift for Haslev Seminariums elevforening 1943, side 35).
- OM FORSTANDER DAVIDSEN (ved *Chr. Davidsen*, i Haslevbladet, Juli 1943).
- SOM JEG KENDTE P. C. DAVIDSEN (ved *Niels Borup* i Haslev Højskole marts 1966).
- MIN FAR OG JEG (skrevet af *P. C. Davidsen* i hans sidste leveår, i KFUKs julebog 1935, side 47-52).
- DANMARKS FOLKEHØJSKOLE 1844-1944. (Ill., festskrift, 1944, om P. C. Davidsen: side 97, 160, 170, 280).
- HASLEV, ÅRSMØDETS BY (ved *Josef Blomgren* i Indre Missions Tidende 25. Juni 1944).
- MINDER FRA FOLKEHØJSKOLEN (med bl. a. en udførlig og personlig beretning om P. C. Davidsen og Haslev Højskole, ill., af ægtefællen, *Andrea Davidsen*, 1944).
- NOGLE TRÆK FRA INDRE MISSION I HASLEV, (en udførlig og ill. oversigt ved *Jens C. Andersen* i årsskrift for Haslev Seminariums elevforening, 1945, side 33).
- ERINDRINGER OM FORSTANDER DAVIDSEN I 10-ÅRET FOR HANS DØD. (En udførlig skildring af svigersønnen, *ORS. I. V. Levinsen* i Hjemliv og Trosliv, bind XIII, 1945).
- EN DANSK PRÆSTE- OG SOGNEHISTORIE 1849-1949, hefte 14, side 375, (ved *Paul Nedergaard*, 1952).
- LIDT OM DEN ÅNDELIGE BAGGRUND FOR SKOLERNE I HASLEV (ved *Jens Bruus-Jensen*, i Håndværkerhøjskolen og Teknikum i Haslev, nr. 1, 1965, meget smukt ill., i anledning af kongeparrets tilstedeværelse ved indvielsen af Haslev Teknikum 26. august 1965).
- INDRE MISSIONS SKOLESYN (ved *K. F. Brøndbjerg* i årsskrift for Haslev Seminariums elevforening 1955, side 13).
- HASLEV HØJSKOLE (i Haslev som skoleby, ill., ved *Jens C. Andersen* i årsskrift for Haslev Seminariums elevforening 1956).

- HASLEV HØJSKOLE 1891-1966 (meget ill. jubilæumsskrift 1966).
 DANMARKS HØJSKOLER (ved *Olaf Andersen*, 1924, ill.).
 THE DANISH FOLK HIGH SCHOOLS (Det danske Selskab, 1966, side 114).
 FORSTANDER P. C. Davidsen I-II (ill., i Roskilde Stiftsblad, ved *H. Thorlø*, oktober og november 1966).
 HAN SKABTE EN SKOLEBY (om P. C. Davidsen, i en kronik i Kristeligt Dagblad 12. marts 1966 ved forstander *J. Bruus-Jensen*).
 HASLEV HØJSKOLE – 75 ÅRS JUBILÆUM (ved *Niels Borup* i Indre missions tidende 30. oktober 1966, ill.).
 HØJSKOLERNE I HASLEV OG FORSTANDER DAVIDSEN. (Omfattende uddrag af bøger og blade, duplikeret, samlet og udsendt af *Ole Weber*, Haslev, 1966).

Flere kilder og litteraturhenvisninger om skolevæsen:

- AF LANDBYSKOLENS SAGA (stort, meget smukt og gennemillustreret jubilæumsværk, udg. af Danmarks lærerforening 1964).
 KONG FREDERIK DEN FJERDES SKOLER (ved *Thøger Jensen*, 1921).
 OM RYTTERSKOLER (i årbog for historiske samfund for Sorø amt 1937).
 LANDBYSKOLEN (og om rytterskolerne, (ill., ved *Sven Risom*, 1960).
 BIDRAG TIL DEN DANSKE FOLKESKOLES HISTORIE 1784-1818 (ved *Joakim Larsen*, 1917).
 ALSTED OG RINGSTED HERREDERS SKOLEHISTORIE INDTIL 1830, (ved *Johs. C. Jessen*, 1945).
 DEN DANSKE LANDBYSKOLES HISTORIE TIL 1848, (ved *L. Koch*, 1882).
 BESKRIVELSE OVER LANDBYSKOLENS OFFENTLIGE LÆREREMBEDER MED NUVÆRENDE LÆRERPERSONALE (I-II, 1859, ved *Jens Bering*).
 SKOLESTATISTIK, (1877).
 SKOLESTATISTIK (ved *H. H. Mangor* og *A. Petersen*, 1877).
 FOLKESKOLEN I DANMARK (ved *Anders Petersen*, 1902).
 DE GAMLE DEGNES SIDSTE DAGE (ved *P. J. Damgaard* i årsskrift for Haslev Seminariums elevforening, 1963, side 27).
 DEGNEKÅR I GAMLE DAGE (ved *Jens C. Andersen* i samme årsskrift, årgang 1966, side 42, ill.).
 SJÆLLANDS STIFTS DEGNEHISTORIE (ved *A. Petersen*).
 DEGNEN (en omfattende oversigt ved *Georg Hansen*).
 DEGNEKRISTNE (ved *Kn. Banning*, 1958).
 SKOLEKALENDER ELLER BESKRIVELSE OVER SKOLELÆREREMBEDERNE I SJÆLLANDS STIFT (ved *Jepsen og Thastum*).

I. P. MYNSTERS VISITATSBØGER (ved *Bjørn Kornerup*).
 DEN JONSTRUPSKE STAT 1790-1884 (ved *A. Petersen*).
 OM HASLEV SKOLEVÆSEN I SLUTNINGEN AF DET 19. ÅRHUNDREDE,
 (III. beretning fra Haslev skolevæsen for 1964-65).
 FORELØBIGT PROGRAM FOR HASLEV REALSKOLE (ved *Olaf Lange*,
 1894).
 HENSIGTEN HELLIGER MIDLET. (Hvorfor Indre Mission i Haslev opret-
 tede sit gymnasium. Af *Olaf Lange*, 1916).
 UNGDOMSSKOLERNES START I HASLEV (i årbog for Historisk samfund
 for Sorø amt XXIX, 1941, side 78-102, ill., ved *N. P. Petersen*, HuH).
 LYSHOLMS HISTORIE (ill., ved *Edv. J. Jensen*, 1952).
 Mindeord over lærer H. P. Aage (i Haslevbladet, julen 1943, af *Nielsen-
 Kværndrup*).
 LYSHOLM SKOLEDISTRIKT (ved *Jens C. Andersen* (i årsskrift for Has-
 lev Seminariums elevforening, 1962, side 35, ill.).
 FREERSLEV SOGN OG SKOLEDISTRIKT (ved *Jens C. Andersen*, i samme
 årsskrift, 1964, side 38, ill.).
 HASLEV GYMNASIUM 1914-64. (Jubilæumsskrift 1964).
 Årlige beretninger om skolevæsenet i landkommunerne i Sorø amts-
 rådsreds.
 HASLEVSKOLERNE UDVIDER (store og ill. artikler i Kristeligt Dagblad
 13. oktober 1967).
 Indvielsesprogram for Haslev borger- og realskole 11. oktober 1967
 (med *Helga Houby Nielsens* kantate).
 Alle de store skolars elevforeningers blade rummer meget interessant
 stof.

Årbøger fra Haslev Seminariums elevforening:

ÅRBØGER FRA HASLEV SEMINARIUMS ELEVFORENING (siden 1921)
 rummer meget værdifuldt stof, både vedrørende folkeskolen og un-
 dervisningen i den, vedrørende højskolerne og med en lang række,
 ofte illustrerede biografier og nekrologer over dimittender fra Semi-
 nariatet og lærerkræfterne der.
 Der er også meget værdifuldt lokal historisk stof, f. eks. om Bre-
 gentved, om H. C. Andersens besøg på Gisselfeld og en komplet,
 omend kortfattet oversigt over alle store og små Haslevskolars historie
 (årgangene 1955-62).
 Her skal i kronologisk række nævnes de vigtigste artikler i forbindelse
 med emner i Haslevs Historie I:

HASLEV BOGEN 1908-1933 (1935 ill., redigeret af *E. H. C. Mikkelsen*, med alle dimittender fra Haslev Seminarium, suppleres fortløbende i årsskrifterne).

Årsskrift 1923:

NYE SKOLEIDEALER (*Morten Lambertsen*, side 13).

VOR SKOLES MÅL OG MIDLER (*Jacob M. Hansen*, side 21).

Årsskrift 1929:

OM DEN SKADELIGE MELLEMSKOLE – OG OM SEMINARIER

(*S. P. N. Togeby*, side 49).

Årsskrift 1905-30, ill. jubilæumsnummer, (ved forstander *N. H. Rasmussen*).

Årsskrift 1931:

Udførlig og illustreret nekrolog over overlærer Vilh. Pedersen, Borger-skolen (ved forstander *N. H. Rasmussen*, side 72).

Årsskrift 1935:

Illustreret biografi over forstander Peder C. Davidsen, Haslev Højskole (ved *Morten Lambertsen*, side 56).

Årsskrift 1939:

NOGLE BETRAGTNINGER OM SKOLESPØRGSMÅL I TIDEN (ved undervisningsminister *Jørgen Jørgensen*, side 29).

Årsskrift 1940:

Illustreret nekrolog over sognepræst Immanuel Bang (ved *N. H. Rasmussen*, side 15).

Årsskrift 1942:

AF BREGENTVEDS HISTORIE (med flere illustrationer og med »ejerstamtavle«, ved *N. H. Rasmussen*, side 22-39).

Årsskrift 1943:

INDRE MISSIONS HØJSKOLEBEVÆGELSE (ill., ved *Jens C. Andersen*, side 35).

Nekrolog over lærer H. P. Aage (ill., ved *N. H. Rasmussen*, side 82).

Årsskrift 1945:

NOGLE TRÆK FRA INDRE MISSION I HASLEV (ved *Jens C. Andersen*, side 33. – Med illustrationer af bl. a. *Jens Andreasen*, *Therese Keyper*

- (f. Schiøtz), Niels Johannessen og forstander P. C. Davidsen. Litteraturhenvi­snin­ger om Haslev Højskole, Indre mission i Haslev, forstan­der Davidsen, side 47).
- H. C. ANDERSEN SOM GÆST PÅ GISSELFELD OG BREGENTVED (illu­streret, ved *Kai V. Madsen*, side 48, bl. a. med oprindelsen til *Den grimme Ælling*.)
- Illustreret nekrolog over lærer K. B. Nielsen (ved *N. H. Rasmussen*, side 79).
- 1945:
MINDER FRA OG OMKRING BESLAGLÆGGELSEN AF HASLEV SEMINA­RIUM 18. marts til 17. maj 1945, (ill., ved forstander *N. H. Rasmus­sen*, 1945.
- Årsskrift 1947:
HVORFOR BØRNEPSYKOLOGI? (ved *Chr. Krogh*, side 21).
- Årsskrift 1949:
HVOR LANGT KAN DE KRISTELIGE OG PSYKOLOGISKE OPDRAGER­PRINCIPPER FØLGES AD? (ved *Skov Jørgensen*, side 31).
AKTIVITETSPÆDAGOGIK (ved *K. Vestergaard Madsen*, side 37).
- Årsskrift 1950:
Ill. nekrolog over forstander *N. H. Rasmussen*, side 33. Over Seminarie­lærer *Morten Lambertsen* (ill. side 36, af *J. M. Jensen*, *N. H. Ras­mussen*, *Martin A. Hansen* og *N. A. Saxe*).
- Årsskrift 1951:
DE DANSKE UNGDOMS- OG EFTERSKOLER I KIKKERTEN (ill., ved *Jens C. Andersen*, side 14).
- Årsskrift 1953:
LIDT OM DET GAMLE HASLEV, (ill., udførlig oversigt, ved *Jens C. An­dersen*, side 34-50).
- Årsskrift 1955:
Ill. nekrolog over forstander *N. H. Rasmussen* (ved forstander *K. F. Brond­bjerg*, side 5).
INDRE MISSIONS SKOLESYN (ved *K. F. Brondbjerg*, side 13).
- Årsskrift 1957:
HASLEV SOM SKOLEBY, bl. a. om HASLEV SEMINARIUM (ill., ved *Jens C. Andersen*, side 39).

Årsskrift 1958:

SKOLEN I DAG OG I MORGEN (ved skoleinspektør *J. Skov Jørgensen*, side 38).

Årsskrift 1959:

Ill. nekrolog over fhv. seminarieforstander Oscar Petersen (ved *Martha Lambertsen*, side 55).

Årsskrift 1960:

NOGET OM FAGET METODIK (ved stadsskoleinspektør *P. Hammer Jacobsen* (ill.), side 17).

PRIVATE BØRNESKOLER I HASLEV (ved *Jens C. Andersen*, side 33).

Ill. nekrologer over lærerne K. H. K. Andreasen (side 55) og Erik A. Mogensen (side 59).

En række ill. biografier over seminariets og borgerskolens ledere og lærere siden 1908.

Årsskrift 1961:

Ill. nekrolog over seminarielærer Søren Peter Nielsen Tøgeby, side 49, ved *N. A. Saxe*.

Årsskrift 1962:

LYSHOLM SKOLEDISTRIKT (ill., ved *Jens C. Andersen*, side 35).

HASLEV NYE BORGER- OG REALSKOLE i modelfoto, side 45.

4 ill. nekrologer over seminarielærerinde Martha Lambertsen, side 47.

Årsskrift 1963:

Nekrolog over seminarielektor Thorkel Hansen (ved *K. F. Brøndbjerg*, side 19).

DE GAMLES DEGNETE SIDSTE DAGE (ved lærer *P. Julius Damgaard*, side 27).

Ill. nekrolog over overlærer Johs. Grandal (ved *N. A. Saxe*, side 45).

Ill. præsentation af adjunkt Axel Svitzer, side 58.

Årsskrift 1964:

FREERSLEV SOGN OG SKOLEDISTRIKT (ill., ved *Jens C. Andersen*, side 38).

DEN NYE BORGERSKOLE TAGES I BRUG (ill., ved *P. Hammer Jacobsen*, side 57).

Ill. mindeord over viceskoleinspektør Vilh. Thure (ved *H. O. Nielsen*, side 73).

Årsskrift 1965:

PRAKTIK- OG METODIKUNDERVISNINGEN FØR OG EFTER 1958, (ved *P. Hammer Jacobsen*, ill., side 18).

SKOLEBYEN RUNDT (ill., side 59).

HASLEVS HISTORIE, side 59.

III. præsentation af seminarieadjunkt Torben Søborg, side 74.

Årsskrift 1966:

DEGNEKÅR I GAMLE DAGE, (ill., side 42, ved *Jens C. Andersen*).

III. nekrologer over lærerinde Elna Vejbæk (ved *Oda Jensen*, side 74), og over seminarielektor J. M. Jensen, (ved *L. Søndergaard*, *J. P.* og *E. T.* side 61), og over lærer og årsskriftets mangeårige redaktør Jens C. Andersen (ved *C. Larsen* og *E. Th.* side 29), og overlærer Marie Nielsen, f. Kruse (ved *H. O. Nielsen*, side 69).

SKOLEBYEN RUNDT: NY BORGERSKOLE (ved Bent Schmidt, side 35).

Årsskrift 1967:

OPSKRIFT PÅ EN GOD SKOLE (Borgerskolen, side 44).

III. program for Haslev Seminarium 1967.

Kilder og litteraturhenvisninger til Bregentved

DANSKE SLOTTE OG HERREGÅRDE (ill., *Arthur Hassø*).

DANSKE SLOTTE OG HERREGÅRDE, bind IV, 1964, (red. *Aage Roussel*; mange ill., side 367-386).

GAMLE EJERE AF BREGENTVED 1382-1740, (ved *Chr. H. Brasch*, 1873, med ill. af adelsvåbene).

DANSKE LEN (ved *Louis Bobé* m. fl., 1916, udførlig omtale af Bregentved og Moltke-slægten).

Traps DANMARK: SORØ AMT, 5. udg., (ill., med udmærket oversigt over slottet, parken og ejerne).

DANSKE SLOTTE OG HERREGÅRDE I BAROK OG ROKOKO (ved *Chr. Elling*, 1928).

DANSKE HAVER (parker) I DET 17. OG 18. ÅRHUNDREDE, (ved *Hakon Lund*, 1963, ill.).

DANSKES HAVEBRUG OG GARTNERI TIL 1919 (ved *Sv. Bruun* og *Axel Larsen*, 1920).

AF BREGENTVEDS HISTORIE (ill. og med en stor »ejer-stamtavle«, ved forstander *N. H. Rasmussen* i årsskrift fra Haslev Seminariums elevforening, 1942, side 22-39).

KRONENS SKØDER PÅ AFHÆNDET OG ERHVERVET JORDEGODS, (2. bind, 1535-1688).

- A. G. MOLTKE'S FORBEDRING AF AGERDYRKNINGEN PÅ BREGENTVED
(ved *Hans Jensen*, i *Sorø amts historiske årbog XII*).
- DANSK BYGNINGSKUNST I DET 18. ÅRHUNDREDE (ved *Fr. Weilbach*).
Weilbachs KUNSTNERLEKSIKON.
- ARKITEKTEN C. F. HARSDORFF (ved *Fr. Weilbach*, 1928).
- NICOLAI EIGTVED (ved *O. V. Munthe af Morgenstjerne*).
Københavns stenhuggerlav 1907.
- DALBY OG TUREBY SOGNES HISTORIE I-III (spec. 2. bind; ved *Arne Majvang* 1960-63, mange ill.).
- Kirkeblad for Dalby og Tureby sogne (ill., en række artikler om Bregentved ved *Arne Majvang*).
- Kraks*: STØRRE GÅRDE.
- ERHVERVSHISTORISK ÅRBOG 1963.
- HVEM BYGGEDE HVAD? (ill., *Politiken*).
- MED ARKÆOLOGEN DANMARK RUNDT, (*Politiken*, side 110, ill.).
- POLITIKENS DANMARKSHISTORIE i 14 bind, ill., 1962-65).
- Politikens DANMARKSHISTORIE: HVORNÅR SKETE DET?, 1960.
- VORE FORTIDSMINDER: Arkæologisk kort, SØ-sjælland (med tekst, 1960).
- H. C. ANDERSEN SOM GÆST PÅ GISSELFELD OG BREGENTVED (ill., ved *Kai V. Madsen*, med bl. a. oprindelsen til: *Den grimme Ælling*. Årsskrift for Haslev Seminariums elevforening, 1945, side 48).
- H. C. ANDERSEN (ved *Erling Nielsen*, 1963, ill.).
- H. C. ANDERSENS SIDSTE DAGE (ved *Arne Portman*, 1952, ill., side 33).
- H. C. ANDERSEN OG HANS EVENTYR (ved *Hans Brix*).
- H. C. ANDERSEN BIBLIOGRAFI (ved *Birger Frank Nielsen*, 1942).
- H. C. ANDERSENS EGET LIV I BILLEDER (1952, side 41, en ill. af Bregentved før den store ombygning 1886-91).
- J. P. MYNSTER OG HENRICH STEFFENS (Disputats af *Børge Ørsted*, 1965, bl. a. baseret på breve fra Bregentveds arkiv).
- MEDDELELSER OM MIT LEVNED (af *J. P. Mynster*).
- BREVE FRA MYNSTER 1860.
- FUND OG FORSKNING X, 1963.
- LANDSKABSMALERIET I DANMARK (ved *Henrik Bramsen*).
- III. *Tidende* 1891.
- Ord och Bild 1900.
- VÆVEREN I HOLTEHUSET (ved *Arne Majvang* i 1964).
- DANSK NATURFREDNING (årsskrift for Dansk naturfredningsforening, flere årgange, f. eks. 1964, side 32, med den fredede Holteallé).
- JUL I KØGE OG OMEGN 1965.

SYDSJÆLLAND (fotos af *Sigvart Werner*, indledning af *Ludv. Holstein*, 1934).
SPAREKASSEN FOR GREVSKABET BREGENTVED OG OMEGN 1882-1942, (ill., udgivet 1942).
LANDBOREFORMERNE FØR OG EFTER 1788 (ved *N. Rasmussen Søskilde*, 1888; om Bregentved og greve A. G. Moltke, f. eks. side 41 og 175).
HOVEDGÅRD OG BONDEGÅRD (ved *Gunnar Olsen*, 1957, studier over stordriftens udvikling i Danmark).
TRÆHESTEN, HUNDEHULLET OG DEN SPANSKE KAPPE, (ved *Gunnar Olsen*, 1960, ill.).

Turistforeningens ill. årbøger:

MIDT- OG ØSTSJÆLLAND (side 224), 1939.
DANSKE HERREGÅRDE, 1963.
DANSKE VEJE, 1964 (greve A. G. Moltke, se side 49).
DEN DANSKE BONDEGÅRD, 1965, (ill., om bl. a. kong Valdemars jordebog (side 19), udskiftningen (side 26)).
DANSKE VANDLØB, 1966, (om bl. a. Susåen).

LANGS SUSÅEN (tekst, tegninger og fine kort, af *Knud Dahl*, 1964).
DE DANSKE ØER (1. del, ved *Achton Friis*, 1926).
GISSELFELD (ved *O. F. C. Rasmussen*, 1868, ill.).
SYDSJÆLLANDS HERREGÅRDE (ved *Otto Norn*, ill.).

Om Bregentveds ejere gennem 600 år (bl. a. 4 konger)

FRU ELINE GØYES JORDEBOG (udg. af *A. Thiset*, 1892).
POUL VENDELBO LØVENØRN (der overtog Bregentved 1731, ved *A. P. Tuxen*, 1924, ill.).
GAMLE EJERE AF BREGENTVED 1382-1740 (ved *Chr. H. Brasch*, 1873, med ill. af adelsvåbene).
DANSKE SLOTTE OG HERREGÅRDE, IV (ved *Aage Roussel*, 1964, ill.).
AF BREGENTVEDS HISTORIE, (ill. og med en stor ejer-stamtavle, ved forstander *N. H. Rasmussen* i årsskrift fra Haslev Seminariums elevforening, 1942, side 22-39).
HISTORISKE EFTERRETNINGER OM DE DANSKE MOLTKE (ved *H. H. Langhorn*, 1866, med farvetrykte heraldiske tavler og 5 store stamtavler og mange litteraturhenviisninger).
FJERN OG NÆR SET GENNEM III. TIDENDE (ved *Palle Lauring*, 1961 med en tegning af modtagelsen af greve Fr. C. Moltke og hans brud på Jernbanegade, 1881, side 71).

DALBY OG TUREBY SOGNES HISTORIE II (om Turebyholms og Bregtveds ejere, mange ill., ved *Arne Majvang*, 1962).
Traps DANMARK, SORØ AMT, 5. udg., ill.
 AMALIENBORG INTERIØRER (det Moltke-ske eller Christian den Syvendes, 1750-1800, ved *Chr. Elling*, 1945, smukt ill.).
 IOACHIM MOLTKE (ved *Ernst Moltke*).
 DE DANSKE MINISTERIER 1848-1953 (1. bind: 1848-1901 udkom 1967, ill., udg. af Pensionforsikringsanstalten ved *Svend Thorsen*).
 RIGSDAGENS MEDLEMMER GENNEM 100 ÅR (1848-1948, i 3 bind, 1949-50 ved *Emil* og *Victor Elberling*).
 DANSK AEDELS LEKSIKON.
 DEN HØJERE DANSKE ADEL (en genealogisk håndbog, 1866, ved *F. Krogh*).
 DANSK AEDELS ÅRBØGER, spec. 1921, om Moltke-slægten, ill.).
 DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON, 1-27, med mange litteraturhenvisninger, 1933-44.
 KRAKS BLÅ BOG.

Bregtveds besiddere af Moltke-slægten:

- 1: *Adam Gottlob Moltke 1746-1792.*
- 2: *Joachim Godske Moltke 1792 (1795)-1818.*
- 3: *Adam Wilhelm Moltke 1818-1864.*
- 4: *Frederik Georg Julius (kaldet Fritz) Moltke 1864-1875.*
- 5: *Frederik Christian Moltke 1875 (1879)-1936.*
- 6: *Christian Frederik Gustav Moltke 1936-1967.*
- 7: *Hans Hemming Joachim Christian Moltke 1967-*

Mere lokale udgivelser:

HASLEV 1870-1920 (ill. festskrift ved *C. Bagger*).
 HASLEV OG OMEGN (ill., 1929, ved red. *S. Sørensen (Spanning)*).
 TIDER OG MÆND. Den økonomiske udvikling på Haslev-egnen gennem ca. 100 år, (ill., 1935, ved *S. Spanning*).
 ÅNDSLIVETS VILKÅR OG VÆKST PÅ HASLEV-EGNEN GENNEM CA. 100 ÅR. (1935, ved *S. Spanning*).
 KØGE BY OG HASLEV. (Danske byer og deres mænd, ill., 1917).
 DALBY OG TUREBY SOGNES HISTORIE, I-III, her spec. 2. bind, (1960-63, rigt ill., ved *Arne Majvang*).
 DE NÆSTE 25 ÅR. (Politimester *Vagn Bro* fortæller, II. bind, ill., 1966).

OVERLÆGEN FORTÆLLER (ved *O. Helms*, 1940, med et interessant afsnit om Haslev ved århundredskiftet, side 129-148 m.m.).

Årbøger for Historisk Samfund for Sorø og Præstø amter. 1917: side 95-109. 1936: side 3-5. 1940: side 105-111. 1941: side 78-102. 1944: side 86-96. 1951: side 83-90, m. fl.

GISSELFELD (1868, ill., ved *O. F. C. Rasmussen*).

GRUNDTVIG OG GISSELFELD. (Hans forhold til sin velynder, grev *C. C. S. Danneskiold-Samsøe*, ved *Jens A. Nielsen*, Haslev, i Grundtvig-studier, 1961-62).

SØLVSKATTEN (i Terslev, m.m., udg. af Haslev Sparekasse 1957, ved *C. Nørlykke-Christensen*, ill.).

A/S CARL J. ULRICH & SØN, 1898-1948. (1948, ill.).

TIDER OG SKIKKELSER I MIDTSJÆLLANDS HISTORIE (ill., 1930, ved *J. V. Christensen*).

Mange årgange af Haslev Folketidende og Faxø Avis.

NÆSTVED ST. PEDERS KLOSTER – SKOVKLOSTER. (Ved *H. F. Helms*, 1940).

MIDTSJÆLLAND I DE GODE GAMLE DAGE. (Ved *Frits Heide*, 1919).
Se også litteraturhenvisninger til kirke, skole, Bregentved, fortegnelser over uddragene fra seminariets årsskrifter m. m.

Historiske håndbøger og værker til studiebrug:

HÅNDBOG FOR DANSKE LOKALHISTORIKERE (med omfattende ill. leksikon, ved *Johan Hvidtfeldt*, optrykt 1965).

HÅNDBOG I HJEMSTAVNSFORSKNING OG HJEMSTAVNSKULTUR (ill., ved *Ragnar Knudsen*, 1939).

MIT SOGN – MIN HJEMSTAVN, 1948. (Ved *Sigvardsen* og *Møller Østergaard*).

LITTERATURVEJLEDNING FOR KULTURHISTORISKE PROVINSMUSÆER, 1951. (Ved *Helge Søgaard*, med mange litteraturhenvisninger).

NORDISK HÅNDBOG I BIBLIOTEKSKUNDSKAB, i 3 bind, 1960.

ANVISNING TIL AT DRIVE HISTORISK-TOPOGRAFISKE STUDIER. (Ved *S. Nygaard*, i *Fortid og Nutid VII*, 1928).

HISTORISK TEKNIK (1911, 2. udg. 1926, ved *Kr. Erslev*).

HISTORIESKRIVNING – GRUNDLINIER TIL NOGLE KAPITLER AF HISTORIENS TEORI. (Ved *Kr. Erslev*, i festskrift udg. af Københavns universitet 1911).

GRUNDTRÆK AF EN HISTORISK METODE (ved *Georg Hansen*).

SKRIFTENS HISTORIE I DANMARK FRA REFORMATIONEN TIL NUTIDEN (ved *E. Kroman*).

DANSK PROVINSTOPOGRAFI I (-1911), og II (1912-15), (udg. af Chr. Heilskov).

HJEMSTAVNSLÆRE (LOF studieplaner, mini-serien, nr. 5, ved A. Strange Nielsen, 1964, med mange litteraturhenviisninger).

MÅL, VÆGT OG TAKSTER I DANMARK (ved Svend Aakjær, i Nordisk Kultur XXX, 1936).

MÅL OG VÆGT (ved Poul Rasmussen, i D.H.F.s håndbøger 1967).

DE DANSKE STEDNAVNE (ved Johs. Stenstrup).

HÅNDBOG I DANSKE STEDNAVNE (ved Lage Houken).

VORE STEDNAVNE. (Ved Kr. Hald, 1950).

DANSKE STEDNAVNE MED UDTALEGENGIVELSE (ved Kr. Hald, 1960).

SJÆLLANDS LANDSBYER OG LANDSBYNAVNE (ved Henrik Larsen i Fortid og Nutid IV, 1923).

MIDTSJÆLLANDSKE MARKSTRØGNVNE (ved J. V. Christensen).

STEDNAVNE I SORØ AMT (ved Henrik Ussing i Sorø amts historiske årbøger IV - X - XXV og XXVI).

STEDNAVNEUDVALGETS STORE TOPOGRAFISKE SAMLING (ved Gunnar Knudsen i Fortid og Nutid XVIII).

POLITIKENS DANMARKSHISTORIE i 14 bind (ill., 1962-65).

DANMARKSHISTORIENS: HVORNÅR SKETE DET? (Politiken 1960).

HVEM BYGGEDE HVAD? (Politiken, 1952, ill.).

JERNBANENS HVEM - HVAD - HVOR? (Politiken, ill.).

GEOGRAFISKE STUDIER OVER JERNBANEN I DANMARK (Aage Aagesens disputats 1949, ill.).

DANSK HISTORISK BIBLIOGRAFI (ved Erichsen og Krarup, 1912 incl.).

DANSK BIBLIOGRAFI: (Ved Lauritz Nielsen, 1482-1550 (1919) og 1551-1600 (1931)).

BIBLIOTHECA DANICA (til 1830).

AVIS-KRONIK-INDEX.

HOF- OG STATSKALENDEREN (fra midten af det 18. århundrede).

HISTORISK KARTOGRAFI: (ved Ib Kejbo).

DE DANSKE MATRIKLER OG DERES BENYTTELSE VED HISTORISKE UNDERSØGELSER. (Ved Gunnar Knudsen, i Fortid og Nutid, II, 1918).
Ang. matrikelarkivet: se Fortid og Nutid XVII.
Fra matrikelarkivet i København kan fås fotostatkopier af udskiftningskort fra de fleste landsbyer i Danmark.

DANSKE FORTIDSMINDER: Arkæologisk kort over Sydøstsjælland, med tekst, 1960.

KORT OVER SJÆLLAND OG MØN (: 1) 1777 : 1:240.000, 2): 1813 1:320.000. Videnskabernes selskabs kort, nytryk fås hos Geodætisk Institut).

GAMLE DANMARKSKORT (ved *Bo Bramsen*, fint ill. med bibliografi, 1952 og 1965).
LANDMÅLINGEN 1768-72. (Ved *Henrik Larsen*).
ATLAS OVER DANMARK I (ved *Axel Schou*, 1949).
Det kgl. Biblioteks kort- og billedsamling, (ved *Bjørn Ochsner*, i Fortid og Nutid XIX, side 12-15).
Kataloger over Det kgl. Biblioteks håndskrifter.
Ang. Landsarkivet i København: se *Harald Jørgensens* store oversigt 1966.
RIGSARKIVET OG HJÆLPEMIDLERNE TIL DETS BENYTTELSE (ved *Kr. Erslev*, 1923, omfatter kun hovedarkivet og kun tiden før 1848).
DAGLIGLIV I DANMARK I DET 19. OG 20. ÅRHUNDREDE (i 2 ill. bind; red. af *Axel Stensberg*).
DANMARK FØR OG NU, I-IV (ved *Daniel Bruun*, 1919-23, ill.).
DANMARKS KULTUR VED ÅR 1900 (ill., ved *Carlsen, Olrik og Starcke*).
DANMARK FOR 100 ÅR SIDEN (ved *K. Winding*).
OM RENLIGHED I GAMLE DAGE (af *H. P. Hansen*, København 1928, ill.).
Landsbyer og stationsbyer (ved *Ejler Alkjær* i DANSKE BYERS VÆKST OG VIRKE, 1945, ill., bl. a. side 318, 388, 399, 405, 411).

Historiske tidsskrifter:

HISTORISK TIDSSKRIFT (siden 1840).
NORDISK ARKIV-NYT.
FORTID OG NUTID.
SKALK (udg. af Forhistorisk musæum i Aarhus).
LOKALHISTORISK ARKIV. (Red.: skoleinspektør *A. Strange Nielsen*, Toksværd).
ARV OG EJE (udg. af dansk kulturhistorisk musæumsforening).
Se også Dansk Tidsskrift-index (siden 1915).

PERSONNAVNE-REGISTER

Særlig omtale er markeret med *kursiv*.

Foto af den pågældende markeres med (ill.).

Stilling er kun anført, når identifikationen kræver det.

Borgerskolens lærere 1908-59 findes også på en samlet liste, side 389-392.

Lærerstabens pr. 1.1.1968 findes også på en samlet liste, side 420-421.

Hvor der er dobbelt efternavn, står personen opført under begge navne.

Gifte kvinder står også opført under pigenavn.

Ole Weber

A

- Abel, kirkesanger, 142.
AERODAN Luftfoto 7, 196, 225, 296, 307, 310, 328, 418 og 4 omslagsfotos.
Agerlin Hansen, Egil 383, 391, 420.
Ahlefeldt, Dorothea 78,119, 120, 171.
Ahrenfeld-slægten 60, 62, 64, 73.
Ahrenfeld, Karen 73.
Albrechtsen, Svend 190.
Alkjær, sløjdinspektør 382.
Altewelt, Albert Jørgensen 172.
Andersdatter, Gundel 174.
Andersdatter, Kirsten 117.
Andersen, brøndborer 164.
Andersen, Anna 82.
Andersen, Chr. 276, 277.
Andersen, Dorete 300.
Andersen, Else Vesterskov 421.
Andersen, H. C. 140, 141.
Andersen, H., provst 137, 142, 259.
Andersen, Jacob 239, 325.
Andersen, Jens Chr. 64, 65, 67.
Andersen Schønning, Jonas 114.
Andersen, Lauritz 172.
Andersen, Leo 110.
Andersen, Marinus 55.
Andersen, N. P. 233, 275, 284.
Andersen, Ole 276.
Andersen, Poul Løbner 393.
Andersen, R. 309.
Andersen, Schou 379.
Andersen, Sofie 284
Andreasen, fru redaktør 278.
Andreasen, Henry 338 (ill.), 353 (ill.), 359 (ill.), 363, 381, 389.
Andreasen, Karen Sofie Kristine 243, 245 (ill.), 273 (ill.), 338 (ill.), 353 (ill.), 378, 385, 389.
Andreasen, Jens 143, 144, 272, 378.
Andresen, Birthe 300.
Andresen, Jens 126, 127, 266-68.
Anker, Hedvig 110.
Appel, Jacob 46.
Arler, Carl 345.
Arneberg, skolelærer 315.
Arnkjøl, Anna Cathrine 119.
Arnskov, L. Th. 355, 367, 394.
Arvin, G. J. 354, 389.
Ask, (g. Paaske), Kirsten Elisabeth 169.
Ask, Sigurd 169.

B

- Bachmann Petersen, Helga 421.
Baden, Johanne M. 165.
Baden, Ole 165.
Bagge Selmer, Lambert 206.
Bagger, skolelærer 318.
Bagger, C. 272.
Balle, N. E. 126, 203.
Bang, cementstøber 353.
Bang, Alice 170.
Bang, Imm. 89, 90, 110, 150, 151 (ill.),
153 (ill.), 354, 355, 358, 394.
Bang, biskop (Odense) 117.
Bang, (f. Groth), Margrethe 150.
Bang, Rasmus Alrøe 150.
Barfoed, provst 312.
Bartholin, Christine Eskilddatter 117.
Basbøll, Alice 170.
Basbøll, Bjørn 169 (ill.), 170.
Basbøll, H. O. C. 169.
Basbøll, Karen 170.
Bartholdy, Chr. 90, 157, 158 (ill.),
160 (ill.), 161, 170, 180.
Bartholdy, Johan Peder 157.
Baumann, I. R. 143.
Bautz, Hans Willy 7.
Bech, Jens 275.
Bech, P. 61.
Beck, A. G. 217, 311.
Beck, Johs. V. 354.
Beck, Vilhelm 141.
Beckett, Francis 59.
Beckmann, Susanne Franck 125.
Bentsen, Niels 191.
Bentzen, Hans Christian 132.
Bentzen, Johanne J. I. 168.
Berg, Axel 106, 107, 239-241, 247.
Bergen, Margrethe 203.
Berkle (Montan), Niels J. 201.
Bertelsen, Marie 280.
Bertelsen, forvalter 254, 315.
Bille, Bent 199.
Bille Brahe, amtmænd 52.
Birkedal-Barfod, 182.
Biørnsdatter, Ingeborre 200.
Bjørnebo, Otto 344.
Bjufstrøm, E. 100.
Blirup, Elna 330.
Blom, H. 148, 291.
Blumenberg, Ludvig 200, 201.
Bollerup Christensen, C. 420.
Bolt, Ane Cathrine 201.
Borch, Martin 44, 46.
Borgbjerg, minister 341.
Borup, Niels 371.
Boserup, Johan Joseph 126-28, 130.
Boserup, Otto C. H. 144.
Bouchorst, Just Olsen 205.
Brahe-slægten 71.
Brinth, H. K. 383, 391.
Brock (g. Møller), Christiane 251.
Brockmand, Jesper 172.
Brodthagen, Henrik A. 228, 229, 321,
377.
Broholm, H. C. 25.
Brondbjerg, K. F. 388.
Brorson, H. A. 142.
Bruun, Andreas Jørgen 167.
Bruun, Chr. Matzen 124, 201, 248.
Bruun (f. Stubbe), Ebba 167.
Bruun (g. Heltoft), Elisabeth 333, 362.
Bruun, Thomas 110, 155, 156,
167 (ill.), 195.
Bruus-Jensen, J. 58.
Brüel, Otto 76, 191, 193, 194, 247.
Brüel, Rasmus 339.
Brygmann (g. Winther), Christine 126,
129, 130.
Brygmann, Eggert C. 126.
Buch, provst 127.
Bundgaard, A. J. 57.
Burrenæa, Ida 116.
Bøgh, Nicolai 140.

Bønnerup, Anne Marie 420.
Bøttcher, Johanne D. 134.

C

Cappelen, Jens A. 177, 312-315.
Carl Gustav, konge 117.
Carlsen-Lange, legat 8.
Carlson (g. Mohr), Elisabeth 132.
Christian den Anden 198, 398.
Christian den Tredie 59.
Christian den Fjerde 96, 97, 174.
Christian den Femte 117.
Christian den Ottende 190.
Christian den Niende 145.
Christensdatter, Karen 253.
Christensen (g. Paaske), Anna M. 169.
Christensen, Anton Stensen 391, 421.
Christensen, C. Bollerup 420.
Christensen, Christian 369, 370, 383, 384, 391.
Christensen, Esther 420
Christensen, Hans, bogholder 160 (ill.).
Christensen, Hans, præst 171, 172.
Christensen Nørager, Jacob 175.
Christensen, Jens 110.
Christensen, Kamilla 278, 279.
Christensen, Kirsten (Stensen) 392.
Christensen, Niels 114.
Christensen, Th. 240.
Christensen, Vald. 325.
Christensen, Aage 109.
Christiansen, C. 345, 346, 350.
Christiansen, H. R. 359 (ill.), 370, 374, 380, 381, 383, 391, 394.
Christiansen, Jens 239.
Christiansen, L. P. 351.
Christiansen, Nicolaj 281.
Christoffersen, Preben 412, 413 (ill.), 420.
Claessen, Gerda 245 (ill.), 292,

338 (ill.), 353 (ill.), 378 389.
Clausen, H. G. 131.
Clausen, H. N. 140.
Clemmensen, M. 36.
Colding, H. 205.

D

Dalgaard (f. Friis), Ane M. 262.
Dalgaard, A. M. J. 83, 243 (ill.), 244, 245 (ill.), 262 (ill.), 385.
Dalgaard, Jens Møller 262.
Dall, Mette Marie Hørlyck 167.
Damgaard, Ehlers 347.
Danneskiold-Samsøe, C. C. S. 177, 215, 293.
Danneskjold, Fr. Chr. 107.
Daugaard Hansen, Jørgen 83, 420.
Davidsen, David 286.
Davidsen, Peder C. 5, 46, 51, 285, 286, 335, 343, 344, 386.
Degn, Ernst 205.
Degn, Jørgen 199.
Degn, Lauridtz O. 199, 203.
Dethmar 32.
Ditmer, lærer 291.
Drachardt, Barbara 200.
Drachardt, Rasmus M. 200.
Drachardt, Valentin R. 200.
Dreyer, Erik 355.
Dreyer, Fred. 355.

E

Eckertz, Caspar 116.
Eckersberg, C. W. 58.
Egede-familien 205.
Erck, fotograf 7.
Ericksen, Jesper 97, 171-173.
Esmann, V. A. 144.
Estrup, Jakob B. 145.
Estrup (g. Moltke), Regitze A. E. 107.

F

- Faber, A. C. 211.
Faber, Chr. G. 141.
Faber (f. Bartholin), Christine E .117.
Faber (f. Kaalund), Else J. 117.
Faber (f. Larsdatter), Inger 117.
Faber, Jacob H. 117.
Faber, Jens J. 117.
Faber (g. Weber), Marie Th. 141,
149 (ill.), 150.
Faber, Mette A. J. 118.
Fabricius, O. 132.
Fanø, Inger 368, 394.
Felermand, Elicebeth F. 104.
Fenger, P. A. 145.
Fenger, R. 132.
Fibiger, A. 152.
Fischer, minister 142.
Fischer, Johanne 119.
Fischer, V. Hardie 55, 67.
Fog, B. J. 141.
Fogt, Henriette 233.
Fogt, L. N. 81, 82, 230, 232 (ill.), 234,
235, 242, 244, 261 (ill.)-62, 274,
377, 392, 393.
Fogt, Marie, 235.
Freds, Anne G. 174.
Fraas, Hans 205, 206.
Frederiksen, Edith 110.
Frederiksen (g. Nielsen), Ella 353 (ill.),
359 (ill.), 379, 390.
Frederik den Fjerde 208, 209, 211,
240, 319, 398.
Frederik den Niende 67.
Friis (g. Dalgaard), Ane M. 262.
Frimodt, Rudolf 135, 138.
Frithar 29.
Funch, urmager 41.
Funch, Gotfred 249, 307-09.
Fønns, provst 141.

G

- Gabel, Fr. 183.
Gad, Marie C. 157.
Gamst, I. C. 104.
Gamst, P. 110.
Gandrup, Chr. 51.
Genz, gartner 132, 188.
Gjøre 62.
Glücher, Jacob Nielsen 200.
Godtkjær (f. Nielsen), Gerda 170.
Godtkjær, Ingvard Ole 169 (ill.), 170,
180.
Godtkjær, Karen 170.
Godtkjær, Niels P. 170.
Gram, Søren 199.
Gram, Søren Valentin 200.
Gram, Valentin Sørensen 199.
Grandal, K. J. 338 (ill.), 353 (ill.),
359 (ill.), 363, 382, 390.
Gregersen, Jens Johan 66.
Greve, Johs. 110, 327, 329 (ill.), 384
Groth, C. L. E. 88.
Groth, Hermann 150.
Groth, Margrethe A. 150.
Grubbe, Chr. 97.
Grundtvig, N. F. S. 141, 142.
Grüning, W. 359.
Grønnebæk (Nielsen), Lars 307.
Guldman, lærerinde 288 (ill.).
Gustav, Carl, konge 117.
Gyldenløve, Chr. 80.
Gyldenstjerne, Jytte 97.
Gyldenstjerne, Niels P. 199.
Gøtzsche, Chr. 343.
Gøye, Eline 62, 63.
- ## H
- Halland (g. Ask), Olga 169.
Halleløv, Frede 192, 326, 328,
365, 366.

- Halleløv, Lars 409, 418, 422.
 Haltoft, bager 345.
 Hamann, Inger 197
 Hammer, Mathias C. B. 268.
 Hammer Jacobsen, Poul 6, 375, 397 (ill.), 419, 420.
 Hansdatter, Maren 205, 262.
 Hansen, lærerinde (Troelstrup) 279.
 Hansen, cand. theol. (Lysholm) 295.
 Hansen, gartner (Bregentved) 188.
 Hansen, Axel 90.
 Hansen, Alis 393.
 Hansen (g. Weber), Ane C. E. 139.
 Hansen, Chr., købmand 276.
 Hansen, Egil Agerlin 383, 391, 420.
 Hansen, Ejnar M. 110, 326 (ill.), 327 (ill.).
 Hansen, Eli 353 (ill.).
 Hansen, Else Kure 420.
 Hansen, Emanuel 6, 193, 195.
 Hansen, Esther 327.
 Hansen, Flemming 394.
 Hansen, Frederik 240.
 Hansen, Gunnar 54.
 Hansen, Hans 105.
 Hansen Schousboe, Hans 175, 251
 Hansen, H. P. 50.
 Hansen, Helga 279, 359 (ill.), 372, 387, 390.
 Hansen, H. J. 354.
 Hansen, Henry 372, 383, 384, 390, 420.
 Hansen, Jacob H. 117.
 Hansen, Jens, præst 171.
 Hansen, Jens, regnskabsfører 90, 155, 159.
 Hansen, J. E., organist 103 (ill.), 110.
 Hansen, Jens Kr. M., lærer 243.
 Hansen, Jens P., parcellist 276.
 Hansen, Jep 172.
 Hansen, Julius 394-95.
 Hansen, Jørgen, seminarist 231.
 Hansen, Jørgen, klokker 109.
 Hansen, Jørgen Daugaard, lærer 83, 420.
 Hansen, Karen, lærerinde 300.
 Hansen (g. Basbøl), Karen 170.
 Hansen, Karl Aage 195.
 Hansen, Kirsten 336.
 Hansen, Kristian 244, 245 (ill.), 338 (ill.), 377, 389.
 Hansen, Lars, brøndsætter 227.
 Hansen, Lars gårdmand 222.
 Hansen, Lars, husmand 227.
 Hansen, Lars, lærer 321, 322.
 Hansen, Niels, (Braaby) 116.
 Hansen, Niels Peter (Nyrup) 235.
 Hansen, N. P., løjtnant 272.
 Hansen, Otto 6.
 Hansen, Peter 276.
 Hansen, Poul 197.
 Hansen, Signe 272, 273 (ill.), 274, 289.
 Hansen, Svend Aage 379.
 Hansen, Tage Ulrich 364-65, 383, 391.
 Hansen, Thyra 349.
 Hansen, Thorkel 386 (ill.).
 Hansen, Valdemar 272.
 Hansen, Vald. F. D. 223, 230, 259.
 Hansen, Wilh. 50, 51, 56, 101, 273, 324, 396.
 Harboe, biskop 202, 211.
 Hardenberg, Anna 60.
 Haste, H. P. 123.
 Haugaard, Valborg Frederikke 165.
 Havning, Th. 36.
 Hebjørn, H. P. 386 (ill.).
 Heerfordt, Christine L. 118.
 Heerfordt, Dorteia 118.
 Heerfordt, Ludvig N. 117-119, 120, 182, 200, 201.
 Heerfordt (f. Faber), Mette 118.
 Heiberg, V. H. 130, 131.
 Hein, Hans Karl 164-65 (ill.), 180.

- Hein, Hans Carl 164.
- Hein (f. Baden), Johanne M. 165.
- Heltoft (f. Bruun), Elisabeth 333, 362.
- Heltoft, Jens A. T. 6, 247, 262, 291, 333 (ill.), 353 (ill.), 359 (ill.), 361, 370, 375 (ill.), 386, 390.
- Helweg, L. 139.
- Henriksen Schurmann, Corfitz 119.
- Hensch, Juliane M. 230.
- Hensch, Otto V. 81, 82, 230, 257, 258, 260, 261, 297 (ill.), 298.
- Hermansen, professor 140.
- Herskind, Louise Vilhelmine 155.
- Hind, Peder 172.
- Holbech, Ernst Nielsen 205.
- Holberg, Ludvig 199.
- Holm, Hans Anton 248.
- Holm, Ida 392, 420.
- Holm, Peder Andersen 307.
- Holse-Pedersen, Jens Helge 420.
- Holst, Niels 7.
- Holstein, F. A. 341.
- Holstein, C. C. 341.
- Hoppe, Mary 420.
- Hornbæk, enkefru 279.
- Hostrup, Helge 278.
- Houby Nielsen, Helga 379, 391, 412, 413, 420.
- Hougaard Nielsen, Nina 420.
- Hougaard, Søren C. 325 (ill.).
- Hygom, biskop 120.
- Hyldgard, Aage 371, 391.
- Høegh, C. V. 178, 230, 250, 257, 259 (ill.)-261, 293-95, 297 (ill.).
- Høegh, Antonette C. 294.
- Høegh, frøken 259.
- Høegh, pastor 295.
- Høffding, Carl A. 119.
- Højmark, Frede 278.
- Højrup, Juliane 227.
- Højrup, Kirstine 226.
- Høyer, snedker 262.
- I
- Ingerslev, lærer 288 (ill.).
- Ingrid, dronning 67.
- Ibsen (f. Pedersen), Karen Marie 324.
- Ibsen, N. C. 324.
- Ibsen, P. S. 109, 324 (ill.), 325 (ill.).
- Iversen, H. P. 58.
- J
- Jacobsdatter, Anna 199.
- Jacobsen, Aage 302 (ill.).
- Jacobsen, Børge 6, 10, 113.
- Jacobsen, Chr. 90.
- Jacobsen (f. Martini) Edith K. J. M. 397.
- Jacobsen, G. J. 397.
- Jacobsen, Hans 117.
- Jacobsen, Marne Geer 420.
- Jacobsen Reesen, Oluf 171, 174.
- Jacobsen, Poul Hammer 6, 375, 397 (ill.), 419, 420.
- Jacobsen, Viggo 110.
- Jappe, Fr. 222.
- Jappe, møllersvend 189, 321.
- Jensen, Astrid 286.
- Jensen, Astrid Laurberg 300.
- Jensen, Birgit 300.
- Jensen, Boe 205.
- Jensen, Carl 110, 111, 327.
- Jensen, C. A. 36.
- Jensen, Chr., telefonmontør 284.
- Jensen, Chr., murermester 50, 191.
- Jensen, Chr., urmager 275-77, 284.
- Jensen, Dorthea 161.
- Jensen, Edv. 83, 253, 259, 299 (ill.), 300, 301, 364, 365.
- Jensen, F., tømremester 225, 321.
- Jensen, Fr. 282.
- Jensen, Georg 394-96.

- Jensen, Gudrun 420.
 Jensen, Gunnar 371, 383, 384, 391.
 Jensen (g. Lunn), Hanna F. Str. 168.
 Jensen, Hans, sognefoged 226.
 Jensen, Hans (Holte) 172.
 Jensen, Hans, lærer 177, 295.
 Jensen, Hans Fr. 83, 300 (ill.).
 Jensen Saltofte, Hans 308-12, 315.
 Jensen, Harry 25, 26.
 Jensen, Henrik 42, 103.
 Jensen, Jens M. 356, 359, 386 (ill.).
 Jensen, J. H. 65.
 Jensen, Niels 224.
 Jensen, N. S. 81, 177, 178, 253 (ill.)-56, 257.
 Jensen, Nina 383, 391.
 Jensen, Otto 299 (ill.), 364, 384.
 Jensen, Rasmus 116.
 Jensen (Rungsted), Søren P. 341, 342, 345, 353 (ill.), 390.
 Jensen, Thorkild 389.
 Jensen, Thomas Peter 169.
 Jensen, Vibeke Aagaard 330.
 Jensdatter, Marie 200.
 Jensdaatter, Kirsten 72 (ill.), 73.
 Jensøn, Lauritz 104.
 Jepsen, J. O. V. 270.
 Jespersen, C. E. 89.
 Jespers, H. 97.
 Jespersen (g. Teisen), Sophie 236.
 Jessen (g. Romme), Eva 359 (ill.), 380, 390, 421.
 Jochumsen, Louise M. 150.
 Johannessen (f. Koch), Anna 170.
 Johannessen, Arne 170.
 Johannessen, Hans Chr. 170 (ill.).
 Johannessen, Niels 144.
 Johannessen, S. G. 411.
 Johansen, Carl 394.
 Johansen, Johan Fr. 207.
 Juul, Fin Sentens 62, 63.
 Juul, Peder 97.
 Juul Pedersen, Niels 362, 371, 393, 395, 396.
 Juul, Nikolaj 248.
 Jørgen, hr., kapellan 114.
 Jørgensdatter, Kirsten 308.
 Jørgensen, Chr., musiker 284.
 Jørgensen, Chr., tømrmester 239.
 Jørgensen, Edel 383, 391, 420.
 Jørgensen, Erik 38.
 Jørgensen, Hans 109.
 Jørgensen, Holger 155.
 Jørgensen, Knud Elmar 420.
 Jørgensen, N. 142.
 Jørgensen (g. Mollerup), Ritra 155.
- ## K
- Kall, A. 132.
 Kaper, Ernst 355.
 Kastrup, Chr. U. J. 202.
 Kastrup, monsieur 203.
 Kautsch, Carl Jochum 251-53, 256.
 Kegge, Olaf H. 69.
 Kehlet, Mads 200.
 Keller, overgartner 146.
 Keyper, Frants A. L. J. 135.
 Keyper, C. 135.
 Keyper, Josepha S. A. 135.
 Keyper (f. Schiøtz), Therese 135, 136, 138, 145, 184, 186, 220.
 Kildeby, H. M. 53, 89, 146, 163 (ill.)-164.
 Kjems, H. 411.
 Klestrup, arvefæster 294.
 Kløft, Ella 368, 394.
 Knud den Store 60.
 Knudsvig, Christopher 126, 127, 213.
 Knuth, Adam L. 171.
 Knuth-slægten 60, 61.
 Koch (g. Johannessen), Anna 170.
 Krag, Dorothea 80, 81, 200.
 Krainer, Marie 330.

Krarp, Hans 83 (ill.).
Krarp, Jens Kr. 8.
Krogno-slægten 60, 62, 63.
Krogno, Oluf 60.
Kristensen, Agnethe 110.
Kruse, Anna Marie C. 119
Kruse, boghandler 289.
Kruse, Marie A. 338 (ill.), 390.
Kruse, P. A. 133, 134.
Kuhr, Mickael Johs. 248, 249, 271.
Kyed Mortensen, frue 359.
Kymer, E. 338 (ill.), 353 (ill.), 356,
359 (ill.), 363, 380, 386, 390.
Kæstel, Peter 90, 350, 351.
Kaalund, Chr. 248.
Kaalund, Else J. 117.
Kaalund, Jens 117.
Kaalund-Jørgensen, F. C. 346, 348,
355.

L

Lambertsen, Martha 386 (ill.).
Lambertsen, Morten 90, 347, 359.
386 (ill.).
Landmark, Mathilde P. 150.
Landsvig, Olga 169.
Lange, Olaf 239, 285-92, 288 (ill.),
341, 343, 344, 377.
Langkilde, Margrethe 168.
Larsdatter, Inger 117.
Larsen, Anna 338 (ill.), 353 (ill.), 372,
378-79, 389.
Larsen, Chr. 226, 227.
Larsen, Chr., gårdejer 6, 275, 345, 347.
Larsen, Erik 7.
Larsen, Hans, møller 276.
Larsen, Hans Gunnar 393.
Larsen, Hans Peter 110.
Larsen, Johanne Marie 110.
Larsen, Jørgen 83.
Larsen, Lars 387.

Larsen, Maren K. 277.
Larsen, Niels, pedel 392, 393.
Larsen, Niels 276.
Larsen, Niels, maler 40, 42.
Larsen, N. og J. 107.
Larsen, Niels Peter 109.
Larsen, Peter 276, 277.
Larsen, Simon 134.
Lasse, Lauritz 199.
Lassen Nielsen, Chr. 420.
Laurberg Jensen, Astrid 300.
Laurids, Lasse 199.
Lauridsen, Ursula 114.
Lauritzdaater, Karren 104.
Lauritzen, Knud 114.
Lauritzen, Olle 172.
Lauritzen Underbjerg, lærer 284.
Lund, Madtz L. 72, 73.
Lautrup, kancelliråd 188.
Lemvig, Luise Almira 110.
Leth, pastor (Middelfart) 142.
Leth, pastor, (Ulse) 275.
Lindeskov, jomfru 189.
Lindhardt, Inger 420.
Lindved, Chr. L. 390.
Lindhansen, købmand 222.
List, K. M. 6, 14, 16, 20, og det
indklæbede kort bag i bogen.
Listov, A. 144.
Lodsgaard (g. Rechnagel), M. R. 389.
Lorenzen, E. 354.
Lund, Peder Chr. 266.
Lundbeck, fotograf 7, 279.
Lundkvist, Aage 368, 393.
Lunn, Erik 168.
Lunn (f. Jensen), Hanna Fr. S. 168.
Lunn, Tage 168 (ill.), 169.
Lyches, Frands 114, 173.
Lynge, Jens Chr. 393.
Løvenørn, Povel de 175.
Løbner Andersen, Poul 393.
Løcke, Amalie 165.

Lønborg-Jensen, H. 47 (ill.), 49, 51,
53, 55, 57, 58.

M

Mackeprang, M. 46.

Madsen, H. H. 143.

Madsen, P. 140.

Madsen, Thorkild 25.

Madtzdaatter, Kirsten 72.

Madtzen Perregaard, Jens 171.

Magelund, Käthe 102.

Majborn, Arne 300.

Majvang, Arne 7, 8.

Malling, Johs. 51.

Malmstedt-Andersen, A. 90.

Malthe (g. Mollerup), Else Aug. 155.

Marcussen, orgelbygger 102.

Mark Pedersen, Harald 391.

Martini (g. Jacobsen), Edith K. J. M.
397.

Martini, I. C. M. 397.

Martini, Marie 397.

Mathiesen, Christen 302.

Meier, Hartwig Quellich 70.

Meyer, Axel 57, 77, 193.

Meyer, Vilh. 57, 193.

Melby, M. 140, 142.

Melchior, Moritz 140.

Melsted, Johan A. 318-21, 322.

Milthers, V. 17.

Mogensen, Birch 110.

Mogensen, Erik A. 353, 359 (ill.), 382,
384, 390.

Mohr, Christian 132.

Mohr, Jens Fr. 132.

Mohr, Johan Fr. 187.

Mohr, Johan Henrik 46, 68, 131,
132-34, 176, 177, 186-90, 215, 251,
252, 308.

Mohr, Oline Fr. 132.

Mohr, Severin 132.

Mohr, Sophie Amalie 132.

Mohr, (f. Carlsson), Elisabeth 132.

Moikjær, N. 83.

Mollerup (f. Malthe), Else A. 155.

Mollerup (f. Jørgensen), Ritra 155.

Mollerup, Thomas 155 (ill.)-157.

Mollerup, Viggo 155.

Moltke-slægten 5, 9, 60, 61, 67, 105,
106, 128.

Moltke, A. G. 80, 81, 107, 113, 118-20,
122, 124, 183, 202, 203, 205, 206,
211, 212, 249, 263, 265, 268, 269.

Moltke, A. W. 41, 66, 94, 134, 135,
177, 188, 253, 255, 311, 313, 315,
318.

Moltke, Caroline 66.

Moltke, Chr. Fr. G. 6.

Moltke, Christian Carl 106.

Moltke, Erik Oluf 107.

Moltke, Fr. C. 23, 42, 66, 78, 82,
105-07, 139, 142, 238, 239, 244,
258, 260, 291, 321, 335, 343.

Moltke, F. G. J. 185, 225, 226, 228,
298.

Moltke, Hemming Vilhelm 107.

Moltke, Joachim Godske 127-30, 133,
215, 217, 249, 265, 270, 308, 309.

Moltke, Joachim Ludvig 107.

Moltke (f. Schnack), Julie S. Cl. 107.

Moltke, Maria Elisabeth 133, 253.

Moltke (f. Estrup), Regitze A. E. 107.

Mondahl, Oda 109.

Mondahl, Poul 109.

Montan (Berkle), Niels Jensen 201.

Mortensen, Hans 141, 179.

Mortensen, Johs. 391, 417, 420.

Mortensen, Kyed, frue 359.

Moster 393.

Moth, P. 116.

Moth (f. Ritttern), Magdalene 116.

Moth, Rudolph Poulsen 116.

Mourits (med de tre hustruer) 73.

Mouritsdatter, Christiane 132.
 Munk, H. 420.
 Muus, Bertha M. B. 141.
 Mulvad, Clemens 96, 171.
 Mulvad, Clemens Pedersøn 174.
 Münster, Frederik 176, 250, 252.
 Mynster, I. P. 58, 177, 178.
 Møler, Anders J. 104.
 Møller (f. Brock), Christiane 251.
 Møller, Daniel Michael 250-51.
 Møller, pastor (Faxe) 144.
 Møller, forstander 229.
 Møller, Knud 360.
 Møller, lærer, (Håsløv, Høsten) 251,
 311, 312.
 Maase-slægten 67.
 Maase, Caroline van der 68.

N

Nedergaard, overlærer 389.
 Nielsdatter, Abelone 117.
 Nielsdatter, Marie 202.
 Nielsen, enkemadam 226.
 Nielsen, Annelise 330.
 Nielsen, Agnes E. 164.
 Nielsen, Anine K. Th. 170.
 Nielsen, Anna 109.
 Nielsen, Aug. 70.
 Nielsen, Bendt 172.
 Nielsen, Carl Jørgen 420.
 Nielsen, Christiane 127.
 Nielsen, Chr. (Terslev) 368.
 Nielsen, Chr. Julius 67, 84 (ill.).
 Nielsen, Chr. Lassen 420.
 Nielsen (f. Frederiksen), Ella 353 (ill.),
 359 (ill.), 379, 390.
 Nielsen (f. Petersen), Ellen Erica 161.
 Nielsen, Else 372, 383, 390, 420.
 Nielsen, enkemadam 226.
 Nielsen, Frederik 170.
 Nielsen, Gerd 421.
 Nielsen, Gerda 170.
 Nielsen, Hans, (Ulse) 146.
 Nielsen, Hans Chr. 330.
 Nielsen, H. C. 103.
 Nielsen, Hans Henrik 207.
 Nielsen, H. O. 338 (ill.), 341,
 342 (ill.), 353 (ill.), 359 (ill.), 386,
 389.
 Nielsen, Helga Houby 379, 391, 412,
 413, 420.
 Nielsen, Jens 226, 274.
 Nielsen, Jens A. 8.
 Nielsen, Jens P. 8.
 Nielsen, Johan Carl 83.
 Nielsen (Stenstrup), Johanne 353 (ill.),
 354, 359 (ill.), 379, 390, 420.
 Nielsen, Johs. 341.
 Nielsen (Togebj), J. P. 344.
 Nielsen, Jørgen 393.
 Nielsen, Jørgen Dahm 7.
 Nielsen, Karen 7.
 Nielsen, Kirsten 420.
 Nielsen, K. B. 338 (ill.), 353 (ill.),
 359 (ill.), 381, 386, 390.
 Nielsen, Knud Kastrup 85 (ill.).
 Nielsen (Grønbæk), Lars 307.
 Nielsen, Lis 330.
 Nielsen, Luchow 195.
 Nielsen, Mogens 108.
 Nielsen, N., lærer 260.
 Nielsen, N. Fr. 354.
 Nielsen, Niels Peder 161.
 Nielsen, Nina Hougaard 420.
 Nielsen, Ole 109.
 Nielsen, O. C. 204.
 Nielsen, Peder 220.
 Nielsen, Svend Aage 54, 87 (ill.),
 161 (ill.), 165, 170.
 Nielsen, Søren A. 353 (ill.).
 Nielsen, Vilh. 88.
 Nimb, H. C. H. 118.
 Noach, B. 161.

Nordahl Pedersen, Ib 357.
Normann, generalinde 254.
Nyerup, R. 26.
Nyholm, L. C. 128.
Nørager, Jacob Christensen 175.
Nørby, Jakob 420.
Nørgaard, Isaksen 341.
Nørgaard, C. L. 146, 346, 352.

O

Oksen, E. L. 140-42, 144.
Olesen, Eva 300.
Olef (Oluf), hr. 70, 114.
Olivarius, Niels 175.
Olsen, Bent 6, 92, 94.
Olsen, Carl A. 344, 346.
Olsen, Hans 215, 246, 277.
Olsen, H. 394, 395.
Olsen, Jens 293.
Olsen, Knud 66.
Oisen, Lauritz 199.
Olsen, Niels 142.
Olsen, P. 191.
Oluf (Olef), hr. 70, 114.
Olufsen, Mourits 63.
Opstrup, Anna 335.
Opstrup, Th. P. 335, 345-47, 350,
351, 360.
Ostenfeld, H. 46, 51, 52.

P

Palladius, Peder 198.
Pedersdatter, Marie 126.
Pedersdatter, Susanne 205.
Pavelsen, Andrees 70.
Pedersen, Anders 228.
Pedersen, Alfrida 386 (ill.).
Peterson, Anker 353 (ill.).
Pedersen, Bodil 372, 380, 390, 420.
Peterson, Chr. 278.

Peterson, R. Chr. 51.
Peterson (g. Nielsen), Ellen Erica 161.
Pedersen, Gunhild 391, 420.
Pedersen, Gunnar Trab 391, 421.
Pedersen, Hans P. 272, 291.
Pedersen, Harald Mark 39.
Peterson, Harry 391, 420.
Pedersen, H. Chr., lærer 235.
Peterson, H. Chr., møller 88.
Peterson, Helga Bachmann 421.
Pedersen, Henry 24.
Peterson, Herman 378.
Pedersen, Ib Nordahl 357.
Pedersen, Jens, brandfoged 227.
Pedersen, J. N. 345, 354, 356.
Peterson (g. Ibsen), Karen Marie 324.
Peterson, købmand, (Næstved) 201.
Peterson (lille), (Troelstrup) 282.
Peterson, lærer, Langes Realskole 288,
292.
Peterson (g. Rechnagel), Maren
338 (ill.), 390.
Pedersen, Niels, gårdejer 262.
Peterson, Niels, parcellist 276.
Pedersen, Niels Jacob 420.
Pedersen, Niels Juel 362, 371, 393,
395, 396.
Peterson, Oscar 385.
Pedersen, Peder, (Gislinge) 116.
Peterson, S. N. 355.
Pedersen, seminarist 234.
Pedersen, Simon 277.
Pedersen, teglværksejerske 276.
Pedersen, Valdemar 345.
Pedersen, Vilhelm 83, 246, 262,
334 (ill.), 338 (ill.), 341, 380, 385,
386, 389.
Permin, Carl 23.
Perregaard, Jens Madtzen 171.
Plesner, Kirstine O. 392, 420.
Plum, degn 20.
Plum, P. A. 318.

Porse, Jens 101.
Poulsdatter, Kirsten 201.
Poulsen Moth, Rudolph 116.
Prior, W. 193.
Paaske (f. Christensen), Anna M. 169.
Paaske, Oluf Emil 168 (ill.), 169.
Paaske, Rasmus E. J. 169.
Paaske (f. Ask), Kirsten E. 169.

Q

Quist, hr. 206.
Quistgaard, Peder 201.
Quellich Meier, Hartwig 70.

R

Rafn, C. C. 136.
Rasmussen, Abelone 386 (ill.), 387.
Rasmussen, Anders, fæstebonde 78.
Rasmussen, Anders, købmand 276.
Rasmussen, Hans 293.
Rasmussen, Hardy 420.
Rasmussen, H. W. 84.
Rasmussen, Karen Kirstine 167.
Rasmussen, Kristiane 278.
Rasmussen, N. H. 346, 347, 351, 367,
368, 370, 386 (ill.), 388, 394.
Rasmussen, Oles enke 61.
Rasmusdatter, Johanne 293.
Ravnmark, Anker 370.
Ravn, Harry 372, 384, 391, 420.
Rechnagel, Leo 81 (ill.), 82 (ill.), 83,
110.
Rechnagel (f. Rasmussen Lodsgaard),
Maren R. 389.
Rechnagel (f. Petersen), Maren
338 (ill.), 390.
Reesen, Oluf Jacobsen 171, 174.
Rehling, fru, enke efter J. J. R. 126.

Rehling, Johan Andreas 122 (ill.), 123,
124.
Rehling, Johan Johansen 107, 118,
119-21, 122, 125.
Rehling (f. Schurmann), Martha 119.
Rehling (f. Wøldike), Mette 119.
Rehling (f. Wøldike), Regine 119.
Reimar, Hans 203.
Reimar, Joachim Ditlev 202, 203,
213, 217.
Reinhold, P. 6, 194.
Remvig, H. 364, 393.
Reysener, Hans 172.
Ricard, Chr. 141-44.
Ring, landinspektør 140.
Rittern, Magdalene D. 116.
Roeskilde, T. D. 309.
Romme (f. Jessen), Eva 359 (ill.), 380,
390, 421.
Romme, Folmer 359 (ill.), 372, 382,
390, 420.
Rosendahl, Anne M. T. 174.
Rosendal, Axel 180.
Roskildebispen 29, 107.
Rundin, Antonie 66.
Rundin, Th. 66.
Rungsted (Jensen), Søren P. 341, 342,
353 (ill.), 390.
Rütz, E. B. 98.
Røber, Axel 350.
Rønne, Karl 275.
Rønnenkamp, sekretær 95, 134, 188,
189.
Rønning, lærer 142.
Rørdam, Th. Skat 145.

S

Saltofte, Hans J. 308-12, 315.
Sandbæk, P. 286.
Saubrey, amtmand 343.
Sausmark, S. E. 77.

Saxisdatter, Karen 97.
 Saxtorph, J. 309.
 Schack, Hans 80, 107.
 Schaumburg-Müller, M. 90.
 Schiøtz, Christian 134.
 Schiøtz (f. Keyper), Josephine S. A. 135, 139.
 Schiøtz, Otto Leopold C. 135.
 Schiøtz, Otto M. 134-35 (ill.)-37, 139, 142, 178, 179.
 Schiøtz (g. Keyper), Therese 135, 136, 138, 145, 184, 186, 220.
 Schmidt, Bent 39, 90, 301, 329, 372-73, 375, 382, 383, 391, 421.
 Schmidt, Dagmar 243, 324.
 Schmidt, Jette 420.
 Schmidt, Mary 238, 286, 287.
 Schmidt, Sigfred 110.
 Schnack (g. Moltke), Julie S. C. 107.
 Schonning, Hendrick 116.
 Schonning, Jonas A. 114.
 Schou Andersen, lærer 379.
 Schousboe, Hans H. 175, 251.
 Schousgaard, Mariane J. 168.
 Schrøder, Christiane 132.
 Schultz, C. G. 36, 227.
 Schurmann, Corfitz H. 119.
 Schurmann, Martha C. 119.
 Schuster, P. L. 57, 165-66 (ill.), 169.
 Schwartzkopf, Daniel 59.
 Schønstrøm, maler 58.
 Schøtt, Else 365, 383, 391.
 Seefeld, Jørgen 114.
 Seidenfaden, Adam W. 178, 315-18.
 Seidenfaden, John C. 315.
 Selmer, Lambert B. 206.
 Selmer, Mathias 206.
 Skipper, Holger 353 (ill.), 358, 359 (ill.), 382, 386, 390.
 Skjoldager, Emanuel 167 (ill.), 168.
 Skjoldager, Halfdan V. 168.
 Skjoldager (f. Søtofte), Kirsten 168.
 Skomar, Carl 396.
 Skov, Jørgen 375 (ill.).
 Skredder, Søffren 180.
 Skøtte, Olaf 248.
 Skaaning, Jens 421.
 Smith, førstelærer, (Himmelev) 343.
 Smithske støberier 70.
 Spanning, S. 347.
 Spleth, F. 207.
 Starup, Axel 67, 102.
 Starup, I. 67.
 Stavnsbjerg, Edith 365, 380, 390, 421.
 Steen, Julius 137.
 Steenberg, provst 298.
 Steenberg, læge 134.
 Stemann, kammerherre 131.
 Sten, Ole 7.
 Stenbæk, konsulent 279.
 Stenkil 32.
 Stensen Christensen, Anton 391, 421.
 Stensen Christensen, Kirsten 392.
 Stenstrup (Nielsen), Johanne 353 (ill.), 354, 359 (ill.), 379, 390, 420.
 Stercker, Dorothea 119.
 Strand, J. 61.
 Stryger, Sofie Fr. P. 169.
 Stubbe, Christian Sten 167.
 Stubbe, Ebbe 167.
 Stubbkjær, Anders 138.
 Svitzer, Axel 411.
 Søborg, Torben 421.
 Søllested, Kr. 379.
 Sørensen, Anna 145.
 Sørensen, Hans 215.
 Sørensen, Jacobine C. 155.
 Sørensen, Jens 185.
 Sørensen, Johanne 170.
 Sørensen, Niels 233, 238.
 Sørensen, Niels, gårdejer 392.
 Søtofte, Kirsten 168.
 Søtofte, Vilh. O. 168.

T

Teisen (f. Jespersen), Sophie 236.
 Tetzlaiff, købmand 228.
 Thanning, E. 386 (ill.).
 Thejsen, lærerinde 273.
 Thelin, Th. 374, 408.
 Thetmar 32.
 Thidemann, kaptajn 291.
 Thinggaard, Lis 421.
 Thomasen, Maren 203.
 Thomsen, lærer 291.
 Thomsen, Anne Lise 421.
 Thomsen, J. 76.
 Thomsen, Malmkjær 383, 392.
 Thorlø, Herman 153.
 Thure, Vilh. 83, 338 (ill.), 341,
 342 (ill.), 353 (ill.), 356, 359 (ill.),
 363, 384, 386, 389.
 Toftegaard, Johanne C. 202.
 Toftegaard, Peder 202.
 Togeby (Nielsen), J. P. 344.
 Toksværd, Jacob H. 117.
 Toksværd (f. Ingerdatter), Kirsten 117.
 Trab Petersen, Gunnar 391, 421.
 Trier, tømmerhandler 140.
 Tvede, G. 107.

U

Uglsø, Knud 232 (ill.), 234, 235,
 245 (ill.), 274, 289, 336, 377, 385,
 389.
 Ulrich, skovrider 313.
 Ulrich, Carl J. 5, 84.
 Ulrich, Chr. 124.
 Ulrich, V. 144.
 Underbjerg, Lauritzen, lærer 284.
 Urne, Frederik 73, 114.
 Urne-slægten 62, 64, 66.
 Urzella, præstefrue 71.
 Ussing, Henry 135.

V W

Valentin, Margrethe E. 200.
 Weber (f. Hansen), Ane C. E. 139.
 Weber, Christian H. T. 139.
 Weber, Ellen 146, 286.
 Weber, Inger 146.
 Weber (f. Faber), Marie Th. 141,
 149 (ill.), 150.
 Weber, Mathias 29, 46, 51, 56, 58,
 76, 90, 110, 139 (ill.), 150, 171, 191,
 233, 234, 240, 244, 262, 275, 278,
 281, 282, 289, 291, 323.
 Weber, Ole 6, 8, 265.
 Wedel-Wedelsborg, V. 411.
 Weinrich, G. 65.
 Vejebak, Erik 421.
 Vejebak, Gunhild 300, 421.
 Vejle, Johanne 315.
 Wellejus, Bernhard Preen 127, 175.
 Wemmelund, Poul 369, 370, 383, 391.
 Wessel, Caspar 13.
 Vesterskov Andersen, Else 421.
 Wiborg, S. N. 118.
 Wiibe, Mette J. 200.
 Wille, C. G. 61.
 Willemann, stenhugger 263.
 Villumsen, Marie Th. 300.
 Winther, Daniel 105, 125, 126-132,
 133, 175, 202, 205, 212, 248.
 Winther (f. Brygmann), Christine 126,
 Winther, Eggertine 126.
 129, 130.
 Winther, Marie 126.
 Winther, Stenine E. C. 126.
 Wittmarch, frue 120.
 Wohnsen, Johan A. 293, 296.
 Wolff, købmand 273.
 Voss, Johan H. 228.
 Wulff, Fønnesbech 180.
 Vænggaard, Gunnar 400 (ill.).
 Wøldike, Andreas P. 119.

Wøldike, Mette P. 119.
Wøldike, Regine D. A. 119.

Ø

Østerbye, Harald 395.
Østerø, Olaf 365, 371, 374, 386.

AA

Aaen, Jytte 421.
Aaen, Vagn 421.
Aagaard Jensen, Vibeke 330.
Aage, H. P. 51, 289 (ill.), 299.
Aakerberg, A. C. 81, 295 (ill.),
298 (ill.).

STEDNAVNE-REGISTER

Navnene Haslev og Freerslev alene er dog ikke anført.
Løvrigt må der henvises til indholdsfortegnelsen, side 467.

Ole Weber

A

Alkestrup 210, 402.
Alslev 202, 203, 206.
Anhoff 202.
Ahrenfeldsborg 30, 182, 218.
Asperup 140.
Assendrup 78.
Assendrupgaard 171.
Aversi 118, 229, 374.
Aversi-Teestrup 117, 248.
Axelhus 185.

B

Badsted 33, 293.
Bechs Mølle 182.
Bethesda 54, 55.
Biblioteksstien 194.
Blanglev 272, 291.
Brackenthawaite 29.
Braaby 9, 16, 22, 32, 80, 90, 107, 113,
114, 119, 120, 121, 143, 180, 182,
183, 199, 202, 203, 207, 229, 248,
275, 282, 368, 374. 402.
Braaby kirke 69.
Bregentved 9, 18, 19, 22, 23, 24, 27,
29-31, 47, 60, 62, 63, 68, 73, 75,
83, 84, 95, 106-108, 109, 114, 118,
120, 122, 127-29, 133, 135, 139,

142, 144-46, 175, 177, 181-85,
187-89, 193, 199, 202, 205, 206,
211, 213-15, 217, 226, 270, 274,
291, 298, 302, 305, 306, 308, 309,
311, 313-15, 321, 338, 345, 379,
414.

Lille Bregentved 29.
Bregentved Begravelsesplads 107.
Bregentved Dyrehave 23, 24.
Bregentved Slotshave 19, 29.
Bregentved Slotskapel 84.
Bregentved Mølle 210.
Brægnethwed 29.
Brændstoft 369.
Børsted 211.
Bøttemosen 185.

C

Chicago, Sjællands 9.
Christianssand 118.

D

Dalby 30, 32, 108, 129, 133, 148, 211,
251, 402.
Dalby-Borup 211.
Dalby-Tureby 5, 7, 128, 132, 175, 326.
Degneboligen 204.
Degnehuset 196.

Demstrup Fanng 32.
Dobler-Vartov Husene 201.
Druestrup 211.
Duelund 182, 201.
Dyndgaard 21.

E

Egeledsgaard 276, 277.
Einsidelsborg 270.
Ejlemade 12.
Ejlemadesøen 14, 19.
Ellebækhusene 201.
Enghøj 22.
Enghøjgaard 22.
Eskildstrup 155.

F

Fakse 12.
Flæsketykke 108.
Frederslef 29.
Freerslev bys bjergs- og kirkemark
108.
Freerslev kirke 17-19, 91-112.
Freerslev kirkehus 108.
Freerslev klokkerhus 108.
Freerslev Møllegaard 24, 47, 225.
Freerslev Møllesø 19.
Freerslev overdrev 183.
Freerslev vandmølle 183.
Freerslev å 19.
Freerslev ås 15.
Fretherslef 29.
Frithærslaf 29.
Førslev 201.

G

Gamle By 223, 270, 271.
Giesegaard 18.
Gillesbækken 15, 20.

Gisselfeld 18, 22, 30, 32, 78, 107, 119,
124, 144, 171, 173, 181, 182, 187,
200, 201, 215, 218, 226, 274, 283,
293, 345, 352, 414.
Glorup 202.

H

Harsleff 27.
Hasle 27-29.
Haslef 27.
Hasleff 28.
Hasleuæ 29.
Haslewæ 28.
Haslæ 27.
Hasløv 27.
Hastrup 173.
Hegnetslund 50.
Hellested 187.
Herfølge 117.
Herlufmagle 108, 229.
Hesede 78, 187.
Hestehaven 183.
Hirset 182.
Hirsetgaard 182.
Holte 30, 31, 72, 182. .
Holtealleen 12, 18, 30.
Holtegaarden 17, 24, 30.
Holtehuset 146, 330.
Holtemarken 12, 30.
Horsekilden 77, 89.
Holtæ 38.
Hæsedede 30, 32.
Høgerup 32.
Højriisgaard 275-77, 347.
Høsten 32, 251, 302, 304, 305, 326.
Høstentorp 25, 26, 32, 172, 210, 211,
302-06, 325.
Haarlev 264, 265.
Haarslev 79.

I

Ingelstrup 210.

J

Jenstrup 211.

Jettelund 294.

Juellinge 189, 190.

K

Kanderød 210.

Karise 105, 206, 207, 315.

Kildebakkegaard 276, 277, 301.

Kildehuset 42, 77, 78.

Kildehøj 377.

Klørup 270.

Koldinghushøjen 23.

Kongsted 32, 90, 251, 402.

Kongsted-Borup 108.

Kæderup 232.

Kærsgaard 276, 284.

Køge Musæum 101.

L

Ladby 50.

Langebjerg 17.

Langesnoggaarden 24, 183.

Langevraa 272.

Lergrauæ holt 30.

Levetofte 15.

Lille Bregentved 29.

Lillede Marck 180.

Lyderslev 249, 250.

Lysholm 15, 20, 32, 211, 215, 218,
219, 226, 233, 238, 253, 257, 258,
259, 277, 281, 293-307, 310, 311,
364, 365, 402.

M

Margretesdal 217.

Marienburg 107.

Møllebæk 19.

Møen 19.

N

Nielstrup 19, 173.

Nordrup 137, 259.

Nordskov. 85.

Nyborg kirke 58.

Nyerup 234.

Nykøbing F. 41.

Nystrup 30.

Nørre Vang 203.

P

Pederstrup 30, 31, 182.

Præstelunden 195.

Præsteskoven 173, 183.

Præsteskovhusene 183, 302.

Præstholslund 276.

Pæderstorp 30.

R

Ringsbjerg 210.

Rode 108, 178, 251, 312, 315,
330, 331.

Roskilde 118.

Rysagergaard 278.

Ryegaard 202.

Rødemarkshuset 225, 312.

Rønnede 229.

S

Saltbæk vig 15.

Sandagermarken 108.

Schoutorup 32.
Sjællands Chicago 9.
Skovkloster 79.
Skovsgaard 182.
Skovtorup 32
Skrodsbjerg 249, 307.
Skuderløse 20, 229.
Skaalen 276.
Slotshusene 32.
Smaalandshavet 15, 18.
Sneslev 334.
Solhjem 235.
Sonnerup 210.
Sophiendal 30, 32, 183, 187.
Spjellerup 229.
Sprettingegård 210.
Stengården 404, 408.
Stænkelstrup 30, 32.
Stochs Mølle 182.
Store Heddinge 12, 266.
Susåen 18.
Søgård 281.
Søndermarken 203.
Søndre mark 180.
Søndre vang 180, 203.
Søthorup 32.
Søtorp 32.
Søtorup 30.
Søtorup sø 14, 18, 19.
Søtourup 32.

T

Teestrup 20.
Temstrup 32.
Terslev 9, 18, 30, 108, 130, 173, 234,
304, 305, 312, 326, 368, 374, 402.
Terslev-Ørslev 126.
Themstrup 32.
Themstruphus 32.
Toksværd 272.
Tollerød 234.

Tolstrup 210.
Torderup 32.
Tordrup 32.
Trelleborg 34.
Troelstrup 17, 22, 32, 72-74, 117, 125,
136, 212-215, 224, 227, 275-284,
293.
Trolldhøj 12, 23.
Trondhjemshusene 210, 211.
Truwelstorp 32.
Tryggevælde 202, 208.
Tryggevælde å 19.
Tureby 47, 129, 232, 282.
Tureby Nyby 210.
Tvingsmarken 183.
Tybjerg 374, 402.
Tybjerglille 402.
Tågerup 211.
Tårnemark 229.

U

Ulsbjerg 17.
Ulse 9, 96, 97, 107, 113, 114, 119,
126, 173, 174, 205, 275.
Ulse-Freerslev 126, 171, 205.
Ulse sø 12, 14, 18, 19, 23.
Ulstrup 210.
Ulsøe 173.
Unnemosen 264, 265.

V

Vallø 249.
Vetterslev præstegård 118.
Vemmetofte 312, 313.
Vester Egede 90, 143.
Vestre mark 180.
Vestre vang 180.
Villa Gallina 282.
Viverup 211.

Vollerslev-Gjørslev 132.
Væverhuset 146.

Østerskov 30.
Østerskovhuset 61.
Østerskovvænget 181.
Østre mark 180.

Ø

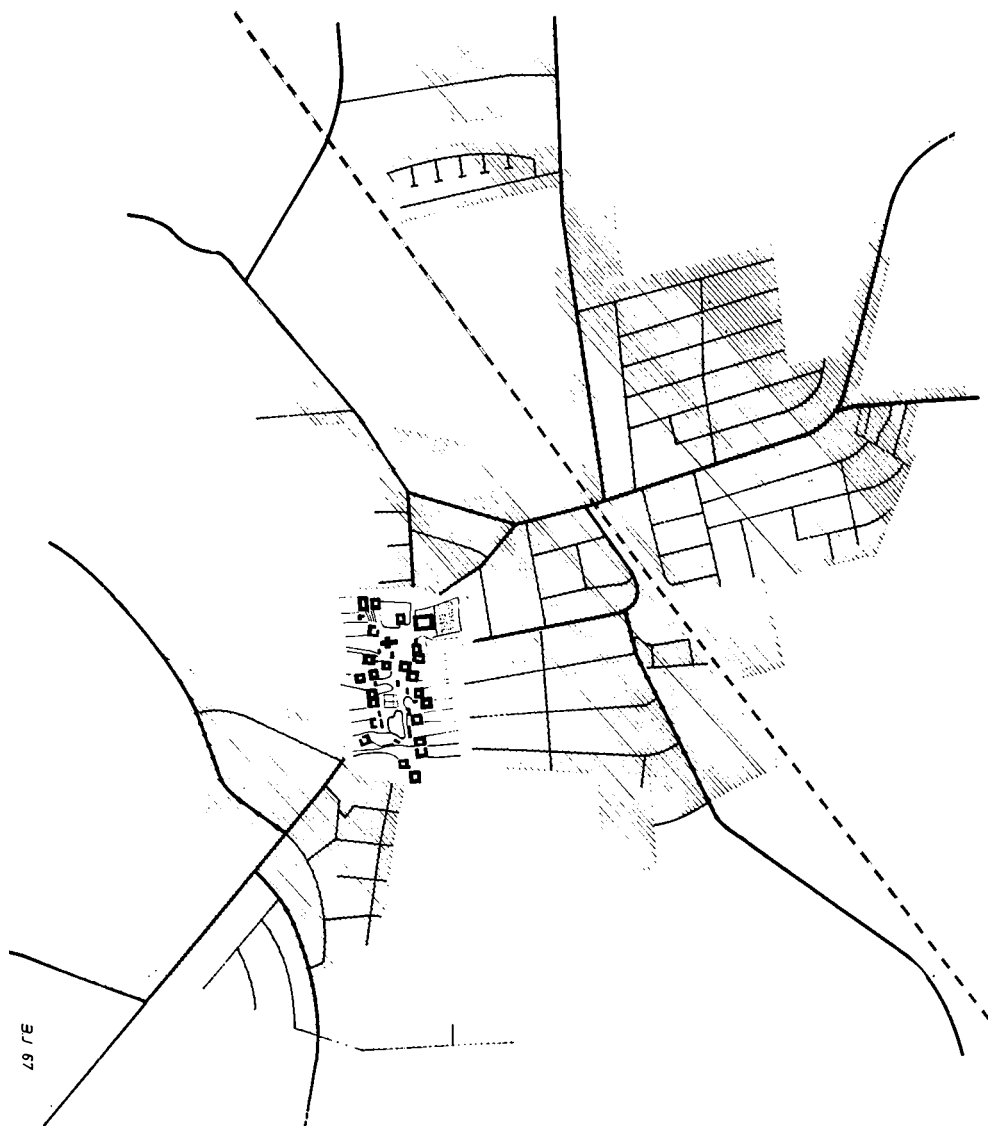
Øde Førsløv 9, 329, 352, 368, 374,
402.
Øed 30, 32.
Ørslev 383.

Å

Ålholm kirke 58.

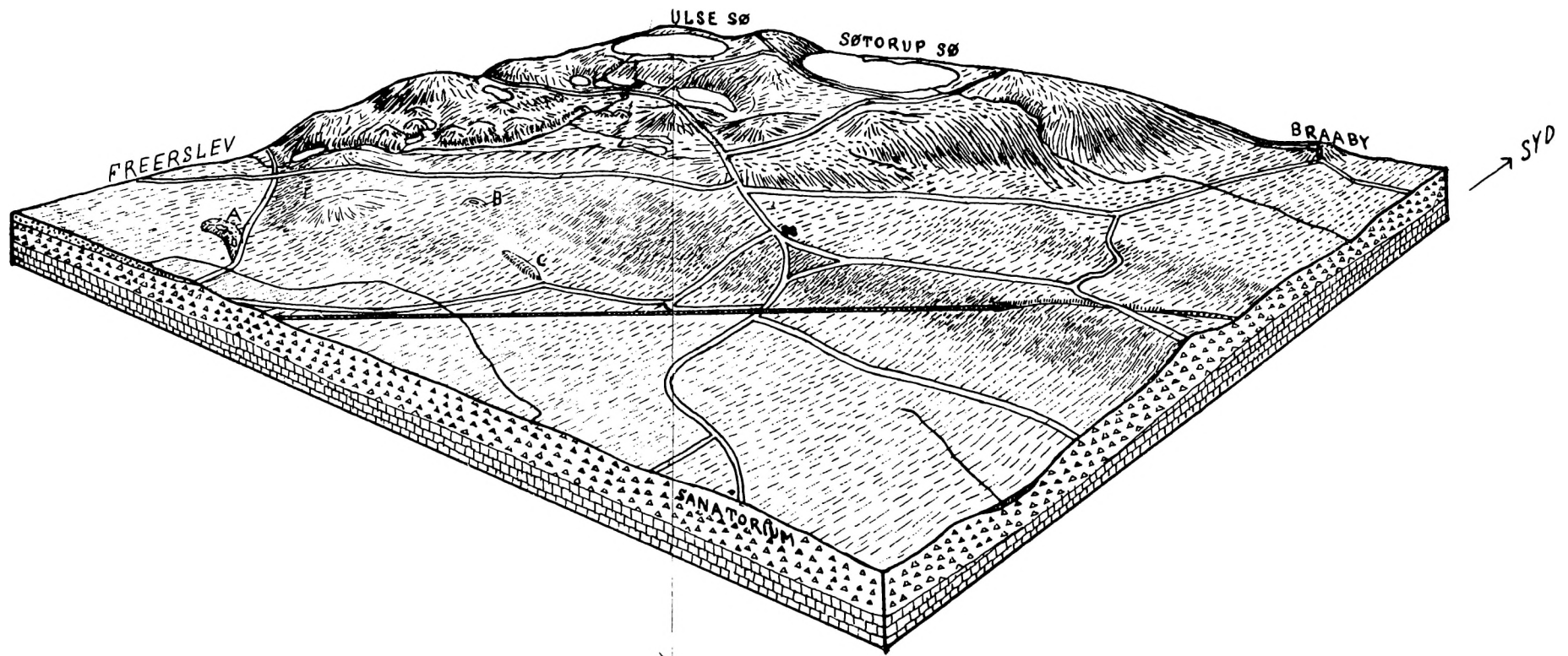
Krucifixerne	64
Lysekronerne	65
Orglet	66
Mindre inventarium	68
Kirkeklokkerne	69
Gravfund i kirken	70
Kirkens gravstene	71
Et gammelt kirkeregnskab fra 1806	74
Haslev kirkegård	74
Haslev kirkelade	78
Haslev kirkes ejere	79
Kirkesangere og organister ved Haslev kirke	81
Klokker- og gravertjenesten ved Haslev kirke	83
Nogle tal om menighedslivet i Haslev kirke	85
MENIGHEDSRÅDENE I HASLEV-FREERSLEV	88
Haslev menighedsråd	88
FREERSLEV KIRKE	91
Kirkebygningen	92
Inventaret i ældre tid	96
Inventaret i dag	96
Kirkeregnskab for Freerslev kirke fra 1804	105
Freerslev kirkegård	105
Moltke-slægtens kirkegård i Freerslev	106
Freerslev kirkes ejere	107
Klokkere i Freerslev klokkerhus	108
Kirkesangere og organister	109
Menighedsrådet	110
Carl Jensens sang om Freerslev kirke	110
SOGNEPRÆSTER I HASLEV	113
Jordskælvet i Haslev 1759	121
HJÆLPEPRÆSTER OG RESIDERENDE KAPELLANER	163
PRÆSTER I ULSE-FREERSLEV	171
Bispevisitatser	176
Præsternes aflønning gennem 400 år	180
Haslev fire præstegårde	186
Frilægningen af kirken	192
DEGNENE I HASLEV	198
DEGNENE I ULSE-FREERSLEV INDTIL 1775	205
HASLEV OG FREERSLEV SOGNES SKOLEVÆSEN:	
De første skoler bygges	208
Skoleinstruksen	209
Læreraflønning ved Haslev og Freerslev rytterskoler	210

FRA LANGES REALSKOLE TIL KOMMUNAL REALSKOLE I (ved <i>Jens Heltoft</i>)	341
II	343
III	345
IV	350
UDDRAG AF ÅRSBERETNINGER M. M. 1932-59 (ved <i>Jens Heltoft</i>):	
1932 og 1933	352
1934 og 1935	354
1936 og 1937	355
1938	356
1939 og 1940	357
1941 og 1942	358
1943 og 1944	359
1945	360
1946	363
1947, 1948 og 1949	364
1950	366
1951	368
1952	369
1953 og 1954	370
1955 og 1956	371
1957	372
1958	373
1959	374
TAL OG PORTRÆTTER (ved <i>Jens Heltoft</i>)	376
HASLEV BORGERSKOLE OG HASLEV SEMINARIUM	385
Lærere ansat 1908-59	389
Haslev Borgerskoles pedeller	392
Sundhedspersonale ved Borgerskolen	393
Haslev-Freerslev skolekommission	394
Haslev Feriekoloni på Borgerskolen	394
HASLEV BORGERSKOLE OG REALSKOLE EFTER 1958:	
ved stadsskoleinspektør Poul Hammer Jacobsen	397
Skolens indre liv	405
Byggesagen	408
Skoleindvielsen	411
Den nye skoles muligheder	417
Borgerskolens lærere pr. 1. januar 1968 og deres ansættelsesår	420
KORTE ORDFORKLARINGER	424
KILDER OG LITTERATURHENVISNINGER	427
PERSONNAVNREGISTER	447
STEDNAVNREGISTER	462

5 J 67

Landsbyen HASLE og det moderne HASLEV 1967
(tegnet af Børge Jacobsen).

GRØNSANDSKALK

MORÆNE

SMELTEVANDSSAND

TUNDRATIDSLER

HASLEV KIRKE

BREGENTVED

Geologisk snit af Haslev og omegn set fra nord-vest (tegnet af K. M. List).

Haslev-Freerslev, 1 : 40.000
(reproduceret med tilladelse fra Geodætisk Institut).